พระครูศาสนูปกรณ์
(พระกมโล หลวงปู่บุญจันทร์)

วัดป่าสันติกาวาส อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี

อนุสรณ์พิพิธภัณฑ์ฉันทกรานุสรณ์ วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม ในพระสังฆราชูปถัมภ์
สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร)
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
๙๙๙ หมู่ ๙ บ้านหนองกลางดอน ตำบลคลองกิ่ว อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี

พระครูศาสนูปกรณ์ (พระกมโล หลวงปู่บุญจันทร์) อนุสรณ์พิพิธภัณฑ์ฉันทกรานุสรณ์

ชีวประวัติและพระธรรมเทศนา

พระครูศาสนูปกรณ์
(พระกมโล หลวงปู่บุญจันทร์)

วัดป่าสันติกาวาส อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี

อนุสรณ์พิพิธภัณฑ์ฉันทกรานุสรณ์

วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม ในพระสังฆราชูปถัมภ์

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ชีวประวัติและพระธรรมเทศนา

พระครูศาสนูปกรณ์ (พระกมโล หลวงปู่บุญจันทร์)

เลขมาตรฐานหนังสือ : ๙๗๘-๖๑๖-๔๔๕-๒๐๒-๒

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ตุลาคม ๒๕๖๐

จำนวนพิมพ์ : ๕,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย : มูลนิธิพุทธสมุนไพรคู่แผ่นดินไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

สงวนลิขสิทธิ์ : ห้ามคัดลอก ตัดตอน เปลี่ยนแปลง แก้ไข ปรับปรุง ข้อความใดๆ ทั้งสิ้น หรือนำไปพิมพ์จำหน่าย หากท่านใดประสงค์จะพิมพ์เพื่อให้เป็นธรรมทาน โปรดติดต่อขออนุญาตจากทางมูลนิธิพุทธสมุนไพรคู่แผ่นดินไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ โทร. ๐๘๙-๑๗๒-๔๔๒๘

พิมพ์ที่ : บริษัท ด่านสุทธาการพิมพ์จำกัด เลขที่ ๓๐๗ ซอยลาดพร้าว ๘๗ ถนนลาดพร้าว แขวง คลองเจ้าคุณสิงห์ เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร
โทรศัพท์ ๐-๒๙๖๖-๑๖๐๐-๖ โทรสาร ๐-๒๕๓๙-๒๕๑๒, ๐-๒๙๖๖-๑๖๐๙
E-mail: darnsuthapress@gmail.com www.darnsuthapress.com

คำปรารภ

เรื่องการจัดทำหนังสือมรดกธรรมยอดโอวาทคำสอนของสมณะนักปราชญ์วิสุทธิเทวา (พระป่า) จัดทำขึ้น ๓๔ องค์ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ระหว่างปี พุทธศักราช ๒๔๖๐-๒๕๕๔ โอวาทธรรมยอดแห่งคำสอนของวิสุทธิบุคคล ท่านแสดงบริสุทธิ์สมบูรณ์ไม่ว่ายุคใดสมัยใด นำผู้สนใจพยายามตั้งใจปฏิบัติตาม ย่อมก้าวล่วงทุกข์ไปได้สมความปรารถนา คณะปสาทะศรัทธาเห็นควรจัดทำขึ้นสงวนรักษาไว้ เพื่อกุลบุตรสุดท้ายภายหลังที่ พิพิธภัณฑ์ฉันทกรานุสรณ์ วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม บ้านหนองกลางดอน ตำบลคลองกิ่ว อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี ผู้สนใจกรุณาเข้าไปศึกษาได้ตามโอกาส เวลาพอดี

ผู้ฉลาดยึดหลักนักปราชญ์เป็นแบบฉบับพาดำเนินปกครองรักษาตน

คณะปสาทะศรัทธา

ห้ามพิมพ์เพื่อจำหน่าย สงวนลิขสิทธิ์

สารบัญ

พระครูศาสนูปกรณ์ (พระกมโล หลวงปู่บุญจันทร์)

ชีวประวัติและพระธรรมเทศนา
พระครูศาสนูปกรณ์ (พระกมโล หลวงปู่บุญจันทร์) ๑

คำนำของผู้เขียน พระครูเมตตากิตติคุณ
(พระอาจารย์สมหมาย อตฺตมโน) ๒

ชีวประวัติ พระครูศาสนูปกรณ์ (พระกมโล หลวงปู่บุญจันทร์) ๕

พระธรรมเทศนา พระครูศาสนูปกรณ์ (พระกมโล หลวงปู่บุญจันทร์) ๑๙๙

- พระอาจารย์มหาบัว ญาณสมฺปนฺโน
  เทศน์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงปู่บุญจันทร์ กมโล ๓๔๐
- ธรรมลิขิต พระครูศาสนูปกรณ์ (พระกมโล หลวงปู่บุญจันทร์) ๓๔๗

ชีวประวัติและพระธรรมเทศนา

พระครูศาสนูปกรณ์
(พระกมโล หลวงปู่บุญจันทร์)

คำนำของผู้เขียนประวัติ

ประวัติของหลวงปู่บุญจันทร์ กมโล ได้เริ่มเขียนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ โดยหลวงพ่อสุจินต์ จิตฺตปชฺโชโต ซึ่งเป็นลูกศิษย์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของหลวงปู่องค์หนึ่ง ได้มองเห็นการณ์ไกลว่า ปฏิปทาการดำเนินของครูบาอาจารย์ควรจะเป็นแบบอย่างของกุลบุตรสุดท้ายภายหลังที่สนใจในธรรมจะได้ยึดเป็นแนวทางปฏิบัติตาม ท่านจึงขอโอกาสต่อหลวงปู่ ขอให้เล่าเรื่องความเป็นมาในชีวิตให้ฟังในเวลามีโอกาสธาตุอำนวย แล้วก็เขียนบันทึกไว้ ยังไม่ได้เท่าไรหลวงพ่อสุจินต์ท่านก็มาด่วนจากไปในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ผู้เขียนจึงได้เก็บส่วนที่หลวงพ่อสุจินต์ท่านเขียนแล้วมารักษาไว้ และตั้งใจจะเขียนต่อจากหลวงพ่อสุจินต์ จึงจดบันทึกต่อตามที่หลวงปู่เล่าให้ฟังในโอกาสต่างๆ บางครั้งเวลานวดเส้นถวายท่านๆ เล่าให้ฟังแล้วก็จดบันทึกไว้ บางครั้งท่านก็เทศน์อบรมพระเณร แล้วก็จดบันทึกไว้ การจะเขียนให้เสร็จเป็นเล่มสมบูรณ์นั้นได้แต่คิดอยู่ในใจว่าไม่มีโอกาสพอจะทำให้เสร็จได้

จนเวลาล่วงเลยมาก่อนที่หลวงปู่จะละสังขาร ๒ ปี ผู้เขียนได้นิมิตฝันว่าหลวงปู่บอกว่า **“จะทำอะไรที่ทำยังไม่เสร็จนั้น ให้รีบๆ ทำให้เสร็จเสียนะ”** พอรู้สึกตัวขึ้นก็นึกถึงเรื่องเขียนประวัติหลวงปู่ยังไม่เสร็จ จิตหนึ่งก็ประหวัดไปว่า **“หรือหลวงปู่จะจากไปในไม่ช้า ท่านจึงเตือนให้รีบๆ ทำ”** จากนั้นจึงได้ตั้งใจเขียนเพื่อให้เสร็จ แต่ก็ยังขาดการต่อเนื่อง เวลาผ่านไปจนในที่สุดหลวงปู่อาพาธลง ยิ่งไม่มีโอกาสเวลาที่จะเขียนเลย ได้แต่นึกในใจว่าความจริงใกล้เข้ามาทุกขณะแล้ว ประวัติหลวงปู่ยังไม่เสร็จ

สุดท้ายหลวงปู่ได้ละสังขารจากไปเมื่อวัน ๑๘ มิถุนายน ๒๕๓๘ เวลา ๑๐.๕๒ น. คณะศิษย์มีความประสงค์จะพิมพ์ประวัติหลวงปู่ให้ทันแจกในวันพระราชทานเพลิงศพของท่าน คือวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๓๘ ผู้เขียนไม่สามารถจะเขียนต่อให้จบได้ เพราะวุ่นอยู่กับการจัดเตรียมงานศพของหลวงปู่ ดังนั้น แพทย์หญิงวัฒนา สุขีไพศาลเจริญ จึงรับภาระนำเอาต้นฉบับที่ผู้เขียนได้เขียนไว้แล้ว และเขียนรวบรวมส่วนที่ยังขาดอยู่อย่างรวบรัด เพื่อส่งโรงพิมพ์ให้พิมพ์ทันแจกในวันงานจำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม เพราะฉะนั้น ข้อความบางเรื่องบางตอนอาจผิดพลาดได้

หลังจากพระราชทานเพลิงศพหลวงปู่เสร็จสิ้นแล้ว ผู้เขียนจึงตั้งใจตะเกียกตะกายเขียนประวัติหลวงปู่อย่างละเอียดให้เสร็จสมบูรณ์ เพื่อน้อมถวายเป็นอาจริยบูชา การเขียนนั้นได้อาศัยจากหลวงปู่เล่าให้ฟัง และได้รู้ได้เห็นด้วยตนเอง จากการที่ได้อยู่กับหลวงปู่มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๖ จนถึงท่านละสังขารจากไป ตลอดถึงอาศัยครูบาอาจารย์ที่ท่านเคยอยู่กับหลวงปู่และญาติโยมที่เคยปฏิบัติหลวงปู่เล่าให้ฟังด้วย

การเขียนนั้นได้ใช้ความระมัดระวัง อาศัยความเพียรเป็นที่ตั้ง ถึงอย่างนั้นอาจมีความผิดพลาดเกิดขึ้นได้ ผู้เขียนขอน้อมรับเอาความผิดพลาดนั้นเพียงผู้เดียว ส่วนที่เป็นบุญกุศลคุณประโยชน์ทั้งหลายนั้น ขออธิษฐานจิตอุทิศให้แก่ผู้มีพระคุณและสรรพสัตว์ทั้งหลายไม่มีประมาณ และขอน้อมถวายเป็นอาจริยบูชา ต่อหลวงปู่ผู้เป็นบิดาในทางธรรม ด้วยความเคารพรักและบูชาเทิดทูนไว้เหนือเกล้าตลอดกาล การเขียนประวัติหลวงปู่ในครั้งนี้กว่าจะสำเร็จได้ใช้เวลาเกือบ ๒ ปี หากผิดพลาดประการใด ขอท่านผู้อ่านจงให้อภัยแก่ข้าผู้มีปัญญาน้อยด้วยเถิด

พระครูเมตตากิตติคุณ

(พระอาจารย์สมหมาย อตฺตมโน)

๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๐

กาเยนะ วาจายะ วะ เจตะสา วา พุทเธ กุกัมมัง ปกตํ
มะยา ยัง กรรมชั่วอันใด ที่ข้าพเจ้าได้กระทำแล้ว
ในพระพุทธเจ้า ด้วยกาย ด้วยวาจา หรือด้วยใจก็
ดี พุทโธ ปฏิคคัณหะตุ อัจจะยันตัง ขอพระพุท
ธเจ้า - จงทรงรับซึ่งโทษอันเป็นไปล่วงแล้วนั้น
กาลันตะเร สังวะริตุง วะ พุทเธ เพื่อความสำรวม
ระวังในพระพุทธเจ้า ในกาลต่อไปเทอญ ฯ

พระมุนีจันทร์ กมโล

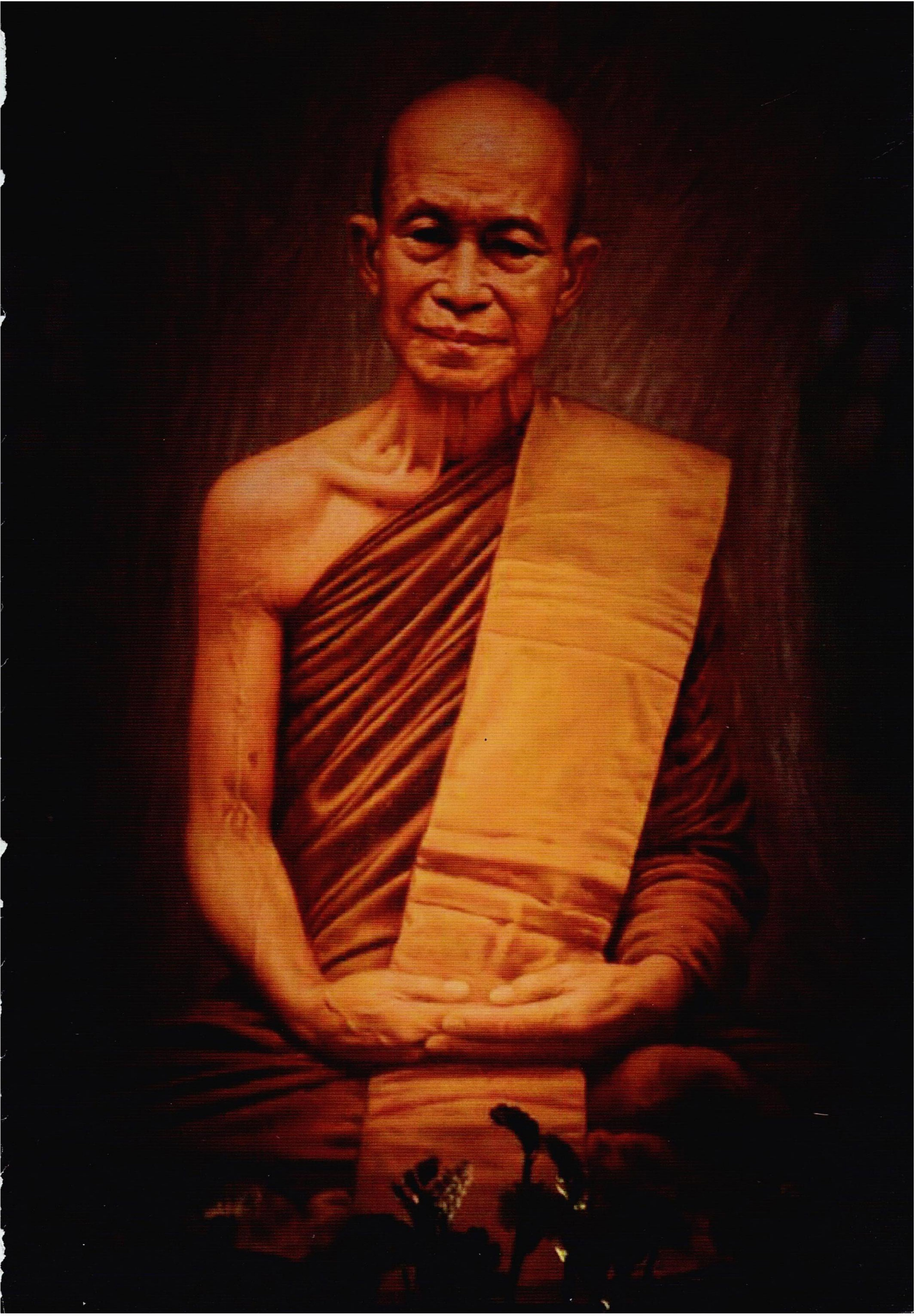

ชีวประวัติ

พระครูศาสนูปกรณ์ (พระกมโล หลวงปู่บุญจันทร์)

เนื่องในวันมีโอกาสธาตุอำนวย คณะสานุศิษย์ได้อาราธนาให้หลวงปู่ท่านเทศน์ในเรื่องชีวประวัติความเป็นมาของท่าน ผู้เป็นบุพพาจารย์สำคัญองค์หนึ่งและได้บันทึกตามคำเทศนาของท่านดังนี้

หลวงปู่บุญจันทร์ กมโล เกิดเมื่อวันศุกร์ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีมะโรง จุลศักราช ๑๒๗๘ ตรงกับวันที่ ๑๕ เดือนกันยายน พุทธศักราช ๒๔๕๙ ที่บ้านคำพระ (กุดโอ) ตำบลคำไฮ อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด บิดาชื่อ คำภา นามสกุล กัมปันโน มารดาชื่อ มุม มีพี่น้องร่วมท้องมารดาเดียวกัน ๕ คน

บรรพชาเป็นสามเณรครั้งที่ ๒

กาลเวลาผ่านไปถึงปี พ.ศ. ๒๔๗๗ อายุย่างเข้าปีที่ ๑๙ หลวงปู่เล่าว่าพอเข้าฤดูทำนาได้ช่วยแม่และพี่ชายทำนา คราดนา ปักดำ เสร็จแล้วย่างเข้าฤดูเก็บเกี่ยวข้าว ไม้ที่เตรียมมาไว้ว่าจะปลูกบ้านให้แม่ก็ยังไม่ได้ปลูก เก็บเกี่ยวข้าวก็ยังไม่เสร็จ ภาวนาระลึกถึงความตายจะเกิดขึ้นกับตนเองในเร็ววัน จึงเกิดความร้อนใจกลัวว่าตนจะไม่ได้บวชอีก ยิ่งคิดก็ยิ่งร้อนใจ ในที่สุดทนไม่ไหวจึงได้พูดกับมารดาว่า *"ลูกอยากบวชอีก"* เมื่อมารดาได้ฟังนั้นก็ไม่ได้ขัดข้องจึงพูดขึ้นมาว่า *"ดีแล้วนะลูกถ้าลูกจะบวชให้แม่อย่างนั้น เพราะลูกทั้งหมดยังไม่มีใครบวชให้แม่สักคนเลย ถึงแม้ความยากลำบากในการเก็บเกี่ยวข้าวอย่างไร แม่ก็จะอุตส่าห์อดทนเอาตามยถาของแม่"*

พอแม่บังเกิดเกล้าได้อนุญาตให้บวชได้ดังใจหมายก็ดีใจเป็นอย่างยิ่ง จึงจัดแจงเก็บเอาสิ่งของใช้ที่จำเป็นแล้วอำลาผู้เป็นมารดา เดินทางออกจากบ้านมุ่งหน้าไปสู่ที่อยู่ของพระธุดงค์กัมมัฏฐาน *"ในขณะที่เราออกจากบ้านไป หญิงสาวที่มีความหมายมั่นจะได้เราเป็นคู่ครอง ได้มาคอยดักเราอยู่ที่หนทางแล้วเดินตามหลังพูดขอร้องไม่ให้เราออกไปบวช แต่เราไม่ยอมฟังเสียงใคร ในที่สุดเขาก็ได้แต่ยืนร้องไห้มองตามหลังของเราไปเท่านั้น"*

ณ ที่ดอนธาตุ บ้านคำพระ ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ ๑ กิโลเมตร ได้มีพระอาจารย์คำดี ซึ่งเป็นพระธุดงค์กัมมัฏฐานสายพระอาจารย์เสาร์พระอาจารย์มั่น มาปักกลดบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ ณ ที่นั้น เมื่อไปถึงดอนธาตุแล้วได้กราบนมัสการพระอาจารย์คำดี ขอถวายตัวเป็นศิษย์ของท่านๆ รับเป็นศิษย์ของท่านด้วยความเมตตา ท่านอบรมสั่งสอนข้อวัตรปฏิบัติและคำขานนาคอยู่ครบ ๗ วัน ท่านอาจารย์คำดีได้นำไปบวชเป็นสามเณร (ปลายปี พ.ศ.๒๔๗๗) ที่วัดฟ้าหยาด บ้านคำไฮ ตำบลคำไฮ อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีพระครูวิจิตร (จันทา) เป็นพระอุปัชฌาย์ สังกัดฝ่ายมหานิกาย เพราะในสมัยนั้นพระอุปัชฌาย์ฝ่ายธรรมยุตมีน้อยและอยู่ห่างไกล ครั้นบวชเสร็จแล้วพระอาจารย์คำดีได้พากลับมาพักอยู่ที่ดอนธาตุระยะหนึ่ง จึงพาเดินธุดงค์จากบ้านคำพระไปอำเภอพนมไพร พักอยู่วัดโนนช้างเผือกซึ่งเป็นวัดเก่าแก่มีป่าไม้ ห่างจากตัวอำเภอพนมไพรพอประมาณ เหมาะแก่การเจริญสมณธรรม อยู่มาไม่นานพระอาจารย์คำดีได้จากไป ท่านได้ฝากให้อยู่กับหลวงพ่อสิ้ว และได้จำพรรษาที่วัดโนนช้างเผือกนี้ (วัดประชาธรรมรักษ์ ในปัจจุบัน)

เดินธุดงค์มุ่งหน้าเพื่อนมัสการพระธาตุพนม

ต้นปี พ.ศ.๒๔๗๘ หลวงพ่อสิ้วได้พาเดินธุดงค์จากอำเภอพนมไพร รอนแรมผ่านบ้านเล็กบ้านใหญ่ป่าเล็กป่าใหญ่ ค่ำที่ไหนนอนที่นั่น จากพนมไพรผ่านเข้าเขตอำเภอมหาชนะชัย ผ่านเขตอำเภอลุมพุก (คำเขื่อนแก้ว) ทะลุเข้าเขตอำเภอบุ่ง (อำนาจเจริญ) ผ่านเลยไปเลิงนกทาเข้าเขตมุกดาหาร ข้ามน้ำก่ำ ทะลุถึงอำเภอพระธาตุพนม ใช้เวลาเดินทางถึง ๑๕ คืน เมื่อถึงอำเภอพระธาตุพนมแล้วได้เข้าพักที่วัดเกาะแก้วอัมพวัน ในเวลานั้นมีพระอาจารย์ทอง อโสโก เป็นประธานสงฆ์

พบพระอาจารย์กงแก้ว ขนฺติโก

หลวงปู่ได้พบพระอาจารย์กงแก้ว ขนฺติโก ที่วัดเกาะแก้วอัมพวัน เกิดความเลื่อมใสในปฏิปทามารยาทอันงดงามของท่าน จะเดินจะยืนจะนั่งท่านจะมีอาการสำรวมอยู่ทุกเวลา เมื่อได้พบเห็นแล้วทำให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในองค์ท่านเป็นอย่างมาก (ภายหลังท่านมาอยู่ที่วัดกลางสนาม อ.หนองสูง จ.มุกดาหาร มรณภาพเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๓ รวมอายุ ๗๕ ปี)

ในขณะที่พักอยู่วัดเกาะแก้วอัมพวันนั้น เวลากลางวันก็ได้ไปนมัสการพระธาตุพนม พอดีในปีนั้นคณะกรรมการวัดพระธาตุพนมได้คาดสะเภา (ทำนั่งร้าน) ขึ้นไปจนเกือบถึงยอด หลวงปู่เล่าว่าในสมัยนั้น ๓ ปี จะคาดสะเภา (ทำนั่งร้าน) ขึ้นพระธาตุพนม ๑ ครั้ง พอวันสุดท้ายคือวันเพ็ญ ๑๕ ค่ำเดือน ๓ จะทำขึ้นไปจนถึงยอดสุดแล้วตกแต่งประดับประดาที่ยอดเสร็จแล้วก็รื้อสะเภาลงมาพร้อม เพราะว่าปล่อยไว้ไม่ได้บนยอดพระธาตุพนมมีแต่ทองคำ คนทั้งหลายก็นิยมอธิษฐานขึ้นพระธาตุพนม ถือว่าใครมีบุญก็ได้ขึ้นไปถึงยอดได้ ใครไม่มีบุญก็ขึ้นไปได้นิดหน่อยต้องกลับลงมาเพราะเกิดลมวิงเวียนหน้ามืดตาลาย หลวงปู่อธิษฐานต่อองค์พระธาตุพนมว่า “**ถ้าหากจะได้ดำรงอยู่ในเพศพรหมจรรย์จนตลอดอายุขัยนั้นขอให้ขึ้นพระธาตุพนมได้ถึงยอด**” เมื่ออธิษฐานเสร็จแล้วหลวงปู่ก็ขึ้นไปได้ถึงยอดโดยไม่มีอุปสรรคใดๆ เลย ต่อมาคำอธิษฐานของหลวงปู่ได้กลายเป็นความจริง คือหลวงปู่ได้อยู่ในเพศพรหมจรรย์จนตลอดอายุขัย

เดินธุดงค์ต่อไปทางจังหวัดนครพนม

เมื่อนมัสการพระธาตุพนมสมความตั้งใจแล้ว หลวงพ่อสิ้วได้พาออกเดินทางจากวัดเกาะแก้วอัมพวัน อำเภอพระธาตุพนม เลาะเลียบแม่น้ำโขงจนถึงนครพนม พักที่ป่าช้าเมืองนครพนม เมื่อพักอยู่ป่าช้าเมืองนครพนมหายเหนื่อยแล้วได้เดินต่อจากนครพนมรอนแรมผ่านอำเภอกุสุมาลย์ เดินไปภาวนาไป ไม่ได้ปล่อยจิตใจให้

โลเลไปตามสัญญาอารมณ์ การเดินธุดงค์แบบนี้ทำให้ได้กำลังทางจิตใจคือสติธรรมก็มีกำลัง ขันติธรรมก็มีกำลัง สมาธิธรรมก็มีกำลัง ปัญญาธรรมก็มีกำลัง ธรรมเหล่านี้มีอยู่ที่ไหนเล่า ก็มีอยู่ที่ใจนั่นเอง

พบพระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีโล

เมื่อเดินธุดงค์รอนแรมจากอำเภอกุสุมาลย์ ทะลุถึงเมืองสกลนคร ในขณะนั้นท่านพระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีโล ได้พำนักอยู่ที่วัดป่าสุทธาวาส เมืองสกลนคร เมื่อเดินทางถึงวัดป่าสุทธาวาสได้ปฏิบัติตามหน้าที่ของอาคันตุกวัตร คือผู้เข้าไปสู่อาวาสต้องแสดงความเคารพ ไม่แสดงความแข็งกระด้าง ลดผ้าห่มเฉียงบ่า วางบริขารไว้ในที่อันสมควร ดูว่าครูบาอาจารย์ที่เป็นหัวหน้าในอาวาส ท่านไม่ได้ทำงาน ไม่ได้ทำกิจวัตร ไม่ได้รับแขก เป็นโอกาสอันสมควร หลวงพ่อสิ้วจึงได้พาเข้ากราบนมัสการท่านพระอาจารย์ใหญ่เสาร์ กนฺตสีโล ขอพักค้างคืนอยู่กับท่าน ท่านพระอาจารย์เสาร์ไม่ขัดข้องอนุญาตให้พักได้ คือในขณะนั้นต่างนิกายกันกับท่าน

หลวงปู่เล่าว่า เมื่อได้ทัศนาและกราบนมัสการท่านพระอาจารย์เสาร์ในครั้งแรก ได้เกิดความเลื่อมใสในปฏิปทาจริยาวัตรของท่านพระอาจารย์เสาร์เป็นอย่างยิ่ง จึงได้คิดในใจว่า "**เมื่ออายุของเราครบบวชพระได้ เราจะบวชในสังกัดธรรมยุติกนิกายแล้วจะติดตามไปปฏิบัติอยู่กับท่านพระอาจารย์ใหญ่เสาร์**" พักอยู่กับท่านพระอาจารย์เสาร์ที่วัดป่าสุทธาวาสนี้ ๒ คืน เมื่อฉันบิณฑบาตและจัดแจงบริขารลงในบาตร เตรียมการเดินทางเรียบร้อยแล้ว หลวงพ่อสิ้วจึงได้พาเข้ากราบนมัสการลาท่านพระอาจารย์ใหญ่เสาร์ กนฺตสีโล ในขณะนั้นท่านได้เตือนให้ธรรมะว่า "**ให้ตั้งใจให้ดี ตั้งสติให้ดีนะ**" สามเณรบุญจันทร์พอได้ยินหลวงปู่เสาร์ให้โอวาทอย่างนั้น เกิดปีติเยือกเย็นซาบซ่านไปทั่วร่างกาย มีความเบากายเบาจิต คำที่ท่านเตือนให้โอวาทนั้นฝังอยู่ในจิตไม่ได้เลือนราง

เมื่อกราบลาท่านพระอาจารย์ใหญ่เสาร์แล้วหลวงพ่อสิ้วได้พาเดินธุดงค์จากสกลนครข้ามเขาภูพานลงไปทางบ้านชาตินาโก ภูแล้นช้าง อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์

เดินรอนแรมผ่านอำเภอบัวขาว (กุฉินารายณ์) ทะลุถึงอำเภอแวง (อำเภอโพนทอง) จังหวัดร้อยเอ็ด ผ่านอำเภอเสลภูมิ เดินไปภาวนาไปค่ำที่ไหนนอนที่นั่น ในที่สุดการเดินทางก็ได้ทะลุถึงอำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด พักที่วัดโนนช้างเผือก (ปัจจุบันวัดโนนช้างเผือกเปลี่ยนชื่อเป็นวัดประชาธรรมรักษ์)

พ.ศ. ๒๔๗๘ อายุ ๒๐ ปี ได้จำพรรษาที่วัดโนนช้างเผือก เมื่อออกพรรษาปวารณาแล้วหลวงพ่อผงได้พาเดินธุดงค์เที่ยววิเวก

มุ่งหน้าสู่เขาพระวิหาร

เมื่อจัดแจงบริขารลงในบาตร นำบาตรเข้าถุงเรียบร้อยแล้ว สะพายบาตรใส่บ่าข้างหนึ่ง มือข้างหนึ่งจับกลดแบกใส่บ่า มือข้างหนึ่งถือกาน้ำ ออกเดินทางจากวัดโนนช้างเผือก ถึงบ้านนาม่วง อำเภอพนมไพร เป็นเวลาใกล้ค่ำ มีป่าแห่งหนึ่งเป็นที่วิเวกเหมาะแก่พระธุดงค์กัมมัฏฐาน หลวงพ่อผงจึงได้พาเข้าพักในป่านั้น ในคืนนั้นฝนได้ตกตลอดทั้งคืน ได้นั่งกรำฝนอยู่ใต้กลดจนตลอดรุ่ง พอรุ่งเช้าเข้าบิณฑบาตในหมู่บ้านนาม่วง ได้อาหารมาฉันพอประทังชีวิต ต่อจากนั้นได้เที่ยววิเวกไปทางอำเภอคง (อำเภอราษีไศล ปัจจุบัน) รอนแรมไปจนถึงบ้านจุมพร ได้พักวิเวกในป่าช้าบ้านจุมพร หลวงปู่เล่าว่า โยมเขาทำร้านด้วยไม้เลียนลำ (ไม่กลมวางเรียงกันโดยไม่ได้ยึดติดกัน) ให้ยาวพอสุดหัวสุดเท้า กางกลดบนร้านนั้น และทำทางจงกรมข้างหลุมฝังศพใหม่ๆ เมื่อโยมทำสถานที่ให้แล้วเขาก็กลับบ้านไป เหลือแต่หลวงปู่กับหลวงพ่อผงอยู่ในป่าช้านั้น ซึ่งทำที่พักอยู่ห่างๆ กัน พอตะวันค่ำมืดลง จึงได้เข้าสู่ทางเดินจงกรม

ในขณะนั้นได้มีแสงพระจันทร์สาดแสงส่องสว่างมาแทนแสงพระอาทิตย์ เพราะในวันนั้นเป็นวันเพ็ญเดือน ๑๒ พอดี เดินจงกรมอยู่ริมหลุมฝังศพใหม่ๆ นั้น เดินกลับไปกลับมา ตั้งสติกำหนดจิตบริกรรม พุท หายใจเข้า โธ หายใจออก ทันใดนั้นได้เกิดเสียงดังโครมครามขึ้นที่กองฟอนหลุมฝังศพนั้น หลวงปู่ตกใจจนเหมือนตัวหายไปหมด สักครู่หนึ่งจึงรู้สึกตัวขึ้นมา ตั้งสติสอนใจตัวเองว่า *"คงจะไม่ใช่ผีหลอกผีหลอนอะไรหรอก เราจะกลัวอะไร ถ้าว่าผีก็ไม่เห็นมันมาต่อสู้อะไรกับเรา ไม่เห็น*

เป็นตัวเป็นตนอะไรมา” ในที่สุดก็ได้กำลังใจขึ้นมาทุกทีๆ ความกลัวนั้นก็หายไป ได้เดินจงกรมไปมาจนเหนื่อยแล้วจึงหยุด ล้างเท้าแล้วขึ้นบนร้านจัดแจงเอามุ้งกลดลง แล้วเข้านั่งในมุ้งกลดนั้น เตรียมไหว้พระสวดมนต์ ขณะนั่งไหว้พระนั้นกระดุกกระดิกแรงก็ไม่ได้ เพราะไม้ที่ปูเลียนลำนั้นวิ่งออกจากกัน จึงต้องมีสติระมัดระวัง นี้จึงเป็นเหตุให้ธรรมะเกิดขึ้นที่ใจ คือ ความเพียร ความระลึกรู้ ความตั้งใจมั่นและความรอบรู้ของใจ เมื่อไหว้พระสวดมนต์เสร็จเรียบร้อยแล้วได้เข้าที่นั่งภาวนาต่อไป ในขณะนั้นจิตได้รวมตัวสงบเข้าเป็นหนึ่ง คลายจากความกลัวทั้งหมดแล้วจึงได้หยุดพักผ่อน

รุ่งเช้าเข้าบิณฑบาตในหมู่บ้าน กลับออกมาที่พักมีโยมผู้หญิง ๓ คน ตามมาถวายอาหาร พักอยู่ ๒ คืน จึงออกเดินทางต่อไปถึงบ้านนาทุ่ง พวกโยมทำที่พักให้ในป่าแห่งหนึ่งจึงได้พักอยู่ในที่นั้น ได้มีคนรู้จักกับหลวงพ่อผงได้มาสนทนาด้วย ต่อจากนั้นจึงได้เดินธุดงค์ต่อไปทางอำเภออุทุมพร ถึงบ้านนาม้อง พักในป่าแห่งหนึ่ง จัดแจงเอาสายระเดียงขึง สันข้างหนึ่งผูกต้นไม้ต้นหนึ่ง อีกด้านหนึ่งก็ผูกต้นไม้อีกต้นหนึ่งแล้วเอากลดแขวนตรงกลางเอามุ้งกลดวงรอบ เอาผ้าอาบน้ำปูลงกับพื้นดิน ไหว้พระภาวนาแล้วจำวัดในที่นั้น รุ่งเช้าเข้าไปบิณฑบาต ชาวบ้านเขาตื่นสายไม่มีคนใส่บาตร เดินไปพอดีมีบ้านหลังหนึ่งเจ้าของกำลังติดไฟแล้วเอาหม้อหุงข้าวใส่น้ำตั้งบนก้อนเส้า จึงได้ยืนภาวนาคอยอยู่ในที่นั้น เมื่อเขาเอาหม้อตั้งไว้แล้วเขาก็ไปตักเอาข้าวเปลือกในเล้ามาใส่ครกไม้ตำด้วยสากมือ คือเอามือจับสากแล้วตำข้าวในครก ตำไปแล้วก็ตักออกใส่กระด้ง ฝัดข้าวสารใส่หม้อ ที่เหลือเป็นข้าวเปลือกก็ใส่ครก ตำไปอีก ฝัดเอาข้าวสารใส่หม้ออีก ทำอยู่อย่างนี้จนกะว่าจะกินอิ่มในครัวเรือนนั้นจึงหยุด เมื่อข้าวสุกดีแล้วเขาก็ตักเอาข้าวในหม้อนั้นมาใส่บาตรให้ พร้อมกับเกลือก้อนหนึ่งเท่าหัวโป้มือ (หัวแม่มือ) และพริกแห้ง ๒-๓ ลูก และปลาระฮอก ก้อนหนึ่งเท่าลูกมะกอก รับบิณฑบาตโดยเคารพด้วยเมตตาและขันติความอดทน แล้วจึงกลับไปสู่ที่พัก ทำภัตกิจ ฉันข้าวกับพริกเกลือและปลาระฮอก พอกำจัดความหิวและยังชีพให้เป็นไป พอได้เจริญสมณธรรมต่อไป เมื่อฉันเสร็จแล้วล้างบาตรจัดแจงแต่งบริขารเรียบร้อย แล้วจึงได้อำลาบ้านนาม้อง สององค์กับหลวงพ่อผงได้ธุดงค์รอนแรมไปถึงห้วยทับทัน แล้วได้วกกลับมาจนถึงอำเภอพนมไพร ความตั้งใจจะไปเขาพระวิหารจึงไม่สำเร็จ

เมื่อกลับถึงอำเภอพนมไพร จึงเข้าพักที่วัดป่าโนนช้างเผือกอีก ในระหว่างนั้นก็ไม่มีครูบาอาจารย์สอนเรื่องภาวนาก็ด้นเดาทำเอา

เร่งความเพียร

ในระยะนั้นได้ประกอบความเพียรเป็นอันมาก ได้ตั้งสัจจะอธิษฐานเดินจงกรมตามเดือน (ตามพระจันทร์) ตั้งแต่ขึ้น ๒ ค่ำ ๓ ค่ำ ถ้าพระจันทร์ไม่ตกดินไม่หยุดเดินจนถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดินจงกรมตลอดคืนไม่นอน ผลที่เกิดขึ้นมีวันหนึ่งในขณะที่เดินจงกรมอยู่นั้น จิตรวมลงเป็นหนึ่ง ปรากฏว่าร่างกายไม่มี คล้ายๆ กับเดินไม่เหยียบดินเลยเหมือนกับลอยไปลอยมา ไม่มีความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยหิวอะไรเลย มีแต่ความเบากายเบาจิต แต่ในขณะนั้นยังไม่เกิดปัญญาพิจารณาอะไร มีแต่ความเบากายเบาจิตเท่านั้น

เดินทางเข้าจังหวัดร้อยเอ็ด
เพื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุ

ครั้นพักอยู่ที่วัดป่าโนนช้างเผือกถึงเดือน ๗ พ.ศ.๒๔๗๙ จึงออกเดินทางจากอำเภอพนมไพร เดินด้วยเท้าตามทางคนทางเกวียน สองข้างทางเต็มไปด้วยต้นไม้น้อยใหญ่เขียวชอุ่ม ชุ่มตาชุ่มใจในธรรมชาติ ระยะทางจากพนมไพรถึงร้อยเอ็ด ๖๐ กิโลเมตร เดินทาง ๒ วัน วันที่ ๒ ยังไม่ค่ำถึงจังหวัดร้อยเอ็ด มีโยมจารย์สิ้ว (อดีตหลวงพ่อสิ้ว) สะพายเครื่องบริขารที่จะบวชพระเดินทางมาด้วย เมื่อถึงร้อยเอ็ดได้เข้ามอบตัวกับพระอาจารย์สีโห เขมโก ที่วัดป่าศรีไพรวัลย์ ฝึกหัดอักขรฐานกรณ์ ทีแรกนึกว่าจะไม่ได้บวชเพราะฝึกหัดยาก ออกเสียงไม่ถูกตามมคธภาษา จึงได้ตั้งใจฝึกหัดไม่ลดละ ในที่สุดพระอาจารย์สีโหจึงรับรองว่าบวชได้

อุปสมบทเป็นพระภิกษุฝ่ายธรรมยุตตามที่ได้ตั้งใจไว้

เมื่อฝึกหัดคำขอบวชได้คล่องแคล่วแล้ว พระอาจารย์สีโหจึงได้นำพาไปอุปสมบทที่วัดเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๙ เวลา ๑๕.๑๕ น. โดยมีท่านเจ้าคุณพระโพธิญาณมุนี เป็นพระอุปัชฌาย์ พระมหาบุญถึง เป็นพระกรรมวาจาจารย์เมื่ออุปสมบทแล้ว ได้กลับมาอยู่วัดป่าศรีไพรวัลย์ ถือนิสัยกับท่านพระอาจารย์สีโห เขมโก ได้ตั้งใจปฏิบัติกิจวัตร อาจริยวัตร ข้อวัตรปฏิบัติด้วยความเคารพไม่ให้ขาดตกบกพร่อง

พรรษาที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๗๙

จำพรรษาที่วัดป่าศรีไพรวัลย์ อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด

เมื่อถึงกาลเข้าพรรษา วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ พ.ศ.๒๔๗๙ เวลาเย็นบ่าย ๔ โมง พระภิกษุสามเณรพร้อมกันทำกิจวัตร คือปัดกวาดลานวัดรอบศาลารอบกุฏิที่พักของใครของมัน ซึ่งปลูกเป็นหลังๆ อยู่ห่างจากกันพอประมาณและตามทางเดินภายในวัด เมื่อปัดกวาดลานวัดเสร็จแล้วก็พร้อมกันขึ้นศาลาโรงธรรม ปัดกวาดเช็ดถูพื้นกระดานด้วยมะพร้าวแห้งตัดครึ่งลูก ถูไปมาทั่วศาลาแล้วจึงใช้ไม้กวาดๆ แล้วใช้ผ้าแห้งถูจึงสะอาดเรียบร้อย เสร็จแล้วพร้อมกันตักน้ำหามน้ำใส่ตุ่ม สำหรับล้างบาตร ตามถาน (ส้วมเป็นส้วมปล่อยไม่ได้ใช้น้ำราด แต่น้ำนั้นสำหรับไว้ใส่กระบอกชำระล้างก้นเวลาถ่ายเสร็จแล้ว) ตามบันไดขึ้นกุฏิศาลาสำหรับล้างเท้า น้ำที่นำไปใส่ในที่ต่างๆ นั้นจะต้องเปลี่ยนบ่อยๆ เพื่อไม่ให้เกิดลูกน้ำ เพราะถ้าเกิดลูกน้ำมีตัวสัตว์ ต้องนำน้ำนั้นไปเทลงในน้ำหนองน้ำบ่อ เทรดดินรดหญ้าไม่ได้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ การตักน้ำก็ตักขึ้นจากบ่อโดยใช้ไม้ไผ่เป็นลำทำเป็นไม้สำหรับเกาะครุตักน้ำ ไม้ไผ่เลี้ยงลำพอเหมาะมือตัดมาแล้วใช้สิ่วเจาะทางโคนต้นทำไม้เป็นเดือยเป็นไล เขาเรียก *ไลค้นขอ* ตีเข้ารูไม้ไผ่ที่เจาะไว้เขาเรียก *ไม้ค้นขอ* สำหรับเกาะครุหย่อนลงในบ่อลึก ตักน้ำแล้วดึงขึ้นมาเทใส่ครุข้างบน พระเณรช่วยกันตักน้ำ รูปหนึ่งตักดึงขึ้นมา รูปหนึ่งรับครุเทใส่ครุข้างบน

รูปหนึ่งถือผ้าสำหรับกรองน้ำ อีกพวกหนึ่งช่วยกันหามไปใส่ตุ่ม พระเณรต่างมีความสามัคคีกันช่วยกันทำกิจวัตรข้อวัตร

เมื่อเสร็จแล้วก็พร้อมกันทำอาจริยวัตรสรงน้ำครูบาอาจารย์ผู้เป็นพระเถระด้วยการถูหลังถูเท้า รับผ้าอาบน้ำผลัดเปลี่ยน เสร็จแล้วตนเองจึงได้สรงน้ำ เมื่อสรงน้ำเสร็จเวลาย่ำค่ำ ๑ ทุ่ม พร้อมกันขึ้นศาลาโรงธรรม ประธานสงฆ์โดยมีพระอาจารย์สีโหได้นำทำวัตรสวดมนต์เย็น จบแล้วทั้งพระภิกษุสามเณรได้ร่วมกันกล่าวคำอธิษฐานเข้าพรรษาท่านให้ว่าทีละองค์ทีละองค์ ตามลำดับพรรษาจนครบหมดทุกองค์จึงได้เลิกกัน

หลวงปู่เล่าว่า *ในพรรษานี้ได้ตั้งใจทำความเพียรไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ เวลากลางวันหลังจากฉันจังหันเช้าเสร็จแล้วล้างบาตร เก็บกวาดที่ฉันทำข้อวัตรเสร็จแล้วก็สะพายบาตรกลับกุฏิ พอถึงกุฏิแล้วไม่ขึ้นกุฏิ ยื่นบาตรขึ้นไว้บนกุฏิให้ห่างจากที่ตก ๑ ศอก แล้วเข้าสู่ทางเดินจงกรม การเดินจงกรมได้แก่ การเดินภาวนานั่นเอง เดินไม่ช้าไม่เร็ว กำหนดรู้ที่ใจ สติเป็นเพื่อนสองของใจ บางวันก็เดินจนถึงเวลาทำกิจวัตร คือบ่าย ๔ โมงเย็น กวาดลานวัด บางวันเดินจงกรมเหนื่อยก็นั่งภาวนาสลับกันไปจนถึงเวลาทำกิจวัตรจึงออกจากทางจงกรม บางวันฝนตกก็นุ่งผ้าอาบน้ำเดินจงกรมตากฝนอยู่อย่างนั้น เร่งทำความเพียรทั้งกลางวันและกลางคืนไม่ประมาท หาอุบายฝึกฝนทรมานตนเอง ถ้าเราไม่ฝึกตนเองก็ไม่มีใครที่ไหนจะฝึกให้เรา เราต้องฝึกตนเองเพื่อให้เกิดกำลังสติ สมาธิและปัญญาในทางอริยมรรค บางครั้งเวลาเดินจงกรมถีนมิทธะความง่วงเหงาหาวนอนเกิดขึ้นก็ต้องฝืน ไม่ได้ปล่อยตามความต้องการ การทำทางเดินจงกรมนั้นปลายทางทั้งสองข้างเป็นพุ่มหนามคัดเค้า พอเดินจงกรมขาดสติเคลิ้มไปก็เดินเลยเข้าพุ่มหนามๆ เกาะหูเกาะขา เมื่อรู้สึกตัวปลดหนามออกกลับเดินจงกรมใหม่ทำอยู่อย่างนั้นจนความง่วงหายไปเพราะกำลังสติกล้าขึ้น ในที่สุดจิตก็ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์อันเดียว มีสติระลึกรู้ตื่นอยู่ตลอดเวลา สิ่งที่เป็นข้าศึกทั้งหลายเหล่านั้นก็หมดกำลังและสงบไป* การทำความเพียรในพรรษานี้ได้รับผลคือความสงบทางจิตใจเป็นอันมาก

ไปศึกษาข้อวัตรปฏิบัติ
กับท่านพระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีโล

หลวงปู่เล่าว่า โอวาทธรรมที่หลวงปู่เสาร์ได้เตือน **"ให้ตั้งใจให้ดีตั้งสติให้ดี"** ในคราวเป็นสามเณรไปกราบนมัสการท่านที่วัดป่าสุทธาวาสในคราวนั้น ยังเอิบอิ่มอยู่ในจิตใจ ด้วยเหตุนี้เมื่อได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้วจึงได้คิดอยู่เสมอว่า อยากจะไปอยู่ศึกษาข้อวัตรปฏิบัติและฟังธรรมจากท่านพระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีโล เมื่อออกพรรษาปวารณาแล้วย่างเข้าฤดูหนาวชาวนาเก็บเกี่ยวข้าวนำขึ้นไปใส่ยุ้งใส่เล้าเสร็จแล้ว เป็นฤดูที่เหมาะแก่การเที่ยววิเวกธุดงค์หาความสงบตามสถานที่ต่างๆ พระอาจารย์พานและพระภิกษุบุญจันทร์พร้อมด้วยพระภิกษุ ๑ รูป สามเณร ๑ รูป รวมเป็น ๔ รูป ด้วยกันได้พร้อมกันกราบลาท่านพระอาจารย์สีโห เขมโก เพื่อเดินทางไปศึกษาอบรมกับท่านพระอาจารย์ใหญ่เสาร์ กนฺตสีโล

ในระหว่างเดินทางท่านพระอาจารย์พาน ได้พาพักวิเวกไปตามหมู่บ้านต่างๆ อบรมประชาชนให้เข้าถึงพระรัตนตรัยคือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่ง ที่บ้านเชืองใหญ่มีประชาชนมารับการอบรมฟังธรรมทั้งผู้เฒ่าผู้แก่เด็กหนุ่มสาวเป็นจำนวนมาก พักอยู่ที่บ้านเชืองใหญ่นี้เป็นเวลา ๕ คืน ท่านอาจารย์พานจึงพาเที่ยวไปทางบ้านตาอุดตาเสือและบ้านเหล่าแขม เมื่อเวลาอยู่ที่นั่นท่านอาจารย์พานได้อบรมประชาชนให้นั่งสมาธิบ้าง เดินจงกรมบ้าง โดยให้ยึดเอาพุทโธเป็นอารมณ์ของใจอยู่มาวันหนึ่งได้มีพวกหนุ่มสาวพร้อมทั้งผู้ใหญ่บ้านเหล่าแขม ชื่อผู้ใหญ่เกษ ได้มารับการอบรมธรรมะ ท่านอาจารย์พานได้สอนให้ตั้งอยู่ในพระไตรสรณคมน์ คือ ให้เป็นผู้มีความเคารพในพระพุทธเจ้า เคารพในพระธรรม เคารพในพระสงฆ์ ให้เชื่อในผลของกรรมว่าทำดีจักได้รับผลดี ทำชั่วจักได้รับผลชั่ว หลวงปู่เล่าว่าตัวท่านเองได้เป็นผู้เอาใจใส่ในอาจริยวัตร คอยดูแลอุปัฏฐากครูบาอาจารย์ นั่งอยู่เป็นเพื่อนครูบาอาจารย์ในเวลามีแขกญาติโยมมาหาครูบาอาจารย์ จนแขกญาติโยมเลิกกลับไปหมดจึงจะได้พักผ่อน

อยู่ต่อมาวันหนึ่งไม่รู้ว่าเรื่องอะไรเป็นเวลาในราว ๑ ทุ่ม ในขณะนั้นท่านอาจารย์พานกำลังเทศนาอบรมอยู่ ได้มีคนร้ายมาขว้างค้อนใส่ ครั้งที่ ๑ ถูกต้นไม้ ครั้งที่ ๒ ก็ถูกต้นไม้อีก ครั้งที่ ๓ เป็นก้อนดินขว้างเข้ามาถูกต้นไม้แตกกระเด็นมาถูกหัวภรรยาผู้ใหญ่บ้าน ในขณะนั้นมีผู้ชายคนหนึ่งมานั่งฟังเทศน์อยู่ด้วย จึงวิ่งออกไปดู พวกเหล่าร้ายนั้นพากันวิ่งเตลิดหนีไป ไม่ว่ายุคใดสมัยใด คนเรานี้มีทั้งดีทั้งไม่ดีปะปนกันอยู่อย่างนั้น คนดีมีจิตใจประกอบไปด้วยศีลธรรมก็ตั้งใจฟังธรรมแล้วนำไปประพฤติปฏิบัติตาม คนร้ายจิตใจร้ายกาจเต็มไปด้วยอิจฉาริษยา คอยแต่จะเบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น

พักอบรมอยู่บ้านเหล่าแขม เป็นเวลา ๑๕ วัน พอดีมีโยมอีกบ้านหนึ่งเขามาขอนิมนต์ไปพักอยู่ดอนอารักษ์ของเขา ท่านอาจารย์พานจึงได้พาไปโปรดญาติโยมตามที่เขานิมนต์นั้น พอไปพักอยู่ที่นั่น ได้มีคนมาฟังเทศน์รับการอบรมเป็นจำนวนมาก ท่านอาจารย์พานได้เทศน์อบรมญาติโยมที่ออกมาฟังเทศน์ในเวลากลางคืน มีคนเกิดศรัทธาเลื่อมใสเป็นจำนวนมาก มีทั้งคนหนุ่มคนสาวออกไปรับการอบรมด้วย ในระยะนั้นท่านอาจารย์กำลังเทศน์อบรมอยู่ พวกชายหนุ่มเขาพากันเป่าแคนทำการรบกวนมาก ท่านอาจารย์จึงได้ห้ามให้เขาหยุดเขาก็ไม่หยุด ท่านจึงสั่งให้ญาติโยมที่นั่งรับการอบรมอยู่นั้นเลิกกลับบ้านหมด พอญาติโยมกลับบ้านไปหมดแล้วท่านอาจารย์พานพร้อมด้วยพระเณรลูกศิษย์กำลังนั่งสนทนาพูดคุยกันอยู่ ในระยะนั้นเป็นเวลาประมาณ ๓ ทุ่ม

พุทธานุภาพมีอำนาจกว่าดิรัจฉานวิชา

ไม่มีลมมีฝนอะไรเลย แต่มีเสียงอันหนึ่งดังมาเป็นเสียงอึดๆ มาทางอากาศคงจะเป็นเวทมนตร์เขาทำมาทดลองพระกรรมฐาน พอมาถึงต้นไม้ มีกิ่งไม้หักลงมา จะว่าลมก็ไม่เห็นมีลมพัดอะไร ท่านอาจารย์พานจึงบอกว่าคงจะเป็นเขาปล่อยวัวธนู แต่ท่านไม่กลัวเพราะท่านมีความเชื่อมั่นต่อพุทโธอยู่แล้ว พุทโธเป็นใหญ่ในโลกสาม ผู้ใดมีความเชื่อมั่นต่อพุทโธตั้งใจปฏิบัติ ไปไหนมาไหนมีพุทโธประจำใจ ใจเข้าถึงพุทโธ พุทโธเข้าถึงใจแล้วไม่มีเวรมีภัย

ได้พักอยู่ดอนอารักษ์ บ้านเหล่ากอยนี้ ๓ คืน พอดีท่านอาจารย์พานได้พาออกเดินทางต่อไปอำเภอพนมไพร หลวงปู่เล่าว่าพอผ่านตัวอำเภอพนมไพรก็เลยไปถึงบ้านคำพระ (กุดโอ) ซึ่งเป็นบ้านเกิดของท่านเอง

พบมารดาผู้บังเกิดเกล้าเป็นครั้งสุดท้าย

เมื่อพระอาจารย์พานพาลูกศิษย์เดินเที่ยววิเวกรอนแรมมาถึงบ้านคำพระ ได้เข้าพักกางกลดในป่าดอนธาตุนั้นเอง เมื่อโยมมารดาของหลวงปู่ได้ทราบว่าลูกชายสุดที่รักของตนพร้อมด้วยครูบาอาจารย์มาพักที่ป่าดอนธาตุใกล้บ้านของตน จึงได้ออกมาต้อนรับถวายหมากพลูบุหรี่ ตามประเพณีชาวพุทธในครั้งนั้น ท่านอาจารย์พานได้เทศน์ธรรมให้ฟังบ้างเล็กน้อยเพราะเวลาไม่มาก เมื่อหลวงปู่มองดูโยมมารดาแล้วเกิดความสลดใจเป็นอย่างยิ่ง ในขณะนั้นได้มีความรู้อันหนึ่งรู้ขึ้นในใจว่า *"แม่ของเรานี้เห็นจะอายุสั้นมากนัก"* แต่แล้วก็ไม่กล้าจะพูดอะไรให้ฟัง เพียงแต่เตือนสติให้ตั้งใจภาวนาให้มากๆ เท่านั้น แล้วโยมแม่ก็กลับเข้าบ้านไป พักอยู่ที่นี่ ๑ คืน พอรุ่งเช้าก็เข้าบิณฑบาตตามสมณวิสัยแล้วกลับมาฉัน มีญาติโยมตามมาถวายจังหันบ้างไม่มากนักในวันนั้นฝนตกตลอดวัน พอฉันจังหันเสร็จแล้วพระอาจารย์พานได้พาออกเดินทางต่อไปถึงบ้านกระจายศรีฐาน ค่ำพอดีเข้าพักที่วัดป่ากระจายศรีฐาน พักอยู่ได้ ๖ วัน พอวันที่ ๗ พี่ชายใหญ่ คือนายอ่อนสี ได้ตามมา

ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป

หลวงปู่เล่าว่า *"พอมองเห็นพี่ชายเดินเข้าวัดมา ในใจก็นึกขึ้นมาเองว่ามารดาของเราคงตายเสียแล้ว พอพี่ชายเข้ามาถึงจึงพูดไปเรื่องอื่นปลอบใจพี่ชายเสียก่อน เพราะกลัวว่าพี่ชายจะอดกลั้นความเศร้าโศกเสียใจไม่ได้ เพราะความเป็นห่วงในมารดาของตนที่จากไปไม่มีวันกลับ"* พอพูดเรื่องอื่นไปพอสมควรแล้วจึงย้อนถามพี่ชายว่ามาในเวลานี้มีธุระอะไรกันแน่ พี่ชายจึงพูดขึ้นด้วยความเศร้าใจว่า *"บัดนี้มารดาของเราได้ถึงแก่กรรม*

ไปเสียแล้ว” พอพี่ชายพูดอย่างนั้น จึงได้พูดกับพี่ชายว่า *“ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร หายใจตาง (แทน) กันก็ไม่ได้แล้ว เพราะว่าความตายเป็นของธรรมดาอยู่แล้ว เราก็จะตายเช่นกัน ไม่ว่าแต่มารดาของเราเลย เกิดกับตายเป็นของคู่กัน เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจะให้ทำอย่างไร จะให้กลับหรือทำอย่างไร”* พี่ชายจึงพูดว่า *“การจะกลับหรือไม่กลับนั้นก็ไม่ว่า เวลานี้เป็นแต่เพียงตามมาบอกข่าวให้ทราบเท่านั้น”* พอพี่ชายพูดอย่างนั้นจึงได้พูดกับพี่ชายว่า *“การจะกลับนั้นเห็นจะกลับไม่ได้เพราะเวลานี้ก็จวนจะเข้าพรรษาแล้ว การจำพรรษานั้นยังไม่รู้ว่าจะได้จำที่ไหนแน่”* และได้ย้อนถามพี่ชายว่า *“เวลานี้ได้เก็บศพแม่ไว้อย่างไร เผาหรือฝัง”* พี่ชายตอบว่า *“ฝังไว้”* จึงบอกพี่ชายว่า *“ถ้าอย่างนั้นนัดกันตอนเดือน ๔ จึงจะกลับไปทำบุญและนำศพแม่ขึ้นเผา”*

เมื่อพูดกับพี่ชายเช่นนั้นแล้วพี่ชายได้พักอยู่ที่นี่ด้วย ๑ คืน จึงเดินทางกลับไป ตัวเองก็ได้พักอีก ๑ คืน ท่านอาจารย์พานจึงได้พาออกเดินทางต่อไปยังอุบลราชธานี เพื่อจะได้นมัสการฟังธรรมจากท่านพระอาจารย์ใหญ่เสาร์ กนฺตสีโล เมื่อเดินทางไปถึงบ้านท่าวารี ได้พักอยู่กับท่านอาจารย์ทอง ๑ คืน จึงออกเดินทางต่อไปบ้านข่าโคม (บ้านเกิดของพระอาจารย์เสาร์) เพื่อที่จะได้ฟังธรรมของท่านพระอาจารย์ใหญ่เสาร์ เพราะมีความหิวกระหายในการที่จะฟังธรรมเป็นอันมาก เมื่อเดินทางถึงบ้านข่าโคมแล้ว ท่านอาจารย์พานจึงได้พาลูกศิษย์ที่เดินทางด้วยกัน เข้ากราบนมัสการท่านพระอาจารย์ใหญ่เสาร์ กนฺตสีโล พร้อมทั้งถวายตัวเป็นศิษย์ขอนิสัยจากท่านและขอฟังธรรมจากท่านด้วย

พระอาจารย์ใหญ่เสาร์แสดงธรรมให้ฟัง

หลวงปู่เล่าว่า ในขณะนั้นท่านพระอาจารย์ใหญ่เสาร์ก็แก่ชรามากแล้ว ท่านไม่ค่อยแสดงธรรมอะไรมาก **“ท่านสั่งให้พิจารณาความตายให้มากๆ ไม่ว่าคนว่าสัตว์เกิดมาแล้วก็ต้องตายเพราะเกิดกับตายเป็นของคู่กัน”** *จึงเป็นสิ่งที่ถูกกับจริตนิสัยของเรา เพราะปกติในคราวเป็นเด็กก็เคยพิจารณาความตายเป็นนิสัยมาอยู่แล้ว*

พรรษาที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๘๐

จำพรรษาที่วัดป่าบ้านวังถ้ำ จ.อุบลราชธานี

เมื่อจวนจะเข้าพรรษามีโยมจากบ้านวังถ้ำมาขอพระกับท่านพระอาจารย์ใหญ่เสาร์ให้ไปอยู่จำพรรษาที่สำนักป่าบ้านวังถ้ำ ท่านพระอาจารย์ใหญ่เสาร์จึงสั่งว่า ให้ท่านบุญไปอยู่บ้านวังถ้ำกับท่านอาจารย์คำบง และก็มีท่านอาจารย์คำ สุมงฺคโล ด้วยองค์หนึ่ง สำหรับท่านอาจารย์พานนั้นท่านอาจารย์ใหญ่เสาร์ได้จัดให้ไปจำพรรษาที่วัดป่าบ้านปะอาว จึงได้แยกกันกับท่านอาจารย์พาน ในพรรษานี้ได้ตั้งใจประกอบความเพียรด้วยความไม่ประมาท ได้ไปรับการอบรมฟังธรรมจากท่านพระอาจารย์ใหญ่เสาร์ที่วัดป่าบ้านข่าโคมอยู่เนืองนิจ ซึ่งมีพระอาจารย์บัวพา ปญฺญาภาโส เป็นผู้อุปัฏฐากท่านอาจารย์เสาร์

ในขณะนั้นจิตได้รับความสงบเยือกเย็น แต่การมีปัญญารู้เห็นอย่างอื่นยังไม่มีอยู่มาวันหนึ่งในขณะที่เดินจงกรมทำความเพียรอยู่แต่หัวค่ำ เดินไปมาจิตรวมลงเป็นหนึ่ง เกิดแสงสว่างขึ้นสว่างไสว ในขณะจิตนั้นจึงนึกขึ้นว่านี้แสงอะไร แสงสว่างนั้นจึงหายไป ในขณะนั้นจิตก็ยังสงบอยู่และเดินจงกรมต่อไป

ทดสอบความจริง

ชาวบ้านวังถ้ำเขาลือกันว่าในป่าช้ามีผีตายทั้งกลมดุมาก เวลากลางคืนจะดันดินกลบหลุมฝังศพขึ้นมา อยู่ต่อมาท่านอาจารย์คำบงได้พาไปเยี่ยมป่าช้า (ไปภาวนาในป่าช้า) ในเวลากลางคืนวันนั้นเดือนแจ้งสว่าง หลวงปู่บอกว่า *"เราต้องการจะทดสอบความจริงตามที่เขาเล่าลือกัน จึงเลือกเอาที่หลุมฝังศพผีทั้งกลมนั้นเป็นที่นั่งภาวนา เอาผ้าปูลงบนเนินดินที่เขากลบศพไว้นั้นเอง ตั้งจิตอธิษฐานบูชาต่อพระรัตนตรัย ถ้ามีอะไรถ้าผีมันดุเหมือนเขาลือกันให้มันดันก้นที่นั่งภาวนาอยู่นี้ขึ้นมาเลยจะได้พูดคุยกัน"* ในที่สุดไม่มีอะไร นั่งภาวนาไปจนถึงเวลา ๖ ทุ่ม ท่านอาจารย์คำบงจึงได้พากลับวัด

ไปอย่างมีครู อยู่อย่างมีอาจารย์

ครั้นอยู่จำพรรษาที่วัดป่าบ้านวังถ้ำครบไตรมาส ๓ เดือน แล้วจึงได้ปวารณาออกพรรษา ครั้นออกพรรษาแล้วได้มีการทอดกฐินและกรานกฐิน ท่านอาจารย์ใหญ่เสาร์ได้มาเป็นประธานในงานนี้ด้วย ต่อมาที่วัดป่าบ้านข่าโคมซึ่งเป็นที่ท่านอาจารย์ใหญ่เสาร์จำพรรษา ได้มีศรัทธาชาววังจากกรุงเทพมหานคร นำผ้ากฐินและผ้าบังสุกุลจำนวน ๗๐ ไตร มาทอดถวาย ครูบาอาจารย์พระเณรที่อยู่ในละแวกนั้นได้มาร่วมช่วยกันตัดเย็บผ้ากฐิน ในจำนวนพระ ๗๐ รูปที่จะรับผ้าไตรบังสุกุล ๗๐ ไตร นั้น ท่านอาจารย์ใหญ่เสาร์จึงได้สั่งว่า *"ให้ท่านบุญด้วยองค์หนึ่งเป็นผู้ชักผ้าบังสุกุล"* (พระอาจารย์ใหญ่เสาร์มักเรียกหลวงปู่ว่า 'บุญ') เมื่อครูบาอาจารย์สั่งอย่างไรจึงได้ทำอย่างนั้น เมื่อศรัทธาญาติโยมทอดผ้ากฐินบังสุกุลเสร็จแล้ว ญาติโยมชาววังจึงขอนิมนต์ให้ท่านพระอาจารย์ใหญ่เสาร์แสดงธรรมให้ฟัง เมื่อท่านขึ้นไปนั่งบนธรรมาสน์ พระภิกษุสามเณรและญาติโยมต่างก็ตั้งอยู่ในความสงบคอยสดับรับฟังธรรมท่านพระอาจารย์ใหญ่เสาร์เริ่มแสดงธรรม ท่านตั้งนะโม ๓ จบ เสร็จแล้วท่านก็ว่า *"ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เอวังมีด้วยประการฉะนี้"* จบแล้วท่านก็ลงจากธรรมาสน์ ท่านเป็นผู้มีนิสัยพูดน้อยและเยือกเย็น

เมื่อเสร็จกิจของสงฆ์ในเรื่องกฐินแล้ว ท่านพระอาจารย์ใหญ่เสาร์จึงได้สั่งว่า *"ให้ท่านบุญไปอยู่เป็นเพื่อนท่านอาจารย์อาดที่วัดสำราญ อำเภอวารินชำราบ"* จึงได้ไปตามคำสั่งของครูบาอาจารย์ เมื่อไปอยู่วัดสำราญกับท่านอาจารย์อาดก็ได้ตั้งใจประกอบความพากเพียรไม่ประมาท ทำอาจริยวัตร กิจวัตรข้อวัตรกับครูบาอาจารย์ด้วยความเอาใจใส่ การประพฤติปฏิบัติธรรม ไม่ว่าภายนอกภายในเราเป็นผู้ทำเอง คนอื่นทำให้เราไม่ได้

ได้กราบนมัสการ
สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (อ้วน ติสฺโส)

หลวงปู่เล่าให้ฟังว่า ในระยะที่อยู่กับท่านอาจารย์อาดที่วัดสำราญนี้ สมเด็จท่านได้ออกตรวจการคณะสงฆ์ มณฑลอุบลราชธานี อยู่มาวันหนึ่งท่านได้เข้ามาที่วัดสำราญโดยไม่ได้บอกให้ทราบล่วงหน้า พอเข้ามาถึงวัดท่านจะเดินรอบวัดเลย ดูว่าพระเณรในวัดจะมีข้อวัตรปฏิบัติหรือไม่ พอเห็นท่านมาอย่างนั้นจึงได้เตรียมต้อนรับท่านที่กุฏิเจ้าอาวาส ซึ่งกุฏิหลังนั้นพวกคณะทหารที่อุบลราชธานีเป็นผู้สร้างถวาย เขาเอาเขากวาง เขากระทิงมาติดไว้ที่กุฏิ ท่านจึงถามว่า *"เอามาไว้ทำไมของพวกนี้ เดี๋ยวเขาจะมาตีหัวมันนะกัมมัฏฐาน"* ท่านอาจารย์อาดจึงกราบเรียนท่านว่า *"เป็นของพวกทหารเขาเอามาประดับกุฏิของเขาเกล้ากระผม"* ท่านจึงเงียบไป พอท่านนั่งบนอาสนะที่จัดถวายแล้ว ท่านอาจารย์อาดจึงพากราบนมัสการท่าน เสร็จแล้วท่านจึงถามว่า *"ท่านองค์นี้มาจากไหน"* หลวงปู่จึงประนมมือขึ้นแล้วกล่าวคำว่า *"ขอโอกาส"* ตามแบบพระกัมมัฏฐาน สมเด็จท่านจึงพูดขึ้นว่า *"ลูกศิษย์ท่านสิงห์มันเล่นแต่ขอโอกาสกันส่วนมาก"* หลวงปู่หยุดพูดสมเด็จจึงบอก *"พูดไปสิ"* หลวงปู่กราบเรียนว่า *"เกล้ากระผมมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด"* เมื่อท่านทักทายปราศรัยพอสมควรแล้วท่านจึงได้ลาจากไป

เป็นห่วงในการจะทำบุญอุทิศให้โยมมารดา

หลวงปู่ได้อยู่กับท่านอาจารย์อาดก็เป็นเวลาน้อย เพราะจวนจะกลับบ้านเกิดมาทำบุญอุทิศถึงโยมมารดาที่ได้ล่วงลับไปแล้ว จึงได้ปรารภให้ท่านอาจารย์อาดทราบ ท่านก็ไม่ขัดข้อง ต่อมาจึงได้จัดเตรียมบริขาร กล่าวมอบเสนาสนะแล้วกราบคารวะลาท่านอาจารย์อาด เดินทางจากวัดสำราญ อำเภอวารินชำราบ เข้ามาพักที่วัดเลียบในเมืองอุบลราชธานี พอดีท่านพระอาจารย์ใหญ่เสาร์ก็ได้มาพักที่นั้นด้วยพอดี จึงได้เข้ากราบนมัสการกราบเรียนให้ท่านทราบถึงการที่จะกลับร้อยเอ็ด เพื่อทำบุญอุทิศให้

โยมมารดา ท่านก็อนุญาตและท่านได้เตือนสติว่า “**ให้ตั้งใจให้ดีอย่าประมาท**” พอท่านเตือนสติเท่านั้นเกิดปีติเป็นอย่างยิ่งในคำเตือนของท่าน น้อมรับโอวาทธรรมนำมาปฏิบัติตั้งอยู่ในความไม่ประมาทตลอดมา

ได้พักอยู่วัดเลียบไม่นาน เมื่อได้กราบนมัสการลาท่านพระอาจารย์ใหญ่เสาร์และท่านอนุญาต ทำการคารวะขอขมาโทษท่านตามธรรมเนียมของพระกัมมัฏฐานในสมัยนั้นเสร็จตั้งแต่ตอนเย็นแล้ว พอตอนเช้าบิณฑบาตตามสมณวิสัยมาฉันเสร็จแล้วจึงเตรียมบริขาร มอบเสนาสนะแก่พระในวัดแล้ว ออกเดินทางจากวัดเลียบลำพังองค์เดียว เมื่อมาถึงบ้านปะอาวได้แวะพักที่วัดป่าบ้านปะอาวเพื่อกราบลาพระอาจารย์พานได้กราบเรียนให้ท่านทราบถึงการจะกลับไปทำบุญอุทิศถึงโยมมารดา ท่านก็อนุญาตจากนั้นจึงได้ออกเดินทางจากวัดป่าบ้านปะอาว โดยมีพระสมเป็นเพื่อนเดินทางด้วยมุ่งหน้าสู่พนมไพร

ทุกสิ่งทุกอย่างไม่เป็นไปตามคาดหมาย

เดินทางด้วยเท้ารอนแรมมาเรื่อยๆ พักระหว่างทางมาตามสบายไม่รีบร้อนในใจจดจ่อในเรื่องทำบุญอุทิศให้โยมมารดา เพราะได้นัดหมายไว้กับโยมพี่ชายว่าเดือน ๔ จะกลับมาทำบุญอุทิศให้แม่โดยพร้อมเพรียงกัน ในที่สุดการเดินทางจากอุบลราชธานีก็ได้บรรลุถึงบ้านคำพระ (กุดโอ) อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นบ้านเกิดในระยะเดือน ๔ พอดี แต่ทุกสิ่งทุกอย่างไม่เป็นไปตามคาดหมายและนัดหมายไว้เมื่อมาถึงบ้านแล้วไม่พบพี่น้องสักคนเลย บ้านที่เขาเคยอยู่ก็ไม่มี เหลือแต่เป็นสวนหม่อนสวนกล้วย *“อนิจจาเอ๋ยทุกสิ่งก็ไม่ได้ทำ”* หลวงปู่รำพึงในใจ เมื่อถามชาวบ้านเขาจึงได้ความว่าพี่สาวพี่ชายได้อพยพหนีขึ้นไปอยู่บ้านไชยวาน อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อไม่ได้ทำบุญอุทิศให้โยมมารดาตามที่ได้นัดหมายกับพี่ชายไว้แล้ว จึงออกเดินทางจากบ้านคำพระต่อไปที่อำเภอพนมไพรเข้าจังหวัดร้อยเอ็ด เดินทางต่อไปที่กิ่งไผ่ (อำเภอบ้านไผ่) ขึ้นรถไฟที่สถานีกิ่งไผ่ไปลงที่สถานีจังหวัดอุดรธานี

ที่วัดป่าโนนนิเวศน์

เมื่อลงจากรถไฟแล้วได้เดินทางต่อไปที่วัดป่าโนนนิเวศน์ หลวงปู่เล่าว่าวัดป่าโนนนิเวศน์อยู่ติดกับป่าช้าเมืองอุดรธานี สมัยนั้นเป็นป่าดงมีต้นไม้ใหญ่ๆ และอยู่ห่างจากเมืองอุดร พอเวลาเย็นลงแล้วไม่มีใครอยากผ่านเพราะกลัวผี ในเวลานั้นท่านพระอาจารย์ภูมี จิตธมฺโม เป็นเจ้าอาวาสอยู่ในที่นั้น เมื่อหลวงปู่เดินทางไปถึงวัดป่าโนนนิเวศน์ได้ปฏิบัติตามอาคันตุกะวัตร เข้ากราบท่านพระอาจารย์ภูมี จิตธมฺโม ถวายตัวเป็นศิษย์และขอนิสัยจากท่าน ท่านจัดให้พักที่กุฏิเล็กๆ หลังหนึ่งในขณะที่พักอยู่กับท่านพระอาจารย์ภูมีนั้นได้ตั้งใจปฏิบัติเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา และทำอาจริยวัตรด้วยความเคารพไม่ให้ขาด

พระอาจารย์ภูมีทดสอบครั้งที่ ๑
เรื่อง ความตั้งใจ

หลวงปู่เล่าว่า *"ขณะที่เราเป็นพระพรรษายังอ่อน ถูกครูบาอาจารย์ทดสอบอยู่บ่อยๆ"* ในขณะที่พักอยู่กับท่านพระอาจารย์ภูมีนั้น ในตอนเย็นก็ทำข้อวัตรตักน้ำใส่ตุ่มในห้องน้ำของท่าน เสร็จแล้วพอค่ำก็เดินจงกรม เมื่อเดินจงกรมเสร็จแล้วขึ้นกุฏิทำวัตรสวดมนต์ จบแล้วเข้าที่นั่งสมาธิภาวนาพิจารณาความตายเป็นอารมณ์ เมื่อหยุดจากนั่งสมาธิภาวนาแล้วก็จำวัดนอนภาวนาตั้งสติไว้ เมื่อรู้สึกตัวก็ลุกขึ้น ในขณะนั้นเป็นเวลาประมาณตี ๑ ท่านพระอาจารย์ภูมีมาเรียกว่า *"บุญ"* พอได้ยินเสียงท่านเรียกคำเดียว จึงตอบท่านว่า *"กระผม"* พอท่านได้ยินเสียงตอบรับแล้วท่านก็ตอบใหญ่เลยว่า *"ทำไมไม่รู้จักเอาน้ำใส่ตุ่มใส่โอ่งในห้องน้ำ หาน้ำจะล้างส้วมก็ไม่มี"* พอได้ยินท่านว่าอย่างนี้จึงนึกอยู่ในใจว่า *"น้ำเราก็ตักใส่ตุ่มใส่โอ่งไว้เต็มแล้ว ทำไมครูบาอาจารย์จึงว่าไม่มีน้ำ"* ในขณะจิตหนึ่งจึงนึกขึ้นว่า *"หรือว่าท่านจะลองเรา"* แล้วหลวงปู่รีบลงจากกุฏิไปดูที่ห้องน้ำ ในตุ่มไม่มีน้ำเลย หลวงปู่บอกว่าน้ำที่ตักใส่ตุ่มไว้แต่ตอนเย็นนั้น

ทั้งอาบทั้งใช้ก็ไม่หมดเพราะห้องน้ำนั้นเป็นห้องน้ำเฉพาะท่านอาจารย์ใช้องค์เดียว เมื่อดูว่าน้ำไม่มีแล้ว จึงถือเอาครุไปตักน้ำในบ่อสระ เดินฝ่าความมืดเพราะสมัยนั้นไฟฟ้ายังไม่มี นำน้ำมากรองใส่ตุ่มในห้องน้ำจนเต็มแล้ว ท่านอาจารย์จึงเรียกขึ้นไปบนกุฏิ แล้วท่านให้นวดเส้นไปจนถึงตี ๔ ท่านจึงบอกให้กลับกุฏิ พอกลับถึงกุฏิแล้วไหว้พระทำวัตรเช้าเสร็จแล้ว ถือห่อผ้าครองลงจากกุฏิเข้าทางเดินจงกรมไปจนสว่าง *"ในขณะจิตนั้นมีความเอิบอิ่มในจิตใจ ไม่มีความโกรธความเคืองใจในครูบาอาจารย์ที่ท่านทดสอบเราเลย"*

พระอาจารย์ภูมีทดสอบครั้งที่ ๒
เรื่อง ความอดทน

หลวงปู่เล่าว่า อยู่ต่อมาท่านทดสอบอีก ในวันนั้นมีโยมนำใบพลูสำหรับฉันหมากมาถวายท่านอาจารย์ ๑ ชบ ท่านให้โยมเอาตั้งไว้ที่ระเบียงกุฏิท่าน พอถึงเวลาเย็นทำอาจริยวัตรสรางน้ำท่านเสร็จแล้ว ท่านอาจารย์จึงพูดว่า *"คืนนี้ให้ท่านบุญมาเฝ้าใบพลูที่โยมเขาเอามาถวายนี้ที่ระเบียบกุฏิ"* หลวงปู่เล่าว่า พอได้ยินท่านอาจารย์บอกอย่างนั้นก็นึกขึ้นในใจอีกว่า *"ประสาพลูแค่นี้ก็จะให้มาเฝ้า"* แต่แล้วในขณะจิตหนึ่งจึงนึกขึ้นว่าท่านคงจะทดสอบเราอีก เมื่อกลับถึงกุฏิตัวเองสรงน้ำเสร็จแล้วได้ห่อผ้าครองแล้วกลับมานั่งภาวนาเฝ้าใบพลูที่ระเบียงกุฏิท่านอาจารย์ ยุงก็มาก อาศัยความอดทนและความเพียรนั่งภาวนาเฝ้าใบพลูสู้กับยุงไป จนถึงเวลาดึกสงัดได้ยินเสียงท่านอาจารย์เปิดประตูออกมาดู เห็นเรานั่งอยู่ท่านจึงพูดขึ้นว่า *"โอ้ ยังอยู่หรือนึกว่าหนีไปแล้ว"* ท่านจึงเรียกเข้าไปในกุฏิแล้วให้นวดเส้นจนใกล้สว่าง ท่านจึงให้หยุด เมื่อลงจากกุฏิท่านอาจารย์แล้วกลับไปกุฏิตัวเองเข้าทางเดินจงกรมต่อไปจนสว่าง

พระอาจารย์ภูมีทดสอบครั้งที่ ๓
เรื่อง ความสำรวม

ต่อมาท่านพระอาจารย์ภูมีทดสอบอีก ในวันนั้นเมื่อฉันจังหันเช้าเสร็จแล้ว ท่านอาจารย์บอกว่า *"ให้ท่านบุญไปบอกนางมทีมาหาด้วย"* นางมทีเป็นหลานสาวของท่านอยู่บ้านไก่เถื่อนซึ่งห่างจากวัดป่าโนนนิเวศน์พอประมาณ หลวงปู่เล่าว่า พอท่านอาจารย์บอกแล้วก็คลุมจีวรเสร็จเรียบร้อยจึงเรียกเด็กวัดชื่อนายสำรวยว่า *"สำรวยๆ ไปเป็นเพื่อนครูบาด้วย"* พอท่านอาจารย์ได้ยิน ท่านจึงดุเอาว่า *"ไปคนเดียวไม่ได้หรือ"* แล้วท่านก็ไม่ให้นายสำรวยไปด้วย หลวงปู่จึงเดินจากวัดป่าโนนนิเวศน์ไปบ้านไก่เถื่อนเพียงองค์เดียว เดินไปในใจคิดว่าครูบาอาจารย์คงจะทดสอบเราอีก จึงตั้งสติสำรวมจิตไว้ให้ดี พอไปถึงบ้านหลานสาวท่านอาจารย์เห็นสาวมทีกำลังขึ้นตักข้าวเปลือกอยู่บนเล้า (ยุ้งข้าง) จึงเดินเข้าไปใกล้พอพูดได้ยินแล้วบอกว่า *"มที ท่านอาจารย์ภูมีสั่งให้เจ้าไปหาท่านด้วยวันนี้"* เมื่อบอกแล้วหลวงปู่ก็เดินกลับวัด ไม่นานสาวมทีก็มาหาท่านอาจารย์ หลวงปู่บอกว่า ในขณะนั้นเราก็นั่งอยู่เป็นเพื่อนท่านอาจารย์ คิดว่าท่านจะมีเรื่องราวอะไรจึงให้ไปเรียกหลานสาวมา พอเขามาถึงแล้วก็ไม่มีอะไร ท่านถามว่าเป็นอย่างไรไร่นาสู ถามเรื่องไร่นาเท่านั้นก็บอกให้กลับ พอสาวมทีเดินลงจากกุฏิท่านไป ท่านจึงพูดว่า *"บุญๆ เบิ่งอีมทีมันย่างเอกเอ้น เอกเอ้นไป"* (ดูนางมทีเดินอุ้งอุ้ย อุ้งอุ้ย) หลวงปู่เล่าว่าท่านนั่งสำรวมอยู่ ตาไม่ได้มองไปตามที่ท่านอาจารย์บอก สติก็กำหนดรู้อยู่ที่จิตของตัวเอง ในใจรู้อยู่ว่าครูบาอาจารย์ทดสอบ

พระอาจารย์ภูมีทดสอบครั้งที่ ๔
เรื่อง อาหาร

หลวงปู่เล่าว่า ต่อมาท่านทดสอบเรื่องอาหารอีก มีคหบดีในเมืองอุดรเสียชีวิต ลูกหลานตั้งศพไว้หลายวัน ในวันหนึ่งเขาได้มานิมนต์ท่านอาจารย์กับพระในวัดไป

ฉันเช้าหน้าศพ ท่านอาจารย์จึงสั่ง *"ให้ท่านบุญไปด้วยองค์หนึ่ง"* พอไปถึงบ้านเจ้าภาพงานแล้วแทนที่ท่านจะให้นั่งตามลำดับพรรษา ท่านกลับบอก *"ให้ท่านบุญมานั่งทางนี้"* ท่านให้มานั่งอยู่ทางขวามือท่านองค์เดียว พอเจ้าภาพถวายอาหารอันไหนเป็นอาหารประณีตท่านจะส่งไปทางพระที่นั่งเป็นแถวอยู่ พออันไหนเป็นผักเป็นน้ำพริกท่านจะส่งมาให้ *"อันนี้ให้ท่านบุญ"* เราก็ยินดีไม่ได้น้อยใจในครูบาอาจารย์ กลับดีใจว่าครูบาอาจารย์ท่านทดสอบเราฝึกเรา การอยู่กับครูบาอาจารย์จึงเป็นผลดี เพราะท่านเป็นครูฝึกเราให้มีความเข้มแข็งในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรู้ความเห็นในธรรม

เมื่อพักอบรมอยู่กับท่านพระอาจารย์ภูมีชั่วระยะเวลาไม่นานจึงได้กราบลาท่านเดินทางกลับไปพนมไพรเพื่อคัดเลือกทหาร ในวันจะกลับนั้นท่านสั่งให้โยมเตรียมอาหารให้ฉันแต่เช้าเพราะต้องรีบไปให้ทันรถไฟ เมื่อฉันเสร็จท่านจึงสั่งให้สามล้อไปส่งที่สถานีรถไฟอุดรพร้อมตีตั๋วรถไฟให้ด้วยไปลงที่กิ่งไผ่ (อำเภอบ้านไผ่) เมื่อรถไฟถึงบ้านไผ่แล้วลงจากรถไฟแวะพักที่วัดป่าสุมนามัย วันหลังออกเดินทางด้วยเท้าไปจังหวัดร้อยเอ็ดทะลุถึงอำเภอพนมไพร

พักที่วัดป่าโนนช้างเผือกอีกระยะหนึ่งเพื่อรอการคัดเลือกทหาร ในขณะที่พักอยู่นั้นได้มีท่านนายอำเภอขุนประชาธรรมรักษ์และคุณนายลิ้นจี่ สองสามีภรรยา ท่านเป็นผู้ใจบุญได้อุปถัมภ์บำรุงด้วยการถวายอาหารบิณฑบาต เมื่อถึงวันพระ ท่านก็ได้มาสมาทานรักษาอุโบสถศีล ฝึกเดินจงกรมและนั่งสมาธิด้วย นับว่าท่านทั้งสองนี้เป็นผู้มีอุปการคุณต่อหลวงปู่เป็นอย่างมาก ก่อนจะคัดเลือกทหารท่านขุนประชาธรรมรักษ์ได้ถามหลวงปู่ว่า *"ท่านอยากเป็นทหารไหม"* หลวงปู่ตอบว่า *"อาตมาอยากเป็นพระจะได้ปฏิบัติเชิดชูพระพุทธศาสนา"* ท่านขุนบอกว่า *"ผมจะช่วยยกเว้นให้"* เมื่อเสร็จภาระในการคัดเลือกทหารแล้ว จึงได้อำลาท่านนายอำเภอและคุณนายเดินทางต่อเข้ามาจังหวัดร้อยเอ็ด แวะพักที่วัดป่าศรีไพรวัลย์

พบพระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ

ในขณะนั้นท่านพระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ ได้มาพักที่วัดป่าศรีไพรวัลย์ ท่านได้เป็นประธานสงฆ์ รองลงมาได้แก่ ท่านพระอาจารย์อินทร์ พระอาจารย์นิล และท่านพระอาจารย์เพ็ง ในระยะนั้นเมื่อหลวงปู่กลับจากการคัดเลือกทหารมาพักที่วัดป่า-ศรีไพรวัลย์ จึงได้ขอนิสัยจากท่านพระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ หลวงปู่เล่าว่า ในระยะนั้นได้เร่งทำความพากเพียร ไม่ประมาท เวลากลางวันเข้าไปนั่งภาวนาในดงไม้ลำดวน ยุงก้นปล่องก็ชุม นุ่งผ้าอาบน้ำใส่แต่ผ้าอังสะ นั่งภาวนาอธิษฐานจิต ยุงกัดไม่ไล่ ปล่อยให้ยุงกิน ทานเลือดให้ยุง ในเบื้องต้นยุงกัดก็รู้สึกเจ็บ เอาขันติความอดทนตั้งเข้าไว้ ใช้ปัญญาพิจารณา กายก็ต่างหาก ยุงก็ต่างหาก ไม่ใช่ของเรา ความเจ็บความแสบร้อนก็ไม่ใช่ของเรา เจ็บปวดขนาดนี้ไม่เป็นไร ตกนรกยิ่งทรมานกว่านี้ เมื่อพิจารณาตั้งสติอยู่ไม่ให้คลาดเคลื่อน ในที่สุดจิตก็รวมลงเป็นสมาธิ วางความเจ็บความปวดทั้งหมด เหลือแต่ความสุขหาสิ่งเปรียบไม่ได้ เมื่อจิตถอนออกจากสมาธิปรากฏว่า **ยุงที่กินเลือดแล้ว เลือดไหลออกจากก้นยุงหยดย้อยลงรอบที่นั่งของท่าน** ทำอยู่อย่างนั้นหลายวัน

ในวันหนึ่งขณะที่จิตสงบลง เกิดนิมิตปรากฏเห็นกลดผุดขึ้นมา แล้วมีพระเถระองค์หนึ่งหัวล้านแดงนั่งอยู่ พอดีในขณะนั้นพังพอนวิ่งไล่กันมาเสียงดังจิ๊กแจ๊กใกล้ๆ ที่นั่งภาวนา จิตจึงถอนออกจากสมาธิ พอตอนเย็นทำอาจริยวัตรสรงน้ำท่านพระอาจารย์อ่อนเสร็จแล้ว จึงได้ขอโอกาสกราบเรียนเรื่องภาวนาถวายท่าน กราบเรียนท่านไปตามตรงลืมนึกถึงว่าท่านเป็นคนหัวล้าน เมื่อท่านได้ฟังก็ยิ้มๆ และท่านได้แนะอุบายให้ว่า *"อย่าไปปล่อยให้ยุงกัดเพราะยุงมีเชื้อมาลาเรียจะทำให้เราลำบากทีหลัง ให้ใช้มุ้งกลดกางเสียก่อนจึงนั่งภาวนา"* เมื่อได้รับคำเตือนจากท่านครูบาอาจารย์อย่างนั้น หลวงปู่ได้เร่งภาวนาในอิริยาบถทั้งสี่คือ ยืน เดิน นั่ง นอน ด้วยความไม่ประมาท

ทำอาจริยวัตรด้วยความเคารพ

หลวงปู่บอกว่า ในระยะนั้นได้ตั้งใจปฏิบัติต่อครูบาอาจารย์ ในตอนเย็นเมื่อถวายการสรงน้ำครูบาอาจารย์เสร็จแล้ว ตัวเองสรงน้ำเสร็จ เข้าสู่ทางเดินจงกรมจนถึงเวลา ๒ ทุ่ม ขึ้นไปรวมกันที่ศาลาทำวัตรสวดมนต์ รับการอบรมจากท่านพระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ ไปจนถึงเวลาเที่ยงคืน ท่านจึงพาเลิกประชุม เมื่อเลิกแล้วก็ตามไปส่งย่าม เทกระโถน ถวายนวดท่านเป็นประจำ ในวันหนึ่งไม่ทราบว่าท่านจะทดลองหรืออย่างไร เมื่อถวายนวดไป ท่านไม่ยอมบอกให้หยุด ท่านนอนเงียบเหมือนหลับ พระที่ถวายนวดอยู่ด้วยกันก็ทยอยกลับกุฏิกันไปหมด เหลือแต่หลวงปู่นวดอยู่องค์เดียว ในใจก็คิดว่า ถ้าครูบาอาจารย์ไม่บอกให้หยุดก็จะไม่กลับกุฏิ

หลวงปู่เล่าว่าท่านพระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ ท่านมีลักษณะล่ำสัน เนื้อแน่นถวายนวดท่านต้องใช้ศอกนวดลงตามเส้น เท้าก็ยันฝากุฏิช่วย ถึงขนาดนั้นท่านยังบอกว่าไม่ถึงเส้น ในวันนั้นหลวงปู่ถวายนวดท่านอยู่องค์เดียวจนได้ยินเสียงไก่ขันกกเป็นเวลาประมาณตีสามครึ่ง ท่านจึงลืมตาขึ้นพร้อมกับพูดว่า *“ยังอยู่หรือ เอาละกลับกุฏิเสีย”* เมื่อท่านบอกอย่างนั้นหลวงปู่จึงหยุดนวดและประนมมือยกขึ้นใส่หัวกราบท่านแล้วลุกออกจากห้องปิดประตูให้ท่านแล้วเดินกลับกุฏิ เห็นว่าใกล้จะสว่างแล้วจึงขึ้นไปเอาผ้าครองบนกุฏิ กลับลงมาเข้าทางเดินจงกรมจนสว่าง หลวงปู่บอกว่า **ทำอะไรก็ควรทำอย่างจริงจังด้วยความเคารพ** หลวงปู่พักอยู่วัดป่าศรีไพรวัลย์จนกระทั่งจวนจะเข้าพรรษา พระอาจารย์อินทร์จึงจัดให้ไปจำพรรษาเป็นเพื่อนท่านพระอาจารย์สวด เขมิโย ที่วัดป่าสามัคคีธรรม บ้านโนนเมือง

พรรษาที่ ๓ - ๕ พ.ศ. ๒๔๘๑ - ๒๔๘๓

จำพรรษาที่วัดป่าสามัคคีธรรม อ.กมลาไสย จ.กาฬสินธุ์

จำพรรษาที่วัดป่าสามัคคีธรรม บ้านโนนเมือง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ ๓ พรรษา ได้ช่วยเหลือครูบาอาจารย์ทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำด้วยความเอาใจใส่ เพราะวัดนี้เป็นวัดสร้างใหม่ มีปัญหาหลายสิ่งหลายอย่าง *"พระเจ้าคณะอำเภอเจ้าคณะจังหวัดไม่อยากให้พระกรรมฐานมาอยู่ในที่นี้ จึงรวมกันมาเพื่อขับไล่ให้ออกไป ให้เลิกการสร้างวัด ในที่สุดพวกเราก็เอาชนะด้วยความดีความบริสุทธิ์ใจ เพราะเราไม่ได้อยู่เพื่อเบียดเบียนใคร อยู่เพื่อเจริญสมณธรรมต่างหาก เพราะในสถานที่นี้เป็นที่สงบดีไม่พลุกพล่านด้วยฝูงชน เป็นป่าไม้ร่มรื่น"* สุดท้ายเรื่องปัญหาทั้งหลายก็สงบเรียบร้อยไปด้วยอำนาจแห่งศีลธรรม เรื่องภายในจิตใจหลวงปู่ได้ตั้งใจทำความพากเพียรไม่ประมาท พยายามไม่คุยกับญาติโยมเมื่อมีเหตุอะไรจะพูดก็พูดเฉพาะกับครูบาอาจารย์เท่านั้น ในระยะกาลเข้าพรรษาท่านได้ตั้งใจสมาทานธุดงควัตร อดนอนบ้างฉันอาหารเฉพาะที่ตกในบาตรบ้าง บางครั้งก็งดอาหาร ฉันแต่น้ำ ๓ วันก็มี ๗ วันก็มีเพื่อสะดวกสบายในการภาวนาตัดภาระตัดกังวลได้หลายๆ อย่าง

เมตตากลายเป็นกามฉันท์

หลวงปู่เล่าว่าในระหว่างที่จำพรรษาอยู่ที่วัดป่าสามัคคีธรรม บ้านโนนเมือง เป็นเวลา ๓ ปีนั้น เมื่อออกพรรษาแล้วในช่วงฤดูแล้งได้ออกเที่ยววิเวกไปทางจังหวัดมหาสารคาม ครั้งหนึ่งได้ไปพักอยู่วัดป่าที่หมู่บ้านแห่งหนึ่ง ได้มีหญิงสาวคนหนึ่งเป็นลูกกำพร้า พ่อแม่ตายจาก อาศัยอยู่กับญาติพี่น้อง มีศรัทธาเลื่อมใสเข้าวัดฟังธรรม *"อยู่มาวันหนึ่งแกนำผ้าเช็ดหน้าที่ถักริมด้วยมือมาถวาย เราเห็นว่าแกเป็นลูกกำพร้าและมีศรัทธา จึงรับไว้ด้วยความเมตตาสงสาร พออยู่มาหลายวันเราได้สังเกตเห็นจิตใจของตัวเองเปลี่ยนแปลงจากความเมตตาสงสารกลายเป็นกามฉันท์ ความยินดีพอใจในผู้หญิงคนนั้น เมื่อพิจารณาเห็นท่าไม่ดีอย่างนั้น ถ้าเราไม่รีบแก้ไขก็ไม่มีใคร*

จะแก้ไขให้ เราจึงได้ออกจากสถานที่นั้นไป” หลวงปู่ว่าเรื่องเมตตานี้แหละ ถ้าไม่ระวังให้ดี มันกลายเป็นกามฉันท์ได้

ผจญภัยดอกไม้พญามาร

อีกครั้งหนึ่งได้เที่ยววิเวกภาวนาไปตามป่าช้าหมู่บ้านต่างๆ ในเขตจังหวัดมหาสารคาม ในวันนั้นเดินทางทั้งวัน บ่าสะพายบาตร แบกกลด มือถือกาน้ำ เดินไปภาวนาไป สติเป็นเพื่อนสองของใจ พอเวลาใกล้ค่ำได้เดินทางถึงวัดป่าที่หมู่บ้านแห่งหนึ่ง เมื่อไปถึงได้เข้ากราบนมัสการครูบาอาจารย์ที่เป็นประธานสงฆ์ ชื่อหลวงพ่อแดง ท่านได้จัดให้พักที่กุฏิหลังหนึ่งซึ่งห่างจากศาลาพอประมาณ พอดีในวันนั้นเป็นวันพระ ๘ ค่ำ เมื่อสรงน้ำเสร็จแล้วได้ลงประชุมกันที่ศาลาโรงธรรมทั้งพระทั้งโยมที่มาจำศีลฟังธรรม มีทั้งหนุ่มสาวและคนแก่ เมื่อทำวัตรสวดมนต์จบแล้ว หลวงพ่อแดงท่านก็แสดงธรรมอบรมญาติโยมไปเรื่อยๆ หลวงปู่เล่าว่าตัวเราเองก็นั่งภาวนากำหนดจิตหลับตาฟังธรรมไปด้วย พอระยะหนึ่งเราลืมตาขึ้น มีหญิงสาวคนหนึ่งแกนั่งอยู่ตรงหน้า พอเห็นเราลืมตาขึ้นแกก็แสดงมารยาของกิเลสสารพัดอย่าง เมื่อเห็นอย่างนั้นเราก็รีบหลับตาภาวนาฟังธรรมต่อไปโดยไม่สนใจอะไรกับแก เมื่อฟังธรรมที่หลวงพ่อแดงท่านพูดไปเรื่อยๆ จนถึงเวลา ๖ ทุ่ม รู้สึกเหนื่อยเพราะเดินทางทั้งวัน จึงลุกขึ้นกราบพระประธานแล้วกราบหลวงพ่อแดงขอโอกาสท่านไปพักผ่อน ท่านให้โอกาสเพราะเห็นว่าเดินทางทั้งวันเหน็ดเหนื่อย เราลงบันไดศาลาด้านสำหรับพระ ไม่ได้สนใจมองหญิงสาวคนนั้น

พอเราเดินไปถึงหลังกุฏิแล้วแวะเข้าไปถ่ายปัสสาวะอยู่ ไม่ทราบว่าหญิงสาวคนนั้นแกลงจากศาลามาแต่เมื่อไร ไปยืนอยู่ทางบันไดหน้ากุฏิพร้อมกับพูดขึ้นว่า *“ทำไมจึงนอนตายแต่วันแท้”* พอได้ยินเสียงอย่างนั้นเราก็รีบกลับขึ้นศาลา หลวงพ่อแดงท่านถามว่า *“เอ้า ว่าจะไปพัก ไม่พักหรือ”* เราไม่ได้ตอบท่านอะไร นั่งหลับตาภาวนาฟังธรรมไปจนสว่าง พอสว่างแล้วพวกญาติโยมก็กลับบ้านกัน พอเช้าถึงเวลาไปบิณฑบาต เราก็เป็นหัวหน้าแถวไปบิณฑบาตสายนั้น ไม่รู้ว่าบ้านหญิงสาวคนนั้นอยู่

ทางนั้นด้วย พอเดินไปถึงบ้านแก แกได้กระติบข้าวเดินลงมาจากบ้านจะมาใส่บาตร เดินเข้ามาจะชนเรา เราต้องถอยหลังออก พอบิณฑบาตกลับไปถึงวัดฉันเช้าเสร็จ รีบจัดแจงบริขารแล้วกราบลาหลวงพ่อแดงเดินทางต่อไปที่อื่น ขืนอยู่ไปไม่พ้นภัยพญามาร หลวงปู่เล่าว่าเรื่องกิเลสนี้มันแหลมคมจริงๆ หาความละอายไม่มีเลย ถ้าเราไม่สำรวมระวังไม่ตั้งท่าตั้งทางไม่มีสติปัญญารอบคอบแล้วสู้มันไม่ได้

พระธรรมเตือนใจ

ครั้งหนึ่งหลวงปู่ได้เที่ยววิเวกไปทางจังหวัดขอนแก่น และแวะเยี่ยมญาติที่บ้านโกธา พักที่วัดป่าส่องแมวริมสนามบินเก่าจังหวัดขอนแก่น ขณะพักอยู่ที่นั่นวันหนึ่งท่านได้เดินจงกรมอยู่ตั้งแต่หัวค่ำ ได้มีความรู้สึกอันหนึ่งเกิดขึ้น บอกว่า *"วันนี้จะมีคนมาหาให้ระวัง"* จึงพิจารณาดูว่าคนที่ไหนจะมาหา มาหาทำอะไร จากนั้นจึงได้ตั้งใจระวังอยู่ เดินจงกรมไปจนถึงเที่ยงคืนจึงหยุดแล้วขึ้นกุฏิ กุฏิมีประตูเป็นฝาไม้ไผ่ผลักเข้าข้างใน เมื่อขึ้นกุฏิปิดประตูไหว้พระสวดมนต์เสร็จ นั่งภาวนาระวังอยู่ตลอดเวลา พอหยุดนั่งภาวนาเอนตัวลงนอนตั้งสติอยู่ เห็นไฟแวบเข้ามาทางประตู จึงลุกขึ้นนั่งคอยฟัง ได้ยินเสียงผลักประตูเข้ามาเป็นจังหวะแอ๊ดๆ หลวงปู่จึงตั้งท่าระวังอยู่ ได้ยินเสียงจับถุงกระดาษจึงนึกได้ว่าเด็กนักเรียนเอาถุงรองเท้าหนังใหม่ๆ มาฝากไว้ที่ข้างประตู จึงรีบตะครุบถูกแขนขโมย ขโมยตกใจถกแขนกลับ มือท่านหลุด ขโมยไม่ยอมวางถุงรองเท้า กระโดดลงกุฏิ หลวงปู่ตามลงไป ได้ยินเสียงที่กุฏิหลังอื่นดัง เค้ง! ขโมยพากันวิ่งหนีไปทางสนามบินเก่า หลวงปู่เดินไปที่กุฏิพระรูปอื่นที่ได้ยินเสียงดังนั้น เห็นกระเป๋าหวายของพระใส่หนังสือทิ้งอยู่จึงร้องปลุก พระจึงพากันตื่นขึ้นมา ในสมัยนั้นคนกินฝิ่นกินยาแถวชานเมืองมีมาก จึงหาลักขโมย ได้อะไรก็เอา พอแก้ความหิวของตนเอง หลวงปู่พักอยู่ไม่นานจึงได้เที่ยววิเวกกลับไปจำพรรษาที่วัดป่าสามัคคีธรรมบ้านโนนเมือง

เกิดความน้อยใจในครูบาอาจารย์

หลวงปู่เล่าว่า ในพรรษาได้ตั้งใจตั้งสัจจะอธิษฐานสมาทานธุดงควัตรข้อบิณฑบาตเป็นวัตรได้อาหารอย่างไรก็ฉันอย่างนั้น ไม่รับอาหารที่นำมาถวายเมื่อภายหลัง เมื่อสมาทานแล้วก็ตั้งใจปฏิบัติอย่างเคร่งครัด อยู่มาวันหนึ่งฝนตกหนักมีโยมจากบ้านเหล่าซึ่งอยู่คนละฟากแม่น้ำปาวกับบ้านโนนเมือง นำอาหารมาใส่บาตรไม่ทัน พระกำลังฉันอยู่ แกก็เอาอาหารที่นำมาถวายท่านอาจารย์สวด ท่านก็บอกให้พระเณรรับฉันฉลองศรัทธาให้โยมด้วย หลวงปู่นึกอยู่ในใจว่า *"เราได้ตั้งสัจจะแล้วจะไม่ให้เสียสัจจะที่ได้อธิษฐานไว้"* เมื่อท่านส่งมาถึงจึงไม่เอาอาหารนั้นไว้ฉัน เมื่อท่านอาจารย์สวดมองไม่เห็นเอาอาหารนั้น ท่านจึงร้องขึ้นดังๆ ว่า *"ของแค่นี้ก็สงเคราะห์ญาติโยมเขาไม่ได้หรือ"* หลวงปู่จึงเกิดความน้อยใจคิดว่า *"เราตั้งใจปฏิบัติธรรม ครูบาอาจารย์ก็ไม่ส่งเสริมสงเคราะห์ญาติโยมก็สงเคราะห์มาอยู่แล้ว เวลาตั้งใจขัดเกลาก็ให้ได้ทำบ้าง เมื่อครูบาอาจารย์ไม่ส่งเสริมในการปฏิบัติธรรม เราก็ไม่ควรจะอยู่ด้วย"*

ช่วยคนป่วยด้วยธรรมโอสถ

ในระยะที่อยู่กับท่านอาจารย์สวดนั้น ครั้งหนึ่งมีคนเขาไม่สบาย เขามานิมนต์ให้ท่านอาจารย์สวดไปโปรดช่วยเหลือ ท่านอาจารย์สวดจึงแต่งให้หลวงปู่ไปแทน *"ไป ให้ท่านบุญไปช่วยเขาบ้าง"* หลวงปู่เล่าว่า เมื่อครูบาอาจารย์แต่งแล้วจำเป็นต้องไปกับโยมที่เขามานิมนต์ พอไปถึงบ้านเขาได้พักอยู่ที่เถียงนากลางทุ่ง จึงจัดแจงที่พักเสร็จแล้ว โยมที่เขามานิมนต์พอไปถึงเห็นคนป่วยนั้นนอนติดเสื่ออยู่มีแต่หนังหุ้มกระดูก มองดูเหมือนกับผีที่ตายแล้ว ถามดูเขาบอกว่า *"ไม่สบายได้ ๓ ปีแล้ว ไม่อยากข้าวอยากน้ำ"* เขาบอกว่าเขาอยู่กับผีฟ้าเทวดา เอาผีเป็นที่พึ่ง หลวงปู่ถามว่า *"ลุกขึ้นนั่งได้ไหม"* เขาบอกว่า *"ไม่ได้"* *"พูดตามได้ไหม"* เขาบอกว่า *"พอพูดได้"* หลวงปู่จึงให้ทำพิธีประกาศปฏิญาณตนถึงพระไตรสรณคมน์คือ ให้ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งที่ระลึก นอนประนมมือแล้วให้ว่าตาม ว่านะโม ๓ จบ

แล้วว่า อิติปิโส สาวกขาโต สุปฏิปันโน ไปจนจบ แล้วว่าคำสมาทานถึงพระรัตนตรัย เสร็จแล้วจึงได้สอนให้ตั้งใจภาวนา คือให้นึก พุทโธ ธัมโม สังโฆ ๓ หนแล้วจึงให้นึกเอาพุทโธคำเดียว ให้ตั้งใจทำอยู่อย่างนั้น และให้มีข้อปฏิบัติ คือ ให้เว้นจากการไหว้เซ่นสรวงภูตผีปีศาจ อารักษ์หลักคุณ หักไม้ใส่หม้อ ดูฤกษ์งามยามดี เคราะห์ดีเคราะห์ร้าย ไม่ให้ทำ ให้เชื่อกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ให้เว้นจากการกินเหล้าเมาสุราและเบียร์ เว้นจากการกินอาหารที่เป็นเลือดเนื้อที่ไม่สุกด้วยไฟ เว้นมังสะ ๑๐ อย่าง เมื่อเสร็จพิธีให้รับไตรสรณคมน์ และสอนให้ภาวนาแล้วจึงกลับไปพักที่เถียงนา เช้าก็เข้าบิณฑบาตในหมู่บ้าน คนป่วยนั้นเมื่อได้รับธรรมโอสถแล้ววันหลังมาก็ลุกขึ้นนั่งได้ อยากกินข้าวกินน้ำ ในที่สุดก็หายเป็นปกติ หลวงปู่พักอยู่ ๒-๓ วันจึงได้เดินทางกลับวัด บ้านโนนเมือง

ทำบุญอุทิศให้โยมมารดา

เมื่อจำพรรษาอยู่กับท่านอาจารย์สวดที่วัดสามัคคีธรรม บ้านโนนเมือง ได้ ๓ พรรษาแล้วก็ยังเป็นห่วงโยมมารดาที่ยังไม่ได้ทำบุญอุทิศให้ จึงได้ลาท่านอาจารย์สวดกลับไปที่วัดป่าศรีไพรวัลย์ จังหวัดร้อยเอ็ด ในขณะนั้นมีพระอาจารย์เพ็ง พุทฺธธมฺโม เป็นประธานสงฆ์อยู่วัดป่าศรีไพรวัลย์ จึงได้นิมนต์พระอาจารย์เพ็งและท่านปิ่นพร้อมด้วยสามเณรอีก ๑ องค์ เดินทางไปบ้านคำพระ อ.พนมไพร เพื่อทำบุญอุทิศให้โยมมารดา พวกญาติโยมในเมืองร้อยเอ็ดมี คุณนายคง และคุณแม่หนูเที่ยงได้จัดข้าวของเครื่องทำบุญให้คนหาบเดินทางไปด้วยศรัทธา ญาติโยมเขาสงสารเพราะไม่มีใคร เมื่อไปถึงบ้านแล้วได้จัดทำบุญที่วัดบ้านคำพระนั้นเอง มีการสวดมนต์เสร็จแล้วทอดบังสุกุลอุทิศให้โยมมารดา เสร็จแล้วมีการเทศน์ ๒ ธรรมาสน์ คือ พระอาจารย์เพ็งและท่านปิ่นเป็นผู้เทศน์ปุจฉาและวิสัชชนา พอรุ่งเช้าได้จัดถวายอาหารบิณฑบาต ถวายจตุปัจจัยไทยทานตามสมควร เสร็จแล้วจึงได้เดินทางกลับมาพักที่พนมไพร

กลับจากพนมไพร เดินทางต่อไปจังหวัดกาฬสินธุ์ กราบนมัสการท่านพระอาจารย์อ่อน จกฺกธมฺโม วัดประชานิยม ได้พักศึกษาธรรมและช่วยงานสร้างอุโบสถอยู่กับท่าน

ระยะหนึ่ง เกิดความเลื่อมใสในปฏิปทาและเมตตาธรรมในท่านพระอาจารย์อ่อน จกฺกธมฺโม (ในขณะนั้นท่านมีสมณศักดิ์นามว่า พระครูปฏิภาณ สุดท้ายท่านมีสมณศักดิ์ที่ พระราชธรรมานุวัตร) คิดหาสิ่งที่เป็นวัตถุจะถวายเพื่อเป็นการบูชาคุณธรรมของท่านก็ไม่มีอะไร พอดีมีรัดประคดเอวที่ตัวเองใช้อยู่เส้นหนึ่งจึงได้นำเข้าไปถวายท่าน ตัวเองใช้ผ้าผูกแทนประคดเอว เมื่อจิตใจของเรายินดีน้อมไปในการให้แก่ท่านผู้มีศีลมีคุณธรรมย่อมนำมาซึ่งความอิ่มใจเบิกบานใจและใจมีความสุข

เมื่อช่วยงานท่านอยู่ระยะหนึ่ง จึงได้กราบลาท่านพระอาจารย์อ่อน จกฺกธมฺโม เดินทางไปจังหวัดขอนแก่น ในระยะนั้นมีรถยนต์ใช้ฟืนเป็นเชื้อไฟแทนน้ำมัน วิ่งจากจังหวัดกาฬสินธุ์ถึงจังหวัดขอนแก่น ญาติโยมชาวกาฬสินธุ์จึงนิมนต์ให้นั่งรถยนต์ฟืนและจ่ายค่าโดยสารให้ด้วย จากกาฬสินธุ์ถึงขอนแก่นราคาค่ารถ ๓ บาท ในขณะนั่งอยู่ในรถต้องคอยระวังไฟจะปลิวมาไหม้จีวร รถถึงขอนแก่น ลงจากรถแล้วจะเดินทางไปชุมแพ สะพายบาตรแบกกลด เดินตามทางจะไปชุมแพ พอดีมีรถผู้แทนจังหวัดขอนแก่นวิ่งมา เขาจอดถามว่า *"ท่านจะไปไหน"* ตอบเขาว่า *"จะไปชุมแพ"* เขานิมนต์ให้นั่งรถ จึงบอกเขาไปว่า *"อาตมาไม่มีปัจจัยให้ค่าโดยสาร"* เขาบอกว่า *"ไม่เป็นไรครับ ผมไม่เก็บค่าโดยสาร นิมนต์ท่านเลย แต่ว่าผมไม่ไปถึงชุมแพ ผมมีธุระไปถึงแค่หนองเรือ"* จึงนั่งรถผู้แทนขอนแก่นชื่อนายสุพรรณไปถึงหนองเรือ ลงจากรถผู้แทนกล่าวคำอนุโมทนาแก่ผู้แทนแล้วสะพายบาตร แบกกลด หาที่พักห่างจากตลาดหนองเรือพอสมควร

จิตใจมั่นคง ไม่ลังเล

เช้าบิณฑบาตในตลาดหนองเรือ ฉันเสร็จแล้วจะเดินทางต่อไปชุมแพ พอดีมีโยมที่เป็นญาติกันชื่อโยมพัด เป็นญาติทางพ่อ แกมีรถจึงไปส่งถึงชุมแพ พอลงจากรถแล้วนายพัดจึงถามว่า *"ครูบาจะไปทางไหน"* จึงตอบว่า *"ไม่รู้ไม่มีจุดหมายปลายทาง ไม่รู้ว่าจะไปทางไหน"* นายพัดเป็นห่วงแกสงสารจึงพูดว่า *"กลับบ้านเราดีกว่าครูบา"* หลวงปู่จึงบอกนายพัดว่า *"เราได้ตั้งใจไว้แล้วเราไม่กลับ เราจะไปข้างหน้า"* นายพัดพูดว่า

"จะไปอย่างไร เคยไปหรือยัง" หลวงปู่ตอบนายพัดว่า *"ไม่เคยมาสักครั้งเลยแถวนี้"* นายพัดพูดว่า *"กลับดีกว่าครูบา"* หลวงปู่ตอบว่า *"เราไม่กลับ"* นายพัดพูดว่า *"ไปยังไง ไปคนเดียว"* หลวงปู่ตอบว่า *"ไปยังงั้นแหละ"* ผลสุดท้ายหลวงปู่จึงให้นายพัดไปต้องการ (ซื้อ) เทียนไขให้ห่อหนึ่ง สมัยนั้นราคาเทียนไขไม่แพง ห่อละ ๒๕ สตางค์ (หนึ่งสลึง) เทียนไขตรารถไฟ นายพัดก็ยังหน่วงเหนี่ยวอยู่อย่างนั้น ไม่อยากจะไปหาเทียนไขมาให้ *"อ้าว รีบไป"* (หลวงปู่สั่ง) นายพัดก็เลยไปหาเทียนไขมาให้ เมื่อนายพัดเอาเทียนไขมาให้แล้ว หลวงปู่จึงออกเดินทางจากนายพัดไป แต่นายพัดยังอยากให้หลวงปู่กลับอยู่ จึงเดินตามหลวงปู่ไปอีก ไปสะพายถุงบาตรให้ตามไปส่ง ตอนนี้กำลังเดินออกจากตัวอำเภอชุมแพมุ่งหน้าไปทางอำเภอภูเขียว อีกสักครู่นายพัดก็พูดอีกว่า *"กลับเสียดีกว่าครูบา" "ไม่! เราไม่กลับ ให้เจ้ากลับไปเสีย"* (ให้แกกลับไปเสีย) *"ไม่! ผมจะยืนอยู่ตรงนี้เพื่อมองดูครูบา" "เอ้า! มองดูก็มองดู"* เมื่อหลวงปู่เดินจากไป ปรากฏว่านายพัดยังยืนมองดูหลวงปู่อยู่อย่างนั้น จนลับตานายพัดยังตะโกนเรียกว่า *"ครูบา กลับเสียเถอะ"* จนหวิดเสียง (จนตะโกนไม่ได้ยิน) นายพัดจึงได้กลับไปที่รถ

หลวงปู่เดินหน้าไปตามลำพังองค์เดียวเข้าป่าเข้าดงไม่มีใครเป็นเพื่อน ตนเป็นเพื่อนของตนเอง เดินทางตอนกลางวันแดดก็ร้อน น้ำที่กรองใส่กาถือไปด้วยก็หมด หิวน้ำก็หิว คอแห้งผาก แสนทุกข์แสนทรมานในการเดินทาง แต่ก็ไม่ประมาท มีสติกำกับจิตใจ มีพุทโธเป็นอารมณ์ของใจไปตลอดทาง เดินทางถึงบ้านเป้าบ้านลาดเป็นเวลาพลบค่ำผึมผ่ำ (กำลังจะมืด) จะถามหาที่พักจากชาวบ้านก็ไม่มีที่จะถาม ชาวบ้านก็กลัวพระธุดงค์กรรมฐาน เพราะสะพายบาตรที่บรรจุบริขารลูกใหญ่ๆ แบกกลดใหญ่ๆ มีผู้หญิงคนหนึ่งลงจากบ้านมาใต้ถุนบ้านจะมาหยิบเอาฟืนที่อยู่ใต้ถุน คิดว่าจะถามพอแกมองเห็นพระสะพายบาตรแบกกลดแกก็วิ่งขึ้นบ้านไป ในที่สุดไม่ได้เรื่องได้ราวจึงกลับออกมาทุ่งนานอกบ้าน

นอนแบบผู้ต่อสู้

หลวงปู่เล่าว่า *"ในระยะนั้นเป็นฤดูเดือน ๖ ตามทุ่งนาชุ่มไปด้วยน้ำ ชาวนาไถนาหว่านกล้า เมื่อกลับออกมาทุ่งนามองหาเถียงนาที่ไหนก็ไม่มี มองหาร่มไม้ก็ไม่มี พอดีมีเนินดินอยู่ที่หนึ่งน้ำไม่ขังแต่ดินชุ่ม มีต้นกระทุ่มอยู่ต้นหนึ่ง เขาลิดกิ่งออกหมดเหลือแต่ยอด จะอาศัยแขวนกลดก็ไม่ได้ ฝนก็ตกพรำๆ ที่สุดต้องเอาบริขารเข้าในบาตร ปิดฝาบาตรนั่งยองๆ มือจับกลดกั้นฝนอยู่ทั้งคืน ยุงก็เยอะเหมือนกับหว่านเมล็ดงาใส่ มุ้งกลดก็กางไม่ได้เพราะฝนมันตก จะนั่งให้สบายๆ ก็ไม่ได้ เพราะดินชุ่ม จะนอนก็ไม่ได้ สุดท้ายต้องนั่งยองๆ ตลอดคืน ฝนก็ตกตลอดคืน เดินทางก็เหนื่อยตลอดวัน เลยภาวนาดูทุกข์อยู่ทั้งคืน พอใกล้สว่างนกไก่อูร้องเสียงดังอู้กๆ ดังสนั่นก้องไปหมด จึงรู้ว่าที่เรานั่งทรมานอยู่นั้นใกล้กับหนองน้ำ เขาเรียกว่าหนองสามหมื่น"* พอเวลาใกล้สาง วิดน้ำในทุ่งนาล้างหน้าบ้วนปากแล้ว สะพายบาตรออกเดินทาง พอดีมีผู้ชายคนหนึ่งแบกไถจูงควายออกจากบ้านมาแต่เช้ามืด หลวงปู่จึงถามว่า *"พ่อออก บ้านนี้ชื่อบ้านอะไร"* เขาบอกว่า *"บ้านลาด"* หลวงปู่ถามว่า *"บ้านเป้าอยู่ไกลไหม"* เขาบอกว่า *"ไม่ไกลเท่าไร"* ถามเขาอีกว่า *"ไปบิณฑบาตทันไหม"* เขาบอกว่า *"ทัน"* โยมผู้ชายนั้นเขาจึงพูดขึ้นอีกว่า *"มีญาท่านองค์หนึ่งมาอยู่ที่บ้านโนนแห้นี้ชื่อว่าญาท่านคำบง"* พอหลวงปู่ได้ยินจึงนึกในใจว่า *"จะเป็นคำบง องค์เดียวกันกับที่เราตามหาท่านหรือไม่หนอ"*

พบพระอาจารย์คำบง

เมื่อได้ความจากโยมแล้ว จึงเดินทางต่อไปถึงสำนักป่าบ้านโนนแห้ พอดีมีสามเณรอยู่ ๒ องค์ กำลังจะออกบิณฑบาตจึงให้เณรคอยด้วย จัดแจงเอาบริขารออกจากบาตร คลุมจีวรซ้อนสังฆาฏิแล้วบิณฑบาตกับสามเณร เวลาเดินบิณฑบาตในหมู่บ้านก็แสนทรมาน ตามทางบิณฑบาตมีแต่หินแห้ (หินลูกรัง) เหยียบไปเท้าก็เจ็บ เนื่องจากเดินทางทั้งวันมาเท้าก็ระบมจึงอดทนเอา กลับมาถึงวัดถามสามเณรว่า

“ท่านอาจารย์อยู่ที่นี่ท่านชื่ออะไร” สามเณรตอบว่า *“ชื่อท่านอาจารย์คำบง”* ถามเณรอีกว่า *“ท่านไปไหน”* เณรบอกว่า *“ท่านไปกิจนิมนต์ วันสองวันท่านก็กลับมา”* พอพักอยู่สองวันท่านอาจารย์คำบงก็กลับมาจึงได้กราบนมัสการและขอนิสัยจากท่านให้เป็นผู้อบรมสั่งสอน

พรรษาที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๘๔

จำพรรษาที่วัดป่าบ้านโนนแห้ อ.ภูเขียว จ.ชัยภูมิ

ได้จำพรรษาอยู่กับท่านอาจารย์คำบงเป็นครั้งที่สองหลังจากที่เคยได้จำพรรษาอยู่กับท่านครั้งหนึ่งที่บ้านวังถ้ำ จังหวัดอุบลราชธานี หลวงปู่ได้ตั้งใจประกอบความเพียรด้วยความไม่ประมาท ไม่ได้ทำอะไรให้เป็นที่หนักอกหนักใจครูบาอาจารย์ ท่านว่าการประกอบความเพียรก็ได้รับความสงบสุขเป็นที่พอใจ หลังจากออกพรรษาปวารณาแล้วชาวนาเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว เป็นฤดูเหมาะแก่การวิเวกไปในที่สงบสงัดเพื่อบำเพ็ญภาวนาตามอัธยาศัย หลวงปู่จึงกราบลาและขอขมาคารวะท่านอาจารย์คำบงแล้วเดินทางออกจากวัดป่าบ้านโนนแห้ อำเภอภูเขียว เที่ยววิเวกไปทางอำเภอมัญจาคีรี ทะลุถึงอำเภอบ้านไผ่

หลวงปู่เล่าว่า มีสามเณรองค์หนึ่งขอติดตามไปด้วย พอไปถึงวัดป่าแห่งหนึ่งในระยะนั้นเป็นเดือนเมษายน มะม่วงกำลังพอกินส้มจิ้มเกลือดีๆ ในวันหนึ่งพอฉันจังหันเช้าเสร็จแล้ว สามเณรก็ไปแอบกินมะม่วงคิดว่าจะไม่ให้ใครรู้ แต่หลวงปู่รู้จนได้จึงพูดกับสามเณรว่า ทำอย่างนี้ไปด้วยกันไม่ได้ หลวงปู่จึงให้สามเณรอยู่ที่วัดป่านั้นแล้วท่านจึงเที่ยววิเวกไปลำพังองค์เดียว

พบพระอาจารย์คำดี ปภาโส

เมื่อหลวงปู่เที่ยววิเวกไปถึงอำเภอบ้านไผ่ ได้ทราบว่าพระอาจารย์คำดี ปภาโส ได้พักอบรมญาติโยมอยู่ที่บ้านฮ้านหญ้า อ.บ้านไผ่ จึงได้เข้ากราบนมัสการพักรับ

การอบรมอยู่กับท่าน ในขณะนั้นหลวงปู่บัว สิริปุณโณ ก็ได้อยู่รับการอบรมกับท่านพระอาจารย์คำดีด้วย เมื่อหลวงปู่ได้พักอยู่กับท่านพระอาจารย์คำดี ปภาโส พอสมควรแล้วจึงได้กราบลาท่านเดินเที่ยววิเวกไปทางจังหวัดมหาสารคามทะลุถึงจังหวัดร้อยเอ็ด พักที่วัดป่าศรีไพรวัลย์ ในเวลานั้นวัดป่าศรีไพรวัลย์เป็นที่รวมของบรรดาพระธุดงค์กัมมัฏฐาน

พรรษาที่ ๗ พ.ศ. ๒๔๘๕

จำพรรษาที่วัดประชาบำรุง (วัดป่าพูนไพบูลย์) อ.เมือง จ.มหาสารคาม

พอใกล้จะเข้าพรรษาหลวงปู่ได้เดินทางออกจากวัดป่าศรีไพรวัลย์ จังหวัดร้อยเอ็ด ไปจำพรรษาอยู่กับพระอาจารย์คูณ ธมฺมุตฺตโม ที่วัดป่าช้าเมืองมหาสารคาม (ในครั้งนั้นเรียกชื่อวัดว่าวัดป่าพูนไพบูลย์ ปัจจุบันนี้เป็นวัดประชาบำรุง) หลวงปู่เล่าว่าในพรรษาได้ประกอบความพากความเพียร เดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนาด้วยความไม่ประมาท อดนอนผ่อนอาหาร เอากายกับใจเป็นหลักในการพิจารณา พิจารณากายแล้วก็พิจารณาใจ การพิจารณากายก็พิจารณาให้เห็นเป็นสิ่งปฏิกูลเน่าเปื่อย ในที่สุดก็จะต้องตายแตกสลายลงสู่ความเป็นธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ ตามธรรมชาติ พิจารณาใจก็พิจารณาให้เห็นเป็นของเกิดๆ ดับๆ ตามอารมณ์ต่างๆ เป็นไม่แน่นอน ไม่มีตัวตนเป็นเพียงนามธรรมเท่านั้น การปฏิบัติอาจริยวัตรท่านได้ทำด้วยความเคารพในครูบาอาจารย์ ทำด้วยความเอาใจใส่ ไม่ให้ย่อหย่อน ไม่เห็นแก่หลับแก่นอน ไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า มีสติสัมปชัญญะคอยระมัดระวังอยู่อย่างนั้นในการปฏิบัติทั้งภายนอกและภายใน หลวงปู่เล่าว่าโยมเมืองสารคาม เขาก็เก่งเหมือนกันในการปฏิบัติรักษาศีลภาวนา พอถึงวันพระเขาก็สมาทานอุโบสถศีลคือ รักษาศีล ๘ ประการ และอธิษฐานไม่นอน เดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนาฟังครูบาอาจารย์อบรมธรรมะไปจนสว่างและคอยเตือนใจให้สติพระเณรด้วย พอมีพระเณรองค์ไหนนั่งไม่ตรงพิงฝาพิงเสา เขาจะถามว่า *"ท่านดูกสันหลังไม่มีหรือ"* ในที่สุดพระเณรก็มีสติระมัดระวังไปด้วย

ผู้ปฏิบัติธรรมก็ต้องตาย

ในพรรษานี้มีโยมผู้ชายคนหนึ่งได้รับยศเป็นขุน หมู่เพื่อนทั้งหลายเรียกว่าท่านขุน ท่านขุนได้มารักษาอุโบสถศีลเดินจงกรมนั่งสมาธิ อดนอนในวันพระเป็นประจำ พออยู่มาใกล้จะออกพรรษาพอถึงวันพระวันอุโบสถ ท่านขุนก็ได้มาปฏิบัติธรรม รักษาศีล ๘ เดินจงกรมนั่งสมาธิ อดนอนฟังครูอาจารย์อบรมไปจนสว่าง พอสว่างแล้วถึงเวลาพระไปบิณฑบาต หมู่เพื่อนทำข้อวัตร เตรียมอาหารสำหรับถวายพระ แต่ท่านขุนนั้นบอกหมู่เพื่อนว่าขอนอนพักผ่อนสักครู่หนึ่ง แต่แล้วจนพระบิณฑบาตกลับถึงวัด ท่านขุนยังไม่ลุกไม่ตื่น หมู่เพื่อนจึงพูดกันว่าท่านขุนคงจะเหนื่อยปล่อยให้นอนไปก่อน จนในที่สุดพระเณรฉันบิณฑบาตเสร็จ ท่านขุนก็ยังไม่ตื่น หมู่เพื่อนจะรับประทานอาหาร จึงปลุกท่านขุนจะให้รับประทานอาหาร แต่แล้วในที่สุดทุกคนก็ตกตะลึงไปตามๆ กัน เพราะท่านขุนนอนไม่ยอมตื่นได้หมดลมหายใจตายไปเสียแล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้นหมู่เพื่อนทั้งหลายจึงพากันรับประทานอาหาร เสร็จแล้วจึงได้จัดแจงจัดงานฌาปนกิจศพให้ท่านขุนจนเป็นที่เรียบร้อย ท่านอาจารย์คูณ ธมฺมุตฺตโม จึงเทศนาว่า ท่านขุนตายในขณะที่ศีลยังไม่ด่างพร้อยนับว่าตายดี สุคติย่อมเป็นที่ไป ความตายมีเหมือนกันหมดต่างกันแต่ว่าตายในขณะที่ทำความดีหรือทำความชั่ว ทำบุญหรือทำบาป

ผู้ทำบาปก็ต้องตายเหมือนกัน

ในเมืองสารคาม มีเจ๊กฆ่าหมูอยู่คนหนึ่ง แกฆ่าหมูเป็นประจำทุกวันๆ ฆ่าแล้วก็ชำแหละเอาเนื้อไปขายในตลาด อยู่มาวันหนึ่งหมูที่แกจะฆ่าเป็นหมูแม่ลูกอ่อน ในวันนั้นขณะที่ท่านอาจารย์คูณท่านนั่งสมาธิจิตสงบอยู่เป็นเวลา ๔ ทุ่ม ได้มีผู้หญิงคนหนึ่งเข้ามากราบท่านในนิมิตสมาธิ ร้องไห้ขอความเมตตาจากท่านอาจารย์ว่า *“ขอให้ท่านอาจารย์เมตตาข้าน้อยด้วยเถิด เขาจะเอาข้าน้อยไปฆ่าในวันนี้ แต่ข้าน้อยมีลูกน้อยอยู่ ข้าน้อยสงสารลูกยังไม่โต”* ท่านอาจารย์คูณจึงกำหนดถามในสมาธิว่า

"โยมเป็นใคร" เขาจึงบอกว่า *"เขาเป็นหมูแม่ลูกอ่อน"* ท่านอาจารย์จึงบอกว่า *"เอาละเป็นกรรมของเฮา ขอให้ตั้งใจภาวนา พุทโธๆ เด้อ"* พอถึงเวลาตี ๒ เสียงหมูร้องกิ๊กๆ เจ๊กฆ่าหมูแม่ลูกอ่อน ท่านอาจารย์จึงนึกในใจว่า *"ตายแล้วหนอ จะทำอย่างไรกรรมของใครของมัน"* พอเจ๊กแกฆ่าหมูเสร็จชำแหละเรียบร้อยแล้วบังเอิญยังไม่สว่างเพราะแกฆ่าดึกไปหน่อย พอดีเข้าฤดูหนาวอากาศก็หนาวเย็น แกจึงก่อไฟผิง ขณะนั่งผิงไฟอยู่นั้นแกก็ง่วงนอนจึงเคลิ้มหลับฟุบลงไปในกองไฟ เสร็จแล้วก็ดิ้นวนอยู่ในกองไฟ ในที่สุดก็ขาดใจตายคากองไฟนั้น นี่แหละคนทำบาป ก็ตายเหมือนกัน แต่ตายในขณะที่ทำบาป ทุคติย่อมเป็นที่ไป

คนใจบาปไม่กลัวบาป

หลวงปู่เล่าว่า มีชายคนหนึ่ง แกมาลักขโมยหน่อไม้ในวัด พอพระเดินไปแกเห็นพระแกก็นั่งทับหน่อไม้ไว้ พระจึงถามแกว่า *"ทำอะไร"* แกบอกว่า *"ผมถ่ายครับ"* พระจึงพูดว่า *"ถ่ายอะไร ไม่ใช่ลักหน่อไม้หรือ"* พอพูดอย่างนั้นแกหอบหน่อไม้ได้วิ่งออกวัดลงทุ่งไปเลย แกโกรธให้พระ วันหลังแกมาเดินข้างๆ วัดแล้วก็ร้องลำด่าพระ *"ปะโทนๆ ปะโทนๆ หัวโล้นวัดป่าขี้ใส่ต่า (ตะกร้า) มาให้มันกิน"* พอแกว่าสมใจที่โกรธแค้นแล้วก็หนีไป พออยู่มาไม่นานแกก็เกิดท้องร่วง พอถ่ายออกมาก็กินของตัวเอง ในที่สุดก็ตายด้วยโรคท้องร่วงนั้น การทำบาปถึงแม้ไม่กลัวบาปก็ให้ผลได้

เมื่อออกพรรษาแล้วหลวงปู่ได้กราบลาท่านอาจารย์คูณ ธมฺมุตฺตโม กลับไปวัดป่าศรีไพรวัลย์ จังหวัดร้อยเอ็ด

ไปเที่ยววิเวกทางอำเภอสุวรรณภูมิ
กับพระอาจารย์ลี จิตธมฺโม

ในระยะนั้นเป็นต้นปี พ.ศ.๒๔๘๖ ได้พบกับพระอาจารย์ลี จิตธมฺโม เมื่อหลวงปู่พักอยู่วัดป่าศรีไพรวัลย์ระยะหนึ่งแล้ว จึงได้เที่ยววิเวกไปทางอำเภอสุวรรณภูมิกับพระอาจารย์ลี จิตธมฺโม ไปถึงบ้านโนนลัง พักอยู่ที่ป่าช้าบ้านโนนลัง ในขณะนั้นมีโยมผู้หญิงคนหนึ่งมีลูกสาวคนเดียว พอดีลูกสาวของแกได้เสียชีวิตไป เกิดมีความโศกเศร้าเสียใจเป็นกำลังจะตายตามลูกสาวให้ได้ จึงต้องเป็นภาระของหลวงปู่กับพระอาจารย์ลี ได้ช่วยอบรมให้หายจากความโศกเศร้าเสียใจเพราะความรักความอาลัย เมื่อมีความรักความอาลัยในสิ่งใด ก็ย่อมเป็นทุกข์เพราะสิ่งนั้น เมื่อตัดความรักความอาลัยเสียได้ทุกข์ก็ไม่มี หลวงปู่กับพระอาจารย์ลี จิตธมฺโม พักอยู่ป่าช้าบ้านโนนลังนี้หลายวัน พอเห็นว่าโยมผู้หญิงนั้นมีสติปัญญาพิจารณาเห็นสภาวะตามเป็นจริง จิตใจคลายจากความเศร้าโศกเสียใจได้แล้ว จึงได้ลาจากไป ได้เที่ยววิเวกกับพระอาจารย์ลีจนถึงเวลาใกล้จะเข้าพรรษาจึงได้กลับวัดป่าศรีไพรวัลย์ จังหวัดร้อยเอ็ด

พรรษาที่ ๘ พ.ศ. ๒๔๘๖

จำพรรษาที่วัดป่าศรีไพรวัลย์ อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด

ในฤดูการจำพรรษาไตรมาส ๓ เดือนนั้นเป็นเวลาที่เร่งประกอบความพากความเพียร พระเณรต่างองค์ต่างมีความมุ่งมั่นในการเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนาอยู่ด้วยกันทำเหมือนกับว่าทะเลาะกัน คือไม่พูดคุยกัน ไม่คลุกคลีตีโมงกัน นอกจากจะมีสิ่งจำเป็นจริงๆ จึงจะถามกันพูดกัน เสร็จแล้วก็ต่างองค์ต่างไปทำความพากเพียรของตนเอง เมื่อออกพรรษาแล้วหลวงปู่ได้เที่ยววิเวกไปทางจังหวัดกาฬสินธุ์ ตามอัธยาศัยจนใกล้จะเข้าพรรษาจึงได้กลับมาที่วัดป่าศรีไพรวัลย์อีก

พรรษาที่ ๙ พ.ศ. ๒๔๘๗

จำพรรษาที่วัดป่าศรีไพรวัลย์ อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด

ในระยะนี้เป็นระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง มีความลำบากข้าวยากหมากแพง ของใช้ต่างๆ อดอยาก ผ้าจีวรสังฆาฏิ ต้องใช้ผ้าทอหุก เมื่อตัดเย็บย้อมแล้วนำมาคลุม ลูกบวบจีวรท่วมหู ชาวบ้านชาวเมืองมีความขยาดต่อภัยสงคราม กลางคืนจุดไฟไม่ได้ เพราะกลัวเครื่องบินจะทิ้งระเบิดใส่ บ้านเรือนที่มุงด้วยสังกะสีสีขาวต้องเอาก้าน มะพร้าวมาปิดไว้ พอได้ยินเสียงเครื่องบินมาต้องวิ่งลงหลุมเพลาะเพราะกลัวระเบิด ความเป็นอยู่ในระหว่างสงครามเป็นความลำบากยากเย็นมาก แต่หลวงปู่ท่านก็เป็น ผู้ไม่ประมาท มอบกายถวายชีวิตในการทำความพากความเพียร จนตลอดไตรมาส ๓ เดือน

เมื่อออกพรรษาปวารณาแล้ว ช่วยทำกิจที่สงฆ์จะช่วยกัน มีการตัดเย็บผ้าจีวร สังฆาฏิหลังจากที่ได้รับผ้ากฐินทานแล้ว การเย็บผ้าจีวรสังฆาฏิก็เย็บด้วยมือ ช่วยกัน เย็บเพราะจักรเย็บผ้าไม่มี เวลาย้อมก็ย้อมด้วยน้ำต้มแก่นขนุน คือเอาแก่นขนุนมาถาก เป็นชิ้นบางๆ ให้ได้มากๆ แล้วใส่ปีบต้มให้ได้ ๑๐ ปีบ แล้วเคี่ยวลงเหลือปีบเดียว จึงนำผ้ามาย้อม การตัดเย็บย้อมผ้าในครั้งนั้นรู้สึกว่าลำบากมาก

เมื่อเสร็จกิจที่สงฆ์ได้ช่วยกันทำแล้วย่างเข้าฤดูแล้ง ต้นปี พ.ศ.๒๔๘๘ หลวงปู่ ได้เที่ยววิเวกไปทางจังหวัดชัยภูมิ เพื่อกราบเยี่ยมนมัสการพระอาจารย์คำบงที่บ้านโนนแห้ อำเภอภูเขียว อีกครั้งหนึ่ง เมื่อพักอยู่กับพระอาจารย์คำบงเป็นเวลาพอสมควรแล้ว จึงได้กราบลาคารวะพระอาจารย์คำบงออกเดินทาง มีพระรูปหนึ่งเป็นเพื่อนเดินทางด้วย ออกจากอำเภอภูเขียว เดินทางด้วยเท้ามาเรื่อยๆ จนถึงอำเภอชุมแพ ในระยะนั้น อำเภอชุมแพกำลังเกิดโรคฝีดาษระบาดอยู่ ชาวบ้านแนะนำไม่ให้เดินผ่าน แต่หลวงปู่ ไม่ฟังเดินผ่านอำเภอชุมแพมุ่งหน้าไปทางอำเภอภูเวียง พอมาถึงบ้านฮ่องหอย อำเภอ ภูเวียง พระที่เดินทางมาด้วยเกิดไม่สบายเป็นไข้ จึงได้หยุดพักที่ป่าแห่งหนึ่ง มีโยม ที่บ้านฮ่องหอยมาทำที่พักทำทางเดินจงกรมให้

โปรดนักเลงใหญ่ให้กลับใจ

หลวงปู่เล่าให้ฟังว่า พอมาพักอยู่ที่บ้านฮ่องหอยวันหนึ่งพอไปบิณฑบาตกลับมาถึงที่พักมีญาติโยมตามมาถวายอาหาร พอฉันเสร็จล้างบาตรแล้ว หลวงปู่ได้เทศน์อบรมศีลธรรมให้พวกญาติโยมฟังอยู่ พอดีมีผู้ชายคนหนึ่งรูปร่างกำยำน่าเกรงขามเดินเข้ามา แกนั่งอยู่ข้างหลังพวกโยม ในขณะนั้นหลวงปู่แสดงธรรมเรื่ององคุลิมาลโจรทำบาปฆ่าคนเก้าร้อยเก้าสิบเก้าคนด้วยความหลงเพราะถูกหลอกลวง เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดได้สำนึกในบาปที่ตนกระทำแล้วกลับใจขอบวชในสำนักของพระพุทธเจ้าแล้วตั้งใจบำเพ็ญธรรมได้สำเร็จพระอรหันต์ได้ เมื่อชายผู้นั้นได้ฟังจึงได้เข้ามากราบใกล้ๆ แล้วบอกว่า *"อาจารย์ ผมว่าจะไปไร่พอมาถึงที่นี่เห็นทางเตียนสะอาดดี ผมจึงเอาขวานซุกไว้แล้วเดินเข้ามา ได้ฟังอาจารย์เทศน์ให้ฟัง ทำอย่างไรผมจึงจะพ้นบาปพ้นกรรมเพราะผมทำทุกอย่าง ฆ่าเจ้าเอาของ แม้แต่พระก็เคยปล้น ถามหาเงินไม่มีก็แย่งเอาห่อผ้าครองพระไว้ ตีหัวพระจนสลบไป ทำอย่างนี้ผมก็เคยทำ"* หลวงปู่จึงพูดปลอบใจว่า *"ไม่เป็นไรหรอกโยม เมื่อเรารู้แล้วละในการทำบาปตั้งใจทำคุณงามความดีเราก็จะพ้นจากบาปกรรมเหล่านั้น"* เมื่อได้ฟังหลวงปู่พูดให้ฟังอย่างนั้น แกจึงพูดว่า *"จะไปไร่ก็ไม่ไปหรอกเพราะเวลาก็บ่ายแล้ว"* แกจึงลากลับบ้านไป

พอแกกลับไปแล้วพวกโยมที่มาถวายอาหารบิณฑบาตจึงพูดว่า *"ให้ท่านอาจารย์ระวังนะคนๆ นี้ ถ้าปากว่าแล้วก็มือถึงด้วย เป็นนักเลงหัวโจกในเขตนี้"* หลวงปู่จึงบอกญาติโยมว่า *"แล้วแต่พระธรรมท่านจะรักษา"* พอวันหลังโยมนักเลงนั้นแกก็มาถวายอาหารบิณฑบาตด้วย พร้อมรับสารภาพบาปกรรมและจะไม่ทำบาปกรรมอีกต่อไป พร้อมทั้งถวายตัวเป็นศิษย์รับใช้ตลอดมา อยู่ต่อมาหลวงปู่ปรารภจะเดินทางไปที่ถ้ำกวางบ้านหินร่อง เพื่อกราบนมัสการการฟังธรรมจากพระอาจารย์คำดี ปภาโส เมื่อโยมนั้นทราบแกอ้อนวอนไม่อยากให้หลวงปู่จากไป แกรับรองว่าจะสร้างวัดถวายให้เพราะในหมู่บ้านนั้นแกพูดอย่างไรแล้วก็ได้อย่างนั้น เมื่อหลวงปู่ได้ฟังแก้อ้อนวอนอย่างนั้นจึงมีความเมตตาสงสารจึงพักรออีกระยะหนึ่ง

พระธรรมกำจัดภัยได้จริง

อยู่มาวันหนึ่งโยมลูกศิษย์นั่นแกมาถวายบิณฑบาตอยู่รับใช้หลวงปู่ หลวงปู่จึงสอนให้ยึดเอาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่ง ก่อนหลับก่อนนอนให้ไหว้พระสวดมนต์ เจริญพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณคือ สวดอิติปิโส สวากขาโต สุปฏิปันโน ไปจนจบแล้วก็ให้เจริญเมตตาจิตเสร็จแล้วให้นั่งสมาธิ เอาขาขวาทับขาซ้าย เอามือขวาทับมือซ้าย ตั้งกายให้ตรงแล้วนึกพุทโธ ธัมโม สังโฆ ในใจ ๓ หน แล้วให้นึกถึงพุทโธคำเดียวเป็นอารมณ์ของใจ ให้ทำไปจนกว่าใจของเราอยู่กับพุทโธ จึงค่อยหยุดหลับนอนจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้มีธรรมเป็นที่พึ่ง

เมื่อหลวงปู่สอนวิธีปฏิบัติให้แล้วจึงยื่นไม้ยาชนิดหนึ่งให้ พร้อมกับบอกว่าไม้ชนิดนี้ถ้าผีปอบ (ผีชมก) เข้าสิงใครให้เอาไม้นี้จี้เข้าไปพร้อมกับภาวนาว่า พุทโธ ธัมโม สังโฆ ผีจะกลัวออกไปทันที พอโยมนั้นแกได้ไม้ยาพร้อมคำภาวนาจากหลวงปู่ ตอนเย็นก็กลับบ้าน พอถึงบ้านวันนั้นภรรยานั่งหันหลังให้ซึ่งไม่เคยเป็นมาก่อน ถามอย่างไรก็ไม่พูด แกจึงเอาไม้ยาที่ได้จากหลวงปู่จี้ใส่ภรรยาพร้อมบริกรรม พุทโธ ธัมโม สังโฆ ทันใดนั้นภรรยาปัสสาวะแตกออกจึงรู้สึกตัวแล้วพูดให้ฟังว่า *"ไม่รู้เป็นอย่างไร เหมือนมีอะไรเข้ามาสิง"* เหตุการณ์นี้ยิ่งทำให้โยมลูกศิษย์นั้นเพิ่มความเชื่อในคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ยิ่งขึ้น

เดินทางไปถ้ำกวาง บ้านหินร่อง อ.ภูเวียง จ.ขอนแก่น

เมื่อหลวงปู่อยู่โปรดญาติโยมบ้านฮ่องหอย และลูกศิษย์กลับใจเป็นเวลาพอสมควรแล้ว จึงได้ลาญาติโยมเดินทางไปถ้ำกวางเพื่อกราบนมัสการและฟังธรรมจากพระอาจารย์คำดี ปภาโส โยมลูกศิษย์นั้นได้ติดตามไปส่งถึงถ้ำกวาง และพักอยู่ด้วย ๒ คืนจึงได้ลากลับไป เมื่อมาพักอยู่ถ้ำกวาง หลวงปู่เป็นไข้จับสั่น ถึงขนาดนั้นท่านก็ไม่ได้ละในการทำความเพียร ร่างกายเป็นไข้ไป ใจก็ภาวนาไป วันหนึ่งเวลา

กลางคืนขณะที่นั่งภาวนาในกระท่อมไม้ไผ่ ไข้กำเริบภาวนาไปตัวก็สั่น เสียงฟากไม้ไผ่ที่ปูกระท่อมก็ดังแอ๊ดๆ แอ๊ดๆ ครู่หนึ่งได้ยินเสียงจากข้างนอกกระท่อมเข้ามาในหูดังแคบๆ แคบๆ ห่างๆ ในใจนึกขึ้นว่า *"ไม่ใช่เสียงเสือหรือ"* พอนึกขึ้นแค่นั้นก็มีสติระลึกได้ว่า *"อะไรก็ช่างเถิด อย่าไปสนใจเลย"* ตั้งใจภาวนาต่อไปจนจิตสงบไข้สั่นก็ระงับไปจึงได้พักผ่อน พอตอนเช้านำบาตรลงจากกระท่อมจะไปศาลา เห็นรอยเสือโคร่งอยู่ข้างกระท่อมที่พักนั้น อยู่ต่อมาอีกวันหนึ่งท่านพระอาจารย์คำดีได้พาระบมบาตร เมื่อจุดไฟระบมบาตรหลวงปู่ถูกไอความร้อนรู้สึกสบาย จึงไม่ขยับออก ท่านพระอาจารย์คำดีสังเกตเห็นท่านก็รู้ว่าเป็นไข้ ท่านจึงถามว่า *"ท่านบุญ ไม่ใช่เป็นไข้หรือจึงไม่ขยับออกจากไฟ เป็นไข้ก็ไม่บอกกันอย่างนี้ฆ่ากันทางอ้อมนะนี่"* หลวงปู่ไม่ได้ตอบว่าอย่างไร

ในขณะพักอยู่กับท่านพระอาจารย์คำดี ปภาโสนั้น ได้รับความเมตตาจากท่านเป็นอันมาก ท่านมีนิสัยนิ่มนวลเยือกเย็น ท่านเป็นพระงาม ไม่ว่ากิริยาอาการเคลื่อนไหวท่านงามทุกอิริยาบถ ในปีนั้นคิดว่าจะจำพรรษาที่ถ้ำกวางกับท่านพระอาจารย์คำดี พออยู่ต่อมาได้รับโทรเลขว่าพระอาจารย์เพ็ง พุทฺธธมฺโม ซึ่งเป็นลูกชายของหลวงปู่บัว สิริปุณฺโณ ในเวลานั้นท่านเป็นอาจารย์ได้ป่วยอยู่วัดป่าสุมนามัย อำเภอบ้านไผ่ ให้รีบมาด่วนถ้าช้าจะไม่เห็นใจ เมื่อได้รับโทรเลขแล้วจึงปรึกษากันกับหลวงปู่บัว เพราะขณะนั้นหลวงปู่บัวก็อยู่ที่ถ้ำกวางด้วย จึงลงมติว่าควรจะกราบเรียนท่านพระอาจารย์คำดีท่านจะเห็นว่าอย่างไร จึงได้นำโทรเลขกราบเรียนท่านพระอาจารย์คำดี ท่านจึงพูดว่า *"อาจารย์เพ็งก็เป็นครูบาอาจารย์และมาด้วยกันก็ควรไปดูกันนั้นแหละ"* หลวงปู่เล่าว่า *"ความจริงนั้นท่านพระอาจารย์คำดีเห็นเราเป็นไข้จับสั่น และหลวงปู่บัวก็เป็นไข้เหมือนกัน ท่านอยากให้ออกจากถ้ำกวางเพราะท่านกลัวว่าธาตุขันธ์จะสู้ไม่ไหว"*

ออกจากถ้ำกวาง

เมื่อได้รับความเห็นจากพระอาจารย์คำดีว่าควรจะกลับไปเยี่ยมพระอาจารย์เพ็งที่อำเภอบ้านไผ่ หลวงปู่พร้อมด้วยหลวงปู่บัว สิริปุณฺโณ จึงได้กราบลาคารวะท่านพระอาจารย์คำดี ปภาโส แล้วออกเดินทางด้วยเท้าจากถ้ำกวาง บ้านหินร่อง อำเภอภูเวียง สององค์ด้วยกันกับหลวงปู่บัว บนบ่าสะพายบาตรแบกกลด เดินไปไข้จับสั่นไปแสนทุกข์ทรมาน บางทีก้าวเท้าข้ามคันนาก็จะไม่ไหว สู้อดสู้ทนเอากายไข้ไป ใจภาวนาไปพิจารณาทุกข์ไป เดินทั้งวัน ข้ามทุ่งเข้าป่า พอใกล้ค่ำถึงบ้านหนองขอน อำเภอเมืองขอนแก่น จึงได้หยุดพักที่ป่าใกล้ๆ หมู่บ้าน ตอนเช้าบิณฑบาตในหมู่บ้านหนองขอนทั้งไข้จับสั่นไปด้วย ได้แต่ข้าวกับมะม่วงดิบลูกเล็กๆ กับห่ออาหารห่อหนึ่ง พอกลับมาถึงที่พักจัดแจงฉันเปิดห่ออาหารออก ปรากฏว่าเป็นปลาร้าดิบฉันไม่ได้ผิดวินัย ฉันข้าวกับมะม่วงดิบก็ฉันไม่ได้ เพราะอาการไข้ทำให้ขมปาก จึงฉันแต่ข้าวเปล่าพอประทังแล้วจึงออกเดินทางต่อมาถึงขอนแก่นพักที่วัดป่าชัยวัน จังหวัดขอนแก่น ตอนเช้าจึงขึ้นรถไฟจากขอนแก่นไปบ้านไผ่ มีพระอีกองค์หนึ่งขอติดตามไปด้วยจึงเป็น ๓ องค์กับหลวงปู่บัว หลวงปู่เล่าว่า *"รถไฟคนเต็มนั่งไม่ได้ ต้องยืนระหว่างตู้รถต่อกัน บ่าก็สะพายบาตรทั้งแบกกลดทั้งเป็นไข้ พระที่ขอไปด้วยก็เมารถเป็นลม ตัวเองก็เป็นไข้มือก็ประคองพระเพราะกลัวจะตกรถไฟ แสนทรมานในการเดินทาง ยืนจากขอนแก่นถึงบ้านไผ่ พอถึงบ้านไผ่ นายสถานีจึงนำรถมารับไปส่งที่วัดป่าสุมนามัย พอขึ้นศาลาวัดป่าสุมนามัย ต่างองค์ต่างไข้ ไม่มีใครดูใครเลย ต่างองค์ต่างนอนภาวนาไปพร้อมกับไข้จับสั่น"* ในขณะนั้น ท่านพระอาจารย์สีโห เขมโก ก็ได้มาพักอยู่ที่วัดป่าสุมนามัยด้วย

เมื่อไข้พอทุเลา พวกญาติโยมจังหวัดร้อยเอ็ดได้ทราบข่าวว่าพระอาจารย์เพ็งหลวงปู่และหลวงปู่บัวมาป่วยอยู่อำเภอบ้านไผ่ จึงได้นำรถมารับกลับไปวัดป่าศรีไพรวัลย์จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อกลับถึงวัดป่าศรีไพรวัลย์แล้ว พวกญาติโยมเมืองร้อยเอ็ดหายามาถวายให้ฉัน อาการไข้จับสั่นจึงค่อยทุเลาและหายไป

ความอยากเป็นเหตุให้เกิดทุกข์

พอหายไข้ใหม่ๆ เริ่มฉันอาหารได้ รู้สึกว่าอยากโน่นอยากนี่ (ภาษาโบราณเขาว่ากำลังเป็นผีโพ คือกินอะไรไม่รู้จักอิ่ม) อยู่มาวันหนึ่งโยมเขานำลาบปลาปึ่ง (ปลาเทโพ) มาถวายจังหันตอนเช้า ฉันเอาเต็มที่ เพราะฉันไปไม่รู้จักอิ่ม ฉันด้วยความอยาก พอฉันเสร็จแล้ว อยู่อย่างไรก็ไม่สบาย สุดท้ายต้องไปยืนเหนี่ยวกิ่งไม้อยู่ตามร่มไม้ลำดวนในวัด เพราะแต่ก่อนวัดป่าศรีไพรวัลย์เป็นป่าไม้ลำดวน ทุกข์เกิดเพราะความอยาก ทุกข์เกิดเพราะการกิน พระพุทธเจ้าจึงให้รู้ประมาณในการกิน ให้รู้เท่าความอยาก ไม่ปล่อยตามกระแสแห่งความอยากโดยถ่ายเดียว ถ้าปล่อยตามกระแสแห่งความอยาก ก็จะเกิดทุกข์อยู่เรื่อยไป ถ้ารู้เท่าความอยากไม่ปล่อยตามกระแสแห่งความอยาก ทุกข์ก็จะดับไป

พรรษาที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๔๘๘

จำพรรษาที่วัดป่าศรีไพรวัลย์ อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด

ในพรรษานี้หลวงปู่ได้จำพรรษาอยู่ร่วมกับพระภิกษุสามเณรจำนวนหลายรูป โดยมีพระอาจารย์เพ็ง พุทฺธธมฺโม เป็นประธานสงฆ์ และมีครูบาอาจารย์ที่ได้จำพรรษาร่วมกัน ที่ยังดำรงอยู่ในพุทธศาสนา เป็นที่พึ่งของศิษยานุศิษย์ถึงปัจจุบันนี้คือ พระอาจารย์สุวัจน์ สุวโจ และพระอาจารย์สมชาย จิตวิริโย ในครั้งนั้นพระอาจารย์สมชายยังเป็นสามเณร หลวงปู่ยังเคยเป็นผู้สอนคำขานนาคให้ด้วยก่อนบวชเป็นสามเณร ในพรรษานี้เป็นระยะสงครามโลกครั้งที่ ๒ กำลังจะเลิกกัน กองทหารม้าจังหวัดร้อยเอ็ดได้ขอวัดป่าศรีไพรวัลย์เป็นที่หลบตั้งกองทหารม้า คณะสงฆ์ได้ยกศาลาให้พวกทหารเป็นที่พัก พระเณรอาศัยกุฏิเป็นที่รวมทำกิจสงฆ์ พวกทหารม้าอาศัยวัดอยู่จนตลอดออกพรรษา ในวัดมีแต่ขี้ม้าเต็มไปหมด เหม็นขี้ม้า พอพวกญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้สงคราม พวกทหารม้าจึงได้ยกกองพลออกจากวัดไป

เกิดความสังเวชในการทรมาน

หลวงปู่เล่าว่าในขณะที่พวกทหารม้าอาศัยอยู่ในวัด ได้เห็นผู้บังคับบัญชาทรมานทหารที่ทำความผิดด้วยวิธีต่างๆ ทำให้เกิดความสังเวชสลดใจเป็นอย่างยิ่ง ในพรรษานี้หลวงปู่ได้ประกอบความเพียรตั้งอยู่ในความไม่ประมาท พูดน้อยไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะซึ่งเป็นนิสัยประจำองค์หลวงปู่

เมื่อออกพรรษาแล้ว พระอาจารย์สุวัจน์และสามเณรสมชายได้เที่ยววิเวกไปทางสกลนครเพื่อรับการอบรมจากท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่น ภูริทตฺโต สำหรับหลวงปู่ได้เที่ยววิเวกอยู่แถวจังหวัดร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์แล้วก็กลับมาวัดป่าศรีไพรวัลย์

พรรษาที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๔๘๙

จำพรรษาที่วัดป่าศรีไพรวัลย์ อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด

ในพรรษานี้ หลวงปู่ได้จำพรรษาร่วมกับพระภิกษุสามเณรโดยมีพระอาจารย์เพ็ง พุทฺธมฺโม เป็นประธานสงฆ์ พระเณรต่างพากันตั้งสัจจะอธิษฐานประกอบความเพียรและอธิษฐานไม่พูดกัน ถ้ามีเหตุจำเป็นก็เวียนหนังสือถามกันเอง แต่ให้เหลือไว้คนหนึ่งสำหรับพูดเวลามีแขกคนมาวัดมีธุระจำเป็น วันหนึ่งมีนายอำเภอขี่ม้าเข้ามาในวัดมาถามพระเณรองค์ไหนก็ไม่พูด นายอำเภอจึงพูดว่า *"อะไรกัน พระเณรเป็นใบ้กันหมดทั้งวัด"* เพราะนายอำเภอถามไม่ถูกองค์ที่ตั้งไว้ให้รับแขก ในสมัยนั้นการประกอบความเพียรเพื่อเอาชนะกิเลสภายในใจจำต้องทำด้วยวิธีต่างๆ

ตั้งใจไปโปรดญาติ

เมื่อออกพรรษาปี ๒๔๘๙ ฤดูเดือน ๑๒ หลวงปู่คิดถึงญาติที่ได้จากกันไปอยู่บ้านไชยวาน อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เป็นเวลาหลายปี ยังไม่เคยได้ไปเยี่ยมเยือนเลย หลวงปู่จึงคิดที่จะทำประโยชน์แก่ญาติ จึงออกเดินทางจากวัดป่า-ศรีไพรวัลย์ จังหวัดร้อยเอ็ด ไปขึ้นรถไฟที่สถานีกิ่งไผ่ (อำเภอบ้านไผ่) ไปลงที่สถานีรถไฟห้วยสามพาด อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี พอลงจากรถไฟเป็นเวลาใกล้มืด สะพายบาตรแบกกลดเดินผ่านบ้านห้วยสามพาด เลยออกไปทุ่งนา อาศัยโคนต้นไม้สะแบงใหญ่มีรากเป็นที่พึ่ง เป็นที่พักจำวัด

บ้าบัตรเบอร์

ในสมัยนั้นคนเป็นบ้าหวยกันเพราะเจ็ดวันหวยออกครั้งหนึ่ง ชาวบ้านห้วยสามพาดเมื่อเห็นพระกัมมัฏฐานเดินผ่านบ้านไปทางทุ่งนา พอเวลาค่ำมืดก็พากันจุดไต้ตามออกไปหา เพื่อจะได้ขอหวยบ้าง หลวงปู่เล่าว่า เราก็นั่งอยู่โคนต้นไม้ เขาก็เดินค้นหาผ่านไปผ่านมาใกล้ๆ แต่เขาไม่เห็น ได้ยินเสียงเขาพูดกันว่า *"เห็นท่านออกมาหยุดอยู่บริเวณนี้แหละ ทำไมไม่เห็นไม่พบ"* เราก็นั่งนิ่งเงียบเพราะกลัวเขาจะเห็นเรา เมื่อเขาค้นหาเหนื่อยแล้วไม่พบเขาก็กลับเข้าบ้านไป เราก็อาศัยพิงรากไม้นั้นและเป็นที่จำวัดในคืนนั้นฝนก็ตกพรำๆ ตลอดคืน พอตอนเช้าเข้าบิณฑบาตตามสมณวิสัยในหมู่บ้านห้วยสามพาด พอบิณฑบาตแล้วจะกลับออกไปฉันที่ทุ่ง มีโยมคนหนึ่งนิมนต์ให้ขึ้นไปฉันบนบ้านเขา เพราะตอนเช้าฝนก็ยังตกพรำๆ อยู่ไม่หยุด เมื่อฉันเสร็จแล้วจะลาโยมเจ้าของบ้านและเพื่อนบ้านที่มาร่วมถวายอาหารบิณฑบาตด้วย เขาขอตัวดีจากเราว่า *"อาจารย์ไม่มีตัวดีหรือ"* บอกเขาว่า *"มี...ตัวดีคือตัวเรา เราทำดีก็เป็นตัวดี เราทำไม่ดีก็เป็นตัวร้าย"*

เมื่อบอกตัวดีให้เขาแล้วก็ออกเดินทางจากบ้านห้วยสามพาด ผ่านบ้านโพนทอง พังซ้อนงาวัว เดินทั้งวัน ถึงบ้านหนองแวงแก้มหอม ผ่านไปถึงบ้านหนองตูม ขณะนั้นมีบ้านอยู่ ๔-๕ หลังคาเรือน ผ่านบ้านหนองตูมเข้าบ้านไชยวาน คุ้มหนองยาง เป็นเวลามืดผึมผำ (มืดสลัว) เจอบ้านคนมีคนอยู่ใต้ถุนบ้าน พอจะถามเขาก็วิ่งขึ้นบ้านไป จึงเดินผ่านเข้าไปกลางหมู่บ้านถามถึงบ้านญาติ คือพี่ชายชื่อคำสิงห์ เขาก็บอกว่าสิงห์มีหลายสิงห์ สิงห์ก่าก็มี สิงห์กระดูกม้าก็มี สิงห์โกโลก็มี สิงห์เพ็งก็มี เราก็ไม่รู้ว่าสิงห์อะไรเป็นพี่ชายของเรา จึงถามถึงคุณพ่อสอน เขาก็ไม่รู้อีกเลยไม่ได้หน้าได้หลัง

หลวงปู่จึงเดินเลยหมู่บ้านออกไปริมทุ่ง พอดีมีโพนมะขามใหญ่อยู่โพนหนึ่ง ซึ่งอยู่ทิศตะวันออกของบ้านไชยวานและอยู่ใกล้กับตึกใหญ่ (ตึก หมายถึงร้านค้าใหญ่) ของนายฮ้อยนิล มั่งมีศรี หลวงปู่จึงปักกลดจำวัดที่โพนมะขามใหญ่นั้น (โพน หมายถึงจอมปลวกใหญ่) พอถึงเวลาดึกน้ำค้างลงทำให้มีกลิ่นเหม็นพิกล พอสว่างเป็นวันใหม่ จึงรู้ว่าที่นั้นมันเป็นส้วมปล่อยตามอัธยาศัยของชาวบ้าน เมื่อสว่างได้เวลาพอบิณฑบาตแล้ว หลวงปู่จึงสะพายบาตรพร้อมกับบริขารอย่างอื่นไปด้วย เดินบิณฑบาตจากตึกใหญ่ เดินตามถนนมาจนถึงหน้าวัดท่าบ่อวารีรินทร์ จึงพบพวกญาติพี่น้องที่อพยพมาจากอำเภอพนมไพร มาตั้งบ้านเรือนอยู่คุ้มวัดท่าบ่อวารีรินทร์ปัจจุบันนี้

นายคำสิงห์ผู้เป็นพี่ชายจึงนิมนต์ฉันอาหารเช้าที่บ้าน ได้มีพวกญาติๆ มาร่วมถวายอาหารบิณฑบาตด้วย เมื่อฉันเสร็จแล้วญาติโยมจึงนิมนต์ให้ไปพักที่อาคารโรงเรียนบ้านไชยวาน ขณะนั้นเพิ่งสร้างเสร็จใหม่ๆ ยังไม่ได้เปิดเรียน พักที่อาคารโรงเรียน ๑ คืนจึงย้ายไปพักที่ร่มไม้หว้าชมภู สวนนายสุจินต์ คำใสย์ อบรมศีลธรรมแก่ญาติพี่น้องและญาติโยมชาวบ้านไชยวาน ให้ยึดเอาพระไตรสรณคมน์และศีลห้าเป็นที่พึ่งและเป็นข้อปฏิบัติ

ความไม่เคยเห็นเคยรู้ ทำให้เข้าใจผิดได้

ขณะที่หลวงปู่พักอยู่รุกขมูลร่มไม้หว้าชมภูเพื่ออบรมศีลธรรมแก่ญาติพี่น้องอยู่นั้น วันหนึ่งได้มีพระภิกษุรูปหนึ่งท่านอยู่วัดในบ้านได้ออกมาพูดคุยกับหลวงปู่ คุยไปคุยมาท่านมองเห็นบั้งถาน (กระบอกสำหรับใส่น้ำชำระก้นเวลาถ่ายเสร็จ) และฟอยสับปะรด (เป็นของสำหรับเช็ดน้ำที่ล้างก้นให้แห้ง) ท่านจึงถามหลวงปู่ว่า *"นี่อะไร"* พร้อมกับยื่นมือไปจับมาดู หลวงปู่ตอบว่า *"บั้งถาน"* พระท่านจึงพูดว่า *"เอ้า ไปถานก็พอจะหิวน้ำด้วยหรือ"* พร้อมกับจับบั้งถานยกขึ้นทำท่าเทน้ำใส่ปากตัวเองด้วย แล้วพระนั้นท่านก็หยิบเอาฟอยสับปะรดที่ทำด้วยเส้นฝ้ายนิ่มๆ นั้นขึ้นมาถูกที่จมูกของท่าน ถูไปถูมาพร้อมกับพูดว่า *"แหม นิ่มดีเนาะ"* หลวงปู่ได้แต่ยิ้มๆ และนึกอยู่ในใจว่า *"คนเราไม่เคยเห็นไม่เคยรู้ว่าเขาทำสำหรับอะไร ก็ทำให้เข้าใจผิดได้"*

คุณพ่อสอน คำใสย์ ติดตามออกบวช

หลวงปู่พักอบรมศีลธรรมแก่ญาติพี่น้องและชักชวนพี่ชายให้ออกบวชด้วย แต่พี่ชายยังไม่ตกลง ท่านพักอยู่ไม่นานจึงได้ลาญาติพี่น้องกลับไปจังหวัดร้อยเอ็ด ได้มีคุณพ่อสอน คำใสย์ สละครอบครัวติดตามหลวงปู่ไปบวชด้วย หลวงปู่พาคุณพ่อสอนเดินด้วยเท้า ออกจากบ้านไชยวานผ่านดงหลุบหวาย บ้านหนองกุงทับม้า (ปัจจุบันเป็นเขตอำเภอวังสามหมอ) มุ่งหน้าผ่านบ้านหนองลุมพุก พักรอนแรมไปเรื่อยๆ เข้าเขตอำเภอโนนศิลา (ปัจจุบันเป็นอำเภอสหัสขันธ์) ผ่านกาฬสินธุ์ กมลาไสย ถึงวัดป่าศรีไพรวัลย์ จังหวัดร้อยเอ็ด แล้วจึงให้คุณพ่อสอนบวชเป็นตาผ้าขาวถือศีล ๘ ฝึกหัดข้อวัตรปฏิบัติให้ชำนิชำนาญก่อน

ร่วมสร้างสาธารณะประโยชน์

ในระยะนี้พระอาจารย์เพ็ง พุทฺธธมฺโม ได้พาสร้างโรงเรียนประชาบาลให้บ้านนาสร้าง โรงเรียนนี้สร้างอยู่ติดกับวัดป่าศรีไพรวัลย์ ทั้งพระทั้งเณรและชาวบ้านได้ช่วยกันเลื่อยไม้ทำอาคารเรียน การสร้างโรงเรียนยังไม่เสร็จ พระอาจารย์เพ็งได้ลาสิกขาบทออกไปเป็นฆราวาส (ภายหลังท่านกลับมาบวชอีก ปัจจุบันท่านอยู่ที่วัดเทิงเสาหิน จ.เชียงราย) หน้าที่เจ้าอาวาสวัดป่าศรีไพรวัลย์จึงตกเป็นภาระของหลวงปู่ และการสร้างโรงเรียนที่ยังไม่เสร็จเรียบร้อยก็ตกเป็นภาระของหลวงปู่ด้วย ซึ่งท่านก็ดำเนินการต่อไปจนเสร็จเรียบร้อยทุกประการ

เห็นโทษในการเกี่ยวข้องกับเรื่องทางโลก

เมื่อสร้างโรงเรียนเสร็จเรียบร้อยแล้ว หลวงปู่จึงทำหนังสือขอครูใหญ่มาประจำโรงเรียน โดยขอครูคนที่ได้ร่วมสร้างโรงเรียนด้วยมาเป็นครูใหญ่ แต่มีอีกคนหนึ่งที่อยากมาเป็นครูใหญ่ เวลาทำงานสร้างโรงเรียนไม่ได้เอาใจใส่ เวลาอยากเป็นใหญ่มีหน้ามียศ กุลีกุจอวิ่งหน้าวิ่งหลังติดต่อผู้หลักผู้ใหญ่ จนกระทบกระเทือนมาถึงหลวงปู่ด้วย จึงเป็นเหตุให้ท่านเอือมระอาในการที่จะคลุกคลีเกี่ยวข้องกับเรื่องทางโลกทำให้ท่านเห็นโทษอย่างยิ่ง ในที่สุดหลวงปู่จึงชี้ขาดให้ผู้ที่ได้ร่วมทำงานด้วยมาเป็นครูใหญ่ประจำโรงเรียนบ้านนาสร้าง จึงเสร็จสิ้นภาระหน้าที่ในการสร้างโรงเรียน

พรรษาที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๔๙๐

จำพรรษาที่วัดป่าศรีไพรวัลย์ อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด

ในพรรษานี้หลวงปู่ได้เป็นเจ้าอาวาสวัดป่าศรีไพรวัลย์ และเป็นประธานสงฆ์และมีหลวงพ่อศิลาซึ่งเป็นคู่นาคกันกับหลวงปู่อยู่เป็นผู้ช่วยหลวงปู่ด้วย หลวงปู่ได้นำพาพระภิกษุสามเณรประกอบความพากความเพียร เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา

และได้อบรมญาติโยมที่มาเกี่ยวข้องให้ตั้งอยู่ในศีลห้าและพระไตรสรณคมน์สาม คือ ให้ถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่งที่เคารพด้วยการปฏิบัติตามหลักแห่งศีลธรรม

อำนาจพระรัตนตรัย ทำให้เดรัจฉานวิชาจืดจาง

หลวงปู่ท่านเป็นผู้มีเมตตาประจำนิสัย เมื่อมีผู้ได้รับทุกข์มาพึ่งพาอาศัยท่านจะสงเคราะห์ตามแต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งไม่เหลือวินัยและไม่ผิดต่อหลักธรรมวินัย วันหนึ่งในระยะเข้าพรรษาใหม่ๆ ได้มีโยมผู้ชายคนหนึ่งเป็นคนทางสุรินทร์ตามองไม่เห็น ให้ญาติจูงมาวัดแล้วเล่าเรื่องความเป็นมาให้หลวงปู่ฟังว่า แต่ก่อนตาเขามองเห็น เขาเล่นวิชาเอาเข็มเข้าในตัวร้อยเล่มเพื่อให้อยู่ยงคงกระพันชาตรี ครั้นอยู่ต่อมาทำให้ตาเขามองไม่เห็นหน เขาไม่มีที่พึ่งจึงมาขอพึ่งบารมีหลวงปู่ หลวงปู่ได้ให้สมาทานศีลห้ารับพระไตรสรณคมน์ ให้ตั้งใจไหว้พระสวดมนต์ภาวนาก่อนนอนและหลังตื่นนอนทุกวันเป็นประจำ เขาปฏิบัติตามอยู่มาไม่ถึงครึ่งพรรษา เข็มที่อยู่ในตัวก็หลุดออกมาตกอยู่ตามที่นอน ตาก็มองเห็นหน มาวัดไม่ต้องจูง เดินมาเองได้ คลำดูในตัวยังมีเข็มเหลืออยู่ ๓ เล่ม ต่อมาก็หลุดออกหายไปหมด หลวงปู่ท่านว่าวิชามันกินเจ้าของ เมื่อมาปฏิบัติตามศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าแล้ว สิ่งเหล่านั้นมันจืดจางไปเอง

วิญญาณมีจริงหรือไม่

หลวงปู่เล่าว่า มีเด็กนักเรียนผู้ชายคนหนึ่งมาขออาศัยอยู่วัดด้วย เวลาเรียนก็ไปโรงเรียนในจังหวัดร้อยเอ็ด วันหนึ่งพอเลิกเรียนจะกลับวัด ความดื้อของเธอทำให้ไม่กลัวอะไร พอเดินผ่านหลักเมืองแกก็ไปปัสสาวะใส่หลักเมืองเขา พอกลับถึงวัดก็มีอาการเหมือนเป็นบ้า พระเณรช่วยกันจับคุมตัวไว้ที่ศาลา ในวันนั้นหลวงปู่มีธุระเข้าไปในเมืองร้อยเอ็ด กลับออกมาเห็นพระเณรจับเด็กนักเรียนไว้ พระจึงบอก

เด็กนักเรียนว่า *"นั่นอาจารย์มาแล้วมึงไม่กลัวหรือ"* เด็กพูดว่า *"อาจารย์กูก็ไม่กลัว"* หลวงปู่เข้าไปในห้องที่พักได้ไม้เรียวออกมา ถามว่า *"ใครไม่กลัวอาจารย์"* เด็กตอบว่า *"กูนี้แหละ"* หลวงปู่ฟาดไม้เรียวลงไปที่เด็ก ๓ ที เด็กร้องว่า *"ยอมแล้ว ยอมแล้ว"* พร้อมกับปัสสาวะราดออกจึงหายเป็นปรกติ แล้วแกจึงถามว่า *"ผมเป็นอะไรไม่รู้สึกตัวเลยเมื่อกี้นี้"* หลวงปู่สอนว่าเราไม่เคารพไม่นับถือก็อย่าไปเหยียดหยามของเขา ความคึกคะนอง ความไม่มีสติปัญญารอบคอบ ความโลเลย่อมทำให้ขาดสมบัติของผู้ดี

เอาใจใส่ในการดูแลปรนนิบัติครูอาจารย์อาพาธ

หลวงปู่เล่าว่าในพรรษาปี พ.ศ. ๒๔๙๐ นี้ ท่านต้องจำสัตตาหกิจไปปรนนิบัติท่านพระอาจารย์คูณ ธมฺมุตฺตโม ที่วัดป่าพูนไพบูลย์ (ปัจจุบันเป็นวัดประชาบำรุง) ที่เมืองมหาสารคาม เพราะท่านพระอาจารย์คูณได้อาพาธออดๆ แอดๆ อยู่เรื่อย หลวงปู่จึงต้องไปๆ มาๆ ระหว่างร้อยเอ็ดกับมหาสารคามจนออกพรรษา

ให้คุณพ่อสอนบวชเป็นพระภิกษุในพุทธศาสนา

เมื่อออกพรรษาแล้วลุถึงเดือนธันวาคม พ.ศ.๒๔๙๐ หลวงปู่จึงได้นำตาผ้าขาวสอนที่ฝึกหัดข้อวัตรปฏิบัติและคำขานนาคได้ถูกต้องตามอักขรฐานกรณ์แล้วไปบวชที่วัดเหนือ จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๙๐ เวลา ๑๕.๐๐ น. โดยมีพระครูศิริธรรมธาดา เป็นพระอุปัชฌาย์ พระสมุห์บุญยอด เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระใบฎีกาหยาดเป็นพระอนุสาวนาจารย์ มีนามฉายาว่า "สงฺจิตฺโจ" เมื่อบวชเสร็จแล้วได้นำหลวงพ่อสอนกลับไปอยู่วัดป่าศรีไพรวัลย์ หลวงปู่ได้เอาธุระในการสั่งสอนศิษย์ผู้บวชใหม่ให้ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือศีล สมาธิ และปัญญาไม่ให้ประมาท

พระอาจารย์คูณ ธมฺมุตฺตโม อาพาธหนักและมรณภาพ

เมื่อเวลาล่วงถึงต้นปี พ.ศ. ๒๔๙๑ ท่านพระอาจารย์คูณ ธมฺมุตฺตโม วัดป่าพูนไพบูลย์ จังหวัดมหาสารคาม อาการอาพาธทรุดลง หลวงปู่จึงได้ไปปฏิบัติดูแลอยู่ประจำจนท่านมรณภาพละสังขารจากไป ท่านพระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม จึงมอบภาระในการดูแลเรื่องจัดการฌาปนกิจศพท่านพระอาจารย์คูณ ให้หลวงปู่เป็นผู้ดำเนินการหาวัสดุจัดทำเมรุที่เผาศพพระอาจารย์คูณ หลวงปู่ได้รับปฏิบัติตามที่ครูบาอาจารย์มอบหมายงานให้ จนการจัดงานฌาปนกิจศพของท่านพระอาจารย์คูณ ธมฺมุตฺตโม ได้สำเร็จเสร็จสิ้นไปด้วยความเรียบร้อยแล้ว หลวงปู่จึงได้กลับไปวัดป่าศรีไพรวัลย์

อยากให้พี่ชายพ้นจากทุกข์ในวัฏสงสาร

เมื่อเสร็จจากงานฌาปนกิจศพท่านพระอาจารย์คูณ ธมฺมุตฺตโม และกลับไปวัดป่าศรีไพรวัลย์แล้ว หลวงปู่ต้องการทำประโยชน์แก่ญาติ จึงเดินทางขึ้นไปบ้านไชยวาน อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เพื่อชักชวนเอาพี่ชายชื่อคำสิงห์ออกบวชด้วยให้ได้ เมื่อมาถึงบ้านไชยวานเป็นฤดูเดือนเมษายน หลวงปู่ได้พักอยู่ป่าใกล้ป่าช้าบ้านไชยวาน ญาติโยมได้ทำกระต๊อบให้พอได้อาศัยบังแดดบังลม และได้อบรมญาติโยมให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม ได้มีนักปราชญ์อาจารย์มาถามปัญหาธรรมอยู่ไม่ขาด เพราะในสมัยนั้นคนนิยมทดสอบลองภูมิความรู้เรื่องหลักธรรมกันมาก

นักปราชญ์อาจารย์ถามปัญหาธรรม

วันหนึ่งได้มีโยมทิดขันตี มาถามปัญหาธรรม โยมทิดขันตีนี้แกเคยบวชเรียนหลายปีแล้วก็สึก และเคยเป็นหมอลำกลอนจึงมีความรู้มาก เมื่อโยมทิดขันตีเข้ามาหาทำความเคารพกราบไหว้แล้ว แกจึงพูดว่า *"อาจารย์ ผมขอถามปัญหาธรรมกับอาจารย์ด้วย คำว่า* ***วัดหก กกห้า พระเสมาทั้งแปด ได้แก่อะไร?"*** หลวงปู่ท่านเป็น

ผู้ถ่อมตนเป็นนิสัยประจำองค์อยู่แล้ว ท่านจึงพูดว่า "อาตมาเป็นพระอยู่ตามป่า ไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนอะไรมาก ความรู้ก็มีน้อย จะขอตอบไปตามความรู้ของตนเอง คำว่า วัดหกนั้น วัดได้แก่ วัตรปฏิบัติ หกนั้นได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เราปฏิบัติ วัดตา วัดหู วัดจมูก วัดลิ้น วัดกาย วัดใจ วัดให้อยู่ในความพอดี เมื่อตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้ลิ้มรส กายถูกต้องสัมผัส ใจนึกคิดอารมณ์ ให้มีสติรอบคอบอยู่ในอายตนะทั้ง ๖ นี้ เมื่อเวลามันกระจายกัน ไม่ปล่อยจิตใจให้ไหลไปตามปรุงแต่งไปตามสิ่งที่สัมผัสนั้นๆ เรียกว่า วัดหก

กกห้านั้น กก หมายถึง ต้นถึงโคน ต้นของธรรมได้แก่ พละ ๕ คือ ศรัทธา-ความเชื่อ วิริยะ-ความเพียร สติ-ความระลึกชอบ สมาธิ-ความตั้งใจไว้มั่นคง ปัญญา-ความรอบรู้ในสภาวะความเป็นจริง นี้คือต้นของธรรม ต้นของคนคือ แขนสอง ขาสอง หัวหนึ่ง รวมเป็นห้า ปฏิบัติห้าอย่างนี้ให้แก่กล้า รักษาแขนสอง ขาสอง หัวหนึ่งนี้ไม่ให้ผิดศีลธรรมนี้เรียกว่า กกห้าเจริญสมบูรณ์

พระเสมาทั้งแปด เสมา หมายถึง หลักขอบเขต ขอบเขตแห่งทางเดิน ๘ อย่าง ได้แก่ มรรคปฏิปทา คือข้อปฏิบัติไปสู่ความพ้นทุกข์ ๘ ประการ ได้แก่ **สัมมาทิฏฐิ** คือปัญญาอันเห็นชอบ เห็นความเกิดแก่เจ็บตาย เห็นกายเห็นจิตไม่ใช่ตัวตน เกิดขึ้นแล้ว ตั้งอยู่ ดับไป เป็นทุกข์ นี้เรียกว่าเห็นชอบ **สัมมาสังกัปโป** ความดำริชอบ คือ ดำริที่จะออกจากกองทุกข์ คือความคิดอยู่ในกามคุณห้า ยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในการถูกต้องสัมผัส สิ่งเหล่านี้เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ดำริหาทางออกจากสิ่งเหล่านี้ไป **สัมมาวาจา** วาจาไม่เป็นพิษเป็นภัยเรียกว่า วาจาชอบ **สัมมากัมมันโต** การงานที่ทำเป็นการงานชอบ เป็นการงานที่จะออกจากทุกข์ **สัมมาอาชีโว** เลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ ไม่เบียดเบียนคนอื่น สัตว์อื่นมาเลี้ยงชีวิตตน **สัมมาวายาโม** เพียรละสิ่งที่ไม่ดี เพียรทำสิ่งที่ดี **สัมมาสติ** ระลึกชอบ ระลึกในกายในจิตของตนเอง **สัมมาสมาธิ** ความตั้งใจไว้ชอบ ตั้งใจไว้มั่นคงในทางจะหาความพ้นจากทุกข์ในวัฏสงสาร ความเวียนว่ายในการเกิดแก่เจ็บตาย ที่อธิบายมานี้รวมเรียกว่า วัดหก กกห้า พระเสมาทั้งแปด" เมื่อโยมทิดขันตีได้ฟังอธิบายปัญหาจบแล้วก็กราบลาจากไป

ได้พี่ชายออกบวชดังความตั้งใจ

หลวงปู่พักอบรมญาติพี่น้องและพี่ชายอยู่ไม่นาน พี่ชายชื่อคำสิงห์ได้ตกลงสละครอบครัวออกบวชด้วย หลวงปู่จึงพาพี่ชายเดินทางด้วยเท้าออกจากบ้านไชยวานกลับไปวัดป่าศรีไพรวัลย์ จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อกลับถึงวัดป่าศรีไพรวัลย์ ได้จัดแจงให้พี่ชายบวชเป็นตาผ้าขาวถือศีล ๘ ฝึกหัดข้อวัตรปฏิบัติและคำขานนาคให้ถูกตามมคธภาษา

ผีหลอก

วัดป่าศรีไพรวัลย์เป็นวัดตั้งอยู่ป่าช้า เวลาคนตายเขาก็เอามาฝังมาเผาตามข้างกุฏิ หลวงปู่ให้ผ้าขาวคำสิงห์ผู้เป็นพี่ชายพักอยู่กุฏิเดียวกันกับหลวงพ่อสอน อยู่คนละห้อง วันหนึ่งเขาเอาคนตายมาเผาที่หน้ากุฏิ ผ้าขาวคำสิงห์ไปอยู่ใหม่ๆ ยังกลัวผีหลอก พอค่ำมืดลง แสงไฟเผาศพที่หน้ากุฏิแดงโร่อยู่ ผ้าขาวคำสิงห์เข้าในห้องปิดประตูลงกลอนอย่างดีเพราะกลัวผี ใจก็นึกผีหลอกอย่างนั้นผีหลอกอย่างนี้คือหลอกตัวเองอยู่ในห้อง นอนก็ไม่ค่อยหลับ พอตกดึก พระธรรมบันดาลให้ปวดท้องหนักขึ้นมา จะทำอย่างไรใจก็กลัวผี ปวดท้องก็ทนไว้ ทนไปก็ปวดหนักขึ้นเรื่อยๆ ใจก็กลัวผีแต่ท้องมันไม่กลัวด้วย มีแต่จะออกอย่างเดียว สุดท้ายเปิดประตูห้องออกมามองไปที่เผาศพ ไฟก็ยังแดงอยู่ไม่กล้าลงกุฏิ เรียกหลวงปู่สอน *"คุณปู่ คุณปู่ พาผมไปถ่ายด้วย"* หลวงปู่สอนตอบว่า *"เดี๋ยว มวนบุหรี่ก่อน"* ผ้าขาวคำสิงห์ก็ทนบิดหน้าบิดหลัง เรียก *"คุณปู่ คุณปู่"* หลวงปู่สอนก็ตอบว่า *"เดี๋ยวจุดบุหรี่ก่อน"* สุดท้ายทนไม่ไหวเพราะของอยู่ในท้องไม่กลัวผี ผ้าขาวคำสิงห์จึงกระโดดลงกุฏิพร้อมกับถ่ายออกตรงนั้นเลย ผีไม่รู้ไปไหนหมด

หลวงปู่เล่าว่าอีกครั้งหนึ่งมีหลวงพ่ออิสสโร เป็นคนกลัวผี ตกกลางคืนเขียดตะปาดกระโดดลงจับขันในตุ่มน้ำสำหรับล้างเท้าที่บันไดกุฏิ ขันก็ลอยกระทบปากตุ่มดังป๋องแป๋งๆ หลวงพ่ออิสสโรกลัวไม่กล้าออกจากกุฏิ พอตอนเช้าลงรวม

ที่ศาลา หลวงพ่ออิสสโรกราบเรียนหลวงปู่ตาชี้ตาชันว่า *"เมื่อคืนนี้ผีหลอกผมทั้งคืนไม่ได้นอนเลย"* หลวงปู่ถามว่า *"ผีมันทำอย่างไร"* หลวงพ่ออิสสโรตอบว่า *"มันเล่นขันที่ตุ่มน้ำดัง ป๋องแป๋งๆ ทั้งคืน"* หลวงปู่จึงบอกว่า *"ไม่ใช่ผีดอก เขียดตะปาดมันลงเล่นน้ำ ป๋องแป๋งๆ"* หลวงปู่อิสสโรไม่ยอมเชื่อ บอกว่า *"ผีจริงๆ แหละท่านอาจารย์"* หลวงปู่จึงถามว่า *"ถ้าอย่างนั้นคืนนี้เมื่อได้ยินเสียงให้ลงไปดูนะ"* พอตกกลางคืนมีเสียงดัง ป๋องแป๋งๆ อีก หลวงพ่ออิสสโรก็กลัวอีกแต่ก็ทนกัดฟันลงไปดู เห็นตะปาดจับอยู่ปากขันตักน้ำ หลวงพ่ออิสสโรร้อง *"โอ้ย กูกลัวแทบตาย"* พอตอนเช้าลงศาลาอีก หลวงปู่ถามว่า *"เป็นอย่างไรหลวงพ่อ ผีหลอกอีกไหม"* หลวงพ่ออิสสโรกราบเรียนว่า *"โอ้ย เขียดตะปาดจริงๆ ท่านอาจารย์"* หลวงปู่จึงพูดว่า *"หลวงพ่อผีบ้ากลัวเขียดตะปาด ใจของเราเป็นผีหลอกตัวเอง ไม่รู้กี่ภพกี่ชาติไม่กลัว ไปกลัวแต่ผีอย่างอื่น"*

พรรษาที่ ๑๓ พ.ศ. ๒๔๙๑

จำพรรษาที่วัดป่าศรีไพรวัลย์ อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด เป็นปีสุดท้าย

ปี พ.ศ.๒๔๙๑ เมื่อถึงฤดูกาลจำพรรษา หลวงปู่ได้จำพรรษาที่วัดป่าศรีไพรวัลย์ จังหวัดร้อยเอ็ด หลวงปู่เป็นประธานสงฆ์ ได้ทำหน้าที่อบรมพระภิกษุสามเณรและนำพาปฏิบัติในธุดงควัตรสมาทานเนสัชชิกังคธุดงค์ ถือไม่นอนในวันธรรมสวนะ คือ วันพระ ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ อยู่ในอิริยาบถ ๓ คือ ยืน เดิน นั่ง ตั้งใจปฏิบัติจิตตภาวนา เอาชนะความอยากมีสุขในการนอน หลวงปู่ทำหน้าที่ในการอบรมญาติโยมที่มาเกี่ยวข้องให้ตั้งอยู่ในพระไตรสรณคมน์ ๓ และศีลห้า ให้รักษาอุโบสถศีล ถือศีล ๘ ในวันพระ ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ

อธิษฐานฉันเจเพื่อการศึกษา

ในไตรมาส ๓ เดือน หลวงปู่ได้อธิษฐานฉันอาหารเฉพาะของที่ไม่ประกอบด้วยเลือดเนื้อสัตว์ ที่เรียกกันว่าฉันเจ หลวงปู่เล่าว่าเจของท่านเป็นเจจริงๆ คือ ฉันแต่ข้าวกับเกลือกับพริก บางวันก็มีกล้วยบ้าง มีอยู่วันหนึ่งคุณนายอนงค์เป็นชาวจันทบุรี

มาอยู่ร้อยเอ็ดถวายตัวเป็นศิษย์อุปัฏฐาก ได้ทำถั่วเหลืองทอดน้ำมันมะพร้าวให้เด็กนำมาถวาย หลวงปู่เข้าใจว่าเป็นไข่จึงไม่ฉัน วันหลังคุณนายอนงค์จึงมาถามว่า *"ดิฉันทำอาหารเจให้เด็กนำมาถวาย ท่านอาจารย์ฉันหรือไม่"* หลวงปู่ตอบว่า *"อาตมาไม่ฉันเข้าใจว่าเป็นไข่"* คุณนายอนงค์กราบเรียนว่า *"ไม่ใช่ เป็นถั่วเหลือง"* หลวงปู่เล่าว่าฉันเจอยู่ ๓ เดือน ตัวเหลืองหมดแต่ก็ทำให้เบาสบาย *"การทำก็ทำเพื่อการศึกษาจะได้เข้าใจในเรื่องธาตุขันธ์เท่านั้น ไม่ได้ทำเพื่ออย่างอื่น เพราะเรื่องฉันเจนี้ในครั้งพุทธกาล พระเทวทัตได้ขอให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติห้ามไม่ให้ภิกษุฉันเนื้อฉันปลาให้ฉันเจ แต่พระองค์ไม่ทรงทำตามคำขอนั้น ทรงตรัสว่าการเลี้ยงชีพของสมณะเนื่องด้วยผู้อื่น เราควรทำตัวให้เขาเลี้ยงง่าย เขามีอย่างไรเขาให้อย่างไรซึ่งเป็นสิ่งไม่ผิดต่อพระธรรมวินัยก็ควรฉันอย่างนั้น เพราะการกินการฉันก็เพียงให้มีชีวิตเป็นอยู่ไปวันหนึ่งๆ เท่านั้น ถ้าฉันเจสบายก็ฉันไปตามมีตามได้ ถ้าไม่สบายเราก็ฉันเนื้อฉันปลาไปตามมีตามได้ เราไม่เห็น เราไม่รู้ว่าเขาจะฆ่ามาเพื่อเราก็เป็นสิ่งที่ควร ถ้าเราเห็นเรารู้ว่าเขาจะฆ่ามาเพื่อเราก็เป็นของไม่ควร ทำอะไรให้ประกอบด้วยสติปัญญาใคร่ครวญถึงเหตุถึงผล จึงจะไม่เสียกาล"*

ระงับพิษตะขาบด้วยธรรมโอสถ

วันหนึ่งท่านให้เด็กโกยดินกองไฟเก่า พอดีจอบสับหัวตะขาบขาดออกมาจากตัวมองไม่เห็นผสมอยู่กับดิน หลวงปู่เดินดูความเรียบร้อยเดินไปเดินมา เท้าไม่สวมรองเท้า จึงไปเหยียบหัวตะขาบ หัวตะขาบยังไม่ตายก็กัดที่ฝ่าเท้าหลวงปู่ พิษตะขาบก็กำเริบขึ้นปวดร้อนเหมือนกับเหยียบถ่านเพลิง ไม่มีหยูกยาอะไรใส่ เวลาสรงน้ำถูกน้ำยิ่งเพิ่มความปวดขึ้นอีกเป็นสองเท่า หลวงปู่เล่าว่าพอสรงน้ำเสร็จแล้วครองจีวรเข้าในกุฏิปิดประตูลงกลอนเรียบร้อยแล้วเข้าที่ นั่งสมาธิใช้ยาธรรมโอสถรักษาพิษตะขาบ พอจิตเข้าสู่ความสงบ ไม่มีอุปาทานยึดมั่นถือมั่นในทุกขเวทนา จนสว่างพอจิตถอนออกจากสมาธิ ไม่รู้ว่าพิษตะขาบหายไปแต่เมื่อไร อำนาจของธรรมเหนืออำนาจทั้งปวง

ระงับโรคท้องร่วงด้วยธรรมโอสถ

อีกครั้งหนึ่ง ท่านเป็นโรคท้องร่วงไม่มียาอะไรจะฉันรักษาโรคท้องร่วง ท่านจึงใช้ยาธรรมโอสถ เข้าที่นั่งสมาธิจิตเข้าสู่ความสงบตลอดคืนจนสว่าง พอจิตถอนออกจากความสงบ ไม่รู้ว่าใครท้องร่วงหายไปแต่เมื่อไร เหมือนกับไม่เป็นอะไรเลย อำนาจของอธิษฐานธรรมและสมาธิธรรม บำบัดโรคภัยไข้เจ็บ ให้หายไปได้จึงเรียกว่าธรรมโอสถ

กรรมนิมิต

หลวงปู่เล่าว่า คืนหนึ่งขณะที่ท่านเข้าที่นั่งสมาธิภาวนา พอจิตเข้าสู่ความสงบแล้วจึงเกิดกรรมนิมิตขึ้นมา ปรากฏว่ามีสังเวียนที่เขาตีไก่ (ชนไก่) มีคนดูอยู่เต็ม แล้วตัวของท่านเองก็เดินไปยืนดูอยู่ด้วย ไก่ก็ตีกันไปตีกันมา พอดีตัวหนึ่งก็สับตาอีกตัวหนึ่งตาแตกไปข้างหนึ่ง แล้วตัวที่ตาแตกนั้นหันมามองท่าน เหมือนกับว่าท่านเป็นเจ้าของมัน แล้วนิมิตนั้นก็หายไป จึงพิจารณาได้ความว่าเป็นเรื่องกรรมนิมิต อยู่มาไม่นานได้มีเด็กผู้ชายคนหนึ่งอยากมาอยู่ด้วย ให้พี่ชายมาฝากฝังมอบให้เป็นลูก เด็กชายนั้นถือหลวงปู่ว่าเป็นพ่อ เด็กชายนั้นชื่อ เขียน เป็นคนตาลอ คือตาเสียข้างหนึ่ง อีกข้างหนึ่งยังดีใช้การได้ แกเป็นคนปัญญาดี ฉลาดว่านอนสอนง่าย แกอยู่อุปัฏฐากรับใช้หลวงปู่มาเรื่อยๆ

ให้ศิษย์ไปร่วมถวายผ้ากฐิน แด่พระอาจารย์ใหญ่มั่นที่วัดป่าบ้านหนองผือ

เมื่อออกพรรษาปี พ.ศ.๒๔๙๑ เป็นฤดูกาลกรานผ้ากฐิน ท่านพระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม ได้ชักชวนคณะศิษยานุศิษย์ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่เลื่อมใสในท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่น ภูริทตฺโต ให้ไปร่วมกันถวายผ้ากฐินแด่ท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่น

และพระภิกษุสงฆ์ ที่จำพรรษาที่สำนักวัดป่าบ้านหนองผือ ตำบลนาใน อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร โดยคณะของท่านพระอาจารย์สิงห์จะออกเดินทางโดยขบวนรถไฟจากโคราช ไปลงที่สถานีรถไฟอุดรธานี ท่านจึงนัดให้คณะศิษย์ทั้งหลายไปคอยร่วมเดินทางตามสถานีรถไฟที่ผ่านไป หลวงปู่จึงให้ลูกศิษย์คือหลวงพ่อสอนและผ้าขาวคำสิงห์ซึ่งเป็นพี่ชายของท่าน ไปคอยขึ้นรถไฟที่สถานีบ้านไผ่ เพื่อร่วมเดินทางไปกับคณะท่านพระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม รถไฟถึงสถานีอุดรเป็นเวลาเช้าเมื่อลงจากรถไฟแล้ว ท่านพระอาจารย์สิงห์ได้เป็นหัวหน้าพาหมู่พระภิกษุสงฆ์ที่เดินทางไปด้วยบิณฑบาตตามบ้านพักเจ้าหน้าที่รถไฟ เมื่อฉันเสร็จแล้วเดินทางโดยรถยนต์ต่อไปลงที่อำเภอพรรณานิคม แล้วเดินด้วยเท้าต่อไปพักค้างคืนที่วัดป่าบ้านหนองโดกเช้าฉันบิณฑบาตเสร็จแล้วเดินด้วยเท้าเข้าไปที่วัดป่าบ้านหนองผือนาใน

หลวงปู่คำสิงห์เล่าว่า ตัวท่านเองคือผ้าขาวคำสิงห์ เมื่อไปถึงวัดป่าบ้านหนองผือแล้วท่านพระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม ได้พาคณะศิษย์ตั้งองค์กฐินที่วัดป่าบ้านหนองผือวันหลังจึงได้ทอดถวายท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่น พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ที่ได้จำพรรษาที่วัดป่าบ้านหนองผือ การทอดกฐินในครั้งนั้นได้มีพระเถระที่เป็นลูกศิษย์ของท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่นมารวมกันหลายองค์ เมื่อทอดกฐินเสร็จแล้ว ก็ยังพักอยู่ที่วัดป่าบ้านหนองผือเพื่อฟังธรรมจากท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่น

เช้าวันหนึ่งเมื่อฉันเช้าเสร็จแล้ว ท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่นบอกให้ผ้าขาวคำสิงห์ไปทำทางเดินจงกรมให้ท่านพระอาจารย์ลี ธมฺมธโร (ท่านพ่อลี วัดอโศการาม) ผ้าขาวคำสิงห์ได้จอบแล้วก็ไปทำตามที่ท่านสั่ง ขณะทำทางเดินจงกรมอยู่นั้น ท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่นได้เดินไปดูความเรียบร้อยด้วย ผ้าขาวคำสิงห์มีความเอิบอิ่มใจเป็นอย่างยิ่งเมื่อพักอยู่พอสมควรแล้ว ผ้าขาวคำสิงห์พร้อมด้วยหลวงพ่อสอนจึงได้เดินทางกลับวัดป่าศรีไพรวัลย์ จังหวัดร้อยเอ็ด

ให้ผ้าขาวคำสิงห์ผู้เป็นพี่ชาย
บวชเป็นพระในพุทธศาสนา

เมื่อหลวงปู่เห็นว่าพี่ชายฝึกข้อวัตรปฏิบัติและคำขานนาคขอบวชได้แล้ว จึงได้นำไปบวชที่วัดบึงพลาญชัย อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด โดยมีพระปลัดแก้ว อุปฺติสฺโส เป็นพระอุปัชฌาย์ พระมหาเดช เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระใบฎีกาผาด เป็นพระอนุสาวนาจารย์ เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ.๒๔๙๒ เวลา ๑๔.๑๕ น. มีนามฉายาว่า "สุจิตฺโต" เมื่ออุปสมบทพี่ชายเสร็จเรียบร้อยแล้ว หลวงปู่จึงได้นำหลวงพ่อคำสิงห์ สุจิตฺโต ผู้เป็นพี่ชายกลับไปพำนักอยู่ด้วยที่วัดป่าศรีไพรวัลย์

สละหน้าที่เจ้าอาวาส อำลาญาติโยมจังหวัดร้อยเอ็ด

เมื่อให้พี่ชายบวชเป็นพระภิกษุในพุทธศาสนาเสร็จสิ้นตามความประสงค์แล้ว หลวงปู่จึงสละหน้าที่เจ้าอาวาสวัดป่าศรีไพรวัลย์ให้หลวงพ่อสีลา เป็นผู้ทำหน้าที่เจ้าอาวาสต่อไป และได้อำลาญาติโยมชาวจังหวัดร้อยเอ็ดที่ได้เคยอุปถัมภ์อุปัฏฐากถวายปัจจัยสี่ให้ได้รับความสุขสบายในการเจริญสมณธรรมว่า *"อาตมาจากไปคราวนี้คงไม่ได้กลับมาอีก ขอให้ญาติโยมพากันตั้งอกตั้งใจประพฤติปฏิบัติศีลธรรมตามที่เคยได้อบรมสั่งสอน อย่าประมาท"* ญาติโยมต่างพากันร้องไห้เสียดายที่ครูบาอาจารย์จะจากไป ต่างพากันอ้อนวอนขอให้ท่านกลับมาเป็นที่พึ่งของเขาอีก ท่านบอกว่า *"หากชีวิตยังมีอยู่และโอกาสอำนวยก็จะกลับมาเยี่ยมเยือนอีก"* เมื่ออำลาหมู่คณะและญาติโยมเรียบร้อยแล้ว หลวงปู่พร้อมด้วยลูกศิษย์ของท่าน คือ หลวงพ่อสอน สงฺจิตฺโจ, หลวงพ่อคำสิงห์ สุจิตฺโต, พระโพ, สามเณรประดิษฐ์ และเด็กชายเขียนได้ขอติดตามไปด้วย ท่านจึงบอกเด็กชายเขียนว่า *"การเดินธุดงค์รอนแรมไปตามป่าตามเขามีความลำบากมากเป็นไข้เป็นหนาว ตามป่าตามเขามีความลำบากแสนสาหัส เรายังเป็นเด็กอยู่เดี๋ยวจะทนไม่ไหว"* เด็กชายเขียนจึงกราบเรียนหลวงปู่ว่า *"ถึงแม้อย่างไรผมก็จะขอ*

ติดตามไปด้วย ผมมีความรักท่านเหมือนกับเป็นพ่อ ถ้าหากว่าผมเป็นไข้ตายในที่ใด ท่านให้คนเขาขุดหลุมฝังผมทิ้งแล้วท่านจึงเดินทางต่อไปเถิด" หลวงปู่ได้ยินเด็กชายเขียนพูดเด็ดเดี่ยวอย่างนั้นจึงอนุญาตให้ติดตามไปด้วย

ขณะนั้นเป็นต้นปี พ.ศ.๒๔๙๒ หลวงปู่ได้พาลูกศิษย์ออกจากวัดป่าศรีไพรวัลย์ จังหวัดร้อยเอ็ด เดินธุดงค์ด้วยเท้ารอนแรมไปเรื่อยๆ ไม่รีบร้อน ผ่าน อ.กมลาไสย จ.กาฬสินธุ์ สี่แยกโนนศิลา (ปัจจุบันเป็นอำเภอสมเด็จ) ผ่านบ้านโพนบ้านโจด ตอนมาถึงบ้านโจดนี้พักค้างคืน ๑ คืน เช้าเข้าบิณฑบาต ได้ข้าวเหนียวและน้ำอ้อย ๗ ก้อน แบ่งกันฉันเสร็จแล้ว ออกเดินทางต่อขึ้นภูพานตรงช่องหิงห้อย พักวิเวกอยู่ที่สร้างแข้ จึงเดินทางต่อไปที่บ้านคำไฮ ในขณะนั้นท่านอาจารย์สวด เขมิโย ได้พักวิเวกอยู่ที่ภูเขาใกล้บ้านคำไฮ จึงได้พักวิเวกอยู่กับท่านอาจารย์สวดระยะหนึ่ง ในขณะนั้นท่านพระอาจารย์ขาว อนาลโย ได้พักวิเวกอยู่ที่ถ้ำค้อดงหลุบหวาย ลำพังองค์เดียว ที่ถ้ำค้อนั้นไม่มีที่บิณฑบาตเพราะไม่มีหมู่บ้านอยู่ใกล้ อาศัยโยมจากบ้านคำเลาะ บ้านทุ่งเชือก เปลี่ยนกันขึ้นไปปฏิบัติ หมู่บ้านละคนรับผลัดเปลี่ยนกัน

ในขณะที่หลวงปู่พักอยู่กับท่านอาจารย์สวดนั้น อยู่มาวันหนึ่งท่านอาจารย์สวดเดินลงจากเขาจะมาบิณฑบาต มีพระเณรเดินตามหลัง พอมาถึงหินก้อนหนึ่งจึงหยุดยืนแล้วพูดว่า *"เมื่อคืนนี้ได้นิมิตมีผู้หญิงมาบอกให้ว่ามีสมบัติอยู่ใต้หินก้อนนี้ อยากได้ก็ให้เอาซะ"* พูดจบท่านอาจารย์สวดจึงเอาไม้เท้าเคาะหินก้อนนั้น เสียงดังเหมือนกับเป็นโพรงข้างล่าง เสร็จแล้วก็เดินผ่านไปบิณฑบาต พอฉันจังหันเสร็จมีพระองค์หนึ่งแอบไปงัดก้อนหิน เพื่อจะเอาสมบัติ แต่ทำอย่างไรก็งัดไม่ขึ้น ในที่สุดพระองค์นั้นก็หยุดทำ พอตกกลางคืนผู้หญิงนั้นก็ไปเข้านิมิตท่านอาจารย์สวดอีกด่าว่า *"พระอะไรปากบอน ปากไม่เป็นสุข อยากได้ก็เอาไปซีสมบัติ จะไปพูดให้คนอื่นฟังทำไม เดี๋ยวจะเอาขี้กระบอง (ขี้กระได้) ยัดปากพระปากบอน"* ว่าอย่างนั้น พอตอนเช้าวันใหม่ท่านอาจารย์สวดเทศน์ดุด่าให้ลูกศิษย์ใหญ่เลยว่า *"ใครไปทำอะไร ไปงัดก้อนหินจะเอาสมบัติ คืนนี้เจ้าของมันจะเอาขี้กระบองยัดปากเรา"*

เมื่อพักวิเวกอยู่กับท่านอาจารย์สวดระยะหนึ่งแล้ว หลวงปู่พร้อมด้วยลูกศิษย์จึงได้ลาท่าน เที่ยววิเวกขึ้นไปบนภูอางศอ ซึ่งเป็นภูเขาลูกหนึ่งที่ใหญ่ในเทือกเขาภูพาน ที่ภูอางศอนี้เต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่ๆ เขียวชอุ่ม และมีสัตว์ป่านานาชนิด ตกเวลากลางคืนมีเสียงสัตว์ป่าที่เที่ยวหากินกลางคืนส่งเสียงร้อง ประกอบกับความวิเวกวังเวงในเวลาดึกสงัด ทำให้จิตใจตื่นอยู่ตลอดเวลา และตั้งอยู่ในความไม่ประมาท เมื่อพักวิเวกอยู่บนภูอางศอพอสมควรแล้ว พลวงปู่พร้อมด้วยลูกศิษย์จึงลงจากภูอางศอ มุ่งหน้าสู่บ้านคำบิด อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร

พบท่านพระอาจารย์มหาบัว ญาณสมฺปนฺโน

หลวงปู่เล่าว่า พอมาถึงบ้านคำบิดได้ทราบว่าท่านพระอาจารย์มหาบัว ญาณสมฺปนฺโน พักวิเวกอยู่ที่เสนาสนะป่าหนองน่อง บ้านคำบิด จึงได้พาลูกศิษย์เข้ากราบนมัสการและพักอยู่กับท่าน ๗ คืน ตอนเช้าเข้าบิณฑบาตในหมู่บ้านคำบิด เวลากลับออกจากบ้านหลวงปู่จะรับบาตรท่านพระอาจารย์มหาบัว แต่ท่านไม่ยอมให้รับง่ายๆ อาศัยความพยายามทำด้วยความเคารพ ทำด้วยความจริงใจ ในที่สุดท่านจึงยอมให้รับบาตรท่าน พอกลับถึงที่พักจัดแจงฉันภัตตาหารตามมีตามได้ เสร็จแล้วจึงได้กราบลาท่านพระอาจารย์มหาบัว เดินทางมุ่งหน้าสู่ภูผาเหล็ก หลวงปู่พร้อมด้วยลูกศิษย์เที่ยววิเวกที่ภูผาเหล็ก ผาดงก่อ ถ้ำพวง พอสมควรแล้วจึงได้เดินทางจากภูผาเหล็กมุ่งหน้ามาทางบ้านไชยวาน อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

เกิดความสงสัยในการปฏิบัติ

พอมาถึงบ้านจำปา เขตอำเภอสว่างแดนดิน พวกโยมชาวบ้านจำปาบอกว่าที่ป่าหนองเม้าผีดุมาก ใครไปตัดไม้ถางป่าใกล้ที่นั้นไม่ได้ ชาวบ้านจำปาโดยมีคุณพ่อสา พรหมโคตร เป็นหัวหน้า ได้กราบอาราธนานิมนต์หลวงปู่พร้อมด้วยพระเณรลูกศิษย์ที่ติดตามมา ให้พักอยู่ที่ป่าหนองเม้า หลวงปู่รับนิมนต์ ชาวบ้านจึงช่วยกันทำเสนาสนะ

เป็นกระต๊อบมุงหญ้าคาแอ้มฝาใบตองถวายให้เป็นที่พักพอบังแดดบังฝน ในระยะนั้นเป็นเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๒ ใกล้จะถึงวันวิสาขบูชา ในขณะนั้นหลวงปู่ท่านมีความสงสัยในอุบายธรรมที่ได้ปฏิบัติอยู่ คือการพิจารณาในกายและพิจารณาในจิตเป็นอารมณ์ ค้นกายค้นจิต เพื่อให้รู้ตามเป็นจริง จะเป็นอุบายที่ถูกต้องหรือไม่หนอ มองไม่เห็นใครที่จะเป็นผู้แก้ความสงสัยนี้ได้ มีแต่ท่านพระอาจารย์มั่นเท่านั้นที่จะแก้ความสงสัยนี้ได้ หลวงปู่จึงให้ลูกศิษย์คอยอยู่ที่สำนักป่าหนองเม้าบ้านจำปา ส่วนตัวท่านเดินทางไปที่บ้านไชยวาน อำเภอหนองหาน พักอยู่ไม่กี่วัน หลวงปู่จึงชวนเอาโยมพ่ออ่อน คำใสย์ ซึ่งเป็นโยมน้าบ่าวของท่าน เดินทางไปกราบนมัสการท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่นด้วย

เดินทางด้วยเท้าจากบ้านไชยวานไปถึงบ้านต้อง นั่งรถโดยสารไปลงที่อำเภอพรรณานิคม เดินเท้าต่อไปที่บ้านหนองโดก ถึงวัดป่าบ้านหนองโดกเป็นเวลาค่ำพอดี พักค้างคืนที่วัดป่าบ้านหนองโดก ในขณะนั้นท่านพระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ เป็นเจ้าอาวาสอยู่ที่นั้นและได้พบพระอาจารย์กู่ ธมฺมทินฺโน, พระอาจารย์สิงห์ทอง ธมฺมวโร, พระอาจารย์บุญมี ปริปุณฺโณ, พระอาจารย์เพียร วิริโย ที่วัดป่าหนองโดกนี้ ท่านพระอาจารย์กู่ ท่านไม่อยากให้เข้าไปหาท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่น ท่านบอกว่า *"ไปรบกวนครูบาอาจารย์"* หลวงปู่คิดอยู่ในใจว่า *"ไม่ได้ไปรบกวนครูบาอาจารย์ ต้องการจะกราบนมัสการให้ท่านแก้ความสงสัยให้เท่านั้น"* หลวงปู่เล่าว่า พักที่วัดป่าบ้านหนองโดก ๑ คืน เช้าฉันบิณฑบาตเสร็จแล้วเดินทางด้วยเท้าเข้าไปบ้านหนองผือนาในพร้อมกันกับท่านพระอาจารย์เพียร วิริโย (ซึ่งการเข้าไปกราบท่านพระอาจารย์มั่นครั้งนี้เป็นครั้งแรกและครั้งเดียวของหลวงปู่ แต่เป็นครั้งที่ ๒ ของท่านพระอาจารย์เพียร)

พบท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่น ภูริทตฺโต

พอเดินทางถึงวัดป่าหนองผือเป็นเวลาใกล้ค่ำ ได้พบท่านพระอาจารย์มหาบัวที่วัดป่าหนองผืออีก จึงได้กราบเรียนถามท่านถึงเวลาที่จะเข้ากราบนมัสการฟังธรรมจากท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่น หลวงปู่เล่าว่าพระอาคันตุกะที่ไปถึงใหม่จะต้องรอคอยก่อน ท่านพระอาจารย์มหาบัวจะเป็นผู้เข้าไปกราบเรียนท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่นก่อน

ว่าท่านให้พักในวัดหนองผือด้วยหรืออย่างไร หรือท่านจะให้พักกุฏิหลังไหน เมื่อท่านสั่งอย่างไรก็ทำตามอย่างนั้น ไม่ใช่ว่าจะทำตามอำเภอใจของตนเอง

พอท่านพระอาจารย์มหาบัวเข้าไปกราบเรียนท่านพระอาจารย์มั่นแล้ว ท่านก็บอกเสนาสนะให้และบอกให้สรงน้ำเสร็จแล้วจึงขึ้นไปกราบนมัสการฟังธรรมจากท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่นบนกุฏิท่าน เมื่อหลวงปู่สรงน้ำเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงนุ่งห่มครองจีวรให้เรียบร้อย สำรวมใจให้อยู่ในความสงบ ไม่ฟุ้งซ่านไปในอารมณ์อย่างอื่น มีสติอยู่กับใจตัวเอง หลวงปู่เล่าว่า การสำรวมนั้นได้สำรวมระมัดระวังมาโดยตลอด พอคิดว่าจะไปกราบนมัสการท่านอาจารย์ใหญ่มั่นยิ่งเพิ่มความระมัดระวังมากขึ้นเป็นพิเศษ พอขึ้นไปบนกุฏิท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่น ต้องระมัดระวังไม่ให้มีเสียงอะไรรบกวนท่าน ในขณะนั้นได้มีพระเถระและพระภิกษุรูปอื่นขึ้นไปนั่งฟังธรรมอยู่ก่อนแล้ว ท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่นกำลังแสดงธรรมอยู่ พอหลวงปู่ขึ้นไปแล้วก็กราบเบาๆ เสร็จแล้วก็นั่งกำหนดจิตฟังธรรมจากท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่นต่อไป

พอท่านแสดงธรรมไปๆ ท่านจึงถามขึ้นว่า *“ไหนพระมาจากอำเภอหนองหาน”* พอหลวงปู่ได้ยินท่านถามอย่างนั้นก็คิดในใจว่าคงจะมีหลายองค์ จึงไม่ได้ตอบท่าน ท่านก็แสดงธรรมต่อไปแล้วท่านก็ถามอีกเป็นครั้งที่สองว่า *“ไหนพระมาจากอำเภอหนองหาน”* หลวงปู่ได้ยินท่านถามครั้งที่ ๒ ก็ยังนึกว่าคงจะเป็นองค์อื่นก็ยังไม่ตอบอะไร ท่านก็แสดงธรรมต่อไปอีก แล้วท่านก็ถามอีกเป็นครั้งที่ ๓ ว่า *“ไหนพระที่มาจากอำเภอหนองหาน”* หลวงปู่นึกในใจว่าคงจะเป็นเรา จึงประนมมือขึ้นแล้วตอบว่า *“ขอโอกาสเกล้ากระผม”* ท่านขึ้นเสียงดัง *“มันหาน (หาญ) แต่ชื่อ จะพิจารณาอะไร ผมปฏิบัติมานี้ ๔๐ ปีแล้ว ผมไม่หนีจากกายกับใจ พิจารณากายแล้วก็พิจารณาใจจนหายสงสัย”* แล้วท่านก็แสดงธรรมต่อไป พอหลวงปู่ได้รับโอวาทคำตอบจากท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่น ทั้งที่ยังไม่ได้ถามท่านอย่างนั้น จึงหมดความสงสัยภายในใจลงในขณะนั้น เมื่อท่านแสดงธรรมต่อไปพอสมควรแล้วท่านจึงยุติการแสดงธรรมในวันนั้น ลูกศิษย์ลูกหาต่างพากันได้รับความเอิบอิ่มในธรรมที่ท่านเมตตาแสดงอย่างถึงอกถึงใจ เมื่อท่านหยุดในการแสดงธรรมแล้ว ลูกศิษย์ลูกหาต่างพากันกราบท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่นแล้วกลับที่พักของตน

หนังห่อขี้

ในวันต่อมาเป็นวันวิสาขบูชา พวกญาติโยมชาวบ้านหนองผือ และบ้านใกล้เคียงในแถวนั้นพากันมารวมทำบุญในวันวิสาขบูชา ท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่นพาพระภิกษุสามเณรรับบิณฑบาตในวัด พวกญาติโยมพากันใส่บาตรด้วยความเคารพ ในขณะที่ท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่นเป็นหัวหน้านำรับบิณฑบาตอยู่นั้น พระเณรทั้งแก่ทั้งหนุ่มรับบิณฑบาตตามหลังท่าน ไม่ทราบว่าองค์ไหนไปคิดชอบหญิงสาวที่เขากำลังใส่บาตรอยู่นั้น อยู่ๆ ท่านก็หันหน้ามองกลับมาข้างหลัง พร้อมกับพูดขึ้นว่า *"ประสาหนังห่อขี้"* แล้วท่านเดินรับบิณฑบาตต่อไป หลวงปู่อยู่กับท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่นไม่กี่วันก็เดินทางกลับมาบ้านจำปา

พรรษาที่ ๑๔ พ.ศ. ๒๔๙๒

จำพรรษาที่สำนักป่าหนองเม้า บ้านจำปา อ.สว่างแดนดิน จ.สกลนคร

พรรษานี้มีหลวงปู่สอน สงฺจิตโจ, หลวงปู่คำสิงห์ สุจิตฺโต, พระโพ, สามเณรประดิษฐ์ และอาจารย์กุ ซึ่งเป็นพระมหานิกาย แต่ท่านปฏิบัติตามปฏิปทาท่านพระอาจารย์ใหญ่เสาร์ ท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่น การปฏิบัติระหว่างพระต่างนิกายอยู่ด้วยกันนั้น หลวงปู่ท่านให้อาจารย์กุนั่งต่อท้ายหมู่เวลาฉันบิณฑบาต ไม่ให้รับประเคนของให้หมู่ฉัน ให้หมู่พระธรรมยุตเป็นผู้รับประเคนของฉัน แต่ท่านรับประเคนฉันเฉพาะท่านเองได้ เวลาลงอุโบสถฟังปาฏิโมกข์ก็ไม่ให้เข้าร่วม พอพระธรรมยุตลงปาฏิโมกข์เสร็จแล้วจึงให้พระต่างนิกายเข้ามาบอกบริสุทธิ์ ในพรรษานี้หลวงปู่ได้ประกอบความเพียรอย่างหนัก งดอาหาร ฉันเจ็ดวัน งดเจ็ดวันสลับกันไป

อาพาธหนักครั้งที่ ๒

พอครึ่งพรรษาหลวงปู่ได้เกิดอาพาธด้วยโรคสะอึกอย่างแรง ติดต่อกันถึง ๑๕ วัน ญาติโยมทั้งบ้านจำปาและบ้านไชยวานได้ช่วยกันหาหมอยาพื้นบ้านมารักษาก็ไม่หาย หลวงปู่จึงตั้งสัจจะอธิษฐานว่า *"หากชีวิตนี้ยังไม่ถึงที่สุด ยังจะได้เชิดชูพระพุทธศาสนาอีกต่อไป ขอให้มีหมอมารักษาให้หายภายใน ๓ วันหรือ ๗ วัน"* เมื่ออธิษฐานแล้วได้ ๓ วัน มีหมอแผนปัจจุบันชื่อ หมอมะลิ มาจากอำเภอหนองหาน มาเยี่ยมญาติที่บ้านไชยวาน ชื่อพ่อพร นาคอินทร์ พ่อพรจึงเล่าให้หมอฟังว่ามีอาจารย์ป่วยอยู่บ้านจำปา เอายาที่ไหนมารักษาก็ไม่หาย พอหมอได้ฟังแล้วเกิดความร้อนอกร้อนใจอยากจะไปรักษา เคี่ยวเข็ญจะให้พ่อพรพาไปบ้านจำปาในคืนนั้นให้ได้ พ่อพรจึงบอกว่ารอให้สว่างเสียก่อน เพราะขณะนี้น้ำหลากไหลมากต้องเดินข้ามทุ่งข้ามห้วยไปไปกลางคืนกลัวจะถูกน้ำพัดไป ในที่สุดหมอก็ยอมรอให้สว่าง พอสว่างหมอรีบเคี่ยวเข็ญให้พาไป พอไปถึงหมอได้ดูอาการแล้วจึงถวายยาสวนทางทวาร พอหมอสวนยาไม่นานหลวงปู่ก็ปวดหนักพอถ่ายก็มีก้อนอุจจาระเท่าหัวแม่มือหลุดออกมา พอก้อนนั้นหลุดออกมาหลวงปู่รู้สึกโล่งสบายในกายทั้งหมด จึงคิดว่า *"เรายังไม่ตายในคราวนี้"* หมอได้ฉีดยาให้อีก ในที่สุดหลวงปู่จึงหายจากอาพาธในครั้งนั้น

เมื่อออกพรรษาแล้วระยะเดือน ๑๒ หลวงปู่พร้อมด้วยลูกศิษย์จึงได้ลาญาติโยมชาวบ้านจำปา ออกจากสำนักป่าหนองเม้ามาบ้านไชยวานตามคำนิมนต์ของญาติพี่น้อง พอมาถึงบ้านไชยวานหลวงปู่ได้พักอยู่ที่ป่าช้า พวกญาติโยมบ้านไชยวานได้พากันจัดที่พักถวาย หลวงปู่ได้อบรมญาติโยมให้ตั้งอยู่ในพระไตรสรณคมน์ ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่ง สอนให้บำเพ็ญทาน รักษาศีล และเจริญเมตตาภาวนา พวกญาติโยมต่างพากันเกิดศรัทธาความเชื่อ ความเลื่อมใส ทั้งชาวบ้านไชยวานและบ้านหนองตูม จึงกราบนิมนต์หลวงปู่ให้อยู่ที่ป่าช้าบ้านไชยวานนี้ เขาจะสร้างเป็นวัดถวายให้

เมื่อหลวงปู่พักอยู่ป่าช้าบ้านไชยวานเป็นเวลา ๓ เดือน เห็นว่ามีปัญหาเรื่องน้ำไม่ดี คือขุดบ่อแล้ว เมื่อตักเอาน้ำใส่ตุ่มแล้วน้ำเป็นน้ำคำ มีสีเหลืองจับตามขันตามตุ่ม ไม่เหมาะแก่การสร้างเป็นวัดเพราะน้ำไม่ดี น้ำเป็นปัจจัยที่สำคัญใช้อาบใช้กิน เมื่อน้ำไม่ดีไม่ควรสร้างเป็นวัดในที่นี่ หลวงปู่จึงปรารภกับศรัทธาญาติโยมว่าจะกลับขึ้นไปเที่ยววิเวกทางภูผาเหล็ก ภูอางศออีก

มูลเหตุที่ได้มาสร้างวัดป่าสันติกาวาส

ย่างเข้าปี พ.ศ.๒๔๙๓ ขณะนั้นบ้านหนองตูมมีเพียง ๑๑ หลังคาเรือนเท่านั้น คณะศรัทธาญาติโยมบ้านหนองตูม มีพ่อมา สนทอง, พ่อสี นันทราช, พ่อโส กล้าหาญ, พ่อทา บุษราคัม, นายพิมพ์ นิรเท ได้มีศรัทธาเลื่อมใสไปถวายทานและฟังธรรมจากหลวงปู่ที่ป่าช้าบ้านไชยวานด้วย เมื่อได้ทราบว่าหลวงปู่จะไม่อยู่ที่ป่าช้าเพราะมีปัญหาเรื่องน้ำ คุณพ่อมา สนทอง จึงได้กราบเรียนให้หลวงปู่ทราบว่า ที่บริเวณป่าหนองทุ่มดงแสนแวนเป็นที่ว่างเปล่า เหมาะแก่การสร้างเป็นวัดป่า ขอนิมนต์ท่านอาจารย์ไปอยู่ในที่นั้น เมื่อหลวงปู่ได้ฟังอย่างนั้นจึงบอกให้พ่อมา สนทอง พร้อมกับหมู่คณะให้พากันไปขุดบ่อน้ำดูเสียก่อน ถ้าได้น้ำดีจึงค่อยไปอยู่ในที่นั้น พ่อมา สนทอง พร้อมหมู่เพื่อนพากันไปขุดบ่อน้ำในวันนั้น ขุดลึกลงไปประมาณ ๔-๕ เมตร ได้น้ำจืดสนิทดี จึงได้นำเอาน้ำไปถวายให้หลวงปู่ฉันดู เมื่อหลวงปู่ฉันน้ำดูแล้วเห็นว่าน้ำดีจึงตกลงย้ายจากป่าช้าบ้านไชยวาน มาที่ป่าหนองทุ่มในวันต่อมา

สร้างวัดป่าสันติกาวาสในครั้งแรก

เมื่อหลวงปู่ย้ายจากป่าช้าบ้านไชยวานมาสร้างวัดป่าสันติกาวาสในครั้งแรกที่ป่าหนองทุ่ม เป็นฤดูเดือน ๓ พ.ศ.๒๔๙๓ ในขณะนั้นหลวงปู่มีพรรษาได้ ๑๔ พรรษาแล้ว ได้มีลูกศิษย์ที่ติดตามมาร่วมสร้างวัดป่าสันติกาวาสด้วย คือ ๑. หลวงพ่อสอน สงฺจิตโจ ๒. หลวงพ่อคำสิงห์ สุจิตฺโต ๓. พระโพ ๔. อาจารย์กุ ๕. สามเณรประดิษฐ์ ๖. เด็กชายเขียน

ลูกศิษย์เหล่านี้ได้ติดตามหลวงปู่นับแต่ออกจากวัดป่าศรีไพรวัลย์ จังหวัดร้อยเอ็ดมา เมื่อมาอยู่บริเวณป่าหนองทุ่มดงแสนแวนใหม่ๆ ได้มีศรัทธาญาติโยมจากบ้านหนองตูม คือ คุณพ่อมา สนทอง, คุณพ่อสี นันทราช, คุณพ่อโส กล้าหาญ, คุณพ่อทา บุษราคำ, คุณพ่อพิมพ์ นิรเท, คุณพ่อพรหมมา ส่วนญาติโยมจากบ้านไชยวาน มีคุณพ่อขุนไชยวานวิศิษฐ์, คุณพ่อขันตี จันทรัก, คุณพ่อพร นาคอินทร์ และตระกูลคำใสย์ คุณพ่อท่อน คำใสย์, คุณพ่ออ่อน คำใสย์, นายปรีชา คำใสย์, คุณพ่อสุจินต์ คำใสย์, คุณพ่อทหารป่า คำใสย์ ท่านที่กล่าวนามมานี้ได้เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการสร้างวัดป่าสันติกาวาสนี้

ที่ดินตั้งวัด

เมื่อหลวงปู่มาอยู่บริเวณหนองทุ่มดงแสนแวนแล้ว ได้มีผู้เป็นเจ้าของที่ดินได้แสดงกรรมสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของที่ดิน แต่ทุกคนเมื่อรู้ว่าจะสร้างวัดขึ้นในที่นี้ต่างก็มีศรัทธาอนุโมทนาพร้อมใจกันยกที่ดินรวมทั้งหมดจำนวน ๒๘ ไร่ ถวายให้หลวงปู่สร้างเป็นวัด ผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดิน คือ ๑. คุณพ่อบุ่น ๒. คุณพ่ออ้วน วงษ์อารีย์ ๓. คุณพ่อป้อม ทับซ้าย ๔. คุณพ่อตึ่ง วรยศ ๕. คุณพ่อคำพัน ชานันโต

สร้างเสนาสนะในปีแรก

เมื่อเจ้าของที่ดินทั้ง ๕ คน ยกที่ดินถวายให้มีขอบเขต ๒๘ ไร่แล้ว หลวงปู่จึงให้ทำเป็นถนนรอบเพื่อกันไฟไม่ให้ลามไหม้เข้ามาในบริเวณวัด เพราะในสมัยนั้นมีไฟป่าลุกไหม้อยู่เรื่อยๆ แล้วจึงให้ทำที่พักของพระเณร เป็นกระท่อมมุงแฝกแอ้มฝาใบตองไว้เป็นจุดห่างกันพอสมควร ตามแบบวัดป่าพระกัมมัฏฐานสายพระอาจารย์เสาร์ พระอาจารย์มั่น คุณพ่อสา พรหมโคตร บ้านจำปา ได้มีศรัทธาถวายเรือน ๑ หลัง ให้มาสร้างเป็นศาลาเล็กๆ สำหรับเป็นที่ฉัน ที่ประชุมทำวัตรสวดมนต์และใช้เป็นสถานที่อบรมญาติโยมด้วย ได้มีผู้ศรัทธาทั้งหญิงทั้งชายพากันออกจากบ้านมารับการอบรม

จากหลวงปู่ หลวงปู่ท่านเป็นผู้มีความเมตตา สู้อดสู้ทนแนะนำพร่ำสอนศรัทธาญาติโยม ให้รู้จักบำเพ็ญทาน รักษาศีล และเจริญเมตตาภาวนา ตั้งอยู่ในพระไตรสรณคมน์ เป็นจำนวนมาก ในที่สุดป่าหนองทุ่มดงแสนแวนจึงกลายเป็นวัดขึ้นมาที่สุด

ชื่อวัดในครั้งแรก

ในครั้งแรกชาวบ้านเรียกชื่อ *"**วัดป่าหนองทุ่ม**"* ตามนามหนองน้ำธรรมชาติ ซึ่งมีต้นทุ่ม (ต้นกระทุ่ม) ขึ้นอยู่ตามริมหนองน้ำนั้น (ปัจจุบันหนองทุ่มได้ปรับปรุงเป็นบ่อสี่เหลี่ยมตรงวิหารพิพิธภัณฑ์หลวงปู่ทุกวันนี้) ครั้นต่อมาเมื่อหลวงปู่ได้ตั้งใจปักหลักอยู่ในสถานที่นี้แล้ว จึงได้ไปกราบเรียนพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ-พระธรรมเจดีย์ (จูม พันธุโล) ที่วัดโพธิสมภรณ์ อุดรธานี ซึ่งในเวลานั้นท่านเป็นเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานีฝ่ายธรรมยุต ท่านได้เมตตาออกมาเยี่ยมเยือนและได้ให้นามวัดใหม่ว่า *"**วัดป่าสันติกาวาส**"* หลวงปู่เล่าว่าเมื่อพระเดชพระคุณท่านตั้งชื่อวัดให้ใหม่แล้ว ท่านก็แปลให้ฟังด้วยว่า *"สันติ"* แปลว่า *"สงบ"* *"กาวาส"* แปลว่า *"วาทะ"* จึงแปลรวมว่า *"**ที่สงบจากวาทะ**"* ท่านแปลให้ฟังอย่างนั้น

หลวงปู่บัว สิริปุณฺโณ ร่วมสร้างวัดด้วย

เมื่อหลวงปู่พาญาติโยมจัดทำเสนาสนะสร้างวัดในปีแรก พอใกล้จะเข้าพรรษา ปี พ.ศ. ๒๔๙๓ หลวงปู่บัว สิริปุณฺโณ ในขณะนั้นท่านเที่ยววิเวกอยู่ทางอำเภอวาริชภูมิ เมื่อทราบว่าหลวงปู่มาอยู่ที่บ้านไชยวาน ท่านจึงเดินทางมาตั้งใจว่าจะจำพรรษาด้วย พอท่านมาถึงท่านได้ช่วยพาญาติโยมทำกุฏิทำส้วมสำหรับให้พระเณรอยู่อาศัย และท่านได้เทศน์แบบปรมัตถธรรมให้พวกโยมฟัง

หลวงปู่บัวท่านเทศน์สอนว่า *"ให้พิจารณาในกายเป็นของสกปรกเต็มไปด้วยขี้ กายนี้เรียกว่าก้อนขี้ ข้าวปลาอาหารที่กินเข้าไปก็เป็นขี้ เรากินขี้รู้จักไหม"* เมื่อท่านเทศน์ปรมัตถธรรมอย่างนี้ พวกที่ไม่มีปัญญาจึงเกิดความรังเกียจท่าน พากันคิด

ประมาท เมื่อท่านรู้ด้วยธรรมในจิตของท่านว่า พวกโยมพากันรังเกียจประมาทท่าน ท่านจึงปรารภกับหลวงปู่ *“กระผมคิดว่าจะจำพรรษาอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่พวกโยมพากันประมาท ถ้าผมอยู่ในที่นี้เขาจะเป็นบาปกันมาก เพราะฉะนั้นกระผมจะได้ลาครูบาอาจารย์ไปจำพรรษาที่อื่น”* แล้วท่านก็ได้กราบลาหลวงปู่ไปจำพรรษาทางเมืองอุดรธานี

พรรษาที่ ๑๕ พ.ศ. ๒๔๙๓

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส บ้านหนองตูม

ต.ไชยวาน อ.หนองหาน จ.อุดรธานี

เมื่อถึงกาลเข้าพรรษา หลวงปู่จึงได้อธิษฐานจำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส พร้อมกับลูกศิษย์ที่ได้มาร่วมสร้างวัดด้วยกัน

สร้างวัดสร้างคน

ในพรรษานี้หลวงปู่ท่านมีอายุล่วงไป ๓๕ ปีแล้ว ท่านได้ทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจที่ประกอบด้วย ขันติ วิริยะ และเมตตา อบรมสั่งสอนพระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ให้มุ่งมั่นในการปฏิบัติตามหลักการของอริยมรรค ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา สอนอุบาสก อุบาสิกา ให้ท่องจำคำทำวัตรเช้าเย็น ตามแบบพระอาจารย์ใหญ่สิงห์ ขนฺตยาคโม ในระยะนั้นยังไม่ค่อยมีการพิมพ์หนังสือทำวัตรสวดมนต์มาก หลวงปู่ท่านต้องใช้ดินสอดำเขียนบททำวัตรสวดมนต์เช้าเย็นลงในแผ่นกระดาษแจกให้พวกญาติโยมนำไปท่องบ่นเมื่อจำได้แล้วก็มาว่าให้ท่านฟัง คำไหนว่าไม่ถูกท่านก็สอนให้นำว่าไปจนชำนิชำนาญ

หลังจากฉันจังหันเช้าเสร็จ ท่านก็นั่งสอนให้พวกญาติโยมที่มาถวายอาหารบิณฑบาตตอนเช้า เวลาตอนเย็นมีพวกญาติโยมออกมาหัดไหว้พระสวดมนต์ และฟังธรรม ท่านก็สอนให้หัดไหว้พระภาวนาไปจนถึงเวลา ๔ ทุ่ม ๕ ทุ่ม ท่านจึงให้เลิก

กลับบ้าน เมื่อถึงวันอุโบสถคือ ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ หลวงปู่ท่านก็สอนให้ญาติโยมพากันมาสมาทานศีล ๘ รักษาอุโบสถศีลอยู่ที่วัด เป็นเวลาวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง

กิจวัตรกลางวัน

ในภาคเช้าของวันพระ เมื่อพระเณรกลับจากบิณฑบาตในหมู่บ้านมาถึงวัด ญาติโยมจากหมู่บ้านต่างมารวมกันที่วัดนำอาหารประเคนถวายพระ หลังจากพระเณรแจกอาหารในบาตรเสร็จ หลวงปู่ท่านจะให้ญาติโยมสมาทานศีล ๘ แล้วหลวงปู่ก็ให้ศีลไปจนจบแล้ว ท่านก็สอนให้พระเณรพิจารณาอาหารบิณฑบาตก่อนฉันว่า *"อาหารนี้ฉันเพื่อยังชีวิตให้เป็นอยู่ไปวันหนึ่งๆ พอได้ประพฤติศีลธรรมและเจริญเมตตาภาวนา อาหารนี้เมื่ออยู่ในภาชนะก็ดูน่าบริโภค เมื่อเข้าสู่ร่างกายของคนเราแล้วก็กลายเป็นของปฏิกูล ผ่านกระเพาะผ่านลำไส้ออกมาแล้ว เป็นของบริโภคไม่ได้เลย"*

ท่านสอนอย่างนี้เพื่อไม่ให้จิตใจกำเริบในเรื่องอาหาร เวลาฉันอาหารอยู่ ท่านก็สอนให้มีสติกำกับอยู่กับการฉัน ไม่ให้ปล่อยจิตใจโลเลไปตามรสชาติของอาหารเป็นการปฏิบัติธรรมในเวลาฉันไปในตัวเลย หลวงปู่ท่านแผ่เมตตาแก่ศิษย์ทุกหมู่เหล่า ท่านคอยแนะนำว่าทำอย่างนี้ถูก ทำอย่างนี้ผิด ท่านคอยนำพาประพฤติปฏิบัติ และท่านคอยพร่ำสอนให้รู้ให้เข้าใจในสิ่งที่เป็นบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์และมิใช่ประโยชน์

เมื่อท่านสอนพระเณรจบ ท่านก็นำอนุโมทนา คือให้พรญาติโยม เสร็จแล้วก็นำพาฉันภัตตาหาร เวลาลงมือฉันภัตตาหาร หลวงปู่ท่านก็สอนให้ดูครูบาอาจารย์ว่าท่านลงมือฉันไปได้สัก ๓ คำเสียก่อน แล้วพระเณรนอกนั้นจึงลงมือฉัน เรื่องการฉันอาหารนี้ท่านคอยสอดส่องอยู่เสมอ เพราะกิเลสมันชอบออกลายเวลาอย่างนี้มาก เพราะเรื่องอยู่เรื่องกินนี้เป็นเรื่องวุ่นวาย

เมื่อพระเณรฉันภัตตาหารเสร็จแล้วก็ให้ญาติโยมรับประทานอาหารที่เหลือจากพระเณรนั้น ที่เรียกว่า *ข้าวก้นบาตร* พระเณรนำบาตรล้างในที่ๆ จัดไว้สำหรับล้างบาตร เวลาล้างบาตร หลวงปู่ท่านก็สอนให้มีสติคอยระวังไม่ให้บาตรกระทบของแข็ง ไม่ให้วางบาตรบนของแข็ง ไม่ให้คุยกันในเวลาล้างบาตรและเช็ดบาตรให้มีสติกำกับอยู่ที่ใจ

นึกพุทโธเป็นอารมณ์ของใจเรื่อยไป เมื่อพระเณรล้างบาตรเช็ดบาตรให้แห้งแล้ว ถ้ามีแดดก็ให้ผึ่งแดดพอประมาณ แล้วนำบาตรเข้าถลก (ซบบาตร) ผูกสายรัดให้แน่นเรียบร้อย

จากนั้นนำกระโถนที่ใช้สำหรับบ้วนน้ำหมาก น้ำลาย และทิ้งเศษอาหาร ไปชำระล้างให้สะอาด แล้วนำมาเช็ดด้วยผ้าสำหรับเช็ดกระโถนให้แห้ง แล้วเก็บในที่สำหรับเก็บกระโถน หลวงปู่ท่านสอนไม่ให้มักง่าย เวลาล้างกระโถนให้ระวังไม่ให้มีเสียงดัง ถ้าทำเสียงดังจะถูกท่านทักขึ้นทันที เป็นการเตือนให้มีสติ เมื่อพระเณรทำข้อวัตรเก็บกวาดที่ฉันเสร็จแล้ว ก็นำบาตรและกาน้ำกลับกุฏิ เข้าสู่ทางเดินจงกรม (เดินภาวนา) ไปจนถึงเที่ยงวันจึงให้หยุดพักผ่อน

สำหรับตัวหลวงปู่เมื่อหลังจากฉันเสร็จแล้ว ท่านจะทำหน้าที่อบรมญาติโยมแสดงธรรมให้ฟัง บ้างก็แก้ข้อสงสัยที่แต่ละคนมีปัญหามาถามท่าน นำพาประกาศปฏิญาณตนถึงพระไตรสรณคมน์บ้าง เมื่อประกาศปฏิญาณตนเสร็จแล้ว ท่านก็สอนวิธีปฏิบัติตนในทางพระพุทธศาสนา กว่าจะเลิกกันได้ บางวันพระก็ล่วงเข้าไปบ่ายโมงสองโมง ท่านจึงลงจากศาลากลับไปกุฏิที่พักของท่าน

ในขณะที่ท่านอบรมญาติโยมอยู่ที่ศาลานั้น ท่านต้องให้มีพระหรือเณร ๑ องค์นั่งอยู่เป็นเพื่อนและคอยอุปัฏฐากรับใช้ ตลอดทั้งล้างกระโถนน้ำหมาก นำย่ามและกาน้ำของท่านไปส่งที่กุฏิของท่านเมื่อเวลาท่านลงจากศาลา

เวลาบ่าย ๓ โมงเย็น หลวงปู่ให้กวาดลานวัดตามทางเดินระหว่างกุฏิ รอบศาลารอบกุฏิ

เวลาทำกิจวัตรปัดกวาดนี้ ท่านก็สอนให้ภาวนาไปด้วย คือไม่ให้พูดคุยกันกวาดไปตั้งสติกำหนดใจนึกพุธโธไป เป็นการทำความเพียรไปในตัว กวาดลานวัดเสร็จแล้วพร้อมกันกวาดถูศาลาโรงธรรม

จากนั้นพร้อมกันหาบน้ำใส่ตุ่ม ตามกุฏิที่ล้างบาตร แล้วพระเณรพร้อมกันถวายการสรงน้ำหลวงปู่ เมื่อตัวเองสรงน้ำเสร็จก็เข้าสู่ทางเดินจงกรมจนถึงเวลา ๒ ทุ่ม

ภาคกลางคืนวันพระ

สำหรับพวกญาติโยมที่มาจำศีลอยู่ที่วัดในวันพระ ตอนหัวค่ำหลวงปู่ก็สอนให้เดินจงกรม ไปจนถึงเวลา ๒ ทุ่ม แล้วให้ขึ้นรวมกันบนศาลาโรงธรรม ทั้งพระเณรและญาติโยมร่วมกันทำวัตรสวดมนต์เย็น หลวงปู่เป็นผู้นำทำวัตรสวดมนต์ เสร็จแล้วหลวงปู่ท่านจะแสดงธรรมอบรมและนั่งสมาธิภาวนาไปจนถึงเวลาตี ๒ ตี ๓ บางวันพระท่านก็นั่งอยู่บนศาลา อบรมไปจนถึงตี ๔

แล้วพาทำวัตรเช้าจบ พอดีสว่างเป็นวันใหม่จึงให้ญาติโยมกลับบ้านไป หลวงปู่ท่านสร้างวัด สร้างคน ให้เข้าถึงศีลถึงธรรม

สมบัติโลกหนักเท่าโลก สมบัติแผ่นดินหนักเท่าแผ่นดิน

ท่านสอนว่า *"การทำคุณงามความดีถ้าเราไม่ทำเอา จะไปให้ใครทำให้เรา คนอื่นทำก็เป็นของเขา เราทำเอาจึงเป็นของเรา จะมามัวเมาเอาอะไรในสมบัติโลก มันเป็นสมบัติบ้า สมบัติโลกมันก็หนักเท่าโลก สมบัติแผ่นดินมันก็หนักเท่าแผ่นดิน ไม่มีใครหอบหิ้วเอาไปได้ดอก เอาไปได้แต่คุณงามความดี คือบุญกุศลที่ตนทำไว้แล้วเท่านั้น จึงรีบเร่งทำความดี ดีกว่าทำความชั่ว รักกันดีกว่าชังกัน ฝึกฝนอบรมตนเอาตนให้ได้"*

วาทะของท่านอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

แล้วหลวงปู่ท่านจะยกวาทะของท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่น ขึ้นมากล่าวว่า

ดีใดไม่มีโทษ ดีนั้นชื่อว่าดีเลิศ ได้สมบัติทั้งปวงไม่ประเสริฐเท่าได้ตน

ตลอดระยะการเข้าพรรษาปี พ.ศ. ๒๔๙๓ จนถึงหลังจากออกพรรษาแล้ว หลวงปู่ได้นำพาลูกศิษย์ลูกหาและญาติโยมให้ปฏิบัติธรรมตามหลักของศีลธรรมอยู่โดยสม่ำเสมอ ไม่เลือกว่าในพรรษาหรือนอกพรรษา

พรรษาที่ ๑๖ พ.ศ. ๒๔๙๔

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

หลวงปู่ได้จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาสและฝึกอบรมลูกศิษย์ และญาติโยมให้รักษาอุโบสถศีล และเจริญเมตตาภาวนาตั้งสัจจะทำคุณงามความดีดังที่เคยปฏิบัติมา ได้มีศรัทธาญาติโยมเกิดความเลื่อมใสเข้ามาปฏิบัติเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เมื่อใกล้จะออกพรรษาหลวงปู่จึงปรารภในการที่จะเดินธุดงค์ด้วยเท้า ไปนมัสการองค์พระธาตุพนมที่อำเภอพระธาตุพนมอีกครั้งหนึ่ง

เมื่อออกพรรษาแล้วไม่นานนักเป็นปลายเดือนสิบเอ็ด หลวงปู่ได้มอบหน้าที่ให้หลวงพ่อสอนและหลวงพ่อคำสิงห์ ซึ่งเป็นศิษย์ของท่าน ให้เป็นผู้ดูแลวัดและหมู่คณะในวัดแทน ผู้ที่เดินทางร่วมไปนมัสการพระธาตุพนมกับหลวงปู่นั้นมี ๑. พระอาจารย์กุ ๒. พระไถ่ (ซึ่งเป็นน้องชายของพระอาจารย์กุ) มีพระสามรูปด้วยกันกับหลวงปู่ ส่วนโยมที่ติดตามไปด้วยมี ๓ คนคือ ๑. พ่อใหญ่สา พรหมโคตร ๒. พ่อใหญ่มา สนทอง ๓. เด็กชายบรรยงค์ คำใสย์ ซึ่งเป็นหลานของหลวงปู่ (และเป็นผู้บันทึกประวัติตอนไปพระธาตุพนมคราวนี้)

เดินธุดงค์เพื่อนมัสการพระธาตุพนม ครั้งที่ ๒

ก่อนออกเดินทางหลวงปู่ปรารภบอกกับทุกคนให้ทราบว่า การเริ่มต้นของการเดินทางจะต้องเดินระยะใกล้ๆ ก่อน วันแรกท่านได้พาสานุศิษย์ออกเดินทางจากวัดป่าสันติกาวาส ทั้งพระทั้งโยมต่างสะพายบริขารเดินทางอย่างองอาจกล้าหาญ มีจุดหมายปลายทางอยู่ที่พระธาตุพนม คืนแรกพักที่บ้านจำปา ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านไชยวานประมาณ ๗ กิโลเมตร ที่บ้านจำปานี้หลวงปู่ท่านเคยพักจำพรรษาที่หนองเม่าเมื่อปี ๒๔๙๒ ครั้งหนึ่งแล้ว

หลวงปู่พาคณะศิษย์พักที่หนองเม่าบ้านจำปานี้ ๒ คืน เวลากลางคืนได้มีญาติโยมออกมาฟังธรรมมากพอสมควร หลวงปู่ท่านได้บรรยายอบรมธรรมะให้ญาติโยมฟังจนเลยเที่ยงคืน เมื่อญาติโยมกลับเข้าบ้านหมดแล้ว ท่านจึงได้พักผ่อน พวกญาติโยมบ้านจำปามีความเลื่อมใสหลวงปู่ มาช่วยกันทำสารพัดอย่าง ตั้งแต่เรื่องน้ำใช้ น้ำฉัน ที่พัก เรื่องอาหาร หลวงปู่พักโปรดญาติโยมชาวบ้านจำปา ๒ คืน แล้วท่านจึงออกเดินทางต่อไปไม่ไกลนัก ระยะทางประมาณ ๗ กิโลเมตร ก็ถึงบ้านพงเหนือ ตะวันเพิ่งบ่าย ท่านพาลูกศิษย์หยุดพักที่วัดบ้านพงเหนือ

บ้านพงเหนือเป็นหมู่บ้านใหญ่ พวกชาวบ้านเมื่อรู้ว่าหลวงปู่พร้อมด้วยคณะศิษย์มาหยุดพักที่วัดบ้านของตน ทั้งคนที่เคยรู้จักเลื่อมใสกับหลวงปู่มาก่อน ทั้งคนที่ยังไม่เคยรู้จัก ทั้งหญิงชาย คนหนุ่มสาว คนแก่ คนเฒ่าชราก็มีมาก พากันออกมาต้อนรับที่วัด ทักทายปราศรัยบ้าง

ทั้งจีบหมากพันพลูบุหรี่ถวาย บ้างก็ได้หาบครุไปตักน้ำขึ้นมาจากบ่อใหม่ๆ มาถวาย ลูกศิษย์ที่ติดตามจึงใช้ธมกรกกรองน้ำใส่กาสำหรับถวายเป็นน้ำฉัน ส่วนน้ำสรง (น้ำอาบ) ก็ใช้ธมกรกกรองน้ำใส่ครุใส่ตุ่มแล้วค่อยสรงน้ำ กระทำเช่นนั้นเพื่อกันไม่ให้สัตว์เล็กสัตว์น้อยมีอยู่ในน้ำนั้น เพราะในพระวินัยบอกไว้ว่า *ภิกษุบริโภคน้ำที่มีตัวสัตว์ต้องอาบัติปาจิตตีย์*

พอตกตอนกลางคืนได้มีญาติโยมออกมาฟังการอบรมมาก ในคืนนั้นหลวงปู่ท่านบรรยายธรรมให้ญาติโยมฟังอยู่จนเกือบสว่างจึงหยุด พอสว่างถึงเวลาบิณฑบาต หลวงปู่พร้อมด้วยพระที่ติดตามออกบิณฑบาตโปรดญาติโยมชาวบ้านพงเหนือ หลังจากฉันจังหันเสร็จแล้ว ก็จัดแจงบริขารลงในบาตร ออกเดินทางต่อไป วันนี้มีผู้คนสะพายบาตรแบกกลดตามไปส่งประมาณ ๒๐ คน ไปได้ประมาณ ๔-๕ กม. ก็ลากลับไปเก็บเกี่ยวข้าวในนา อีกส่วนหนึ่งที่เหลือก็ตามไปส่งถึงทางรถยนต์ที่บ้านค้อบ้านยา ซึ่งเป็นทางรถยนต์สายอุดรฯ-สกลนคร ผู้ที่ตามมาส่งก็ลากลับหมด

หน้าที่ของโยมผู้ติดตาม

เมื่อชาวบ้านพงเหนือที่ติดตามมาส่งกลับไปหมดแล้ว ที่นี้ก็เป็นหน้าที่ของโยมที่ติดตามหลวงปู่ไป คือพ่อใหญ่สา พ่อใหญ่มา และผม ต้องช่วยสะพายบาตรและหิ้วอัฏฐบริขารเดินไปตามทางรถยนต์สายอุดรธานี-สกลนคร ซึ่งเป็นถนนลูกรัง นานๆ จะมีรถผ่านหลวงปู่บอกว่า *"ไม่ต้องขึ้นรถยนต์ไปนะ ถ้าใครขึ้นรถไปนมัสการพระธาตุพนมจะได้กุศลน้อย แต่ถ้าเดินไป จะได้กุศลแรง ไม่ว่าจะใกล้หรือไกลแค่ไหน ถ้าเรามีศรัทธาและตั้งใจแน่วแน่แล้วต้องไปถึงจนได้"* หลวงปู่เตือนใจลูกศิษย์ที่เดินทางไปด้วย

ในวันนั้นท่านพาเดินตามทางรถยนต์ไปเรื่อยๆ ผ่านหลายหมู่บ้าน เป็นเวลาใกล้ค่ำแล้วท่านพาหยุดพักที่ศาลาวัดแห่งหนึ่ง แต่วัดนี้คงสร้างมานานดูศาลารู้สึกเก่ามาก ท่านสมภารวัดไม่อยู่มีแต่พระลูกวัด หลวงปู่พาลูกศิษย์พักที่วัดนี้ ๑ คืน พอเช้ามาหลวงปู่พร้อมด้วยพระ ๒ รูป ที่ติดตามก็ออกบิณฑบาตโปรดชาวบ้าน กลับมาถึงวัดฉันจังหันเสร็จแล้วก็เตรียมบริขารลงในบาตร ออกเดินทางต่อไปตามทางรถยนต์เช่นเคย

แต่วันนี้ทั้งวันรู้สึกว่าหลวงปู่ท่านเดินเร็วขึ้นและเดินได้ระยะทางไกลกว่าทุกวัน ตอนบ่ายแก่ๆ ของวันนั้น ท่านเดินห่างพวกที่ติดตามไปไกลมากจนมองไม่เห็นท่าน พวกที่ติดตามก็เดินตามไปเรื่อยๆ ไปไกลมากจนเหนื่อย จึงมองเห็นท่านอยู่ใต้ร่มไม้ใหญ่ริมหนองน้ำ พอเดินเข้าไปใกล้ท่านจึงบอกว่า *"คืนนี้พักที่นี่แหละ น้ำท่าสะดวกดี ที่พักก็สะดวกสบายดี"*

ตอนที่พ่อใหญ่สา พ่อใหญ่มา จัดการปัดกวาดที่สำหรับกางกลดให้หลวงปู่ ผมแอบถามว่า *"ทำไมท่านจึงเลือกเอาที่นี้เป็นที่พัก"* ก็ได้รับคำตอบจากพ่อใหญ่มาว่า *"ท่านชอบที่สงบๆ เป็นป่าเป็นเขาและมีน้ำด้วย"* คืนนั้นเงียบสงบจริงๆ พวกโยมที่ติดตามหลีกอยู่ห่างจากที่พักของท่านพอสมควร กะว่าเสียงพูดกันไม่ให้ได้ยินไปรบกวนท่าน

ที่นี้อากาศเริ่มหนาวแล้ว พ่อใหญ่สองคนหาฟืนมาก่อไฟผิงสำหรับคลายหนาว และต้มน้ำร้อนไปถวายหลวงปู่และพระติดตามด้วย ส่วนผมเข้าไปหาหลวงปู่ที่ท่านพักอยู่ไม่ได้ เพราะตอนเดินตามทางรถยนต์นั้น ก้อนหินที่คมๆ บาดเป็นแผลอยู่หลายที่และเท้าก็ระบม ทางรถสมัยนั้นเป็นลูกรังตลอดสายเวลาเดินก็ไม่ได้ใส่รองเท้า หลวงปู่ท่านก็เดินเท้าเปล่าแต่ก็เห็นท่านเดินสบายๆ

หลวงปู่สงสารหลานน้อยที่ติดตามไปด้วย

หลวงปู่ท่านจึงฝากยากับพ่อใหญ่สาเอามาให้ทาแผล และสั่งพ่อใหญ่ให้บอกด้วยว่า *"ตอนแรกๆ ก็เจ็บอย่างนี้แหละอีกหน่อยก็จะชินไปเอง"* พอรุ่งเช้าได้เวลาบิณฑบาตตามสมณวิสัย หลวงปู่พร้อมด้วยพระติดตาม เข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้านด้านทิศใต้ ผมไปรับบาตรท่านแล้ว ถามท่านว่า *"หมู่บ้านที่เดินผ่านมาเมื่อวานนี้อยู่ใกล้กว่าและทางก็สะดวกทำไมไม่ไปบิณฑบาตบ้านนั้น"* ได้รับคำตอบจากท่านว่า *"ถ้าไม่จำเป็นจริงๆ ก็ไม่ควรเดินย้อนหลัง"*

เมื่อบิณฑบาตกลับมาถึงที่พักเตรียมจะฉันอาหาร ได้มีชาวบ้านที่เกี่ยวข้าวอยู่ทุ่งนาใกล้ที่พักนำอาหารมาถวาย เป็นคนแก่ทั้งหญิงชายประมาณ ๔-๕ คน หลังจากฉันจังหันเสร็จคนแก่ที่ไม่ได้เกี่ยวข้าวก็อยู่สนทนาธรรมกับหลวงปู่ท่าน ท่านบอกว่า *"วันนี้จะหยุดซักผ้าจีวรก่อนเพราะน้ำสะอาดดี วันหลังจึงจะเดินทางต่อ"* ท่านพาผู้ติดตามพักที่นี้ ๒ คืน จึงเดินทางต่อไป

การเดินทางก็ไปแบบไม่รีบร้อน พักแห่งละคืน ๒-๓ คืนบ้าง ตามป่าหรือชายทุ่ง กว่าจะถึงวัดป่าสุทธาวาส จ.สกลนคร ก็กินเวลาหลายคืน หลวงปู่ท่านพาเข้าพักที่วัดป่าสุทธาวาส ในขณะนั้นพระครูอุดมธรรมคุณ (มหาทองสุก สุจิตฺโต) ท่านเป็นเจ้าอาวาส พักที่วัดป่าสุทธาวาสหลายคืน ตอนกลางคืนท่านได้สนทนาธรรมกับพระอาจารย์ต่างๆ ที่มาพักวัดป่าสุทธาวาสด้วยกัน ครูบาอาจารย์ในยุคนั้นมีแต่ปฏิบัติมุ่งอรรถธรรมเมื่อเวลาได้เจอกันก็สนทนาธรรมปฏิบัติเป็นเครื่องรื่นเริงซึ่งกันและกัน

จากวัดป่าสุทธาวาสสู่พระธาตุพนม

หลวงปู่พร้อมด้วยศิษย์ที่ติดตามเตรียมบริขารลงในบาตร นำบาตรเข้าถุง กราบลาครูบาอาจารย์ผู้เป็นเจ้าอาวาสวัดป่าสุทธาวาสแล้ว สะพายบาตรแบกกลดอาศัยรถธรรมชาติ คือเท้า เดินเหยียบย่ำไปตามถนนสายสกล-นาแก-ธาตุพนม ซึ่งกำลังก่อสร้าง ทางเดินลำบากมากเต็มไปด้วยฝุ่นปลิวตลบ หลวงปู่พาคณะศิษย์เดินผ่านบ้านเล็กบ้านน้อย เดินบ้าง หยุดพักเมื่อมีร่มไม้ใหญ่ๆ บ้าง พอหายเหนื่อยแล้วก็เดินต่อไป

เมื่อค่ำก็หยุด โยมที่เดินทางไปด้วยพร้อมทั้งผมด้วย พากันปัดกวาดจัดที่สำหรับกางกลดถวายหลวงปู่และพระที่ติดตาม เสร็จแล้วโยมก็แยกพักอยู่อีกต่างหากจากท่านไปหน่อย จะต้องปฏิบัติอยู่อย่างนี้ตลอดระยะการเดินทาง พอเช้าท่านเข้าบิณฑบาตในหมู่บ้าน ได้อะไรมาก็แบ่งกันฉันและให้โยมที่ติดตามด้วย ฉันเสร็จแล้วโยมที่ติดตามก็ล้างบาตรเช็ดบาตรแห้งดีแล้วเข้าถลกใส่ถุงสะพายและเดินทางต่อไป เมื่อถึงเวลาค่ำหลวงปู่ท่านจะเลือกพักตามป่าที่ห่างจากคนเดินห่างจากรถห่างจากหมู่บ้าน ในสมัยนั้นป่ายังมีอยู่มากสัตว์ป่าก็มีมากมาย

เดินด้วยเท้าพักรอนแรมมาจนถึงหมู่บ้านต้นแหน พระที่ติดตามไปกับหลวงปู่คืออาจารย์กุ จึงบอกว่า *"จะไปพักที่บ้านยางคำ สำหรับบ้านนี้จะพักหลายวันหน่อย เพราะเคยมาจำพรรษาที่นี้รู้จักมักคุ้นกับหลายคน"* แล้วอาจารย์กุจึงพาเดินแยกออกจากทางรถยนต์ที่กำลังก่อสร้าง เดินไปตามทางคนเดิน ทางแคบมาก มีทุ่งนาสลับกับป่า แต่ป่าจะมากกว่าทุ่ง ตอนนี้พวกชาวนาเกี่ยวข้าวจวนจะเสร็จแล้ว เดินทางมานานทีเดียว ผ่านหมู่บ้านต่างๆ จนจำไม่ได้ อาจารย์กุหยุดทักทายกับชาวนา ๒ คน คงจะเป็นสามีภรรยากัน ท่านพูดคุยอยู่พักหนึ่ง คนที่เป็นสามีรับอาสาไปส่ง หลวงปู่ซึ่งเคยเดินนำหน้ากลับเดินตามชายผู้นั้นไป

พักที่วัดร้าง

ผมก็ให้พ่อใหญ่มาลงเดินตามหลังสุดตัวเองขึ้นมาอยู่กลางขบวนเพราะมีแต่ป่าน่ากลัวมาก ทางเดินก็แคบพอเดินได้แต่ต้องระวังตัวเพราะมีต้นไม้ล้มลงทับทาง และกิ่งไม้ทั้งสองข้างทางก็ยื่นออกมาระเกะระกะ เดินมาได้ชั่วโมงเศษๆ ก็มาถึงหมู่บ้านร้าง มีวัดอยู่แห่งหนึ่งเป็นวัดร้างเหมือนกัน อาจารย์กุบอกว่า *"พักที่นี่แหละพักหลายวันด้วย"* เพราะมีเวลาอีกนานกว่าจะถึงวันเพ็ญเดือน ๓ ซึ่งเป็นวันสำคัญคืองานประเพณีไหว้พระธาตุพนม

พักทำความเพียรอยู่รุกขมูลที่วัดร้าง

ที่วัดร้างแห่งนี้รกรุงรังเต็มไปด้วยต้นไม้เล็กและใหญ่ สังเกตสิ่งก่อสร้างฝีมือมนุษย์ที่ยังหลงเหลืออยู่อย่างเดียวคือศาลาวัดทำด้วยไม้ ซึ่งเก่าผุพังไปมากแล้ว ไม่มีใครกล้าขึ้นไปดู กลัวจะหักลงมาทับ ต้นไม้ใหญ่ที่เหลืออยู่ห่างๆ กัน มีต้นมะม่วง มะพร้าว มะขาม อยู่ห่างๆ กันมีไม่มาก มีทางเดินเท้าแคบๆ ผ่านไปตรงกลางวัดและเลยไปเชื่อมกับทางสายหลักซึ่งเป็นทางเกวียนเชื่อมระหว่างหมู่บ้านกุดเกิบไปหมู่บ้านยางคำ ซึ่งย้ายออกจากบ้านร้างที่กำลังพักอยู่นี้เอง ย้ายลงไปตั้งอยู่ทางทิศใต้ห่างจากที่วัดร้างประมาณ ๒.๕ กม. ส่วนบ้านกุดเกิบห่างจากบ้านร้างวัดร้างไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ ๑.๕ กม. แต่ทางเดินไปหมู่บ้านไม่มี

เมื่อมาพักอยู่วัดร้างนี้ หลวงปู่จึงเลือกไปบิณฑบาตที่หมู่บ้านยางคำ ซึ่งมีทางเดินไปถึงหมู่บ้านได้ ที่พักของหลวงปู่ท่านกำหนดเลือกเอาใต้ร่มมะม่วงต้นใหญ่ภายในบริเวณวัดร้าง ที่พักของอาจารย์กุห่างจากที่พักของหลวงปู่ไปทางทิศเหนือ ส่วนที่พักของอาจารย์ไถ่ห่างไปทางทิศใต้ แต่อยู่ในบริเวณวัดร้างด้วยกันหมด และเป็นใต้ร่มมะม่วงเหมือนกัน ส่วนร่มมะม่วงต้นใหญ่อยู่กลางวัดเอาไว้เป็นที่รวมกัน

ขณะที่กำลังถางไม้เล็กออกทำความสะอาดที่พักสำหรับท่านทั้ง ๓ องค์ อยู่นั้น มีชาวบ้านที่ทราบข่าวก็พากันมาช่วยหลายคน พวกชาวบ้านแบ่งกันทำทางเดินจงกรม

บ้างก็ปัดกวาดที่พัก บ้างก็ไปหาโอ่งไหสำหรับใส่น้ำฉัน โอ่งน้ำอาบและโอ่งน้ำใช้ จัดหามาครบหมด ผมจึงรู้ว่าบ่อน้ำอยู่ไม่ไกลจากที่พัก เดินตามทางเกวียนไปสัก ๕ นาทีก็ถึงทางแยกและตรงทางแยกนี้แหละเขาขุดบ่อน้ำเอาไว้บ่อใหญ่ทีเดียว น้ำใสสะอาดจืดสนิท พวกโยมผู้หญิงชาวบ้านพากันมาหาบเอาน้ำไปใส่โอ่งไหไว้ให้ท่านทั้ง ๓ รูปได้สรงและใช้ล้างบาตร

ในวันนั้นพอตกตอนกลางคืน ชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้านพากันออกมามาก จนลานที่ถางเอาไว้ไม่พอกันนั่ง ต้องถางออกให้กว้างไปอีก ชาวบ้านฟังหลวงปู่ท่านบรรยายธรรมอยู่จนดึกจึงพากันกลับ พวกที่ไม่กลับก็มีประมาณ ๑๐ กว่าคน และได้พากันหาฟืนมาก่อไฟผิง นั่งล้อมวงอยู่ที่พักกลางกับพวกพ่อใหญ่รวมทั้งผมด้วย กองไฟจากหนึ่งกองต่อมาแยกเป็นสองและก่อเพิ่มขึ้นมาเป็นสามกอง แล้วก็มีการพูดคุยกันสารพัดเรื่อง ชาวบ้านคนหนึ่งบอกว่าต้นยางต้นนี้ คนแถวนี้เรียกว่า "ยางคำ" ชื่อหมู่บ้านยางคำก็มาจากต้นยางต้นนี้ ซึ่งเป็นต้นไม้คู่บ้านมานานแล้ว แต่พอเขาคุยกันเรื่องเสือนี่ซิทำให้ผมซึ่งยังเด็กอยู่กลัวเป็นอย่างมาก

เขาพูดถึงปีที่ผ่านมา หน้าเกี่ยวข้าวจวนจะเสร็จเหมือนหน้านี้แหละ ตรงที่ศาลาผุๆ พังๆ ที่เรามองเห็นอยู่นี้แหละ มีสองคนผัวเมียมาจากไหนไม่มีใครทราบมีคนเห็นว่า ตอนบ่ายทั้งสองเดินผ่านหมู่บ้านยางคำ เมียเดินนำหน้า ผัวเดินตามหลัง มีคนถามว่ามาจากที่ไหนและกำลังจะไปไหน คนผัวก็ตอบแบบไม่ได้เรื่อง (ตอบแบบเลอะๆ เลือนๆ) เขาจึงรู้ว่าเป็นคนติดกัญชา ก่อนออกจากหมู่บ้านคนผัวได้ขโมยเอาไก่ชาวบ้านมาย่างกินที่ศาลาวัดร้างนี้แหละ พอกินเสร็จก็มืดพอดีเลยพากันนอนพักข้างกองไฟใต้ถุนศาลาร้างที่ย่างไก่กิน พอตกกลางคืนเสือเลยมาคาบเอาสองผัวเมียไปกิน ตอนเช้าชาวบ้านออกไปทำนาไปพบศพเข้าจึงไปแจ้งผู้ใหญ่บ้าน คนเล่าพูดพร้อมกับชี้มือไปที่ผู้ใหญ่บ้าน เป็นเชิงแนะนำให้พวกผมรู้จักผู้ใหญ่บ้านเลยถือโอกาสเล่าต่อว่า หลังจากได้ทราบว่ามีคนตายที่ใกล้หมู่บ้าน จึงชวนลูกบ้านไปหลายคน เมื่อไปถึงพบศพผู้ชายก่อนจึงแยกย้ายกันหาร่องรอย ก็พบศพผู้หญิงอีกศพหนึ่ง ศพผู้หญิงนั้นสิ่งที่หายไปคือเต้านมทั้งสองข้างถูกเสือกัดหายไป ส่วนศพผู้ชายมือทั้งสองข้างถูกเสือกัดกินเช่นกัน (คงจะบาปที่ขโมยไก่ชาวบ้าน ส่วนภรรยาคงจะบาปเพราะนอนกับสามีในวัด)

เขาบอกว่าที่นี้มีเสือเยอะ เพราะป่ากว้างภูเขาเยอะ สัตว์ป่าที่เป็นอาหารของเสือก็มีมาก ส่วนผมเหนื่อยมามาก ง่วงนอนเต็มที่แล้ว แต่ก็ยังกลัวเสือมากไม่กล้านอนคนเดียว พอดีพ่อใหญ่สาหิ้วน้ำร้อนจะไปถวายอาจารย์กุ และอาจารย์ไถ่ ส่วนพ่อใหญ่มาหิ้วเอากาน้ำร้อนไปถวายหลวงปู่ ผมจึงถือโอกาสไปกับพ่อใหญ่มา พอไปถึงที่พักท่านกำลังนั่งสมาธิอยู่จึงรอจนดึก ให้ท่านออกจากสมาธิแล้วจึงนำน้ำร้อนเข้าไปถวาย เมื่อถวายน้ำร้อนหลวงปู่เสร็จพ่อใหญ่มาก็กลับที่พัก ส่วนผมยังไม่กลับ หลวงปู่จึงถามผมว่า *"ทำไมไม่กลับไปนอน"* ผมบอกหลวงปู่ว่า *"จะนอนข้างๆ หลวงปู่ เพราะผมกลัวเสือมาก"* ท่านหลวงปู่เลยพูดต่อว่า *"เสือก็ออกหากินเลี้ยงปากเลี้ยงท้องตามปกติของสัตว์โลก ถ้าคนเราไม่ไปเบียดเบียนเขา เขาก็ไม่ทำอันตรายแก่เรา ขอให้ตั้งใจแผ่เมตตาให้แก่เขา และตั้งใจสวดมนต์ภาวนา เสียงเสือที่ได้ยินนั้นเป็นเสียงร้องที่อยู่ไกลมาก อยู่แถวเชิงภูเขาที่มองเห็นเมื่อตอนกลางวันนี้ และที่ภูเขานี้มีถ้ำอยู่มีพระพุทธรูปปางต่างๆ หลายขนาดเก็บไว้ในถ้ำมากมาย ชาวบ้านแถวนี้เขาเรียกภูถ้ำพระ แล้ววันหลังจะพาไปเพื่อนมัสการพระพุทธรูปเหล่านั้น"* หลวงปู่พูดต่อว่า *"คืนนี้อนุญาตให้นอนใกล้ๆ ได้ แต่ห้ามนอนดิ้น เพราะว่าหลวงปู่จะนั่งภาวนา เรื่องเสือไม่ต้องคิดอะไรมาก ถ้าบังเอิญพบเข้าจริงๆ ถ้าเสือจะกินก็ให้มันกินไปเถอะ เนื้อหนังคนเรามีเพียงน้อยนิด ถ้าเขาต้องการก็ให้เป็นทานเขาไป เราจะได้บุญกุศลแรง"*

คืนนั้นผมนอนหลับๆ ตื่นๆ เพราะกลัวเสือจนสว่าง เมื่อได้เวลาบิณฑบาต หลวงปู่ออกบิณฑบาตที่บ้านยางคำ ซึ่งมีทางเดินสะดวกกว่าไปบ้านกุดเกิบ เมื่อท่านกลับจากบิณฑบาตแล้ว ชาวบ้านได้นำอาหารมาถวายถึงที่พักที่วัดร้าง และมีหมู่บ้านที่ใกล้เคียงมาสมทบอีกก็มาก หลังจากที่ท่านฉันเสร็จแล้ว ท่านได้อบรมธรรมะให้ชาวบ้านครู่หนึ่ง แล้วท่านก็หลบเข้าไปเดินจงกรมในที่เตรียมไว้สำหรับท่านเป็นที่มีร่มเงาต้นไม้ใหญ่และต้นไม้เล็กบดบังดีมาก พวกชาวบ้านทราบข่าวว่าท่านจะพักที่นี้หลายวันก็ดีใจมาก ช่วยกันทำความสะอาด แลดูกว้างและเรียบร้อยขึ้น

พวกผม ๓ คน กับชาวบ้านอีก ๓ คน พากันไปหาเก็บสมุนไพร ที่ท่านบอกเอาไว้ตอนเดินทางมา มีสมุนไพรแปลกๆ มาก เพราะหลวงปู่ท่านเก่งทางสมุนไพรด้วย

ต้นอะไรเป็นยาอะไรท่านรู้หมด เวลาเดินไปพบเข้าท่านจะบอกเอาไว้ให้เราจำเอาเอง ชนิดไหนใช้ราก ชนิดไหนใช้ใบชนิดไหนใช้ลำต้น เมื่อได้มาแล้วนำมาล้างตากแดด มัดเป็นมัดรวมกันไว้

วันต่อมามีผู้คนมาแต่หัวค่ำมากกว่าวันแรกนิดหน่อย ที่พิเศษคือมีพ่อใหญ่มาจากบ้านหนองบ่อ เป็นอดีตกำนันอายุมาก รูปร่างหน้าตาดี เป็นคนมีความรู้ดีมาสนทนาธรรมกับหลวงปู่ ชาวบ้านตั้งให้แกเป็นหัวหน้า พากันทำวัตรเย็นและเป็นผู้นำพิธีการทุกอย่าง และที่พิเศษอีกคนหนึ่งคือ พ่อใหญ่ที่มาจากบ้านยางคำซึ่งเป็นคนที่ชาวบ้านนับถือมาก แกอาสาจะนำหลวงปู่และคณะไปนมัสการพระพุทธรูปที่ภูถ้ำพระ ภูถ้ำพระสมัยนั้นเป็นป่ากว้างใหญ่สลับด้วยภูเขา เคยมีคนหลงป่าหาทางออกไม่ได้หลายครั้งแล้ว จนเดือดร้อนชาวบ้านต้องเกณฑ์ผู้คนจำนวนมากออกค้นหา บางทีใช้เวลาค้นหาหลายวันก็มี บางทีเมื่อพบแล้วต้องหามกลับมารักษาพยาบาล เพราะขาดน้ำบ้าง ขาดอาหารบ้าง ไข้ป่าบ้าง บางคนเป็นโรคกลัวป่า กลัวต้นไม้ไปเลยก็มี ส่วนมากเป็นพวกหาของป่า พวกพรานป่าจะหลงป่ามีน้อยมาก

อีก ๒ วันต่อมา ตอนเช้าหลังจากหลวงปู่ฉันเสร็จแล้ว ท่านพาเดินทางออกจากที่พักไปสมทบกับชาวบ้านยางคำ ที่คอยอยู่ในหมู่บ้าน เมื่อไปถึงหมู่บ้านมีคนคอยอยู่แล้ว ๓ คน รวมทั้งพ่อใหญ่ที่ชาวบ้านนับถือด้วย ส่วนไปจากที่พักก็ครบทีม คือมีพระ ๓ รูป ผู้ติดตามอีก ๓ คน แล้วชาวบ้านก็พาออกเดินไปตามทางเกวียนไปทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นทางเกวียนตัดผ่านเข้าไปในป่าใหญ่ใช้เวลาเดินทางประมาณครึ่งชั่วโมงถึง *"ปางพัก"* ที่ชาวบ้านมาพักเลี้ยงวัวควาย แต่ทางเดินต่อไปเป็นทางคนเดินเท้า ไม่กว้างนักท่านพาหยุดพักพอหายเหนื่อยก็เดินทางต่อ ทางเดินเท้าที่เดินไปแม้จะเป็นป่าก็เดินสะดวก เพราะมีรอยคนเดินอยู่ทุกวันสองข้างทางเต็มไปด้วยป่า

เมื่อออกไปที่โล่งๆ หน่อย ก็มองเห็นภูเขาอยู่สองข้างซ้ายขวาไม่ไกลนักจะเรียกว่าช่องเขาคงจะได้ หลวงปู่บอกว่า *"ให้เดินไปก่อน ไม่ต้องคอย จะแวะปัสสาวะหน่อยแล้วจะตามไป"* พวกที่ไปทั้งหมดก็เดินคุยกันไปเรื่อยๆ จนไปถึงช่องทางระหว่างภูเขาสองลูกทางเดินแคบๆ ท่านอาจารย์ไถ่ก็บอกว่า *"ให้หยุดคอยหลวงปู่ก่อน ประเดี๋ยว*

ท่านจะตามไปไม่ถูก แล้วเดินหลงไป” อาจารย์กุจึงพูดว่า *“พระธุดงค์อย่างหลวงปู่ต่อให้เราเดินอีกทั้งวันท่านก็ตามไม่ผิด”* แต่ทั้งหมดก็หยุดรอหลวงปู่ พากันนั่งพักตามก้อนหินภูเขาก้อนใหญ่ๆ ซึ่งมีอยู่มากมาย ท่านอาจารย์กุและอาจารย์ไถ่ นั่งพักบนก้อนหินด้านขวามือ พวกโยมอยู่ด้านซ้ายมือ นั่งบ้าง ยืนบ้าง โดยหันหน้าไปทางอาจารย์ทั้งสองรูป มีทางเดินเท้าอยู่ตรงกลาง

ทั้งสองฝ่ายพูดคุยกันอยู่นานพอสมควร ก็ไม่เห็นหลวงปู่เดินมาสักที ท่านอาจารย์กุจึงชวนเดินทางต่อ โดยบอกว่า *“หลวงปู่เคยเดินธุดงค์มาหลายป่าแล้ว ไม่เคยปรากฏว่าท่านเดินหลงป่าเลย อย่างไรท่านก็ตามไปไม่ผิดทางแน่นอน”* แล้วทั้งหมดก็ออกเดินทางต่อ ทางเดินค่อยๆ สูงขึ้นไปเรื่อยๆ เมื่อเดินไปได้ประมาณครึ่งชั่วโมง ก็เห็นหลวงปู่ยืนอยู่บนก้อนหินที่ขึ้นปะปนอยู่กับต้นไม้น้อยใหญ่ ทุกคนแปลกใจมากได้แต่มองหน้ากันไปมาและถามกันว่ามีใครเห็นหลวงปู่บ้าง ต่างคนก็บอกว่าไม่เห็น พูดได้เท่านั้นทุกคนก็เงียบไป พอดีเดินมาถึงหลวงปู่ ท่านหันหน้ามาถามพวกเราว่า *“พากันทำอะไรอยู่มาช้าเหลือเกิน ปล่อยให้คอยอยู่ตั้งนาน”* ทุกคนได้แต่มองหน้ากันไม่มีใครกล้าพูดอะไร อาจารย์กุจึงตอบท่านว่า *“นั่งคอยหลวงปู่”* หลวงปู่ถามว่า *“แล้วทำไมไม่ตามมา”* อาจารย์กุจึงตอบว่า *“ไม่เห็นท่านเดินผ่านมา”* หลวงปู่เลยพูดว่า *“เห็นนั่งคุยกันอยู่ตั้งหลายคน ถ้าไม่มีใครเห็นก็คงจะคุยกันเพลิน เลยไม่เห็นพระเดินผ่านมาทั้งที่มีตาเมื่อรวมกันแล้วมีตั้งหลายตา”* ท่านพูดจบแล้วบอกให้พ่อใหญ่กับชาวบ้านเดินนำทางต่อไป

ทางเริ่มสูงขึ้นไปเรื่อยๆ ผ่านลานหินหลายแห่ง มีต้นไม้ขึ้นตามซอกหินประปรายคนนำทางพาเดินคดเคี้ยวไปตามทางน้ำไหล ซึ่งน้ำหยุดไหลแล้ว มีน้ำยังอยู่ตามแอ่งหินหลายแห่ง เดินไปไม่นานก็ถึงหน้าผาสูง มองลงไปข้างล่างเห็นแต่ป่าไม้เต็มไปหมด คนนำทางบอกว่า “ถ้ำพระ” อยู่ข้างล่าง เลยก้อนหินใหญ่ๆ ที่มองเห็นอยู่นั้นไปนิดเดียว พูดแล้วก็พาเดินลงไปตามช่องทางเดินแคบๆ ลงไปถึงถ้ำ ปากถ้ำไม่กว้างใหญ่อย่างที่คิดไม่ลึกมากนัก แต่กันฝนได้ดี ภายในถ้ำมีพระพุทธรูปมากมาย น้อยใหญ่หลายขนาดสลักด้วยไม้ก็มี สลักด้วยหินก็มี วางกองกันไว้ และอยู่ในพานอันใหญ่

ซึ่งสานด้วยไม้ไผ่ทาด้วยยางไม้ก็มี วางอยู่กับพื้นถ้ำและตามซอกหินซอกเล็กซอกน้อยก็มีอีกมาก หลวงปู่จึงปรารภว่า *"คงจะมาจากเมืองอื่น บรรทุกมาด้วยช้างม้าต่างวัวต่างเป็นขบวนใหญ่ เพื่อนำไปประดิษฐานและร่วมฉลองพระธาตุพนม เมื่อมาถึงที่นี้แล้วทราบข่าวว่าพระธาตุพนมได้สร้างเสร็จ และได้ทำการฉลองเสร็จแล้ว เลยพากันเสียใจที่ไปไม่ทัน คิดว่ามีบุญน้อยจะเดินทางไปให้ถึงพระธาตุพนมก็อับอายชาวบ้านอื่นเมืองอื่น ครั้นจะนำพระพุทธรูปเหล่านี้กลับบ้านก็ยิ่งอายชาวบ้าน และเป็นภาระหนักมาก เลยตกลงกันหาที่เก็บไว้ที่มิดชิดเรียบร้อยหน่อย ก็เลยได้ถ้ำแห่งนี้เป็นที่เก็บ เป็นเวลาเนิ่นนานมาแล้ว"*

หลวงปู่พาไหว้พระในถ้ำเสร็จแล้วก็เดินทางกลับที่พักรุกขมูลวัดร้าง หลวงปู่พักอยู่ที่วัดร้างนี้นานประมาณ ๒๐ วัน ชาวบ้านนิมนต์อยากให้ท่านอยู่ไปนานๆ เขารับอาสาจะอุปัฏฐาก อยากให้หลวงปู่อยู่ด้วยตลอดไป เพื่อเป็นที่พึ่งของเขา หลวงปู่ท่านบอกว่า ท่านมีจุดมุ่งหมายอยู่คือท่านจะไปนมัสการองค์พระธาตุพนมอยู่สงเคราะห์แค่นี้ก็พอแล้ว ขอให้พากันตั้งใจบำเพ็ญทาน รักษาศีล และเจริญเมตตาภาวนา อย่าให้ขาดพระธรรมนั้นจะเป็นที่พึ่งของเราทั้งในปัจจุบันและเบื้องหน้า

หลวงปู่พาออกเดินทางจากวัดร้างบ้านยางคำแต่เช้ามืด เพื่อให้ทันบิณฑบาตหมู่บ้านข้างหน้า เมื่อถึงหมู่บ้านข้างหน้าท่านทั้ง ๓ องค์ ก็เข้าบิณฑบาต เมื่อฉันเสร็จแล้วท่านก็พาเดินทางต่อไปตามทางรถยนต์ที่กำลังก่อสร้าง เดินไปเรื่อยๆ ผ่านอำเภอนาแก ถึงบ้านนาก้านเหลือง ท่านพาหยุดพักที่ทุ่งนาใกล้บ้านนาก้านเหลือง ที่พักเป็นทุ่งนากว้าง ลมหนาวพัดแรง อากาศหนาวเย็นมาก คืนนั้นท่านหลวงปู่ได้กางมุ้งกลดข้างกองฟางเพื่อบังลม อาจารย์กุ และอาจารย์ไถ่ ได้ที่พักข้างกองฟางอีกกอง ส่วนพวกผม ๓ คน ได้สระน้ำที่น้ำแห้งแล้ว พักหลบลมซึ่งแรงขึ้นเรื่อยๆ จนทนหนาวไม่ไหวจึงชวนกันฉายไฟฉายออกหาฟืน แต่ไม่ได้ฟืนมาเลยเพราะเป็นทุ่งนาโล่งๆ เลย พากันเก็บเอาขี้ควายแห้งมาก่อไฟแทน ซึ่งได้มาไม่มากนักแต่ใช้ได้นาน

คืนนั้นพากันหลับๆ ตื่นๆ เพราะอากาศหนาวเย็นมาก เช้ามาท่านทั้ง ๓ บิณฑบาตที่บ้านนาก้านเหลือง ฉันเช้าเสร็จท่านพาเดินต่อ พอบ่ายๆ ก็มองเห็นยอดของพระธาตุพนม

ซึ่งถูกอาบด้วยแสงแดดยามบ่าย เหลืองอร่ามเป็นประกายนิดๆ เป็นที่น่าศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง พอบ่ายแก่ๆ หน่อยก็ข้ามสะพานแม่น้ำก่ำและถึงพระธาตุพนม คืนนั้นได้ที่พักที่ป่าช้าญวนที่อยู่ด้านขวามือก่อนถึงอำเภอธาตุพนมเพียงเล็กน้อย และด้านหลังของป่าช้ามีลำธารเล็กๆ ไหลผ่านลงแม่น้ำโขงมีศาลาร้างอยู่หลังหนึ่ง หลวงปู่ไม่ให้พักบนศาลาร้าง ท่านให้เหตุผลว่า *"ลมแรงและหนาวมาก ทั้งใกล้ทางรถเกินไปหนวกหูและคนเดินผ่านไปมาก็มองเห็นแล้วจะมารบกวน"*

ท่านพาเดินห่างจากทางรถเข้าไปจนถึงริมลำธาร ท่านเลือกได้ใต้ร่มไผ่ซึ่งมีขึ้นมากมายเป็นดงไผ่ อาจารย์กุอาจารย์ไถ่เลือกได้ห่างออกไปอีกเล็กน้อย พวกโยม ๓ คนได้ร่มไผ่ด้านทิศตะวันตกใกล้ลำธารที่สุด ท่านหลวงปู่บอกว่า *"จะพักที่นี้สัก ๔-๕ วัน เพราะอีกสองวันก็ถึงวันเพ็ญเดือน ๓ ซึ่งเป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนา คือเป็นวันจาตุรงคสันนิบาต พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ องค์ มาประชุมในพระเวฬุวันโดยไม่ได้นัดหมาย และเป็นเอหิภิกขุที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้ด้วยพระวาจาทั้งสิ้น พระพุทธเจ้าได้ทรงทำวิสุทธิอุโบสถในศาสนานี้มีเพียงครั้งเดียวเท่านั้น และเป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงปลงพระชนมายุสังขารว่าจากนี้ไปอีกสามเดือนเราตถาคตจะดับขันธปรินิพพาน จึงเป็นวันที่ประชาชนชาวพุทธทั้งหลายได้หลั่งไหลมานมัสการพระธาตุพนม"*

เดือน ๓ กลางเดือน อากาศหนาวเย็นมาก ลมหนาวก็พัดแรง พอตกตอนเย็นพวกโยมทั้งสามคนช่วยกันก่อกองไฟเอาไว้ให้ความอบอุ่น และให้แสงสว่างด้วย และพากันต้มน้ำร้อนไปถวาย ก็เห็นท่านทั้ง ๓ กำลังเดินจงกรมอยู่ที่ใครที่มันต้องนั่งคอยอยู่ห่างๆ ตั้งนานจึงได้ถวายน้ำร้อนให้ท่าน นิมนต์ให้ท่านไปนั่งใกล้ๆ กองไฟ เลยถูกท่านไล่ให้กลับไป รุ่งเช้าถึงเวลาภิกขาจาร ท่านทั้ง ๓ ไปบิณฑบาตในตัวอำเภอธาตุพนม มีพวกชาวบ้านเลื่อมใสศรัทธา นำอาหารตามท่านมาจนถึงที่พัก ประมาณ ๑๐ กว่าคน หลวงปู่จึงเปลี่ยนที่ฉันอาหารเช้า ขึ้นไปฉันบนศาลาป่าช้า ซึ่งเก่ามากจนหลังคาผุพังไปข้างหนึ่งแล้ว แต่พื้นกระดานยังพอนั่งได้อย่างปลอดภัย และกว้างสำหรับพระและโยมนั่งได้

การพักในที่นี้ได้รับความสะดวกดี เพราะชาวอำเภอธาตุพนมที่มาถวายอาหารได้นำของใช้ที่จำเป็น และน้ำสำหรับฉันมาถวายพร้อมเสร็จ บ่ายวันนั้นหลวงปู่ให้ผมอยู่เฝ้าที่พัก หลวงปู่ อาจารย์กุ และอาจารย์ไถ่ พ่อใหญ่มา พ่อใหญ่สา ได้เดินเข้าไปนมัสการและทำวัตรสวดมนต์ที่องค์พระธาตุพนม จนถึงเย็นท่านจึงกลับมา

เช้าวันต่อมาท่านทั้ง ๓ เข้าไปบิณฑบาต แล้วหายไปไม่เห็นกลับมา ปล่อยให้พวกผมและโยมที่นำอาหารมาถวายต้องคอยอยู่ตั้งนาน เมื่อท่านกลับมาถึงท่านจึงขอโทษพวกโยมที่มาคอย และบอกว่าท่านไปบิณฑบาตตามปกติ มีคนมานิมนต์ระหว่างทางที่จะกลับ ทีแรกไม่รับนิมนต์บอกเขาว่ามีโยมคอยอยู่ที่พัก เขาบอกว่าเขาทำบุญวันนี้มีญาติๆ มาหลายคนแล้ว แต่เขานิมนต์พระที่ไหนก็ไม่ได้ เพราะพระท่านติดนิมนต์ที่อื่นหมด ตกลงท่านจึงรับนิมนต์ หลวงปู่บอกว่าเป็นความจริงเพราะเมื่อไปถึงบ้านงานแล้วมีท่านเพียง ๓ รูปเท่านั้น สวดมนต์จบแล้วเจ้าของบ้านนำอาหารมาถวาย เมื่อฉันเสร็จให้พร เจ้าของบ้านที่ทำบุญดีใจนำปัจจัยมาถวายจำนวน ๓ บาท หลวงปู่บอกว่า *“อาตมาไม่รับปัจจัยด้วยมือตน”* โยมเจ้าของบ้านพูดว่า *“พระที่นี้ท่านยังรับ”* หลวงปู่ตอบว่า *“เป็นเรื่องของท่าน แต่อาตมาไม่รับ”* เจ้าของบ้านจึงจ้างสามล้อให้มาส่งที่พักพร้อมกับฝากปัจจัยกับคนถีบสามล้อมาด้วย ท่านจึงให้พ่อใหญ่มารับปัจจัยจำนวน ๓ บาทนั้นไว้

พักอยู่อีกหนึ่งวันก็เป็นวันเพ็ญเดือน ๓ วันนั้นหลังจากฉันเช้าเสร็จ ท่านพาไปนมัสการพระธาตุพนม ครั้งนี้ท่านพาไปหมดทุกคน โดยพ่อใหญ่ที่เป็นชาวบ้านอาสาเฝ้าที่พักให้ หลวงปู่พาอยู่ที่องค์พระธาตุจนเย็น พาทำวัตรสวดมนต์เย็น เสร็จแล้วจึงพาเดินกลับที่พัก อีกสองวันต่อมาตอนเช้าหลวงปู่ออกบิณฑบาต ท่านบอกให้ย้ายของไปพักใต้ต้นไม้ใหญ่ไม่ห่างจากองค์พระธาตุนัก เมื่อหลวงปู่ฉันอาหารที่บิณฑบาตได้มาเสร็จแล้ว ท่านได้สั่งให้เก็บสิ่งของทั้งหมดที่มีอยู่แล้วท่านพาไปกราบลาองค์พระธาตุพนมอีกครั้งหนึ่ง

เมื่อเสร็จเรียบร้อยท่านพาเดินย้อนกลับทางเดิม ผ่านป่าช้าญวน ข้ามสะพานข้ามแม่น้ำก่ำซึ่งกำลังก่อสร้างเป็นสะพานไม้ขนาดใหญ่ เดินมาเรื่อยๆ จนถึงทางสามแยก

ถ้าตรงไปก็อุบลราชธานี ไปขวามือก็อำเภอนาแก ด้านหลังไปอำเภอธาตุพนม ในวันนั้นที่สามแยกแห่งนี้ท่านอาจารย์กุ และอาจารย์ไถ่ได้กราบลาหลวงปู่ และได้จากพวกเราทุกคน เดินทางไปอุบลราชธานี เพื่อเยี่ยมโยมมารดาของท่านซึ่งมีอายุมากแล้ว สิ่งที่พวกเราใจหายก็คือไม่มีกำหนดว่าจะได้พบกันอีกเมื่อไร และสิ่งที่เป็นห่วงมาก คือท่านไปตามลำพังพี่น้องสองรูปเท่านั้น เวลาท่านจะฉันอะไร จะให้ใครประเคน เวลาท่านบิณฑบาตกลับมา ใครจะเป็นคนประเคนบาตรให้ท่าน และท่านทั้งสองก็ไม่มีปัจจัยเลยแม้แต่บาทเดียว (เพราะท่านไม่ถือปัจจัย)

ทุกๆ คนยืนมองท่านทั้งสองเดินจากไปอย่างเงียบๆ คนอื่นคิดอย่างไรผมไม่เข้าใจ แต่ผมเองเหงาๆ อย่างไรชอบกล แต่ก็อุ่นใจที่ท่านทั้งสองเป็นคนแข็งแรง มีความมานะเป็นเลิศ มีความพากเพียรเป็นเยี่ยม จากนั้นหลวงปู่ก็ได้พาพวกเราทั้ง ๓ คน เดินกลับมาตามทางรถยนต์สายธาตุพนม-นาแกอย่างเงียบๆ มาแบบไม่รีบร้อน ค่ำที่ไหนก็พักที่นั้น ย้อนกลับตามทางเดิมตลอดจนมาถึงวัดป่าสันติกาวาสบ้านไชยวาน ในเช้าวันสงกรานต์เดือน ๕ พอดี

(ออกเดินทางปลายเดือนสิบเอ็ด พ.ศ.๒๔๙๔ กลับมาถึงวัดป่าสันติกาวาส เดือน ๕ วันสงกรานต์ พ.ศ.๒๔๙๕ รวมเวลาทั้งไปทั้งกลับ ๖ เดือน นายบรรยงค์ คำใสย์ ซึ่งเป็นผู้ได้ติดตามหลวงปู่ไปในครั้งนั้นเป็นผู้เขียน)

พ.ศ. ๒๔๙๕ พรรษาที่ ๑๗

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

ในพรรษาหลวงปู่ได้นำพาพระภิกษุสามเณร ประกอบความพากความเพียรอย่างเด็ดเดี่ยว เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนาไม่ให้มีกิจการงานภายนอก นอกจากการทำกิจวัตรข้อวัตรเท่านั้น

สร้างศาลาการเปรียญวัดป่าสันติกาวาส หลังที่ ๒

ออกพรรษาปี พ.ศ.๒๔๙๕ แล้วหลวงปู่เป็นผู้นำพาญาติโยม สร้างศาลาการเปรียญหลังที่ ๒ เพราะศาลาหลังแรกนั้นเป็นศาลาชั่วคราว หลังที่ ๒ นี้ท่านได้พาญาติโยมตัดเอาไม้ที่ล้มหมอนนอนดินอยู่ในบริเวณวัดมาทำเสา โดยมีโยมผู้ชายที่เป็นช่างถากไม้รวมทั้งหลวงปู่ด้วยช่วยกันใช้ขวานถากไม้ที่เป็นต้น ให้กลายเป็นเสาสี่เหลี่ยมหน้า ๘ นิ้ว คูณ ๘ นิ้ว ยาว ๘ เมตร ทำเป็นเสาศาลา ไม้เครื่องข้างบนข้างล่างเช่น จันทัน, แปและขาง, ตง, กระดานพื้น ได้มีโยมมีศรัทธาถวายต้นไม้ที่มีอยู่ในนาที่วังกุดคล้าบ้านเพียปู่ซึ่งอยู่ห่างจากวัดป่าสันติกาวาสไปประมาณ ๖ กม. หลวงปู่ได้พาญาติโยมและพระเณรไปเลื่อยแปรรูปด้วยเลื่อยมือใช้คนดึงสองข้าง

ตอนเช้าเมื่อฉันจังหันเช้าเสร็จ ก็เตรียมแบกสัมภาระ ผู้แบกเลื่อยก็แบกผู้หาบน้ำไปไว้สำหรับฉันก็หาบ เดินทางออกจากวัดไประยะทาง ๖ กม. ถึงที่ทำงานก็ช่วยกันทำทั้งโยมทั้งพระช่วยกันเลื่อยไม้ เมื่อค่ำก็แบกสัมภาระกลับ มาถึงวัดก็มืด หลวงปู่ยังพาพระเณรทำกิจวัตรข้อวัตร กวาดลานวัดกลางคืนนั้นแหละเสร็จแล้วต้องตักน้ำหาบน้ำใส่ตุ่มใส่ไหสำหรับใช้สำหรับฉัน สำหรับปานะของฉัน เพื่อระงับความเหน็ดเหนื่อยจากการทำงานก็ไม่มีอะไรละ ท่านว่าพอกลับมาถึงวัดก็ต้มใบขนุนย่างไฟ หรือไม่ก็ใบแดงย่างไฟ เมื่อมันเดือดแล้วก็นำน้ำร้อนนั้นมาแจกกันฉันเท่านั้น เรื่องน้ำอ้อยน้ำตาล โกโก้ กาแฟ ไม่ต้องถามถึง แต่จะหาทำยาก็ยากในสมัยนั้น ฉันน้ำร้อนเสร็จแล้วท่านยังต้องทำความพากเพียรเดินจงกรมภาวนาอีก ไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย

หลวงปู่เป็นผู้มีความเพียร เป็นผู้มีความอดทน หลวงปู่เหน็ดเหนื่อยเพื่อประโยชน์สุขแก่ลูกหลานผู้เกิดสุดท้ายภายหลัง การเลื่อยไม้ทำศาลาในครั้งนั้นกว่าจะได้ไม้พอทำศาลา ๑ หลัง ก็ใช้เวลาเป็นเดือนสองเดือน เมื่อได้ครบแล้วก็ให้ช่างยกโครงศาลาขึ้นเสร็จในปีนั้น หลวงปู่เป็นผู้ออกแบบและดูแลการก่อสร้างเองด้วยศาลากว้าง ๑๒ เมตร ยาว ๒๐ เมตร เป็นศาลายกพื้นสูง ใต้ถุนสำหรับใช้อาศัยในฤดูร้อนได้ เมื่อยกโครงสร้างไว้เสร็จแล้ว แต่ยังขาดเครื่องมุง หลวงปู่จึงได้จ้างนายอ้วย

นามแก้ว เป็นผู้หล่อกระเบื้องซีเมนต์สี่เหลี่ยม กว่าจะพอมุงศาลาก็กินเวลาผ่านไปหนึ่งฝน จนถึงปี พ.ศ.๒๔๙๗ ศาลาการเปรียญจึงเสร็จเรียบร้อย

พ.ศ. ๒๔๙๖ - ๒๔๙๗ พรรษาที่ ๑๘ – ๑๙

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

ในพรรษาปี ๒๔๙๗ นี้เดือนสิงหาคมหลวงพ่อสอน สงฺจิตฺโจ ซึ่งเป็นศิษย์ของหลวงปู่ ที่มาร่วมสร้างวัดป่าสันติกาวาสด้วยกัน ได้ถึงแก่มรณภาพไปตามสภาพของสังขาร ที่ไม่มีใครสามารถทัดทานได้

ย่างเข้าปี พ.ศ.๒๔๙๘ ฤดูแล้งหลวงปู่ได้พาญาติโยมสร้างบารมี ด้วยการหล่อโปรงทอง (คล้ายระฆัง) โดยหลวงปู่เป็นช่างปั้นหุ่น สำหรับทองที่นำมาหล่อนั้นพวกญาติโยมทั้งชายหญิงพากันไปบอกบุญตามบ้านน้อยเมืองใหญ่ แจ้งข่าวในการจะหล่อโปรงทอง ใครมีทองเหลือง ทองแดง ขันเงิน ขันทอง ที่แตกหักใช้ไม่ได้ หรือเงินทองของเก่าที่เก็บไว้ไม่เป็นประโยชน์ ก็พากันบริจาค ทำของไม่เป็นประโยชน์ให้เกิดประโยชน์ขึ้น นำมารวมกันหล่อเป็นโปรงทองไว้ในพระพุทธศาสนา เมื่อมีผู้บริจาคทอง พวกญาติโยมที่มีศรัทธา มีความเพียรความอดทน มีจิตเป็นกุศลก็พากันหาบทองเดินด้วยเท้าเพราะสมัยนั้นยังไม่มีรถยนต์มากเหมือนทุกวันนี้

เมื่อญาติโยมต่างคนต่างหาได้ทองมารวมกันที่วัด เมื่อปั้นหุ่นทำเบ้าโปรงทองเสร็จแล้ว และได้ทองกะว่าจะพอแล้ว หลวงปู่จึงให้ตั้งและสูบหลอมทอง ทำพิธีเททองหล่อโปรง ขณะนั้นผู้เขียนอายุ ๖ ขวบ พอรู้เดียงสาจำความได้ ได้มาดูพิธีหล่อโปรงทองการสูบหลอมทองใช้กำลังคนสูบ คนที่สูบทองต้องมีจังหวะอ่อน ย้อนไปตามจังหวะสูบถ้าสูบไม่เป็น ทองจะไม่ละลาย หล่อลูกที่หนึ่งใช้ไม่ได้เพราะแตกร้าว หลวงปู่ต้องปั้นหุ่นทำเบ้าใหม่ นำโปรงทองที่แตกมาหลอมและหล่อใหม่ครั้งที่สองจึงใช้ได้มาจนถึงทุกวันนี้

ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาส
ตามระเบียบการคณะสงฆ์

วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๘ หลวงปู่ได้รับแต่งตั้งจากเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุต ให้เป็นเจ้าอาวาสวัดสันติกาวาสอบรมพระภิกษุสามเณร และฆราวาสที่อยู่ในปกครอง แต่บัดนั้นเป็นต้นมา

พ.ศ. ๒๔๙๘ พรรษาที่ ๒๐

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

ในพรรษา หลวงปู่ได้อบรมพระภิกษุสามเณร และนำพาปฏิบัติเร่งทำความเพียรเป็นพิเศษ จนตลอดไตรมาส ๓ เดือน ฉันน้อย นอนน้อย ไม่คลุกคลีซึ่งกันและกัน ต่างองค์ต่างให้อยู่ด้วยความเพียร มีสติระลึกรู้อยู่กับกายใจของตัวเอง

ไปเที่ยววิเวกดงโค่โล่

เมื่อออกพรรษาปี พ.ศ.๒๔๙๘ แล้วเข้าฤดูแล้งปี พ.ศ.๒๔๙๙ หลวงปู่ได้ทราบว่า พระอาจารย์สวด เขมิโย ซึ่งเคยเป็นครูบาอาจารย์ได้พักวิเวกอยู่ที่ยอดบุญทัน ดงโค่โล่ อ.บ้านผือ จ.อุดรธานี (ปัจจุบันเป็น อ.สุวรรณคูหา จ.หนองบัวลำภู) หลวงปู่จึงได้เดินทางไปกับหลวงพ่อคำสิงห์ สุจิตฺโต และมีโยมติดตามไปด้วย เดินด้วยเท้าจากวัดป่าสันติกาวาสไปขึ้นรถที่ปากทางแยกบ้านต้องไปลงอุดร พักที่วัดโพธิสมภรณ์ กราบนมัสการท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ วันรุ่งขึ้นฉันบิณฑบาตเสร็จแล้ว เดินทางด้วยเท้าต่อไปที่บ้านหนองบัวบาน กราบนมัสการท่านพระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ วัดป่านิโครธารามพักค้างคืนฟังธรรมจากท่านพระอาจารย์อ่อน รุ่งเช้าฉันบิณฑบาตเสร็จแล้วกราบลาท่านพระอาจารย์อ่อน เดินทางด้วยเท้าต่อไปพักที่บ้านทุ่งตาลเลียน แล้วเดินทางต่อไปถึงดงโค่โล่ บ้านโคกตังแคน

แวะเยี่ยมผู้เป็นอาจารย์เก่า

เมื่อหลวงปู่เดินทางถึงบ้านโคกตังแคนได้ทราบว่าพระอาจารย์คำดี ผู้เป็นอาจารย์แต่ครั้งหลวงปู่ออกบวชเป็นสามเณร ท่านได้ลาสิกขาแล้วมามีครอบครัวอยู่ที่บ้านโคกตังแคนนี้ หลวงปู่ก็ดีใจที่จะได้พบผู้เป็นครูบาอาจารย์เก่า ถือว่าท่านเป็นผู้มีพระคุณด้วย จึงหยุดพักที่บ้านโคกตังแคนอยู่หลายคืน ได้พบปะผู้เป็นอาจารย์เก่า หลวงปู่ไม่ลืมบุญคุณที่ท่านเคยอบรม และนำไปบวชเป็นสามเณรครั้งแรก ได้ถามสารทุกข์สุกดิบ หลวงปู่เล่าให้ฟังว่า *"เมื่อได้เจอผู้เป็นอาจารย์เก่า เราก็สงสารผู้เฒ่าแต่ก็ไม่มีสมบัติอะไรจะสงเคราะห์ มีปัจจัยอยู่ที่โยมติดตามไปด้วยไม่กี่บาท จึงได้เอาสงเคราะห์ผู้เฒ่าไป ผู้เฒ่าก็ดีใจว่าเรายังอยู่ในเพศพรหมจรรย์ นับแต่จากกันก็ไม่เคยเจอกันเลย พึ่งมาเจอกันก็เป็นครั้งสุดท้าย"*

พบพระอาจารย์มหาบุญมี สิริธโร

หลวงปู่เดินทางต่อไปที่ยอดบุญทันซึ่งท่านพระอาจารย์สวด เขมิโย ได้พักวิเวกอยู่ที่นั้น และได้พบกับท่านอาจารย์พระมหาบุญมี สิริธโร ด้วย ที่ยอดบุญทันดงโค่โล่นี้เป็นป่าดงดิบ เต็มไปด้วยสัตว์ป่านานาชนิด มีพวกช้าง เสือ เป็นต้น ตกกลางคืนเสือโคร่งร้องตามประสาสัตว์ป่า พวกโยมที่ติดตามไปด้วยกลัวเสือ ต้องก่อกองไฟไว้ต่างคนต่างพากันตั้งใจภาวนาเอาพุทโธเป็นที่พึ่ง ภาวนาเหนื่อยแล้วล้มลงนอน ก็หลับๆ ตื่นๆ เพราะกลัวเสือ

หลวงปู่เล่าว่า ที่ยอดบุญทันนี้ ไม้ไผ่ป่าก็ลำใหญ่ เอามาตัดทำเป็นกระโถนใช้ในเวลาฉันเช้า ใช้ทำเป็นครกสำหรับตำอะไรก็ได้ นอกจากนั้นยังใช้สับเป็นฟากสำหรับปูพื้น และมุงกุฏิ กันแดด กันฝนก็ได้ หลวงปู่เล่าว่าที่ยอดบุญทันนี้ มันเป็นต้นห้วยบุญทัน ต้นห้วยโค่โล่ และต้นห้วยบักอึ สามห้วยนี้รวมกันเรียกว่า ยอดบุญทัน คือต้นน้ำลำธารนั้นเอง

ความเป็นมาของนามห้วยบักอึ (ฟักทอง)

หลวงปู่เล่าว่า ที่ยอดบุญทัน ยอดโคโล่ ยอดบักอึนี้ มันมีแร่ทองคำอยู่ตามลำธาร สาเหตุที่จะได้เรียกห้วยบักอึนั้นเรื่องมีอยู่ว่า ในครั้งหนึ่งพอถึงฤดูแล้งได้มีพวกคนกลุ่มหนึ่งชวนกันไปร่อนทอง ไปตั้งทัพอยู่ที่ยอดบุญทันนี้แหละ แล้วก็พากันร่อนทองตามลำธารร่อนกันไปได้หลายวัน จวนจะถึงวันกลับ มีผู้ชายหมอหนึ่ง (มีผู้ชายคนหนึ่ง) ร่อนทองกับหมู่เพื่อน ไม่ได้ทองกับเขาเลย คนอื่นเขาได้คนละหุน ๒ หุน บางคนก็ได้หนึ่งสลึงก็มี ก่อนจะถึงวันกลับ ตกกลางคืนมาแกก็นอนคิดน้อยอกน้อยใจ ว่าร่อนทองก็ไม่ได้กับเขาสักนิดเลย บุญบารมีของเราคงไม่มี พอแกเคลิ้มหลับไปก็ฝันว่า มีคนมาบอกให้ไปเอาทองคำ อยู่ที่ริมห้วยนั้นอยู่ใต้ก้อนหิน จะเอาฟดไม้กิ่งไม้ปักเป็นเครื่องหมายไว้ให้ แล้วแกก็สะดุ้งตื่นขึ้นใจคอไม่ปกติ อยากจะไปดู แต่ยังไม่สว่างก็กลัวเสือ จึงคอยให้สว่างแล้วแกก็เดินไปดูตามที่ฝันโดยไม่บอกให้ใครรู้

พอเดินไปตามที่ฝันก็เห็นฟดไม้เป็นเครื่องหมาย อยู่ที่หินก้อนหนึ่งไม่โตเท่าไร แกจึงงัดหินก้อนนั้นออก มองเห็นทองคำเหลืองอร่ามอยู่เท่าลูกบักอึ (ฟักทอง) แกดีใจมากพูดได้คำเดียวว่า *"อึๆ"* แล้วก็เมบเต็ง (นอนคว่ำทับ) ก้อนทองคำนั้นไว้ ปากก็พูดว่า *"อึๆ"* พอสายมา หมู่เพื่อนก็รวมกันกินข้าวแล้วก็จะเดินทางกลับ นับดูคนที่ไปด้วยกันขาดไปคนหนึ่ง หมู่เพื่อนจึงพูดกันว่า *"เอ้า คนหนึ่งหายไปไหนไม่ใช่เสือเอาไปกินแล้วหรือ"* แล้วจึงพากันตามหา ร้องเรียกหา ได้ยินแต่เสียงว่าอึๆ หมู่จึงมองเห็นหมอบอยู่ เดินเข้าไปใกล้เรียกให้มากินข้าวก็ยัง *"อึๆ"* อยู่ ไม่ได้หน้าหลังอะไร หมู่จึงไปจับลุกขึ้น จึงมองเห็นก้อนทองคำเท่าบักอึ หมู่จึงช่วยเอามา มาถึงผู้เป็นหัวหน้าปรึกษากันว่าจะทำอย่างไร ผู้เป็นหัวหน้าจึงว่า *"มันเป็นบุญของแก พวกเราก็ไม่ควรแบ่งเอากับแก ยกให้แกหมดเสีย เพราะมันเป็นบุญของแกแล้ว"* หมู่เพื่อนก็พร้อมกันยกให้แกคนเดียว

หลวงปู่ว่านี้เรื่องบุญกุศล ถึงคราวได้มันก็ได้ ถึงคราวเป็นมันก็เป็น นับแต่นั้นมาเขาจึงเรียกลำธารนั้นว่า ห้วยบักอึแล้วหลวงปู่ก็จบลงด้วยคำว่า *"คนเราแสวงหาทรัพย์*

ถ้าบุญกุศลของตนไม่สั่งสมไว้ถึงแม้จะอยากได้ แสวงหาเท่าไรก็ไม่ได้ดอก ถ้าบุญกุศลมีแล้ว หาไม่พอได้ก็ได้หาไม่พอมีก็มี บุญกุศลจึงเป็นสิ่งสำคัญควรเจริญให้มาก กระทำให้มาก แล้วเราจะได้อาศัยบุญกุศลนั้นต่อไป”

เดินทางกลับจากยอดบุญทัน ดงโค่โล่

หลวงปู่พักวิเวกอยู่กับท่านอาจารย์สวด และท่านอาจารย์พระมหาบุญมี เป็นเวลาครึ่งเดือนแล้ว จึงได้กราบลาท่านกลับออกมาทางบ้านนาดีนาไก่ ส่วนหลวงพ่อคำสิงห์ไม่กลับด้วย ยังพักอยู่กับท่านอาจารย์ทั้งสอง แล้วท่านพาเที่ยววิเวกต่อไปทางอำเภอท่าบ่อแล้วข้ามไปทางนครเวียงจันทน์

พักวิเวกที่ถ้ำผาด้วง

หลวงปู่เดินทางกับโยมที่ติดตามไปด้วย ออกจากยอดบุญทันมาถึงบ้านนาดีนาไก่ ท่านจึงแวะพักวิเวกอยู่ที่ถ้ำผาด้วงเป็นเวลา ๖ วัน อาศัยบิณฑบาตที่บ้านนาดีได้มีพ่อเป่าแม่เป่าเป็นผู้อุปัฏฐาก หลวงปู่เล่าว่า วันหนึ่งขณะที่ภาวนาอยู่ได้นิมิตเห็นนายทหารยศนายพัน มานอนตายอยู่ในถ้ำนั้น และมีผู้มาบอกว่า ร้านที่ท่านนอนนั้นมีหีบไม้ประดู่ฝังอยู่ใต้นั้น หลวงปู่จึงพิจารณาได้ความว่า พวกทหารจะไปรบ เลยมาตายอยู่ที่ถ้ำนั้น ส่วนหีบไม้ประดู่นั้น คงจะเป็นหีบสมบัติของนายทหารนั้นเอง แต่หลวงปู่ท่านไม่ได้สนใจอะไร อยู่ต่อมาอีกวันหนึ่ง ขณะที่ท่านเดินจงกรมภาวนาอยู่ ได้มีงูใหญ่ตัวหนึ่ง ไม่ทราบว่ามาจากไหน มาเลื้อยขนานตามทางจงกรมที่ท่านกำลังเดินอยู่ ท่านว่าตัวใหญ่มหาใหญ่ ท่านเปรียบให้ฟังว่าใหญ่เท่ากลองเพล เมื่อมันเลื้อยขนานไปกับทางจงกรมแล้วก็หายไป ที่ถ้ำผาด้วงนี้เป็นถ้ำดี แต่น้ำเป็นน้ำหินปูน หลวงปู่จึงไม่พักอยู่นาน แล้วท่านก็เดินทางกลับ ค่ำที่ไหนก็พัก จนมาถึงอุดรแล้วก็นั่งรถจากอุดรมาถึงบ้านต้อง แล้วเดินต่อกลับถึงวัดป่าสันติกาวาส บ้านไชยวาน

พ.ศ. ๒๔๙๙ พรรษาที่ ๒๑

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

ในพรรษา หลวงปู่ได้นำพาพระภิกษุสามเณร และอุบาสกอุบาสิกาให้ปฏิบัติตามที่เคยปฏิบัติมาโดยตลอด เมื่อออกพรรษาแล้ว ในระยะนี้พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ ซึ่งเป็นอุปัชฌาย์ของครูบาอาจารย์สายกัมมัฏฐาน ท่านได้อาพาธออดๆ แอดๆ เพราะฉะนั้นหลวงปู่จึงได้ไปมาหาสู่ท่านที่วัดโพธิสมภรณ์อยู่เรื่อยๆ บางทีก็พักแรมคืนอยู่กับท่าน หลวงปู่เล่าว่า *"พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณธรรมเจดีย์นี้ท่านส่งเสริมการปฏิบัติสายกัมมัฏฐานนี้มาก บางทีเราไปพักกับท่านตอนเช้าเวลาฉันท่านจะเตือนพระสายกัมมัฏฐานว่า พวกเจ้าเคยทำอย่างไรก็ให้ทำอย่างนั้น เคยฉันในบาตรก็ให้ฉันในบาตร อย่าไปทำอย่างพวกนักเรียนเขา นับว่าท่านช่วยส่งเสริมพระสายกัมมัฏฐานเป็นอย่างมากทีเดียว"*

ในระยะนี้เป็นช่วงที่ครูบาอาจารย์สายกัมมัฏฐานได้พบกันบ่อยๆ เพราะต่างองค์เมื่อทราบว่าพระอุปัชฌาย์อาพาธไม่สบายท่านก็ไปมาเยี่ยมเยือนอยู่เสมอ หลวงปู่ก็ได้พบปะสนทนาธรรมกับครูบาอาจารย์ในยุคนั้นหลายๆ องค์ อาทิ หลวงปู่ขาว อนาลโย, หลวงปู่อ่อน ญาณสิริ, หลวงปู่ฝั้น อาจาโร, หลวงปู่กงมา จิรปุญฺโญ, หลวงปู่บุญมา จิตเปโม, ท่านพระอาจารย์มหาบัว ญาณสมฺปนฺโน, หลวงปู่บัว สิริปุณฺโณ เป็นต้น ครูบาอาจารย์ที่กล่าวมานี้ ล้วนแต่เป็นผู้ปฏิบัติตามปฏิปทาสืบเนื่องมาจาก ท่านพระอาจารย์ใหญ่เสาร์ ท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่น ทั้งนั้น

พ.ศ. ๒๕๐๐ พรรษาที่ ๒๒

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๐๐ หลวงปู่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะตำบลบ้านจีต (ธรรมยุต) ในขณะนั้นวัดธรรมยุตในตำบลบ้านยา ไชยวาน บ้านจีต รวมกันแล้วมีอยู่เพียง ๕ วัดเท่านั้น ถึงแม้หลวงปู่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะตำบล ท่านก็ไม่ลืมตัวเพราะหน้าที่ตำแหน่ง ท่านยังคงปฏิบัติองค์ตามแบบฉบับของพระกัมมัฏฐานยึดมั่นในพระธรรมวินัย และธุดงควัตรตลอดมา

พ.ศ. ๒๕๐๑ - ๒๕๐๒ พรรษาที่ ๒๓ - ๒๔

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

เมื่อออกพรรษาปี พ.ศ.๒๕๐๒ แล้วย่างเข้าปี พ.ศ.๒๕๐๓ หลวงปู่พาญาติโยมขุดลอกหนองทุ่ม ซึ่งเป็นหนองน้ำธรรมชาติอยู่กลางวัด ให้ลึกลง แล้วสร้างวิหารกลางน้ำทำด้วยไม้ สำหรับเป็นที่ทำสังฆกรรม ลงอุโบสถ และบวชพระภิกษุสามเณร และเป็นที่พำนักอยู่ของหลวงปู่ด้วย

ไปเที่ยววิเวกที่ดงศรีชมภู

ในฤดูแล้ง พ.ศ.๒๕๐๓ นี้ หลวงปู่ได้ไปวิเวกที่ดงศรีชมภู อำเภอบึงกาฬ จังหวัดหนองคาย ออกจากวัดป่าสันติกาวาส ทั้งเดินทั้งอาศัยรถพ่อค้าขายข้าวไปถึงอำเภอวานรนิวาส พักค้างคืนกับพระอาจารย์แตงอ่อน กลฺยาณธมฺโม ที่วัดป่าวานรนิวาส (ปัจจุบันคือ วัดธรรมนิเวศวนาราม) หลวงปู่เป็นผู้มีนิสัยอ่อนน้อมถ่อมตน เมื่อไปถึงวัดพระอาจารย์แตงอ่อน หลวงปู่ได้เข้าไปกราบนมัสการตามหน้าที่ของอาคันตุกวัตร และขอพักค้างคืนกับท่าน เมื่อกราบเสร็จแล้ว ท่านพระอาจารย์แตงอ่อนจึงถามพรรษา จึงทราบว่าหลวงปู่มีพรรษาแก่กว่าท่าน ท่านพระอาจารย์แตงอ่อนจึงกราบคืน (ปัจจุบันท่านย้ายไปอยู่ที่วัดป่าบ้านหนองนาหาร อ.วานรนิวาส จ.สกลนคร) หลวงปู่พักกับท่านอาจารย์แตงอ่อน ๑ คืน แล้วก็เดินทางด้วยเท้าต่อไปที่ ดานม้าแล่น บ้านนาคำ อำเภอบึงกาฬ จังหวัดหนองคาย (ปัจจุบันเป็นวัดดานศรีสำราญ บ้านนาคำ อำเภอพรเจริญ จังหวัดหนองคาย)

ที่ดานม้าแล่นนี้เป็นก้อนหินยาวๆ บ้าง บางก้อนก็ใหญ่ ข้างบนเรียบ เป็นกลุ่มหินอยู่กลางดงศรีชมภู ครั้งแรกปี พ.ศ.๒๕๐๑ หลวงปู่คำสิงห์ สุจิตฺโต ผู้เป็นพี่ชายของหลวงปู่ได้เข้าไปจำพรรษาอยู่กับสามเณรสม, สามเณรทูล เมื่อออกพรรษาแล้ว หลวงปู่คำตัน จิตธมฺโม จึงได้เข้าไป และท่านก็ได้อยู่แต่บัดนั้นมาจนถึงทุกวันนี้ เมื่อหลวงปู่เข้าไปถึงดานม้าแล่น ในขณะนั้นได้พักอยู่กับหลวงปู่คำตันและท่าน

พระอาจารย์บุญยัง ผลญาโณ (มรณภาพแล้ว) หลวงปู่เล่าว่า ในตอนนั้นที่ดานม้าแล่นดงศรีชมภู เต็มไปด้วยป่าไม้นานาชนิด และเครือหวายยาวได้ ๒๐-๓๐ เมตร และต้นยาสมุนไพรชนิดต่างๆ ไข้มาลาเรีย และเสือ ช้าง ชุกชุม ตอนกลางคืนเสือ ช้างลงกินน้ำวังเวิน เสือโคร่งลายพาดกลอนร้องสนุกสนานตามประสาของมัน แถวใกล้ๆ กุฏิที่พักนั่นเอง พวกเก้ง กระจง ก็มีมาก

ความดื้อรั้นไม่ยอมเชื่อฟัง ทำให้ได้รับทุกข์

หลวงปู่เล่าว่า มีผู้ชายสองคนพ่อลูกจากจังหวัดกาฬสินธุ์ มารับจ้างเลื่อยไม้ ขอพักอยู่ที่วัดด้วย วันหนึ่งเดินไปเห็นเขาตัดเหล็กรองครุถังอยู่ จึงถามว่าทำอะไร เขาตอบว่า *"ตัดเอาไปทำลูกปืนยิงเก้ง"* ท่านจึงบอกว่า *"อย่าพากันทำอย่างนั้นถ้าไม่เชื่ออาตมา เดี๋ยวจะเลื่อยไม้ไม่เสร็จนะ"* เขาไม่ยอมฟังพากันไปดักยิงเก้ง อยู่มาไม่กี่วัน พากันล้มป่วยลง พวกโยมบ้านนาคำต้องช่วยกันหามออกจากวัดไปบ้านนาคำ ความไม่เชื่อฟังจึงได้รับทุกข์ สุดท้ายไม้ก็เลื่อยไม่เสร็จ

เที่ยววิเวกจากดานม้าแล่นไปถ้ำจันทน์

เมื่อพักอยู่ดานม้าแล่นพอสมควรแล้วจึงเที่ยววิเวกต่อไปที่ถ้ำจันทน์ หลวงปู่ได้พบกับพระอาจารย์จวน กุลเชฏโฐ, พระอาจารย์คำบุ และพระอาจารย์สีลา อินทวํโส ที่ถ้ำจันทน์นี้ สำหรับพระอาจารย์สีลานั้นเป็นคนอำเภอพนมไพรด้วยกัน หลวงปู่เล่าว่า ที่ถ้ำจันทน์อากาศดี แต่พอพักอยู่ไม่นานหลวงปู่จับไข้ จึงได้ออกจากถ้ำจันทน์ ทั้งไข้ทั้งเดินมากับโยมพั้ว จนมาถึงทุ่งบ้านหนองตอ จึงมีเหงื่อออกเอามือลูบตามแขนตามตัว เห็นเยื่อบางๆ ลอกออกเป็นแผ่นๆ จึงรู้ว่าอากาศที่ถ้ำจันทน์ทำให้เกิดเป็นแผ่นปิดขุมขน จึงทำให้เป็นไข้เพราะไม่มีเหงื่อออก หลวงปู่กลับมาพักที่ดานม้าแล่นระยะหนึ่ง ก็เดินทางกลับวัดป่าสันติกาวาส

พ.ศ. ๒๕๐๓ พรรษาที่ ๒๕

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๔ วัดป่าสันติกาวาสได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา กว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๘๐ เมตร และมีชื่อในทะเบียนวัดว่า **"วัดสันติกาวาส"**

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ นี้ หลวงปู่ได้ศิษย์สำคัญคนหนึ่ง คือ นายสุจินต์ คำใสย์ เป็นลูกชายของหลวงปู่สอน สงฺจิตโจ และได้เป็นโยมอุปัฏฐากหลวงปู่มาแต่แรกที่มาสร้างวัดป่าสันติกาวาส เมื่อภรรยาถึงแก่กรรมแล้ว นายสุจินต์ได้มีความเศร้าโศกเสียใจอาลัยถึงภรรยา เพราะบุตรที่ยังเล็กอยู่ก็มี

ในวันหนึ่งได้มาถวายจังหันหลวงปู่ในขณะที่หลวงปู่ฉันอาหารเช้าอยู่ นายสุจินต์ก็ได้นั่งมีอาการเศร้าอยู่ต่อหน้าท่าน เมื่อฉันเสร็จแล้ว หลวงปู่จึงให้ธรรมะว่า *"หาของตายมาไว้มันก็ตายนั้นแหละ ถ้าหาใหม่มาไว้อีกมันก็จะตายอีก"* นายสุจินต์ได้ฟังธรรมะเพียงเท่านี้ก็ซาบซึ้งถึงใจ จึงได้มอบภาระหน้าที่ทุกอย่าง ให้ลูกคนโตดูแลน้องๆ ที่ยังเล็กอยู่ แล้วตัวเองได้ออกจากบ้านมาอยู่วัดกับหลวงปู่ ฝึกข้อวัตรปฏิบัติ และท่องคำขานนาคคล่องแคล่วแล้ว จึงได้ไปอุปสมบทที่พัทธสีมาวัดอโศการาม จ.สมุทรปราการ โดยมีพระสุธรรมคณาจารย์ (แดง ธมฺมรกฺขิโต) เป็นพระอุปัชฌาย์ และมีนามฉายาว่า "พระสุจินต์ จิตฺตปชฺโชโต" เมื่อบวชแล้ว พ.ศ.๒๕๐๔ ท่านได้จำพรรษาอยู่วัดอโศการามหนึ่งพรรษา แล้วจึงกลับมาอยู่กับหลวงปู่ที่วัดป่าสันติกาวาส

พ.ศ. ๒๕๐๔ พรรษาที่ ๒๖

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

ปี พ.ศ.๒๕๐๕ หลวงปู่ไปร่วมงานพระราชทานเพลิงศพ พระญาณวิศิษฏ์สมิทธิ-วีราจารย์ (พระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม) วัดป่าสาลวัน จังหวัดนครราชสีมา

หลวงปู่เดินทางผ่านกรุงเทพฯ ครั้งแรก

เมื่อเสร็จงานพระราชทานเพลิงศพ พระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม แล้ว ได้ทราบข่าวว่าท่านพระอาจารย์ลี ธมฺมธโร วัดอโศการามได้ถึงแก่มรณภาพ หลวงปู่จึงได้ไปวัดอโศการาม จ.สมุทรปราการ เพื่อกราบคารวะศพ ท่านพระอาจารย์ลี ธมฺมธโร

เดินทางไปจังหวัดจันทบุรีครั้งแรก

เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ เมื่อหลวงปู่กราบคารวะศพ ท่านพระอาจารย์ลี ธมฺมธโร แล้ว จึงได้เดินทางด้วยรถยนต์โดยสารต่อไปจังหวัดจันทบุรี โดยมีพระลูกศิษย์ติดตามไปด้วยหนึ่งรูป และโยมไวยาวัจกรหนึ่งคน พอไปถึงจันทบุรีฝนตกอยู่ไม่หยุด จึงได้ขออนุญาตจากกำนันพักที่ศาลเจ้า เพื่อเยี่ยมสงเคราะห์โยมลูกศิษย์ที่เคยอุปัฏฐากหลวงปู่ในคราวที่อยู่จังหวัดร้อยเอ็ด พักอยู่ศาลเจ้า ๓ คืน หลวงปู่ได้อบรมลูกศิษย์และโยมที่สนใจมาฟังธรรม ให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาทเร่งทำคุณงามความดี ด้วยการให้ทานรักษาศีล เจริญเมตตาภาวนา ตั้งอยู่ในพระไตรสรณคมน์ ๓ ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึกไปไหนมาไหนอย่าได้ลืมพุทโธ ธัมโม สังโฆ ประจำจิตใจ ได้ชื่อว่าเป็นผู้อยู่ผู้ไปอย่างมีที่พึ่ง

หลวงปู่ออกจากศาลเจ้าไปพักเยี่ยมท่านพระอาจารย์สมชาย จิตวิริโย ที่วัดเนินดินแดง อำเภอท่าใหม่ (ภายหลังพระอาจารย์สมชายย้ายไปอยู่วัดเขาสุกิมและอยู่เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน) ซึ่งท่านอาจารย์สมชายเคยเป็นสามเณรอยู่กับหลวงปู่ ในคราวที่อยู่จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อปี พ.ศ.๒๔๘๘ ในขณะที่หลวงปู่พักอยู่วัดเนินดินแดงได้มีญาติโยมชาวอำเภอท่าใหม่เกิดความเลื่อมใส บางคนถึงกับขอเอาฝ่าเท้าถูที่ศีรษะของตัวเอง

ช่วยชีวิตของเด็ก

ในวันหนึ่งพวกโยมอำเภอท่าใหม่ พาหลวงปู่ไปเที่ยวที่เขามะปิง หลวงปู่เห็นมีต้นคันจ้องขึ้นอยู่เยอะ ท่านจึงถามพวกโยมว่า *"นี้เขาเรียกต้นอะไร"* พวกโยมตอบว่า *"ทางจันทบุรีนี้เขาเรียก ต้นนมบิด"* ในความที่หลวงปู่ท่านชำนาญทางสมุนไพร ท่านจึงให้โยมพิจารณาเอารากนมบิดให้ อยู่มามีโยมคนหนึ่งมาหาหลวงปู่แล้วพูดว่า *"ลูกของผมถ่ายไม่ออกทุรนทุรายอยู่ไม่รู้จะทำอย่างไร"* หลวงปู่จึงเอารากนมบิดนั้นให้ไปฝนให้เด็กกิน เมื่อโยมนั้นนำรากนมบิดไปฝนให้ลูกกิน จึงถ่ายออกและหายกระวนกระวาย วันหลังเขาจึงมาหาหลวงปู่อีก แล้วกราบเรียนว่า *"แหม! ลูกผมไม่ตายเพราะท่านอาจารย์ ถ้าไม่มีท่านอาจารย์ ลูกของผมต้องตายแน่ๆ"* แล้วเขาก็ปวารณาตัวเป็นลูกศิษย์ของหลวงปู่

เดินทางกลับจากจันทบุรี

หลวงปู่พักอยู่กับท่านอาจารย์สมชายเป็นเวลาพอสมควรแล้วจึงได้เดินทางกลับวัดป่าสันติกาวาส จังหวัดอุดรธานี

พ.ศ. ๒๕๐๕ พรรษาที่ ๒๗

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

ในพรรษานี้ หลวงปู่ได้ให้พระเณรประกอบความพากความเพียร ไม่ให้มีการคลุกคลีตีโมงกัน หลวงปู่ตั้งกติกาให้ตอนเช้าหลังจากฉันเช้าเสร็จ ให้เดินจงกรมไปจนถึงเที่ยงวันจึงให้เลิก ตอนหัวค่ำ หลังจากทำกิจวัตรข้อวัตรปัดกวาดลานวัดเสร็จ ถูศาลา ตักน้ำใส่ตุ่มน้ำใช้น้ำฉันเสร็จแล้ว ให้รีบสรงน้ำเสร็จแล้วให้เดินจงกรมไปจนถึงเวลา ๓ ทุ่ม จึงให้เลิกตอนใกล้รุ่งเวลาตี ๔ ให้ลงเดินจงกรมไปจนสว่าง หลวงปู่คอยเอาใจใส่สอดส่องพระเณรองค์ไหนไม่ตั้งใจ ท่านก็คอยดุด่าว่ากล่าวตักเตือน องค์ไหนตั้งใจทำอยู่แล้ว ท่านก็ส่งเสริมให้กำลังใจ ครูบาอาจารย์มีเมตตาต่อศิษย์ อยากให้

ได้ดิบได้ดีเหมือนอย่างท่าน เพราะท่านได้ทำมาแล้ว เอาเป็นเอาตายสู้ ท่านจึงได้มีธรรมเป็นที่พึ่งทางใจ ท่านไม่ได้ธรรมนั้นมาด้วยความขี้เกียจขี้คร้าน ท่านได้มาด้วยความขยันหมั่นเพียร เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนลูกศิษย์ให้ขยันหมั่นเพียร

ในระหว่างการเข้าพรรษา ท่านพยายามตัดความกังวลภายนอกออกให้เหลือแต่เรื่องความพากความเพียร สติกับใจให้จดจ่อกันอยู่ตลอดเวลา บางพรรษาท่านถึงกับให้พวกญาติโยมงดมาวัดในวันธรรมดา ให้มาเฉพาะวันพระ เพื่อให้โยมมาถือศีลอุโบสถฟังธรรมในวันพระเท่านั้น วันธรรมดาให้ญาติโยมมีอาหารอะไรก็ใส่บาตรให้พระเณรแล้วก็แล้วไป พระเณรก็ให้สมาทานธุดงควัตร คือฉันอาหารเฉพาะที่ตกในบาตรเท่านั้น ไม่ให้โยมตามมาถวายอาหารที่วัดอีก เมื่อพระเณรฉันอาหารเช้าเสร็จแล้ว อนุญาตให้โยมคนหนึ่งมารับเอาข้าวอาหารที่เหลือจากพระเณรเข้าไปแจกจ่ายคนที่อดอยากในบ้านเท่านั้น ที่ท่านให้ทำอย่างนั้นก็เพื่อให้พระเณรมีเวลาในการทำความเพียรมาก ไม่ต้องคลุกคลีกันยืดเยื้อ นี่เป็นวิธีการที่หลวงปู่ท่านพาดำเนินมาเพื่อให้ลูกศิษย์ลูกหาเห็นความสำคัญในการทำความพากเพียรทางด้านจิตใจยิ่งกว่าอย่างอื่น

หลวงตาตกตั่ง

หลวงปู่เล่าว่า ในพรรษาให้เดินจงกรมแต่หัวค่ำถึงหกทุ่ม พอดีหลวงตาองค์หนึ่งท่านอายุมาก พอเดินจงกรมไปถึง ๔-๕ ทุ่ม ท่านก็ง่วงนอน ท่านก็นั่งตั่งที่หัวทางเดินจงกรม ท่านนั่งกำหนดภาวนา พอถีนมิทธะ (ความง่วง) เข้าครอบงำเพราะสติไม่กล้าทำให้ท่านหงายหลังลงจากตั่ง ขาถูกตั่งขูดเป็นแผลจึงรู้สึกตัว ตอนเช้ามาหลวงปู่เห็นแผลที่ขา จึงถามว่า *"หลวงตา ขาเป็นอะไร"* หลวงตาจึงตอบท่านอ้ำๆ อึ้งๆ ว่า *"ไม้ขูดขอรับ"* หลวงปู่จึงพูดขึ้นว่า *"ไม่ใช่ นั่งหลับตกตั่งที่ทางเดินจงกรมหรือ"* หลวงตาหัวเราะหึๆ เบาๆ แล้วรับว่า *"ครับผม"* เรื่องความง่วงเหงาหาวนอนนี้ มันเป็นเครื่องกีดขวางอย่างหนึ่ง เวลาเราจะทำความดี มันชอบเข้าครอบงำ ถ้าเราไม่ฝึกสติให้แก่กล้าแล้วเอาชนะมันไม่ได้

หลวงปู่รู้ใจ

เป็นระยะเวลาช่วงกลางเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๖ ในวันนั้นผู้เขียนได้ตัดสินใจลาญาติพี่น้องวงศาและมารดาสละบ้านเรือนเพื่อไปถวายตัวเป็นศิษย์อยู่กับหลวงปู่ที่วัด เพื่อจะบวชในพระพุทธศาสนา จึงขอให้มารดาเป็นผู้ไปฝากฝังมอบหมายให้หลวงปู่ด้วย บังเอิญในวันนั้นมีการทำบุญประจำปีที่วัดในหมู่บ้าน ผู้เป็นมารดายังติดธุระที่จะต้องไปถวายกัณฑ์เทศนาพระที่ตนเองจับสลากถูก ว่าจะต้องอุปัฏฐากพระที่มาจากวัดบ้านไหน ผู้เป็นมารดาจึงจัดของมีอาหารหวานคาว ข้าวต้ม ขนมจีนใส่ตะกร้าให้ แล้วบอกให้หาบไปจังหันหลวงปู่ แล้วก็อยู่วัดกับท่านเลย วันหลังแม่จะไปฝากฝังหลวงปู่ให้ดอก

เมื่อผู้เขียนได้ยินมารดาบอกอย่างนั้นก็น้อยใจว่ามารดาไม่ไปฝากฝังให้จึงร้องไห้ แล้วก็ยกหาบของถวายทานใส่บ่าเดินลงบ้าน ทั้งร้องไห้ไปตามทาง ทั้งกลัวว่าจะไม่ทันหลวงปู่ท่านจะฉันเสียก่อน เดินบ้าง วิ่งน้อยๆ บ้าง จนถึงครึ่งทางจึงหยุดร้องไห้ ระยะทางจากบ้านถึงวัดป่าสันติกาวาสประมาณ ๓ กม. ขณะขึ้นไปถึงบนศาลาเราเป็นคนสุดท้าย หลวงปู่กำลังเตรียมจะให้พร ยะถา รีบนำอาหารที่หาบไปเข้าถวายหลวงปู่ เสร็จแล้วก็ก้มกราบท่านสามครั้ง แล้วหลวงปู่ท่านถามว่า *"วันนี้จะมาอยู่วัดหรือ"* จึงประนมมือตอบท่านว่า *"ขอรับ"* หลวงปู่บอกว่า *"ถ้าจะอยู่วัด ฉันเสร็จแล้วไปให้เณรโกนผมให้"* หลวงปู่ท่านล่วงรู้ใจเราก่อนแล้ว เมื่อเสร็จจากพระเณรท่านฉันจังหันจึงไปให้ครูบาเณรท่านโกนผมให้ แล้วก็อยู่วัดกับหลวงปู่ตั้งแต่วันนั้นมา ขณะนั้นผู้เขียนอายุ ๑๓ ปี หลวงปู่ท่านเรียก *"สังกะลี"* คือ เด็กที่โกนผมอยู่วัด เพื่อศึกษาเตรียมจะบวช

หลวงปู่พาไปถวายเพลิงศพ
พระอาจารย์กงมา จิรปุญโญ

ประมาณต้นเดือนมีนาคม พ.ศ.๒๕๐๖ หลวงปู่จะไปร่วมงานถวายเพลิงศพท่านพระอาจารย์กงมา จิรปุญโญ วัดดอยธรรมเจดีย์ จ.สกลนคร ก่อนจะถึงวันเดินทาง ๑ วัน หลวงปู่ท่านบอกว่าให้สังกะลีไปด้วย พอได้ยินคำหลวงปู่สั่งให้ไปด้วยผู้เขียนดีใจเป็นพิเศษ ที่จะได้ติดตามครูบาอาจารย์ไปในงานเช่นนี้ และเดินทางไกลซึ่งยังไม่เคยมีในชีวิต พอถึงตอนเช้าวันเดินทาง ญาติโยมเตรียมอาหารถวายหลวงปู่และพระที่จะเดินทางไปด้วยให้ฉันแต่เช้า เมื่อฉันเสร็จแล้วต่างก็เตรียมบริขาร เครื่องใช้ลงในบาตรเตรียมเดินทาง

การเดินทางครั้งนั้นได้อาศัยไปกับรถยนต์ ๖ ล้อ ที่บรรทุกขนย้ายครอบครัวของพ่อมูล ทัพพิลา ผู้เป็นน้องชายของหลวงปู่ ซึ่งย้ายครอบครัวจากบ้านหนองตูมไปอยู่บ้านห้วยทราย อ.เมือง จ.สกลนคร พระที่ติดตามไปกับหลวงปู่มี ๔ รูปคือ ๑. อาจารย์คำไหม ๒. หลวงปู่คำตัน จิตธมฺโม ๓. ครูบาสม ๔. ครูบาบุญมา และมีญาติโยมติดตามไปด้วย ๕-๖ คน พระนั่งข้างหน้ารถบรรทุก พวกโยมนั่งบนข้างของข้างหลังออกจากวัดสันติกาวาส ๗ โมงเช้า วิ่งไปตามถนนลูกรังสายอุดร-สกลนคร ถึงบ้านห้วยทรายเป็นเวลาเย็น หลวงปู่พร้อมด้วยพระที่ติดตามและผู้เขียนซึ่งเป็นสังกะลีขออาศัยพักค้างคืนที่ศาลาวัดบ้านห้วยทราย สมภารเจ้าวัดท่านก็ให้การต้อนรับดีส่วนพวกญาติโยมก็พักกับครอบครัวของพ่อมูลที่เดินทางมาด้วยกัน

ตอนกลางคืนได้มีพวกญาติโยมบ้านห้วยทรายออกมาวัด กราบไหว้สนทนาปราศรัยกับหลวงปู่พอสมควร แล้วจึงได้เลิกกันพักผ่อน จวนสว่างได้เตรียมน้ำล้างหน้าและไม้สีฟันถวายหลวงปู่ เมื่อได้เวลาภิกขาจาร หลวงปู่พร้อมด้วยพระติดตามบิณฑบาตในหมู่บ้านห้วยทราย แล้วกลับมาฉันที่วัด เมื่อฉันเสร็จผู้เขียนนำบาตรไปล้าง หลวงปู่ท่านสอนให้เอาน้ำเทลงในบาตร ใช้มือกวนน้ำลูบเมล็ดข้าวในบาตร เทออกให้หมดก่อน

การเทน้ำล้างบาตร ให้เทเป็นที่ ไม่ใช่สาดไปทั่ว แล้วท่านให้เก็บเอาใบไม้ที่มีอยู่ใกล้ๆ เช่น ใบมะม่วง นำมาถูบาตร ถ้าไม่มีที่รองบาตรให้วางบาตรลงที่หลังเท้าตัวเอง ใช้ใบไม้ถูบาตรให้สะอาด แล้วล้างด้วยน้ำสะอาดแล้วให้เช็ดด้วยผ้าสำหรับเช็ดบาตร ซึ่งทั้งใช้นุ่งสรงน้ำด้วย การใช้ผ้าของพระกัมมัฏฐานในยุคนั้นใช้ให้คุ้มค่าทีเดียว เมื่อเช็ดบาตรแห้งดีแล้วนำเข้าถลก

ส่วนฝาบาตรก็ให้ล้างให้สะอาดเพราะฝาบาตรท่านใช้สำหรับใส่น้ำไว้ล้างมือเวลาฉันข้าว เมื่อเสร็จแล้ว ต้องล้างด้วยกันกับบาตร ถ้าฝาบาตรมีรอยดำด่างท่านให้ขัดด้วยของเปรี้ยว เช่น ใบมะขาม หรือมะนาว เป็นต้น เพราะฝาบาตรในยุคนั้นเป็นทองเหลืองส่วนมาก ท่านห้ามไม่ให้ขัดด้วยทราย เพราะจะทำให้ฝาบาตรเป็นรอยและสึกกร่อนได้เร็ว การรักษาบาตรของพระเณรในยุคนั้น มีความระมัดระวังมากเท่ากับรักษาเด็กอ่อน เมื่อล้างเช็ดฝาบาตรให้แห้งแล้วก็เข้าถลกเหมือนกันกับลูกบาตร เมื่อล้างบาตรเข้าถลกเรียบร้อยแล้ว นำบริขารลงในบาตร นำบาตรเข้าถุงบาตรสำหรับสะพาย ผูกมัดให้ดีเรียบร้อยแล้ว เตรียมตัวเดินทางต่อไป

เดินทางต่อไปยังวัดดอยธรรมเจดีย์

หลวงปู่ให้ว่าจ้างรถโดยสารเล็ก ตัวถังทำด้วยไม้ ให้ไปส่งที่วัดดอยธรรมเจดีย์ เมื่อทั้งพระทั้งโยมขึ้นนั่งรถเรียบร้อยแล้ว พระนั่งด้านหน้า โยมนั่งข้างหลัง สังกะลีนั่งหลังสุด รถออกจากบ้านห้วยทรายวิ่งไปตามถนนลูกรัง ที่ไหนมีคลื่นมากๆ รถเต้นกระโดกๆ ผู้นั่งข้างหลังตับโยกตับคลอนไปอย่างนั้นแหละ รถวิ่งผ่านตัวเมืองสกลนครไป มองเห็นเขาภูพานเป็นฉากกั้นอยู่ข้างหน้า ผู้เขียนไม่เคยเห็นภูเขาสักที เกิดความตื่นเต้นอย่างบอกไม่ถูก บางขณะจิตก็คิดว่า เออ ทำไมภูเขาจึงมีสีดำเขียวดำทะมึน น่ากลัวจริงๆ บางขณะจิตก็ดีใจว่าบัดนี้เราจะได้ขึ้นภูเขาเกิดความชอบใจ เมื่ออยู่ห่างๆ มองเห็นภูเขาสูงตระหง่านอยู่ข้างหน้า

พอรถวิ่งใกล้เข้าไป ถึงบ้านโคก ตำบลตองโขบ รถเลี้ยวออกจากถนนใหญ่ด้านขวามือ วิ่งไปตามทางเกวียนที่เต็มไปด้วยทราย บางทีก็เหมือนกับรถจะติดทราย

ต้องค่อยขึ้นไปอย่างทุลักทุเล เมื่อรถวิ่งใกล้ภูเขาเข้าไปเท่าไร ภูเขาค่อยต่ำลงต่ำลง พอรถวิ่งเข้าไปถึงตีนเขา ภูเขาที่สูงตระหง่านกลายเป็นภูเขาเตี้ยลง ในขณะที่รถวิ่งใกล้ภูเขาแต่ยังไม่ถึงตีนเขานั้น จะมองไม่เห็นภูเขาเลย ทำให้เกิดความแปลกประหลาดว่าภูเขาวิ่งหนีไปไหน พอเราเข้ามาใกล้ทำไมมองไม่เห็น จนรถเข้าไปถึงตีนเขาจึงมองเห็นภูเขา เมื่อรถวิ่งไต่เขาขึ้นไป ก็มองเห็นเป็นเหมือนพื้นราบอีก พิจารณาดูแล้วก็เหมือนกับกิเลส ความโลภ โกรธ หลง ที่มีอยู่ในใจของคนเรา เรามองเห็นมันเกิดอยู่ที่ผู้อื่น ดูแล้วเป็นสิ่งที่ไม่น่าปรารถนา พอมันมาเกิดขึ้นในใจของตัวเองแล้วมองไม่ค่อยเห็นเลย

ถึงวัดดอยธรรมเจดีย์

ถนนจากตีนเขาเข้าไปถึงศาลาวัดดอยธรรมเจดีย์นั้นเป็นก้อนหินขรุขระ รถวิ่งขลุกขลักๆ เข้าไปถึงศาลาการเปรียญ ซึ่งเป็นที่ตั้งศพของท่านพระอาจารย์กงมา จิรปุญฺโญ ทั้งพระทั้งโยมลงจากรถเรียบร้อยแล้ว หลวงปู่จึงพาขึ้นไปกราบนมัสการศพท่านพระอาจารย์กงมา ซึ่งยังตั้งอยู่บนศาลา ยังไม่เคลื่อนศพไปสู่เมรุเพราะวันนั้นเป็นวันเริ่มงาน เมื่อกลับลงจากศาลา พระกรรมการ แผนกต้อนรับพระ นำหลวงปู่ไปพักที่กุฏิ พักร่วมกันกับท่านพระอาจารย์แว่น ธนปาโล (ปัจจุบันท่านอยู่ที่วัดถ้ำพระสบาย อ.แม่ทะ จ.ลำปาง) พระที่ติดตามและสังกะลีพักที่ปะรำต้อนรับพระ ญาติโยมพักตามเพิงหินแถวใกล้ๆ ศาลา

บรรยากาศในงานถวายเพลิงศพพระอาจารย์กงมา

ทั้งพระทั้งโยมได้เดินทางหลั่งไหลเข้ามาสู่วัดดอยธรรมเจดีย์ แม้พระและโยมจะมารวมกันมากๆ แต่บรรยากาศเต็มไปด้วยความสงบ ไม่พลุกพล่าน ไม่วุ่นวายเหมือนสมัยทุกวันนี้ พระเณรกางกลดพักตามร่มไม้ลานหิน ตามปะรำที่จัดไว้ต้อนรับ กลางคืนแสงเทียนที่จุดไว้ตามที่พักของแต่ละองค์ ตามลานหินตามยอดเขา มองดูแล้ว

เป็นสิ่งที่ประทับใจไม่มีวันลืม ธรรมชาติช่างมีความเยือกเย็นสวยงามอย่างสงบๆ เวลากลางวันตอนตะวันบ่ายๆ มองไปเห็นครูบาอาจารย์ท่านนั่งสนทนาธรรม ถามข่าวคราวกันตามลานหินใต้ร่มไม้ นานๆ จะได้พบกันครั้งหนึ่ง มองดูแล้วทำให้เกิดความเลื่อมใสเยือกเย็นในจิตใจ

ในครั้งนั้นน้ำกันดาร น้ำอาบน้ำใช้ไม่พอใช้ในวันงาน พระเณรท่านก็ทนเอา บางองค์ก็แค่เอาผ้าเช็ดเอาก็พอ บางองค์ท่านก็ไม่อาบไม่สรง ท่านก็ทนเอา ไม่มีพระเณรโวยวายอย่างนั้นอย่างนี้ การแย่งอาหาร แย่งปัจจัยไทยทาน ไม่มีเหมือนทุกวันนี้ ตอนเย็นทั้งพระทั้งโยมรวมประชุมกันทำวัตรเย็น สวดมนต์ บนศาลาการเปรียญ ตอนเช้าพระเณรออกบิณฑบาตในหมู่บ้านด้วย บิณฑบาตกับญาติโยมแต่ละหมู่บ้านที่มาร่วมงานด้วย พระเณรรวมกันฉันบนศาลา เต็มไปด้วยครูบาอาจารย์และพระเล็กเณรน้อย

เป็นผู้มีนิสัยในการถ่อมตน

หลวงปู่ท่านนั่งปะปนอยู่กับพระเล็กเณรน้อย พอท่านพระอาจารย์สิงห์ทอง ธมฺมวโร มาพบเข้าจึงพูดว่า *"ไม่ได้ๆ ท่านอาจารย์บุญจันทร์มานั่งปนกับพระเล็กเณรน้อย"* ท่านจึงย้ายเอาที่นั่งของหลวงปู่ขึ้นไปบนอาสนสงฆ์

เมื่อถึงวันถวายเพลิงศพท่านพระอาจารย์กงมา คณะศิษย์ได้เคลื่อนศพของท่านจากศาลาการเปรียญไปตั้งที่เมรุ ก่อนถึงพิธีถวายเพลิงศพ ได้มีครูบาอาจารย์พระภิกษุสามเณรขึ้นรวมกันที่ปะรำพิธีจำนวนประมาณ ๕๐๐ รูป มีท่านหลวงปู่เทสก์ เทสรังสี เป็นประธานสงฆ์ นายวัน คมนามูล ได้ถวายฉลากสิ่งของที่นำมาถวายพระให้พระเณรจับฉลาก องค์ไหนถูกอะไรก็นำของถวาย หลวงปู่จับฉลากถูกย่าม ๑ ใบ เสร็จจากการมาติกาบังสุกุลและถวายสิ่งของแก่พระภิกษุสามเณรแล้วก็เป็นพิธีถวายเพลิงศพ

เดินทางกลับมาพักที่บ้านห้วยทรายอีก

หลวงปู่พาพักที่วัดดอยธรรมเจดีย์ ๓ คืน เมื่อเสร็จจากการถวายเพลิงศพท่านพระอาจารย์กงมา ตอนเช้าเก็บอัฐิเรียบร้อยแล้ว ฉันจังหันเช้าเสร็จ รถคันที่ไปส่งก็ได้กลับไปรับ ผู้เขียนได้เก็บเสื่อหมอนจากปะรำที่พระพัก ทั้งของตัวเองและของผู้อื่นมารวมไว้ที่ศาลา เดินขึ้นลงที่เขาพระนอน ๓ เที่ยวจนหมดแรง เมื่อเก็บสิ่งของเรียบร้อยแล้ว หลวงปู่จึงพาเดินทางกลับมาพักที่วัดบ้านห้วยทรายอีก กลับมาถึงบ้านห้วยทรายยังไม่ค่ำ หลวงปู่คำตันจึงนิมนต์ให้หลวงปู่ไปเยี่ยมญาติของท่าน และอบรมธรรมะญาติพี่น้องของท่านด้วย ผู้เขียนได้ติดตามไปด้วย นั่งฟังพวกชาวภูไทพูดไม่รู้เรื่องเลย แต่หลวงปู่ท่านรู้เรื่องรู้ภาษาภูไท เมื่ออบรมพอสมควรแล้ว ก็กลับมาพักที่วัดบ้านห้วยทราย

ตอนเช้าโยมแม่สอพ่อจันทร์ได้นิมนต์หลวงปู่พร้อมพระที่ติดตามเข้าไปฉันเช้าที่บ้าน เมื่อฉันเสร็จแล้วหลวงปู่คำตันก็เดินทางกลับไปวัดดานศรีสำราญ ส่วนอาจารย์คำไหม, ครูบาสม, ครูบาบุญมานั้น หลวงปู่ให้เดินทางกลับวัดป่าสันติกาวาสไชยวานก่อน ส่วนตัวหลวงปู่และผู้เขียนและโยมพ่อใหญ่พัน ได้พักวิเวกอยู่ที่ป่าไผ่ริมห้วยทราย ซึ่งเป็นสวนของนายสมศักดิ์ พวกโยมช่วยกันทำร้านถวายหลวงปู่ใต้ร่มไผ่และทางสำหรับให้ท่านเดินจงกรมด้วย พอตอนเย็นสรงน้ำเสร็จแล้ว ท่านจะเดินจงกรมเสียก่อน พอตอนมืดแล้วมีโยมมาหา ท่านก็สนทนาอบรมธรรมะให้ พอพวกโยมกลับไป ท่านก็เข้าในมุ้งกลดทำสมาธิภาวนาต่อไป ผู้เขียนและพ่อใหญ่พันพักใต้ร่มไผ่ห่างจากท่านไปอีกหน่อย

ตอนเช้าเตรียมน้ำถวายให้ท่านล้างหน้าชำระฟัน พอได้เวลาบิณฑบาตท่านไปบิณฑบาตที่บ้านน้อยหัวคู ท่านนุ่งสบงห่มจีวรซ้อนผ้าสังฆาฏิ เดินออกหน้าผู้เขียนเป็นสังกะลีสะพายบาตรคล้องคอเดินตามหลังท่านไป พอถึงหมู่บ้านนำบาตรถวายท่านบิณฑบาตไปตามถนนในหมู่บ้าน พอดีมีโยมผู้หญิงคนหนึ่งนำข้าวมาใส่บาตรพร้อมด้วยปลาแห้งที่ยังไม่ทำให้สุกด้วยไฟ ท่านไม่รับปลาแห้ง เพราะยังเป็นของดิบอยู่

ท่านจึงบอกให้สังกะลีรับ ปกติสังกะลีรักษาศีลแปดไม่รับของต่อมือผู้หญิง ไม่รู้จะทำอย่างไร เก้ๆ กังๆ พอนึกได้จึงเอาผ้าขนหนูที่ห่มไปด้วย กางออกให้เขาวางปลาแห้งลงในผ้า

พอท่านบิณฑบาตเสร็จกลับออกจากบ้าน รับบาตรท่านแล้วเดินตามหลังท่านมาถึงที่พัก นำน้ำมาถวายล้างเท้า เทน้ำใส่แต่หลังเท้า แล้วท่านก็พูดว่า *"คนไม่ฉลาดล้างเท้าก็ไม่เป็น เทลงแต่ที่เดิม"* คือ ท่านให้เทน้ำใส่ให้ทั่วเท้าแล้วให้เอามือลูบถูด้วยเท้าจึงสะอาด พักอยู่ ๓-๔ วัน เกิดพายุฝนตกหนักตอนกลางวัน นายสมศักดิ์จึงนิมนต์ให้หลวงปู่ขึ้นไปพักที่ บ้านว่างของเขา ๑ คืน แล้วหลวงปู่จึงพาเดินทางกลับวัดป่าสันติกาวาส ไชยวาน

ถือฉันหนเดียวเป็นวัตร

ระหว่างที่นั่งรถโดยสารมาถึงตลาดพังโคน ขณะนั้นยังไม่ถึงเวลาเที่ยง มีโยมผู้หญิงคนหนึ่งเกิดเลื่อมใสในหลวงปู่ จึงซื้อน้ำมะพร้าวอ่อนถวายหลวงปู่ หลวงปู่บอกว่า *"อาตมาถือฉันหนเดียว ขออนุโมทนาด้วย น้ำมะพร้าวเป็นประเภทอาหาร"* ท่านสอนธรรมะแก่ลูกศิษย์ไปในตัว ด้วยการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง หลวงปู่ท่านสอนลูกศิษย์นั้นส่วนมากท่านจะทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ไม่เพียงแต่พูดให้ฟัง ท่านพิถีพิถันมากในการปฏิบัติในธุดงควัตร ไม่เพียงแต่ไปเดินธุดงค์ เที่ยวธุดงค์เฉยๆ สิ่งสำคัญคือการปฏิบัติในธุดงควัตร คือธุตธรรม ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ แล้วปฏิบัติเพื่อเป็นการกำจัดกิเลสเครื่องโลเลในใจให้เบาบางไป ที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญมีอยู่ ๑๓ ข้อ ขอให้ดูในเรื่องธุดงควัตรเถิด เมื่อรถโดยสารวิ่งมาถึงปากทางแยกไชยวาน บอกให้คนขับรถหยุดรถ หลวงปู่พาลงจากรถแล้ว พ่อใหญ่พันสะพายบาตร ผู้เขียนถือกลดและกาน้ำหลวงปู่สะพายย่าม เดินจากทางแยกจนถึงวัดป่าสันติกาวาส

ขอหลวงปู่บวชเป็นชีผ้าขาว

กลับจากบ้านห้วยทรายอยู่มาถึงวัน ๑๕ ค่ำ เป็นวันพระ ผู้เขียนจึงกราบเรียนขอโอกาสต่อหลวงปู่บวชเป็นชีผ้าขาว หลวงปู่ถามว่า *"มีเหตุผลอย่างไรจึงอยากจะบวชเป็นชีผ้าขาว"* ผู้เขียนจึงกราบเรียนหลวงปู่ว่า *"เป็นสังกะลีเฉยๆ รักษาศีล ๘ โยมผู้หญิงเขาไม่รู้ว่าเรารักษาศีล ๘ บางทีเขาก็เอามือมาตบหลัง บางทีเขาก็มาจับแขนเอา ทำให้ไม่สบายใจ ถ้าบวชนุ่งห่มผ้าขาวแล้ว เขาคงจะเข้าใจว่าเป็นผู้รักษาศีล แล้วจะไม่ทำอย่างนั้นอีก"* หลวงปู่ตกลงให้บวชนุ่งขาวห่มขาว แล้วสมาทานศีล ๘ หลวงปู่ท่านเป็นผู้ละเอียดในเหตุผลจะทำอะไรท่านต้องให้มีเหตุผลไม่ให้ทำสุ่มสี่สุ่มห้า เมื่อบวชเป็นผ้าขาวแล้ว หลวงปู่สอนให้ท่องสวดมนต์ไหว้พระให้ได้ และสอนให้ทำกิจวัตรข้อวัตร อาจริยวัตรให้มีความเคารพในพระภิกษุสามเณร

ข้อวัตรยามเช้า

ตอนเช้าท่านให้ตื่นแต่ตี ๓ ล้างหน้าแล้วไหว้พระทำวัตรเช้า นั่งภาวนาแล้วให้ลงเดินจงกรม ตีห้าให้ลงศาลากวาดถูเสร็จแล้ว ปูสาดอาสนะ ตั้งกระโถน การวางกระโถนนี้ท่านสอนให้วางไม่ให้มีเสียงดัง ท่านสอนว่าเวลาวางลงให้เอานิ้วมือของเรารองลงไปก่อนแล้วค่อยเอามือออกจะไม่มีเสียงของก้นกระโถนกระทบพื้น ถ้าใครวางโป้ง โป้งจากศาลาได้ยินไปถึงกุฏิท่าน (เพราะมันเงียบสงัด) เวลาจะฉันข้าวท่านจะเทศน์สอนอย่างหนักเลย *"ตามีไม่ดู หูมีไม่ฟัง ใจมีไม่คิด หาสติสตังไม่ได้ อยู่อย่างไรอยู่กับครูบาอาจารย์ อยู่ให้ท่านหนักอกหนักใจ อยู่แล้วไม่ฝึกไม่หัด สติปัญญาไปไหนหมด"* เวลาลงสุดท้ายท่านก็จะเหน็บว่า *"สอนแล้วไม่ตั้งใจ ไม่ฝึกตน ไม่เอาใจใส่ไม่ระมัดระวัง ไม่มีสติสตัง หนีไหนก็ไป อย่ามาอยู่ที่นี้ ถ้าไม่เชื่อครูบาอาจารย์"* เป็นคำที่ท่านเหน็บสุดท้ายเพื่อให้บรรดาลูกศิษย์มีความเข็ดหลาบระมัดระวัง

พอสว่างแล้วก็ไปคอยปฏิบัติ รับบาตร รับกาน้ำของท่านลงมาศาลา สามเณรผ้าขาวคนไหน มีหน้าที่ปฏิบัติพระองค์ใดก็ให้คอยปฏิบัติองค์นั้นประจำเป็นกิจวัตร

สำหรับองค์หลวงปู่นั้น ผู้เขียนมีหน้าที่ปฏิบัติท่านกับครูบาสม เมื่อลงไปถึงกุฏิท่านแล้ว ท่านสอนให้นั่งภาวนาคอยอยู่ที่ประตูกุฏิท่าน เวลาเดินไปกุฏิท่านก็ไม่ให้มีเสียงเดิน ต้องระวังขนาดนั้นแหละ นั่งคอยจนกว่าท่านจะเปิดประตูแล้วก็รับกระโถนท่านไปล้าง ครูบาสมก็นำกาน้ำและยาสีฟันถวายน้ำล้างหน้า เสร็จแล้วกวาดถูกุฏิท่านเสร็จแล้ว ครูบาก็นำบาตรและย่ามของท่านลงศาลาที่ฉัน ผู้เขียนนำกาน้ำไปกรองน้ำใส่

การกรองน้ำใส่กา ท่านก็สอนให้มีประมาณด้วยว่าเคยเอาใส่ขนาดไหนต้องให้ขนาดนั้น ถ้าวันไหนเราเผลอสติใส่ไปเกินขนาด ท่านจะรู้ทันที ท่านจะถามว่า *"วันนี้ใครทำ"* เรารับว่า *"เกล้ากระผม"* แล้วท่านจะขึ้นว่า *"หาสติสตังไม่ได้"* ท่านจะสอนสั้นๆ แค่นี้ แต่เราเจ็บเข้าไปถึงขั้วหัวใจเลยทีเดียว เมื่อครูบานำบาตรย่ามและผ้าสังฆาฏิมาถึงศาลา ปูผ้านิสีทนะบนอาสนะนั่งของท่าน แล้ววางย่ามให้ถูกที่เดิม รับประเคนกาน้ำตั้งให้ถูกที่เดิม แล้วเอาจีวรของท่านซ้อนสังฆาฏิไว้ หลวงปู่ลงจากกุฏิแล้วท่านจะเดินรอบวัดดูตามกุฏิพระเณร่ แล้วกลับเข้าศาลา ท่านกราบพระประธานแล้วก็ลุกคลุมจีวรที่ซ้อนสังฆาฏิไว้ ผู้เขียนเป็นผ้าขาวรีบเข้าไปจับเอาเสื่อที่เตรียมไว้ปูรองผ้าที่ท่านกำลังคลุมอยู่ ไม่ให้ถูกพื้น แล้วกลัดลูกดุมรังดุมของจีวรและสังฆาฏิถวายท่าน พอท่านคลุมผ้าเสร็จก็เก็บเสื่อม้วนๆ ไว้ที่เดิม รีบสะพายบาตรของท่านคล้องคอแล้วเดินตามท่านไปส่งบาตร

หลวงปู่ท่านเดินเร็ว ระยะทางจากวัดถึงหมู่บ้านไชยวาน ๒ กม. ถนนเต็มไปด้วยทราย เป็นทางล้อเกวียน บางทีเดินไม่ทันท่าน ต้องวิ่งเหยาะๆ พอถึงหมู่บ้านนำบาตรถวายท่าน แล้วท่านก็เข้าบิณฑบาตในหมู่บ้านไชยวาน ท่านเดินในหมู่บ้านอีกประมาณ ๒ กม. เมื่อท่านออกจากหมู่บ้าน หมดคนใส่บาตรแล้วเข้ารับบาตรจากท่านแล้วต้องรีบเดินก่อนให้ถึงวัดก่อนท่าน วางบาตรถอดถลกบาตร แล้วเตรียมน้ำคอยล้างเท้า เช็ดเท้าท่าน เมื่อท่านมาถึง พระเณรลูกศิษย์ต้องคอยล้างเท้าเช็ดเท้าถวาย แล้วรับผ้าสังฆาฏิ ถ้าเหงื่อชุ่มก็ผึ่งก่อนค่อยเก็บพับให้เรียบร้อย

จากนั้นก็เป็นการเตรียมฉันอาหาร มีอาหารอะไรก็เตรียมแจกอาหารลงในบาตรพระเณรลูกศิษย์องค์ไหนบิณฑบาตได้ของที่ดีๆ เช่น กล้วยน้ำว้าสุก หรือน้ำอ้อยก้อน

หรือลูกกระจอนต้ม ซึ่งหลวงปู่ชอบฉันกับน้ำพริก ใครได้ของอะไรแปลกๆ ก็นำมาใส่บาตรถวายหลวงปู่ บางทีท่านก็บอกว่า *"ทำไมไม่ฉันเอง"* แต่ลูกศิษย์ลูกหามีความเคารพ เมื่อได้ใส่บาตรถวายท่านทำให้เกิดปีติเอิบอิ่มใจเป็นอันมาก

เมื่อแจกอาหารลงในบาตรเสร็จแล้ว ท่านก็สอนให้พิจารณาอาหารปัจจเวกขณ์ คือพิจารณาเสียก่อนจึงฉัน บางทีเราส่งจิตไปกระทบท่าน เวลาพิจารณาอาหารอยู่ เราไปนึกว่า *"เมื่อไรจะพาฉัน"* อย่างนี้ท่านจะพูดขึ้นเลยว่า *"ให้พิจารณาอาหารยังส่งจิตไปคิดอย่างอื่น ดูซิอะไรมันพาอยากอยู่นั้น เมื่อไรจะฉัน เมื่อไรจะฉันอยู่นั้น ดูซิ ฉันแล้วมันไปเป็นอะไร ตัวที่มันเซ็นเอาเซ็นเอาอยู่นั้นมันคืออะไร?"* เมื่อท่านสอนให้พิจารณาเสร็จแล้วจึงพาลงมือฉัน

กิเลสไม่รู้จักอาย

มีอยู่วันหนึ่งขณะที่หลวงปู่ท่านสอนให้พิจารณาอาหารอยู่ มีพระองค์หนึ่งทนความอยากไม่ได้ เพราะส่งจิตออกตามความอยาก พระองค์นั้นจึงพูดขึ้นตรงๆ ว่า *"อยากเด"* (อยากมาก) หลวงปู่จึงพูดขึ้นว่า *"อยากกะฉันถะแม้"* (อยากก็กินเสีย) แล้วท่านก็เทศน์สอนไปอีกประมาณครึ่งชั่วโมงจึงพาฉัน แต่พระองค์นั้นพอพูดขึ้นแล้วท่านก็ฉันไปเลย นี่เรื่องกิเลส ถ้ามันได้กดหัวใจใครแล้วไม่มีความอาย

ข้อวัตรเมื่อฉันเสร็จ

เมื่อฉันเสร็จแล้ว เวลานำบาตรไปล้างในที่ล้างบาตรและกระโถน ท่านไม่ให้คุยกันเวลาล้างบาตรเช็ดบาตร ต่างให้ตั้งสติทำด้วยความสงบ ไม่ให้โลเล ล้างบาตรเสร็จเก็บกวาดที่ฉัน เก็บบริขารของครูบาอาจารย์ไปส่งกุฏิของท่าน แล้วเก็บของตัวเองจากนั้นก็เข้าสู่ทางเดินจงกรมเป็นกิจวัตรที่ท่านให้ปฏิบัติอยู่ตลอดมา

ไปวิเวกที่ดงหนองควาย

หลังจากหลวงปู่กลับจากบ้านห้วยทรายมาพักอยู่ที่วัด พอถึงต้นเดือนพฤษภาคม ปีเดียวกัน พวกญาติโยมชาวบ้านห้วยทรายได้ตามมานิมนต์หลวงปู่ ให้ไปพักวิเวกที่ดงหนองควาย ซึ่งอยู่ใกล้ตีนเขาภูพาน พวกโยมได้กราบเรียนหลวงปู่ว่า ที่ดงหนองควายนี้ผีมันดุ ใครไปทำอะไร ถางไร่ ทำนาใกล้ที่นั้นไม่ได้ ต้องมีอันเป็นไป จึงอยากนิมนต์ให้ท่านอาจารย์ไปโปรดสักระยะหนึ่งด้วย หลวงปู่รับนิมนต์จึงให้หลวงพ่อคำสิงห์ผู้เป็นพี่ชายท่าน และผ้าขาวเสนติดตามไปด้วย พอไปถึงพวกญาติโยมได้ช่วยกันทำร้าน กระท่อมมุงหญ้าคา แอ้มฝาใบตอง ๓ ที่ ถวายให้พักอยู่ห่างๆ กัน

ในดงหนองควายนี้มีพื้นที่เป็นป่าดงดิบ อยู่ประมาณ ๒๐๐ ไร่ เต็มไปด้วยต้นไม้น้อยใหญ่ และต้นมะแวงมะไฟ ในระยะนั้นมะไฟสุกเต็มต้นเหลืองอร่าม ต้นไหนลูกหวาน พวกลิงพากันกินถ้าต้นไหนลูกเปรี้ยวลิงไม่กิน ของป่าธรรมชาติมีอยู่เต็มหัวกลอย หัวมันเหลืองมันดำมีอยู่เต็มในบริเวณนั้น และมีหนองน้ำธรรมชาติอยู่ในป่านั้น พวกควายป่าชอบมากินน้ำนอนแช่น้ำที่นั้น เขาจึงเรียก ดงหนองควาย

หลวงปู่ไปพักอยู่ได้ประมาณครึ่งเดือน ครูบาสมและผู้เขียนจึงได้ตามไปพักวิเวกอยู่กับหลวงปู่ด้วย พวกโยมได้ทำกระท่อมให้ครูบาสมอีก ๑ หลัง ผู้เขียนขณะนั้นบวชเป็นชีผ้าขาวแล้ว ได้พักอยู่ที่ผาม (เพิงหมาแหงน) ใหญ่ ที่สำหรับเป็นที่รวมฉันอาหารเช้า หลังฉันจังหันเช้าเสร็จแล้ว หลวงปู่ก็พูดธรรมอบรมญาติโยมที่ไปถวายอาหารเช้า เมื่อโยมกลับไปแล้ว ท่านก็เดินจงกรมไปถึงเที่ยงวัน ท่านจึงพักผ่อนตอนบ่าย ผู้เขียนและโยมผู้ชายหาเก็บมะไฟ ต้นไหนหวานที่มีรอยพวกลิงเก็บกินก็ขึ้นเก็บเอามาทำน้ำปานะถวายหลวงปู่ หลวงพ่อคำสิงห์ และครูบาสมด้วย

สิ่งน่าอัศจรรย์ได้เกิดขึ้น

อยู่มาวันหนึ่ง แม่ออกสอมาถวายจังหันเช้าเสร็จแล้ว ได้กราบเรียนหลวงปู่ว่า *“ที่ไร่ข้าน้อย (ที่ไร่ดิฉัน) ปลูกถั่วดิน (ถั่วลิสง) และมะเขือไว้ มีแมลงผักโหมมาลงกินใบถั่วดินและใบมะเขือเต็มไปหมด ไม่รู้จะทำอย่างไร”* หลวงปู่จึงบอกว่า *“วันนี้ให้ตักน้ำไปไว้ในไร่หลายๆ หาบ ตอนบ่ายจะออกไปสรงน้ำให้”* เมื่อโยมแม่สอได้ฟังแล้วก็ดีใจ รีบกลับออกไปที่ไร่ ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากดงหนองควาย เอาครุกระแป๋งตักน้ำมาตั้งไว้ที่กลางไร่หลายหาบพอถึงตอนบ่าย หลวงปู่สั่งให้ครูบาสมและผู้เขียนถือเอาผ้าอาบน้ำและผ้าเช็ดตัวของท่าน แล้วท่านพาเดินออกไปที่ไร่โยมแม่สอ

พอไปถึง มองดูแมลงผักโหมเต็มไปหมด ตามต้นถั่วดินต้นมะเขือ มันกัดกินใบท่านพาไปหยุดที่ครุน้ำที่ตั้งอยู่กลางไร่ ผู้เขียนนำผ้าอาบน้ำเปลี่ยนผ้าถวายท่านเสร็จแล้วท่านก็สรงน้ำ ครูบาสมกับผู้เขียนก็ถูหลังถวายท่าน เมื่อสรงน้ำเสร็จก็นำผ้าเปลี่ยนถวายท่าน รับเอาผ้าอาบน้ำมาบิด เรียบร้อยแล้วท่านก็พาเดินกลับที่พักในดงหนองควาย วันรุ่งขึ้นแม่สอมารายงานว่า แมลงผักโหมได้หนีออกจากไร่หมดไม่เหลือเลย เป็นสิ่งน่าอัศจรรย์

นายพรานแอบยิงไก่ป่า

ในขณะที่หลวงปู่พักวิเวกอยู่ที่ดงหนองควายนั้น มีโยมคนหนึ่งพูดให้ท่านฟังว่าที่หลังเขาภูพานมีถ้ำอยู่ถ้ำหนึ่งเป็นถ้ำใหญ่ หลวงปู่จึงอยากขึ้นไปเที่ยวดู มีนายพรานป่าคนหนึ่งอยู่ที่บ้านพานทอง แกเป็นคนรู้จักทางไปที่ถ้ำนั้น จึงนัดหมายให้แกพาไปพอฉันเช้าเสร็จก็ออกเดินทางจากที่พักขึ้นหลังเขาภูพาน หลวงปู่ให้ผู้เขียนติดตามไปด้วย และก็มีโยมไปด้วยหลายคน เดินไปตามป่าตามเขานั้น มีนายพรานป่าเป็นคนเดินนำหน้า

พอไปถึงกลางป่าที่ห่างผู้คน ก็ได้ยินเสียงไก่ป่าขันประชันกันตามประสาของมันที่อยู่ตามป่าพนาไพร นายพรานที่เป็นคนนำทางแกสะพายปืนเพลิงไปด้วยตามประสาของพรานป่า เมื่อแกได้ยินเสียงไก่ป่าขันประชันกันเจื้อยแจ้ว แกก็ทำทีเป็นปวดท้องถ่าย แกจึงให้หลวงปู่และโยมที่ไปด้วยเดินไปก่อน ส่วนตัวแกทำทีเดินหลีกไปถ่าย แต่ที่จริงแกเดินไปหาเสียงไก่ป่าที่ขันอยู่ แกไปดักยิงไก่ป่า ยิงอย่างไรสับอย่างไรปืนก็ไม่แตก พยายามเล็งกระบอกปืนไปที่ตัวไก่ สับไกปืนอย่างไรก็ไม่แตก สุดท้ายแกจึงหยุดแล้วกลับมาหาหลวงปู่และหมู่ที่เดินคอยแกอยู่ เมื่อแกกลับมาถึงหลวงปู่แล้ว แกจึงสารภาพว่า แกไปดักยิงไก่ป่า ทำอย่างไรๆ ปืนก็ไม่แตก หลวงปู่ท่านยิ้มๆ แล้วพูดว่า *"ไปยิงเขาทำไม เขาก็รักชีวิตเขาเหมือนกัน มันเป็นบาป อย่าไปทำอย่างนั้น"*

ไปถึงถ้ำตะวันบ่ายแล้ว เป็นถ้ำที่ไม่ใหญ่เท่าไร แต่ก็หลบฝนได้ ฝนตกไม่เปียก เขาเรียกชื่อถ้ำนี้ว่า "ถ้ำกระดอ" หลวงปู่บอกว่า *"มันอยู่ไกลหมู่บ้านคนมาก ถ้ามาอยู่ก็ไม่มีที่บิณฑบาต"* เมื่อดูถ้ำแล้วจึงได้เดินเลียบภูเขากลับมาเรื่อยๆ หลวงปู่ท่านเก่งทางสมุนไพร ต้นนั้นเป็นยานั้น ต้นนี้เป็นยานี้ ท่านก็ให้ถากเอาเปลือกบ้าง ขุดเอารากบ้างมาไว้ทำยา กลับมาถึงที่พักก็ค่ำพอดี

หลวงปู่พักวิเวกอยู่ดงหนองควายจนถึงต้นเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๖ ใกล้วันจะพระราชทานเพลิงศพท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) วัดโพธิสมภรณ์ จังหวัดอุดรธานี หลวงปู่จึงลาญาติโยมที่อุปถัมภ์ พวกญาติโยมพากันอ้อนวอนอยากให้หลวงปู่สร้างเป็นวัดที่ดงหนองควาย โดยเฉพาะผู้เป็นหัวหน้านายชลประทานที่บ้านประชาสุขสันต์ ในขณะนั้นมีอยู่เฉพาะพวกที่ทำงานชลประทาน เพราะกำลังก่อสร้างชลประทานบ้านประชาสุขสันต์อยู่ เขาอยากให้หลวงปู่อยู่เป็นที่พึ่งทางจิตใจ ถ้าหลวงปู่อยู่ด้วย หัวหน้าชลประทานเขารับจะจัดการเรื่องที่ดินตั้งวัดให้ ในจำนวนสองร้อยไร่นี้ หลวงปู่ท่านปฏิเสธไม่รับ เพราะนิสัยของท่านไม่ชอบสร้างวัดหลายวัด ในชีวิตของท่านที่บวชมาในพุทธศาสนานี้ ท่านสร้างวัดป่าสันติกาวาสวัดเดียว แล้วท่านก็อยู่จนมรณภาพ

ในขณะที่ท่านพักอยู่วิเวกดงหนองควายนั้น พวกผีภูมิที่อาศัยอยู่ที่หนองควายนั้น เขาอยู่ไม่ได้ ไปเข้าฝันพวกชาวบ้านว่า *"พระธรรมมาอยู่ดงหนองควาย พวกเราอยู่ไม่ได้แล้ว กลัวท่าน จะอพยพหนีขึ้นไปอยู่บนภูพาน"* แล้วก็หอบลูกจูงหลานพากันหนีขึ้นภูพานไป พวกโยมเขามาเล่าให้หลวงปู่ฟัง หลวงปู่ว่า *"พวกผีนี้ก็เพราะไม่มีบุญกุศลคุณงามความดีศีลธรรมไม่มีในใจ จึงไปเกิดเป็นผี เมื่อพระมาอยู่ใกล้ก็กลัวแล้วก็หนีไป เหมือนกับคนเราเมื่อยังมีชีวิตอยู่ ไม่ยินดีในศีลธรรมบุญกุศล หมู่ชวนไปหาพระก็ไม่ไปเพราะกลัว เห็นพระเดินมาจะสวนทางก็แอบหลบเข้าข้างทาง นี้มันเป็นอย่างนี้เรื่องผีกลัวพระ แต่เป็นคนอยู่ก็กลัวเมื่อตายเป็นผีแล้วก็ยังกลัวอีก"*

กลับจากวิเวกที่ดงหนองควาย

เมื่อหลวงปู่ลาญาติโยมที่ให้การอุปัฏฐาก และคืนเสนาสนะและเครื่องใช้สอยให้แก่ญาติโยมแล้ว จึงได้เดินทางจากดงหนองควาย กลับวัดป่าสันติกาวาส พอวันที่ ๒ มิถุนายน เป็นวันงานพระราชทานเพลิงศพ ท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) ที่วัดโพธิสมภรณ์ จังหวัดอุดรธานี หลวงปู่และบรรดาพระกัมมัฏฐานได้ออกจากป่ามาร่วมงานท่านเป็นจำนวนมาก หลวงปู่อยู่ร่วมงานจนเสร็จจึงได้กลับวัด

ช่วงก่อนเข้าพรรษา วันหนึ่งพระอาจารย์ศรี มหาวีโร (ปัจจุบันท่านอยู่วัดป่ากุง จ.ร้อยเอ็ด) และพระอาจารย์สรวง สิริปุญฺโญ (ปัจจุบันท่านอยู่วัดป่าบ้านนาซอ อ.วานรนิวาส จ.สกลนคร) พร้อมด้วยพระอีก ๑ องค์ และผ้าขาว ๑ คน ได้เที่ยววิเวกมาจากทาง จ.นครพนม ได้มาพักค้างคืนกับหลวงปู่ที่วัดป่าสันติกาวาส ๑ คืน วันรุ่งขึ้นจึงเดินทางต่อไปทาง จ.อุดรธานี

พ.ศ. ๒๕๐๖ พรรษาที่ ๒๘

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

ในพรรษา หลวงปู่ก็ได้พาพระภิกษุสามเณรปฏิบัติธุดงควัตรเหมือนที่เคยปฏิบัติมา อบรมญาติโยมที่มารักษาอุโบสถศีลในวันพระ ๘ ค่ำ ๑๔-๑๕ ค่ำเป็นประจำ รู้สึกว่ามีผู้มารักษาอุโบสถศีลและฝึกหัดนั่งสมาธิภาวนาเป็นจำนวนมากเป็นพิเศษ บางวันพระก็ถึง ๒๐๐ คน ๓๐๐ คนก็มี บางวันพระหลวงปู่ก็อบรมเอง บางวันพระก็ให้หลวงพ่อสุจินต์ ผู้เป็นลูกศิษย์ที่ท่านไว้วางใจ ได้เป็นผู้อบรมและนำญาติโยมนั่งสมาธิภาวนาแทนหลวงปู่ แต่หลวงปู่ก็นั่งฟังอยู่ด้วย เมื่อจบจากการอบรมพานั่งสมาธิภาวนาแล้วก็เป็นหน้าที่ของหลวงปู่แสดงธรรมและตอบปัญหาธรรมแก่ญาติโยมไปเรื่อยๆ จนถึงเวลาตี ๑ ตี ๒ เป็นประจำ ท่านจึงลงจากศาลากลับกุฏิของท่าน บางวันพระก็อยู่จนตี ๔ พาญาติโยมทำวัตรเช้าจนสว่างแล้วจึงเลิกกัน

รักษาไข้ด้วยธรรมโอสถ

ในวันนั้นเมื่อสว่างแล้ว ถึงเวลาปฏิบัติอาจริยวัตร ผู้เขียนและครูบาสมไปคอยที่ประตูกุฏิกลางน้ำที่ท่านพักอยู่จนสายถึงเวลาบิณฑบาตท่านก็ยังไม่เปิดกุฏิ ครูบาสมจึงให้ผู้เขียนคอยปฏิบัติท่านอยู่คนเดียว ครูบาก็ไปบิณฑบาต จนพระเณรที่ไปบิณฑบาตทุกสายได้กลับมาถึงวัดหมดท่านก็ยังไม่เปิดกุฏิ ชำเลืองหูฟังข้างในกุฏิท่าน ก็เงียบไม่มีเสียงอะไร จนถึงเวลาฉันท่านก็เงียบ หลวงพ่อสุจินต์จึงลงจากศาลามาที่กุฏิหลวงปู่แล้วหลวงพ่อสุจินต์พูดว่า *"ไม่ใช่ท่านเป็นอะไรไปแล้วหรือ"* จึงหาวิธีจะพังหน้าต่างเข้าไปดู

พอหลวงปู่ท่านได้ยินว่ากำลังจะพากันพังหน้าต่างกุฏิท่าน ท่านจึงตะโกนออกมาว่า *"ถ้าตายมันก็จะเหม็นดอก"* แล้วท่านก็เงียบไป พวกลูกศิษย์จึงพากันกลับไปฉันที่ศาลา ในวันนั้นคอยปฏิบัติท่านอยู่ตลอดวัน ท่านก็ไม่เปิดกุฏิ จนเวลา ๒ ทุ่ม ท่านจึงเปิดกุฏิ ลูกศิษย์เข้าไปปฏิบัติถวายน้ำร้อนน้ำฉัน ท่านจึงบอกว่า ท่านเข้าที่ภาวนา

เพราะท่านไม่สบายเป็นไข้ ในวันนั้นท่านเลยไม่ฉันอาหารเลย พอไข้หายวันหลังมาท่านค่อยฉัน นี้เป็นนิสัยของท่านเวลาไม่สบาย ท่านจะเข้าที่ภาวนา ไม่ให้ใครไปรบกวน

ได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระธรรมทูตสายที่ ๕

ย่างเข้าปี พ.ศ. ๒๕๐๗ หลวงปู่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระธรรมทูตสายที่ ๕ ออกอบรมประชาชนในเขตอำเภอหนองหาน หลวงปู่ได้ให้หลวงพ่อสุจินต์ จิตฺตปชฺโชโต ผู้เป็นลูกศิษย์ ซึ่งท่านก็มีหน้าที่เป็นพระธรรมทูตเหมือนกัน เป็นผู้ออกอบรมประชาชนตามจุดต่างๆ ส่วนหลวงปู่เป็นผู้คอยออกไปเยี่ยมสนับสนุนทำให้ประชาชนได้เข้าใจในการปฏิบัติ และขอถึงพระไตรสรณคมน์เป็นจำนวนมาก

เมื่อถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๗ หลวงปู่ท่านอนุญาตให้ผู้เขียนบวชเป็นสามเณรได้ ก่อนบวชท่านได้เป็นผู้ฝึกคำขานนาคให้ ท่านพิถีพิถันมาก ถ้าออกเสียงไม่ถูก ท่านไม่เอา ต้องให้ว่าอยู่นั้นแหละ ท่านฝึกให้อยู่ ๑๕ วัน เห็นว่าใช้ได้แล้วจึงอนุญาตให้ไปบวชได้

พ.ศ. ๒๕๐๗ - ๒๕๐๘ พรรษาที่ ๒๙ - ๓๐

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

ในพรรษาปี ๒๕๐๘ นี้ หลวงพ่อสุจินต์ จิตฺตปชฺโชโต ผู้เป็นศิษย์ที่สำคัญที่หลวงปู่ได้อาศัยช่วยรับภาระในการอบรมญาติโยม และเป็นผู้ปฏิบัติเด็ดเดี่ยว ได้ถึงแก่มรณภาพ จึงเปรียบเสมือนว่าแขนเบื้องขวาของหลวงปู่ได้ขาดไป หลวงปู่ต้องรับภาระในการอบรมสั่งสอน พระภิกษุสามเณรและญาติโยมแต่ผู้เดียว หลวงปู่ให้ตั้งศพหลวงพ่อสุจินต์ จิตฺตปชฺโชโต บำเพ็ญกุศลนับแต่วันที่ท่านมรณภาพคือวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๑๑ พอถึงวันขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๑๑ ก็ทำการประชุมเพลิงศพ

ในการจัดงานศพหลวงพ่อสุจินต์นี้ หลวงปู่ได้ให้ญาติโยมไปนิมนต์ครูบาอาจารย์มาร่วมงานด้วย มี หลวงปู่บัว สิริปุณฺโณ วัดป่าหนองแซง, พระอาจารย์สิงห์ทอง ธมฺมวโร

วัดป่าแก้วชุมพล, พระอาจารย์จันทา ถาวโร, พระอาจารย์เต็ม ขนฺติโก ซึ่งขณะนั้นท่านจำพรรษาอยู่วัดธาตุฝุ่นบ้านคำเจริญ หลวงปู่บัว สิริปุณฺโณ ท่านบอกว่า *"เสียดายหลวงพ่อสุจินต์นี้ล่วงไปก่อน เพิ่งได้อนาคามี แต่นี้ก็ไม่ได้มาเกิดอีกหรอกนะ"* ครูบาอาจารย์ทุกองค์ที่นิมนต์มา ท่านก็อยู่ช่วยจนเสร็จงาน แล้วทุกองค์จึงได้กลับวัด

พ.ศ. ๒๕๐๙ พรรษาที่ ๓๑

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

ต้นปี พ.ศ. ๒๕๑๐ นี้ หลวงปู่ขาว อนาลโย วัดถ้ำกลองเพล ท่านได้อาพาธ หลวงปู่ได้ไปเยี่ยมและอยู่เฝ้าปรนนิบัติโดยหลวงปู่ให้ครูบาสมและผู้เขียนซึ่งเป็นสามเณรติดตามไปด้วย นายดอนเอารถเก๋งมารับจากวัดป่าสันติกาวาส ไปส่งที่วัดถ้ำกลองเพล เมื่อถึงวัดถ้ำกลองเพลก็เป็นเวลาใกล้ค่ำ เพราะตอนนั้นถนนยังเป็นลูกรังหมดรถวิ่งเร็วไม่ได้ หลวงปู่พักที่กุฏิผาผึ้ง มีพระอาจารย์คำสุก และพระอาจารย์จันทร์โสม กิตติกาโร (ปัจจุบันท่านอยู่ที่วัดป่าบ้านนาสีดา อ.บ้านผือ จ.อุดรธานี) พักอยู่ด้วยกัน เพราะขณะนั้น พอครูบาอาจารย์ทั้งหลายได้ทราบว่าหลวงปู่ขาวอาพาธต่างก็พากันทยอยเข้าไปค้างที่วัดถ้ำกลองเพล ในขณะที่หลวงปู่ขาวท่านอาพาธหนักอยู่นั้น ครูบาอาจารย์พระเณรรวมกันก็เป็น ๕๐-๖๐ องค์ ในระยะนั้นก็ถือว่ามาก

ครูบาอาจารย์ผู้ใหญ่ที่เข้าไปเยี่ยมและค้างคืนในขณะนั้นก็มีหลวงปู่อ่อน ญาณสิริ, หลวงปู่ฝั้น อาจาโร, หลวงปู่บัว สิริปุณฺโณ, พระอาจารย์วัน อุตฺตโม, พระอาจารย์จวน กุลเชฏฺโฐ, พระอาจารย์สิงห์ทอง ธมฺมวโร และก็มีอีกหลายๆ องค์ ครูบาอาจารย์เปลี่ยนวาระกันเฝ้าไข้ท่านหลวงปู่ขาวนั้นท่านพักอยู่ที่กุฏิหนูพลอย จิตขยัน หลวงปู่ขึ้นเฝ้าเวลากลางคืน ถ้าวันไหนท่านขึ้นเฝ้า ท่านจะนั่งอยู่ทางขวามือของหลวงปู่ขาว และท่านจะนั่งตัวตรง ภาวนาเฝ้าอยู่ ไม่พูดคุยกับองค์อื่น ต่างองค์ต่างสำรวมกายและจิต หลวงปู่จะนั่งตัวตรงอยู่จนสว่าง จึงกลับที่พักล้างหน้า แล้วก็ลงรวมที่ถ้ำและออกบิณฑบาต หลวงปู่เป็นหัวหน้าบิณฑบาตสายบ้านห้วยเดื่อ ในตอนนั้นสัตว์ป่าและป่าไม้ยังมีเยอะ ช้างป่าก็ยังมี เวลาเดินไปบิณฑบาตก็ยังต้องระวังช้างป่า

ให้โอวาทพระเณร

เมื่อถึงวันพระ ๘ ค่ำ ทั้งพระ สามเณร แม่ชี และญาติโยม รวมประชุมกันที่ถ้ำกลองเพล ทำวัตรสวดมนต์เย็น ในวันนั้นหลวงปู่เป็นหัวหน้าในที่ประชุม เมื่อทำวัตรสวดมนต์จบแล้ว ครูบาอาจารย์ที่รองจากหลวงปู่มีอยู่หลายองค์ จึงพากันนิมนต์ให้หลวงปู่เป็นผู้ให้โอวาทพระเณร หลวงปู่จึงให้โอวาทเตือนในที่ประชุมว่า *"ในขณะนี้ครูบาอาจารย์ท่านอาพาธพวกเราได้มารวมกันเป็นจำนวนมาก ขอให้ต่างองค์ต่างรักษาจิตของตัวเอง มีสติสำรวมระมัดระวังจิตใจของตัวเอง อย่าปล่อยให้มันไปทับครูบาอาจารย์ ถ้าไม่มีสติสำรวมจิตใจ ปล่อยให้ฟุ้งซ่านโลเล ครูบาอาจารย์ท่านบอกว่ามันทับ มันทับ จิตของท่านละเอียดหมดจด เมื่อเราปล่อยจิตของเราโลเล จึงไปกระทบของท่าน ท่านจึงบอกว่ามันทับ มันทับ ขอให้ต่างองค์ต่างตั้งใจสำรวมจิตใจของตนๆ จึงได้ชื่อว่า สนับสนุนครูบาอาจารย์ เพื่อจะให้ท่านหายจากอาพาธ ถ้าปล่อยจิตใจโลเลไปทับถมท่านเท่ากับเหยียบย่ำซ้ำเติมให้อาพาธของท่านทรุดหนักลง จึงขอให้ทุกๆ ท่านจงสำรวมจิตใจของตนไว้ด้วยความไม่ประมาทเถิด"*

เมื่อหลวงปู่ให้โอวาทจบแล้ว ก็มีการฟังพระธรรมเทศนาจากครูบาอาจารย์องค์อื่นต่อไป การอาพาธของหลวงปู่ขาวในครั้งนั้น ใครๆ ก็เข้าใจว่าท่านจะละขันธ์แน่นอน จนถึงกับครูบาอาจารย์ต้องวางแผนเตรียมการกันเป็นการใหญ่ เตรียมทำปะรำที่พักที่รับแขกไว้ เวลาไปเอาไม้ไผ่จากอ่างอาราม ซึ่งอยู่ห่างจากถ้ำกลองเพลหลายกิโล หลวงปู่ก็ไปช่วยแบกไม้ไผ่ด้วย และไปเจอหินที่อ่างอารามเป็นหินที่ใช้ลับมีดได้ดี หลวงปู่ยังให้เอาผ้าอาบน้ำสะพายเอาก้อนหินมาด้วย อยู่ต่อมาคุณหมออวย เกตุสิงห์ ได้เอาเลือดตัวเองเข้าถวายให้ท่านหลวงปู่ขาว แล้วการอาพาธของท่านก็ค่อยหายไป อาการดีขึ้นเรื่อยๆ

หลวงปู่พากลับจากถ้ำกลองเพล

หลวงปู่พาพักดูแลปรนนิบัติท่านหลวงปู่ขาวอยู่ถึงสิบห้าวัน เมื่อเห็นว่าอาการท่านดีขึ้นแล้ว จึงพาครูบาสมและผู้เขียนเดินทางกลับจากถ้ำกลองเพลอาศัยรถแขวงทางหนองวัวซอ ที่เข้าไปส่งน้ำที่วัดถ้ำกลองเพลตอนบ่ายๆ มาลงที่หนองวัวซอ นั่งรถโดยสารต่อจากหนองวัวซอมาลงที่อุดร ต่อรถโดยสารสายอุดร-สกลนคร ลงที่ทางแยกไชยวาน หลวงปู่พาเดินสะพายบาตรแบกกลด ให้พ่อใหญ่มาหาบก้อนหินลับมีดถึงวัดป่าสันติกาวาสเป็นเวลาเที่ยงคืนพอดี

พ.ศ. ๒๕๑๐ พรรษาที่ ๓๒

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

ปีนี้พระอาจารย์ทูล ขิปฺปปญฺโญ ได้มาจำพรรษาศึกษาอยู่กับหลวงปู่ (ปัจจุบันท่านอยู่ที่วัดป่าบ้านค้อ อ.บ้านผือ จ.อุดรธานี) ขณะนั้นท่านได้ ๗ พรรษา ดังที่มีปรากฏอยู่ในหนังสืออัตโนประวัติของท่านดังนี้

"ในพรรษาที่ ๗ นี้ จำพรรษาอยู่ที่วัดสันติกาวาส ตำบลไชยวาน อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี มีหลวงปู่บุญจันทร์ กมโล เป็นเจ้าอาวาส ในพรรษนี้การภาวนาปฏิบัติก็มีความราบรื่นไปด้วยดี นิสัยของหลวงปู่บุญจันทร์ ท่านมีนิสัยที่พูดน้อย การพูดในธรรมก็มีน้อย แต่ก็เต็มไปด้วยเนื้อหาสาระ คำพูดที่ท่านพูดออกมา เมื่อนำไปพินิจพิจารณาดูแล้ว มีความหมายอย่างลุ่มลึก และเต็มไปด้วยเหตุด้วยผล ถ้ามีปัญญาดีพิจารณาให้รอบคอบแล้ว มีความหมายอย่างพิสดารมากทีเดียว เว้นเสียแต่ผู้มีหูหนาปัญญาทึบเท่านั้น จึงจะฟังธรรมของท่านไม่รู้เรื่อง"

พ.ศ. ๒๕๑๑ พรรษาที่ ๓๓

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

เมื่อออกพรรษาแล้วเข้าฤดูแล้ง เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๒ หลวงปู่ได้ไปช่วยเตรียมงานถวายเพลิงศพ ท่านพระอาจารย์พร สุมโน วัดประชานิยม บ้านหนองหลวง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร ในงานถวายเพลิงศพ ท่านพระอาจารย์พร สุมโน วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๒ ได้มีบรรดาครูบาอาจารย์สายกัมมัฏฐานได้มาร่วมในงานเป็นจำนวนมาก และศรัทธาญาติโยมจากทั่วสารทิศ ได้มาตั้งโรงทานบริการให้ความสะดวกสบายแก่ผู้มาร่วมในงาน บรรยากาศในงานเต็มไปด้วยความสงบ ไม่อึกทึกครึกโครม ไม่มีมหรสพ มีแต่การแสดงธรรมทั้งกลางวันและกลางคืน หลวงปู่อยู่ช่วยจนงานสำเร็จเสร็จสิ้นเรียบร้อย จึงได้กลับวัด

พ.ศ. ๒๕๑๒ - ๒๕๑๓ พรรษาที่ ๓๔ - ๓๕

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

เมื่อออกพรรษาแล้ว หลวงปู่ปรารภถึงศาลาการเปรียญของวัดป่าสันติกาวาสที่หลวงปู่พาญาติโยมสร้างเป็นหลังที่ ๒ ได้ชำรุดทรุดโทรม คณะศรัทธาญาติโยมจึงลงมติว่า ควรจะรื้อแล้วสร้างหลังใหม่หลังจากญาติโยมเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จในการทำนาแล้ว เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๑๔ หลวงปู่ได้พาญาติโยม ไปติดต่อขอไม้จากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ อำเภอบ้านดุง และได้นำไม้จากดงปอ บ้านหนองไฮ อำเภอบ้านดุงมาทำเสาศาลาการเปรียญหลังที่ ๓

ในขณะที่หลวงปู่ท่านพาญาติโยมไปพักค้างคืนอยู่ที่ดงปอ เพื่อคัดหาเอาไม้มาทำเสาศาลาการเปรียญนั้น ท่านได้สั่งผู้เขียนและพระที่อยู่เฝ้าวัด ให้ตัดเย็บผ้าไตรจีวรไว้ ให้ได้ ๑๐ ไตร เพื่อจะไปถวายบังสุกุลในงานถวายเพลิงศพ หลวงปู่พรหม จิรปุญฺโญ วัดประสิทธิธรรม บ้านดงเย็น อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งท่านได้มรณภาพตั้งแต่วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๑๒ และจะทำพิธีถวายเพลิงศพท่านในวันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๑๔

เมื่อหลวงปู่สั่งแล้ว ผู้เขียนพร้อมด้วยพระที่อยู่เฝ้าวัด ได้ช่วยกันตัดเย็บย้อมผ้าได้ครบตามที่หลวงปู่สั่งไว้ ในขณะนั้นผู้เขียนเพิ่งบวชเป็นพระภิกษุได้ ๒ เดือนเท่านั้น เมื่อหลวงปู่พักอยู่ดงปอ บ้านหนองไฮ อำเภอบ้านดุง พวกญาติโยมพากันตัดไม้ได้ครบจำนวน ๖๐ ต้น ยาวต้นละ ๑๐ เมตร เป็นไม้มะค่าแต้ทั้งหมด จึงให้รถลากซุงจากดงปอ อำเภอบ้านดุง มาที่วัดป่าสันติกาวาส แล้วว่าจ้างพวกที่เป็นช่าง ถากเสาให้ ค่าถากต้นละ ๑๐๐ บาท บางพวกก็ไม่คิดค่าจ้าง ช่วยกันถากเอาบุญ จนได้ต้นเสาครบ ๖๐ ต้น

หลวงปู่พาไปร่วมงานถวายเพลิงศพ หลวงปู่พรหม จิรปุญฺโญ

เมื่อถึงวันเริ่มงานถวายเพลิงศพหลวงปู่พรหม จิรปุญฺโญ คือวันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๑๔ หลวงปู่ได้พาญาติโยมและพระผู้ติดตามคือผู้เขียน ไปร่วมงานในคราวครั้งนั้น ถนนหนทางไปมาลำบากไม่สะดวก ว่าจ้างรถให้ไปส่ง ออกจากบ้านไชยวาน ไปทางอำเภอสว่างแดนดิน บ้านหนามแท่ง บ้านคำขัน ข้ามน้ำสงครามเข้าถึงบ้านดงเย็น ถนนเต็มไปด้วยทราย บางทีรถติดทราย พวกชาวบ้านต้องมาช่วยกันเข็นรถ ในพิธีงานถวายเพลิงศพหลวงปู่พรหมนั้น ไม่มีมหรสพอะไร เป็นแบบงานของพระกัมมัฏฐาน ตอนกลางวันก็มีครูบาอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นองค์แสดงธรรม ตอนกลางคืน พระภิกษุสามเณรที่มาร่วมในงานเป็นจำนวนมาก ทั้งอุบาสกอุบาสิกา พร้อมกันทำวัตรเย็นและสวดมนต์เพื่อเป็นการบูชาพระคุณของหลวงปู่พรหม แล้วจากนั้นก็ฟังพระธรรมเทศนาไปตลอดคืน หลวงปู่ได้พาทอดผ้าไตร ๑๐ ไตรที่ได้เตรียมไว้นำไปจากวัด ถวายในงานหลวงปู่พรหมด้วย

ท่านได้พาค้างคืนอยู่จนเสร็จงานคือ วันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ.๒๕๑๔ เวลา ๔ ทุ่มเป็นเวลาถวายเพลิงจริง เช้าวันที่ ๗ มีนาคม เก็บอัฐิ มีพิธีสวดมนต์ฉลองอัฐิธาตุ หลวงปู่ได้อยู่ในจำนวนพระสงฆ์สวดมนต์ฉลองอัฐิด้วย เมื่อสวดมนต์เสร็จมีการถวาย

อาหารบิณฑบาตแก่พระภิกษุสามเณรที่มาร่วมในงาน แล้วก็เป็นเสร็จพิธี ครูบาอาจารย์ต่างล่ำลากันกลับที่อยู่ของแต่ละท่านละองค์ หลวงปู่ก็พาเดินทางกลับวัดป่าสันติกาวาส

ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์

หลวงปู่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ให้เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นตรี เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ มีนามว่า **"พระครูศาสนูปกรณ์"** เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ ถึงแม้หลวงปู่ได้รับสมณศักดิ์แล้ว ท่านก็ไม่หลงในยศถาบรรดาศักดิ์ ท่านยังปฏิบัติองค์ตามแบบพระกัมมัฏฐานตามที่ได้เคยปฏิบัติมา

พ.ศ. ๒๕๑๔ พรรษาที่ ๓๖

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

ในพรรษาปี พ.ศ.๒๕๑๔ นี้ หลวงปู่เริ่มมีอาการอาพาธด้วยโรคปวดข้อสะโพกข้างขวา แต่อาการไม่รุนแรง ในพรรษานี้หลวงปู่ได้ตั้งใจแสดงธรรม ให้พระเณรและญาติโยมฟังเป็นประจำทุกวัน วันละ ๒ ครั้ง คือตอนเย็น หลังจากทำข้อวัตรกิจวัตรเสร็จแล้ว เวลาประมาณ ๕ โมงเย็น ท่านจะลงศาลานำทำวัตรเย็น แล้วก็ขึ้นแสดงธรรม ตอนเช้าหลังจากกลับบิณฑบาต จัดเตรียมอาหารลงในบาตรเสร็จแล้ว ท่านก็ขึ้นแสดงธรรม จบแล้วจึงพาฉันอาหารบิณฑบาต ธรรมะที่ท่านแสดงนั้น ท่านแสดงในเรื่องมงคล ๓๘ ประการ หรือที่เรียก มงคลทีปนี คือการไม่คบค้าสมาคมกับคนพาลเป็นเบื้องต้น การไม่มีความเศร้าโศกเสียใจเป็นปริโยสานถือว่าเป็นอุดมมงคลอันสูงสุด

หลวงปู่ท่านได้แสดงอยู่จนตลอดไตรมาส ๓ เดือนจึงจบ และการปฏิบัติทางด้านจิตตภาวนา ท่านก็ได้เข้มงวดกวดขัน ตักเตือนพระเณรไม่ให้ประมาท เมื่อออกพรรษาแล้วท่านก็ยังแสดงธรรมต่อไปอีกระยะหนึ่งท่านจึงหยุด การแสดงธรรมในพรรษานี้เหมือนกับว่าท่านจงใจที่จะแสดงเป็นครั้งสุดท้าย แล้วท่านจะได้จากลูกศิษย์ลูกหาไปฉะนั้น อาการอาพาธด้วยโรคปวดข้อสะโพกข้างขวาของท่านก็ได้แสดงอาการหนักขึ้น

เรื่อยๆ หลวงปู่ท่านมีความอดทนมาก ท่านทำเหมือนไม่มีอะไรคือไม่ได้สนใจต่อโรคที่แสดงตัวกำเริบขึ้นทุกวันทุกวัน

การก่อสร้างศาลานิยมสุวรรณสิทธิ์สามัคคีอุปถัมภ์

เมื่อถึงเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๑๕ หลวงปู่ให้รื้อศาลาหลังที่ ๒ ของวัดป่า-สันติกาวาส ที่หลวงปู่พาสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๙๕ ซึ่งชำรุดเพราะเป็นศาลาไม้เมื่อรื้อเสร็จแล้วก็ให้ช่างอ้วย นายแก้วเป็นช่างก่อสร้างหลังใหม่ ตกลงค่าแรงช่างยกโครงมุงหลังคาใส่ขางวางตงเสร็จราคา ๘,๐๐๐ บาท ช่างวางผังขุดหลุมเสาศาลา พวกชาวบ้านก็ช่วยกัน ทั้งแก่เฒ่าหนุ่มสาว บริจาคกำลังแรง ขุดหลุมเสาศาลาทั้งห้าสิบเอ็ดหลุม เสร็จแล้วก็อัดก้นหลุมกันทรุดด้วยหินแม่รัง และเทคอนกรีตทับอีกครั้งหนึ่ง

อาพาธครั้งที่ ๓ เริ่มเดินไม่ได้

ปลายเดือนมกราคม ๒๕๑๕ ในขณะที่ขุดหลุมเสาศาลา หลวงปู่ท่านเดินดูงานท่านใช้เท้าขวาของท่านกวาดดินที่ขรุขระอยู่ปากหลุม ทำให้ท่านปวดที่สะโพกเดินไม่ได้ ต้องใช้รถสำหรับเข็นปี๊บน้ำใส่ตุ่ม เอาเสื่อปูแล้วให้หลวงปู่นั่ง แล้วเข็นท่านกลับกุฏิกลางน้ำ นับแต่วันนั้นต้องเอารถเข็นหลวงปู่จากกุฏิ ลงมาฉันเช้าที่เพิงซึ่งใช้แทนศาลาชั่วคราว ฉันเสร็จก็ให้ท่านนั่งรถเข็นกลับกุฏิกลางน้ำ ท่านจะดูงานอะไรก็ให้เอารถเข็นน้ำนั่นแหละเข็นไป

เป็นประธานในการทำวุฏฐานวิธียกเสาศาลา

หลวงปู่กำหนดให้ญาติโยมชาวบ้านมาช่วยกันยกเสาศาลา ในวันเพ็ญเดือน ๓ ซึ่งตรงกับวันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ.๒๕๑๕ แต่วันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๓ ตรงกับวันที่ ๒๙ มกราคม พ.ศ.๒๕๑๕ หลวงปู่พาทำวุฏฐานวิธียกเสาแรกก่อน ซึ่งมีคนไม่มาก

นักประมาณ ๑๐ กว่าคน พอถึงวันเพ็ญเดือน ๓ ที่นัดหมาย มีชาวบ้านหญิงชาย มาช่วยกันดึงเสาศาลายาว ๑๐ เมตรขึ้นตั้ง มีประมาณ ๓๐๐ คน เสา ๕๑ ต้น ตั้งวันเดียวไม่เสร็จ วันที่สองครึ่งวันก็ตั้งเสาศาลาเสร็จ ต่อจากนั้นก็เป็นหน้าที่ของช่าง ดำเนินต่อไป จนถึงเดือนพฤษภาคมจึงได้มุงหลังคาด้วยสังกะสี

ไม่ยอมไปหาหมอ

อาการป่วยหลวงปู่ทรุดลงเรื่อยๆ จากปวดที่สะโพก เดินไม่ได้ มีไข้แทรก คณะศิษย์กราบนิมนต์ไปให้หมอที่โรงพยาบาลตรวจ ท่านก็ไม่ยอมไป คณะศิษย์ไม่ได้นิ่งนอนใจ หายาพื้นบ้านมาถวายการรักษา ท่านก็เมตตาฉันให้นิดๆ หน่อยๆ เพราะตัวท่านเองก็เก่งในด้านสมุนไพรอยู่แล้ว อาการทรุดลงเรื่อยๆ หลวงปู่เดินไม่ได้ ๓ เดือนผ่านไป พอเข้าเดือนที่ ๔ จากที่เอารถเข็นท่านจากกุฏิลงไปฉันเช้าที่ศาลาชั่วคราวได้ ท่านก็ลงไม่ได้ ฉันเช้าอยู่บนกุฏิ พอปลายเดือนพฤษภาคม มีไข้สูงและปวดขาขวาตลอดตอนกลางคืนอากาศเย็นยิ่งปวดมาก จะสังเกตเห็นจากที่ท่านพลิกขาบ่อยๆ แต่ท่านก็ไม่ได้บ่นว่าอะไร หลวงปู่ท่านเป็นผู้มีสติและขันติเพียบพร้อม ในระหว่างนี้ท่านพระอาจารย์คำ สุมงฺคโล ที่เคยจำพรรษาร่วมกับหลวงปู่ที่อุบลฯ ขณะนั้นท่านมาจำพรรษที่บ้านคำเลาะ ไชยวาน ท่านได้มาเยี่ยม และสอนคาถาระงับการปวดแก่ผู้เขียนเพื่อใช้เป่าถวายหลวงปู่ซึ่งเมื่อลองทำดูแล้ว ก็ดูเหมือนจะใช้ได้ สังเกตเห็นท่านนานๆ พลิกขาทีหนึ่ง แต่ดูอาการท่านแล้วเหมือนกับท่านไม่ห่วงใยในสังขารที่กำลังแปรปรวนอยู่ ต่อมาอาการอาพาธกำเริบมากขึ้น จากที่ท่านนั่งได้ก็กลายเป็นท่านต้องนอนโทรม และฉันข้าวต้มได้วันละช้อน ๒ ช้อนเท่านั้น

ย่างเข้าเดือนที่ ๕ เดือนมิถุนายน ๒๕๑๕ เมื่อท่านพระอาจารย์สิงห์ทอง ธมฺมวโร วัดป่าแก้วชุมพล ได้ทราบข่าวว่าหลวงปู่ป่วยหนัก จนฉันข้าวแค่วันละช้อน ๒ ช้อน ท่านจึงเดินทางจากวัดป่าแก้วชุมพลมาเยี่ยมหลวงปู่ เมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๑๕ พอท่านอาจารย์สิงห์ทองขึ้นไปถึงหลวงปู่ที่กุฏิ ท่านก็พูดเป็นเชิงเย้าเล่นกับหลวงปู่ตามนิสัยของท่านว่า *"เอ้า! ป่วยมานอนตายอยู่ที่นี้ทำไม"* หลวงปู่ตอบ *"ไม่นอนตาย*

ยังไง คนเดินไม่ได้” ท่านอาจารย์สิงห์ทองพูดต่อ *“ทำไมไม่ไปหาหมอ”* หลวงปู่เงียบ แล้วท่านอาจารย์สิงห์ทองก็ถามอาการป่วยของหลวงปู่ว่าเป็นอย่างไรต่ออย่างไรบ้าง หลวงปู่เล่าให้ฟัง แล้วท่านอาจารย์สิงห์ทองจึงกราบขอนิมนต์หลวงปู่ไปหาหมอที่โรงพยาบาลเพื่อให้หมอตรวจรักษา หลวงปู่ตอบท่านอาจารย์สิงห์ทองว่า *“ถ้าจะให้ไปหาหมอให้ไปกราบเรียนพ่อแม่ครูอาจารย์บ้านตาดเสียก่อน ว่าท่านจะเห็นสมควรอย่างไร จึงค่อยปฏิบัติตาม”*

เมื่อท่านอาจารย์สิงห์ทองได้โอกาสอย่างนั้น จึงให้โยมขับรถสองแถวเล็กพาไปวัดป่าบ้านตาดในวันนั้น กราบเรียนท่านพระอาจารย์มหาบัว ญาณสมฺปนฺโน เล่าเรื่องป่วยของหลวงปู่ให้ท่านฟัง ท่านพระอาจารย์มหาบัวจึงสั่งท่านอาจารย์สิงห์ทองว่า *“ให้ไปบอกท่านบุญจันทร์ว่าเดี๋ยวนี้หมอเขามี ไปให้หมอเขาตรวจดูก่อน ถ้าเขารักษาได้ก็ให้หมอเขารักษา ถ้าเขารักษาไม่ได้ค่อยกลับมาคอยวันตายที่วัด”* แล้วท่านพระอาจารย์มหาบัวก็พาท่านอาจารย์สิงห์ทองเข้ามาในเมืองอุดรไปที่สนามบินจองตั๋วเครื่องบิน ๓ ที่นั่งให้หลวงปู่เดินทางไปหาหมอที่โรงพยาบาลศิริราช สั่งให้ท่านอาจารย์สิงห์ทองเป็นผู้ติดตามไปที่โรงพยาบาลศิริราชด้วย และโยมผู้ชายอุปัฏฐากอีกหนึ่งคน ได้ที่นั่งเครื่องบินและวันเดินทางแน่นอนแล้ว ท่านพระอาจารย์มหาบัวจึงสั่งท่านอาจารย์สิงห์ทองว่าจะให้รถไปรับวันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๑๕ มาค้างคืนที่วัดป่าบ้านตาด เช้าวันที่ ๑๓ ฉันเช้าเสร็จไปขึ้นเครื่องบินที่สนามบินอุดร เครื่องออกเวลา ๑๑.๐๐ น.

หลวงปู่มีความเคารพ
ในท่านพระอาจารย์มหาบัวเป็นอย่างยิ่ง

เมื่อท่านอาจารย์สิงห์ทองรับคำสั่งจากท่านพระอาจารย์มหาบัวแล้ว ก็กลับมากราบเรียนให้หลวงปู่ทราบในเย็นวันนั้น แล้วท่านก็กลับไปวัดป่าแก้วชุมพล เมื่อหลวงปู่ได้ทราบคำสั่งของครูบาอาจารย์ก็ยอมปฏิบัติตาม

เหตุที่ผู้เขียนจะได้ติดตามไปปฏิบัติหลวงปู่
ที่โรงพยาบาลศิริราช

คุณบวร จันทรขันตี เป็นโยมอุปัฏฐากที่ถูกกำหนดตัวให้เป็นผู้ติดตามหลวงปู่ไปโรงพยาบาลศิริราชด้วย คุณบวรไม่ค่อนสันทัดในการอุปัฏฐากหลวงปู่จึงพูดกับผู้เขียนว่า *"ในวันเดินทาง ให้ครูบาไปส่งหลวงปู่ที่สนามบินด้วย ถ้าเครื่องบินว่างมีที่นั่งผมจะเป็นผู้ออกค่าตั๋วเครื่องบินให้"* ในขณะนั้นผู้เขียนพึ่งบวชเป็นพระได้หนึ่งพรรษา

เดินทางไปตรวจรักษาที่โรงพยาบาลศิริราช

วันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๑๕ หลังจากฉันเช้าเสร็จ ได้เตรียมบริขารของหลวงปู่และของผู้เขียนไว้เรียบร้อย ญาติโยมเมื่อทราบว่าหลวงปู่จะจากไปรักษาการอาพาธที่กรุงเทพฯ ก็มาชุมนุมกันที่วัดเป็นจำนวนมาก ต่างมีความเป็นห่วงอาลัยในตัวหลวงปู่ที่ท่านได้เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรที่พึ่งพาอาศัยมาเป็นเวลานาน จะจากไปในที่อื่น บางคนก็โศกเศร้าเหงาหงอย กลัวว่าหลวงปู่จะไม่หายจากอาพาธ

บ่ายของวันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๑๕ รถแลนต์ของคุณแม่กุ่ยกิม ร้านขายยาชวลิต เมืองอุดรธานี ซึ่งเป็นโยมอุปัฏฐากของวัดป่าบ้านตาด ซึ่งมีนายบุญเป็นผู้ขับได้วิ่งเข้ามาจอดที่ศาลาวัดป่าสันติกาวาส โดยมีท่านอาจารย์สิงห์ทอง และพระอาจารย์เชอรี่ (พระฝรั่ง) นั่งมาด้วย ท่านอาจารย์สิงห์ทองลงไปหาหลวงปู่ที่กุฏิกลางน้ำ ผู้เขียนและคุณบวรนำบริขารที่เตรียมไว้ขึ้นรถ นำรถเข็นไปรับหลวงปู่จากกุฏิมาขึ้นรถที่ศาลาญาติโยมพากันกราบส่งหลวงปู่ขึ้นรถ พวกโยมทั้งหญิงชายหนุ่มแก่เฒ่าชรา พากันกล่าวอวยพรขอให้หลวงปู่หายจากโรคภัยไข้เจ็บ ได้กลับมาเป็นที่พึ่งของลูกศิษย์ลูกหาอีกต่อไป ผู้เขียนนั่งใกล้ๆ คอยประคองหลวงปู่ไปในรถ รถถึงวัดป่าบ้านตาดเป็นเวลาเย็น

เมื่อหลวงปู่ลงจากรถแลนด์แล้ว ได้นำรถเข็นน้ำของวัดป่าบ้านตาดมารับให้หลวงปู่ขึ้นนั่ง ในขณะนั้น ท่านพระอาจารย์มหาบัวท่านอยู่บนศาลา หลวงปู่บอกว่าจะไปกราบท่านเสียก่อน เมื่อท่านทราบท่านจึงบอกว่า *"ไม่ต้องมากราบหรอก รู้จักกันอยู่แล้ว ให้ไปที่พักเลย"* ท่านจัดให้พักที่กุฏิใกล้ๆ ประตูทางเข้าวัด เข็นรถเข็นหลวงปู่ไปที่กุฏิ พยุงหลวงปู่ขึ้นพักที่กุฏิ ผู้เขียนก็พักอยู่กับหลวงปู่ โยมที่ติดตามไปท่านให้พักที่ศาลา

เป็นครั้งแรกและเป็นคืนเดียวเท่านั้นที่ผู้เขียนได้ค้างคืนที่วัดป่าบ้านตาด ตอนกลางคืนมีแต่เสียงจิ้งหรีดและแมลงอีร้องตามประสาของมัน ผู้เขียนมีความกลัวในท่านอาจารย์ใหญ่เป็นอย่างมาก ไม่รู้เป็นอะไรกลัวท่านแต่ไหนแต่ไรมา ไม่เคยชินชาเลย แต่ก็มีความเคารพในองค์ท่านอย่างซาบซึ้ง

ออกจากวัดป่าบ้านตาด
ไปขึ้นเครื่องบินสนามบินอุดรธานี

วันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๑๕ ท่านพระอาจารย์มหาบัวให้จัดอาหารมาถวายหลวงปู่ที่กุฏิ โดยไม่ต้องลงไปตอนเช้าที่ศาลา คุณหญิงส่งศรี เกตุสิงห์ ได้นำสำรับอาหารมาถวาย หลวงปู่ฉันเสร็จ รถแลนด์ของคุณแม่กุ๋ยกิมเข้ามารับที่วัดป่าบ้านตาดไปส่งที่สนามบินอุดร คุณบวรติดต่อดู ที่นั่งมีว่างอยู่ จึงซื้อตั๋วให้ผู้เขียนติดตามหลวงปู่ไปกรุงเทพฯ ด้วย เมื่อเช็คตั๋วเครื่องบินเรียบร้อยแล้วรออยู่ไม่นาน เครื่องบินแอฟโร่ ๒๒ ที่นั่งบินมาจากจังหวัดเลย มาลงสนามบินอุดร พอเครื่องบินจอด เห็นหลวงปู่ชามา อจุตฺโต วัดป่าบ้านไร่ม่วง เมืองเลย เดินลงจากเครื่องบินมาถามท่าน ท่านบอกว่าจะไปกรุงเทพฯ ด้วยกัน แล้วท่านจะไปเยี่ยมหลวงปู่ชอบ ฐานสโม ที่โรงพยาบาลศิริราช

เมื่อได้เวลาเครื่องบินออก ผู้เขียนกับท่านอาจารย์สิงห์ทองพยุงหลวงปู่ขึ้นเครื่องบิน มีคุณบวร จันทรขันตีติดตามไปด้วย ให้หลวงปู่นั่งเรียบร้อยแล้ว ผู้เขียนนั่งติดกับหลวงปู่ ขณะนั้นหลวงปู่ได้ถูกทุกขเวทนาเบียดเบียนเป็นกำลัง ท่านมีอาการสั่นไปทั้งตัว เพราะความเจ็บปวดที่ต้นขา และความเหนื่อยเป็นกำลัง หลวงปู่ท่านมีสติและขันติกล้า

ท่านไม่พูดว่าอะไรนั่งเงียบ ผู้เขียนมองดูอาการของท่านแล้ว มีความสงสารท่านเป็นกำลัง พอดีนึกได้ว่าในย่ามมียากูลอนซานอยู่ ๑ หลอด จึงถามหลวงปู่ว่า หลวงปู่จะฉันหรือไม่ ท่านบอกว่าเอามาลองดู จึงได้เอาถวายให้ท่านฉัน ไม่นานอาการท่านก็ดีขึ้น

พอดีถึงเวลาเครื่องบินออกจากสนามบินอุดร ทะยานขึ้นสู่อากาศเมื่อเวลา ๑๑.๐๐ น. ไปลงพักรับผู้โดยสารที่ขอนแก่นอีก ๓๐ นาที ขึ้นจากขอนแก่นถึงท่าอากาศยานกรุงเทพฯ เวลา ๑๓.๓๐ น. ตอนลงจากเครื่องบินที่ดอนเมือง ผู้เขียนและท่านอาจารย์สิงห์ทองพยุงหลวงปู่ลงจากเครื่องอย่างทุลักทุเล เพราะหลวงปู่นั่งทรมานอยู่ในเครื่องบินเป็นเวลา ๒ ชั่วโมงครึ่ง พยุงหลวงปู่เดินเข้าที่พักผู้โดยสารขาเข้า คุณหมอเจริญ วัฒนะสุชาติ มาคอยรับที่ดอนเมือง เพราะท่านพระอาจารย์มหาบัวท่านเมตตาเป็นธุระทุกอย่าง ทั้งเรื่องรถรับและเรื่องหมอที่โรงพยาบาลศิริราช

หลวงปู่และผู้ติดตาม คือ ท่านอาจารย์สิงห์ทอง, ผู้เขียน และคุณบวร ขึ้นรถคุณหมอเจริญ วัฒนะสุชาติ เรียบร้อยแล้ว คุณหมอขับรถพาไปแวะที่บ้าน ที่ถนนสุโขทัยก่อน เพราะคุณหมอยังไม่ได้ทานอาหารเที่ยง เมื่อคุณหมอทานอาหารเสร็จแล้วจึงได้พาไปที่โรงพยาบาลศิริราช

ถึงโรงพยาบาลศิริราช

เมื่อรถถึงโรงพยาบาลศิริราช จอดที่ประตูเข้าตึกผู้ป่วย ได้มี ศ.นพ.อุดม โปษะกฤษณะ และ ศ.นพ.โรจน์ สุวรรณสุทธิ มาคอยรับ ท่านอาจารย์สิงห์ทองได้ยื่นจดหมายให้อาจารย์หมอทั้งสอง ซึ่งเป็นจดหมายของท่านพระอาจารย์มหาบัวฝากให้พระอาจารย์บุญจันทร์ที่อาพาธอยู่ในความดูแลของอาจารย์หมอทั้งสองด้วย อาจารย์หมอโรจน์ให้รถเข็นผู้ป่วยรับหลวงปู่แล้วนำไปที่ตึก ๗๒ ปี ชั้น ๖

พบกับหลวงปู่ชอบ จานสโม

หลวงปู่ชอบท่านได้พักรักษาโรคอัมพาต อยู่ตึก ๗๒ ปี ชั้น ๖ นี้ ก่อนแล้ว อาจารย์หมอโรจน์ได้จัดให้หลวงปู่พักห้องติดกับหลวงปู่ชอบ เมื่อหลวงปู่ชอบได้ทราบว่า พระอาจารย์บุญจันทร์อาพาธมาพักห้องติดกับท่าน ท่านได้เมตตาให้พระอาจารย์ขันตี ญาณวโร ซึ่งเป็นลูกศิษย์อุปัฏฐากท่าน เอารถเข็นท่านเข้ามาเยี่ยมหลวงปู่ในห้อง เป็นภาพที่ทำให้ผู้เขียนประทับใจไม่มีวันลืม หลวงปู่ได้รู้จักกับหลวงปู่ชอบแต่วันนั้นมาจนตลอด ท่านมีความเคารพในหลวงปู่ชอบเป็นอันมาก

ยอมโง่จึงไม่โง่

เมื่ออาจารย์หมอโรจน์มาส่งหลวงปู่เข้าห้องพักแล้ว อาจารย์หมอกลับออกไปให้พยาบาลเข้ามาแนะนำวิธีใช้อุปกรณ์ในห้องผู้ป่วย พยาบาลแนะนำไปว่า ตรงนี้เปิดไฟตรงนี้เปิดแอร์ ตรงนี้กดกริ่ง พอเข้าไปในห้องน้ำ ผู้เขียนซึ่งเป็นคนบ้านนอกในชนบทไม่เคยเห็นห้องน้ำมีอ่างล้างหน้า และโถส้วมแบบนั่ง พอเข้าไปเห็นทำให้งงๆ เหมือนกัน คุณพยาบาลก็แนะนำว่า ที่นี้สำหรับล้างหน้า ที่เปิดน้ำ

พอมาถึงตรงหัวส้วม คุณพยาบาลก็บอกว่า ที่นี้สำหรับชักโครก พอผู้เขียนได้ยินอย่างนั้นก็นึกว่าเป็นที่สำหรับซักผ้าหรืออย่างไร เพราะไม่เคยได้ยินคำว่า "ชักโครก" นึกไปนึกมาจึงถามพยาบาลว่าเป็นที่สำหรับซักผ้าหรือ พยาบาลบอกว่าไม่ใช่เป็นที่สำหรับถ่าย ผู้เขียนจึงนึกในใจว่า *"ถ้าเราไม่ยอมโง่ เราคงเอาผ้าลงซักในโถส้วมแน่ๆ เมื่อเรายอมโง่ก่อน เราจึงเป็นผู้ไม่โง่"* ผู้เขียนอยู่เฝ้าไข้หลวงปู่กับคุณบวร ส่วนท่านอาจารย์สิงห์ทอง เมื่อท่านดูว่าทุกอย่างเรียบร้อยแล้ว ท่านจึงแยกไปพักที่วัดบวรนิเวศ

เป็นคนไข้ของอาจารย์หมอนที

เมื่อหมอตรวจอาการของหลวงปู่จึงทราบว่าหลวงปู่ป่วยเป็นโรควัณโรคในกระดูก (วัณโรคกินกระดูก ทำให้กระดูกข้อสะโพกผุ) หมอบอกว่าโรคนี้เป็นโรคที่รักษาให้หายได้ แต่ถ้ามาหาหมอช้ากว่านี้อีกสองเดือน กระดูกจะขาด ต้องตัดขาข้างขวาทิ้ง เมื่อทราบว่าโรคหลวงปู่เป็นโรคที่รักษาให้หายได้ ลูกศิษย์ที่คอยฟังข่าวต่างก็พากันดีใจ หมอรักษาหลวงปู่ด้วยการให้ยาฉีด และใช้ลูกตุ้มเหล็กถ่วงขา อาการไม่ดีขึ้น

วันที่ ๑๙ มิถุนายน หมอย้ายหลวงปู่จากตึก ๗๒ ปี ชั้น ๖ ไปตึกมหิดลวรานุสรณ์ ชั้น ๑ ห้อง ๓

วันที่ ๒๓ มิถุนายน หลวงปู่มีอาการสะอึกแทรกซ้อน ทำให้หลวงปู่ได้รับทุกขเวทนาเป็นอันมาก แต่ท่านก็ต่อสู้กับทุกขเวทนาได้อย่างอาจหาญ

วันที่ ๒๔ มิถุนายน หลวงปู่สะอึกมากจนหายใจไม่ได้ หยุดหายใจไปครู่หนึ่ง ผู้เขียนซึ่งเฝ้าอยู่ ต้องวิ่งไปเรียกหมอมาช่วย หลวงปู่สะอึกอยู่ทั้งวันทั้งคืน หมอให้น้ำเกลือ ให้เลือด

วันที่ ๒๖ มิถุนายน หลวงปู่อาการดีขึ้น มีอาจารย์หมอโรจน์ สุวรรณสุทธิ และอาจารย์หมอชวดี รัตพงษ์ ได้ช่วยดูแลหลวงปู่อย่างใกล้ชิด

หมอเตรียมผ่าตัด

เมื่อรักษาหลวงปู่ด้วยการให้ฉีดยาไม่ได้ผล อาจารย์หมอนทีจึงเรียนให้อาจารย์หมอโรจน์ทราบว่า จะต้องผ่าตัดแล้วตัดกระดูกที่เสียออก เอากระดูกเข้าไปชนกัน แต่เมื่อหายแล้วท่านจะนั่งราบไม่ได้ จะต้องนั่งเก้าอี้ห้อยขา อาจารย์หมอโรจน์ขอร้องอาจารย์หมอนทีว่า *"ท่านอาจารย์ท่านเป็นพระกัมมัฏฐาน ท่านจะต้องนั่งไหว้พระสวดมนต์ และนั่งขัดสมาธิภาวนา ขอให้ทำวิธีที่หายแล้วนั่งขัดสมาธิได้"* อาจารย์หมอนที

บอกว่า *"ยังไม่เคยทำจะลองทำดูเป็นรายแรก ถ้าไม่ได้ผล จะต้องผ่าตัดใหม่ แล้วเอากระดูกเข้าชนกันตามวิธีเดิม"*

วันที่ ๓ กรกฎาคม หมอเตรียมผ่าตัด แต่ผ่าไม่ได้เพราะหลวงปู่มีอาการไข้อยู่

วันที่ ๑๐ กรกฎาคม หมอได้ผ่าตัดที่ต้นขาของหลวงปู่เรียบร้อย หลังจากผ่าตัดแล้ว ระยะเจ็ดวัน หลวงปู่ไม่กระดุกกระดิกเลย ข้าวก็ไม่ฉัน นอนนิ่ง พอวันที่เจ็ด ท่านบอกว่า รู้สึกแสบที่ก้น พอดีอาจารย์หมอโรจน์เข้ามาดู จึงรู้ว่าเป็นแผลที่ก้น เพราะท่านไม่ได้กระดุกกระดิก ไม่เปลี่ยนท่านอน จึงเป็นแผลกดทับ ต้องรักษาทั้งแผลผ่าตัดทั้งแผลกดทับทั้งสะอึกก็กำเริบขึ้นอีก ทีละเจ็ดวัน ทีละสิบห้าวันจึงหยุด ทั้งหมอตรวจพบมีเชื้อมาลาเรียด้วย ทุกขเวทนาได้โหมกำลังเข้าเหยียบย่ำรูปขันธ์ของหลวงปู่อย่างหนักหน่วง แต่ท่านก็สู้ด้วยกำลังสติสมาธิปัญญาที่ท่านได้ฝึกฝนอบรมมาเป็นอย่างดี

วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๑๕ หมอเข้าเฝือกรอบตัวหลวงปู่ ข้างบนถึงหน้าอก ข้างล่างถึงเข่าทั้งสอง ซึ่งทำให้ท่านอึดอัดหายใจไม่สะดวก วันที่ ๒๐ นี้ หมอได้ย้ายหลวงปู่จากห้อง ๓ ชั้น ๑ ขึ้นไปชั้น ๒ ห้อง ๑๖

พ.ศ. ๒๕๑๕ พรรษาที่ ๓๗

จำพรรษาที่ตึกมหิดลวรานุสรณ์ ชั้น ๒ ห้อง ๑๖

โรงพยาบาลศิริราช กรุงเทพฯ

เมื่อหลวงปู่ย้ายมาอยู่ชั้น ๒ ห้อง ๑๖ อาการของหลวงปู่ดีขึ้น ไม่มีไข้ แต่ยังมีสะอึก ขาก็ยังถ่วงด้วยลูกตุ้มทั้งสองข้างหนักข้างละ ๑๐ กก. หลวงปู่ต้องนอนถ่ายนอนฉันอยู่บนเตียงเพราะลุกนั่งยังไม่ได้ เมื่อถึงวันเข้าพรรษา หลวงปู่เป็นพระอาพาธ ผู้เขียนเป็นพระอุปัฏฐากได้อธิษฐานจำพรรษา กำหนดเอาในบริเวณห้องผู้ป่วยนั้นเองเป็นเขตจำพรรษา อาจารย์หมอโรจน์ สุวรรณสุทธิ ได้ปวารณาให้ผู้เขียนผู้เป็นพระเฝ้าไข้หลวงปู่ไปรับบิณฑบาตที่บ้านของท่านที่วังหลัง นับแต่วันแรกที่หลวงปู่เข้าโรงพยาบาลจนถึงวันกลับจากโรงพยาบาล นับว่าท่านเป็นผู้มีศรัทธาแก่กล้า พร้อมทั้งครอบครัวของท่าน

ในพรรษานี้ หลวงปู่ชอบ ฐานสโม พร้อมทั้งพระลูกศิษย์ที่อุปัฏฐากท่าน ก็ได้จำพรรษาที่โรงพยาบาลศิริราชเหมือนกัน แต่หลวงปู่ชอบอยู่ตึก ๗๒ ปี ตอนเช้าพระอุปัฏฐากท่านก็ไปรับบิณฑบาตที่บ้านอาจารย์หมอโรจน์เหมือนกัน หลวงปู่ชอบท่านมีอุปัฏฐากอยู่ ๓ องค์ คือ ท่านอาจารย์บัวคำ มหาวีโร (มรณภาพแล้ว) ท่านอาจารย์ขันตี ญาณวโร (ปัจจุบันท่านอยู่ที่วัดป่าบ้านห้วยเดื่อ อ.ภูกระดึง จ.เลย) และสามเณรนงคาร ส่วนหลวงปู่บุญจันทร์ มีผู้เขียนองค์เดียวเป็นพระอุปัฏฐาก และมีโยม ๑ คน คือ พ่อมูล ทัพพิลา ซึ่งเป็นน้องชายของหลวงปู่

เนื่องจากหลวงปู่ไม่ให้หมอผู้หญิง พยาบาลผู้หญิง ฉีดยา และจับชีพจร ในขณะนั้นคุณหมอโรจน์รุ่ง สุวรรณสุทธิ ซึ่งเป็นลูกชายของอาจารย์หมอโรจน์ ยังเป็นนักศึกษาแพทย์ อาจารย์หมอโรจน์จึงให้มาช่วยวัดปรอท จับชีพพรให้หลวงปู่อยู่เรื่อยๆ

การเฝ้าอุปัฏฐากหลวงปู่

ตี ๕ ใกล้สว่าง ถวายการเช็ดหน้าเช็ดตัวให้หลวงปู่ ๖ โมงเช้าให้โยมเฝ้าหลวงปู่ ผู้เขียนไปรับบิณฑบาตที่บ้านอาจารย์หมอโรจน์แล้วกลับมา บางวันผู้ป่วยตามห้องต่างๆ อยากจะใส่บาตร มีญาติคอยนิมนต์ให้เข้าไปรับบิณฑบาตในห้องผู้ป่วยด้วย ก็เข้าไปรับให้ผู้ป่วยได้ทำบุญใส่บาตร พอกลับมาถึงห้อง ได้เวลาฉัน จัดอาหารที่หลวงปู่ฉันได้ เช่น ข้าวต้มหรือโจ๊กถวาย หลวงปู่ฉันเองไม่ได้ หมุนเตียงขึ้นนิดหน่อยแล้วก็ตักอาหารป้อนท่าน เมื่ออิ่มพอท่านก็บอกให้หยุด นำน้ำถวายให้ดูด เสร็จแล้วนำไม้ถูฟันชำระฟันให้ท่าน ถวายน้ำบ้วนปาก แล้วก็นำยาที่พยาบาลเอามาให้ ถวายให้ท่านฉัน บางวันท่านก็ไม่อยากฉัน เพราะยารักษาหลายโรครวมกันแล้วเยอะต้องคอยคะยั้นคะยอให้ท่านฉัน

เสร็จแล้วให้โยมนั่งเฝ้าท่าน ตัวเองจัดอาหารฉันๆ เสร็จมานั่งเฝ้าหลวงปู่ ให้โยมทานข้าว เก็บสัมภาระ กลางคืนกลางวันต้องสับเปลี่ยนกันเฝ้าอยู่อย่างนั้น ถึงวันปาฏิโมกข์ ให้โยมเฝ้าหลวงปู่ ผู้เขียนก็ไปลงปาฏิโมกข์ที่วัดบุรณะศิริ ซึ่งอยู่ติดกับ

กระทรวงยุติธรรม สนามหลวง กลับมาถึงห้องพัก ก็ให้หลวงปู่ท่านบอกบริสุทธิ์ในท่านอนอยู่บนเตียงนั้นเอง ถึงวันโกนก็ถวายการโกนผมท่านในท่านอนอยู่บนเตียง

ไม่ยอมให้ผ่าตัดครั้งที่ ๒

หลังจากหมอผ่าตัดหลวงปู่แล้ว ถวายการรักษาด้วยการให้ยาฉันและฉีดยาเพื่อจะให้กระดูกงอกขึ้นมาแทนกระดูกที่เสีย เมื่อหายแล้วหลวงปู่จะนั่งพับขาได้

การรักษาผ่านไปได้หนึ่งเดือน หมอนำหลวงปู่ไปเอกซเรย์ ผลปรากฏว่ากระดูกข้อโคนขาไม่งอกตามที่ต้องการ อาจารย์หมอนทีจึงให้อาจารย์หมอชวดี รัตพงษ์กราบเรียนหลวงปู่ว่า จะต้องผ่าตัดใหม่แล้วเอากระดูกเข้าชนกัน เมื่อหายแล้วหลวงปู่จะเดินได้แต่นั่งพับขาไม่ได้ พออาจารย์หมอชวดีกราบเรียน หลวงปู่จึงบอกว่า *"เอาละคุณหมอ แต่แค่นี้ก็เต็มทีแล้ว ถ้าจะผ่าอีกครั้งที่สอง อาตมาไม่เอาด้วยแหละ มันจะเป็นอย่างไรก็ให้มันเป็นไปตามเรื่องของสังขารเสีย"* อาจารย์หมอนทีบอกว่า *"ถ้าอย่างนั้นลองเพิ่มยาฉีดดูสัก ๗ วัน ถ้ากระดูกไม่งอกจะต้องผ่าตัดแน่ๆ ถ้าไม่ทำใหม่ท่านก็จะเดินไม่ได้"* หมอให้เพิ่มยาฉีดครบเจ็ดวันแล้วนำหลวงปู่ไปเอกซเรย์ ผลปรากฏว่ากระดูกได้งอกตามความต้องการ หมอดีใจมาก จึงกราบเรียนว่า *"ท่านอาจารย์ไม่ได้ผ่าตัดอีกหรอก เพราะกระดูกงอกแล้ว"*

ศ.นพ.อุดม โปษะกฤษณะ เรียนถามหลวงปู่

อาจารย์หมออุดมได้เข้ามาเยี่ยมหลวงปู่ในห้อง และเรียนถามหลวงปู่ว่า *"ท่านอาจารย์ไม่สบาย มีทุกขเวทนามากอย่างนี้ ท่านอาจารย์อยู่อย่างไร"* หลวงปู่ตอบว่า *"**เวทนาก็ต่างหาก จิตก็ต่างหาก จิตไม่มีในเวทนา เวทนาไม่มีในจิต**"* เมื่ออาจารย์หมออุดมได้ฟังอย่างนั้นจึงปวารณาตัวรับใช้หลวงปู่ ถ้าหลวงปู่มีขาดอะไรก็ให้บอกได้ แล้วจึงลาหลวงปู่กลับไป

แม่ชีเข้ามาเยี่ยม

ได้มีพวกแม่ชีที่อยู่วัดในกรุงเทพฯ เข้ามาเยี่ยมอาการอาพาธหลวงปู่ และเรียนถามหลวงปู่ว่า *"ท่านอาจารย์ไม่สบายอย่างนี้ ท่านดูอะไร"* หลวงปู่ตอบว่า *"ทุกข์มันแสดงอยู่อย่างนี้จะไปดูอะไร ก็ดูทุกข์นั้นแหละ"*

อาการดีขึ้นเรื่อยๆ

นับแต่หมอได้ตรวจพบว่า กระดูกสะโพกหลวงปู่งอกตามความต้องการของหมอ หลวงปู่ดีขึ้นเรื่อยๆ อาการสะอึกก็หาย ไข้ก็ไม่มี ฉันอาหารก็ได้ แต่ยังป้อนอยู่ เพราะมือหลวงปู่ไม่มีแรง หมอได้ให้หลวงปู่ฝึกออกแรง โดยเอากระสอบทรายเล็กๆ ให้ฝึกยก โดยเอากระสบทรายวางที่ข้อเท้าแล้วให้ยกขาขึ้นลง และให้เอามือจับถุงทรายแล้วยกขึ้นลง ในที่สุดก็มีกำลังขึ้น หลวงปู่ลุกขึ้นนั่งได้ และจับช้อนตักอาหารฉันเองได้

เวลาผ่านไปจนถึงวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๑๕ หลวงปู่เริ่มใช้ไม้เท้าค้ำรักแร้หัดเดิน มีกำลังแข็งแรงขึ้นทุกวัน

มีอาการแทรกซ้อนทางตาซ้าย

ในขณะที่โรคที่มีในกระดูกดีขึ้น แต่หลวงปู่มีอาการทางตา หลวงปู่บอกให้หมอทราบว่า มีอาการปวดศีรษะข้างซ้ายและตาข้างซ้ายมองไปมีสีแดงสีเขียว มีหลายสีเหมือนกับรุ้ง หมอบอกว่า คงจะเป็นเพราะฉันยารักษาวัณโรคกระดูก โรคตากำเริบขึ้นเรื่อยๆ แต่หมอก็ไม่ได้ให้จักษุแพทย์ตรวจหลวงปู่

ปวารณาออกพรรษาในห้องผู้ป่วย

ถึงวันปวารณาออกพรรษา หลวงปู่กับผู้เขียนได้ทำพิธีปวารณาออกพรรษาตามพระวินัยบัญญัติ ในห้องผู้ป่วยที่ได้อธิษฐานจำพรรษานั้นเอง

เมื่อออกพรรษาแล้ว หลวงปู่ชอบ ฐานสโม และลูกศิษย์ก็เดินทางกลับ จ.เลย ขณะที่พระอาจารย์คำผอง กุสลธโร ซึ่งเป็นลูกศิษย์ผู้ใหญ่ของหลวงปู่ชอบ และได้สัตตาหะมาเยี่ยมอาการอาพาธระหว่างพรรษาบ่อยๆ ได้เดินทางจากวัดป่าผาแด่น อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ ลงมาเยี่ยมหลวงปู่ชอบแต่มาไม่ทัน ท่านกลับไปก่อนแล้ว กลายเป็นว่าพระอาจารย์คำผองเกิดอาพาธปอดบวม ต้องนอนโรงพยาบาลแทนหลวงปู่ชอบ

หมออนุญาตให้เดินทางกลับ

หมอให้หลวงปู่พักฟื้นอยู่จนถึงเดือนธันวาคม ๒๕๑๕ เมื่อเห็นว่าหลวงปู่แข็งแรงขึ้น แผลผ่าตัดก็หาย หมอจึงอนุญาตให้หลวงปู่กลับได้ในวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๑๕

ท่านพระอาจารย์มหาบัวมาเยี่ยม

เมื่อท่านพระอาจารย์มหาบัวทราบว่าหลวงปู่ดีขึ้น และหมออนุญาตให้กลับได้ ท่านจึงไปเยี่ยมหลวงปู่ในห้องผู้ป่วยและท่านได้ปรารภว่า *“เราเป็นผู้ส่งท่านบุญจันทร์มารักษา และได้มอบให้หมอเป็นผู้ดูแลรักษา เราคอยฟังข่าวจากหมอเป็นระยะๆ อยู่ เราจึงไม่มารบกวน เมื่อทราบว่าอาการป่วยดีขึ้น และหมออนุญาตให้กลับได้แล้ว เราจึงมาเยี่ยมดู เราเป็นผู้ส่งท่านมา เราจะเป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องค่าใช้จ่ายในการรักษาทั้งหมด ทั้งค่าห้อง ค่ายา ให้ทางโรงพยาบาลคิดรวบรวมดูซิเป็นราคาเท่าไร อาจารย์*

จะเป็นผู้จ่ายให้" ในขณะนั้นอาจารย์หมอชวดีก็อยู่ที่นั้นด้วย จึงได้ติดต่อทางเคาน์เตอร์พยาบาล

ในระยะที่รอฟังผลค่าใช้จ่ายอยู่นั้น ได้มีพวกญาติโยมที่มาถวายอาหารตอนเช้ายังไม่กลับอยู่หลายคน ได้พากันกราบเรียนท่านพระอาจารย์มหาบัวว่า *"จะร่วมทำบุญช่วยค่าใช้จ่ายในการรักษาท่านอาจารย์บุญจันทร์ด้วย"* ท่านพระอาจารย์มหาบัวจึงปรารภธรรมะ ให้เป็นเครื่องรื่นเริงแก่พวกโยมว่า *"พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า ผู้ใดอยากปฏิบัติเราตถาคต ก็จงปฏิบัติภิกษุไข้เถิด ผู้ใดปฏิบัติพยาบาลภิกษุไข้ ผู้นั้นเท่ากับว่าได้ปฏิบัติอุปัฏฐากเราตถาคตดังนี้"* ธรรมะได้ชโลมจิตใจของผู้ฟังอยู่ขณะนั้น ทำให้เกิดปีติ พวกญาติโยมถึงกับน้ำตาไหล รวมทั้งผู้เขียนด้วย ไม่รู้จะบรรยายอย่างไรในขณะนั้นมันหากเป็นธรรมชาติของมัน ในจิตนี้มันนิ่มนวล มันอ่อนโยน มันอิ่มมันซาบซึ้งในเมตตาธรรมของครูบาอาจารย์ที่ท่านมีต่อหลวงปู่และมีความเอิบอิ่มในการที่ได้ปฏิบัติอุปัฏฐากหลวงปู่

คุณหมอชวดีกลับมากราบเรียนให้ท่านพระอาจารย์มหาบัวทราบว่า *"สำหรับค่าหมอที่รักษาท่านอาจารย์บุญจันทร์ อาจารย์หมอนทีขอยกถวายทั้งหมด ไม่คิดค่ารักษา สำหรับค่าห้องค่าอาหารของโรงพยาบาล ที่ท่านอาจารย์บุญจันทร์เข้ารับการรักษาเป็นเวลา ๖ เดือน ทางโรงพยาบาลไม่คิด ขอยกถวายทั้งหมด"* ท่านพระอาจารย์มหาบัวจึงกล่าวขออนุโมทนาในส่วนกุศลในครั้งนี้ด้วย เมื่อท่านทราบว่าทุกอย่างเรียบร้อยไปด้วยดีแล้ว ท่านจึงกลับไปพักที่วัดบวรนิเวศ

ไปบรรยายธรรมที่ห้องประชุมแพทย์ ตึก ๗๒ ปี

อาจารย์หมอโรจน์ สุวรรณสุทธิ ได้กราบนิมนต์ให้หลวงปู่บรรยายธรรม ที่ห้องประชุมแพทย์ ตึก ๗๒ ปี โรงพยาบาลศิริราช ก่อนที่จะถึงวันเดินทางกลับ หลวงปู่ได้บรรยายธรรมในเรื่องการพิจารณากาย มีความโดยย่อว่า *"คณะแพทย์ได้ศึกษาเรื่องกายภายนอกจนชำนาญอยู่แล้ว เช่น การผ่าตัด การรักษาคนป่วยคนไข้ เห็นอยู่*

ทุกวัน ดูอยู่ทุกวัน แต่ยังขาดการน้อมเข้ามาดูกายของตน ที่นี้ให้น้อมเข้ามาดูกายของตน ในร่างกายนี้ประกอบด้วยอาการ ๓๒ มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ประชุมกันอยู่ กายคนอื่นก็เหมือนกัน กายของเราก็เหมือนกัน ส่วนที่เป็นธาตุดิน ก็นับแต่ผม, ขน, เล็บ, ฟัน, หนัง, เนื้อ, เอ็น, กระดูก, ตับ, ไต, ปอด, ไส้น้อย, ไส้ใหญ่, อาหารใหม่, อาหารเก่า นี้เป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ได้แก่ น้ำดี, น้ำเสลด, น้ำเหลือง, น้ำเลือด, จนถึงน้ำมูก, น้ำมูตร นี้เป็นธาตุน้ำ พิจารณาให้เห็นเป็นของเน่าเปื่อย ไม่สวยไม่งาม เห็นภายนอกให้น้อมเข้ามาพิจารณาในกายของเรา เมื่อเห็นในกายของเราตามเป็นจริงแล้ว ใจก็จะไม่หลงยึดหลงติด จึงจะไม่วุ่นวายเดือดร้อนเพราะหลงกาย" นี้เป็นธรรมที่หลวงปู่ได้บรรยายในห้องประชุมแพทย์ ตึก ๗๒ ปี โรงพยาบาลศิริราช

เดินทางกลับจากโรงพยาบาลศิริราช

วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๑๕ หลังจากฉันเช้าเสร็จ ได้เก็บสัมภาระสิ่งของร่ำลาพยาบาลที่ให้การดูแลหลวงปู่ หลวงปู่ได้มอบปัจจัยที่ญาติโยมได้ถวายไว้เวลามาเยี่ยมป่วย ให้สำหรับซื้อเครื่องมือแพทย์ เป็นจำนวนเงิน ๒๕,๐๐๐ บาท หลวงปู่นั่งรถเข็นของโรงพยาบาล มีอาจารย์หมอโรจน์ สุวรรณสุทธิ และภรรยา อาจารย์หมอนทีและญาติโยมที่มีความเลื่อมใสในหลวงปู่ ได้ตามส่งหลวงปู่ถึงประตูเข้าตึกผู้ป่วย คุณธเนศ (กิมก่าย) เอียสกุล รับภาระในการส่งหลวงปู่กลับวัด ได้ให้คนขับรถนำรถมาคอยรับที่ประตูเข้าตึกผู้ป่วย ด้านริมแม่น้ำเจ้าพระยา หลวงปู่ขึ้นนั่งรถ มีผู้เขียนกับพ่อมูล ทัพพิลา นั่งข้างหลัง ญาติโยมที่ตามส่งหลวงปู่กราบลา รถออกจากโรงพยาบาลศิริราช เวลา ๙.๓๐ น. ถึงวัดป่าสันติกาวาส เวลา ๑๗.๐๐ น. หลวงปู่จากวัดไปเป็นเวลา ๖ เดือน พวกญาติโยมทราบว่าหลวงปู่จะกลับวัด ได้มาชุมนุมคอยรับหลวงปู่ที่วัดเป็นจำนวนมาก

พึ่งบุญญาบารมีของพ่อแม่ครูบาอาจารย์

การที่หลวงปู่อาพาธในครั้งนี้ นับว่าเป็นการอาพาธครั้งใหญ่หลวง เกือบจะเป็นครั้งสุดท้ายก็ว่าได้ แต่ด้วยบารมีแห่งเมตตาธรรมของพ่อแม่ครูบาอาจารย์ คือท่านพระอาจารย์มหาบัว ท่านได้ช่วยเหลือทั้งภายนอกและภายใน *ภายนอก* ท่านได้ช่วยเรื่องการติดต่อฝากฝังกับหมอให้ดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ ทั้งการเดินทางไปและกลับและค่ารักษาพยาบาล รวมทั้งญาติโยมที่ให้ความอุปการะในปัจจัยสี่ ก็ล้วนเป็นลูกศิษย์ลูกหาของท่านทั้งนั้น *ภายใน* คือเรื่องธรรมที่หลวงปู่มีความเคารพในองค์ท่านเป็นอย่างยิ่ง จึงได้ยอมไปรักษาตามคำสั่งของท่าน เพราะหลวงปู่ได้เล่าให้ฟัง หลังจากกลับจากโรงพยาบาลมาถึงวัดแล้วว่า *"การป่วยครั้งนี้ เราได้เตรียมปล่อยวางทั้งหมดแล้ว ถ้าไม่ใช่พ่อแม่ครูบาอาจารย์บ้านตาดสั่งแล้ว เราไม่ไปเลย"* หลวงปู่ได้เป็นร่มโพธิ์ร่มไทร ให้ศิษย์ได้พึ่งพาอาศัยต่อมาอีกเป็นเวลาถึง ๒๓ ปีจึงได้ละขันธ์ไป

ในคราวที่ผู้เขียนเฝ้าไข้หลวงปู่อยู่ที่โรงพยาบาลศิริราชนั้น เดือนที่ ๑ ผ่านไปพอเดือนที่ ๒ ผู้เขียนเกิดความวุ่นวายเร่าร้อนในใจว่า *"เราเคยอยู่ป่าอยู่ในที่สงบ พอไปอยู่ในที่วุ่นวาย เกิดไม่สบายตามองเห็นคนเดินวุ่นวายไปมาในโรงพยาบาล ก็เร่าร้อนในใจ หูได้ยินเสียงทั้งคืนทั้งวันก็เร่าร้อน* จะทำอย่างไร *ถ้าเราจะหนีกลับวัดก็ไม่มีใครเปลี่ยน ถ้าอยู่อุปัฏฐากครูบาอาจารย์ไปก็เร่าร้อน"* อยู่มาวันหนึ่งขณะที่เคลิ้มหลับไป จึงนิมิตฝันว่า ขึ้นไปกราบท่านพระอาจารย์มหาบัวที่ศาลาวัดป่าบ้านตาด พอกราบเสร็จท่านก็ชี้นิ้วมือมาที่หน้าผู้เขียน พร้อมกับพูดว่า **"สติกับจิตให้มันห่างกันทำไม"** พอได้ยินอย่างนั้น ปรากฏว่าในใจของเราเบาเย็นสบายไปหมด พอรู้สึกตัวขึ้นความเร่าร้อนกระวนกระวายในใจได้หายไปหมด จึงได้ความว่า *"เราเผลอสติ เมื่อตาเห็นก็ส่งจิตไปสำคัญมั่นหมาย หูได้ยินก็ส่งไป จึงวุ่นวายเร่าร้อน เมื่อมีสติเป็นคู่ของจิตอยู่ ความเร่าร้อนจึงหายไปเพราะจิตไม่ส่งไปตามสิ่งที่กระทบนั้น"*

อีกครั้งหนึ่งผู้เขียนมีความกลัวในท่านพระอาจารย์มหาบัวมาก กลัวท่านจนเป็นทุกข์ กลัวว่าบางทีท่านมาเยี่ยมหลวงปู่ เราจะทำอย่างไรจึงจะถูก จึงจะไม่ผิด

แล้วก็กลัวอยู่นั้นแหละ จนเป็นความทุกข์เร่าร้อนในใจ พออยู่มาวันหนึ่งขณะเคลิ้มหลับไป ก็นิมิตฝันว่า เข้าไปกราบท่านอีก ท่านเอามือชี้หน้าพร้อมกับพูดว่า "**เข้าใจว่าครูบาอาจารย์เป็นเสือหรือ กลัวอะไรไม่มีเหตุมีผล**" พอได้ยินอย่างนั้นจึงโล่งในใจ และรู้สึกตัวขึ้น จึงเข้าใจว่า เราไม่มีเหตุมีผล จากนั้นมาจึงหายเป็นทุกข์เร่าร้อน ผู้เขียนซาบซึ้งในบารมีธรรมและเมตตาธรรมของพ่อแม่ครูบาอาจารย์เป็นล้นพ้นหาประมาณมิได้

ท่านพระอาจารย์มหาบัวมาเยี่ยมที่วัด

หลังจากหลวงปู่กลับมาพักฟื้นอยู่ที่วัดไม่นาน ท่านพระอาจารย์มหาบัวได้มาเยี่ยมที่วัดอีก ในขณะนั้นหลวงปู่ยังนั่งเก้าอี้อยู่ เพราะนั่งราบธรรมดายังไม่สะดวก เมื่อหลวงปู่เห็นท่านพระอาจารย์ใหญ่เข้ามาในกุฏิ จึงพยายามจะลงจากเก้าอี้ ท่านจึงบอกว่า *"ไม่ต้องลงหรอก ให้นั่งตามสบายคนป่วย"* หลวงปู่กราบเรียนท่านพระอาจารย์มหาบัวว่า *"ในขณะที่ป่วยอยู่โรงพยาบาลศิริราช พวกหมอผู้หญิงและพยาบาลผู้หญิงจะมาเจาะเลือดมาฉีดยาเกล้ากระผมไม่ยอมให้เจาะเลือดฉีดยา ขอให้หาหมอหรือพยาบาลผู้ชายมาทำให้ บางทีเขาก็แสดงกิริยาอาการไม่พอใจ"* ท่านพระอาจารย์มหาบัวจึงพูดว่า *"ที่ไหนมันถูกมันตรง ให้ยิงเข้าไปที่นั้นเลย ถ้ามันไม่ทะลุ เอาสิ่วเอาขวานช่วยเจาะช่วยฟันเข้าไป จนมันทะลุไปเลย ไม่ต้องหวั่นไหว"* ท่านเยี่ยมหลวงปู่อยู่ครู่หนึ่งแล้วท่านพูดว่า *"จะกลับแล้วนะ ไม่ทรมานคนป่วยหรอก"* แล้วท่านก็กลับไป

ศ.นพ.โรจน์ สุวรรณสุทธิ ตามมาเยี่ยมหลวงปู่ที่วัด

ต้นเดือนมีนาคม ๒๕๑๖ อาจารย์หมอโรจน์มาเยี่ยมหลวงปู่ที่วัด ขณะนั้นตาข้างซ้ายของหลวงปู่ไม่สามารถมองเห็นอะไรแล้ว อาจารย์หมอจึงนิมนต์หลวงปู่ไปตรวจที่โรงพยาบาลอุดรธานี ปรากฏว่าตาหลวงปู่เป็นต้อหิน อาจารย์หมอจึงนิมนต์ให้หลวงปู่ลงกรุงเทพฯ ไปรักษาตาที่โรงพยาบาลศิริราช

วันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๑๖ หลวงปู่เดินทางโดยรถไฟลงกรุงเทพฯ ผู้เขียนติดตามไปด้วย หลวงปู่เข้าพักที่ตึกพลอยจาตุรจินดา โรงพยาบาลศิริราช อาจารย์หมอบรรจงศักดิ์เป็นผู้รักษาตาของหลวงปู่พักรักษาอยู่ ๒๒ วัน จึงได้เดินทางกลับวัด การรักษาตาซ้ายไม่สามารถทำอะไรได้ เป็นอันว่าตาซ้ายหลวงปู่เสียมองไม่เห็นรักษาไว้ได้เฉพาะตาข้างขวา ยังมองเห็นข้างเดียว

หลวงปู่แสดงเรื่องบุพกรรมให้ฟังว่า *"นี้แหละกรรมที่เคยได้นิมิตว่าไปดูเขาชนไก่ เมื่อไก่ตัวที่เขาสับตาแตกแล้วมองมาหาเรา เหมือนเราเป็นเจ้าของมัน กรรมที่มีความยินดีไปดูกับเขานั้นแหละตามให้ผล ทำให้ตาของเราเสียมองไม่เห็น เป็นกรรมในอดีตชาติตามให้ผล ส่วนกรรมที่ถูกผ่าตัดที่ขาขวานั้น เป็นกรรมในปัจจุบันคือ ตอนเป็นเด็กเลี้ยงวัวมีวัวตัวเมียตัวหนึ่ง เวลาต้อนวัวกลับเข้าคอก เวลามาถึงบ้านมันไม่เข้าคอก มันวิ่งเลยไปเข้าสวนหม่อนชาวบ้านเขา เขาก็ว่าให้ อยู่มาวันหนึ่งในขณะที่ไปเลี้ยงวัวได้ถือเสียมไปด้วย เวลาต้อนวัวกลับเข้าคอก วัวตัวนั้นก็วิ่งเลยไปเข้าสวนหม่อนเขาอีก ด้วยความโกรธจึงซัดเสียมใส่ขาวัวถูกเส้นเลือดมันขาด ได้รับทุกขเวทนาอยู่นาน นี้แหละกรรมอันนั้นตามให้ผลจึงได้รับทุกข์ทรมานเช่นเดียวกัน"*

อกตํ ทุกฺกฏํ เสยฺโย
ความชั่วไม่ทำเสียเลยดีกว่า

หลวงปู่สอนว่า การทำสิ่งที่เป็นบาปเรียกว่า กรรมชั่ว การโกรธกัน ชังกัน เบียดเบียนกัน เป็นสิ่งไม่ดีเลย ให้รักกันดีกว่าชังกัน ทำความดีดีกว่าทำความชั่ว เมื่อเราทำกรรมดีหรือกรรมชั่ว เราจะเป็นผู้ได้รับผลของกรรมนั้นไม่ต้องสงสัย

พระอาจารย์คำ สุมงฺคโล มรณภาพ

เดือนเมษายน พ.ศ.๒๕๑๖ ท่านพระอาจารย์คำ สุมงฺคโล ซึ่งเคยเป็นสหธรรมมิกจำพรรษาร่วมกันกับหลวงปู่ในคราวที่อยู่จังหวัดอุบลราชธานี ได้ถึงแก่มรณภาพในขณะที่ท่านมีอายุเพียง ๕๙ ปี หลวงปู่ไม่สามารถจะไปร่วมในงานถวายเพลิงศพได้เพราะหลวงปู่ก็ยังไม่แข็งแรง ท่านจึงให้ผู้เขียนเป็นตัวแทนไปร่วมในงานถวายเพลิงศพท่านพระอาจารย์คำ สุมงฺคโล ที่บ้านเศรษฐี อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี

พ.ศ. ๒๕๑๖ พรรษาที่ ๓๘

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

ในพรรษานี้หลวงปู่เดินไปบิณฑบาตที่สำนักชีได้แล้ว และนั่งขัดสมาธิ นั่งไหว้พระสวดมนต์ได้แล้ว แต่การอบรมญาติโยม การนำพานั่งสมาธิภาวนานั้น รู้สึกว่าจะผ่อนลงเพราะท่านก็มีกำลังอ่อนลงมาก ถ้านั่งนานเดินนานจะมีปฏิกิริยาที่ขาที่ผ่าตัด เพราะฉะนั้นการเดินจงกรมของท่านก็จะไม่ได้นาน จะรู้สึกเสียวที่โคนขาที่ผ่าตัด

ศ.นพ.โรจน์ สุวรรณสุทธิ นิมนต์ลงกรุงเทพฯ เพื่อตรวจตาและขา

เดือนพฤษภาคม พ.ศ.๒๕๑๗ หลวงปู่ลงกรุงเทพฯ ตามคำนิมนต์ของอาจารย์หมอโรจน์ เพื่อให้หมอตรวจอาการของตาและขาที่ผ่าตัดอีกครั้งหนึ่ง ผู้เขียนได้ติดตามหลวงปู่ไปด้วย เดินทางโดยรถไฟถึงกรุงเทพฯ แล้วพักที่วัดบวรนิเวศวิหาร บางลำภูหลวงปู่เข้ากราบนมัสการสมเด็จพระญาณสังวร (สมณศักดิ์ในขณะนั้นของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก) ที่ตำหนักคอยท่าปราโมช พอหลวงปู่จะกราบ สมเด็จฯ ท่านถามว่า *"ท่านอาจารย์ได้กี่พรรษา"* หลวงปู่กราบเรียนว่า *"ได้ ๓๘ พรรษา"* สมเด็จฯ ท่านมีพรรษาแก่กว่าหลวงปู่ ท่านจึงยอมให้หลวงปู่กราบ

เสร็จแล้วสมเด็จฯ ถามว่า *"ท่านอาจารย์อยู่วัดไหน"* หลวงปู่กราบเรียนว่า *"อยู่วัดป่าสันติกาวาส อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี"* (ในขณะนั้นไชยวานยังไม่ตั้งเป็นอำเภอ) สมเด็จฯ ท่านก็ไม่ค่อยพูด หลวงปู่ก็ไม่ค่อยพูด ท่านนั่งอยู่ด้วยกันครู่หนึ่งแล้วหลวงปู่จึงกราบลากลับที่พัก

หลวงปู่เดินทางไปจันทบุรี ครั้งที่ ๒

เมื่ออาจารย์หมอโรจน์ สุวรรณสุทธิ นิมนต์หลวงปู่ไปตรวจสุขภาพที่โรงพยาบาลศิริราช รู้ว่าอาการทุกส่วนดีขึ้น ไม่มีโรคแทรกซ้อน จึงกราบนิมนต์หลวงปู่ไปพักที่เขาสระบาป บริษัทสวนบ้านอ่าง อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี หลวงปู่รับไปตามที่อาจารย์หมอนิมนต์ หลังจากฉันภัตตาหารเช้าเสร็จที่วัดบวรฯ อาจารย์หมอได้นำรถมารับหลวงปู่และผู้เขียน เดินทางไปจันทบุรี ถึงบางละมุง อาจารย์หมอได้พาแวะพักที่บ้านทรายหาด บางละมุง ถวายน้ำฉันพอหายเหนื่อย แล้วเดินทางต่อผ่านสัตหีบระยอง ผ่านจังหวัดจันทบุรีเลยไปอำเภอมะขาม เข้าบริษัทสวนบ้านอ่าง

อาจารย์หมอได้ให้คนงานที่สวนทำที่สำหรับให้หลวงปู่พักบนเขาสระบาปใกล้กับธารน้ำที่ไหลออกจากเขา มีน้ำใสเย็นดี ที่สำหรับให้หลวงปู่พักนั้น ยกเป็นร้านปูไม้กระดานชนกับก้อนหิน ข้างบนใช้ผ้ายางมุงเป็นหลังคาชนกับก้อนหิน แขวนกลดมุ้งใต้หลังคาผ้ายาง ที่สำหรับผู้เขียนและอาจารย์หมอ ใช้เตียงตั้ง แล้วแขวนกลดมุ้งเลยไม่มีหลังคา ที่เขาสระบาปนี้เป็นป่าดงดิบ เต็มไปด้วยสัตว์ป่า มีทั้งทากและเห็บต้องคอยระวังไม่ให้ทากและเห็บกัด ถ้ามันกัดแล้วจะเป็นไข้ เมื่อเดินทางถึงสวนบ้านอ่างแล้ว หลวงปู่จะเดินขึ้นเขาไม่ได้ เพราะขาของท่านยังไม่แข็งแรง อาจารย์หมอจึงให้คนงานเอาเก้าอี้หวายผูกไม้ขนาบสองข้างให้หลวงปู่นั่ง แล้วหามขึ้นไปที่พักบนเขาทางขึ้นเขาก็เป็นทางพอคนเดินได้

โปรดหนุ่มตาบอด ผู้ชายสองพี่น้อง

ในขณะที่หลวงปู่พักอยู่บนเขานั้น ตอนกลางคืนจะมีพวกโยมที่สนใจในธรรมะซึ่งบ้านอยู่ตามสวนใกล้ๆ นั้น ขึ้นไปฟังธรรมะจากหลวงปู่ และมีผู้ชายสองพี่น้องซึ่งตาบอดทั้งสองคน ให้ญาติจูงขึ้นไปฟังธรรมจากหลวงปู่ด้วย หลวงปู่นำพาเข้าที่นั่งสมาธิ เอาขาขวาทับขาซ้าย แล้วประนมมืออธิษฐานจิตต่อพระรัตนตรัยว่า *"บัดนี้ข้าพเจ้าจะตั้งใจปฏิบัติ เพื่อเป็นปฏิบัติบูชาต่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากับทั้งพระธรรม และพระอริยสงฆ์สาวก ขอให้น้ำใจของข้าพเจ้าจงสงบระงับตั้งมั่นเป็นสมาธิ มีปัญญาเฉลียวฉลาด สามารถรู้แจ้งแทงตลอดในสัจธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกสิ่งทุกประการเทอญ พุทโธ ธัมโม สังโฆ ๓ หนแล้ววางมือลงเอามือขวาวางทับมือซ้าย ตั้งกายให้ตรง เอาสติความระลึกรู้ ระลึกพุท-หายใจเข้าระลึกโธ-หายใจออก ไม่ให้พลั้งเผลอ ให้สติกับคำบริกรรมกลมกลืนกันอยู่ ไม่ต้องสนใจอย่างอื่น ให้ปลูกศรัทธาความเชื่อมั่นลงในใจว่า พระพุทธเจ้าอยู่ที่ใจ พระธรรมอยู่ที่ใจ พระอริยสงฆ์อยู่ที่ใจ ให้สังเกตดูว่า ใจของเราเชื่อมั่นลงจริงๆ แล้วก็บริกรรมพุท-หายใจเข้า โธ-หายใจออกเรื่อยไป จนกว่าจิตของเรารวมอยู่กับคำบริกรรมจริงๆ เรียกว่า จิตสงบจากสัญญาอารมณ์ภายนอก จะเกิดความเบากายเบาจิต มีความตั้งมั่นแน่วแน่ เด่นอยู่ในคำบริกรรมอันเดียว เรียกว่า จิตเป็นสมาธิ เมื่อจิตถอนออกจากสมาธิแล้ว เราจะหยุดให้ทบทวนดูเสียก่อนว่าเราตั้งสติอย่างไร เรากำหนดอย่างไร แล้วยกมือขึ้นประนมนึกพุทโธ ธัมโม สังโฆ ๓ หนเสียก่อนจึงออกจากที่นั่งภาวนา เมื่อออกจากที่ภาวนาแล้วก็ให้ทำสติระลึกรู้ในอิริยาบททั้งสี่ ยืน เดิน นั่ง นอน ไม่ให้ปล่อยจิตไปตามยถากรรม ให้เป็นผู้ฝึกจิตตั้งจิตอยู่เสมอ เมื่อเราเข้าที่ภาวนาทีหลังจิตจึงสงบได้ง่าย เมื่อจิตออกจากการพักในความสงบแล้ว ก็ให้พิจารณากายและพิจารณาในจิต ให้เห็นเป็นสัจธรรมไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน"*

เมื่อหลวงปู่หยุดนำนั่งสมาธิแล้ว ท่านจึงสอนหนุ่มตาบอดสองพี่น้อง ให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ให้เร่งประกอบคุณงามความดี ด้วยความเป็นผู้มีศีลและเจริญ

เมตตาภาวนา ผลของกรรมที่ทำให้เสียจักษุถือว่าเป็นกรรมเก่าที่ไม่ดีที่เราทำมาแล้ว ให้ยอมรับว่าเป็นผลกรรมที่เกิดจากเราทำมาแล้ว ต่อแต่นี้ไปให้ตั้งจิตทำแต่กรรมดี ทำตนให้มีศีลห้าประจำ ตั้งอยู่ในประไตรสรณคมน์ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่งที่เคารพและนับถือ หมั่นทำสมาธิภาวนาทำใจให้สงบขาดจากสัญญาอารมณ์ภายนอก เพ่งพิจารณาธาตุ ๔ ขันธ์ ๕ ให้เห็นเป็นของไม่เที่ยง แตกดับทำลาย ให้มันมืดแต่ตานอก ตาในให้มันสว่างจ้าอยู่อย่างนั้น เมื่อเป็นผู้ไม่ประมาทก็จะเป็นผู้พ้นจากกรรม เมื่อหลวงปู่หยุดการอบรมแล้ว พวกญาติโยมก็ลากลับไป

พูดกับปลวกรู้ภาษากัน

ในขณะที่หลวงปู่พักอยู่เขาสระบาปเป็นวันที่ ๓ ตอนกลางวันฝนได้ตกลงมาอย่างหนัก ผู้เขียนต้องไปหลบฝนอยู่ที่ที่พักของหลวงปู่ เพราะมีผ้ายางมุง เมื่อฝนหยุดจึงกลับไปที่พักของตัวเอง พอถึงเวลาค่ำมืดแล้ว พวกโยมก็มาฟังธรรมหลวงปู่ตามเคยเหมือนทุกวัน ผู้เขียนก็นั่งอยู่เป็นเพื่อนหลวงปู่คอยปฏิบัติท่านอยู่ข้างๆ ในขณะที่หลวงปู่อบรมธรรมะญาติโยมอยู่นั้น ได้มีกองทัพปลวกยกขบวนมา คงจะหนีน้ำเพราะฝนตกตอนกลางวัน ขึ้นมาตามเสาร้านที่พักหลวงปู่ เข้าไปจนถึงเสื่อที่หลวงปู่นั่งอยู่ หลวงปู่จึงพูดกับปลวกว่า *"อ้าวพากันขึ้นมาทำไม ที่นี่เป็นที่อยู่ของพระ ไป! พากันกลับลงไปที่อื่น"* หลวงปู่พูดจบลง ปลวกที่เป็นหัวหน้าขบวนก็หันกลับพาขบวนพวกปลวกทั้งหลายกลับลงไปจากร้านที่พักหลวงปู่หมด ทำให้ผู้เขียนซึ่งนั่งดูอยู่ข้างๆ หลวงปู่ประทับใจเป็นอย่างยิ่ง จำเหตุการณ์ในครั้งนั้นไม่ลืม และนึกอยู่ในใจว่า *"หลวงปู่ช่างพูดกับปลวกรู้เรื่องรู้ภาษากัน"*

หลวงปู่พักอยู่เขาสระบาป ๔ วัน ศ.นพ.โรจน์ ก็รับหลวงปู่เดินทางกลับเข้ากรุงเทพฯ พักที่กรุงเทพฯ หนึ่งวัน แล้วก็เดินทางกลับวัดป่าสันติกาวาส อุดรธานี

พ.ศ. ๒๕๑๗ - ๒๕๑๘ พรรษาที่ ๓๙ - ๔๐

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

ในพรรษาปี ๒๕๑๘ นี้หลวงปู่ได้สัตตาหะกิจไปร่วมงานถวายเพลิงศพหลวงปู่บัว สิริปุณฺโณ วัดป่าหนองแซง ซึ่งท่านได้มรณภาพก่อนเข้าพรรษา แล้วทำการถวายเพลิงศพหลังจากเข้าพรรษาแล้วไม่กี่วัน หลวงปู่อยู่ร่วมงานจนเก็บอัฐิธาตุท่านเสร็จแล้วจึงได้กลับวัด

อาพาธครั้งที่ ๕
ด้วยอุบัติเหตุเส้นโลหิตแตก

ในพรรษาปี พ.ศ.๒๕๑๘ เดือนสิงหาคม มีต้นไม้ต้นหนึ่งไม่โตนัก ตายยืนต้นอยู่หลังกุฏิที่หลวงปู่พำนักอยู่ หลังจากฉันเช้าที่ศาลาเสร็จแล้วหลวงปู่กลับไปกุฏิ มีผ้าขาวคนหนึ่งอยู่ปรนนิบัติท่าน หลวงปู่นำมีดโต้ที่ท่านฝนไว้อย่างคมกริบ ให้ผ้าขาวตัดต้นไม้ที่ตายแห้งอยู่หลังกุฏิท่านออก ในขณะที่ตัดไม้ยังไม่เสร็จฝนได้ตกลงมา ผ้าขาวทิ้งมีดตากฝน ตัวเองวิ่งเข้าใต้ถุนกุฏิหลวงปู่ หลวงปู่เห็นมีดทิ้งตากฝนอยู่ ท่านจึงเดินไปเก็บเอามีดเข้ามาใต้ถุนกุฏิท่าน แล้วเอามีดเสียบไว้ที่กองไม้ใต้ถุนกุฏิ ท่านนึกว่ามีดเสียบไว้แน่นดีแล้วจึงวางมือแล้วจะเดินออกจากที่นั่น ทันใดนั้นมีดได้หลุดออกจากกองไม้เหวี่ยงลงมาถูกหลังเท้าติดกับข้อเท้าขวาเป็นเหตุให้เส้นเลือดใหญ่เป็นแผล ท่านสั่งไม่ให้ผ้าขาวไปบอกใคร เพราะในขณะนั้นท่านอยู่ที่กุฏิ ๒ คนกับผ้าขาวเท่านั้น ท่านให้ผ้าขาวเอาใบเพิน (หรือหญ้าบ้านร้างก็เรียก) มาเคี้ยวแล้วเอาปิดแผลเพื่อขัดเลือดให้เลือดหยุด

ในวันนั้นพอตะวันบ่าย ผู้เขียนอยู่กุฏิตัวเองรู้สึกอยากจะไปหาหลวงปู่ที่กุฏิท่าน จึงลงจากกุฏิแล้วเดินไปหาหลวงปู่ที่กุฏิท่าน เห็นท่านนั่งเหยียดเท้าอยู่กับผ้าขาว ผู้เขียนกราบท่านแล้วถามว่าเป็นอะไร ท่านบอกว่า *"ถูกมีด กรรมมันยังไม่สิ้นสุด"*

ผู้เขียนจะไปตามอนามัยมาเย็บแผล ท่านห้ามไม่ให้ไป ผู้เขียนก็ปฏิบัติตามอยู่มาได้ ๒๒ วันเส้นเลือดที่เป็นแผลได้แตกเลือดพุ่ง ผู้เขียนได้ใช้ผ้าขาวพันที่แผลและขาของท่านไว้ แล้วไปติดต่อหารถนำท่านส่งโรงพยาบาลอุดรธานี เส้นเลือดหลวงปู่แตกตั้งแต่เวลา ๑๑.๐๐ น. จนเวลาบ่ายสามโมงเย็นจึงได้รถจากแขวงการทางสว่างแดนดินมารับหลวงปู่ ส่งถึงโรงพยาบาลอุดรธานีเกือบมืด นำเข้าห้องฉุกเฉิน หมอแก้ผ้าที่พันแผลไว้ออก เลือดพุ่งออกมา หมอใช้คีมจับเส้นเลือดไว้ แล้วนำหลวงปู่เข้าห้องผ่าตัดฉุกเฉิน จนถึงเวลา ๒๐.๐๐ น. หมอนำหลวงปู่ออกจากห้องผ่าตัดไปพักที่ตึกสงฆ์อาพาธ หมอบอกว่าเหลืออีก ๑๐ เปอร์เซ็นต์ หลวงปู่จะสิ้นใจเพราะเลือดออกมาก จนถึงเวลา ๐๒.๐๐ น. หลวงปู่จึงลืมตาขึ้นมองดูลูกศิษย์ที่คอยอุปัฏฐากอยู่ใกล้ๆ ทุกคนจึงหายใจโล่งไปตามๆ กัน

เราเตรียมตัวไปแล้ว

วันหลังเมื่อหลวงปู่อาการดีขึ้นแล้ว ท่านจึงเล่าให้ฟังว่า *"ในขณะที่เลือดออกมากๆ นั้นเรามองดูอะไรก็อยู่ไกลริบหรี่ไม่ได้การแล้ว จึงกำหนดเข้าที่ เตรียมตัวไปแล้วแต่มันยังไม่ไปจึงฟื้นคืนมา"*

ศ.นพ.โรจน์ สุวรรณสุทธิ มาเยี่ยม

เมื่อ ศ.นพ.โรจน์ สุวรรณสุทธิ ได้ทราบข่าวว่าหลวงปู่อาพาธด้วยเส้นโลหิตแตก จึงเดินทางจากกรุงเทพฯ มาเยี่ยมหลวงปู่ที่ตึกสงฆ์อาพาธที่โรงพยาบาลอุดรธานี และได้ทำแผลล้างแผลถวายหลวงปู่ด้วยตนเองด้วย เสร็จแล้วได้กราบเรียนหลวงปู่ว่า *"หากท่านอาจารย์พักอยู่โรงพยาบาลไม่เป็นที่สบาย ก็กลับไปรักษาอยู่ที่วัดได้ เพราะอาการอย่างอื่นไม่มีอะไร มีแต่การล้างแผลวันละครั้งเท่านั้น"* เมื่อ ศ.นพ.โรจน์ เยี่ยมหลวงปู่เป็นเวลานานพอสมควรแล้ว จึงกราบลาหลวงปู่กลับกรุงเทพฯ หลวงปู่พักรักษาอยู่โรงพยาบาลอุดรธานีประมาณ ๑ อาทิตย์ ท่านพระอาจารย์เสน ปญฺญาธโร จึงนิมนต์หลวงปู่ไปพักรักษาอยู่ที่วัดป่าหนองแซง หลวงปู่พักอยู่วัดป่าหนองแซงได้

๓ วัน คุณลัดดาวัลย์ เอียสกุล ไปพบหลวงปู่ที่วัดป่าหนองแซง จึงกราบอาราธนาให้หลวงปู่ไปพักรักษาที่โรงพยาบาลหนองคาย เพื่อให้ลูกศิษย์ลูกหาทางหนองคายได้ถวายอุปัฏฐากบ้าง หลวงปู่รับนิมนต์ไปพักรักษาที่โรงพยาบาลหนองคายอยู่ระยะหนึ่ง จึงได้ออกจากโรงพยาบาลไปพักอยู่ที่วัดอรุณรังษี แผลที่เป็นก็ยังไม่หาย คุณลัดดาวัลย์และคณะลูกศิษย์ชาวหนองคายได้ถวายอุปัฏฐากเป็นอย่างดียิ่ง และได้ขอร้องให้ทางโรงพยาบาลหนองคาย ส่งพยาบาลผู้ชายไปทำแผลให้ที่วัดอรุณรังษีจนแผลหายดีเรียบร้อย หลวงปู่จึงได้กลับวัดป่าสันติกาวาส รวมเวลาที่พักรักษาอยู่ที่หนองคายเป็นเวลาถึง ๓ เดือน เป็นอันว่าพรรษาที่ ๔๐ ของหลวงปู่ ท่านไม่ได้จำอยู่วัดป่าสันติกาวาสตลอด ด้วยเหตุแห่งอาพาธจึงย้ายไปที่ต่างๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว

พ.ศ. ๒๕๑๙ พรรษาที่ ๔๑

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

ในปี พ.ศ.๒๕๑๙ นี้ทั้งนอกพรรษาในพรรษา หลวงปู่ได้เอาใจใส่ในการอบรมพระเณร และอุบาสก อุบาสิกา โดยเฉพาะวันประชุมพระเณร ในวัน ๗ ค่ำ ๑๔ ค่ำ เป็นวันที่ท่านอบรมพระเณรเป็นพิเศษ ส่วนวัน ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ เป็นวันที่อุบาสก อุบาสิกา มาถือศีลอุโบสถและนอนอยู่ที่วัด ท่านก็จะอบรมญาติโยมหญิงชายที่มาจำศีลอุโบสถเป็นพิเศษ หลังจากท่านนำพาทำวัตรเย็นแล้ว ก็อบรมธรรมะและนำพานั่งสมาธิภาวนาไปจนถึงเวลา ๒๔ นาฬิกา ท่านจึงเลิกกลับกุฏิที่พักของท่าน

ไปร่วมงานทำบุญสวดมนต์ถวาย หลวงปู่ฝั้น อาจาโร

เมื่อออกพรรษาแล้วเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๙ หลวงปู่ฝั้น อาจาโร อาพาธเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เมื่ออาการดีขึ้นท่านได้เดินทางกลับวัดป่าอุดมสมพร คณะศิษยานุศิษย์ได้ทำบุญสวดมนต์ถวายเพื่อเป็นการต่ออายุให้ท่าน และได้นิมนต์หลวงปู่ไปร่วมในงานด้วย หลวงปู่รับนิมนต์และเดินทางไปค้างที่วัดป่า

อุดมสมพรเพื่อสวดมนต์ถวายหลวงปู่ฝั้น ตอนเช้ารับฉันบิณฑบาตเสร็จแล้วจึงเดินทางกลับวัดป่าสันติกาวาส

อุบัติเหตุขวานถูกหัวแม่เท้าข้างซ้าย

ในปี พ.ศ.๒๕๑๙ นี้หลวงปู่ได้รับอุบัติเหตุขวานถูกที่หัวแม่เท้าซ้ายเกือบขาด ในวันนั้นเป็นเวลาบ่าย หลวงปู่สั่งให้พระเอาขวานมาถากเศษไม้ที่ทิ้งอยู่ เอาไว้ทำด้ามจอบด้ามเสียม พระจับขวานถากไม้ทำไม่เป็น ในขณะนั้นหลวงปู่ท่านยืนดูอยู่ เมื่อเห็นพระทำไม่เป็น ท่านจึงจับเอาขวานจากมือพระแล้วถากไม้ให้ดู ในขณะนั้นผู้เขียนกำลังทำข้อวัตรเอารถเข็นๆ น้ำใส่ตุ่มตามกุฏิต่างๆ ผ่านไป เห็นหลวงปู่จับขวานถากไม้อยู่ เห็นไม้มันกระดกๆ ไปมา ในใจจึงนึกขึ้นว่า *"โอ้ หลวงปู่ถากไม้เดี๋ยวขวานจะถูกเท้าอีกแหละ"* แล้วก็เข็นรถน้ำผ่านไป พอให้หลังไปไม่ไกลได้ยินเสียงวิ่งตามหลัง ในใจก็คิดว่าขวานคงถูกหลวงปู่แล้ว พอเณรวิ่งตามมาถึงจึงรีบถามเณรว่า *"อะไร"* เณรตอบว่า *"ขวานถูกหัวแม้เท้าหลวงปู่แล้ว"* ผู้เขียนวางรถเข็นน้ำแล้วรีบไปดูเห็นหัวแม่เท้าท่านเกือบขาดออกจากกันเลือดไหลอยู่ จึงเอาผ้ามาพันผูกไว้ให้แน่น ให้คนไปตามเอารถในหมู่บ้านมานำหลวงปู่ไปโรงพยาบาลอุดรธานีให้หมอเย็บแผลเรียบร้อยแล้วหมอให้กลับวัดได้

คุณหมอสัมพันธ์ เป็นผู้เย็บแผลให้ แล้วหมอพูดว่า *"แหม ท่านอาจารย์ปีกลายนี้ก็ถูกมีด ปีนี้ก็ถูกขวานอีก"* หลวงปู่จึงพูดว่า *"กรรมมันให้ผลยังไม่หมด ทีนี้หมดแล้วละ ๓ ครั้งแล้ว"* หลวงปู่พูดต่อไปว่า *"กรรมตั้งแต่เป็นเด็กเลี้ยงวัวโน้นแหละ ซัดเสียมใส่ข้อเท้าวัว เส้นเลือดมันขาด กรรมกลัวจะไม่ได้ให้ผลก็เลยรีบให้ผลในชาตินี้ เรื่องของกรรมเป็นสิ่งที่น่ากลัว อย่าไปยินดีในการทำบาปทำกรรมชั่วเลย เมื่อทำแล้วก็ได้รับผลอย่างนั้นแหละ"* หลวงปู่เตือนลูกศิษย์ลูกหาไม่ให้กล้าต่อการทำกรรมชั่ว เพราะทำแล้วย่อมได้รับผลเป็นทุกข์

พ.ศ. ๒๕๒๐ พรรษาที่ ๔๒

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

หลวงปู่ฝั้น อาจาโร ท่านมรณภาพเมื่อวันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๐ ศิษยานุศิษย์ได้ตั้งศพท่านบำเพ็ญกุศลจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๑ และได้จัดงานพระราชทานเพลิงศพท่านเมื่อวันที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ.๒๕๒๑ ก่อนจะถึงวันพระราชทานเพลิงศพ ๓ วัน หลวงปู่ท่านได้ระลึกถึงคุณานุคุณของครูบาอาจารย์ที่เคยได้ร่วมพบปะสนทนาธรรมซึ่งกันและกัน และท่านมีความเคารพในหลวงปู่ฝั้นด้วย จึงได้เดินทางไปกราบคารวะศพหลวงปู่ฝั้น อาจาโร ที่วัดป่าอุดมสมพร ก่อนวันงานท่านบอกว่า *"วันงานคนเยอะเราตาไม่ดี ขาไม่ดี ต้องไปก่อนวันงาน"*

ทำบุญฉลองและถวายศาลานิยม สุวรรณสิทธิ์

เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๑ การก่อสร้างศาลานิยม สุวรรณสิทธิ์ ซึ่งได้ก่อสร้างมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๑๕ ได้สำเร็จเรียบร้อย สิ้นค่าก่อสร้างทั้งหมด ๖๒๐,๐๐๐ บาท (หกแสนสองหมื่นบาท) หลวงปู่จึงให้ทำพิธีทำบุญฉลองความสำเร็จที่ได้ร่วมแรงร่วมใจกันก่อสร้างมาจนเสร็จเรียบร้อยโดยให้นิมนต์ครูบาอาจารย์ มาเจริญพระพุทธมนต์และแสดงพระธรรมเทศนา ๒ กัณฑ์ ในตอนกลางคืน กัณฑ์ที่ ๑ แสดงโดยท่านอาจารย์สิงห์ทอง ธมฺมวโร กัณฑ์ที่ ๒ แสดงโดยท่านอาจารย์สีลา อินฺทวํโส ตอนเช้าก็ถวายอาหารบิณฑบาต ญาติโยมกล่าวคำถวายเสนาสนะก็เป็นเสร็จพิธีและคณะสงฆ์พร้อมเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมือง ได้ทำการย้ายเขตวิสุงคามสีมาจากวิหารกลางน้ำมาปักเขตใหม่ที่ศาลาการเปรียญด้วย

พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๒๒ พรรษาที่ ๔๓ - ๔๔

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

วันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๓ พระอาจารย์สิงห์ทอง ธมฺมวโร และพระอาจารย์สุพัฒน์ สุขกาโม ได้มรณภาพ ด้วยอุบัติเหตุเครื่องบินตกพร้อมกับพระอาจารย์บุญมา จิตเปโม, พระอาจารย์วัน อุตฺตโม, พระอาจารย์จวน กุลเชฏฺโจ หลังจากตั้งศพของท่านบำเพ็ญกุศลที่วัดพระศรีมหาธาตุ กรุงเทพฯ ครบ ๗ วันแล้ว คณะศิษย์ได้นำศพของท่านพระอาจารย์สิงห์ทอง มาตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดป่าแก้ว ส่วนศพของท่านพระอาจารย์สุพัฒน์ นำไปตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดป่าประสิทธิ์สามัคคี บ้านต้าย หลวงปู่ได้ไปค้างคืนประจำอยู่วัดป่าแก้วเพื่อเป็นกำลังใจแก่พระเณร ญาติโยม ที่มาร่วมกันจัดงานพระราชทานเพลิงศพพระอาจารย์สิงห์ทอง เมื่อถึงวันพระราชทานเพลิงศพพระอาจารย์สุพัฒน์ หลวงปู่ได้ไปร่วมเป็นกำลังใจให้แก่พระเณร ญาติโยม ที่วัดป่าประสิทธิ์สามัคคี บ้านต้ายด้วย จนเสร็จการพระราชทานเพลิงศพ และเก็บอัฐิท่านพระอาจารย์สุพัฒน์เสร็จแล้ว หลวงปู่จึงกลับไปพักอยู่ที่วัดป่าแก้วอีก จนถึงวันพระราชทานเพลิงศพท่านพระอาจารย์สิงห์ทอง

ไม่มีความสงสัยในธรรม

ในวันพระราชทานเพลิงศพท่านพระอาจารย์สิงห์ทองนั้น หลวงปู่ได้พักอยู่กุฏิที่มุงด้วยไม้ที่วัดป่าแก้ว และมีท่านพระอาจารย์สุวัจน์ สุวโจ และครูบาอาจารย์องค์อื่นอีกหลายรูปนั่งอยู่ด้วยกัน ผู้เขียนก็นั่งอยู่ในที่นั้นด้วย พระอาจารย์สุวัจน์ท่านเคยจำพรรษาอยู่ร่วมกันกับหลวงปู่ในคราวที่อยู่จังหวัดร้อยเอ็ด พอมาพบกันท่านก็ไต่ถามสนทนาธรรมกัน สุดท้ายพระอาจารย์สุวัจน์จึงเรียนถามหลวงปู่ว่า *"เป็นอย่างไร เดี๋ยวนี้ครูบาอาจารย์ยังมีความสงสัยในธรรมอยู่หรือไม่"* หลวงปู่ตอบอย่างอาจหาญว่า **"ไม่มีความสงสัยในธรรม"**

หลวงปู่อยู่ร่วมงานพระราชทานเพลิงศพท่านพระอาจารย์สิงห์ทอง จนเก็บอัฐิท่านเรียบร้อยแล้วจึงได้กลับวัด ท่านอาจารย์สิงห์ทองและท่านอาจารย์สุพัฒน์ ทั้ง ๒ องค์นี้เป็นที่สนิทสนมกันมากกับหลวงปู่ในคราวที่มีชีวิตอยู่ไปมาหาสู่กันไม่ได้ขาด

พ.ศ. ๒๕๒๓ พรรษาที่ ๔๕

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

วันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๔ เป็นวันพระราชทานเพลิงศพท่านพระอาจารย์วัน อุตฺตโม หลวงปู่ได้เดินทางไปร่วมงานที่วัดถ้ำอภัยดำรงธรรมภูผาเหล็ก เสร็จพิธีแล้วหลวงปู่จึงได้เดินทางกลับวัดป่าสันติกาวาส

พ.ศ. ๒๕๒๔ พรรษาที่ ๔๖

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

เมื่อออกพรรษาแล้ว เข้าฤดูแล้งเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้มีพิธีถวายเพลิงศพหลวงปู่อ่อน ญาณสิริ ที่วัดป่านิโครธาราม บ้านหนองบัวบาน อ.หนองวัวซอ จ.อุดรธานี ซึ่งหลวงปู่อ่อนท่านได้มรณภาพตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ คณะศิษย์ได้ตั้งศพของท่านไว้บำเพ็ญกุศลจนถึงวันถวายเพลิงศพ หลวงปู่ท่านมีความเคารพในหลวงปู่อ่อนมาตั้งแต่ครั้งที่เคยอยู่ร่วมกับหลวงปู่อ่อนที่จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อมาอยู่ในเขตจังหวัดอุดรฯ ด้วยกัน ท่านก็ไปมาหาสู่กันมาโดยตลอด เมื่อถึงวาระสุดท้ายที่หลวงปู่อ่อน ญาณสิริ จากไป หลวงปู่ถึงแม้ในขณะนั้นสุขภาพของท่านก็ไม่ค่อยแข็งแรง การเดินเหินไปมาก็ไม่ค่อยสะดวก นับแต่ที่ท่านได้ผ่าตัดที่โคนขาขวามาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๕ แล้ว ถึงอย่างนั้นท่านก็ได้พยายามไปร่วมงานวันถวายเพลิงศพของหลวงปู่อ่อนด้วยเพื่อเป็นการแสดงกตเวทิตาคารวะต่อครูบาอาจารย์เป็นครั้งสุดท้าย

พ.ศ. ๒๕๒๕ พรรษาที่ ๔๗

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส อาพาธครั้งที่ ๖ ด้วยโรคทางปอด

พ.ศ. ๒๕๒๖ ระหว่างปลายเดือนพฤษภาคม หลวงปู่มีอาการไข้ต่ำๆ และฉันอาหารไม่ค่อยได้ เวลาไอบางครั้งจะมีเลือดปนเสมหะออกมาด้วย คณะศิษย์ทางจังหวัดหนองคายจึงอาราธนาให้ท่านไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลจังหวัดหนองคาย หลวงปู่รับอาราธนา คุณลัดดาวัลย์ เอียสกุล จึงให้รถมารับหลวงปู่ที่วัดป่าสันติกาวาสไปรักษาที่โรงพยาบาลหนองคาย หลวงปู่พักที่ห้องพิเศษตึกสงฆ์อาพาธ โดยมีคุณหมอเลื่อนเป็นผู้ดูแลรักษา คณะศิษย์ชาวจังหวัดหนองคายเป็นผู้อุปถัมภ์ เมื่อหลวงปู่เข้าพักที่โรงพยาบาลอาการไข้ได้กำเริบขึ้นสูง หมอได้ให้ยารักษาทางปอดอาการค่อยดีขึ้น หลวงปู่พักรักษาอยู่เป็นเวลา ๑ เดือนจึงหายปกติ หมอจึงอนุญาตให้กลับวัดได้

พ.ศ. ๒๕๒๖ พรรษาที่ ๔๘

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

ครั้นออกพรรษาปี พ.ศ.๒๕๒๖ แล้วเข้าฤดูแล้ง วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๗ จะเป็นวันพระราชทานเพลิงศพหลวงปู่ขาว อนาลโย ที่วัดถ้ำกลองเพล อ.หนองบัวลำภู จ.อุดรธานีในขณะนั้น (ปัจจุบันเป็น อ.เมือง จ.หนองบัวลำภู) หลวงปู่ขาว อนาลโย ท่านได้มรณภาพตั้งแต่วันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๖ คณะศิษยานุศิษย์ได้ตั้งศพของท่านบำเพ็ญกุศลมาตลอด จนถึงวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๗ จึงได้จัดงานพระราชทานเพลิงศพของท่าน และพระราชทานเพลิงจริงในเวลา ๒๐.๐๐ น. ก่อนจะถึงวันพระราชทานเพลิงศพ ๑ วัน หลวงปู่ท่านได้ไปกราบคารวะศพหลวงปู่ขาว อนาลโย เป็นครั้งสุดท้ายเพราะถ้าจะไปร่วมในวันพระราชทานเพลิงศพ จะมีพระเณร ประชาชนเป็นจำนวนมาก และหลวงปู่ก็ขาไม่ดี ตาไม่ดี ท่านกลัวว่าจะลำบากมากท่านจึงไปก่อนวันงาน ๑ วัน หลวงปู่ท่านมีความเคารพในหลวงปู่ขาวมาก และท่านได้ไปมาหาสู่หลวงปู่ขาวตั้งแต่ครั้งที่ท่านอยู่วัดป่าแก้วชุมพล อ.สว่างแดนดิน จ.สกลนคร

พ.ศ. ๒๕๒๗ พรรษาที่ ๔๙

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

เมื่อออกพรรษาแล้ว ศ.นพ.โรจน์ สุวรรณสุทธิ ได้นิมนต์ให้หลวงปู่ลงไปตรวจร่างกายที่โรงพยาบาลศิริราช พักที่ห้องพิเศษชั้น ๔ ตึก ๘๔ ปี หลวงปู่ได้ให้โอวาทธรรมแก่คณะศิษย์ที่ไปเยี่ยม ในขณะที่ท่านพักอยู่โรงพยาบาลศิริราช ดังนี้

กายเป็นดงหนาป่าทึบ

"ร่างกายนี้เป็นดงหนาป่าทึบ ยากที่บุคคลจะถากถางบุกป่าฝ่าดงนี้ให้ทะลุไปได้ ในดงหนาป่าทึบนี้เต็มไปด้วยอสรพิษ คอยกัดตอด ให้ได้รับทุกขเวทนาอยู่ตลอดเวลา ได้แก่ความเจ็บไข้ได้ป่วย เจ็บท้อง ปวดหัว เจ็บตา ปวดฟัน เต็มไปด้วยความทุกข์ทรมานอยู่ในกายอันนี้ เมื่อเราหลงอยู่ในดงหนาป่าทึบอันนี้ จึงถูกอสรพิษทำร้ายอยู่ตลอดเวลา หลงในร่างกายนี้ชายหลงหญิง หญิงหลงชาย หลงกันอยู่อย่างนี้ เราหลงเขา เขาหลงเรา นี้จึงพ้นทุกข์ไปไม่ได้ ถ้าใครมาถากถางดงหนาป่าทึบคือร่างกายนี้ให้เตียนโล่ง คือพิจารณาให้เห็นสภาพความเป็นจริงในกายนี้ เป็นของแตกดับทำลาย ไม่จีรังยั่งยืน เป็นเพียงธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ ประชุมกันอยู่เท่านั้น ในที่สุดก็จะสลายลงสู่ธาตุเดิมของเขาเท่านั้น เมื่อเห็นอย่างนี้จึงจะได้ชื่อว่า ข้ามดงหนาป่าทึบไปได้ จึงจะพ้นทุกข์พ้นภัยไปได้"

นี้เป็นโอวาทธรรมที่หลวงปู่แสดงเตือนศิษยานุศิษย์ที่ไปกราบเยี่ยมท่านที่โรงพยาบาลศิริราช

พ.ศ. ๒๕๒๘ พรรษาที่ ๕๐

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

ในระยะเข้าพรรษาปี พ.ศ.๒๕๒๘ นี้ ตอนใกล้จะออกพรรษา หลวงปู่ได้เดินทางไปทำวัตรคารวะหลวงปู่ชอบ ที่วัดป่าโคกมน บ้านโคกมน อ.วังสะพุง จ.เลย พอไปถึงวัดป่าโคกมนเป็นเวลาเที่ยง ถามพระเณรในวัดทราบว่าหลวงปู่ชอบไม่อยู่ ท่านขึ้นไปพักอยู่ที่วัดป่าบ้านม่วงไข่ บนภูเขาทางไปอำเภอภูเรือ หลวงปู่จึงให้ลูกศิษย์ขับรถขึ้นเขาตามไปหาหลวงปู่ชอบ ถนนเข้าไปบ้านม่วงไข่ลำบาก เป็นถนนลงหินขรุขระไปถึงวัดป่าม่วงไข่เป็นเวลาบ่าย ๓ โมงเย็น จึงได้พบหลวงปู่ชอบ หลวงปู่ชอบได้ถามสุขทุกข์กับหลวงปู่ แล้วหลวงปู่จึงพาลูกศิษย์ที่ติดตามไป ขอขมาคารวะหลวงปู่ชอบ เสร็จแล้วจึงได้กราบลาหลวงปู่ชอบ เดินทางไปวัดถ้ำผาปู่ เพื่อกราบคารวะศพหลวงปู่คำดี ปภาโส ถึงถ้ำผาปู่เป็นเวลาเกือบมืดแล้ว หลวงปู่ได้พาคณะศิษย์กราบคารวะศพหลวงปู่คำดี เสร็จแล้วได้อยู่ร่วมฟังสวดอภิธรรม จบแล้วจึงได้เดินทางกลับถึงวัดป่าสันติกาวาสเป็นเวลา ๒๓.๐๐ น.

ร่วมงานพระราชทานเพลิงศพหลวงปู่คำดี ปภาโส

เมื่อออกพรรษาแล้ว เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๘ หลวงปู่เดินทางไปร่วมงานพระราชทานเพลิงศพหลวงปู่คำดี ปภาโส ที่วัดถ้ำผาปู่ จังหวัดเลย ในวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๘ เพื่อเป็นการแสดงกตเวทิตาสักการะต่อครูบาอาจารย์เป็นครั้งสุดท้าย หลวงปู่มีความเคารพในหลวงปู่คำดีมาก ในฐานะที่หลวงปู่คำดีเป็นครูบาอาจารย์ ซึ่งหลวงปู่ได้เคยอยู่ปฏิบัติธรรมร่วมกับหลวงปู่คำดี ในคราวที่ท่านอยู่ที่ถ้ำกวาง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น

เดินทางลงกรุงเทพฯ ให้หมอตรวจตาข้างขวา

เมื่อเสร็จจากไปร่วมงานพระราชทานเพลิงศพหลวงปู่คำดี ปภาโส แล้ว คณะศิษย์ทางกรุงเทพฯ ได้กราบอาราธนานิมนต์ให้หลวงปู่ไปตรวจตาที่กรุงเทพฯ เพราะหลวงปู่มีอาการตาข้างขวามัว หลวงปู่รับนิมนต์แล้วเดินทางลงกรุงเทพฯ โดยทางรถไฟ ได้เข้ารับการตรวจตาที่ไทยจักษุคลีนิค โดยมีนายแพทย์สวัสดิ์ โพธิกำจร เป็นผู้ตรวจอาการ พบว่าตาข้างขวาของหลวงปู่เป็นต้อกระจก แต่ยังไม่แก่ดี หมอจึงให้ยาหยอดรักษาไปก่อน

เดินทางไปเชียงใหม่เป็นครั้งแรก

หลวงปู่เดินทางไปจังหวัดเชียงใหม่เป็นครั้งแรก เพื่อกราบคารวะศพของหลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ วัดดอยแม่ปั๋ง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ หลวงปู่ได้เดินทางโดยเครื่องบินจากท่าอากาศยานกรุงเทพฯ ไปลงที่ท่าอากาศยานเชียงใหม่ แล้วนั่งรถตู้ต่อไปที่ดอยแม่ปั๋ง มีลูกศิษย์ติดตามไปด้วยเป็นพระ ๒ รูป คือผู้เขียนองค์หนึ่งและพระอีกองค์หนึ่ง ฆราวาสอีก ๕ ท่านคือ คุณหมออุรพล บุญประกอบ, คุณหมอวันเพ็ญ บุญประกอบ, คุณญาณี-คุณนิดา ชิตานนท์, คุณหมออมรา มลิลา เดินทางถึงวัดดอยแม่ปั๋งเป็นเวลาเย็น หลวงปู่พาลูกศิษย์ที่เดินทางไปด้วย ทำพิธีคารวะศพหลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ และทอดผ้าบังสุกุลถวายบูชาเป็นธัมมาสักการะในองค์หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ ด้วย หลวงปู่พักค้างคืนที่วัดดอยแม่ปั๋ง ๑ คืน

เช้าวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ ฉันภัตตาหารเช้าที่วัดดอยแม่ปั๋งเสร็จแล้ว ได้เดินทางไปแวะเยี่ยมท่านอาจารย์เปลี่ยน ปญฺญาปทีโป ที่วัดอรัญวิเวก บ้านปง อำเภอแม่แตง แต่ไม่พบ ท่านอาจารย์เปลี่ยนเดินทางเข้ากรุงเทพฯ หลวงปู่เดินทางต่อไปวัดถ้ำปากเปียง อ.เชียงดาว เพื่อเยี่ยมพระอาจารย์เจริญ ญาณวุฑฺโฒ ซึ่งเป็นศิษย์ของหลวงปู่เอง ท่านอาจารย์เจริญได้จัดกุฏิไม้สักซึ่งอยู่ติดหน้าผาถวายให้หลวงปู่พำนัก อากาศเย็นมาก

วันที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ หลวงปู่ขึ้นถ้ำผาปล่อง เพื่อกราบนมัสการหลวงปู่สิม พุทฺธาจาโร แต่ไม่พบ หลวงปู่สิม เดินทางเข้ากรุงเทพฯ ลงจากถ้ำผาปล่อง หลวงปู่เข้าชมถ้ำเชียงดาวแล้วกลับไปพักที่วัดถ้ำปากเปียง

วันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ ฉันเช้าเสร็จที่ถ้ำปากเปียง แล้วเตรียมบริขารขึ้นรถตู้ เดินทางเข้าเมืองเชียงใหม่ หลวงปู่และคณะศิษย์ที่ติดตามแวะนมัสการเจดีย์หลวง วัดเจดีย์หลวง แล้วเดินทางต่อไปนมัสการพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน จากนั้นไปนมัสการพระพุทธบาทตากผ้า ที่วัดพระพุทธบาทตากผ้า อ.ป่าซาง จ.ลำพูน และได้กราบนมัสการศพพระสุพรหมญาณเถระ (หลวงปู่วัดพระพุทธบาทตากผ้า) ด้วย แล้วเดินทางกลับเชียงใหม่ แวะโปรดคุณพ่อวิจิตรและแม่บัวผายที่บ้านพักเพื่อรอเวลาเครื่องบินเวลา ๒๐.๐๐ น. เดินทางไปขึ้นเครื่องบินที่สนามบินเชียงใหม่เดินทางกลับกรุงเทพฯ หลวงปู่พักที่กรุงเทพฯ ไม่นานก็เดินทางกลับวัดป่าสันติกาวาส

เดินทางไปเชียงใหม่ครั้งที่ ๒

เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๒๙ คุณนิดา ชิตานนท์ ได้กราบอาราธนาให้หลวงปู่เดินทางลงกรุงเทพฯ เพื่อตรวจตาข้างขวาของหลวงปู่อีกครั้งหนึ่ง ว่าต้อกระจกที่เป็นอยู่แก่หรือยัง สมควรที่จะผ่าตัดเปลี่ยนเลนส์ใหม่ได้หรือยัง หลวงปู่รับอาราธนาเดินทางลงกรุงเทพฯ โดยรถไฟปรับอากาศชั้นหนึ่ง โดยมีข้าพเจ้าผู้เขียนและท่านสนิทเป็นผู้ติดตามไปด้วย เมื่อถึงกรุงเทพฯ ได้พักที่รถราง ซึ่งคุณนิดาได้จัดถวายให้เป็นที่พักของหลวงปู่และพระติดตามต่างหาก ซึ่งอยู่ในบริเวณบ้านส่วนตัว คุณนิดาได้รับหลวงปู่ไปที่ไทยจักษุคลีนิค ให้คุณหมอสวัสดิ์ ตรวจตาหลวงปู่อีกครั้งหนึ่ง ผลปรากฏว่าต้อยังไม่แก่เต็มที่ หมอจึงให้รอไปก่อน คุณนิดาจึงได้นิมนต์ให้หลวงปู่ไปพักวิเวกที่บ้านแม่เมืองหลวง อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๙ หลวงปู่ออกจากที่พักบ้านคุณนิดาไปสนามบินดอนเมืองเพื่อขึ้นเครื่องบินไปเชียงใหม่เวลา ๐๗.๐๐ น. เครื่องบินจะออก

จากดอนเมืองกรุงเทพฯ เมื่อถึงสนามบินดอนเมือง หลวงปู่และผู้ติดตาม คือข้าพเจ้าผู้เขียนและท่านสนิทกับโยมติดตามอีก ๒ คน คือคุณนิดาและคุณลำพูน ได้ขึ้นนั่งบนเครื่องบินโดยสารจัมโบ้ขนาดใหญ่พร้อมผู้โดยสารอีกเต็มลำ หลวงปู่นั่งที่นั่งติดกับผู้เขียน หลวงปู่ท่านเป็นผู้ไม่ประมาทตลอดเวลา เมื่อนั่งเก้าอี้รัดเข็มขัดเรียบร้อยแล้วท่านจะหลับตาเข้าที่สงบอยู่เมื่อถึงเวลาตามกำหนดที่เครื่องจะออก ได้ยินเสียงประกาศว่า *"ขออภัยผู้โดยสาร มีความติดขัดทางเทคนิคบางประการ ขอให้รอเวลาอีก ๑๕ นาที"*

เมื่อรอถึง ๑๕ นาทีแล้วก็ได้ยินเสียงประกาศอีกว่า *"ยังแก้ไขไม่ได้ ขอให้รออีก ๑๕ นาที"* จนสุดท้ายรอไปถึง ๔๕ นาที เครื่องบินจึงพาขึ้นจากสนามบินดอนเมือง ในวันนั้นแม่บัวผายได้ให้คุณนิดานิมนต์หลวงปู่และพระติดตามให้ไปฉันภัตตาหารเช้าที่บ้านที่เชียงใหม่ด้วย โดยได้เตรียมภัตตาหารเช้าไว้คอย

อนิจจาความไม่แน่นอน

เมื่อเครื่องบิน บินไปจะถึงเชียงใหม่แล้ว ได้ยินเสียงประกาศว่า *"เครื่องบินไม่สามารถจะลงเชียงใหม่ได้ เพราะเครื่องติดขัดเทคนิคบางประการ จะต้องกลับไปลงที่สนามบินกรุงเทพฯ"* ในขณะนั้นพวกฝรั่งที่กำลังเล่นไพ่กันอย่างสนุกสนานอยู่พากันตาเหลือกตาลานเพราะความกลัวตาย หยุดเล่นกันเงียบเลย สำหรับหลวงปู่ท่านนั่งเข้าที่สงบตั้งแต่เครื่องบินขึ้นจากดอนเมือง จนเครื่องกลับไปลงที่ดอนเมืองอีกท่านจึงลืมตาขึ้น เมื่อเครื่องลงถึงสนามบินดอนเมืองแล้วได้ยินเสียงประกาศว่า *"เที่ยวบินจะไปเชียงใหม่เปลี่ยนเป็นเวลาบ่าย ๑ โมง"* ตกลงในวันนั้นหลวงปู่และพระติดตามต้องกลับมาฉันภัตตาหารเช้าที่ดอนเมือง โดยคุณนิดาเป็นผู้จัดถวายเวลา ๔ โมงเช้า เมื่อฉันเสร็จแล้วก็รอเครื่องเที่ยวบ่าย ๑ โมง อยู่ที่สนามบินดอนเมือง

ส่วนพวกแม่บัวผายที่รออยู่ทางเชียงใหม่ เห็นเครื่องบินไม่ลงตามเวลาก็เกิดความกระวนกระวายใจ คิดว่าเครื่องบินตกหรือเป็นอะไรกัน รอจนถึง ๕ โมงเช้าจึงได้ยินประกาศที่สนามบินเชียงใหม่ว่าเครื่องบินติดขัดไม่สามารถลงได้ จึงกลับไปลง

ที่กรุงเทพฯ จะมาใหม่เวลาบ่าย ๒ โมง เป็นอันว่าอาหารที่จัดรอไว้ถวายหลวงปู่และพระติดตาม ญาติโยมทางเชียงใหม่ต้องรับประทานกันเอง

คอยจนถึงเวลา

หลวงปู่และผู้ติดตามคอยเวลาเครื่องไปเชียงใหม่เที่ยวที่ ๒ อยู่ที่สนามบินดอนเมืองจนได้เวลาใกล้บ่าย ๑ โมง เจ้าหน้าที่เรียกขึ้นเครื่อง หลวงปู่และผู้ติดตามขึ้นนั่งบนเครื่องบิน พร้อมกับผู้โดยสารอื่นในเที่ยวบินเดียวกัน ได้เวลาเครื่องทะยานขึ้นสู่ฟ้านำพาไปถึงสนามบินเชียงใหม่ เวลาบ่าย ๒ โมงลงจากเครื่องบินเรียบร้อยพ่อวิจิตรนำรถมารับหลวงปู่และผู้ติดตามจากสนามบินเชียงใหม่ แวะไปพักที่บ้านพ่อวิจิตรแม่บัวผายก่อน ถวายน้ำดื่มน้ำเย็นหลวงปู่และพระติดตาม พักผ่อนพอหายเหนื่อยแล้วพ่อวิจิตรได้จัดรถรับหลวงปู่และผู้ติดตาม รวมทั้งพ่อวิจิตรและแม่บัวผายด้วย ออกจากเชียงใหม่ไปแวะพักที่บ้านป่าแป๋ครู่หนึ่ง จากนั้นรถได้นำขึ้นเขาคดเคี้ยวเลี้ยวไปตามไหล่เขา ถึงวัดป่าบ้านแม่เมืองหลวง อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอนเป็นเวลาเย็น วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๒๙ อากาศหนาวเยือกเย็นมาก ที่วัดป่าแม่เมืองหลวงมีพระอยู่ ๒ รูป มีท่านทองน้อยเป็นหัวหน้า และสามเณรอีก ๑ องค์พระเณรในวัดให้การต้อนรับและเคารพหลวงปู่เป็นอย่างดี เมื่อรถส่งหลวงปู่และผู้ติดตามถึงวัดป่าแม่เมืองหลวงแล้วเขาก็กลับไป

ที่วัดป่าบ้านแม่เมืองหลวง

ในขณะที่หลวงปู่พักวิเวกอยู่นั้น มีหลวงปู่ ผู้เขียน ท่านสนิทและพระประจำอยู่ที่วัด ๒ รูป สามเณร ๑ รูป รวมเป็นพระ ๕ รูป สามเณร ๑ รูป สำหรับโยมที่ติดตามไปปฏิบัติธรรมและทำอาหารบิณฑบาตถวายหลวงปู่นั้น มีคุณนิดา, แม่บัวผาย, คุณพูลและคุณบิ๊ก ทั้ง ๔ คนได้พักอยู่ที่พักสำหรับโยมในวัด ที่วัดป่าแม่เมืองหลวงมีต้นไม้เขียว น้ำสะดวกมีความเงียบสงบวิเวกวังเวง อยู่ท่ามกลางป่าเขาลำเนาไพร

พระภิกษุสามเณรอาศัยบิณฑบาตที่บ้านแม่เมืองหลวงและบ้านใต้ซึ่งเป็นชาวกะเหรี่ยง บ้านใต้อยู่ห่างวัดประมาณ ๑ กิโลครึ่ง บ้านแม่เมืองหลวงอยู่ห่างวัดประมาณ ๑ กิโลเมตร หลวงปู่รับบิณฑบาตที่หน้าโรงครัวในวัด เพราะท่านเดินไม่ค่อยสะดวก

เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อในพระธรรมวินัย และข้อวัตรปฏิบัติ

หลวงปู่เป็นผู้ไม่ประมาทไม่หละหลวมในพระธรรมวินัยและข้อวัตรปฏิบัติแม้เล็กๆ น้อยๆ เช่น การทำกัปปิยะโวหารพืชคาม ของที่จะปลูกให้เกิดได้ด้วยลำด้วยใบหรือที่มีรากติดอยู่ก่อน เรียกว่า *"วินัยกรรม"* หรือเมื่อเวลามีโยมผู้หญิงเข้ามากราบเรียนถาม เรื่องขัดข้องเกี่ยวกับการปฏิบัติด้านจิตภาวนาหรือจะเรื่องอะไรก็ตาม ถ้าไม่มีผู้ชายมาด้วย ท่านจะให้เรียกพระเณรหรือลูกศิษย์ผู้ชายมานั่งอยู่เป็นเพื่อน ถ้ามีแต่ผู้หญิงถึงแม้จะหลายคนก็ตาม ถ้าไม่มีผู้ชายอยู่ด้วยถือว่าผิดพระวินัย การบิณฑบาตเป็นกิจประจำของพระ ถ้าหลวงปู่ท่านยังเดินได้ท่านจะบิณฑบาตก่อน หลวงปู่ท่านสอนว่า *"ของใหญ่ๆ ท่อนซุง ท่อนยาง มันไม่เข้าตาของคนหรอก ของเล็กๆ น้อยๆ หยากเยื่อนั้นแหละมันเข้าตาคน"* การที่ท่านทำท่านปฏิบัติก็เพื่อจะให้เป็นตัวอย่างแก่ลูกศิษย์ลูกหาต่อไป

กิจประจำวันในขณะที่หลวงปู่พักอยู่วัดป่าแม่เมืองหลวงคือ เช้ารับบิณฑบาต ฉันเช้าเสร็จแล้วสนทนาให้ธรรมะแก่ญาติโยม หลังจากนั้นก็เข้าที่ในความสงบในที่พัก ตอนบ่ายบางวันท่านก็เดินเที่ยวตามป่า ดูต้นไม้อันไหนเป็นยารักษาโรคได้ท่านก็ให้เก็บเอา บ่าย ๔ โมงเย็น ศิษย์พระเณรนำน้ำอุ่นไปถวายสรงน้ำหลวงปู่ ตอนหัวค่ำอบรมพระเณรและโยมที่ติดตามไปปฏิบัติธรรม

วันมาฆบูชา พ.ศ. ๒๕๒๙

วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๙ เป็นวันมาฆบูชา ในขณะที่หลวงปู่พักวิเวกอยู่วัดป่าแม่เมืองหลวง ในตอนเช้าหลวงปู่พร้อมด้วยพระเณรรับบิณฑบาต โปรดพวกชาวกะเหรี่ยงที่มารวมกันใส่บาตรในบริเวณวัด ตอนค่ำหลวงปู่นำทำพิธีกล่าวคำถวายบูชาดอกไม้ธูปเทียนเนื่องในวันมาฆบูชาและนำเวียนเทียน เสร็จแล้วนำทำวัตรสวดมนต์เย็น จบแล้วอบรมศีลธรรมแก่ญาติโยมที่มาร่วมทำพิธีมาฆบูชา ซึ่งมีทั้งเด็กและผู้ใหญ่จากบ้านแม่เมืองหลวงและบ้านใต้ และที่อยู่ไกลคือบ้านขุนห้วยเดื่อซึ่งอยู่ห่างจากวัดแม่เมืองหลวงขึ้นเขาลงเขาไป ๖ กิโลเมตร

กะเหรี่ยงตัดผี

หลังจากวันมาฆบูชาไม่กี่วัน ได้มีโยมกะเหรี่ยงบ้านขุนห้วยเดื่อมานิมนต์หลวงปู่ไปตัดผีให้ หลวงปู่ไม่สามารถจะเดินถึงบ้านขุนห้วยเดื่อได้เพราะขาท่านไม่ดี หลวงปู่จึงให้ผู้เขียนและพระอีก ๒ รูป ไปทำพิธีตัดผีให้โยมกะเหรี่ยงบ้านขุนห้วยเดื่อ เดินจากวัดป่าแม่เมืองหลวงขึ้นเขาลงห้วย และไปตามลำธารและนาของพวกกะเหรี่ยงซึ่งทำนาตามที่ราบในหุบเขา เดินไปตามทางพวกกะเหรี่ยงเดินไปมาหากินระหว่างหมู่บ้าน บางแห่งก็มีกองอิฐพังกระจัดกระจาย ดูแล้วเป็นสถูปเจดีย์สมัยโบราณ เดินไปประมาณชั่วโมงครึ่งถึงลำธารมีน้ำใสเย็นดี ข้ามลำธารไปมองเห็นหมู่บ้านชาวกะเหรี่ยงอยู่เชิงเขาปลูกบ้านอยู่ที่สูงบ้างต่ำบ้างลดหลั่นกันไป บ้านหลังเล็กๆ พอเดินไปถึงหมู่บ้าน ทีแรกเห็นมีโรงยาวประมาณ ๘ เมตร มุงด้วยใบตองตึงมีเสาธงชาติปักอยู่ ถามโยมกะเหรี่ยงที่พาเดินทางไป ได้ความว่าเป็นโรงเรียนบ้านขุนห้วยเดื่อ แต่ไม่มีนักเรียน เขาบอกว่าวันนี้นักเรียนไม่มาเรียน คือวันไหนนักเรียนมาครูก็สอน วันไหนนักเรียนไม่มาครูก็ไม่สอนเพราะยังบังคับไม่ได้

เมื่อเดินไปถึงบ้านโยมที่ต้องการตัดผี เขาก็นิมนต์ให้ขึ้นบนบ้าน บ้านพวกกะเหรี่ยงหลังเล็ก เสาไม้ก่อ หลังคามุงด้วยใบตองตึง แอ้มด้วยฝาฟากไม้ไผ่ บางหลังก็แอ้มด้วย

ฝาใบตองตึง ปูด้วยฟากไม้ไผ่ เมื่อนั่งเรียบร้อยแล้ว เจ้าของบ้านก็นำน้ำร้อนต้มรากไม้และกระบอกเกลือหมากเม็ดพร้อมถ้วยสำหรับกินน้ำร้อนเข้ามาถวาย รับประเคนด้วยความเอื้อเฟื้อแล้ววางไว้ แล้วผู้เขียนก็ถามไถ่กับเจ้าของบ้านว่า *"ทำไมจึงอยากตัดผี"* เขาบอกว่า *"ถือผีอยู่กับผีลำบากยุ่งยากหลายอย่าง คีไฟ (ที่ก่อไฟ) ก็เอาไว้กลางเรือน ทำให้ดำสกปรกไปหมด ทำอะไรก็คอยแต่จะผิดผี อย่างลูกสาวแต่งงานกับสามีออกเรือนไปแล้ว พอพ่อแม่เหลืออยู่บ้านคนเดียวจะกลับเข้ามาอยู่ด้วยก็ไม่ได้ผิดผี ผีของชาวกะเหรี่ยงมีมาก มีอยู่ที่บันไดขึ้นบ้าน อยู่ที่ตุ่มน้ำกิน อยู่ที่เล้าหมูเล้าไก่ อยู่ที่หม้อต้มแกง อยู่ที่ประตูเรือน อยู่ที่คีไฟกลางเรือน ลำบากกับการเลี้ยงบวงสรวงผี และปฏิบัติตามกฎของผี ฉะนั้นเขาจึงอยากตัดผีทิ้งไป"*

เมื่อได้ฟังอย่างนั้นผู้เขียนจึงกล่าวนำให้เจ้าของบ้านไหว้พระ แล้วประกาศตนถึงพระรัตนตรัยและสมาทานศีลห้า เสร็จแล้วสวดมนต์ทำน้ำพระพุทธมนต์พรมให้ทั้งบ้านทั้งคน แล้วก็ถอนก้อนเส้าที่อยู่คีไฟกลางเรือนสำหรับหุงข้าวต้มแกงออกเพื่อให้ทำเรือนไฟต่างหาก เสร็จแล้วก็สอนเขาให้สวดมนต์ไหว้พระและเจริญเมตตาภาวนาระลึกถึง พุทโธ ธัมโม สังโฆ เป็นอารมณ์ประจำใจ ให้เคารพพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ ตามแบบที่หลวงปู่เคยสอนมา เสร็จบ้านหนึ่งก็ไปอีกบ้านหนึ่ง ในวันนั้นมี ๕ หลังคาเรือนที่ให้ทำพิธีตัดผีให้

ซาบซึ้งในน้ำใจของยายแก่

มีบ้านหลังหนึ่ง เจ้าของบ้านเป็นยายแก่ตัวดำขะมุกขะมอม อาศัยใต้ยุ้งข้าวเล็กๆ ต่อเพิงหลังคาใบตองตึงรอบยุ้งข้าว ยายอาศัยอยู่คนเดียว ยายมีลูกสาวคนหนึ่งแต่งงานแล้วมีลูกออกเรือนอยู่กับสามี ต่อมาสามีหย่าทิ้งให้อยู่กับลูกชายเล็กๆ คนหนึ่ง ลูกสาวนั้นจะกลับมาอยู่กับยายก็ไม่ได้ ถ้ากลับมาก็ผิดผี ยายจึงต้องการตัดผีเพื่อจะให้ลูกสาวกลับมาอยู่ด้วย เมื่อผู้เขียนพร้อมพระอีก ๒ รูป และพ่อโป๊กวา ซึ่งเป็นโยมผู้ชายชาวกะเหรี่ยงที่ติดตามไปด้วย ไปถึงบ้านยายแก่ มันเป็นใต้ถุนยุ้งข้าวหมอบเข้าไปนั่งพื้นยุ้งข้าวพอพ้นศีรษะ ในเรือนดำไปด้วยเขม่าเพราะคีไฟ (ที่ก่อไฟ

หุงต้ม) อยู่กลางเรือน จีวรมอมแมมไปด้วยเขม่าไฟ ทำพิธีตัดผีด้วยการนำยายไหว้พระ สมาทานศีลห้า แล้วสวดมนต์พรมน้ำมนต์ให้ สอนให้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า คือ เว้นจากการทำบาป ตั้งอยู่ในการทำความดี มีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่ง

เสร็จแล้วยายได้นำน้ำอ้อยก้อนหนึ่งขนาดเท่าสองนิ้วมือเข้ามาถวาย เพราะปัจจัยไทยทานอย่างอื่นของยายไม่มี ยายมีอยู่เพียงน้ำอ้อยก้อนเดียวเท่านั้น ในขณะนั้นทำให้ผู้เขียนเกิดความซาบซึ้งในน้ำใจเสียสละของยายหาสิ่งจะเปรียบมิได้ และได้รับให้ยายด้วยความตื้นตันใจเป็นอย่างยิ่ง เมื่อได้สงเคราะห์ชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนห้วยเดื่อทั้ง ๕ หลังคาเรือนให้ตั้งอยู่ในพระรัตนตรัยแล้ว จึงเดินทางกลับวัดป่าแม่เมืองหลวง ถึงวัดเป็นเวลาเย็นมาก จึงได้กราบเรียนให้หลวงปู่ทราบด้วยความเอิบอิ่มใจ

กลับจากวัดป่าแม่เมืองหลวง

หลวงปู่พาพักวิเวกอยู่ที่วัดป่าแม่เมืองหลวง จนถึงวันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ จึงเดินทางกลับ เช้าวันที่ ๕ หลังจากฉันบิณฑบาตเช้าแล้วรถเข้าไปรับ อำลาญาติโยมชาวกะเหรี่ยงบ้านแม่เมืองหลวงแล้ว หลวงปู่และผู้ติดตามลาพระเณรในวัด กล่าวมอบเสนาสนะแล้วขึ้นรถกลับ พอมาถึงหลังเขาลูกศิษย์ขอถ่ายรูปหลวงปู่เป็นอนุสรณ์ ออกมาถึงบ้านป่าแป๋ แม่บัวผายนิมนต์ให้หลวงปู่แวะฉันน้ำที่ร้านบ้านป่าแป๋ด้วย ต่อจากนั้นจึงเดินทางเข้าเชียงใหม่

ขึ้นดอยสุเทพ

เมื่อมาถึงเชียงใหม่โยมพ่อวิจิตร ได้พาหลวงปู่ขึ้นไปไหว้พระธาตุดอยสุเทพ รถนำหลวงปู่และผู้ติดตามวิ่งตามถนนคดเคี้ยวขึ้นสู่ยอดดอยสุเทพ ถึงลานจอดรถ หลวงปู่และผู้ติดตามลงจากรถแล้วท่านพยายามเดินขึ้นไปสู่พระธาตุด้วยตัวท่านเอง คณะศิษย์เป็นห่วงหลวงปู่เพราะขาของท่านไม่ดี หลวงปู่พาผู้ติดตามกราบนมัสการ

พระธาตุและพระประธานในพระวิหาร เสร็จแล้วเดินทางกลับเข้าเชียงใหม่แวะพักที่บ้านโยมพ่อวิจิตร เวลา ๒๐.๐๐ น. โยมพ่อวิจิตรและแม่บัวผาย ไปส่งหลวงปู่และผู้ติดตามที่สนามบินเชียงใหม่ เมื่อได้เวลาเครื่องบินพาทะยานขึ้นสู่อากาศ เดินทางถึงกรุงเทพฯ เวลา ๒๒.๐๐ น. หลวงปู่พักที่กรุงเทพฯ ไม่กี่วันก็เดินทางกลับวัดป่าสันติกาวาส อุดรธานี

พ.ศ. ๒๕๒๙ พรรษาที่ ๕๑

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

หลังจากออกพรรษาแล้ว หลวงปู่ได้เดินทางลงกรุงเทพฯ เพื่อตรวจนัยน์ตาข้างขวาที่เป็นต้อกระจก หลวงปู่ได้ไปกราบนมัสการเยี่ยมหลวงปู่หลุย จนฺทสาโร ที่โรงพยาบาลภูมิพลด้วย ในขณะที่หลวงปู่และผู้เขียนเข้าไปในห้องที่หลวงปู่หลุยท่านพักอยู่ พระที่อุปัฏฐากหลวงปู่หลุยไม่รู้จักหลวงปู่ พากันออกไปอยู่ระเบียงนอกห้อง เหลือแต่ท่านอาจารย์สม วัดถ้ำใหญ่พรหมวิหาร ท่านรู้จักหลวงปู่และนั่งอยู่ในห้องกับหลวงปู่หลุย หลวงปู่และผู้เขียนกราบนมัสการท่านหลวงปู่หลุยด้วยความเคารพแล้ว หลวงปู่หลุยจึงถามหลวงปู่ว่า *"ได้กี่พรรษาแล้ว"* หลวงปู่กราบเรียนหลวงปู่หลุยว่า *"๕๑ พรรษาเกล้ากระผม"* หลวงปู่หลุยจึงพูดว่า *"แม้! พระมหาเถระ"* แล้วท่านจึงเรียกพระอุปัฏฐากที่อยู่ระเบียงข้างนอก ให้เข้ามากราบหลวงปู่ว่า *"อ้าว มากราบพระมหาเถระ นี้พระมหาเถระ"* พระอุปัฏฐากจึงได้เข้ามากราบหลวงปู่ เมื่อหลวงปู่เยี่ยมสนทนากับท่านหลวงปู่หลุยพอสมควรแล้ว จึงได้กราบลาหลวงปู่หลุยกลับที่พักในกรุงเทพฯ หลวงปู่พักที่กรุงเทพฯ ไม่กี่วันก็เดินทางกลับวัดป่าสันติกาวาส อุดรธานี

ไปร่วมงานถวายเพลิงศพ
พระอาจารย์บุญยัง ผลญาโณ

พระอาจารย์บุญยัง ผลญาโณ ท่านเคยไปมาหาสู่กับหลวงปู่อยู่บ่อยๆ และหลวงปู่นิน ซึ่งเป็นหลวงพ่อของท่านอาจารย์บุญยัง ก็เคยมาอยู่จำพรรษากับหลวงปู่ในคราวที่สร้างวัดป่าสันติกาวาสใหม่ๆ และเมื่อท่านอาจารย์บุญยังมาสร้างวัดป่าภูวังงาม บ้านคำเลาะ ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านไชยวานเพียง ๑๕ กิโลเมตร ท่านอาจารย์บุญยังได้ไปมาหาหลวงปู่อยู่มิได้ขาด ด้วยเหตุนี้เมื่อพระอาจารย์บุญยังท่านกลับไปโปรดญาติพี่น้องทางจังหวัดศรีษะเกษ และได้สร้างวัดป่าขึ้นที่บ้านบาก ต.หนองอึ่ง อ.ราษีไศล จ.ศรีษะเกษ ต่อมาท่านได้มรณภาพเมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ คณะศิษย์ได้ตั้งศพของท่านบำเพ็ญกุศล จนถึงวันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ จึงได้ทำพิธีถวายเพลิงศพของท่าน ในงานครั้งนี้หลวงปู่ได้เดินทางไปร่วมจนเสร็จงานจึงได้กลับวัด ในการเดินทางไปร่วมงานถวายเพลิงศพพระอาจารย์บุญยังในครั้งนี้ ได้ผ่านไปทางบ้านเกิดของหลวงปู่คือ บ้านคำพระ อ.พนมไพร จ.ร้อยเอ็ด ท่านจึงแวะเยี่ยมลูกหลานที่บ้านเกิดด้วย เป็นเวลาถึง ๔๐ ปีที่ท่านไม่เคยกลับไปเลย นับแต่มาอยู่วัดป่าสันติกาวาส

พ.ศ. ๒๕๓๐ - ๒๕๓๑ พรรษาที่ ๕๒ - ๕๓

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

ในปี ๒๕๓๑ พรรษาที่ ๕๓ นี้ หลวงปู่มีอายุครบ ๖ รอบ คือ ๗๒ ปีเต็ม ในวันที่ ๑๕ กันยายน คณะศิษยานุศิษย์จึงขออนุญาตท่านบำเพ็ญกุศลเป็นพิเศษ ซึ่งหลวงปู่ท่านก็อนุญาต คณะศิษย์จึงได้กราบอาราธนานิมนต์ครูบาอาจารย์จากวัดต่างๆ มาเจริญพระพุทธมนต์ในตอนเย็น แล้วแสดงพระธรรมเทศนาอบรมจิตตภาวนาแก่คณะศิษยานุศิษย์ของหลวงปู่ ซึ่งมารวมกันจากที่ต่างๆ ทั้งใกล้และไกล ตอนเช้าคณะญาติโยมจากที่ต่างๆ มารวมกันตักบาตรครูบาอาจารย์ในบริเวณวัด ถวายอาหารบิณฑบาตแด่ครูบาอาจารย์และภิกษุสามเณร เสร็จแล้วพระสงฆ์อนุโมทนาก็เป็นเสร็จพิธีในการทำบุญครบรอบ ๗๒ ปีของหลวงปู่

อาพาธครั้งที่ ๗
ผ่าตัดเปลี่ยนเลนส์นัยน์ตาข้างขวา

เมื่อออกพรรษาแล้ว เดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ หลวงปู่ลงกรุงเทพฯ เพื่อให้หมอตรวจตาข้างขวาที่เป็นต้อกระจกอยู่ เมื่อหมอตรวจพบว่าต้อได้แก่เต็มที่แล้ว จึงได้ผ่าตัดเปลี่ยนเลนส์นัยน์ตาข้างขวาของหลวงปู่ เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ ที่ไทยจักษุคลีนิค โดยนายแพทย์สวัสดิ์ โพธิกำจร เป็นผู้ผ่าตัด และดูแลรักษาจนหายเป็นปกติ มีคุณนิดา ชิตานนท์และหมู่เพื่อนที่กรุงเทพฯ เป็นผู้ถวายค่ารักษาและอุปัฏฐากหลวงปู่ ด้วยความเคารพมาโดยตลอด หลวงปู่พักรักษาตาที่กรุงเทพฯ จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๓๒ จึงได้เดินทางกลับวัดป่าสันติกาวาส

วันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ หลวงปู่ได้เมตตาเป็นองค์ประธานวางศิลาฤกษ์สร้างอุโบสถวัดป่าโนนม่วง บ้านโนนม่วงโคกใหญ่ อ.ศรีธาตุ จ.อุดรธานี

พ.ศ. ๒๕๓๒ พรรษาที่ ๕๔

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

อาพาธครั้งที่ ๘ พ.ศ. ๒๕๓๒

เมื่อเข้าพรรษาแล้วไม่นาน ปลายเดือนกรกฎาคมถึงสิงหาคม หลวงปู่มีอาการปวดชายโครงข้างขวามาก ฉันอาหารได้น้อยได้เพียง ๕ คำ ฉันแล้วอาเจียน เสียดแน่นท้อง อ่อนเพลีย เบื่ออาหารมาก พร้อมกับมีตุ่มใสขึ้นทั้งตัว ทั้งศีรษะ หน้า เพดานปาก มือและขา ต่อมามีไข้ คณะแพทย์และศิษยานุศิษย์จึงได้กราบนิมนต์อ้อนวอนให้หลวงปู่ไปรับการตรวจรักษาที่โรงพยาบาลศรีนครินทร์ จ.ขอนแก่น หลวงปู่รับนิมนต์และสัตตาหะกิจไปรักษาตามคำอ้อนวอนของลูกศิษย์ เป็นผู้ป่วยนอกของโรงพยาบาลศรีนครินทร์ เมื่อตรวจรักษาเสร็จแล้วจึงกลับไปพักที่วัดป่ามหาวิทยาลัย (ซึ่งเป็นวัดสาขาของหลวงปู่ศรี มหาวีโร) อาการอาพาธในครั้งนี้ได้ทำการตรวจอัลตราซาวด์และเอกซเรย์

คอมพิวเตอร์ของตับ พบลักษณะก้อนที่ตับข้างขวาขนาด ๒.๕ เซนติเมตร แต่ไม่ได้ทำอะไร อาการอาพาธของหลวงปู่ในครั้งนี้ค่อนข้างหนัก

หลวงปู่พักอยู่วัดป่ามหาวิทยาลัย ๑ คืน แล้วก็เดินทางกลับวัดป่าสันติกาวาส คณะแพทย์ได้ถวายยารักษา คณะศิษย์ได้จัดดอกไม้ธูปเทียนกราบอาราธนาให้หลวงปู่อยู่เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของลูกศิษย์ลูกหาไปก่อน อย่าเพิ่งรีบละสังขารจากไป ต่อมาหลวงปู่มีอาการดีขึ้นลูกศิษย์ลูกหาต่างพากันมีใจแช่มชื่นเบิกบาน

ไปร่วมพิธีพระราชทานเพลิงศพ พระครูวิมลญาณวิจิตร (หลวงปู่บุญ ชินวํโส)

เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๓ ได้มีพิธีพระราชทานเพลิงศพ พระครูวิมลญาณวิจิตร (หลวงปู่บุญ ชินวํโส) ที่วัดศรีสว่าง อ.สว่างแดนดิน จ.สกลนคร หลวงปู่ได้พยายามไปร่วมในงานนี้ด้วย ถึงแม้สุขภาพของท่านไม่ค่อยแข็งแรง เพราะท่านถือว่าหลวงปู่บุญ ชินวํโส ก็เป็นครูบาอาจารย์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบองค์หนึ่ง และท่านได้ไปมาหาสู่กันมิได้ขาด

พ.ศ. ๒๕๓๓ พรรษาที่ ๕๕

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

ในพรรษานี้สุขภาพของหลวงปู่ได้อ่อนแรงลงไปมาก แต่ท่านก็เมตตาต้อนรับลูกศิษย์ลูกหาที่มาจากที่ต่างๆ และขอความเมตตาในเรื่องต่างๆ แล้วแต่ใครจะมีปัญหาอะไรมา ในที่สุดท่านก็จะเตือนให้ประพฤติธรรม เป็นผู้มีกาย วาจา ใจ อยู่ในขอบเขตแห่งศีลธรรม แล้วธรรมก็จะรักษาผู้ประพฤติธรรมไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว มีอบายภูมิเป็นต้น ในวันพระ ๘ ค่ำ ๑๔-๑๕ ค่ำ ท่านก็ยังเมตตาลงนำไหว้พระสวดมนต์ และอบรมจิตภาวนาอยู่มิได้ขาด

เป็นประธานในงานผูกพัทธสีมาอุโบสถวัดป่าโนนม่วง

วันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้มีพิธีผูกพัทธสีมาตัดลูกนิมิตอุโบสถวัดป่าโนนม่วง บ้านโนนม่วงโคกใหญ่ อ.ศรีธาตุ จ.อุดรธานี ถึงแม้หลวงปู่ท่านจะไม่แข็งแรงเพราะสังขารร่วงโรยและอาพาธเบียดเบียน ท่านก็ยังเมตตาไปเป็นประธานในครั้งนี้จนสำเร็จลุล่วงไป และท่านยังได้เมตตาอนุญาตให้ทำเหรียญรูปของท่านรุ่น ๒ ให้แจกในงานนี้ด้วยจำนวน ๑๐,๐๐๐ เหรียญ นับว่าเป็นความเมตตาต่อศิษยานุศิษย์ของท่านเป็นอย่างยิ่ง

พ.ศ. ๒๕๓๔ พรรษาที่ ๕๖

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

ในพรรษานี้หลวงปู่ยังคงเมตตาต้อนรับลูกศิษย์ลูกหา ซึ่งมาจากที่ต่างๆ ซึ่งใกล้และไกลนับวันเพิ่มมากขึ้น บางวันทั้งตอนเช้า กลางวัน และตอนเย็น หลวงปู่ท่านให้ทั้งวัตถุธรรม ให้ทั้งธรรมะ บางคนมาหาท่านแล้วบอกว่าไม่สบายมีอาการอย่างโน้นอย่างนี้ ถ้ายาที่ท่านมีท่านก็ให้ไป ถ้าไม่มีท่านก็บอกให้เอาต้นไม้ชนิดนั้นชนิดนี้มาต้มกิน ฝนกิน เพราะหลวงปู่ท่านชำนาญทางสมุนไพร บางคนก็บอกว่ากินไม่ได้นอนไม่หลับ อยากได้น้ำมนต์อยากได้ฝ้ายผูกข้อมือท่านก็ทำให้ บางวันท่านนั่งทำน้ำมนต์ทำฝ้ายผูกข้อมือ ตั้งแต่ฉันเช้าเสร็จจนถึงบ่ายโมง จึงได้ลงจากศาลาไปกุฏิพักผ่อน ผู้เขียนเคยกราบเรียนท่านว่า *"หลวงปู่ บางวันฝ้ายผูกข้อมือมันมาก หลวงปู่จับทำทีละเส้นมันไม่เสร็จเร็ว หลวงปู่จับรวมกันเป่าแล้วก็เอาให้ไปเลยจะได้เสร็จเร็วๆ"* หลวงปู่ท่านตอบว่า *"ถ้าทำไม่ดีแล้วจะทำไปทำไม ถ้าทำก็ต้องทำให้ดี"* แล้วหลวงปู่ก็ทำต่อไปอย่างเยือกเย็นคนที่อยากได้ก็นั่งคอยรับอย่างเยือกเย็น ใครรีบร้อนไม่มีหวังได้จากหลวงปู่ บางทีเมื่อท่านให้สิ่งที่เป็นวัตถุแล้วท่านก็สอนธรรมะต่อ *"ดีชั่วก็ตัวเราจงทำเอาอยู่ที่ใจ"*

พระพี่ชายได้จากไป

หลังจากออกพรรษาแล้ว วันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๔ หลวงปู่คำสิงห์ สุจิตฺโต ผู้เป็นพี่ชายของหลวงปู่ ได้อาพาธกะทันหันมีไข้สูง ได้นำท่านส่งโรงพยาบาลอำเภอไชยวาน หมอตรวจพบว่ามีน้ำในปอดมาก จึงได้นำท่านส่งต่อโรงพยาบาลศูนย์อุดรธานี หมอตรวจพบว่าท่านเป็นมะเร็งในปอด หมอทำการรักษาแต่อาการมีแต่ทรงกับทรุดลงเรื่อยๆ จนถึงวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๔ หลวงปู่ท่านพูดแย้มๆ ว่า *"หลวงพ่อสิงห์ เห็นท่าจะไม่ไหวเสียแล้ว"* ท่านจึงไปขออนุญาตหมอนำหลวงปู่คำสิงห์กลับวัดตอนเย็น วันที่ ๑๖ พอเช้าวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๓๔ เวลา ๗.๐๐ น. หลวงปู่คำสิงห์ สุจิตฺโต ได้ละสังขารจากโลกไปอย่างไม่มีอาลัยในวัฏสงสาร เมื่ออายุของท่านได้ ๘๔ ปี หลวงปู่เป็นประธานพาศิษยานุศิษย์บำเพ็ญกุศลศพหลวงปู่คำสิงห์ สุจิตฺโต ผู้เป็นพี่ชายอยู่ ๑๕ วัน จึงได้ประชุมเพลิงศพเมื่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๔ เวลา ๑๗.๐๐ น.

เป็นประธานวางศิลามงคลสร้างวิหารกลางน้ำ (พิพิธภัณฑ์บริขารหลวงปู่)

เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ.๒๕๓๕ หลวงปู่เป็นประธานวางศิลามงคลสร้างวิหารกลางน้ำ (พิพิธภัณฑ์บริขารหลวงปู่) ท่ามกลางศิษยานุศิษย์ที่มาร่วมในพิธีเป็นจำนวนมาก วิหารหลังนี้สร้างอยู่กลางบ่อน้ำสี่เหลี่ยม เดิมทีสถานที่นี้เป็นหนองน้ำธรรมชาติกลางป่าดง น้ำไม่เคยแห้งตลอดฤดูแล้ง ชาวบ้านเรียกหนองน้ำนี้ว่า *"หนองทุ่ม"* (เพราะมีต้นกระทุ่มอยู่ริมหนองน้ำ) เมื่อหลวงปู่มาสร้างวัดได้ ๑ ปีผ่านไป ปีที่ ๒ ท่านจึงให้ญาติโยมสร้างกุฏิในหนองน้ำเรียกว่า *"กุฏิกลางน้ำเล็ก"* ทำด้วยไม้ เมื่อทำเสร็จแล้วหลวงปู่ได้มาพำนักอยู่ จนถึงปี พ.ศ.๒๕๐๓ เมื่อได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา หลวงปู่จึงให้ปักเขตคร่อมบริเวณหนองน้ำนี้ และได้พาพวกญาติโยมสร้างวิหารไม้

หลังใหญ่ สิ้นค่าก่อสร้าง ๙,๐๐๐ บาท ใช้เป็นที่ทำสังฆกรรมบวชพระเณร และลงอุโบสถสวดปาฏิโมกข์ด้วย และหลวงปู่ได้ย้ายจากกุฏิกลางน้ำเล็กขึ้นมาพำนักอยู่ที่วิหารกลางน้ำไม้หลังใหญ่ จนถึง พ.ศ. ๒๕๑๖ ท่านจึงย้ายลงไปพำนักที่อื่น เพราะวิหารไม้หลังใหญ่ชำรุด ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ จึงได้ย้ายเขตวิสุงคามสีมาไปปักเขตที่ศาลาการเปรียญ เมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๕๓๔ โครงการอีสานเขียวนำโดยคณะนายทหารได้มาขุดลอกหนองทุ่มให้เป็นสระสี่เหลี่ยม หลวงปู่ให้รื้อวิหารไม้ออก และวางศิลามงคลสร้างวิหารคอนกรีตขึ้นแทน

หนองทุ่มกับหลวงปู่

หลวงปู่พูดแย้มๆ ให้ศิษย์ฟังว่า *"ในชาติหนึ่งเคยเป็นฟาน (อีเก้ง) มาอาศัยกินน้ำที่หนองทุ่มนี้และตายที่นี่ ที่เคยเกิดเคยตายมันก็วนเวียนอยู่นั้นแหละ* ***ในชาตินี้ก็คงจะตายที่นี้อีก****"*

อาพาธครั้งที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๓๕

เดือนมกราคมหลังจากเสร็จพิธีวางศิลามงคลสร้างวิหารกลางน้ำแล้ว หลวงปู่มีอาการไอ และมีเลือดปนออกมากับน้ำลายที่บ้วนลงกระโถน สีแดงเหมือนน้ำหมาก ลูกศิษย์พยายามถามอาการก็ถูกท่านว่าเอา *"วุ่นวายอะไรกับสังขาร ทำอย่างไรก็ไม่พ้นตายหรอก"* หลวงปู่มีอาการอ่อนเพลียลงเรื่อยๆ วันเสาร์ที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๕ หลวงปู่ไปเป็นประธานในพิธีฉลองศาลาการเปรียญวัดป่าภูวังงาม บ้านคำเลาะ คุณสุดใจ สุขุมารจันทร์ เห็นสุขภาพหลวงปู่อิดโรย จึงได้กราบขอนิมนต์หลวงปู่ให้ไปตรวจสุขภาพที่โรงพยาบาลรามคำแหง กรุงเทพฯ คุณสุดใจมีสามีเป็นนายแพทย์อยู่ที่นั้น คือคุณหมอยศวี สุขุมารจันทร์ จะได้ถวายการดูแลรักษาหลวงปู่ หลวงปู่ได้แต่ขออนุโมทนา ในที่สุดก็ไม่รับนิมนต์ จนเวลาล่วงเลยมาถึงเดือนพฤษภาคม อาการของหลวงปู่ได้กำเริบมาก มีอาการสะอึก บางทีจนแทบหายใจไม่ได้ และมีอาการคันและเบื่ออาหารมาก คณะศิษย์จึงอ้อนวอนขอให้หลวงปู่ไปตรวจคอมพิวเตอร์ที่คลีนิค

หมออุดม อ.สว่างแดนดิน หลวงปู่ยอมไป คุณหมออุดมได้ถวายการตรวจ พบว่าในปอดมีจุดใหญ่ คุณหมอแนะนำว่าควรจะนำหลวงปู่ไปรักษาที่โรงพยาบาลศรีนครินทร์ ขอนแก่น คณะศิษย์ขอกราบนิมนต์หลวงปู่ไปรักษาที่โรงพยาบาลศรีนครินทร์ หลวงปู่ไม่ยอมรับท่านได้แต่บอกว่า *"วุ่นวายอะไร"* แล้วท่านก็นิ่งเฉย

ต่อมาไม่กี่วันอาการได้กำเริบหนักขึ้น หลวงปู่สะอึกแล้วหายใจไม่ออก พอดีวันนั้นมีลูกศิษย์หลายคนมาเยี่ยมดูอาการหลวงปู่ จึงได้ช่วยกันอ้อนวอนหลวงปู่ให้เมตตาลูกศิษย์ลูกหา อย่าเพิ่งด่วนปล่อยทิ้งเลย ในที่สุดท่านเมตตายอมรับนิมนต์ไปรักษาที่โรงพยาบาลศรีนครินทร์ ขอนแก่น จึงได้โทรศัพท์ถึงคุณหมอสุนทร ศรีโพธิ์ที่ขอนแก่น ซึ่งเป็นศิษย์ของหลวงปู่ท่านหนึ่งที่หลวงปู่เมตตามาก ให้ติดต่อกับคณะศิษย์ที่เป็นหมอในโรงพยาบาลศรีนครินทร์ แล้วจึงได้นำหลวงปู่ไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลศรีนครินทร์ พักห้องพิเศษ การรักษาพยาบาลหลวงปู่นั้นมีปัญหาอยู่ว่าท่านไม่ยอมให้หมอและพยาบาลผู้หญิงตรวจรักษาและฉีดยา ด้วยเหตุนี้ ผศ.นพ.วิสุทธิ์ สุขีไพศาลเจริญ จึงรับเป็นภาระในการดูแลรักษาหลวงปู่ และถวายตัวเป็นศิษย์หลวงปู่ด้วย การอาพาธของหลวงปู่ในครั้งนี้ได้รับการวินิจฉัยว่า เป็นวัณโรคที่ปอด ในระยะที่หลวงปู่พักรักษาที่โรงพยาบาลศรีนครินทร์นั้น ได้มีลูกศิษย์ลูกหาทั้งเก่าและใหม่ เมื่อทราบว่าหลวงปู่อาพาธต่างคนต่างก็มีความเป็นห่วงได้มาเยี่ยมเยียนมิได้ขาด เมื่ออาการของหลวงปู่ดีขึ้น ท่านก็เมตตาไต่ถามและให้ธรรมะแก่ลูกศิษย์ที่มาเยี่ยมด้วย

ความอกตัญญูลบหลู่ครูบาอาจารย์
ย่อมนำมาซึ่งความหายนะ

หลวงปู่ได้เตือนลูกศิษย์ให้รู้คุณของผู้มีคุณ ผู้ใดรู้คุณของผู้มีคุณย่อมนำมาซึ่งความเจริญและเป็นคนดี ตามพุทธภาษิตว่า **นิมิตฺตํ สาธุรูปานํ กตญฺญู กตเวทิตา** ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี หลวงปู่เล่านิทานเรียนคาถาเสกมะม่วงว่า

กาลครั้งหนึ่งมานพหนุ่มเดินทางไปศึกษาวิทยาการ ณ สำนักอาจารย์เล็กๆ ที่ไม่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่ง สิ่งที่ได้ศึกษานั้นคือวิชาเสกมะม่วง เมื่อสำเร็จสมปรารถนาแล้ว

จึงเดินทางกลับบ้านเดิมลงมือปลูกมะม่วง และทุกๆ วันเขาจะสวดภาวนาคาถาที่ได้ร่ำเรียนมา เสกเป่าใส่น้ำที่ใช้รดมะม่วงนั้น จนกระทั่งมีผลผลิตดกหนาเต็มต้นตลอดทั้งปี แม้ในยามที่แล้ง อีกทั้งมีรสชาดหอมหวานจนใครๆ ได้ชิมแล้วก็ล้วนติดใจ กิตติศัพท์ความวิเศษของมะม่วงนี้รู้ไปถึงพระราชาผู้ครองนคร พระองค์มีความปรารถนาที่จะลิ้มรส เมื่อได้ลองเสวยลูกแรก พระองค์รู้สึกติดพระทัยเป็นอย่างมาก มีรับสั่งให้มหาดเล็กนำมาถวายทุกวันและมีพระประสงค์จะพบกับมานพหนุ่มผู้เป็นเจ้าของมะม่วงต้นนั้นจึงรับสั่งให้นำตัวมาเข้าเฝ้า

เมื่อมหาดเล็กไปแจ้งแก่ชายหนุ่ม ชายผู้เป็นเจ้าของมะม่วงวิเศษนั้น รู้สึกอับอายที่ไม่มีเสื้อผ้าดีๆ สวมใส่ จึงไม่ยอมเข้าเฝ้า มหาดเล็กกลับไปทูลความจริงต่อพระราชา พระราชาจึงได้พระราชทานเสื้อผ้าดีๆ และทรัพย์สินมากมาย เมื่อชายหนุ่มนั้นเข้าเฝ้าตามพระประสงค์ พระราชาตรัสถามว่าท่านได้ศึกษาเล่าเรียนวิชาจากสำนักใด มะม่วงนั้นจึงมีรสชาดที่วิเศษนัก ชายหนุ่มไม่กล้าตอบตามความจริง เพราะรู้สึกอับอายที่สำนักอาจารย์ตนนั้นไม่มีชื่อเสียง จึงอ้างเอาสำนักทิศาปาโมกข์ที่มีชื่อเสียงแห่งเมืองตักศิลาแทน ด้วยผลแห่งการลบหลู่ดูถูกผู้มีคุณ ทำให้วิชาที่ศึกษานั้นเสื่อมไปทันที มะม่วงที่เคยให้ผลดกบริบูรณ์และรสชาดหอมหวานก็กลับเป็นเสมือนมะม่วงธรรมดาที่ไม่มีความพิเศษอันใด พระราชาจึงไม่โปรดปรานอีกต่อไป ฐานะที่เคยเป็นเศรษฐีก็กลายเป็นบุรุษผู้ยากไร้ดังเดิม เขาจึงเดินทางไปพบอาจารย์ตนเพื่อขอเรียนคาถาเสกมะม่วงอีกครั้ง แต่อาจารย์ก็ได้กล่าวแสดงความเสียใจว่า เมื่อคาถาเสื่อมก็ไม่อาจสอนให้เป็นครั้งที่ ๒ ได้ แม้ว่าเขาจะอ้อนวอนอย่างไรก็ตาม ในที่สุดก็ต้องเดินทางกลับด้วยความเสียใจและผิดหวัง

“ผู้ใดไม่ยกย่องครูอาจารย์ย่อมไม่เจริญ” หลวงปู่แสดงให้ลูกศิษย์ฟังอย่างนี้ที่โรงพยาบาลศรีนครินทร์ หลวงปู่พักรักษาอยู่เป็นเวลา ๑ เดือน จึงได้กลับวัดป่าสันติกาวาส เมื่ออาการของท่านดีขึ้น คุณหมอวิสุทธิ์และคณะแพทย์ที่เป็นลูกศิษย์หลวงปู่ได้ถวายการรักษาต่อที่วัดจนหลวงปู่หายเป็นปกติ

พ.ศ. ๒๕๓๕ พรรษาที่ ๕๗

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

พ.ศ. ๒๕๓๖ เดือนเมษายน หลวงปู่เป็นประธานวางศิลามงคลสร้างอุโบสถวัดป่าหนองผือ บ้านหนองผือ ต.บ้านยา อ.หนองหาน จ.อุดรธานี

พ.ศ. ๒๕๓๖ พรรษาที่ ๕๘

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส

ในพรรษานี้สุขภาพของหลวงปู่กระเสาะกระแสะ ท่านจะมีอาการปัสสาวะบ่อยๆ ในเวลากลางคืน คณะศิษย์เข้าใจว่าเป็นโรคของคนแก่จึงไม่ได้สนใจอะไร แต่หลวงปู่ก็เมตตาอบรมสั่งสอนลูกศิษย์ที่เข้ากราบนมัสการอยู่มิได้ขาดแต่ละวันละวัน

เมื่อออกพรรษาแล้ว เดือนตุลาคม หลวงปู่เป็นประธานวางศิลามงคลสร้างอุโบสถวิหารวัดป่าหนองแซง อ.ไชยวาน จ.อุดรธานี

พ.ศ. ๒๕๓๗ พรรษาที่ ๕๙

จำพรรษาที่วัดป่าสันติกาวาส อาพาธครั้งที่ ๑๐ สุดท้ายแห่งสังขาร

ในพรรษานี้พอเริ่มเข้าพรรษา หลวงปู่มีอาการไม่ค่อยสบายด้วยอาการเหนื่อยเบื่ออาหาร ฉันอาหารได้น้อย มีเลือดออกตามลำคอเป็นครั้งคราว ปัสสาวะบ่อยๆ ผอมลงเรื่อยๆ แต่ท่านไม่สนใจในสังขารที่เปลี่ยนแปลง เมื่อถึงเดือนกันยายนซึ่งเป็นวาระที่อายุของหลวงปู่จะครบรอบ ๗๘ ปีในวันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๗ ประกอบกับการก่อสร้างวิหารกลางน้ำ (พิพิธภัณฑ์บริขารหลวงปู่) ได้สำเร็จเรียบร้อยลง โดยใช้เวลาก่อสร้างอยู่ ๒ ปี กับ ๗ เดือน

ดังนั้นเพื่อเป็นการน้อมถวายบูชาพระคุณหลวงปู่ คณะศิษย์จึงได้กำหนดการทำบุญฉลองอายุครบ ๗๘ ปีของหลวงปู่ และฉลองวิหารกลางน้ำด้วย ในวันที่ ๑๕

กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๗ โดยได้กราบนิมนต์พระเถรานุเถระมาเจริญพระพุทธมนต์ในวิหารกลางน้ำ คณะศิษยานุศิษย์ทั้งใกล้และไกลได้มารวมกันทำบุญเพื่อเป็นการถวายบูชาพระคุณหลวงปู่ในครั้งนี้เป็นจำนวนมาก และได้ทำพิธีถวายวิหารกลางน้ำแก่สงฆ์ด้วย

หลังจากทำบุญถวายหลวงปู่แล้ว อาการอาพาธของหลวงปู่เริ่มชัดเจนขึ้น อาการเหนื่อยมีมากขึ้น ฉันอาหารไม่ค่อยได้ อาการอิดโรยปรากฏชัดขึ้น คณะศิษย์ได้ถวายการตรวจแต่ไม่พบสิ่งผิดปกติ ยกเว้นจะมีกรดยูริกสูงเล็กน้อย ซึ่งเป็นโรคประจำตัวของท่านอยู่แล้ว (เรื่องโรคเกาต์นี้เริ่มปรากฏให้เห็นเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๐ โดยมีอาการบวมเจ็บปวดตามหลังเท้าเห็นได้เมื่อเวลาที่โรคกำเริบ แพทย์ได้ถวายยาลดกรดยูริกอยู่เป็นประจำ อาการจะกำเริบบ่อยในช่วงที่หน่อไม้กำลังออกใหม่ๆ หรือญาติโยมมีจิตศรัทธาตุ๋นอาหารสัตว์ปีกมาถวาย แต่อาการอาพาธเหล่านี้ก็เป็นเพียงเล็กน้อยสำหรับองค์ท่าน เมื่อท่านหยุดฉันของแสลงและฉันยาอาการก็หายไป) คณะศิษย์ก็พยายามหายาบำรุงและอาหารเสริมมาถวาย อาการท่านก็ค่อยดีขึ้น ฉันอาหารได้มากขึ้น น้ำหนักเพิ่มขึ้น ท่านมีอาการดีขึ้นอยู่ประมาณ ๑ เดือนครึ่ง หลังจากนั้นก็เริ่มทรุดลงอีกด้วยอาการเหนื่อยเพลีย เบื่ออาหาร น้ำหนักลด ตอนกลางวันหลังจากฉันเช้าเสร็จที่ศาลาแล้วหลวงปู่จะลงไปพักที่วิหารกลางน้ำ และต้อนรับลูกศิษย์ที่มากราบเยี่ยมท่านที่นั่นพอเย็นท่านก็กลับไปที่กุฏิ

พอออกพรรษาเสร็จจากการทอดกฐินเมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ หลวงปู่มีอาการอ่อนเพลียลงมาก คณะศิษย์ลงความเห็นว่า *"หรือจะเป็นเพราะหลวงปู่แพ้กลิ่นสีที่ทาวิหารกลางน้ำที่พึ่งเสร็จใหม่หรือไม่"* จึงได้ขอนิมนต์ให้หลวงปู่ลองงดลงไปพักที่วิหารกลางน้ำ แต่อาการของท่านก็ยังอ่อนเพลียอยู่อย่างเดิม หลวงปู่ต้องการอยากอยู่สงบๆ โดยลำพังขององค์ท่าน ไม่อยากพูดคุยและเกี่ยวข้องกับคนอื่น แต่แล้วหลวงปู่ผู้เปี่ยมด้วยเมตตา อดที่จะสงเคราะห์ศิษย์ผู้เดินทางมาไกลเพื่อกราบนมัสการท่านไม่ได้ ท่านจึงอนุญาตให้เข้ากราบท่านได้ ถึงแม้บางครั้งอาการไข้กำลังเบียดเบียนท่านอยู่ก็ตาม

ไปกราบนมัสการเยี่ยม
หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี ที่วัดถ้ำขาม

ก่อนที่หลวงปู่เทสก์จะละสังขารไม่นาน หลวงปู่ได้ไปกราบนมัสการเยี่ยมหลวงปู่เทสก์ เทสรังสี ที่วัดถ้ำขาม อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร เป็นเวลาเย็นเมื่อถึงที่รถจอด หลวงปู่ไม่ค่อยสบายจึงไม่มีกำลังพอที่จะเดินขึ้นไปที่ถ้ำขามได้ พระเณรและลูกศิษย์ที่ติดตามไปกับหลวงปู่จึงช่วยกันหามรถเข็นที่หลวงปู่นั่งขึ้นไปถึงหลังถ้ำขาม แล้วหลวงปู่จึงเดินไปที่กุฏิที่หลวงปู่เทสก์ท่านพำนักอยู่ พระที่อุปัฏฐากหลวงปู่เทสก์จึงไปกราบเรียนท่านว่า *"ท่านอาจารย์บุญจันทร์มา"* หลวงปู่เทสก์ท่านอนุญาตให้เข้าไปได้ เมื่อหลวงปู่เข้าไปถึงก็กราบหลวงปู่เทสก์ด้วยความเคารพอ่อนน้อม แล้วหลวงปู่เทสก์จึงถามว่า *"ทำอย่างไรจึงขึ้นมาได้"* หลวงปู่ยกมือขึ้นประนมแล้วกราบเรียนว่า *"ขอโอกาสเกล้ากระผม พระเณรช่วยกันหามขึ้นมา"* หลวงปู่เทสก์ถามอีกว่า *"อายุเท่าไรแล้ว"* หลวงปู่กราบเรียนว่า *"๗๘ ปี เกล้ากระผม"* หลวงปู่เทสก์ก็พูดว่า ***"โอ้ ใกล้จะตายเหมือนกันนะ*** *ผมนี้เต็มทีแล้ว ตาก็มองไม่เห็น ร่างกายนี้ไม่มีอะไรแล้ว มีแต่กระดูกเท่านั้นแหละ ดูกระดูกเท่านั้นแหละนะ"* หลวงปู่เยี่ยมหลวงปู่เทสก์ไม่นาน จึงได้กราบลาหลวงปู่เทสก์กลับ เมื่อมาถึงวัดแล้วท่านก็มาเล่าให้ลูกศิษย์ลูกหาฟัง

ไปกราบคารวะศพหลวงปู่เทสก์ที่ถ้ำขาม

เมื่อหลวงปู่ทราบว่าหลวงปู่เทสก์ เทสรังสี ได้ละสังขารไปเมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ เวลา ๒๑.๓๐ น. หลวงปู่จึงได้เดินทางไปกราบคารวะศพหลวงปู่เทสก์ เทสรังสี ที่วัดถ้ำขามเป็นครั้งสุดท้าย

ไปกราบคารวะศพหลวงปู่ชอบ ฐานสโม

และเมื่อท่านได้ทราบข่าวว่าหลวงปู่ชอบ ฐานสโม ได้ละสังขารเมื่อวันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๘ ถึงวันที่ ๑๐ มกราคม หลังจากฉันจังหันเช้าที่วัดแล้ว ท่านจึงพาคณะศิษย์ทั้งพระและโยมไปกราบคารวะศพของหลวงปู่ชอบ ฐานสโม ที่วัดป่าสัมมานุสรณ์ บ้านโคกมน อ.วังสะพุง จ.เลย ถึงวัดป่าสัมมานุสรณ์เวลาบ่ายสามโมงเย็น เจ้าหน้าที่งดให้ประชาชนพระเณรสรงน้ำศพหลวงปู่เพราะใกล้เวลาน้ำหลวงพระราชทานจะมาถึง เมื่อเจ้าหน้าที่เห็นหลวงปู่เพิ่งไปถึง จึงอนุญาตพิเศษให้เฉพาะหลวงปู่กับพระที่ติดตามไปขึ้นบนศาลา ส่วนญาติโยมให้รอไว้ก่อน เมื่อขึ้นไปถึงบนศาลาหลวงปู่พาพระลูกศิษย์ที่ติดตามไป กราบคารวะศพหลวงปู่ชอบ ท่านพากราบทางศีรษะ แล้วท่านก็พากันหันไปกราบทางเท้าอีก พร้อมกับพูดว่า *"กราบสุดหัวสุดเท้า"* เสร็จแล้วจึงนั่งที่อาสนะสำหรับพระเถระ เมื่อน้ำหลวงมาถึง องคมนตรีเป็นผู้นำน้ำหลวงอาบศพ เสร็จแล้วนำศพหลวงปู่ชอบเข้าหีบ ประกอบศพตั้งแท่นเสร็จเรียบร้อยทำพิธีขอขมาศพหลวงปู่ชอบ เสร็จแล้วหลวงปู่จึงได้พาเดินทางกลับวัดป่าสันติกาวาส

โปรดญาติเป็นครั้งสุดท้าย

ปีเก่าผ่านไปย่างเข้าปีใหม่ วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๘ หลวงปู่ยังเดินรับบิณฑบาตในบริเวณวัด โปรดลูกศิษย์ที่มาร่วมกันทำบุญตักบาตร เป็นจำนวนมากในวันขึ้นปีใหม่ วันคืนผ่านไปในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ สุขภาพของหลวงปู่มีอาการดีขึ้นฉันอาหารได้บ้างดูมีแรงขึ้น คณะศิษย์ที่กรุงเทพฯ ได้กราบอาราธนาให้หลวงปู่ลงไปโปรดที่กรุงเทพฯ พร้อมกับครบกำหนดการตรวจตาข้างขวาของหลวงปู่ด้วยควรมิควรอย่างไรแล้วแต่หลวงปู่จะเมตตา เมื่อใกล้กำหนดจะเดินทางลงกรุงเทพฯคณะศิษย์ผู้ปฏิบัติหลวงปู่ที่วัดจึงกราบเรียนถามท่านว่า *"หลวงปู่จะรับนิมนต์ลงกรุงเทพฯ หรือไม่"* หลวงปู่นิ่งอยู่ครู่หนึ่งแล้วจึงบอกว่า ***"เอ๊า ไปโปรดญาติครั้งสุดท้าย"***

วันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ หลวงปู่เดินทางลงกรุงเทพฯ โดยเครื่องบินเที่ยวบินเวลา ๑๙.๔๕ น. ออกจากอุดรฯ ถึงดอนเมืองกรุงเทพฯ เวลา ๒๐.๔๕ น. ลูกชายคุณนิดา ชิตานนท์ นำรถมารับหลวงปู่พร้อมกับพระติดตามอีก ๒ รูป ไปพักที่รถรางที่คุณนิดาจัดถวายสำหรับเป็นที่พักของหลวงปู่

วันที่ ๓ มีนาคม เช้ารับบิณฑบาตฉันเช้าที่บ้านคุณนิดา บ่าย ๑ โมงตรวจตาที่ไทยจักษุคลีนิค บ่าย ๓ โมงเยี่ยมท่านผู้หญิงจรวย ท่านผู้หญิงถวายสังฆทานด้วย ตอนเย็นให้โอวาทธรรมแก่ลูกศิษย์ที่มากราบฟังธรรม

วันที่ ๔ มีนาคม หลวงปู่รับบิณฑบาตฉันเช้าในพิธีสมรสคุณอภิพร ยูนิพันธ์ บุตรสาวของอาจารย์เสรี-อาจารย์ประจวบ ยูนิพันธ์ ที่บ้านคอนโด สุขุมวิท ๓๓ ตอนบ่ายคุณปั๊กนิมนต์หลวงปู่รับถวายสังฆทานที่บ้าน

วันที่ ๕ มีนาคม ตอนเช้าหลวงปู่รับบิณฑบาต ฉันเช้าที่บ้านคุณนิดา ทำบุญอุทิศกุศลให้คุณแม่ ตอนบ่ายหลวงปู่ไปรับไทยทานโปรดคุณไพบูลย์-คุณนงค์ลักษณ์ ที่บ้าน แล้วต่อไปวัดสายตาตัดแว่น

เสนาพระยามัจจุราชเข้าย่ำยีสังขารนครของหลวงปู่

คืนวันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ หลวงปู่เกิดท้องร่วง ๔ ครั้ง และมีไข้ หลวงปู่อยู่ในความสงบนิ่งตลอดเวลา

เช้าวันที่ ๖ มีนาคม คุณทวีสิทธิ์ ทีระฆะวงศ์ นำรถมารับหลวงปู่ไปรับฉันบิณฑบาตที่บ้าน หลวงปู่ไม่สามารถจะไปได้ ท่านจึงให้ผู้เขียนไปแทน ในวันที่ ๖ นี้ หลวงปู่ไม่ออกจากที่พัก หมอถวายเกลือแร่ บ่ายอาการดีขึ้นและดีขึ้นเรื่อยๆ หลวงปู่พักที่รถรางจนถึงวันที่ ๙ อาการไข้และท้องเสียเป็นปกติ แต่มีอาการปวดฟัน

ไปพักผ่อนที่หัวหิน

วันที่ ๑๑ มีนาคม เวลาบ่ายสามโมงเย็น หลวงปู่เดินทางจากกรุงเทพฯ โดยรถตู้ของคุณอรวรรณ จัยวัฒน์ ถึงหัวหินเวลา ๖ โมงเย็น หลวงปู่พร้อมด้วยพระติดตามอีก ๒ รูป พักที่สุญญาคาร (บ้านว่าง) ริมทะเล ของคุณโยมประภา จัยวัฒน์ ขณะที่หลวงปู่พักอยู่ที่หัวหิน ฟันอักเสบบวมมาก ได้พบหมอฟันที่คลีนิคอำเภอหัวหิน ๒ ครั้ง อาการค่อยดีขึ้น

ลิงรักลูก

วันหนึ่งคุณไพบูลย์ขับรถส่วนตัวจากกรุงเทพฯ ไปกราบเยี่ยมหลวงปู่ที่หัวหิน พอมีโอกาสจึงรับหลวงปู่พร้อมพระติดตามไปชมวัดเขาตะเกียบซึ่งเป็นภูเขาอยู่ติดทะเล และให้ทานกล้วยแก่ลิงด้วย ลิงวิ่งมาแย่งกล้วยกันชุลมุนตามประสาของลิง มีแม่ลิงตัวหนึ่งวิ่งมา ปากของมันคาบลูกเอาไว้ แต่ลูกของมันเป็นลูกที่ตายจนแห้งแล้ว พอมันแย่งกล้วยได้แล้ว มันก็เอามือของมันจับลูกที่ปากลงวางไว้ แล้วมันก็กินกล้วย พอกินกล้วยหมดมันก็จับเอาลูกที่ตายแล้วของมันใส่ปากคาบไว้ แล้วก็เดินต่อไป หลวงปู่จึงชี้ให้ดูว่า *"ดูซิ ลิงมันรักลูกของมัน แม้จะเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ถึงลูกของมันตายแล้วก็ตาม ไปไหนมันก็คาบไปด้วยเพราะมันไม่รู้ว่าลูกของมันตาย ด้วยความรักความอาลัย"*

ขณะที่หลวงปู่พักอยู่ที่หัวหิน ลูกศิษย์ที่ไปกราบเยี่ยมต่างคนก็กราบเรียนหลวงปู่ว่า *"ที่นี้อากาศดีเย็นสบายดี"* หลวงปู่พูดแย้มๆ ว่า *"อากาศมันดี แต่เราไม่ดี"* หลวงปู่พักที่หัวหินจนถึงวันที่ ๒๖ มีนาคม จึงเดินทางกลับเข้ากรุงเทพฯ พักที่กรุงเทพฯ ๑ คืน วันที่ ๒๗ มีนาคม เดินทางจากกรุงเทพฯ โดยเครื่องบินเที่ยวบ่าย ๕ โมงเย็นกลับอุดร ถึงวัดป่าสันติกาวาส เวลา ๒๐.๐๐ น.

สังขารแสดงถึงความชัดเจนแห่งการทรงอยู่ไม่ได้

วันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๘ หลวงปู่เริ่มมีอาการบวมที่ขาทั้ง ๒ ข้างจนเห็นได้ชัด คณะแพทย์จึงได้ขออนุญาตนำเลือดและปัสสาวะไปตรวจ แต่ก็ยังไม่รู้ชัดเจนว่าหลวงปู่เป็นโรคอะไร อาการเหนื่อยและอ่อนเพลียเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

วันที่ ๑๓ เมษายน ซึ่งเป็นวันสงกรานต์และหยุดราชการ ลูกศิษย์จากที่ต่างๆ ได้มารวมกันทำบุญที่วัด และที่มาค้างคืนปฏิบัติธรรมอยู่ที่วัดก็มี

วันที่ ๑๔ เมษายน ๒๕๓๘ เป็นวันสุดท้ายที่หลวงปู่ลงแสดงธรรมแก่ศิษยานุศิษย์ที่ศาลาการเปรียญ วันนั้นเป็นวันพระ ๑๕ ค่ำ เวลา ๒๐.๐๐ น. คณะศิษยานุศิษย์ที่มาปฏิบัติธรรมได้ลงรวมกันที่ศาลาการเปรียญ หลวงปู่ผู้มีเมตตาได้พยายามฝืนสังขารของท่านที่กำลังถูกคุกคามอยู่ด้วยอาพาธเจ็บป่วย ลงสู่ที่ประชุมของศิษยานุศิษย์ แล้วได้นำไหว้พระสวดมนต์เสร็จแล้วได้ให้โอวาทธรรมเตือนศิษยานุศิษย์ *“ให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท เพราะความเกิดความตายเป็นของคู่กัน”* แล้วหลวงปู่จึงนำนั่งสมาธิภาวนาถึงเวลาพอสมควรแล้วจึงได้เลิกประชุม นับแต่วันนั้นมาหลวงปู่ไม่ได้ลงที่ศาลาการเปรียญอีกเลย หลวงปู่ได้พักประจำที่วิหารกลางน้ำตลอดมา ตอนเช้าหลวงปู่ให้ตั้งบาตรต่อหน้าท่านในวิหารกลางน้ำ คณะศิษย์ไปใส่บาตรและถวายภัตตาหารเฉพาะหลวงปู่ในวิหารกลางน้ำ และมีพระคอยอุปัฏฐากหลวงปู่อยู่ ๑ รูป เวลาฉันท่านก็ยังฉันในบาตรอยู่ ไม่ทิ้งลายของพระกัมมัฏฐาน

คณะศิษย์ต่างมีความเป็นห่วง

ข่าวการอาพาธของหลวงปู่ได้แพร่กระจายไป ศิษยานุศิษย์ต่างมาเยี่ยมเยียนหลวงปู่มิได้ขาดแต่ละวัน แต่ละคนมาก็มีหยูกยาติดไม้ติดมือมา ทั้งสมุนไพรและยาแผนปัจจุบัน ท่านเมตตารับไว้และฉันให้บ้างพอให้ดีใจ เมื่อมีผู้กราบเรียนถามท่านว่า *“หลวงปู่ป่วยคราวนี้จะหายไหม”* หลวงปู่ก็บอกว่า *“หาย”* ปกติหลวงปู่เป็นผู้มีนิสัยไม่ชอบให้คนแตกตื่นและตกใจ

ทอดอาลัยในสังขาร

ผู้เขียนเห็นการอาพาธของหลวงปู่ในครั้งนี้ เกิดความไม่แน่ใจในการที่จะรั้งสังขารของหลวงปู่ไว้ได้ จึงกราบเรียนท่านว่า *"ถ้าหากมีลูกศิษย์หรือคณะแพทย์ขอกราบอาราธนาหลวงปู่ไปพักรักษาในโรงพยาบาล หลวงปู่จะว่าอย่างไร เกล้ากระผม"* ท่านตอบว่า ***"เราทุกข์มาหลายครั้งหลายหนแล้วเว้ย ทีนี้เราไม่เอาอีกแล้ว"*** เมื่อผู้เขียนได้ฟังท่านพูดอย่างนั้น จึงมีความแน่ใจว่า **ในคราวนี้หลวงปู่จะทิ้งขันธ์อย่างแน่นอน** จากนั้นจึงได้เตรียมจิตใจและเตรียมพร้อมทุกอย่างไว้ การถวายหยูกยาและการตรวจอะไรก็ให้เป็นไปตามอัธยาศัยของท่าน ถ้าท่านว่าหยุดแล้วก็ไม่รบกวนท่าน

คณะแพทย์กราบนิมนต์ให้ไปตรวจ ที่โรงพยาบาลศรีนครินทร์

เพื่อความแน่ใจว่าหลวงปู่อาพาธด้วยโรคอะไรแน่ คณะแพทย์จากโรงพยาบาลศรีนครินทร์ จึงกราบนิมนต์ให้หลวงปู่ไปตรวจที่โรงพยาบาล หลวงปู่ย้อนถามว่า *"จะให้นอนที่โรงพยาบาลไหม ถ้าให้นอนโรงพยาบาลจะไม่ไป ถ้าตรวจรู้ว่าเป็นอะไรแล้วให้กลับวัดก็จะไปให้"* คณะแพทย์ยอมรับว่าไม่ให้นอนโรงพยาบาล หลวงปู่จึงตกลงไป เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๓๘ รถรับหลวงปู่ออกจากวัดแต่เช้ามืด คณะแพทย์นิมนต์ให้ไปตรวจเจาะเลือดก่อน แล้วจึงถวายบิณฑบาตที่โรงพยาบาล เสร็จแล้วจัดให้หลวงปู่พักคอยที่ห้องพิเศษจนถึงตอนบ่ายหมอได้นำผลวิจัยมากราบเรียนให้ทราบว่าท่านอาพาธด้วยโรคไตรั่ว โรคนี้รักษาให้หายขาดไม่ได้ แต่รักษาชลอไว้ได้ คณะแพทย์จึงกราบขอนิมนต์ให้พักรักษาที่โรงพยาบาล แต่หลวงปู่ไม่ยอมรับ ทุกคนผิดหวังที่จะรั้งสังขารหลวงปู่ให้อยู่ต่อไปนานๆ ถึงเวลา ๔ โมงเย็นจึงได้รับหลวงปู่กลับวัด หลวงปู่พักจำวัดที่วิหารกลางน้ำ อาการหลวงปู่ทรุดลงอ่อนเพลียจนไม่อยากฉันอาหารเลย อาการบวมเพิ่มมากขึ้น

วันที่ ๒ พฤษภาคม หมอได้ถวายการรักษาหลวงปู่ด้วยการถวายยารักษาไต หลังจากฉันยาได้ ๓-๔ วัน หลวงปู่มีอาการดีขึ้น ฉันอาหารได้มากขึ้น พูดมีเสียงชัดเจน

วันที่ ๗ พฤษภาคม คณะนักศึกษาแพทย์จากชมรมพุทธศาสตร์โรงพยาบาลศิริราช ได้มากราบเยี่ยมหลวงปู่ หลวงปู่ได้เมตตาให้ธรรมะเป็นกัณฑ์สุดท้าย (กัณฑ์ปัจฉิมเทศนา) เป็นเวลานานพอสมควร ท่านเตือนให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ต้นตอของธรรมอยู่ที่ใจ

สั่งให้พระทำกลดใหญ่

ในระยะที่หลวงปู่มีอาการดีขึ้น ตอนเช้าหลังจากฉันเช้าเสร็จ ท่านสั่งให้เอารถเข็นท่านลงมาพักตามร่มไม้ ในปีนั้นไม้ไผ่หนาม (ชาวบ้านเรียก ไม้ไผ่ป่า) ได้ออกดอกเป็นขุยตาย ไม้ไผ่ที่หลวงปู่ให้นำมาปลูกเป็นรั้ววัดในคราวที่ท่านมาสร้างวัดใหม่ๆ (พ.ศ. ๒๔๙๓) ก็ตายทั้งหมด ท่านจึงสั่งให้พระเณรญาติโยมมาช่วยกันตัดทำความสะอาดออกให้หมด และท่านได้กำชับว่า *"ให้ทำให้เสร็จก่อนเข้าพรรษาด้วย"* และท่านได้สั่งให้พระที่มีฝีมือในการทำกลด นำเอาริ้วกลด ยาว ๓ เมตร ที่ท่านเหลาไว้ตั้งแต่ ๕ ปีที่แล้ว มาประกอบให้เป็นกลดที่เสร็จสมบูรณ์ เมื่อลูกศิษย์ทั้งหลายมาเยี่ยมท่านเห็นพระเณรช่วยกันทำกลดใหญ่ ต่างก็พากันไม่ชอบ เมื่อเห็นแล้วใครๆ ก็รู้ว่ากลดใหญ่นี้ไม่ได้ทำเพื่อประโยชน์อย่างอื่น นอกจากทำไว้สำหรับทำเมรุเผาศพครูบาอาจารย์สายกรรมฐานเท่านั้น ลูกศิษย์ญาติโยมก็พากันนิมนต์ให้พระหยุดทำกลดใหญ่ พระก็บอกญาติโยมว่า *"หลวงปู่ท่านสั่งให้ทำ"* ลูกศิษย์ญาติโยมก็ไปกราบเรียนหลวงปู่ขอให้พระหยุดทำกลดใหญ่ เพราะยังไม่อยากให้หลวงปู่เป็นอะไรไป หลวงปู่รักษากำลังใจของลูกศิษย์ลูกหา ท่านก็ให้พระหยุดทำไว้ก่อน เมื่อมีผู้ถามท่านว่า *"หลวงปู่อาพาธคราวนี้จะหายไหม"* ท่านก็ตอบว่า *"หาย"* ในขณะที่ญาติโยมมาช่วยกันตัดถางไม้ไผ่ที่ตายทำความสะอาดนั้น ถึงแม้ท่านเดินเองไม่ได้แล้ว ท่านก็ยังให้เอาเตียงไปตั้งในบริเวณใกล้ๆ แล้วท่านก็นั่งพักนอนพักให้กำลังใจอยู่ด้วย

หลวงปู่มหาบัว ญาณสมฺปนฺโน มาเยี่ยม

วันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ หลวงปู่ฉันภัตตาหารเช้าได้นิดหน่อย เสร็จแล้วท่านให้นำท่านลงจากวิหารกลางน้ำ ไปพักใต้ร่มไม้ทางด้านทิศใต้ของวัด เวลาประมาณบ่าย ๑ โมง หลวงปู่นอนพักอยู่บนเตียงแคร่ไม้ไผ่ ผู้เขียนกำลังนั่งถวายพัดให้หลวงปู่อยู่ ได้มองเห็นหลวงปู่มหาบัวเดินมาจากทางศาลา จึงกราบเรียนให้หลวงปู่ทราบ หลวงปู่ลุกขึ้นนั่งอยู่บนเตียง ผู้เขียนให้พระเณรช่วยยกเตียงไม้ไผ่มาตั้งจัดที่นั่งถวายหลวงปู่มหาบัว เมื่อท่านมาถึงก็รับจีวรจากท่านไปผึ่งที่สายระเดียงตากผ้า ท่านนั่งบนเตียงที่จัดถวายหลวงปู่พร้อมด้วยพระอุปัฏฐากกราบด้วยความเคารพอ่อนน้อม เสร็จแล้วหลวงปู่มหาบัวจึงบอกหลวงปู่ว่า *"เอ้านอนตามสบาย คนป่วย"* แต่หลวงปู่ไม่ยอมนอน

หลวงปู่มหาบัวหยิบกล่องตลับหมากออกจากย่ามเล็กๆ ของท่าน แล้วฉันหมากไปพลางพูดคุยกับหลวงปู่อย่างเป็นกันเองว่า *"ได้ทราบว่าไม่สบาย เลยตั้งใจมาเยี่ยม ไม่ใช่มาทรมานคนป่วยนะ เป็นอย่างไรบ้าง"* หลวงปู่ยกมือขึ้นประนมแล้วกราบเรียนว่า *"ขอโอกาสพ่อแม่ครูอาจารย์ หมอบอกว่าเป็นโรคไตรั่ว โรคนี้เป็นโรคที่รักษาไม่หาย แต่หมอนิมนต์ให้เกล้ากระผมไปรักษาที่โรงพยาบาล แต่เกล้ากระผมไม่ไป"* หลวงปู่มหาบัวจึงพูดขึ้นว่า *"ถ้ามันครึ่งต่อครึ่งก็ไม่ไปละ โรงพยาบาลก็ที่คนตายนั่นแหละ เตียงไหนคนไม่ตายใส่ไม่มีแหละ ถ้าเราไปหาหมอ หมอเขาก็ทำตามหน้าที่ของเขา เราก็เหมือนกับท่อนไม้ท่อนซุงนั่นแหละ ไม่รู้ว่าเขาจะพลิกไปอย่างไรทำไปอย่างไรบ้าง ตามเรื่องของเขา หมอเขาไม่มีธรรมอะไรหละ มันอยู่ได้ก็อยู่ อยู่ไม่ได้ก็ปล่อยเท่านั้นแหละ"*

เมื่อหลวงปู่มหาบัวท่านฉันหมากจืดคำหนึ่งแล้ว ท่านจึงพูดกับหลวงปู่อีกว่า *"เอาละนะ จะกลับล่ะ **ไม่มีอะไรจะเตือนกันหรอกนะ กัมมัฏฐานใหญ่เหมือนกัน**"* หลวงปู่พร้อมด้วยพระอุปัฏฐากกราบหลวงปู่มหาบัวด้วยความเคารพแล้ว หลวงปู่มหาบัวจึงหันไปพูดกับญาติโยมที่เข้ามากราบท่านในขณะนั้นว่า *"ตั้งใจมาเยี่ยมอาจารย์บุญจันทร์*

แต่ก่อนในคราวออกปฏิบัติ ท่านก็ออกปฏิบัติ เราก็ออกปฏิบัติ ได้เจอกัน ทุกข์ยากลำบากด้วยกัน เอาละกลับล่ะ เยี่ยมคนป่วยไม่รบกวนนานหรอก” ผู้เขียนนำจีวรเข้ามาถวาย แล้วจะรับย่ามท่านไปส่งที่รถซึ่งจอดอยู่ข้างศาลา ท่านไม่ให้รับ ท่านบอกว่า *“จะทำให้ดู”* แล้วท่านก็เอาย่ามเล็กๆ ของท่านใส่บ่าสะพายเอาจีวรที่จีบเรียบร้อยแล้วใส่ไว้ที่รักแร้เอาแขนหนีบไว้ แล้วท่านก็ลุกเดิน พร้อมกับพูดว่า *“นี้ทำอย่างนี้ ไปไหนตามกันเป็นพรวน เห็นไหมมันเน่าเฟะอยู่นั้น นี้ทำอย่างนี้ ดูเอา”* แล้วท่านก็เดินไปหารถ ผู้เขียนก็เดินตามหลังท่านไปส่งที่รถ ซึ่งจอดอยู่ข้างศาลาห่างจากที่หลวงปู่พักอยู่ประมาณ ๕ เส้น

เมื่อเดินไปถึงรถแล้วท่านคลี่จีวรออกห่มคลุม ผู้เขียนนั่งลงกลัดลูกดุมรังดุมถวายท่าน พอดีมีลูกศิษย์ของหลวงปู่ที่เป็นหมอเข้ามากราบเรียนหลวงปู่มหาบัวว่า *“ลูกอยากจะนิมนต์ให้หลวงปู่บุญจันทร์ลงไปรักษาที่โรงพยาบาลศิริราช ท่านอาจารย์จะมีความเห็นว่าอย่างไร”* ท่านตอบว่า *“ให้ไปถามท่านเองนะ ถ้าท่านไปก็ไป ท่านไม่ไปก็แล้วแต่ท่าน”* เสร็จแล้วหลวงปู่มหาบัวท่านก็ขึ้นรถกลับ

อาการทรุดลงเรื่อยๆ

ฉันอาหารได้น้อยลงทุกวัน อาการบวมเพิ่มมากขึ้น แต่ท่านยังให้นำท่านลงจากวิหารกลางน้ำไปพักตามร่มไม้ จนถึงเวลาเย็นจึงให้นำกลับเข้าพักในวิหารกลางน้ำ

อย่าอยากเด่นอยากดัง

วันหนึ่งขณะที่หลวงปู่พักอยู่ร่มไม้ ได้มีลูกศิษย์ลูกหาจากทางไกลมากราบเยี่ยมท่านแล้วกลับไป หลวงปู่จึงเตือนพระลูกศิษย์ที่คอยอุปัฏฐากว่า *“อย่าอยากเด่นอยากดังนะมันยุ่งยากลำบาก อยู่สงบๆ มันสบาย”*

อิริยาบถ ยืน เดิน ได้สิ้นสุดลง

เย็นวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๓๘ หลังจากพยุงหลวงปู่ยืนขึ้นนั่งรถเข็นจากเพิงมุงหญ้าใต้ร่มไม้กลับขึ้นวิหารกลางน้ำ หลวงปู่เริ่มมีอาการไข้

วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๓๘ ตอนเช้าหลวงปู่ฉันพวกน้ำซุปนิดหน่อย แล้วท่านจะอยู่ในอิริยาบถนอนตลอด มีไข้สูงตลอดวัน ท่านไม่ให้ใครรบกวนจับต้องตัวท่าน คืนวันที่ ๘ หมอตรวจพบว่าอาการไข้เกิดจากการติดเชื้อในทางเดินปัสสาวะ และแขนซ้ายอักเสบเป็นผื่นแดง หมอจึงได้ขออนุญาตถวายยาปฏิชีวนะเข้าเส้น ในคืนวันพฤหัสบดีที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๓๘ เวลาประมาณ ๐๔.๐๐ น. อาการของหลวงปู่ดีขึ้นในวันรุ่งขึ้น แต่คณะญาติโยมเห็นว่าอาการบวมของหลวงปู่บวมมาก จึงอยากจะให้อาการบวมของหลวงปู่ลดลง แต่การจะทำให้บวมลดลง ต้องนอนโรงพยาบาลจึงจะมีเครื่องมือพร้อม จึงได้อ้อนวอนข่อความเมตตาจากหลวงปู่ครั้งสุดท้าย เพื่อให้คณะศิษย์ได้ถวายการรักษา แต่หลวงปู่ไม่ยอมไป หมอให้สัญญากับหลวงปู่ว่า *"ขอเพียง ๓ วัน ถ้าไม่มีผลอย่างไรจะให้หลวงปู่กลับวัดได้"* ในที่สุดหลวงปู่ผู้เปี่ยมด้วยเมตตาแก่ศิษย์จึงอนุญาตให้ ๓ วัน

คณะแพทย์จากโรงพยาบาลอำเภอไชยวาน ได้จัดรถพยาบาลถวายหลวงปู่ นำรถมาจอดที่ประตูทางเข้าวิหารกลางน้ำ นำเตียงรถพยาบาลเข้าไปในวิหารกลางน้ำ คณะศิษย์ผู้ชายช่วยกันยกหลวงปู่นอนบนเตียงพยาบาล แล้วหามมาขึ้นรถที่จอดอยู่หน้าประตูทางเข้า เวลาประมาณ ๑๑.๐๐ น. รถนำหลวงปู่ออกจากวัดมุ่งหน้าไปโรงพยาบาลอุดรธานี ผู้เขียนนั่งอยู่ข้างๆ หลวงปู่ในรถพยาบาล ทำให้เกิดความสังเวชสลดใจอย่างยิ่ง เหมือนกับว่าการนำท่านเคลื่อนไหวทำให้ท่านสัมผัสกับทุกขเวทนาแสนสาหัส แต่องค์ท่านไม่ได้แสดงปฏิกิริยาอะไร เมื่อถึงโรงพยาบาลอุดรธานี หมอได้นำหลวงปู่เข้าพักที่ห้องพิเศษพระเถระ ตึกสงฆ์อาพาธ หมอได้ถวายน้ำเกลือเข้าเส้นและยาเพื่อจะทำให้ลดบวม แต่อาการไม่ดีขึ้นและเกิดการแทรกซ้อนทางหัวใจ จึงได้เชิญแพทย์ทางหัวใจเข้ามาตรวจอีก ในขณะที่แพทย์ทำการตรวจอยู่หลวงปู่จึงพูดว่า *"ท่อนซุง ท่อนซุง"* หลวงปู่พักรักษาอยู่ ๑ คืน

เช้าวันเสาร์ที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๓๘ อาการไม่ดีขึ้น ท่านจึงเร่งให้เอาท่านกลับวัด ท่านบอกว่า ***"ไม่มีประโยชน์ดอก เอากลับวัด เอากลับวัด"*** หลังจากฉันเช้าเสร็จในวันนั้น คณะศิษย์ได้ประชุมปรึกษากันว่าจะทำอย่างไร พอดีท่านอาจารย์อินทร์ถวาย สนฺตุสฺสโก วัดป่านาคำน้อย ได้เข้าไปเยี่ยมหลวงปู่ ขอให้อยู่ครบ ๓ วันก่อน เมื่อท่านอาจารย์อินทร์ถวายเข้าไปกราบเรียน หลวงปู่ท่านยืนยันเร่งให้เอาท่านกลับ ในที่สุดคณะศิษย์ได้ปฏิบัติตาม ติดต่อรถพยาบาลนำหลวงปู่กลับวัด ขณะรอรถอยู่นั้นท่านได้ถามเป็นระยะๆ ว่า *"รถมาถึงหรือยัง ทำไมหายากแท้ ซื้อเอาก็ได้ตั้ว"* หลวงปู่บอกให้ซื้อรถเพราะท่านอยากจะกลับถึงวัดให้เร็วที่สุด รถพยาบาลจอดที่หน้าตึกสงฆ์อาพาธ คณะศิษย์ได้ช่วยกันหามหลวงปู่ออกจากห้องพักพิเศษพระเถระชั้น ๒ ตึกสงฆ์อาพาธลงไปขึ้นรถพยาบาลที่จอดอยู่หน้าตึก รถได้นำหลวงปู่กลับจากโรงพยาบาลอุดรธานีถึงวัดป่าสันติกาวาสเวลาประมาณบ่าย ๓ โมงเย็น นำหลวงปู่เข้าพักรักษาต่อในวิหารกลางน้ำ

วันอาทิตย์ที่ ๑๑ มิถุนายน คณะศิษย์ได้ทำบุญต่ออายุถวายหลวงปู่ โดยนิมนต์ครูบาอาจารย์และพระสงฆ์จำนวน ๑๐๐ รูป มาเจริญพระพุทธมนต์ถวายหลวงปู่ เวลา ๑๕.๐๐ น. เสร็จแล้วหลวงปู่คำพอง ติสฺโส เป็นองค์ประธานนำเครื่องสักการะเข้าไปถวายหลวงปู่ในห้องพักในวิหารกลางน้ำ พร้อมกับขอนิมนต์ให้หลวงปู่อยู่เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของศิษยานุศิษย์อีกต่อไป ในวันที่ ๑๑ นี้เป็นวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เป็นวันโกน แต่ไม่ได้ถวายโกนผมให้หลวงปู่เพราะเห็นว่าอาการของท่านอ่อนเพลียมาก

วันที่ ๑๒ มิถุนายน อาการของหลวงปู่เหมือนจะดีขึ้นเล็กน้อย ในวันนี้เป็นวันปาฏิโมกข์ หลังจากพระสงฆ์ลงปาฏิโมกข์แล้ว พระสงฆ์ ๔ รูปจึงเข้าไปในห้องที่หลวงปู่อาพาธอยู่ หลวงปู่ไม่สามารถจะลุกขึ้นนั่งได้ ท่านจึงนอนบอกบริสุทธิ์แก่สงฆ์อยู่บนเตียงพยาบาล

วันที่ ๑๓ มิถุนายน เป็นวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๗ เห็นว่าหลวงปู่มีอาการไม่เพลียมากจึงขออนุญาตปลงผมถวายท่านเป็นการปลงผมของหลวงปู่ครั้งสุดท้าย หลวงปู่หยุดน้ำที่เป็นประเภทอาหารตั้งแต่วันนี้ไป คงเหลือแต่น้ำธรรมดาพอให้ชุ่มคอ

วันที่ ๑๔ มิถุนายน ทุกขเวทนาแสดงอาการเต็มที่ คณะศิษย์พยุงให้หลวงปู่ลุกขึ้นนั่งอึดใจหนึ่ง แล้วต้องนำท่านนอนลง

วันที่ ๑๕ มิถุนายน หลวงปู่ปิดวาจาไม่พูดกับใครๆ ไตของหลวงปู่หยุดทำงาน ปัสสาวะไม่ออก น้ำท่วมปอด สะอึกตลอดเวลา เสลดอุดลำคอ ใช้เครื่องช่วยดูดเสลด หลวงปู่เริ่มหลับเวลา ๐๗.๔๕ น.

วันที่ ๑๖ มิถุนายน หลวงปู่ไม่มีการตอบสนองในการรักษาใดๆ มีแต่ลมหายใจแผ่วๆ พอสังเกตได้ คณะแพทย์จึงมีความเห็นว่า ไม่สามารถแก้ไขอาการอาพาธครั้งนี้ได้ *"สัพเพ สังขารา อนิจจาติ"* สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง แปรปรวนไป ไม่มีใครจะมีอำนาจฉุดยึดสังขารไว้ได้ตามความปรารถนาของตน ดังนั้นคณะแพทย์จึงหยุดถวายการรักษา ตั้งแต่เวลา ๑๔.๑๐ น. เหลือเพียงถวายน้ำและเช็ดตัวหลวงปู่เป็นครั้งคราวเท่านั้น คณะศิษย์ได้แต่เพียงเฝ้าดูอาการของหลวงปู่ ปล่อยให้สังขารเป็นไปตามความเป็นอนัตตาในตัวเอง

อาลัยอาวรณ์ในหลวงปู่ผู้มีพระคุณ

ข่าวการจะละสังขารของหลวงปู่ได้แพร่กระจายไปในหมู่ศิษย์ ผู้ที่เคยได้พึ่งพิงอิงอาศัยความร่มเย็นจากบารมีของหลวงปู่ทั้งใกล้ทั้งไกล ได้หลั่งไหลมาสู่วัดป่าสันติกาวาส บางคนบางหมู่มีรถก็นั่งรถมา บางคนบางหมู่ไม่มีรถก็เดินมาทั้งเด็กหนุ่มสาวและคนแก่เฒ่า ทั้งเดินบ้างและวิ่งบ้าง สาวเท้าเข้าไวๆ จิตใจจดจ่ออยู่ที่หลวงปู่กลัวท่านจะจากไปก่อน จะไม่เห็นใจ เมื่อมาถึงวัดแล้วก็ทยอยกันขึ้นสู่วิหารกลางน้ำซึ่งเป็นที่ที่หลวงปู่กำลังทำหน้าที่จะละสังขารเข้าสู่นิพพาน

เมื่อเข้าไปถึงต่างคนต่างมีใจจดจ่อ ตามองจดจ้องไปที่ร่างสังขารของหลวงปู่ซึ่งนอนแน่นิ่งอยู่ในห้องกระจก เพียงมีลมหายใจเข้าออกเหมือนคนนอนหลับ ส่วนมือก็ประนมขึ้นเหนือเกล้า ก้มกราบหลวงปู่ผู้เป็นที่รักสุดหัวใจ ทั้งสะอึกสะอื้นน้ำตานองหน้าด้วยความอาลัยอาวรณ์สุดหัวใจ ก้มกราบแล้วก้มกราบอีก หมู่แล้วหมู่เล่า

ทยอยกันขึ้นลงในวิหารกลางน้ำตั้งแต่เวลากลางวันจนถึงย่างเข้าสองยาม ความสงบได้ปกคลุมทั่วบริเวณวัดคงเหลือแต่คณะศิษย์ พระเณร และฆราวาส ผู้มีหน้าที่ดูแลหลวงปู่ เปลี่ยนวาระกันนั่งทำความสงบ คอยสังเกตดูว่าหลวงปู่จะละสังขารเมื่อไร

กราบเรียนอาการให้หลวงปู่มหาบัวทราบ

เวลา ๐๕.๐๐ น. ของวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๓๘ ผู้เขียนได้เดินทางไปวัดป่าบ้านตาด ถึงวัดป่าบ้านตาดสว่างใกล้เวลาหลวงปู่มหาบัวท่านจะลงศาลา ผู้เขียนจึงพบพระผู้อุปัฏฐากท่านบอกความประสงค์ให้ทราบ พระอุปัฏฐากให้เข้าไปพบหลวงปู่ที่กุฏิ เมื่อเข้าไปถึงก็ขึ้นไปบนกุฏิท่านด้วยความเคารพ มีสติกำหนดรู้อยู่ที่ใจ นั่งลงกราบท่าน ๓ หนแล้ว หลวงปู่มหาบัวท่านจึงถามว่า *"มีธุระอะไร"* ผู้เขียนยกมือประนมแล้วกราบเรียนท่านว่า *"ขอโอกาสพ่อแม่ครูบาอาจารย์ ขณะนี้หลวงปู่บุญจันทร์หยุดการรับรู้ภายนอกแล้ว เหลือแต่เพียงลมหายใจเข้าออกเท่านั้น และหมอได้หยุดถวายการรักษาใดๆ ทั้งหมดแล้ว แต่ถ้าจะถวายการหยอดน้ำเป็นครั้งคราวจะสมควรหรือไม่"*

หลวงปู่มหาบัวท่านตอบว่า *"ถ้าเราหยอดแล้วท่านไม่แสดงอาการอย่างไรก็หยอดได้ แต่ถ้าท่านแสดงอาการไม่ยอมรับก็ให้หยุด"* ท่านถามว่า *"มีอะไรอีกไหม"* กราบเรียนท่านว่า *"ไม่มี"* ท่านพูดว่า *"เอาละ กลับได้"* กราบท่าน ๓ ครั้งแล้วจึงเดินทางกลับวัดป่าสันติกาวาส

หลังจากฉันเช้าเสร็จ ผู้เขียนและพระเณรคณะศิษย์ของหลวงปู่ ได้เฝ้าดูหลวงปู่อยู่ในวิหารกลางน้ำ อาการของหลวงปู่ในวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๓๘ ยังคงมีเพียงลมหายใจเข้าออก เหมือนคนนอนหลับ และมีอาการสะบัดศีรษะเป็นครั้งคราว คณะศิษย์ญาติโยม พระเณรยังทยอยกันไปมากราบหลวงปู่บนวิหารกลางน้ำมิได้ขาด

หลวงปู่มหาบัวเข้าเยี่ยมดูอาการ

องค์หลวงปู่มหาบัวได้เดินทางมาถึงวัดป่าสันติกาวาส เวลาประมาณ ๑๑.๐๐ น. ของวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๓๘ ท่านได้เข้าไปห้องที่หลวงปู่อาพาธอยู่บนเตียงพยาบาล องค์หลวงปู่มหาบัวเข้าไปใกล้ๆ ข้างเตียง ยืนกำหนดเพ่งดูหลวงปู่อยู่ครู่หนึ่ง แล้วถอยออกมานั่งเก้าอี้หวายที่จัดถวายท่านอยู่ข้างๆ เตียงหลวงปู่ พระที่คอยดูแลอยู่ในห้องอาพาธหลวงปู่ ๔-๕ องค์ พร้อมกันกราบองค์หลวงปู่มหาบัว แล้วท่านจึงถามอาการของหลวงปู่ว่า *"ศีรษะสะบัดอยู่อย่างนี้เรื่อยๆ หรือ"* ผู้เขียนกราบเรียนท่านว่า *"เป็นอยู่เรื่อยๆ"* ท่านนั่งอยู่ในห้องครู่หนึ่ง แล้วจึงออกมานั่งห้องโถงที่หลวงปู่เคยนั่งรับแขก คณะศิษย์ญาติโยมที่รออยู่พากันกราบองค์หลวงปู่มหาบัวด้วยความปลาบปลื้มปีติยินดีเป็นอย่างยิ่ง องค์หลวงปู่มหาบัวได้ให้โอวาทเตือนคณะศิษย์ที่นั่งห้อมล้อมท่านอยู่ในขณะนั้นว่า *"อาจารย์บุญจันทร์แสดงสัจธรรมความจริงให้พวกเราดู พากันดูเอาน้อมเข้ามาหาตัวเรา ในที่สุดเราก็จะเป็นเหมือนกับท่าน"*

เมื่อให้โอวาทจบแล้วท่านจึงถามว่า *"มีที่พักไหม จะคอยดูอาการท่านบุญจันทร์สักหน่อย ถ้าไม่มีที่พักก็จะกลับ"* ผู้เขียนจึงกราบเรียนท่านว่า *"มี เกล้ากระผม"* แล้วจึงให้พระเณรจัดที่กุฏิเก่าของหลวงปู่ถวายให้ท่านพัก พระเณรพากันเข้าไปถวายนวด ท่านพูดคุยเรื่องธรรมะให้เป็นคติแก่พระเณรที่ถวายนวดอย่างเป็นกันเอง จนถึงเวลาบ่าย ๒ โมง ท่านจึงถามถึงอาการหลวงปู่ ผู้เขียนกราบเรียนถวายท่านว่า *"ยังเหมือนเดิม"* แล้วองค์หลวงปู่มหาบัวท่านจึงเดินทางกลับวัดป่าบ้านตาด

ในวันที่ ๑๗ นี้ ตลอดทั้งวันจนถึงกลางคืนคณะศิษยานุศิษย์ของหลวงปู่ได้ทยอยกันมาสู่วิหารกลางน้ำ อันเป็นที่ที่หลวงปู่จะละสังขารวิบาก แต่ละคนมีความกระวนกระวายใจไม่เป็นอันอยู่อันกิน กลับไปกลับมาระหว่างบ้านกับวัด มีความอาลัยในหลวงปู่ ที่เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรที่กำลังจะโค่นจากไปในไม่ช้า ทุกดวงใจคิดว่าหลวงปู่ต้องจากไปในคืนนี้อย่างแน่นอน บางคนถึงกับเอาเสื่อสาดมาปูตามร่มไม้รอบๆ วิหารหลวงปู่ ทั้งนั่งนอนเพื่อคอยดูจะได้รู้ทันในเวลาหลวงปู่สิ้นลมปราณ ตอนหัวค่ำความมืด

ได้ปกคลุมทั่วบริเวณวัด จนเวลาล่วงเลยไปถึง ๔-๕ ทุ่ม พระจันทร์ข้างแรมในวันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๗ จึงได้สาดแสงสว่าง ลอดแนวไม้ลงสู่พื้นบริเวณวัด มองเห็นคณะศิษย์ของหลวงปู่ที่นั่งอยู่ใต้ร่มไม้เพื่อหลบน้ำค้าง บ้างก็นั่งอยู่กลางแจ้ง บ้างก็นั่งสมาธิภาวนา บ้างก็นั่งซุบซิบกันว่า เราจะทำอย่างไรเมื่อหลวงปู่ละสังขารจากไป บ้างก็คุยกันว่าเราจะไปอยู่ที่ไหนเมื่อหลวงปู่จากไปแล้ว บ้างก็วิตกกังวลว่าต่อไปนี้เราจะพึ่งใคร ก้อนเมฆไหลผ่านบดบังพระจันทร์ ทำให้แสงสว่างสลัวลง เหมือนกับจะบอกว่าหลวงปู่จะจากไป แต่แล้วก้อนเมฆก็ผ่านไปแสงจันทร์สว่างขึ้น

เวลาผ่านไปถึงตี ๓ เสียงไก่แจ้ที่อาศัยอยู่ตามต้นไม้ในบริเวณวัด ส่งเสียงขันเจื้อยแจ้วทั่วไปในบริเวณวัดเป็นสัญญาณบอกว่า *"บัดนี้ใกล้สว่างแล้ว ประทีปแก้วจวนจะดับแล้วเต็มที จงตั้งอยู่ในความไม่ประมาท"* ใกล้สว่างพระปฏิบัติในห้องอาพาธหลวงปู่ช่วยกันสรงองค์หลวงปู่ด้วยการเช็ดตัวด้วยผ้าหมาด เสร็จแล้วช่วยกันพยุงองค์หลวงปู่จากท่านอนหงายเป็นนอนตะแคงข้างขวาสีหไสยาสน์ หลวงปู่ยังหายใจเข้าออกเหมือนคนนอนหลับ

วันแห่งดวงประทีปแก้วลาลับดับแล้วจากวัฏสงสาร

วันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๓๘ ตรงกับวันอาทิตย์ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๗ หลังจากฉันเช้าเสร็จแล้ว ดูอาการของหลวงปู่เหมือนคนนอนหลับ ผู้เขียนจึงลงจากวิหารกลางน้ำมาพบกับลูกศิษย์ที่มาจากบ้านโนนม่วงโคกใหญ่ อยู่ที่โรงต้มน้ำร้อนหน้าศาลาการเปรียญ เวลาประมาณ ๑๐.๓๐ น. เห็นรถตู้วิ่งเข้ามาจอดข้างศาลามองไปดูในใจคิดว่าเหมือนกับรถองค์หลวงปู่มหาบัว พอรถจอดแล้วท่านเปิดประตูรถออกมาเป็นองค์หลวงปู่มหาบัวจริงๆ ผู้เขียนจึงรีบลุกไปรับท่าน ท่านบอกว่า *"ไป รีบพาไปหาท่านบุญจันทร์"* ผู้เขียนเดินนำท่านไปที่วิหารกลางน้ำ พอถึงองค์หลวงปู่มหาบัวท่านรีบเข้าไปในห้องอาพาธของหลวงปู่ ท่านยืนใกล้ๆ ทางศีรษะหลวงปู่แล้วท่านเอามือท่านเปิดผ้าที่ปิดหน้าผากหลวงปู่ออกดู พร้อมกับพูดว่า *"วันนี้บวมมากกว่าวานนี้"* ในขณะนั้นหลวงปู่ได้หายใจเบาลง เหมือนกับจะขยิบตาเล็กน้อย แล้วหลวงปู่ก็

หยุดหายใจละธาตุขันธ์ไปในที่สุดเมื่อเวลา ๑๐.๕๒ น. องค์หลวงปู่มหาบัวถอยไปนั่งเก้าอี้แล้วมองดูหลวงปู่พร้อมกับพูดว่า *“เอ้า หยุดหายใจแล้ว”* ระยะเวลาที่องค์หลวงปู่มหาบัวเข้าเยี่ยมอาการใช้เวลาเพียง ๑.๓๐ นาที ในขณะที่หลวงปู่ปล่อยวางขันธ์ห้านั้นเหมือนกับโลกธาตุนี้สงบนิ่งไม่มีอะไรเลย

หลังจากหลวงปู่ได้ละธาตุขันธ์แล้ว องค์หลวงปู่มหาบัวท่านจึงมอบหน้าที่ให้คณะศิษย์ของหลวงปู่จัดการเรื่องสรีระศพของหลวงปู่ แล้วท่านจึงออกจากห้องที่หลวงปู่ละสังขารมานั่งที่ห้องโถง จากนั้นเสียงระฆังในวัดได้ดังขึ้น เป็นสัญญาณให้รู้ว่าหลวงปู่ได้จากไป ดวงประทีปแก้วที่เคยให้แสงสว่างได้ดับลงแล้ว เหลือแต่ความมืดมนอนธกาลและความเศร้าสลดในหมู่ศิษย์ เมื่อได้ยินเสียงระฆังต่างคนก็รู้ว่าหลวงปู่ได้จากไป ต่างก็มารวมกันในมณฑลวิหารกลางน้ำอันเป็นสถานที่ที่หลวงปู่ละสังขาร สำหรับลูกศิษย์ผู้ชายและพระเณรก็เข้าในห้องที่หลวงปู่ละสังขาร ส่วนลูกศิษย์พวกผู้หญิงก็อยู่ข้างนอกห้อง มองผ่านกระจกเข้าไปดูองค์หลวงปู่ ซึ่งเหลือแต่รูปธาตุนอนนิ่งสงบอยู่ เป็นเวลาที่คณะศิษย์อดกลั้นน้ำตาไว้ไม่ได้ บางคนก็ร้องไห้สะอึกสะอื้นบางคนก็น้ำตาไหลได้แต่ปลงธรรมสังเวช

*“**อนิจฺจา วต สงฺขารา** สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ **อุปฺปาทวยธมฺมิโน** มีความเกิดขึ้น และความเสื่อมไปเป็นธรรมดา **อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ** เกิดแล้วย่อมดับไป **เตสํ วูปสโม สุโข** ความเข้าไปสงบระงับแห่งสังขารเหล่านั้นได้ย่อมนำมาซึ่งความสุข”* บัดนี้หลวงปู่ได้จากไปอย่างไม่มีวันกลับมาสู่โลกนี้อีกแล้ว แต่หลวงปู่เคยสอนว่า *“บุคคลใดประพฤติธรรม ปฏิบัติธรรม ระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และระลึกถึงหลวงปู่ หลวงปู่ก็จะอยู่กับบุคคลผู้นั้นแหละ ผู้ใดขาดการปฏิบัติขาดการระลึกถึง หลวงปู่ก็ไม่อยู่กับบุคคลผู้นั้น”*

คณะศิษย์ได้นำสรีระศพของหลวงปู่เข้าไปถวายการสรงน้ำในห้องน้ำสำหรับหลวงปู่ แล้วนำออกมาเปลี่ยนผ้าครองผ้าใหม่ถวาย แล้วนำองค์หลวงปู่นอนบนเตียงพยาบาล หมอปิดผ้าม่านฉีดยาสรีระศพ คณะศิษยานุศิษย์ยังรวมกันอยู่เต็มในวิหารกลางน้ำ องค์หลวงปู่มหาบัวท่านจึงบอกว่า *“เราจะไปพักคอย เมื่อจัดการกันเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงไปบอกให้ทราบ”* ผู้เขียนจึงจัดให้พระเณรนำท่านไปพักที่กุฏิของ

หลวงปู่ พระเณรถวายนวดท่านตามที่เคยปฏิบัติ หลวงปู่มหาบัวปรารภกับพระเณรที่ถวายนวดท่านว่า **"ท่านบุญจันทร์คอยเรา พอเรามาถึงเข้าไปเยี่ยมก็ไปเลย"**

องค์หลวงปู่มหาบัว เป็นประธานสรงน้ำศพ

เมื่อจัดการฉีดยาสรีระศพหลวงปู่เสร็จแล้ว จึงนำองค์หลวงปู่ออกจากห้องละสังขารมาจัดไว้ที่ห้องโถง เพื่อให้ศิษยานุศิษย์ได้กราบไหว้และเตรียมสรงน้ำศพหลวงปู่ทุกอย่างเรียบร้อยแล้วจึงไปกราบเรียนให้หลวงปู่มหาบัวทราบ เวลา ๑๔.๐๐ น. องค์หลวงปู่มหาบัวลงสู่วิหารกลางน้ำ ชักผ้ามหาบังสุกุลที่ศพหลวงปู่ เสร็จแล้วท่านนั่งที่อาสนะ ผู้เขียนเข้ากราบเรียนเรื่องจัดการสรีระศพหลวงปู่ และขอถวายให้องค์ท่านเป็นประธานในการนี้ด้วย ผู้เขียนกราบเรียนท่านว่า *"ขอโอกาสพ่อแม่ครูบาอาจารย์จะให้เอาไว้กี่วัน"* ท่านตอบว่า *"เรื่องนี้ผมไม่พูดหรอกนะ ถ้าผมพูดไปคนจะตกนรกมากเรื่องกิเลสมันท่วมท้นอยู่แล้ว ถ้าเป็นผมละไม่ยากหรอก พระพุทธเจ้าผู้เป็นองค์ศาสดาก็เพียง ๗-๘ วันเท่านั้นแหละ นี่ให้พิจารณาเอาเองนะตามสมควร"* แล้วท่านเมตตาถามว่า *"หีบศพมีแล้วหรือยัง"* เรียนถวายท่านว่า *"มีแล้ว เกล้ากระผม"* เรื่องหีบศพนั้นอาจารย์ประจวบ ยูนิพันธ์ พร้อมครอบครัวได้สร้างหีบในเป็นหีบทอง หีบนอกประดับมุกนำมาถวายไว้ตอนหลวงปู่ยังมีชีวิตอยู่

จากนั้นจึงกราบนิมนต์ให้องค์หลวงปู่มหาบัวเป็นประธานนำสรงน้ำศพหลวงปู่ต่อด้วยพระภิกษุสามเณร เสร็จแล้วจึงเป็นคณะญาติโยม ในขณะที่ญาติโยมกำลังชุลมุนกันจะสรงน้ำศพหลวงปู่อยู่นั้น องค์หลวงปู่มหาบัวท่านขอกลับก่อน ท่านว่า *"ให้หลวงตาไปก่อน"* ว่าแล้วท่านก็ออกจากวิหารกลางน้ำไปขึ้นรถที่จอดอยู่ข้างศาลาการเปรียญเดินทางกลับวัดป่าบ้านตาด คณะศิษยานุศิษย์หมุนเวียนกันเข้าสู่วิหารกลางน้ำ สรงน้ำสรีระศพหลวงปู่จนถึงเวลา ๑๖.๐๐ น. จึงเคลื่อนสรีระศพของหลวงปู่จากวิหารกลางน้ำ ขึ้นสู่ศาลาการเปรียญ ให้โอกาสแก่บรรดาศิษยานุศิษย์ได้ถวายน้ำสรงศพหลวงปู่ไปจนถึงวันจันทร์ที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๓๘ เวลา ๑๗.๐๐ น. จึงได้นำสรีระของหลวงปู่เข้าบรรจุในหีบ ตั้งบำเพ็ญกุศลบนศาลาการเปรียญ เวลา ๑๙.๐๐ น. พระภิกษุสามเณรและญาติโยมประชุมทำวัตรเย็น ต่อด้วยการสวดมนต์ถวายหลวงปู่

เวลา ๒๐.๐๐ น. พระสงฆ์ ๔ รูปสวดพระอภิธรรม โดยมีคณะศิษย์เป็นเจ้าภาพใน การสวดพระอภิธรรม

หลังจากองค์หลวงปู่มหาบัวได้มอบหน้าที่ให้คณะศิษย์หลวงปู่พิจารณาใน การจัดการสรีระศพของหลวงปู่ คณะศิษย์ได้ประชุมลงมติว่า ถ้าจะเอาไว้ ๗ วัน การเตรียมสถานที่จะพระราชทานเพลิงศพจะไม่ทัน จึงเลื่อนไปเป็น ๑๕ วัน คือวันที่ ๒ กรกฎาคม แต่ปรากฏว่าไปตรงกับวันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คณะศิษย์ที่เป็นเจ้าหน้าที่ข้าราชการไม่สะดวกในการที่จะปฏิบัติงานถวายหลวงปู่จึงขอเลื่อนไปเป็น ๒๑ วัน คือวันที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๓๘ เป็นวันพระราชทานเพลิงศพ

ตั้งสรีระศพบำเพ็ญกุศลบนศาลาการเปรียญ

นับตั้งแต่คืนวันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๓๘ เป็นต้นไป คณะศิษยานุศิษย์ได้พร้อมกันบำเพ็ญกุศลเพื่อบูชาพระคุณของหลวงปู่ โดยได้ประชุมทำวัตรสวดมนต์ฟังสวดพระอภิธรรมและฟังพระธรรมเทศนาในเวลากลางคืนทุกคืน เวลาเช้าคณะศรัทธาญาติโยมได้มารวมกันทำบุญตักบาตรพระภิกษุสามเณรในบริเวณวัด และได้ช่วยกันเตรียมจัดทำเมรุสำหรับเป็นที่พระราชทานเพลิงศพของหลวงปู่ จนถึงวันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ คณะศิษย์ต่างมีความสามัคคีพร้อมเพียงกันทุ่มเทกำลังกายกำลังใจกำลังทรัพย์เพื่อบูชาพระคุณของหลวงปู่ ซึ่งเป็นที่เคารพรักบูชาอาลัยอย่างยิ่ง

แต่ละวันได้มีครูบาอาจารย์พระภิกษุสามเณรและศรัทธาญาติโยมได้มากราบคารวะศพของหลวงปู่มิได้ขาด องค์หลวงปู่มหาบัวท่านก็ได้เมตตาเยี่ยมดูความเรียบร้อยในการเตรียมงานถึง ๒ ครั้งก่อนจะถึงวันพระราชทานเพลิงศพ และผู้เขียนได้เดินทางไปที่วัดป่าบ้านตาดเพื่อกราบอาราธนานิมนต์ ขอให้องค์หลวงปู่มหาบัวเป็นองค์แสดงธรรมในวันพระราชทานเพลิงศพของหลวงปู่ด้วย ท่านรับด้วยความเมตตาและพูดออกตัวว่า *"เดี๋ยวนี้ไม่ได้เทศน์ที่ไหนแล้ว ความจำก็ลืมหน้าลืมหลัง ธาตุขันธ์ก็อย่างนั้นแหละ ดูก่อนว่าจะเป็นอย่างไร"*

กำหนดการพระราชทานเพลิงศพ
พระครูศาสนูปกรณ์ (หลวงปู่บุญจันทร์ กมโล)
วันเสาร์ที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๘

เวลา ๐๗.๐๐ น. พระภิกษุสามเณรที่มาร่วมในงาน รับบิณฑบาตในบริเวณวัด ได้มีญาติโยมทั้งใกล้ทั้งไกลหลั่งไหลมาทำบุญตักบาตรจนเต็มในบริเวณวัด ทั้งตั้งโรงครัวโรงทานอาหารต่างๆ หลังจากทำบุญตักบาตรเสร็จแล้ว ได้ถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระภิกษุสามเณร

เวลา ๐๙.๐๐ น. หลวงปู่จันทา ถาวโร นำทำพิธีกราบคารวะศพหลวงปู่ เสร็จแล้วเคลื่อนศพจากศาลาการเปรียญไปสู่เมรุ ตั้งบนจิตกาธาน

เวลา ๑๓.๐๐ น. แสดงพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์ โดยพระราชญาณวิสุทธิโสภณ (หลวงปู่มหาบัว ญาณสมฺปนฺโน) จบแล้วพระสงฆ์ทั้งหมดที่มาร่วมในงานประมาณ ๑,๐๐๐ รูป สวดมาติกาบังสุกุลจบแล้วถวายปัจจัยไทยทาน พระสงฆ์อนุโมทนา

เวลา ๑๖.๐๐ น. นายวิเชียร พัสถาน นายอำเภอไชยวาน พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่อำเภอไชยวาน นำไฟพระราชทานจากที่ว่าการอำเภอไชยวานมาถึงวัด นำขึ้นไปประดิษฐานบนเมรุ จากนั้นเป็นพิธีทอดผ้าป่ามหาบังสุกุล พระสงฆ์ ๑๐ รูป ชักผ้ามหาบังสุกุล องค์ที่ ๑๐ ได้แก่ หลวงปู่มหาบัว เป็นองค์ชักผ้ามหาบังสุกุลสุดท้าย เสร็จแล้วรองผู้ว่าราชการจังหวัดอุดรธานี เป็นประธานวางดอกไม้จันทน์และจุดเพลิงพระราชทาน เสร็จแล้วต่อด้วยคณะข้าราชการและพ่อค้าประชาชนเป็นจำนวนมากขึ้นวางดอกไม้จันทน์ ขึ้นบันไดทิศตะวันตก ลงบันไดทางทิศเหนือ องค์หลวงปู่มหาบัวเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ วางดอกไม้จันทน์ต่อด้วยคณะพระเถระและพระภิกษุสามเณรเป็นจำนวนมาก ขึ้นบันไดทางทิศใต้ ลงบันไดทางทิศตะวันออก

เมื่อหลวงปู่มหาบัวเป็นประธานวางดอกไม้จันทน์แล้ว ท่านได้เมตตานั่งคอยในปะรำพิธีจนถึงเวลา ๑๘.๐๐ น. หลังจากประชาชนขึ้นวางดอกไม้จันทน์บนเมรุ

เบาบางลงแล้ว จึงได้กราบอาราธนาองค์ท่านเป็นองค์ประธานจุดเพลิงจริง แล้วต่อด้วยคณะศิษยานุศิษย์ที่ยังรอคอยถวายเพลิงจริงแด่สรีระศพของหลวงปู่ พระเพลิงได้ลุกขึ้นเป็นเปลวแดง ส่องแสงสว่างในเวลาพลบค่ำ กำลังทำหน้าที่เผาผลาญสรีระของหลวงปู่ให้ย่อยยับไป ตามสภาพอนัตตา ส่วนองค์หลวงปู่มหาบัวหลังจากท่านจุดเพลิงจริงที่จิตกาธานแล้ว ท่านเดินลงจากเมรุกลับไปที่กุฏิของหลวงปู่ ท่านอาจารย์อุ่นหล้า จิตธมฺโม และผู้เขียนได้ตามท่านไปขอนิมนต์ให้ท่านสรงน้ำก่อน แต่ท่านไม่สรง ท่านบอกว่าจะกลับเลย คนขับได้เตรียมรถรออยู่หน้ากุฏิหลวงปู่แล้ว ท่านอาจารย์อุ่นหล้าและผู้เขียนพร้อมพระเณรได้นมัสการส่งท่านที่รถ ก่อนท่านจะขึ้นรถท่านได้เมตตามอบงานทุกอย่างว่า *"เอาละ ทีนี้ให้พากันทำเอานะ"* แล้วท่านก็ขึ้นรถพร้อมกับพระติดตามเดินทางกลับวัดป่าบ้านตาด

หลังจากองค์หลวงปู่มหาบัวเดินทางกลับแล้ว ความมืดได้ปกคลุมเข้ามา เหลือแต่แสงไฟเป็นเปลวแดงอยู่ที่เชิงตะกอนศพหลวงปู่ และแสงไฟฟ้าจากนีออนที่ติดอยู่ในบริเวณวัดและรอบเมรุ แสงจันทร์ในวันขึ้น ๑๒ เดือน ๘ สาดแสงจากท้องฟ้าสู่พื้นดิน พอให้คนที่เดินไปมาได้มองเห็นทาง ทำให้เจ้าหน้าที่ไฟฟ้าที่นำรถเครื่องไฟฟ้าสำรองมาคอยช่วยความเรียบร้อยของไฟฟ้าในงานผ่านมาได้สองวันแล้ว เมื่อเห็นว่างานใกล้จะสิ้นสุด และไม่มีความขัดข้องทางไฟฟ้าเกิดขึ้น ช่างผู้เป็นหัวหน้าจึงสั่งให้นำรถเครื่องไฟฟ้ากลับไป พอรถเครื่องไฟฟ้าวิ่งพ้นเขตวัดออกไป เกิดเหตุอัศจรรย์ไฟฟ้าดับหมดทั่วบริเวณวัดเหลือแต่แสงจันทร์สาดแสงผ่านยอดไม้ลงมา และแสงไฟจากเชิงตะกอนบนเมรุเผาศพหลวงปู่ กับแสงตะเกียงน้ำมันมี่จุดบูชาอยู่รอบเมรุ แสงไฟเทียนจุดตามโรงทาน และบนศาลาการเปรียญที่กำลังประชุมทำวัตรสวดมนต์ส่องแสงวอมๆ แวมๆ มองดูบรรยากาศในขณะนั้น ช่างเป็นธรรมชาติเสียจริงๆ เหมือนกับหลวงปู่ท่านจงใจอยากจะให้ลูกศิษย์ทั้งหลายได้รู้ว่าบรรยากาศธรรมชาติในอดีตที่ผ่านมา นับจากนี้ย้อนหลังกลับไป ๒๐ ปี หลวงปู่และพระเณรลูกศิษย์ลูกหาใช้น้ำมันก๊าดและเทียนไขตรารถไฟและผีเสื้อ จุดเดินจงกรมทำความเพียรและกิจอื่นดูเป็นธรรมชาติที่เยือกเย็น เหมือนที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ช่างหัวหน้าไฟฟ้าวิทยุจึงรีบเรียกรถเครื่องไฟฟ้าให้กลับมา พอกลับมาถึงวัดไฟฟ้าก็ติดเป็นปกติอย่างเดิม

เวลา ๒๐.๐๐ น. ประชุมทำวัตรสวดมนต์ที่ศาลาการเปรียญ เสร็จแล้วมีแสดงพระธรรมเทศนาอบรมจิตตภาวนา โดยหลวงปู่เพ็ง พุทฺธธมฺโม จนถึงเวลาอันสมควร

เก็บอัฐิธาตุ

วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๓๘ ตรงกับวันขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๘ ปีกุน เวลา ๐๒.๐๐ น. สรีระของหลวงปู่ได้ถูกพระเพลิงที่อาศัยถ่านและท่อนไม้จันทน์หอมซึ่งนำมาจากประเทศลาวและไม้ตระไคร่ต้นไม้แปลกที่นำมาจากอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นเชื้อเพลิงได้เผาไหม้จนเหลือแต่อัฐิธาตุ คณะศิษย์ทั้งบรรพชิตและฆราวาสที่มีหน้าที่ดูแลการเผาสรีระหลวงปู่ โดยมีพระอาจารย์อุ่นหล้าเป็นประธานได้มีมติเห็นพร้อมกันว่า ควรจะนำน้ำมาดับไฟ แล้วเก็บอัฐิธาตุของหลวงปู่ในเวลา ๐๒.๐๐ น. นั้น เพราะถ้าปล่อยให้สว่างก่อนจึงเก็บจะเกิดความวุ่นวาย เนื่องจากศิษยานุศิษย์ต่างมีความจดจ่อในการที่จะได้อัฐิธาตุของหลวงปู่ไปไว้สักการะบูชา บางคนถึงกับมานั่งเฝ้านอนเฝ้าก็มี แต่ในระยะเวลา ๐๒.๐๐ น. นั้น ได้ถูกความง่วงครอบงำพากันหลับสบายอยู่บนศาลาก็มี อยู่ตามร่มไม้ข้างๆ เมรุก็มี เป็นโอกาสดีที่จะไม่เกิดความวุ่นวาย จึงได้พร้อมกันนำน้ำมาดับไฟ แล้วเก็บอัฐิธาตุในเวลา ๐๒.๐๐ น. ส่วนที่เป็นอัฐิธาตุได้เก็บรวมเป็นส่วนหนึ่ง ส่วนฝุ่นอังคารเถ้าถ่านได้เก็บรวมเป็นส่วนหนึ่ง เมื่อคณะกรรมการได้เก็บอัฐิธาตุและอังคารเถ้าถ่านเสร็จแล้ว พอใกล้สว่างต่างคนต่างทยอยกันมาที่เมรุ คนที่นอนเฝ้าก็ตื่นขึ้นไปดูที่เมรุก็เหลือแต่เตาอิฐ ชุลมุนกันเก็บฝุ่นเถ้าที่เหลือติดเตาอยู่ บ้างก็เอาผ้าเช็ดหน้าเช็ดตามก้อนอิฐในเตา เพราะกลัวว่าจะไม่ได้เถ้าถ่านอังคารธาตุของหลวงปู่ไปไว้บูชา

เวลา ๐๖.๐๐ น. ทำพิธีสามหาบ พระสงฆ์ ๔ รูป บังสุกุลอัฐิธาตุ

เวลา ๐๗.๐๐ น. คณะศิษยานุศิษย์ทำบุญตักบาตรรอบวิหารกลางน้ำหลวงปู่ พระสงฆ์รับบิณฑบาต จากนั้นพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ฉลองอัฐิธาตุหลวงปู่ จบแล้วถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุ สามเณร พระสงฆ์อนุโมทนา เป็นเสร็จพิธีในการพระราชทานเพลิงศพหลวงปู่

แจกอัฐิธาตุ

หลังจากเสร็จภัตกิจ พระภิกษุสามเณรฉันภัตตาหารเสร็จ และญาติโยมที่มาร่วมในงานทั้งใกล้และไกลรับประทานอาหารเสร็จแล้ว พระอาจารย์อุ่นหล้า จิตธมฺโม เป็นประธานในการแจกอัฐิธาตุอังคารธาตุของหลวงปู่ ให้แก่ศิษยานุศิษย์ที่มาร่วมในงานได้นำไปไว้สักการะบูชาโดยทั่วถึงกัน อัฐิธาตุอีกส่วนหนึ่งก็ได้เก็บไว้เพื่อบรรจุในเจดีย์อนุสรณ์สถานของหลวงปู่ต่อไป เมื่อการแจกอัฐิธาตุอังคารธาตุของหลวงปู่เสร็จสิ้นลง คณะศิษย์ทั้งบรรพชิตและญาติโยม ที่ได้มาร่วมกันช่วยงานพระราชทานเพลิงศพของหลวงปู่ ต่างก็ได้ร่ำลากันด้วยความเอิบอิ่มในบุญกุศลที่ได้ร่วมกันกระทำเพื่อเป็นการเทิดทูนบูชาพระคุณของหลวงปู่ในคราวครั้งนี้โดยทั่วกัน และก่อนจะเดินทางกลับสู่สถานที่อยู่ของตน ต่างก็พากันไปกราบแสดงความอาลัยและกราบลาหลวงปู่ที่เมรุ แล้วจึงเดินทางกลับสถานที่อยู่ของตน

อนุสรณ์สถานของหลวงปู่

การพระราชทานเพลิงศพของหลวงปู่เสร็จสิ้นผ่านไป คณะศิษย์มีความเห็นว่าควรจะสร้างอนุสรณ์สถานของหลวงปู่ไว้เพื่อเป็นมรดกของอนุชนรุ่นหลังต่อไป คุณวิชิต คงประกายวุฒิ จึงรับภาระในการออกแบบเจดีย์ คณะศิษย์ขอให้เป็นแบบคล้ายๆ พระธาตุพนม เพราะหลวงปู่ท่านผูกพันกับพระธาตุพนม ท่านได้เดินธุดงค์ไปนมัสการถึง ๒ ครั้ง เมื่อคุณวิชิตออกแบบเสร็จเรียบร้อยแล้ว วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๙ ผู้เขียนได้เดินทางไปวัดป่าบ้านตาด เพื่อกราบเรียนพ่อแม่ครูบาอาจารย์หลวงปู่มหาบัวว่า ท่านจะเห็นสมควรให้สร้างเจดีย์อนุสรณ์สถานของหลวงปู่บุญจันทร์หรือไม่ ซึ่งท่านไม่ขัดข้องให้ทำไปเลย จึงกำหนดการวางศิลามงคลสร้างพระธาตุเจดีย์หลวงปู่บุญจันทร์กมโล ในวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๙

ครั้นถึงวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๓๙ ผู้เขียนได้เดินทางไปวัดป่าบ้านตาด กราบเรียนขอนิมนต์องค์หลวงปู่มหาบัวมาเป็นประธานวางศิลามงคล ท่านบอกว่า *"เราจะตายเพราะคนแล้วเดี๋ยวนี้ ธาตุขันธ์ไม่อำนวย ขอให้พากันทำเอาเลยนะ"* ดังนั้น เมื่อถึงกำหนดการจึงได้กราบนิมนต์หลวงปู่ลี จิตธมฺโม วัดเหวลึก เป็นองค์วางศิลามงคล สร้างพระธาตุเจดีย์หลวงปู่และทำพิธีเททองหล่อยอดเจดีย์และยอดฉัตรทองคำด้วย คณะศิษยานุศิษย์ได้มาร่วมในพิธีเป็นจำนวนมาก และยังได้หล่อรูปเหมือนยืนขนาดใหญ่กว่าองค์จริงหลวงปู่เพื่อประดิษฐานภายในพระธาตุเจดีย์หลวงปู่ด้วย

หลังจากวางศิลามงคลแล้ว วันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ.๒๕๔๐ ช่างได้ลงมือก่อสร้างพระธาตุเจดีย์ของหลวงปู่ ตามโครงการจะให้แล้วเสร็จภายในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ เมื่อก่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วก็จะได้ทำพิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้บนส่วนยอด และจะบรรจุอัฐิธาตุของหลวงปู่ไว้ระหว่างกลางองค์เจดีย์ เพื่อเป็นอนุสรณ์สถานให้พุทธศาสนิกชนได้สักการะบูชาต่อไปชั่วกาลนาน

ดอกโกมุทปทุมชาติ ผุดขึ้นจากโคลนตม เจริญขึ้นเหนือน้ำ
แย้มกลีบบานส่งกลิ่นหอมทั่วสารทิศ ไม่มีประมาณ
ถึงกาลเวลาดอกปทุมชาติร่วงโรยไป คงเหลือไว้แต่กลิ่นหอมฟุ้งขจรในโลกา
หลวงปู่ได้อุบัติเกิดขึ้นในตระกูลชาวนาได้ปฏิบัติองค์ตรงตามทางอริยมรรค
ด้วยความไม่ประมาท ถึงซึ่งความเบิกบานในธรรม
ให้ความเมตตาแก่ศิษย์ทั่วทุกทิศ บัดนี้ได้ละสังขารจากไป
คงเหลือไว้แต่เกียรติคุณความดี เป็นเครื่องหมายในโลกา

สิริรวมอายุได้ ๗๘ ปี ๙ เดือน ๓ วัน
บรรพชาเป็นสามเณร ๒ พรรษา
อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ๕๙ พรรษา

พระธรรมเทศนา

พระครูศาสนูปกรณ์
(พระกมโล หลวงปู่บุญจันทร์)

ธรรมเทศนาที่หลวงปู่ได้เมตตาแสดงไว้นั้น ล้วนมีใจความที่เต็มไปด้วยเนื้อหาสาระอันลึกซึ้งแยบคาย โดยส่วนมากจะเน้นไปในเรื่องการพิจารณากายและใจเป็นสำคัญ แต่จากที่ได้มีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานนั้น มีจำนวนไม่มากนัก เพียงประมาณ ๓๐ ม้วนเท่านั้น ซึ่งทางคณะผู้ดำเนินการจัดพิมพ์ได้คัดเลือกตามความเหมาะสมเพื่อนำมาลงพิมพ์ จำนวน ๑๙ กัณฑ์ และได้นำธรรมเทศนาที่ท่านพระอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโน แสดงในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงปู่ มาเพิ่มเป็นกัณฑ์พิเศษด้วย

กัณฑ์ "ปัจฉิมเทศนา" นั้น เป็นการแสดงธรรมครั้งสุดท้ายของหลวงปู่ เนื่องจากนับตั้งแต่ท่านเริ่มอาพาธเมื่อเดือนเมษายน ๒๕๓๘ เป็นต้นมา ท่านไม่ค่อยมีเสียง แม้แต่เสียงจะพูดยังแทบไม่มี แต่วันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๓๘ ซึ่งคณะดำเนินการจัดพิมพ์เดินทางไปกราบนมัสการท่าน บังเอิญเป็นระยะที่ท่านมีอาการดีขึ้นพอดี หลังจากที่แพทย์เริ่มถวายการรักษา ขณะที่เข้าไปกราบท่านในวิหารกลางน้ำนั้น เป็นเวลาเช้าตรู่ ประมาณ ๗ นาฬิกา เมื่อถวายของ กราบขอขมาคารวะ และท่านให้พรเรียบร้อยแล้ว คณะฯ เตรียมตัวจะกราบลาออกมา เพราะแพทย์ห้ามคุยกับหลวงปู่นานๆ ทันใดนั้นท่านก็เริ่มแสดงธรรมด้วยใบหน้าที่เปี่ยมเมตตา ทำให้ทุกคนที่กำลังจะกราบลาชะงัก และสำรวมกายใจฟังธรรมของท่านหลวงปู่แสดงธรรมด้วยเสียงอันชัดเจน สดใส ยิ่งท่านพูดนานเข้า เสียงก็ยิ่งดังขึ้น ใสขึ้น ท่ามกลางเสียงไก่ที่ขันอยู่ภายในบริเวณวัด เป็นที่ประทับลงในจิตใจของหมู่ภิกษุที่เฝ้าปรนนิบัติท่านในที่นั้น และคณะที่เข้ากราบท่าน

ทุกคน อย่างไม่มีวันที่จะลืมเลือนได้ ประมาณ ๑๕ นาที ธรรมเทศนาจึงยุติลง หลังจากนั้นเพียงไม่กี่วัน อาการท่านเริ่มทรุดลงอีก และไม่ปรากฏว่าท่านได้แสดงธรรมอีกเลยจนกระทั่งมรณภาพ

ตลอดชั่วชีวิตของหลวงปู่ ท่านได้เกื้อกูลเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ด้วยการแสดงธรรมอันหมดจดงดงาม สมดังพุทธดำรัสที่ตรัสแก่พระอรหันต์ชุดแรก ๖๐ รูป ณ กรุงพาราณสี ว่า

"ภิกษุทั้งหลาย เราเป็นผู้พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์ แม้พวกเธอทั้งหลายก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์

*ภิกษุทั้งหลาย **พวกเธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์แก่มหาชน เพื่อความเอ็นดูแก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อความเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย***

*ภิกษุทั้งหลาย **พวกเธอจงแสดงธรรมให้งดงามในเบื้องต้น ให้งดงามในท่ามกลาง ให้งดงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ให้เป็นไปพร้อมทั้งอรรถะทั้งพยัญชนะ ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง** สัตว์ทั้งหลายที่เป็นพวกมีธุลีในดวงตาแต่เล็กน้อยก็มีอยู่ สัตว์พวกนี้ ย่อมเสื่อมจากคุณที่ควรได้ เพราะไม่ได้ฟังธรรม สัตว์ผู้รู้ทั่ว...ถึงธรรมจักมีแน่"*

ใจ คือ ตู้พระไตรปิฎก

อบรมฆราวาส ณ วัดป่าสันติกาวาส

๒๐ สิงหาคม ๒๕๒๘

วันนี้เป็นวันอุโบสถของพุทธบริษัทก็พอเหมาะพอดีกับท่านหัวหน้ากิ่ง และท่านสารวัตรได้ชักชวนให้คณะข้าราชการเข้าอบรม การอบรมนั้น คือ การอบรมเรื่องจิตใจนั่นเอง ไม่ได้อบรมอย่างอื่น ส่วนอื่นเราก็เคยอบรมกันมามากมาย ทั้งภายนอกได้แก่ กิจการทุกประเภท การพัฒนาบ้านเมืองและพัฒนาทางวัตถุนี่ก็ได้พากันกระทำมาแล้ว และทีนี้ส่วนทางด้านจิตใจส่วนภายในของพวกเรานั้นยังไม่เคยได้อบรมกันสักทีปล่อยให้จิตใจของเรานั้น ไปลอยนวลในอารมณ์ต่างๆ นี้แหละ จึงเป็นเหตุให้พวกเรามัวเมาอยู่ในความมืด ความคล้ำดำอยู่ภายในจิตญาติโยม อวิชชา คือ ความไม่รู้อยู่ที่ไหน ก็อยู่ที่ตัวของพวกเราทุกคนนั้นน่ะไม่ใช่ว่าจะมีแต่ฆราวาส มีตลอดทั้งพระสามเณรก็มีเหมือนกัน พระเณรก็มาจากฆราวาสนั่นหล่ะ มาบวชในพระพุทธศาสนานี้ความหลงอันนี้ย่อมครอบงำจิตใจของเราอยู่ตลอดเวลา จนพวกเราไม่รู้จักดีหรือชั่วนั่นเอง ไม่รู้ว่าจะทำอะไรจะเอาอะไร แม้แต่เรามาเกิดก็ไม่รู้ว่ามาจากจุดไหนมาเกิดมาจากแดนไหนมาจากจุดไหน เมื่อเวลามาเกิดแล้ว สิ้นลมหายใจแล้ว เราจะไปที่ไหนก็ยังไม่รู้จักจุดที่เราจะไป เพราะเหตุนั้น ท่านจึงว่าความหลง หรืออวิชชา ความมืดมนอยู่ภายในตัวของพวกเรานี่แหละ

เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะทำอย่างไร จะแก้ไขอย่างไร จึงจะรู้จักทางที่จะมาจะไป เราจะทำอย่างไรกัน **นอกจากการอบรมจิตใจแล้ว ไม่มีทางที่จะรู้จักทางที่จะไป** อันนี้ก็สำหรับบุญกรรมนั้น อยู่ที่ตัวของเรา เราต้องฝึก ต้องหัด หัดเรื่องของจิตหัดเรื่องของใจนั่นเอง ฝึกจิต ฝึกใจ นั่นเอง เพราะว่าใจของเรานั้นมันมัวเมาหลายสิ่งหลายอย่าง มีทั้งกิเลสตัณหา อวิชชา ความโลภ ความโกรธ และความหลง เต็มหัวใจของพวกเรา ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรดี ไม่รู้ว่าจะแก้ไขอย่างไร นอกจากการภาวนาหรือการอบรมทางจิตใจแล้วไม่มีทาง จะเอาแต่โลกฝ่ายเดียวเราก็จะไปไม่รอด นี่ความทุกข์ความเดือดร้อนเกิดขึ้นก็เพราะความหลงของพวกเรานั่นเอง ความหลงเต็มอยู่แล้วนับชาติ นับภพไม่ได้ มีความหลงมาปกปิด กำบังใจจิตใจของเรานี้

ถึงแม้ว่าจะศึกษาเล่าเรียนทางฝ่ายโลกก็ดี ทางฝ่ายธรรมก็ดี ก็เป็นแต่เพียงศึกษาเพียงการจดจำเอาเท่านั้น ไม่ได้นำมาประพฤติปฏิบัติ เพราะเหตุนั้นจึงเป็นเหตุให้พวกเราลุ่มหลงอยู่ตลอดเวลา ลุ่มหลงไปหลายสิ่งหลายประการ บางทีก็สนุกเพลิดเพลินอยู่ในโลกของกามคุณ เป็นต้น กามคุณนั้น สำคัญมั่นหมายว่าเป็นของดิบของดี เป็นของประเสริฐ เราก็ติดข้องอยู่อย่างนั้นแหละ อยากจะสนุกไม่รู้ว่าเป็นหนทางที่จะนำไปสู่ทุคติ คือนรกนั่นเอง นี่เห็นหนทางหรือแนวทางไปสู่ทุคติ สมดังที่ท่านภาษิตไว้ว่า **"จิตเต สังกิลิฏเฐ ทุคติ ปาฏิกังขา"** ***เมื่อหากว่าจิตของเราเศร้าหมองแล้ว ทุคตินั้นย่อมเป็นที่หวังได้*** จิตของเรานั้นมันเศร้าหมองได้อย่างไร มีหลายแง่หลายทางที่จะเศร้าหมอง บางทีก็ในครอบครัวของพวกเรานั่นแหละไม่สามัคคีกัน ไม่พร้อมเพรียงกันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันก็มี บางทีภริยาคิดนอกใจสามีก็มี สามีคิดนอกใจภริยาก็มี เป็นอย่างนี้ เมื่อหากว่าเป็นเช่นนี้ ก็เป็นเหตุให้กระทบกระเทือนทำให้จิตใจเศร้าหมอง หรือทำให้จิตใจซูบซีดลงทุกทีๆ นี่แหละการครอบครองเรือนของพวกเราไม่เป็นธรรม เพราะเหตุนั้น จึงเป็นเหตุให้เดือดร้อนทุกเวลา

เพราะฉะนั้น ควรที่จะหันหน้าเข้ามาสู่ศีลธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ได้ทรงสอนแนะนำแนวทางให้พวกเราประพฤติปฏิบัติ อันนี้เราอย่าเพิ่งไปเห็นโลก เห็นกิเลสกามนั้นเป็นความสุขของพวกเรา ตลอดทั้งการสุรา นารี เป็นต้น

นี่เป็นเหตุให้ทุกข์ร้อนเหลือเกินนำไปสู่ทุคติคือนรกนั่นเอง ที่ท่านว่าไว้ **เมื่อหากว่าจิตของเราเศร้าหมองด้วยเหตุนี้แล้ว ทุคตินั้น ไม่ต้องปรารถนามันก็เป็นไปเอง** นี่ท่านจึงให้ประพฤติปฏิบัติดัดซึ่งกาย วาจา ใจของตน กาย วาจา ใจของเรานี้เป็นสิ่งที่สำคัญมากที่สุด ถ้าหากว่าเราไม่ประพฤติ ไม่ปฏิบัติ ไม่ฝึกไม่หัดเราจะเอาความเห็นของเราคนเดียวก็ไปไม่รอด เมื่อหากว่าเป็นเช่นนั้น เราอย่าพึ่งไปบ่นไปว่าเพราะเหตุไรเราเกิดมาจึงเป็นคนยากจนเข็ญใจ เราทำไมจึงไม่พอใช้ พอกิน พออยู่ ทำไมเป็นเช่นนั้นก็เพราะว่าเราห่างเหินจากคุณงามความดีนั่นเอง คุณงามความดีของเราไม่ได้กระทำไม่ได้ประพฤติ ไม่ได้ปฏิบัติ จะให้คุณงามความดีอันนั้นมาสนับสนุนเราอย่างไรได้มาค้ำจุนเราอย่างไรได้ หรือจะทำให้เราเป็นผู้มั่งคั่งสมบูรณ์ได้อย่างไร เราจะเรียกร้องถึงขนาดไหน ก็ไม่สามารถที่จะนำมาสนับสนุน หรือค้ำจุนเราได้ เพราะว่าเราไม่ได้กระทำเอาไว้ เพราะเหตุนี้จึงเป็นไปเช่นนั้น ถ้าหากว่าเราได้กระทำไว้แล้ว หรือเราจะเรียกร้องเอาก็ได้ หรือเราจะไม่เรียกร้อง บุญกุศลเหล่านั้นหรือคุณงามความดีเหล่านั้นก็ย่อมตามรักษาเราอยู่ทุกแห่งหน

ตามภาษิตที่ท่านว่า **"ธัมโม หเวรักขติ ธัมมจาริง"** *เมื่อหากว่า บุคคลที่ประพฤติปฏิบัติธรรม พระธรรมย่อมรักษา ไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว* ท่านว่าอย่างนี้ ถ้าหากว่าเราประพฤติปฏิบัติดีแล้ว ศีลธรรมของเรามีประดับอยู่ที่ใจของเราแล้วเราเคารพพระพุทธ พระธรรม พระอริยสงฆ์ ทั้งกาย วาจา และใจของเรา เคารพด้วยกายจะเคารพอย่างไรเรา**เคารพด้วยกาย** ก็นั่งท่าเคารพ นั่งท่าตรงนี่เรียกว่าเคารพด้วยกาย **เคารพด้วยวาจา** คือเราสงบ ไม่พูดจาปราศรัยซึ่งกันและกัน สงบคอยสดับฟัง ซึ่งสัจธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอยู่อย่างนั้น **เคารพด้วยใจ** คือไม่ส่งใจของเราไปโน่นไปนี่ หรือไปตามกระแสของอารมณ์หรือตามสัญญาอารมณ์ต่างๆ นั้น เราต้องมีสติกำหนดรู้ตามอยู่เฉพาะใจของเรา เมื่อหากว่าจิตของเราคิดไปทางโน้น เราก็มีสติระลึกได้ เมื่อหากว่าจิตของเราจะคิดไปนี่ เราก็มีสติตามรู้อยู่ ตามระลึกได้อยู่เสมอ อันนี้แหละได้ชื่อว่ารักษาใจของตน ไม่ให้ใจของตนนั้นฟุ้งซ่านต่ออารมณ์ทั้งปวง ให้สงบอยู่โดยเฉพาะใจของเรานั่นแหละ เมื่อหากว่าใจของเราสงบลงไปแล้วนั้น เราก็จะพึงรู้เอง เห็นเองมันเป็นเรื่องเฉพาะตัวของเราทั้งนั้น

เมื่อหากว่าใจของเราจะสงบก็ต้องรู้ หรือใจของเราสงบแล้วอย่างนี้ก็ต้องรู้ ไม่จำเป็นที่จะต้องไปถามคนอื่นต้องถามตัวของเรานั่นแหละ คือในขณะนี้จิตของเราเป็นอย่างไร เราคิดอะไรบ้าง คิดถึงบุตร ธิดาของเรา หรือคิดในบ้านช่องของเรา หรือคิดในการละเล่นต่างๆ หรือคิดเล่นการพนัน การดื่มเป็นต้น คิดอะไรบ้าง เราก็ต้องรู้อยู่ในตัวของเราเองนั่นแหละ ไม่มีใครที่จะรู้ให้ เว้นเสียแต่พระอริยเจ้า หรือพระพุทธเจ้าเท่านั้นแหละจะรู้จักวาระจิตใจของพวกเรา ที่จะคิดส่ายไปตามกระแสอารมณ์ หรือคิดไปโน่นไปนี่ พระพุทธเจ้าท่านรู้ได้ พระอริยเจ้าทั้งหลายก็รู้ได้เหมือนกัน เพราะท่านเป็นผู้แจ้งแล้ว เป็นผู้สว่างแล้ว

เพราะฉะนั้น ท่านจึงได้นามว่า **"โลกวิทู"** เป็นผู้รู้แจ้งโลก รู้อะไรในโลก? รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง รู้เรื่องจิตใจของคน เหล่านี้แหละเรียกว่า โลกทั้งนั้น จิตใจของเรามันเป็นโลก โลกที่เกิดขึ้น โลกดินฟ้าอากาศเหล่านี้ ท่านก็รู้จัก มันดับมันเกิดอยู่อย่างไร ท่านก็รู้อยู่อย่างนั้น นี่สำหรับพระพุทธเจ้า พระอริยเจ้าทั้งหลาย

เมื่อหากว่ารู้อย่างนั้น สำหรับพุทธบริษัท ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้านั้น จะรู้ตามได้หรือไม่? ก็รู้ตามได้เหมือนกัน **ถ้าหากว่าเราตั้งใจปฏิบัติกันจริงๆ มันก็ต้องรู้ตาม** เหมือนอย่างที่พระพุทธเจ้าของเราทรงสอนพุทธบริษัทในครั้งพุทธกาลนั้น ก็รู้ตามอยู่อย่างนั้น ที่พระขีณาสพเจ้าทั้งปวง ท่านก็รู้ตามพระพุทธเจ้านั่นเอง ถ้าหากว่าเราจะเข้าใจว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหน้าที่ของพระพุทธเจ้านั้น ไม่มีใครที่จะสามารถรู้ตามพระพุทธเจ้า หรือท่านผูกขาดว่าไม่ให้ใครรู้ตามอย่างนี้ไม่มีแล้ว ถ้าอย่างนั้นพระพุทธเจ้าจะทรงสอนทำไม ถ้าหากว่าสอนไม่ให้พุทธบริษัทรู้ตามจะมีพระอรหันต์ที่จะตัดกิเลสหรือพ้นทุกข์ไปตามพระองค์ได้อย่างไร ก็เพราะว่าพระพุทธเจ้าทรงสอนให้รู้ตามนั่นเอง

ขอให้พวกเราพุทธบริษัททั้งหลายพึงเข้าใจในการประพฤติปฏิบัติ ให้พึงรักตัวของเรานี่แหละ ตัวของเรานี่เป็นสิ่งที่สำคัญ เป็นที่รักของพวกเราทั้งหลาย เมื่อหากว่าเราได้รับความทุกข์ยากลำบากก็รู้สึกว่าหายาหรือหาอะไรต่ออะไร แล้วแต่จังหวะแล้วแต่เหตุการณ์ที่มาบำบัดบำรุงทั้งกายของพวกเรา ทั้งใจของพวกเรา จะเอาอะไร

มา**บำรุงทางกาย**นั้น มีหลายสิ่งหลายอย่าง สิ่งที่ชั่วช้าลามกก็มี บาปธรรมก็มี บางทีก็เอาส่วนบุญกุศลเหล่านี้ หรือคุณงามความดีเข้ามาบำรุงกายของเรา การบำรุงในทางบุญกุศล ก็คือ ละเว้นจากความชั่ว ประพฤติแต่ความดีนั่นแหละ **การบำรุงทางวาจา** คือพูดแต่ในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เราและคนอื่นจึงจะเป็นวาจาที่ดี ส่วน**ทางใจ**นั้นก็คือ คิดแต่ในทางที่ดีในทางที่ชอบ คิดในทางศีลธรรม คิดหาในทางที่จะนำตนให้พ้นทุกข์ หลุดพ้นจากวัฏสงสาร ไม่เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารอีก

สำหรับธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้ามีที่ท่านบรรจุไว้ หรือบันทึกไว้เพียงเล็กน้อย ส่วนที่ไม่ได้บันทึก หรือบรรจุไว้ยังมีอีกมากมาย เหมือนน้ำในมหาสมุทรที่ยังไม่ได้บันทึกหรือบัญญัติไว้ ส่วนที่บันทึกหรือบัญญัติไว้นั้นก็เพียงเหมือนน้ำในตุ่ม นี่เป็นธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้ากว้างขวางมากที่สุด อะไรจะมากกว่ากันสำหรับการบันทึกไว้หรือบันทึกไว้ในพระไตรปิฎก มีทั้งในพระบาลี หรือมีในพระไตรปิฎกนั้น มีอะไรก็บันทึกได้แค่นั้นแหละ ส่วนที่ไม่ได้บันทึกไว้ก็มีมากมายก่ายกอง ที่พวกเราไม่สามารถจะรู้ทั่วถึงได้ เพราะเป็นปัญญาของพวกเรา ถ้าหากเป็นปัญญาของพระอริยเจ้าแล้ว ท่านก็ยังไม่รู้ทั่วถึงเหมือนกันนั่นแหละ แต่รู้จักว่าสิ้นจากอาสวกิเลสนั้นไม่เหมือนอย่างพระพุทธเจ้าของเรา ให้พวกเราเข้าใจอย่างนั้น

เมื่อสรุปแล้วธรรมะ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ก็บรรจุไว้อยู่ที่ กาย วาจา ใจของพวกเรานี่แหละ ในเบญจขันธ์นี่แหละเรียกว่า ตู้พระไตรปิฎก ตู้อันนี้เป็นตู้ที่สำคัญมาก **ถ้าหากว่าใครรวบรวมพระไตรปิฎกเข้าไว้ในใจของพวกเราได้ นั่นแหละจะได้ชื่อว่าตู้พระไตรปิฎก** หรือเป็นพระบาลีทั้งนั้น นี่มีอยู่ที่ตัวของเรา เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าของเราสอนพระธรรม ๗ คัมภีร์ ฉะปัญญัติโญ ขันธะปัญญัติ อายตนะปัญญัตินั้น ท่านบัญญัติไว้ที่ไหน ก็บัญญัติไว้ในตัวเรา *"ฉะ"* แปลว่า *"หก"* หก คือ อะไร คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั่นเอง นี่เรียกว่า *"หก"* ก็มีอยู่ที่ตัวเราทั้งนั้น ไม่มีอยู่นอกเหนือจากตัวเราทั้งนั้นน่ะ *ขันธะปัญญัติ* ขันธ์ทั้ง ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นั่นน่ะ ก็มีอยู่ที่ตัวเราทั้งนั้น ท่านบัญญัติไว้ในที่นี้จึงได้ชื่อว่า ขันธะปัญญัติ *อายตนะปัญญัติ* อายตนะภายในอายตนะภายนอก ก็มีอยู่ ๖

เหมือนกัน ภายในก็มีอยู่ ภายนอกก็มีอยู่นี่ก็บัญญัติไว้ในที่นี้ทั้งหมดนั้นแหละ แล้วแต่เราผู้มีปัญญา หรือนักปฏิบัติจะพึงมีปัญญาเสาะแสวงหา ค้นเอาอยู่ในตัวของเราทั้งนั้นแหละ เอาอยู่ที่นี่ ไม่ต้องไปหาที่อื่นให้ลำบาก หาอยู่ที่กายของเรานี่แหละ ที่วาจา หรือที่ใจของเรา นี้เป็นทางที่สรุปใจความลง ก็ได้แก่ กาย วาจา และใจเท่านั้นแหละ ถึงแม้ว่าเราจะแก้ไขหรือศึกษาที่ กาย วาจา ใจ แล้วจะไปแก้ไขที่อื่นนั้นไม่ถูก **จะไปแก้นอกเหนือจาก กาย วาจา ใจ ไม่มีทางจะแก้ไขได้** เพราะเหตุนั้น เมื่อพากันได้ยินได้ฟังในธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ได้นำมาแสดงแต่เพียงย่อๆ ก็ขอให้จดจำนำไปพินิจพิจารณาค้นคิดอยู่ภายในจิตใจของตัว เมื่อหากว่าเราประพฤติปฏิบัติ หรือพิจารณาค้นคิด เมื่อเราเห็นแล้วประจักษ์แล้ว นั่นแหละต่อแต่นั้นไปพวกเราก็ได้รับความสุขความเจริญงอกงามในศาสนธรรมคำสั่งสอน

การเมตตา ท่านให้เราเมตตาต่อคนสัตว์ การเมตตาคนจะเมตตาอย่างไร? คือ เว้นจากความชั่ว ไม่เบียดเบียนผู้อื่น การเมตตาสัตว์ คือ เว้นจากการทำลายชีวิตของเขานั้นแหละ ไม่เบียดเบียนเขานั่นแหละ ได้ชื่อว่าเมตตาสัตว์ พูดอย่างกะทัดรัด ถ้าพูดยืดยาวไปก็เข้าใจกันยาก เมตตาตนก็เว้นจากความชั่ว ประพฤติความดี ประพฤติชั่วไม่ดีเราก็ละก็ถอนเสีย ละชั่ว ประพฤติดี ละทิฐิ ไม่เป็นพาล ประพฤติแต่ความดีล้วนๆ จึงจะเป็นที่พึ่งของเรา เป็นที่พึ่งอันอุดม เป็นที่พึ่งอันประเสริฐ ถ้าหากว่าเราเป็นผู้เมตตาตนก็จงอย่าทำลายตน ถ้าหากทำลายตนได้ชื่อว่า ทำลายธรรมะ ธรรมะนั้นเป็นก้อนธรรมทั้งแท่ง **ตัวของเราเป็นก้อนธรรมทั้งแท่ง** นี่เพราะเหตุนั้น ท่านจึงว่า รูปธรรม นามธรรม รูปก็เป็นธรรมนามก็เป็นธรรม รูป ได้แก่ร่างกายของเรานี่เองเป็นธรรม ถ้าหากทำให้เป็นธรรมเว้นจากความชั่วมันก็เป็นธรรมะทั้งนั้น นามธรรม ได้แก่อะไร ได้แก่ดวงวิญญาณของเราเป็นนามธรรม ไม่คิดอิจฉาพยาบาท ไม่คิดปองร้ายคนอื่นนั้น ก็เป็นธรรมะทั้งนั้น ที่เรียกว่านามธรรมอยู่ที่ตัวเราทั้งนั้น ไม่ได้อยู่นอกเหนือจากตัวเรา ธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไม่ได้สอนนอกเหนือจากตัวเราทั้งนั้น มีอยู่ในตัวของเราทั้งหมด

ถึงแม้ว่า ท่านจะพูดถึงเรื่องธาตุก็ตาม ธาตุของเราก็มีอยู่แล้ว ขันธ์ของเราก็มีอยู่ ท่านให้พิจารณาให้เห็นสภาพความเป็นจริงของธาตุขันธ์ของเรานี้พิจารณาอยู่อย่างนี้ ซึ่งเป็นแนวทางที่จะหนีจากทุกข์ไปสู่สุคติ มีหนทางเดินไปอย่างนี้ ทางที่จะเดินสู่สุคติ ต้องเป็นไปแบบนี้ ไม่ได้เดินไปในทุ่งไร่ ทุ่งนา ไม่ได้เดินลงห้วย ลงหนองอะไรกัน นั่นเป็นหนทางไปนรก เดินลงห้วย ลงหนองไป อย่างนั้นก็ไปทำลายชีวิตเขา เดินเข้าป่า เข้าดง นั่นก็เป็นไปสู่นรกทั้งนั้น เดินเข้าป่าหาอะไร ก็หาทำลายชีวิตของเขาแน่ๆ นั่นแหละท่านว่าเดินผิดทาง **ถ้าหากว่าเดินเข้ามาสู่กายของเราใจของเรา ได้ชื่อว่าเดินไปสู่สุคติ** ฝึกฝนอบรมใจของเราให้เป็น "เอกจิต เอกธรรม" จิตใจของเราเป็นเอกจิต เอกธรรมแล้ว นั่นแหละจะเป็นแนวทางไปสู่สุคติในชาติหน้าภพหน้า นี่เป็นหนทางที่เดิน ถ้าใครว่าไม่รู้อีกทางที่จะไปสู่สุคติ คือ สวรรค์แล้วก็เดินทางนี้ **ถ้าเดินนอกเหนือจากนี้น่ะผิดทางไม่ถูกทาง นี่แหละพระพุทธเจ้าพาเดิน ท่านก็มาเดินในสายนี้ เดินเข้าสู่ที่ใจของเรานี้ เดินทางใจ อบรมใจ** ใจของเราเป็นธรรมอันบริสุทธิ์แล้ว เป็นธรรมล้วนๆ เป็นความบริสุทธิ์ล้วนๆ นั่นแหละ จึงจะไปสู่สุคติ

เพราะฉะนั้น ท่านจึงให้ฝึกให้อบรมให้จิตใจของเราผ่องใส ถ้าจิตใจของเราเศร้าหมอง หรือขุ่นมัวแล้ว นั่นเป็นทุคติแน่นอน ถ้าจิตใจของเราผ่องใส แช่มชื่นเบิกบานต่อคุณงามความดีอยู่แล้ว นั่นแหละเป็นสุคติ เป็นสวรรค์ เราจะไปทางนี้ เราต้องดูที่ใจของเรา พยายามดูที่ใจของเรา ในใจของเรานั้น วันหนึ่งมันเศร้าหมองกี่ครั้งกี่หนในวันหนึ่ง เราต้องสังเกตดูที่ใจของเรา ท่านให้สังเกตดูมีสติสังเกตดูใจเป็นบางขณะ บางขณะมันรู้สึกแช่มชื่นเบิกบาน บางขณะก็รู้สึกเศร้าหมอง เพราะอะไรจึงเศร้าหมอง ก็เพราะอารมณ์ที่ไม่ถูกกับจริตนิสัยของเรานั่นแหละ อารมณ์ที่ชั่วช้าลามกเข้าแอบแฝงอยู่กับใจของเรามันก็ต้องเศร้าหมอง จิตใจของเราเบิกบานอยู่แล้ว อันนี้ก็เนื่องจากเรามันมีจังหวะอยู่เหมือนกัน ถ้าหากคนมีสติมันก็ต้องรู้ เจ้าจิตใจในขณะนี้ของเรามันเศร้าหมอง จิตมันขุ่นมัวแล้ว เราไม่เอา เราต้องละ ต้องทิ้ง ไม่เอา เอาแต่สิ่งที่ดีเอาในขณะจิตของเราเบิกบาน หรือแช่มชื่นนั่น ผ่องใสนั่น จิตผ่องใส มันก็สบายใจของเรา เพราะฉะนั้น ท่านจึงให้รู้เท่าทันเรื่องของจิตใจ

ถ้าหากไม่ศึกษา ไม่ประพฤติปฏิบัติอบรมจิตใจแล้วไม่มีทาง เราจะไปสุคติหรือทุคตินั้น เราต้องตั้งปัญหาถามตัวเราเสียก่อน ถามใจของเราเสียก่อน ว่าเราชอบสุขหรือชอบทุกข์ ถามลองดูก็คงจะตอบได้ง่ายๆ ว่า อยากสุขทั้งนั้นละไม่ว่าแต่เรา เมื่อเวลาชอบสุขแล้ว เราจะทำอย่างไร เราก็ประพฤติปฏิบัติให้แจ้งให้ขาวได้ ให้สะอาดได้ สำหรับเรื่องใจของเรานั้นเราฝึก เราหัด เราขัด เราเกลาได้ จะไม่แจ้งไม่สว่างที่ไหน มันก็ต้องแจ้งต้องสว่างนั่นเอง เราฝึกไปๆ ก็ดีไป มันก็เป็นไปเอง เราฝึกไม่ได้หยุด ไม่ได้หย่อนมันก็เป็นไปเอง ขอแต่ว่าเราอย่าขี้เกียจ ธรรมดาความขี้เกียจขี้คร้าน มันทำให้เสียหมดทุกสิ่งทุกอย่าง เสียกิจการงานทั้งนั้น ถ้าขี้เกียจขี้คร้าน คุณงามความดีก็ไม่ได้

ต่อไปนั่งภาวนาลองดู

ดึกๆ ค่อยนอน ลูกเล็กเด็กแดงเขานอนหลับ เรานั่งภาวนา นึกพุทโธๆ จะอยู่กับพุทโธหรือเปล่า ตั้งสติให้ดี มันจะอยู่หรือจะวิ่งไปที่ไหน เราต้องสังเกตดูมันเป็นยังไง ลองดูใจของเรามันจะอยู่ที่ไหน สงบไหม ใจของเราต้องรู้ได้ มันสงบหรือไม่สงบ เพราะว่าอยู่ในตัวของเราเป็นเรื่องเฉพาะ เป็นเรื่อง "ปัจจัตตัง" ไม่มีเรื่องใครทั้งนั้น คิดดีเราก็รู้ คิดชั่วเราก็รู้ มิใช่ว่าจะไม่รู้ มันไม่คิดไม่นึกอะไรมันก็รู้จักทั้งนั้น ถ้ามันสงบไม่คิดอะไรเลย มันจะสงบด้วยวิธีไหน เพราะเหตุอะไรจิตของเราจึงสงบ มันเมื่อยล้าหรือเป็นอะไรไป บางทีมันเหมือนอาหารของกาย อาหารของกายมีหลายอย่าง เช่นข้าว มันเป็นอาหารหล่อเลี้ยงร่างกายของเรา มโนสัญเจตนาหาร คือธรรมะนั่งเอง คือ "พุทธ" นั่นเอง นี่คืออาหารหล่อเลี้ยงจิตใจของเรา "วิญญาณัง" วิญญาณาหารนั้นคือ อาหารของวิญญาณคืออารมณ์ อารมณ์ที่น่ารัก อารมณ์ที่น่าชัง อารมณ์ที่น่าเกลียดเป็นอยู่อย่างนี้ มันเกิดขึ้นภายในใจของเรา มีอยู่อย่างนี้ เกิดดับ เกิดขึ้นมาแล้วก็ดับไป บางทีก็ค้างอยู่ที่ใจของเรานานๆ จึงหายไปก็มี บางทีก็ไม่ค้าง เกิดขึ้นมาแล้วก็ดับไป นี่เรียกว่าความเกิดในขณะจิต เกิดในขณะ เป็นขณะๆ

นี่พวกเรามาเห็นแต่การเกิด ไม่มีรูป ในการมีรูป มีตนมีตัว มาเห็นแค่นี้ เมื่อเวลาร่างกายมันแตกดับทำลาย ก็เห็นแค่นี้ **ส่วนภายในนั้นเป็นเรื่องของจิตใจ**

มันเกิดดับอยู่ทุกขณะจิตนั้น เดี๋ยวก็คิดเรื่องนั้นขึ้นมา ยังไม่นานเท่าไรก็หายไปเลย ดับไปเลย เอาเรื่องโน้นมาคิดอีกเกิดขึ้นมาอีก ที่เป็นอยู่อย่างนี้ท่านจึงว่าจิตมันเกิดดับๆ ที่ไหนจะไม่เกิดไม่ดับคือ **ตัวของผู้รู้นั่นเอง ไม่มีเกิด ไม่มีดับ รู้อยู่ตลอดเวลาทั้งกลางวันและกลางคืน** รู้จักทั้งนั้น ทั้งหลับ ทั้งตื่น รู้จักดี อันนี้เป็นส่วนธรรมะล้วนๆ เพราะฉะนั้นท่านจึงเรียกว่าธรรมะ เป็นเรื่องของที่บริสุทธิ์มาตั้งแต่เดิม เราอาศัยสิ่งชั่วช้าลามกหรือสิ่งที่เศร้าหมองมาครอบงำไว้ ครอบงำตัวของสิ่งที่บริสุทธิ์ไว้ให้มัวเมามาคิดกัน สำหรับส่วนใจนั้นเป็นของบริสุทธิ์เป็นธรรมะบริสุทธิ์ **ให้ขยันหมั่นเพียรรู้ทุกเวลายืน เดิน นั่ง นอน**ได้ทั้งนั้น จะไปธุระอะไรก็รู้ได้ ไม่มีการกีดกั้น กั้นกางอะไร รู้ได้ทุกขณะ **นึกได้ทุกขณะ นึกพุทโธ จะยืน เดิน นั่ง นอนได้ทั้งนั้น หรือจะไปถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะก็นึกได้ไม่เป็นไร ไม่เป็นบาปทั้งนั้น นึกได้ทุกอิริยาบถ**

คุณงามความดีที่มีอยู่ เราไม่เข้าใจ ไม่สามารถที่จะหยั่งรู้ หยั่งเห็นคุณงามความดีของเรา เป็นอย่างนี้ที่คนหลง คนโง่ มัวเมาไปทำแต่ความชั่ว นำพาจิตใจของตัวไปทำความชั่ว เพลิดเพลินอยู่ในความชั่ว ฆ่าตัวของตัวเอง ไม่มีใครฆ่าไม่มีใครทำลาย เราทำลายตัวของตัวเอง สะสมบาปกรรมใส่ตัวของเราเอง ไม่มีคนอื่นที่จะทำให้ เราทำเอาเองทั้งนั้น ความดีหรือความชั่วก็ตัวของเรานั้นเป็นผู้ทำ ความชั่วก็ตัวของเรา ความดีก็ตัวของเรา เมื่อหากว่าเราจะแก้ไข เราจะแก้ไขอย่างไร ก็แก้ไขอยู่ อยู่ที่ตัวของเรา เราเกิดมาเพื่ออะไร เพื่อหาความสุขทั้งนั้น อย่าไปหลง หลงว่าความสุขอยู่ที่อื่น เมื่อเวลาตกนรกนั้นความทุกข์นั้นมันร้อนแสนร้อน เรายังสามารถจะไปตกจะไปอยู่ **แต่เพียงแค่เรานั่งภาวนา หรือฟังเทศน์แค่นี้ก็ยังว่าทุกข์ว่ายากเสียแล้ว ไปตกนรกเป็นกัปเป็นกัลป์นั้น เรายังยอมตัวไปตกได้** ถามว่าที่จะไปตก สามารถที่จะไปอยู่ ที่จะทำให้เป็นบุญกุศลแต่เพียงชั่วขณะเพียง ๒-๓ ชั่วโมง ยังทำเอาไม่ได้ นี่แสดงว่าย่อท้อ เราท้อถอยต่อคุณความดี

เวลาทำความชั่ว ยังมีความอุตสาหะทำได้ ทำความดียังไม่มีความอุตสาหะ นี่จะเห็นว่าใจของเราเป็นอย่างไร จะเห็นว่า ดีหรือร้ายอย่างไรเราต้องดูที่ใจของเรา **ทั้งโง่ทั้งฉลาดอยู่ที่ใจของเรา โง่ก็อยู่ที่นี่ ฉลาดก็อยู่ที่นี่ อุตส่าห์พูดให้ฟัง แสดงให้ฟังแล้ว**

ต่อแต่นั้นก็ไปค้นคิดพิจารณาด้วยตนเอง จะเห็นถูกหรือจะเห็นผิดอยู่ที่ใจของเราทั้งนั้น ถามดูที่ใจของเรานั้น เราจะเว้นหรือไม่เว้นจากบาปมันเรื่องของเราทั้งนั้น อันนี้ว่าเว้นไม่ได้เพราะอะไร หรือเว้นได้เพราะอะไรมันต้องมีเหตุมีผล เว้นได้ก็มีเหตุ เว้นไม่ได้ก็มีเหตุ เว้นไม่ได้เพราะเราลุอำนาจความอยากของเรา ลุอำนาจความอยาก ความอยากมันเกิดขึ้นก็ไปตามความอยาก จะดีหรือร้ายก็ไม่ค้นคิดพิจารณา เพราะฉะนั้นท่านจึงยึด **"นิสัมมะ กรณังเสยโย"** ก่อนที่จะทำอะไรต้องใคร่ครวญเสียก่อน ใคร่ครวญรู้จักเหตุ รู้จักผล เราจึงลงมือทำ สติของเราให้แนบอยู่ที่ใจของเรา สติสัมปชัญญะ ความรู้ตัว รู้อยู่ในขณะจิตคิดนึกนี้ บังคับรูป อดทน มีทั้งวิริยะความเพียร ขันติความอดทน

เวลาเราอดทนนั่ง ฝ่าฟันความทุกข์อันนี้ผ่านไปแล้ว นั่นแหละเราจะมองเห็นความสุขจะเกิดขึ้น **ถ้าหากว่าเราผ่านความทุกข์ไม่ได้ ก็ยังมองไม่เห็นความสุขที่จะเกิดขึ้นกับใจของเรา** มันต้องผ่านทุกข์ไปเสียก่อน ทุกสิ่งทุกอย่างภายในภายนอกก็เหมือนกัน ถ้าหากว่าเราจะทำอะไรก็ต้องผ่านทุกข์ไปเสียก่อน **จะทำกิจการงานอะไรทุกประเภทก็ต้องสู้ทุกข์ไปเสียก่อน เมื่อเวลาเราทำเสร็จแล้วนั่นแหละ เราจึงจะรู้จักว่าได้รับความสุข** มันผ่านทุกข์ไปเสียก่อน นี่ก็ฉันใดการปฏิบัติภาวนาก็ต้องสู้เวทนาสู้ทุกข์ นั่งขัดสมาธิ สู้อด สู้ทนเอา เพราะเมื่อเวลาเราสู้ได้ มันขาดจากกันแล้วนั่นแหละความสุขจะเกิดขึ้น ความสงบของจิตมันจะสงบลง **ส่วนธรรมะที่จะเกิดขึ้นมาให้เรารู้เราเห็น ต้องผ่านทุกข์ไปเสียก่อน** ภายในหรือภายนอกก็ต้องผ่านทุกข์ไปด้วยกันทั้งนั้น

ลองคิดดูตัวอย่าง การที่เรานั่งมาได้ดิบได้ดีอยู่นี่น่ะ เราได้ผ่านมาหรือเปล่าความทุกข์ความอดทนเอา ดูหนังสือตลอดคืนทุกข์ขนาดไหน ทั้งกลางวันก็ไปศึกษาเล่าเรียน เมื่อเวลาผ่านทุกข์มาแล้วก็ได้รับความดิบความดีแล้ว จึงได้มีความเบาใจได้ เราได้ผ่านมาแล้วขั้นหนึ่ง เราได้ยศถาบรรดาศักดิ์ ก็ผ่านความทุกข์มาทั้งนั้นแหละ จะว่าเราไม่ได้ผ่านความทุกข์มาอย่างไรนั้น ก็ผ่านมาแล้ว อดหลับอดนอนดูหนังสือนี่แหละความทุกข์ เมื่อเราได้รับหน้าที่ตำแหน่งก็รู้สึกเบาใจ ผลเกิดขึ้นที่นี้เรียกว่าผล

แต่ก่อนเราทำเหตุก็ยังไม่ได้รับผล เมื่อเวลาทั้งเหตุดี ผลเกิดขึ้นก็ได้รับผลที่เราดีใจภูมิใจ แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังไม่พอใจ ยังต้องการอยากได้ยิ่งๆ ขึ้นไปอีก ไม่มีทางจะสิ้นสุดเพราะอยากได้ของเขาไปเรื่อยๆ ใครอยากได้ความโลภก็ทำเอา ใครอยากได้ฝ่ายธรรมะก็ทำเอา ปฏิบัติเอา พยายามทำจิตของเราให้สงบ ให้นิ่งได้นั่นก็ดี ถ้าเราทำไปไม่ได้หยุดไม่ได้หย่อน มันก็จะเป็นเอง ถึงวาระมันเป็นอยู่โดยที่เราไม่ได้บังคับอะไร จะว่าบังคับก็ใช่ แต่ว่าเราทำให้ได้มาก ถึงกาลถึงเวลามันพอตัวแล้วมันเป็นเองโดยที่เราไม่ได้คิด ไม่ได้คาดหมายอะไร ขอแต่ว่าให้เรามีสติตามรู้อยู่

สมถวิปัสสนาภาวนา

อบรมฆราวาส ณ วัดป่าสันติกาวาส
๒๑ กันยายน ๒๕๒๘

วันนี้เป็นวันธรรมสวนะ เป็นวันอันพุทธบริษัททั้งหลายมุ่งหน้าเข้ามาเพื่อจะประพฤติปฏิบัติคุณงามความดี คือมีทาน ทานเราก็ได้ให้ไปแล้ว ศีลเราก็ได้วิรัติเจตนาวิรัติเอาแล้ว ทั้ง ๒ อย่างนี้ก็พากันกระทำมาแล้ว เพราะเหตุอะไรพวกเราจึงได้ทำทาน จึงอยากจะทำทาน จึงอยากรักษาศีล อันนี้เป็นเบื้องต้นของเรา ที่เรามีความปรารถนาอยากจะฝึกหัดดัดกาย วาจาและใจของตน เพื่อให้เป็นแนวทางที่จะไปสู่สุคติ เมื่อเป็นเช่นนี้ต่างคนต่างละบ้านช่องของตนออกมา แม้จะมีกิจการมากเท่าไรก็ตามก็อุตส่าห์พยายามปลีกตัวออกมา เพื่อจะบำเพ็ญทาน บำเพ็ญศีล บำเพ็ญภาวนาว่าอย่างนั้น ทานคือ สิ่งที่เป็นวัตถุภายนอก ได้แก่ ข้าว น้ำ โภชนาอาหารหรือเครื่องใช้สอยต่างๆ มี ผ้านุ่งผ้าห่ม เป็นต้น นี่เรียกว่าเป็นการให้ทาน ส่วนการรักษาศีลก็มีรักษากาย วาจา ใจ ถึงแม้ว่าพระพุทธเจ้าท่านกล่าวไว้มีหลายประเภท สำหรับศีลเบญจศีล นี่อย่างหนึ่ง เบญจศีลก็คือ ศีลห้า ที่เราเคยสมาทานกันมาแล้วหรือผู้ที่ไม่สมาทานจะเจตนาวิรัติเอาก็ได้ เจตนาวิรัตินั้นว่าอย่างไร ***เจตนาหัง ภิกขะเว สีลัง วันทามิ*** *วันนี้ข้าพเจ้าจะรักษาศีล แล้วแต่ความประสงค์ของเรา* จะวิรัติเอาศีล เบญจศีลก็ได้ คือศีลห้า หรือจะวิรัติเอาศีลอุโบสถคือศีลแปดก็ได้ นี้ไม่ยาก ถ้าหากว่าเรามีความประสงค์ที่จะฝึกหัดดัดตน หรือชำระจิตใจของตนให้ผ่องใส

ส่วนสำคัญก็มีใจนั่นน่ะ พระพุทธเจ้าท่านว่า ศีล ๒๒๗ นี้ เป็นศีลของพระปาฏิโมกข์ ศีลของพระ ศีล ๑๐ เป็นศีลของสามเณร ศีล ๘ เป็นศีลของฆราวาสหรือเป็นของแม่ชีก็ได้ เป็นของอุบาสกอุบาสิกา นี่เป็นหน้าที่ของพวกเราที่ไม่มีความสามารถที่จะรักษาศีล ๒๒๗ ได้ เราได้แค่นี้ก็ยังเป็นการดี นี่แหละพวกเราได้พากันกระทำมาเป็นนิจหรือทุกวันพระ ที่เราพากันกระทำมาอย่างที่ว่า ก็ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ชำระจิตใจของพวกเราทั้งสิ้น การให้ทานก็ชำระมัจฉริยะความตระหนี่ความเหนียวแน่น ไม่อยากจะบริจาคทาน คือ มันหวงแหนไม่อยากให้ทานเรียกว่ามัจฉริยะ ความตระหนี่ที่มีอยู่ภายในจิตใจของพวกเราทุกคนย่อมมี หรือบางคนก็ให้ง่าย บางคนก็ให้ยาก นี่เป็นอย่างนี้ เวลามันเป็นเช่นนี้แล้ว เราก็อยากจะชำระความตระหนี่นั้นออกจากใจของเราไม่ให้มี เพื่อให้ใจของเรานั้นผ่องใส ไม่ให้ถืออยู่ในมัจฉริยะความตระหนี่นั้น

ส่วนศีลก็เหมือนกัน ศีลนี่ก็เป็นการชำระจิตใจของพวกเราเหมือนกัน คือเว้นจากบาป บาปปาปะธรรม เว้นจากปาณาติบาต เป็นต้น จนตลอดถึงที่สุดที่เรียกว่าอุจจาสยนะ นั้น ไม่นั่งนอนเตียงตั่ง หรือฟูกเบาะที่ยัดด้วยนุ่นหรือสำลี นี่เว้นจากสิ่งเหล่านี้ อันนี้ก็เรื่องการชำระจิตใจของพวกเราเหมือนกัน เวลามันติดอยู่ในสัมผัสสัมผัสที่อ่อนแข็งนี่เราติด เมื่อเวลานิ่มก็รู้สึกว่าสบายใจ นี่มันติดอยู่ในที่นี่ ก็พยายามชำระไม่ให้มีเพื่อจะรักษาศีลชำระจิตใจของตน และทีนี้ส่วนการภาวนานั้นก็เหมือนกันเป็นเรื่องที่ชำระจิตใจเหมือนกัน ให้เกิดให้มีเรียกว่าการภาวนา สิ่งที่ไม่เกิดก็ให้เกิดขึ้นสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วนั้นก็รักษาเอาไว้ เหมือนอย่างภาษิตที่ท่านกล่าวไว้ว่า ***สักกายะ อัตตโน สาธุ ละวะนัง โลนะ ตัง ยะถา*** *ท่านว่า พึงรักษาคุณความดีของตนไว้เหมือนดั่งเกลือรักษาความเค็ม* ความดีนั้นคืออะไร? อธิบายว่า ความดีนั้นก็คือ สิ่งที่ปราศจากโทษสิ่งที่ไม่มีโทษ นั่นแหละเป็นความดี เป็นความบริสุทธิ์ สิ่งใดที่เป็นโทษที่เราลงมือทำหรือผู้ใดที่มีโทษเกิดจากทางกายก็มี เกิดขึ้นทางใจก็มี

สำหรับโทษเกิดขึ้นทางกาย คือการกระทำทางกายของพวกเรา มีการทำลายชีวิตของเขาอย่างนี้ เป็นต้น นี่เรียกว่าบาปเกิดขึ้นทางกาย ความชั่วเกิดขึ้นทางใจ ส่วนที่เกิดขึ้นทางใจของพวกเรานั้นก็คือ อิจฉาพยาบาทหรือเบียดเบียนคนอื่น เหล่านี้

เรียกว่าเกิดขึ้นทางใจ นี่บาปมันเกิดขึ้นอย่างนี้ เพราะฉะนั้นท่านจึงให้รักษาคุณงามความดีของตน รักษาจิตของตน ไม่ส่งไปในอารมณ์ต่างๆ นี่เป็นส่วนหนึ่ง จะเรียกว่าภายในก็ได้ หรือจะเรียกว่าภายนอกก็ได้ ส่วนอันเป็นภายในอันแท้จริงนั้นก็คือใจนั่นแหละ **รักษาใจอย่างเดียว นี่มีสติรักษาอยู่เสมอ** มันจะคิดนึกในสัญญาอารมณ์อะไร คิดถึงบ้านถึงช่อง ถึงลูกหลาน เราก็ห้ามไว้ไม่ให้มันคิดไป เราจะรักษาให้อยู่กับคำบริกรรมที่เรียกนึกอยู่ในใจนั้นว่า พุทโธๆ นั่นเอง อันนี้เป็นเบื้องต้น ต่อแต่นี้ไปจะไม่พูดมาก เราจะต้องทำหน้าที่ของเราต่อไป คือ นั่งสมาธิให้มีสติประคับประคองใจของเรา อย่าให้มันฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่างๆ

ใครสบายอย่างไรก็นั่ง มันต้องพลิกหาดู มันจะสบายอย่างไร ถ้าหากว่ามันสบายแล้วก็ตั้งใจ ตั้งกายให้ตรง อย่าให้เอียงไปข้างซ้าย ข้างขวา หรือข้างหน้า ข้างหลัง อย่าก้มนัก เงยนัก ก้มนักเหมือนหอยนาหน้าต่ำ เงยนักเหมือนนกกะแต้นอนหงาย ท่านว่าให้ดูพระพุทธรูปเป็นตัวอย่าง ทำให้อกผายไหล่ผึ่งแล้วก็ตั้งสติของตนไว้ให้ดี ให้สำรวมจิตของตนอยู่ แล้วก็นึกพุทโธ ธัมโม สังโฆ ๓ จบ แล้วนึกบริกรรมเอาคำเดียว นึกพุทโธๆ อยู่อย่างนั้น แล้วคำบริกรรมกับใจของเรานั่นให้เป็นอันเดียวกัน ให้อยู่ด้วยกันไม่ให้เขวออกจากใจของเรา **สำหรับพุทโธกับใจของเรานั้น อย่าให้แยกออกจากกัน**

ต่อแต่นี้ไปก็ให้สงบตั้งใจทุกคน จึงจะสมกับเราที่ตั้งใจมาชำระความชั่วออกจากใจของเราในระยะชั่วเวลา ก่อนที่เราจะได้กระทำอย่างนี้เป็นของยากที่สุด แล้วก็กิจการงานมายุ่ง กิจการงานทางราชการก็มี กิจการงานทางทำงานส่วนอื่น มีการทำไร่ทำนา เป็นต้น เราต้องทำกิจการงานนี้ จนเราไม่สามารถออกมาบำเพ็ญตนได้ เพราะอุปสรรคเหล่านี้ขัดข้องอยู่เสมอ จะหาเวลาที่จะปลีกตัวออกมานั้นยากที่สุด เพราะฉะนั้นในวันนี้เรามีเวลาหรือมีโอกาสดีแล้ว อุตส่าห์พยายามทำ ตั้งอกตั้งใจทำ จะเป็นตายอย่างไรขอบูชาพระรัตนตรัย เอากายบูชา เอาใจของเราบูชา นึกพุทโธๆ บูชาพระพุทธเจ้า บูชาพระธรรม บูชาพระอริยสงฆ์ ทั้ง ๓ อย่างนี้เรียกว่าไตรสรณคมน์หรือพระรัตนตรัย นี่ให้เราเข้าใจอย่างนั้น

เอ้า ต่อแต่นี้ไปก็เมื่อหากว่าจิตของเราสงบขาดจากสัญญาอารมณ์แล้ว มันจะรวม บางคนก็จะมีอาการเย็นสบายลงไปเลยก็มี นี่ให้สังเกตให้ดี ให้สังเกตจิตของตนให้ดี บางคนก็มีอาการวูบวาบลงไปก็มี นี่ลักษณะของจิตเราที่ขาดจากสัญญาอารมณ์ มันจะรวมในเบื้องต้น บางทีก็มีอาการวับแวบเข้าไปก็มี บางทีปรากฏว่ากายของเราลอยไปในอากาศก็มี นี่อาการหนึ่ง บางทีเมื่อหากว่าใจของเรามันจมลงไปเหมือนลงในที่ลึก จนเราตกประหม่า เป็นอย่างนั้น เมื่อหากว่าเป็นเช่นนั้น เราอย่าเพิ่งไปตกใจ ไม่ต้องตกใจ ทำความรู้เท่าว่า **อาการเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เป็นอาการของสิ่งที่มาหลอกลวงให้จิตของเราถอนจากสมาธินั้น** ให้พึงทำความเข้าใจ รู้เท่าอย่างนั้น บางทีเมื่อเวลาจิตของเรามันรวมลงไปมันเกิดแสงสว่างขึ้นมา เหมือนอย่างแสงไฟนีออนนั่น แจ้งสว่างอยู่อย่างนั้น อันนี้อย่าเพิ่งไปลืมตาดู ให้พึงทำความรู้เท่าว่า เอ้า ในขณะนี้ใจของเราจะรวมแล้ว **จิตของเรามันรวมลงไปแล้ว มันเกิดแสงประภัสสรขึ้นมาแล้ว ให้รู้เท่าอย่าไปส่งใจไปตามแสงนั้น ให้รู้จักรู้เท่า** เอ้า ใครเป็นคนรู้ ใครเป็นคนเห็นอยู่ในที่นี้ เราหลับตาอยู่ทำไมรู้ ทำไมเห็น ทีนี้เราพึงตั้งสติน้อมเข้าไปหา ผู้ที่รู้ก็คือใจเรานั่นน่ะ รู้จากใจ เห็นอยู่ที่ใจนั่นน่ะ นั่นปรากฏว่าอยู่ในที่นั่น ให้น้อมเข้าไปในที่นั่นอย่าส่งไปตาม บางทีเกิดแสงจ้าลอยเข้ามา บางทีอาจจะลืมตัวไปก็ได้ เพราะความอยากคือตัณหา เห็นว่าเป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ นึกว่าเป็นแก้วไปจริงๆ เป็นของวิเศษ เดี๋ยวก็จะตะครุบเอา เอื้อมมือหรือแบมือไปเอาอย่างนั้น อย่าเพิ่งไปทำอย่างนั้น เมื่อเวลามันเกิดขึ้นมาแล้วก็ให้ดูอยู่เฉยๆ เมื่อเวลาดูแล้ว เราก็น้อมเข้ามาสู่ใจของเรา มันแจ้งอยู่ที่ไหน อะไรมันเป็นให้น้อมเข้ามาสู่ใจของเรานั่นน่ะ รู้อยู่ที่ใจของเรา อย่าเพิ่งเอื้อมมือไปอย่าเพิ่งลืมตาดู ถ้าหากว่าเราไปนึกขึ้นจะลืมตาดู หรือนึกว่าจะหยิบเอาอย่างนี้ หรือจะกำเอาอย่างนี้ จิตของเรามันถอนจากสมาธิ ก็เลยไม่สงบได้

ทีนี้บางทีมันเกิดขึ้นมาเห็นคนตายนอนขวางหน้าอยู่อย่างนี้ก็มี อย่าเพิ่งไปกลัว อันนี้เป็นแต่เพียงนิมิตต่างหากไม่ใช่เป็นความจริง ให้พึงทำความรู้เท่าอย่างนั้น บางทีจะไปกลัวจนละเมอไปก็ได้นะ บางทีก็ปรากฏเห็นซากศพอันนั้นเหลือแต่โครงกระดูกอยู่อย่างนั้น เราเพ่งดูอยู่เฉยๆ ให้น้อมเข้ามาว่า เอ้า ร่างกายของเรานี้ก็จะเหมือนกัน เหมือนซากศพหรือเหมือนโครงกระดูกนั้น ก็เหมือนกันนั่นแหละ น้อมเข้ามากำหนดดู

ตั้งสติกำหนดดูตัวของเรา เมื่อเวลากำหนดแล้ว มันจะเปื่อยจะเน่าก็เหมือนอย่างนี้ไหม น้อมเข้ามาพิจารณา เอ้า ถ้ายังไม่เป็นเหมือนอย่างนั้น เราก็ยับยั้งดูอยู่เฉยๆ ทีนี้เพ่งดู เมื่อเวลาเพ่งดูภาพศพ หรือร่างโครงกระดูกอันนั้นแล้ว มันเห็นชัดเจนอยู่อย่างนี้น่ะ เราต้องน้อมเข้ามาๆ มาสู่ใจของเรา มาดูกายของเรา เราเห็นที่ไหน เห็นส่วนภายนอกนั้นน่ะ เห็นอยู่ที่ไหน เราก็กำหนดเอาที่นั้นน่ะมา หมายเอาตัวของเรานี้ ดูที่ตัวของเราให้เห็นอยู่ที่ตัวของเรานี้

เมื่อเวลาเห็นอยู่ที่ตัวของเราแล้วนั้นน่ะเป็นความจริง เห็นสภาพความเป็นจริงของกายของเรา ใครเป็นคนเห็นใครเป็นคนรู้ ทีนี้ล่ะ น้อมเข้ามาอีก น้อมเข้ามาสู่ผู้รู้หรือผู้ที่เห็นนั้นน่ะ ดูอยู่ที่นี่จนชำนิชำนาญ เราจะลืมตาดูก็เห็นอยู่อย่างนั้น จะหลับตาก็เห็นอยู่อย่างนั้น อันนี้ท่านเรียกว่า นิมิตติดตา อย่าเพิ่งไปเผลอ มันเกิดนิมิตติดตาขึ้นมาแล้ว เราดูอยู่อย่างนั้น **เมื่อหากว่าเราไม่ต้องการอยากจะดูอย่างนี้ เราหายใจเข้าแรงๆ หายใจออกแรงๆ ตั้งสติดีๆ อย่าให้เผลอ แล้วก็หายใจเข้าแรงหายใจออกแรงๆ แล้วก็หายไปเลย นี่วิธีแก้** อย่าไปลืม ลืมสติ ให้รู้เท่าอย่างนั้น เอ้า ถ้าหากว่ามันสงบอยู่เฉยๆ ก็รักษาอยู่เสียก่อน อันนี้แหละจิตของเรามันบริสุทธิ์ เมื่อเวลามันรวมลงไปมันก็เยือกเย็นสบายอยู่อย่างนั้น ในขณะที่จิตของเรามันบริสุทธิ์ จิตของเรามันผ่องใสจนเกิดแสงสว่างขึ้นมา มันเกิดมาจากไหน เกิดมาจากใจนั่นแหละ ใจของเราบริสุทธิ์ มันก็มีแสงประภัสสรเกิด ปรากฏขึ้นมาให้เรารู้ นี่มันเป็นอย่างนั้น

แต่นี้ไปก็จะไม่แสดงให้มากมายเสียเวลาที่จะทำจิต เดี๋ยวก็จะส่งจิตมาคอยฟังเอาเสียงอยู่ที่นี่ อย่าส่งมา ให้กำหนดอยู่ที่ตัวของเรานั้น ได้ยินเสียงก็ได้ยินอยู่ที่ใจของเรานั้น ส่งเข้าไปหาใจของเรา อย่าส่งมาหาเสียงที่ท่านพูดอยู่ ท่านแสดงอยู่ที่นี่ อย่าส่งมา ให้รักษาใจของตัวไว้ให้ดี เอ้า ต่อแต่นี้ไปก็ทำหน้าที่ของตัวจนกว่าที่จะบอกให้หยุด แล้วแต่โอกาสอย่าได้กระดุกกระดิก ให้นิ่ง จึงจะเห็นความจริงอยู่ภายในใจของเรา

ใครยังนั่งไม่ถนัด ไม่สบายอยู่ก็พลิกหาดู อย่าก้มนัก ถ้าก้มเกินไป จิตของเรารวมไม่ถนัด ไม่สบาย ให้ตั้งพอดีพอดีละ เอ้า แต่นี้ไปก็ให้ตั้งใจอธิษฐานขอให้จิต

ของข้าพเจ้ารวมเป็นสมาธิ เพื่อบูชาพระรัตนตรัย อธิษฐานแล้วก็ตั้งสติกำหนดบริกรรมอยู่ต่อไป เอ้า ตั้งใจพวกโยมผู้หญิงถ้าสามารถจะนั่งขัดสมาธิก็ได้ นั่งพับเพียบก็ได้เหมือนกัน เอามือขวาทับมือซ้าย ตั้งกายให้ตรง ตั้งสตินึกบริกรรม พอเมื่อเวลานึกพุทโธ ธัมโม สังโฆ ๓ จบ แล้วก็ตั้งสติกำหนดอยู่เฉพาะใจ ดูที่ใจ มันเกิดขึ้นที่ใดดับอยู่ที่ใด นั่นแหละให้สังเกตดูใจของเรานั้น จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ให้สังเกตมันมีอาการ หรือกิริยาขึ้นลงอย่างไร เอ้า ตั้งใจ บุญกุศลจะเกิดขึ้น ปรากฏว่าอยู่ที่ใจของเรานั้นน่ะ ให้มันอยู่จุดเดียว จิตมันอยู่จุดเดียว สติของเราให้มันอยู่จุดเดียว ถ้าหากว่าเราปล่อยให้มันถอนอยู่เรื่อยๆ ตั้งอยู่เรื่อยๆ มันก็ไม่เป็น อย่าให้มันถอนถอนจากจุดที่หมายของเรา ไม่ให้มันเคลื่อนที่ สมมติอย่างของภายนอกมันตั้งแล้วอย่าให้มันเคลื่อนที่ ให้ตั้งอยู่จุดเดียวนั่น

นี่ฉันใดก็ดี เรื่องของการตั้งสติก็เหมือนกัน เราต้องตั้งอยู่ในจุดเดียว ตั้งขันติความอดทน อย่าให้มันแสดงขึ้นมาให้อยู่ภายในใจ หรือทางกายก็ดี อย่าไปพลิกให้มันอย่าไปเผลอ **ต้องต่อสู้ฝ่าฟันเวทนาอย่างขนาดเลย เราต้องเอาชนะมันให้ได้ ถ้าหากว่าเราฝ่าฟันในตอนนี้ได้ จิตของเราก็จะขาดจากสัญญาอารมณ์ รวมเป็นสมาธิได้นานไม่เป็นขณิกสมาธิกลายเป็นอุปจารสมาธิ** ถ้าหากว่าเราไม่ย่อท้อแล้ว มันจะรวมลงไปเป็นอัปปนาสมาธิ เราจะถอนก็ได้ เราไม่ต้องการถอนก็ได้ เราอยู่ในนั้นเลย อยู่ในความสงบอันนั้น เวทนานี้ไม่มีปรากฏอยู่ในกายของเรา มีแต่ความสุขอย่างเดียวความสุขล้วนๆ ที่ไม่มีสิ่งใดมาเจือปนกับใจของเรา มีแต่ความสุข แต่ว่าเราอย่าไปติดต้องย้อนออกมาอยู่ในอุปจารสมาธิ เพื่อค้นคว้าหาปัญญา ค้นคว้าที่กายของเรานั่นดูที่กายของเรา เราเพ่งดูกายของเรา วิตกวิจารลองดู มันจะเป็นอยู่อย่างนี้ตลอดไปหรือมันมีความยักย้ายแปรผันอยู่ตรงไหน ให้รู้จักสภาพความเป็นจริงของกายของเรา

ถ้าหากว่า จิตของเรามันอยู่ มันเป็นเอกัคตาจิต เอกัคตาธรรมแล้ว เราจะพิจารณาลงไปได้ เพราะอำนาจหรือความกล้าหาญของใจเรามันมีพลัง เราจะพิจารณามันก็เห็นชัดเจนโดยที่ไม่สงสัยในกายของเรา เมื่อเวลาเราไม่สงสัยในกาย ไม่หวงไม่แหนซึ่งกายของเราเรียกว่า เราถอนจาก สักกายทิฏฐิ คือ ความถือกาย ได้แล้ว

ความยึดมั่นถือมั่นในกายไม่มี เห็นสภาพความเป็นจริง มันแตกทำลายอยู่เสมอ เห็นไม่เป็นบุคคลไม่เป็นสัตว์ เป็นธาตุไปทั้งหมด เห็นสภาพของกายมันเป็นธาตุ เนื้อ หนัง เอ็น กระดูก เหล่านี้ นี่มันก็กลายเป็นธาตุไปทั้งหมด ส่วนธาตุดินกลายไปเป็นดิน ส่วนธาตุน้ำก็กลายไปเป็นน้ำ ส่วนธาตุลมก็กลายไปเป็นลม ส่วนธาตุไฟที่อบอุ่นอยู่ในกายของเรา มันก็กลายไปเป็นธาตุไฟ เมื่อเวลาสิ่งเหล่านี้ แยกออกจากใจของเราได้ มันก็ไม่มีรูปไม่มีร่างอะไร มันกลายไปเป็นธาตุแล้ว ที่ยังคงเหลืออยู่มีที่ท่านเรียกว่า **อมตธรรม คือ สิ่งที่ไม่ตาย ได้แก่ดวงใจของเรา** อันนี้ไม่มีตาย ไม่มีเกิด ไม่มีแก่ ตั้งอยู่อย่างนั้น เป็นฐิติธรรมตั้งอยู่อย่างนั้นตลอดไป ให้เราเข้าใจอย่างนั้น

การปฏิบัติของพวกเราไม่ต้องไปสงสัยลังเล เอ้า เขาว่าอย่างนั้น อาจจะไปสงสัยลังเลเกิดขึ้นมา ธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้ากว้างขวางมากที่สุดแล้ว ก็ต่างคนต่างลูบคลำ เหมือนอย่างคนตาบอดคลำช้าง อ้ายคนหนึ่งมันไปคลำถูกขาช้าง ไอ้ช้างนี่มันก็เหมือนกับสูบ ว่าอย่างนั้น อีกคนหนึ่งไปคลำดู ถูกตัวของมัน ครั้นเมื่อเวลาถูกตัวของมันแล้ว นึกว่าช้างนี่มันเหมือนกับกะพัง ว่าอย่างนั้น อีกคนหนึ่งคลำไปถูกงวงช้าง เข้าใจว่าเป็นต้นมะละกอ เอ้า ช้างนี่มันเหมือนต้นมะละกอ ว่าอย่างนั้น ไอ้คนหนึ่งคลำไปที่ศีรษะมัน ไอ้ช้างนี่มันเหมือนกับตั่งเรานั่ง ว่าอย่างนั้น หรือพูดเป็นภาษาลาวว่าตั่งสาวหลอดสาวไหมน่ะ เขาว่าช้างมันเป็นเหมือนกับตั่งที่เขานั่งสาวไหมนั่น ก็เลยนึกอยู่ในใจ คนหนึ่งคลำไป คลำไปก็เลยถูกใบหูมัน ก็นึกว่าช้างนี่มันเหมือนกับตาลปัตรหลวงพ่อ ว่าอย่างนั้น ก็เลยนึกคิดอยู่ภายในใจของตนนั้น ไอ้คนหนึ่งคลำไปถูกหางมัน เอ้า ไอ้ช้างนี่มันเหมือนกับไม้กวาด ว่าอย่างนั้น ใครจะว่าอย่างไรก็ไม่เชื่อ เอ้า ต่างคนต่างคลำ **นี่ธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าก็เหมือนกัน กว้างขวาง ใครทำใครว่าที่ไหนก็ถูกเหมือนกันหมด เมื่อเวลาสรุปใจความแล้ว เรียกช้างตัวเดียวมันก็หมดเรื่อง**

การปฏิบัติก็เหมือนกัน เราไปหลงสมมติ สมมติว่าช้างมันเป็นเหมือนต้นมะละกอ ช้างมันเหมือนกับสูบ ช้างมันเหมือนกับกะพัง ว่ายังนั้น ตามสมมติเลยหลงสมมติ ทีนี้น่ะ ถ้ามันเหมือนกับไม้กวาด ก็เลยหลงสมมติ ไม่ได้รวม เมื่อเวลารวมช้างทั้งหมด

งวงมันก็เป็นงวงช้าง ศีรษะมันก็เป็นศีรษะช้าง ขามันก็เป็นขาช้าง หูมันก็เป็นใบหูช้างเหมือนกัน หางมันก็เป็นหางช้าง รวมทั้งหมดมันก็เป็นตัวเดียวนั่นแหละ ไม่ต้องไปสมมติที่นั่นที่นี่ นี่ก็ฉันใด **เรื่องการปฏิบัติธรรมของพวกเราก็เหมือนกัน ไม่ต้องสงสัยที่อื่น มาดูที่กายกับใจของพวกเรานี้** อันนี้แหละมันเป็นสิ่งปิดบังคุณธรรมไว้ ไม่ให้เราเห็นธรรม ก็เพราะกายของพวกเรานี้แหละ **ถ้าหากว่าใครพิจารณากายให้เห็นชัดเจนคนนั้นจะเห็นธรรม** เห็นสภาพความแปรปรวนของกาย เกิดก็เกิดจริง แก่ก็แก่จริง เจ็บก็เจ็บจริง ตายก็ตายจริง นี่เรียกว่าสัจธรรม เป็นของจริงทั้งนั้น ให้เรารู้จักสภาพความเป็นจริงอย่างนี้ อย่าไปหลงใหล

บางท่าน บางเกจิอาจารย์ก็ว่ากันไป เดี๋ยวก็แต่งแก้ หรือตัดกรรมตัดเวรอย่างนี้เป็นต้น นี่ก็ล้วนแล้วแต่ว่า เอาธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นน่ะมาอวดอ้าง แต่ว่ามันเขวจากหลักไปเสียแล้ว เขวจากหนทางมรรค หนทางมรรคไม่ใช่เป็นอย่างนั้น คือ อัฏฐังคิกมรรค สัมมาทิฏฐิ เป็นต้น นี่เราอย่าเพิ่งไปสงสัย หรืออย่างที่เขาเล่าลือกันว่าอาจารย์คนนั้นคนนี้มีชื่อเสียงโด่งดังอย่างนั้นอย่างนี้ อันนั้นเป็นเรื่องสมมติกันต่างหาก สมมติขึ้นแล้วก็พากันหลงไปอย่างนั้น เสกสรรปั้นยอกันขึ้นมาก็เลยหลงกันไป **ไม่ได้น้อมเข้ามาสู่ตัว ไม่ได้พิจารณาตัวของตัวเอง ก็เลยหลงไปตามอารมณ์ของคนที่เขาว่ากันไปนั่นน่ะ อันแท้ที่จริงนั้นต้องมาดูที่เราเอง**

ธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าท่านบัญญัติไว้ในที่นี้ บัญญัติไว้ที่กาย ที่วาจา ที่ใจ ของเรานี่แหละ ฉะปัญญัตติ ขันธะปัญญัตติ อายตนะปัญญัตติ มีอยู่ในที่นี้ท่านบัญญัติในที่นี้ ไม่ได้บัญญัติในที่อื่น "ฉะ" แปลว่า หก หกอะไร คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีอยู่ที่นี่ ขันธะปัญญัตติ ขันธ์ทั้ง ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี่ท่านบัญญัติอยู่ที่นี่ไม่ได้บัญญัติไว้ที่อื่น นี่ให้เราเข้าใจอย่างนี้ ให้ดูที่นี่ให้แก้ที่นี่ อายตนะภายในภายนอกก็อยู่ที่นี่ เราก้มพิจารณาดู ให้เห็นอยู่ในเฉพาะร่างกายของเรานี่ นี่ไม่ผิด ไม่ผิดทั้งมรรคทั้งพระพุทธเจ้าสอนไว้น่ะ **ให้เดินในทางมรรคท่านไม่ได้ให้เดินนอกกายของเราไป** เดินอยู่ที่กายของเรานี่แหละ สัมมาทิฏฐิมันก็อยู่ที่นี่ทั้งหมด จนตลอดไปถึงสัมมาสมาธิ รวมอยู่ที่นี่ทั้งนั้นแหละ ขอให้เราพิจารณาอยู่ที่นี่ให้มาก ถ้าหากว่าเห็นที่นี่ เราก็หายสงสัย หายความลังเล ไม่ได้สมมติที่อื่น

เราพากันหลงสมมติ สมมติโวหารของกันและกัน เดี๋ยวก็มีเกจิอาจารย์มาแสดงอย่างนั้นอย่างนี้ก็เลยหลงกันไป นี่ตลอดทั้งเครื่องรางของขลัง เหล่านี้เป็นต้น **เดี๋ยวนี้อาจารย์โน้นขลังดี เดี๋ยวก็อาจารย์นี้ขลังดี เอ้า หลงไปอีกแล้ว เอารูปโฉมของพระพุทธเจ้ามาแลกเปลี่ยนเป็นอาชีพ เลยพากันหลงงมงายกันอยู่อย่างนั้น ทีนี้สำหรับเราผู้นักปฏิบัติ ไม่ควรที่จะหลงอย่างนั้น** น้อมเข้ามาดูที่ตัวของเรานี้ เพราะเราเป็นผู้ปรารถนาที่จะพาความพ้นทุกข์แล้ว ก็ต้องดูที่นี่ ไม่ต้องดูที่อื่น ถ้าดูที่อื่นก็ผิดไปไม่ถูก ไม่ถูกตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า กลายเป็นมิจฉาทิฏฐิไปอีก เรียกว่าความเห็นผิด ความคิดผิด นี่ท่านเรียกว่า สัญญาวิปลาส ให้พวกเราเข้าใจอย่างนั้น

การปฏิบัติอย่าหลง ใครจะว่าอย่างไรก็ตาม พระพุทธเจ้าชี้ลงที่ตรงนี้เลยน่ะที่กายของเรานี่แหละ มีการแต่งแก้ เสียเคราะห์บูชา เหล่านี้ ใครจะไปรู้ไปเห็นศาสนาพราหมณ์ที่เขาเคยดูกันมาแต่ครั้งพระพุทธกาล เขาดูได้ดีเหมือนกัน อยากทดลองกับพระพุทธเจ้าแข่งดีกันกับพระพุทธเจ้า เอ้า เขาก็หาสิ่งอื่นมาทดลองกัน เอาแมวเข้ามาเขาอยากรู้ความเห็นจริง เอาแมวเข้ามาแล้ว เอาใส่กะพังเข้ามาปิดบังให้มิดชิดเลยไม่ให้เห็นตัวมัน พอเอาเข้ามาแล้ว ให้พราหมณ์ทาย วังคีสะพราหมณ์เขาก็ทาย แม่นยำอยู่เหมือนกัน *"อะไรอยู่ในที่นี้"* เขาเรียกว่า *"แมว"* เขาว่าก็ถูก เขาว่าถูกแล้ว เขาก็ยับยั้งไว้ก่อน แล้วทีนี้ เอาไปให้พระพุทธเจ้าทายดูจะว่าอะไร พอไปถึงพระพุทธเจ้าเอ๊ะ ท่านก็รู้จักกันอยู่แล้วว่าเป็นแมวจริง แต่ว่าท่านจะทำให้เป็นอัศจรรย์ให้คนทั้งหลายที่ลุกลามไปดู เอ้า ใครจะแน่ พอดีพระพุทธเจ้ามาพิจารณา เขาว่าแมวมันก็ถูกอยู่แล้วเราจะทำอย่างไรจึงจะเป็นอัศจรรย์แก่ปวงชนทั้งหลาย พระองค์เลยพูดว่า *"เอ้านกเค้าแมว"* ท่านว่า *"แน่ะ พระพุทธเจ้าแพ้พราหมณ์แล้ว"* เขานึกคิดอย่างนี้ *"เราต้องเปิดออกให้ดู ว่าเป็นอย่างไร"* พอเมื่อเวลาเปิดออกมาแล้วก็เป็นนกเค้าแมวเลยเป็นนกเค้าแมวบินไปเลย น่าอัศจรรย์ แต่ว่าแมวกันจริงๆ นี่คำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นสัจธรรมเป็นของจริงอยู่อย่างนั้น ไม่ได้แปรเป็นอย่างอื่น เพราะฉะนั้น เราไม่ควรที่จะสงสัย ไม่ควรที่จะไปหลงสมมติกัน

พระพุทธเจ้าสอนให้พวกเราพิจารณากายกับจิตเท่านั้น นี่เป็นหนทางที่พวกเราจะหาทางพ้นทุกข์ หากเราพิจารณาได้ชัดเจน เห็นความเป็นจริงแล้ว มันก็จะรู้ไปเองเห็นไปเองน่ะ ความพ้นทุกข์ไม่ต้องสงสัย ไม่ต้องไปถามใคร เราต้องถามเราเอง นี่มันพ้นอยู่ที่ไหน พ้นทุกข์นั่น มันก็พ้นอยู่ที่ตัวของเรานี่ หายความสงสัยอยู่ที่เรานี่ นี่หละให้พวกเราตั้งใจปฏิบัติกันจริงๆ เมื่อเวลาถูกอารมณ์มากระทบกระเทือนก็ดิ้นกระเสือกกระสนล่ะทีนี้ ถูกเขาว่าให้ก็เลยเสียอกเสียใจ เราไม่ต้องเสียใจ จะไปเสียใจอะไรเรื่องของคำพูด เรื่องของเสียง มันก็ต่างหากไม่ใช่ใจของเรา เรื่องของความนินทาสรรเสริญนั้น ก็เป็นเรื่องของโลกธรรมต่างหาก ไม่ใช่ใจของเราทั้งนั้น ใจของเราก็ต่างหาก ใจของเรามันเป็นหน้าที่รู้เท่าทันการนินทา หรือการสรรเสริญอยู่เท่านั้น รู้จักอยู่เฉยๆ ถ้าหากว่า ไม่มีอุปาทานขันธ์ไปยึดเอาสิ่งเหล่านั้นมาหมักไว้ที่ใจของเรา ถ้ายึดมั่นเอาสิ่งเหล่านั้นเข้ามาหมักไว้ที่ใจของเราก็เป็นทุกข์

เพราะฉะนั้นท่านจึงไม่ให้ยึดถือปล่อยวางทั้งนั้น ไม่ให้มีอุปาทานขันธ์ยึดถือเอาเสียงก็ต่างหาก ไม่ใช่ใจของเรา การนินทาสรรเสริญก็ต่างหาก แล้วแต่ใจของเรา รักษาแต่ใจของเราเฉพาะเท่านั้นมันจะมีอะไรเกิดขึ้น ไม่มีอะไร ใจของเราก็สบายอยู่อย่างนั้นเพราะว่าเราไม่ไปยึดเอาสิ่งเหล่านั้นมาหมักที่ใจของเรา มันก็สบายอยู่อย่างนั้นน่ะแทนที่จะเป็นทุกข์เป็นร้อนอยู่อย่างนั้น ก็เพราะว่าอุปาทานการยึดมั่นถือมั่น ไม่อยากให้ใครว่าเรา นี่หวงแหนอยู่อย่างนั้น โลกธรรมมันเป็นอยู่อย่างนั้น นินทา สรรเสริญมันมีอยู่อย่างนั้นเป็นธรรมดาของโลกมันมีอยู่อย่างนั้น แต่ว่าข้อสำคัญนั้นอย่าไปยึดไปถือเอามาเป็นสมบัติของเรา นี่ให้เราเข้าใจอย่างนั้น **ปลุกใจของพวกเราให้ต่อสู้ขันธมาร หรือกิเลสมาร แต่ว่าต่อสู้โดยการไม่เอา ไม่ยึด ไม่ถือ ต่อสู้ให้ปล่อยวางนี่เอาอย่างนี้ จึงจะสมกับว่าเป็นนักปฏิบัติ เพื่อหาความพ้นทุกข์** เอาอย่างนี้ อย่าเพิ่งไปน้อยใจเสียใจ เขาว่าก็อยู่ที่ปากของเขา เสียงก็อยู่ที่อื่น ไม่ใช่ใจของเราทั้งนั้น นี่ให้เรารู้เข้าใจมันอย่างนั้น

คราวหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จไป ถูกพวกพราหมณ์เขานินทาบอกว่า ไอ้สมณะ

หัวโล้นอย่างนั้นอย่างนี้ เมื่อเวลาปฏิบัติหรือทำอย่างนั้น นึกว่าตนของตนจะดีดอกหรือ พอดีพระอานนท์ได้ยินก็เลยเดือดร้อน ขอเชิญพระพุทธเจ้าเสด็จไปในที่อื่น *"เอ้า เราจะไปที่ไหนล่ะอานนท์"* พระองค์ว่าอย่างนั้น *"เขาว่าที่นี่ก็ไปที่อื่น" "ไปที่อื่นเขาก็ว่าอีก จะไปที่ไหน" "ก็ไปเรื่อยๆ ไป"* "ถ้าเขาว่าหมดทั้งโลก เราจะไปอยู่ที่ไหนอานนท์" พระอานนท์ก็เลยหมดเรื่อง เพราะฉะนั้น พระองค์จึงแสดงว่า *"โลกธรรม คือ นินทาสรรเสริญ มันมีอยู่อย่างนี้อานนท์ เราอย่าไปยึดอย่าไปถือเอามาเป็นสมบัติของเรามาหมักไว้ที่ใจของเรา หน้าที่ของเรามีทำอยู่เฉพาะตัวของเรานั้นน่ะ ดูที่กายที่ใจของเราเท่านี้ มีหน้าที่อยู่เท่านี้ เอาอย่างนี้เราจึงจะเห็นความพ้นทุกข์"* นี่พระองค์สอนอย่างนี้

นี่เราก็เหมือนกัน เราปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เราเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้าก็ทำเหมือนอย่างพระพุทธเจ้า เมื่อเวลาพระพุทธเจ้าได้ทรงสำเร็จอย่างไร ได้พ้นทุกข์อย่างไร เราผู้ปฏิบัติตามก็จะสำเร็จได้ หรือพ้นทุกข์ไปได้อย่างนั้น นี่ให้เราเข้าใจอย่างนั้น อย่าไปเดือดร้อนอะไรนัก สำหรับนักปฏิบัติแล้วน่ะ ถ้ายังไปเดือดร้อนใจของเราไม่สงบ จะไปเดือดร้อนทำไม อยู่เฉยๆ น่ะ ที่ท่านบอกว่า อุเบกขา วางเฉยน่ะ เราทำไมไม่เอา เอาสิ อยู่ที่ไหนล่ะอุเบกขาก็อยู่ที่ใจของเรานั้น คือ ใจผู้รู้ คำว่า ผู้รู้ไม่เอาอะไรทั้งหมด รู้เท่าอยู่เฉยๆ เขาว่าขึ้นมาเราก็รู้ เขาไม่ว่าเราก็รู้อยู่อย่างนั้น นี่เป็นธรรมชาติ ไม่มีใครที่จะลบล้างได้ นักวิทยาศาสตร์ทั้งหลายจะมาลบล้างเองไม่ได้เป็นเด็ดขาด มีแต่ไหนแต่ไรมานี่ให้เราเข้าใจอย่างนั้น

นักปฏิบัติให้ทำอย่างนี้ อย่าไปหวั่นไหวในอารมณ์ เราทำหน้าที่ของเรา มันสบายๆ อยู่อย่างนั้น พูดแรงเฉยๆ หรอกไม่ได้ดุ ไม่ใช่ด่า เสียงมันดังเฉยๆ แต่ว่าให้เราทำใจให้เยือกเย็นอยู่เท่านั้นน่ะอย่าไปถือว่า แหม ท่านดุเราแล้ว ว่าเราแล้ววันนี้ อย่าเพิ่งเข้าใจอย่างนั้น นี่ให้นึกว่าท่านเมตตาเรานี้ ท่านสงสารเราท่านจึงพูด **ท่านถือว่าเราเป็นลูกศิษย์ของท่าน ท่านจึงดุว่าให้เรา ให้เรามีใจ ให้เราตั้งใจประพฤติปฏิบัติหาความพ้นทุกข์** ให้นึกอย่างนี้สบายใจนัก เอาอย่างนี้ นักปฏิบัติน่ะ อย่าไปหลง เดี๋ยวคนนั้นเอาไปพูดอย่างนี้ เดี๋ยวคนนี้เอาไปพูดอย่างนั้น เดี๋ยวก็เดือดร้อน เราไปยึดไปถือ ไปเอาน่ะ เขาพูดก็ปล่อยให้เขาพูดไปเถอะ เรื่องของเขา เราเฉยๆ น่ะ

เขาพูดให้ฟัง เราก็ฟังไปเฉยๆ อยู่อย่างนั้น ไม่ต้องเอาอะไรทั้งหมด นี่พระพุทธเจ้าท่านสอนอย่างนี้ ไม่ได้สอนให้ยึดให้เอาอย่างนั้น สอนให้ดูที่ใจของเราเท่านั้น พุทธะที่ใจของเรา ฝึกหัดใจของเราให้มันตรงต่อหนทางที่เราจะไปสู่สุคตินั้น นี่ให้เราเข้าใจอย่างนั้น อย่าไปเดือดร้อน

โลกธรรมไปที่ไหนมันก็ไม่พ้น โลกธรรมมันมีอยู่อย่างนั้น ต่อเมื่อเวลาเราสิ้นจากอาสวะเมื่อไร นั่นละพ้นจากโลกธรรม ถึงอย่างไรเราพ้นจากอาสวะแล้วก็ยังตำหนิติโทษเหมือนกันแหละ เช่นตัวอย่าง พระพุทธเจ้าของเราเขาก็ยังว่าอยู่นั้น เขาว่าไปขโมยที่เสี่ยงทายดอกบัวว่าอย่างนั้น พระพุทธเจ้าเป็นขโมยเปลี่ยนเอาดอกบัวของพระศรีอาริยะเพื่อตรัสรู้ก่อนพระศรีอาริยะ เขาก็ยังกล่าวตู่ว่าเป็นขโมยอีก แต่ความจริง ท่านรู้จักกันก่อนแล้ว คือ พระศรีอาริยะบำเพ็ญบารมีมาก เพื่อจะรื้อสัตว์โลกนี้ให้หมดไป แล้วก็พระโคดมของเรานี้บำเพ็ญบารมีน้อยเอาตรัสรู้ก่อน ท่านก็พูดอย่างนั้น เอ้า ถ้าอย่างนั้นก็เอา ก็เลยเปลี่ยนกันอย่างนี้ไม่ใช่ขโมยนะ นี่คนก็เลยไปกล่าวตู่ว่า พระพุทธเจ้าเป็นขโมย เพราะเหตุนั้นสมัยนี้จึงมีขโมยมาก อันนี้เป็นความเห็นผิด เข้าใจผิดต่างหากเอ้า เอาละ เสียงมันไม่ออกแล้ว เอาล่ะเนาะ เมื่อยแล้วไปสวดมนต์มื้อนี้ก็พอแรงแล้วมาเอาอีกแล้วเมื่อเช้านี้ก็อีกกัณฑ์หนึ่ง

สุกเต็มดิน เก็บกินบ่ได้ สุกเต็มไม้ กาตอดบ่ถึง

– หลวงปู่บุญจันทร์ กมโล –

(มรรคผลนิพพานมีอยู่แต่ทำเอาไม่ได้
ผู้มีใจคล้ำดำด้วยกิเลสไม่สามารถรู้ธรรมเห็นธรรมได้)

ขันธ์ ๕ เป็นภาระอันหนัก

๒๘ กันยายน ๒๕๒๘

ในขณะนี้จิตของเราติดอยู่ในอารมณ์สิ่งไหน เราต้องตรวจดู ถ้าหากว่าจิตของเราติดอยู่ในอารมณ์ที่น่ารัก ให้พึงทำความรู้เท่า ว่าจิตของเราลำเอียงไปเพราะความรัก ก็ให้ถอนจิตของเราออกจากอารมณ์ที่น่ารักนั้น หรือจิตของเราติดอยู่ในอารมณ์ที่น่าชัง ก็พึงทำความรู้เท่า ว่าจิตของเราลำเอียงไปเพราะความชัง ก็ให้ถอนจิตของเราออกจากอารมณ์ที่น่าชังนั้นเสีย ไม่ให้จิตจดจ่ออยู่ที่นั้น เมื่อหากว่าจิตของเราจดจ่ออยู่ในสิ่งนั้นแล้วเราต้องรู้จัก พึงนึกว่าพระพุทธเจ้าอยู่ที่ใจ พระธรรมอยู่ที่ใจ พระอริยสงฆ์อยู่ที่ใจ เมื่อเวลาเรานึกอย่างนี้แล้ว เราต้องสังเกตดูใจของเรา เชื่อมั่นหรือไม่ว่าพระพุทธเจ้าอยู่ที่นี้หรือเปล่า เราต้องดูใจของเราเชื่อไหม? ตกลงใจหรือเปล่า? เมื่อหากเราตกลงว่าพระพุทธเจ้าอยู่ที่ใจจริงๆ แล้ว ตั้งสติกำหนดดูอยู่ที่นั้นเลย ไม่ต้องส่งไปที่อื่น ไม่ต้องส่งไปในสัญญาอารมณ์อะไรอีก ให้จดจ่ออยู่ที่นั่น เมื่อหากว่าเรามีสติจดจ่อบริกรรมอยู่ในจุดนั้นแล้ว เราก็ประคับประคองอยู่ จนกว่าใจของเรานั้นจะตกลงสงบลงได้

เมื่อหากว่าใจของเราขาดจากสัญญาอารมณ์แล้ว มันจะรวมลงไป มีอาการต่างๆ กัน บางคนก็มีอาการเย็นสบายลงไปก็มี แล้วแต่จริตนิสัยของคนเรา เมื่อหากว่าบางคนนั้นก็มีอาการร้อนวูบลงไปเลย อย่างนี้ก็มี พอเมื่อเวลาร้อนวูบลงไปก็มีอาการสบายขึ้นอย่างนั้น บางคนก็มีอาการวับแวบเข้ามา ก็รู้สึกว่าสบายไปเป็นขณะ เรียกว่า ขณิกสมาธิ แล้วถอนออกมา **อันนี้เพราะเหตุที่ว่าสติของเราตามไม่ทัน จิตของเราก็ถอนออก**

ถ้าหากว่าสติของเราตามทันแล้วตามลงไป จิตของเราก็ไม่ถอน รวมลงไปเลย อยู่ในจุดเดียว คือ อยู่ที่ตรงหน้าอกของเรานั้นแหละ หรือจะอยู่ในที่ไหนก็แล้วแต่ แต่ว่าให้เรารู้จักจุดที่อยู่เท่านั้นแหละ แล้วแต่เราจะหมายเอา จะหมายที่ตรงลิ้นปี่ของเราก็ได้ ลิ้นปี่ คือ ที่หน้าอกที่อกร่องของเรานั้น บางทีก็อยู่ที่นั่นแหละเอาจุดนั้น เมื่อหากว่าอยู่ในจุดเดียวกันนั้น ไม่ให้เคลื่อนจากฐานที่นั้น จนกว่าว่าใจของเรานั้นจะรวมลงสนิท ไม่มีอารมณ์อะไรที่มาผ่าน ที่มาเกิดขึ้นภายในใจของเรา มีแต่ความสุขล้วนๆ หรืออีกอย่างหนึ่ง เมื่อเวลารวมลงไปแล้ว เกิดแสงสว่างขึ้นมาก็มี เมื่อเวลาเกิดแสงสว่างขึ้นมาแล้ว เราอย่าเพิ่งลืมตาดู ถ้าหากว่าเราลืมตาดูจิตของเราก็ถอนจากสมาธิเพราะขาดสตินั่นเอง ให้พึงทำความรู้เท่าว่า ในขณะนี้จิตของเรารวมเป็นสมาธิ เราจะรักษาอยู่ในที่นี้ ในความสงบอันนี้ไม่ให้ถอนจากที่นี่ รักษาอยู่อย่างนั้นตลอดไปเสียก่อน

เมื่อเวลาสงบได้อย่างนี้แล้ว เราไม่ต้องนึกต้องคิดอะไรอีก ให้รู้อยู่เฉยๆ ให้ตั้งอยู่อย่างนั้น มันจะเกิดอะไรขึ้นมาเมื่อหากว่ามันรวมลงไปแล้ว บางทีก็เกิดอสุภกรรมฐานก็มี อสุภกรรมฐาน เกิดเป็นสัตว์ตายที่ขวางหน้าเราอยู่ก็มี หรือเป็นคนตายที่ขวางหน้าเราอยู่ เมื่อเวลาเกิดขึ้นมาอย่างนี้ เราก็กำหนดดูอยู่เฉยๆ ไม่ต้องคิดอะไร กำหนดจิตรู้อยู่เฉยๆ อันนี้เป็นเรื่องของคนตาย เราก็ดูอยู่เฉยๆ เมื่อยังไม่หาย จิตของเราก็รวมสงบดี ไม่ฟุ้งซ่านอย่างนี้เราก็วิตก ถามลองดู อะไรที่ขวางหน้าของเราอยู่นี้เป็นซากศพ เมื่อหากว่าซากศพนั้นยังไม่เปื่อยเน่า เราต้องวิตกถามลองดูว่า เอ้า มันจะเปื่อยเน่าเป็นไหม เราต้องนึกอยู่เฉพาะใจของเรา พอนึกแล้วก็ตั้งอยู่อย่างนั้น ไม่ต้องไปคิดอย่างอื่น ถ้าหากว่าสติของเรามีกำลัง สมาธิของเรามีกำลังเพียงพอแล้ว อย่างนี้อสุภกรรมฐานซากศพนั้นก็จะเปื่อยออก เนื้อหนังเหล่านั้นก็จะเปื่อยออกจากร่างกายของเราจะเหลือแต่โครงกระดูก อย่างนี้ก็มี เมื่อหากว่าเป็นเช่นนี้ เราอย่าเพิ่งไปหลง อย่าเพิ่งไปลืม อย่าเพิ่งไปกลัว ให้รู้อยู่เฉยๆ อย่าไปตกประหม่าว่า จะเป็นผีหลอกอย่างนั้น อย่างนี้ อย่าไปคิด อย่าไปนึก อันนี้เรียกว่าสังขารมันไม่เที่ยง กายของเรานั้นน่ะมันไม่เที่ยง มันแปรปรวน ล้วนแล้วแต่จะแตกดับทำลายทั้งนั้น เรามาทำความรู้เท่าเรื่องของกายของเราอย่างนี้อยู่ตลอดและทีนี้ ส่วนเหล่านั้นมันหายไป ยังเหลือแต่ความรู้อย่างเดียว คือ ดวงนามธรรมนั่นเอง คือ ดวงใจอันบริสุทธิ์นั่นแหละ

ดวงใจอันบริสุทธิ์ล้วนๆ จะใสบริสุทธิ์อยู่อย่างนั้น สว่างไสวอยู่อย่างนั้น และทีนี้เราค่อยรักษาประคับประคองอยู่ อย่าให้หายไป **แต่ว่าก่อนที่จะรวมเป็นสมาธิได้เราต้องผ่านเวทนาไปเสียก่อน ต่อสู้เวทนา อย่าให้สติของเราเผลอได้** เมื่อเวลามันเจ็บ เมื่อเวลามันปวดขึ้นมา ปวดหลังปวดเอวมันก็เกิดขึ้นมา เราก็อดทนเอา เมื่อเวลาอดทนไปได้ ผ่านอุปสรรคเหล่านี้ไปได้แล้ว ความสงบอันนั้นสงบลงไปอีก ส่วนเวทนามันก็หายไปเลย ไม่มีปรากฏอยู่ในตัวของเรา มีแต่ความสบายล้วนๆ นั่นแหละ แต่ที่นี้เราต้องรักษาอยู่เสียก่อน ต่อแต่นั้นไป ส่วนปัญญาของเราจะเกิดขึ้นมา พิจารณาสิ่งเหล่านี้ให้เห็นแจ้งประจักษ์อยู่ภายในใจของเรานั่นเอง นี่ให้รักษา อย่าปล่อยสติของตน เอ้า ต่อแต่นี้ไปก็ให้สงบ นึกถึงอยู่แต่คำบริกรรม จนกว่าจะถึงเวลาที่จะหยุด ถ้าหากว่าเราจะพลิก ก็อย่าไปเผลอสติ คอยระมัดระวัง อย่าให้เสียงกระทบกระเทือนกัน เดี๋ยวก็กุ๊กกิ๊ก เสียงไม่ค่อยสงบ มันก็กระทบกระเทือนกัน จิตก็ไม่สงบได้ เอาตั้งใจกันทุกคน เพราะว่าเราเป็นผู้มีความหวังดี เมื่อหากว่าเรารักษาได้ดี มีสติเพียงพอแล้วก็จะมีประสิทธิภาพมากที่สุด

(ตอนนี้ให้ทุกคนนั่งภาวนา)

ทุกขสัจจ์ ทุกข์ไม่ได้อยู่ที่อื่น อยู่ที่กาย อยู่ที่ใจ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เมื่อเวลาทุกข์มันเกิดขึ้น เขาจึงว่าทุกข์อยู่ในเบญจขันธ์ สมุทัย คือความยึดถือ ยึดมั่นถือมั่นเรียกว่าสมุทัย เมื่อเวลายึดมั่นถือมั่น มันก็เกิดเป็นทุกข์ขึ้นมา นิโรธะ คือความดับทุกข์ ดับไม่ให้มันเกิด ไม่ให้มันมี ไม่ให้ปรากฏอยู่ที่ใจ มีแต่ความสุขล้วนๆ อยู่ที่ใจ นี่ท่านเรียกว่านิโรธะ คือความดับทุกข์ เมื่อเวลาดับทุกข์ได้ มรรคเกิดขึ้น คือ ความพอใจ ความเต็มใจ หาสิ่งใดที่จะเปรียบเสมอเหมือนไม่มี นี่เรียกว่ามรรค คือความถึงพร้อม ถึงพร้อมด้วยความพอใจ ด้วยความเต็มใจ ไม่ได้อยู่ที่อื่นที่ไกล ค้นคว้าอยู่ที่ใจของตัว ที่กายของตัว ให้เห็นจริงแจ้งประจักษ์อยู่ในที่นี้ เพราะเหตุนี้จึงฝึกจึงหัดกัน เพื่อให้รู้ ให้เป็น ถ้ายังหึงหวงยังยึดถืออยู่ เรียกว่า สักกายทิฏฐิ คือความถือมั่น ถือมั่นในกาย ไม่อยากให้เจ็บ ไม่อยากให้ปวด มันก็เป็นธรรมดาอยู่แล้ว ถ้ามีชาติ ความเกิด ต้องมี ชรา พยาธิ มรณะ ถ้าความเกิดเป็นทุกข์ พยาธิ คือ

ความเจ็บไข้ก็เป็นทุกข์ มรณะ ความตายก็เป็นทุกข์ เป็นทุกข์อยู่ที่ใจ รวมอยู่ที่ใจทั้งนั้น **ขันธ์ทั้ง ๕ มารวมกัน รวมเป็นทุกข์อยู่ที่ใจแห่งเดียวเป็นภาระหนัก ภารา หเว ปัญจักขันธา ภาระหาโร จ ปุคคโล ขันธ์ทั้ง ๕ เป็นภาระอันหนัก หนักจนถึงตาย**

เพราะเหตุนี้ เราจึงยังมีความรักกายอยู่มานานแล้ว กายมันเป็นอสรพิษ กัดตอดทำลายอยู่เสมอ เมื่อเวลามันกัดตอด แล้วมันก็ทุกข์ไปถึงใจ ทำลายจนถึงใจ เมื่อเวลาจะทำสิ่งใดก็ทำไม่ได้จะให้คนอื่นทำให้ก็ไม่ได้ จะให้ลูกให้หลานทำให้ก็ไม่ได้ จะให้สามีภรรยาทำให้ก็ไม่ได้ มันต้องทำโดยเฉพาะตัว เพราะเหตุนั้น ท่านจึงว่าเป็นของเฉพาะตัว เป็นเรื่องปัจจัตตัง คนอื่นแก้ไขไม่ได้ เราเองตัวเองเป็นผู้แก้ไขเอง จะเรียกร้องให้คนอื่นมาแก้ไขไม่ได้ นี่เป็นสิ่งที่เหลือวิสัยจะเรียกร้องคนอื่นมาช่วย ในขณะที่เราจะตาย ในเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อ จะเรียกร้องลูกหลานมาช่วยก็ไม่ได้ จะเรียกภริยามาช่วยก็ไม่ได้ จำเป็นเราเองเป็นผู้ต่อสู้ เสวยทุกขเวทนาอยู่อย่างนั้น เพราะเหตุนั้นพระพุทธเจ้าท่านจึงมาพิจารณาเห็นสภาพของความเป็นจริงของกายอย่างนี้ พระองค์จึงเบื่อหน่ายไม่อาลัย พวกเรายังไม่เบื่อยังไม่หน่ายทุกข์ในเบญจขันธ์อันนั้น ยังยินดีอยู่เรื่อยไป เพราะเหตุนั้นเราจึงไม่หาทางบำเพ็ญตนเพราะความโง่ ความเขลา ความหลง ไม่รู้จักหาหนทางที่จะแก้ไข ไม่รู้จักหนทางที่จะหนีจากทุกข์ ปล่อยให้ทุกข์บีบบังคับหรือขี่คอเราอยู่ตลอดวันตาย

พระพุทธเจ้าของเราท่านรู้จัก ท่านจึงปล่อย จึงวาง จึงทอดอาลัย ไม่ไยดีในสังขารนั้น ในเบญจขันธ์อันนี้ เมื่อเวลาท่านปล่อยวางได้แล้วท่านไม่อาลัย ท่านไม่วกเวียนกลับมาเกิด แก่ เจ็บ ตาย ดับเสียซึ่งนิสสรทุกข์ทั้งปวง พ้นจากทุกข์ เพราะฉะนั้นท่านจึงไม่ยึดถือ ไม่ได้ยึดมั่นในสิ่งทั้งปวง เมื่อเวลาบุคคลใดไปยึดถือในสิ่งใด ย่อมเป็นทุกข์ในสิ่งนั้น ทุกข์ที่กายของตนแล้วก็ยังไม่พอ ทุกข์เข้าไปตลอดจนถึงใจจนเงยคอไม่ขึ้น ของตัวมีเบญจขันธ์ ๕ ก็หนักอยู่พอแรง มิหนำซ้ำยังหาเอามาเพิ่มอีก เอาของภรรยามาเพิ่มเข้าอีก ก็เลยเป็นขันธ์ ๑๐ ลูกเกิดขึ้นมาอีกคนหนึ่ง ก็เลยเป็นขันธ์ ๑๕ รวมกันเข้าได้หลายคน ก็ยิ่งหลายขันธ์เข้า เลยกลายเป็นทุกข์แบกหามอยู่ตลอด แต่ถึงอย่างนั้นพวกเราก็ยังหลง ไม่รู้ตัวว่าเป็นทุกข์ ยังยินดีนั่น จัดได้ชื่อว่าเป็น

ความหลงของตัว เคยเสวยอยู่อย่างใดก็เสวยอยู่อย่างนั้น แบกทุกข์อยู่อย่างนั้น ได้รับผลเสวยทุกข์อยู่อย่างนั้น

ใช้ปัญญาพิจารณาค้นคิดในเบญจขันธ์นั้น ให้รู้จักความเป็นจริงของกาย อาการหรือกิริยาของจิตที่มันแสดงอยู่ตลอดเวลาไม่เลือกว่ากลางวัน ไม่เลือกว่ากลางคืน แสดงอยู่อย่างนั้น ส่วนธรรมะของพระพุทธเจ้าก็แสดงอยู่ตลอดเวลา เราไม่รู้เราไม่เข้าใจสัจธรรมความจริงที่แสดงอยู่ ทุกข์ก็แสดงอยู่อย่างนั้น อริยสัจ ๔ แสดงให้เห็นอยู่อย่างนั้น นั่งก็นั่งทับอริยสัจ นอนก็นอนทับอริยสัจ เดินก็เดินเหยียบอริยสัจ ยืนก็ยืนเหยียบอริยสัจทั้งนั้น ล้วนแล้วแต่ทุกข์ทั้งหมดนั่น เราต้องเห็นอยู่ในที่นี้ เวลาเห็นความเป็นจริงมันเกิดเบื่อเอง ให้เห็นด้วยทัศนะทางใจ ไม่เห็นด้วยการคาดหมายหรือวาดมโนภาพ การวาดมโนภาพเอาเฉยๆ นี่มันไม่เบื่อ ให้มันเห็นด้วยทัศนะทางใจ ทัศนะด้วยปัญญา ใจที่ขาดจากสัญญาอารมณ์แล้ว มันเห็นความเป็นจริงจนเบื่อหน่ายจนเกิดน้ำตาไหล เห็นว่าเกิดมาเป็นทุกข์ เอาถึงขนาดนั้นมันจึงเบื่อ ถึงอย่างนั้นมันก็ยังอยากจะหลงอีก ถ้าหากว่าเราเผลอเมื่อใดมันก็ต้องเข้าครอบงำจิตใจของเรา เพราะฉะนั้น ท่านจึงไม่ให้เผลอ ให้มีสติรู้เท่าทันอยู่เสมอ

พระพุทธเจ้าท่านสอนให้พุทธบริษัทฝึกหัด เผื่อผู้มีอุปนิสัยวาสนา ก็จะได้พบได้เห็นความพ้นทุกข์ ถ้าผู้ที่ยังไม่มีอุปนิสัยหรือวาสนาน้อย นั้นก็พอที่จะมีทางที่จะได้ผ่านให้พ้นไปเหมือนกัน เพราะฉะนั้นท่านจึงไม่ให้ประมาท ให้พยายามทำอยู่เสมอ ปฏิบัติอยู่เสมอจะเกิดเป็นนิสัย เป็นปัจจัย เป็นแนวทางของพระโยคาวจรเจ้าที่จะดำเนินไปสู่สคติ น่าสังเวช สลดใจ เกิดขึ้นมาด้วยความทุกข์ความยาก นับแต่อยู่ในครรภ์ของมารดาทุกข์มาจนตลอด คลอดออกมาก็ยังมาเป็นทุกข์อยู่อีก ก่อนที่จะเจริญเติบโตขึ้นมาได้เป็นเวลาตั้งนานหลายปี จึงจะพึ่งตนเองได้ แต่ถึงอย่างนั้นบางคนก็ยังมีปัญญาน้อยหรือวาสนาน้อย ก็จำเป็นต้องอาศัยผู้เป็นบิดามารดา นี่พูดถึงภายนอก ผู้ที่มีอุปนิสัยวาสนาก็พอที่จะพึ่งตัวได้ นี่มันยุ่งมันยากถึงขนาดนั้น แต่ว่าเราไม่มีสติและก็ดูเหมือนมันไม่ทุกข์ไม่ยากอะไรกัน **ถ้าเราตั้งสติเมื่อใด มันก็เห็นทุกข์เมื่อนั้น** เหมือนอย่างเรานั่งสมาธิในวันนี้ ถ้าอยู่ปกติธรรมดาก็ไม่รู้ว่าเป็นทุกข์เป็นร้อน

ไม่มีเจ็บ ไม่มีปวด เมื่อเวลานั่งสมาธิเข้าก็รู้สึกล่ะ มีสติขึ้นมา เมื่อเวลามีสติขึ้นมาก็เห็นทุกข์ ทุกข์เกิดขึ้นพร้อมกัน นี่ถ้าเราไม่มีสติแล้วก็ไม่เห็นทุกข์อะไร ถึงแม้ว่าทุกข์ก็เปลี่ยนอิริยาบถยืน เดิน นั่ง นอน หรือนั่งก็เหยียดไป เปลี่ยนอิริยาบถไป ทุกข์ก็หายไป เดี๋ยวก็เกิดขึ้นมาอีก ไม่ได้หยุดไม่ได้หย่อน มันไม่หายจากเราได้สักที เชิญเถิดพวกเราทั้งหลาย จงปฏิบัติเอาเถิด เป็นโอกาสที่ดี ที่พวกเราจะบำเพ็ญคุณงามความดีสำหรับผู้ที่มีความปรารถนาดี

เอ้า ผู้ที่ไม่มีความปรารถนาดี ก็สู้ทุกข์ ทำบาปปาปะธรรม ใจตัวได้รับความเร่าร้อนตลอด เกิดขึ้นมาก็เป็นคนยากจนเข็ญใจ เป็นคนที่มีโรคเบียดเบียนร่างกายมาก ...สำหรับคนที่ทำปาณาติบาต คนที่มีเมตตาต่อสัตว์ทั้งหลาย ก็ไม่มีโรคเบียดเบียนร่างกาย อุตส่าห์พยายามทำให้ได้ อย่านิ่งนอนใจ ทำแค่เพียงชั่วโมงเท่านี้ก็ยังดี เท่านี้มันก็เห็นทุกข์อยู่แล้ว ยังถือว่าเป็นทุกข์ เอากายบูชาพระพุทธเจ้า บูชาพระธรรมบูชาพระอริยสงฆ์ บูชาอย่างที่พวกเราบูชา รักษาศีล เจริญภาวนา **ปูชา จะ ปูชะนียานัง เอตัมมังคลมุตมัง** นี่แปลว่า การบูชาเป็นมงคลอันประเสริฐ การบูชาด้วยอามิสบูชานี่เป็นอย่างหนึ่ง การปฏิบัติบูชา ก็เป็นอย่างหนึ่ง **อามิสบูชา** ได้แก่ การบูชาด้วยข้าวน้ำ โภชนาอาหาร ผ้าผ่อนท่อนสไบ หรือดอกไม้ ธูปเทียน นี่เรียกว่า อามิสบูชา **ปฏิบัติบูชา** หมายถึง การปฏิบัติอย่างที่พวกเราพากันกระทำอยู่อย่างนี้ การนั่งสมาธินี้เรียกว่า ปฏิบัติบูชา เป็นปรมัตถะ เอากายบูชาเลย ไม่ต้องพูดถึงเรื่องอามิส อามิสนั้นเป็นของภายนอก ปฏิบัติบูชานั้นเป็นของภายในพร้อมทั้งกาย วาจา และใจ เวลาเราลงมือทำไปแล้ว ย่อมเป็นผลที่เราได้ ไม่เสียหาย ไม่มีใครที่จะทำลายหรือลบล้างได้ เป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัวของเราโดยเฉพาะให้เราเข้าใจอย่างนี้

กิจฺโฉ มนุสฺส ปฏิลาโภ *การที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ก็เป็นลาภอันยิ่งใหญ่* ***กิจฺฉํ สทฺธมฺมสฺสวนํ*** *การที่จะได้ยินได้ฟังธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า นั่นก็เป็นของยาก* จึงถือว่าเป็นลาภอันหนึ่ง เมื่อเวลาเราได้ยินได้ฟังก็เป็นลาภอันสำคัญหรือเป็นโชคอันหนึ่งหรืออีกนัยหนึ่งท่านว่า ยากที่จะได้ยินได้ฟัง ***กิจฺโฉ พุทฺธานมุปฺปาโท*** *การที่จะได้เห็นพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะหน้านั้นก็เป็นของยาก* นี่นับแต่เราเกิดขึ้นมา ไม่

ว่าแต่ยุคนี้เลย ก็ไม่เห็นใครเห็นพระพุทธเจ้า เห็นแต่รูปที่ถ่ายออกมา เหมือนหรือไม่เหมือนก็ว่ากันไปเลย แต่ว่าตัวจริงนั้นจะเป็นอย่างไรเรายังไม่ทราบ นี่เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่าเป็นของยาก แต่ว่าพวกเราได้มาพบคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า หรือศาสนาของพระพุทธเจ้าก็เป็นลาภของพวกเราอยู่แล้ว

ให้พวกเราภูมิใจ ดีใจ เราได้ประพฤติปฏิบัติ ได้ยิน ได้ฟัง คำสอนของพระพุทธเจ้า ถึงแม้ว่าเราไม่ได้เห็นพระพุทธเจ้า ถ้าหากว่าบุญวาสนาของเรามี เราประพฤติปฏิบัติศีลธรรมอยู่แล้ว เราก็จะได้ไปร่วมศาสนาของพระศรีอาริยะในชาติหน้าในภพหน้า หรือจะได้เป็นพุทธบริษัทของพระศรีอาริยะ นี่เราปฏิบัติเพื่อต้องการอยากไปร่วมศาสนาของพระศรีอาริยะ แต่ว่าคนในสมัยนั้นน่ะ อายุยืน ๘๐,๐๐๐ ปี อายุของคนเท่ากับศาสนาของพระศรีอาริยะ คนเราเหมือนกันทั้งหมด ไม่มีใครสวย ใครขี้ร้ายขี้เหร่ ดูคนเดียวก็เหมือนกันไปทั้งหมดคนยุคนั้น ในศาสนาของพระศรีอาริยะก็น่าปรารถนาเหมือนกัน หรือถ้าหากว่าเราประพฤติปฏิบัติอยู่อย่างนี้ ถ้าไม่พ้นทุกข์ในชาตินี้ ก็จะได้ไปพบไปเกิดในศาสนาของพระศรีอาริยะ ในอนาคตที่จะมาข้างหน้าขอแต่ว่าเรารักษาคุณงามความดีเอาไว้อย่าให้เสื่อม เมื่อหากว่าเราทำเอาไว้แล้ว เราก็จะระลึกได้ เกิดชาติใดภพใดถ้ายังมีการเกิดอยู่ เราก็จะได้ประพฤติปฏิบัติสืบเนื่องกันต่อไป นี่น่าภูมิใจ ทำเอาเถิด ดีกว่าที่พวกเราจะไปตกนรกน่ะ แต่ไฟในมนุษย์ก็ยังร้อนอยู่แล้ว ไฟในนรกนั้นมันร้อนเหลือเกินหาที่เปรียบไม่ได้ หรือใครอยากลองดูอยากไปตกนรกลองดู ตกนรกในปัจจุบันนี้ลองดูเสียก่อนว่า มันจะร้อนแค่ไหนลองดู เอาหม้อ กระทะใหญ่ๆ มาต้มน้ำร้อนให้มันเดือดขึ้นมา ลองกระโดดลงไปลองดูมันจะเป็นยังไง มันจะร้อนแค่ไหน อันนี้ท่านยังว่ายังไม่ร้อนเท่าเหมือนไฟในนรก

ในสมัยครั้งหนึ่งยังมีพระมหาเถระองค์หนึ่ง ไปบำเพ็ญอยู่ในป่า แล้วก็มีทายกปลูกกุฏิให้ ท่านก็บำเพ็ญอยู่ในที่นั้น พอเมื่อเวลาบำเพ็ญอยู่ ในขณะนั้นท่านก็เดินจงกรมนั่งภาวนา เป็นประจำมิได้ขาด อยู่มาวันหนึ่ง มีนายพรานคนหนึ่งหาล่าเนื้อ หรือทำลายสัตว์อยู่ในป่านั้น เมื่อเวลาทำลายสัตว์มีการยิงนกบ้าง ทำเป็นบ่วงรัดขาก็มีรัดคอก็มี ครั้นอยู่ต่อมาในวันหนึ่ง พระมหาเถระท่านเดินจงกรมเหนื่อยแล้ว ท่านก็หยุด

พอเมื่อเวลาท่านหยุดแล้วก็มาสรงน้ำ เมื่อเวลาท่านสรงน้ำเสร็จแล้วน้ำก็หมดตุ่ม ท่านก็เลยตักน้ำมาใส่ตุ่มไว้ให้เต็มเหมือนเดิม แล้วท่านก็เดินขึ้นไปบนกุฏิ ไปนั่งพิจารณาทุกขัง อนิจจัง อนัตตาอยู่ พอเมื่อเวลาท่านไปนั่งพิจารณาทุกขัง อนิจจัง อนัตตาอยู่แล้ว นายพรานคนนั้นก็เดินออกมาจากในป่า ในขณะนั้นนายพรานกระหายน้ำมาก พอเดินออกมาหาน้ำที่จะดื่มจะทาน พอเดินไปดูที่ตุ่มน้ำที่เต็มเปี่ยมอยู่นั้นยังมองไม่เห็นน้ำเลย ก็เลยเปล่งวาจาออกมาว่า *"สมณะขี้เกียจ สมณะขี้คร้าน น้ำก็ไม่ตักมาใส่ตุ่ม"* พอเมื่อเวลาท่านได้ยินเสียงนายพรานบ่นขึ้นมาว่าไม่มีน้ำ ท่านก็ลุกขึ้นมาจากอาสนะนั้น มามองดูน้ำที่ตุ่มนั้น พอเมื่อเวลาท่านมองลงไปก็เห็นน้ำเต็มเปี่ยมอยู่แต่ว่านายพรานนั้นมองไม่เห็น ท่านก็บอกว่า *"อ้าว...นายพรานทำไมล่ะ น้ำเต็มตุ่มอยู่ท่านจึงไม่เห็น"* พอเมื่อเวลาท่านพูดอย่างนั้น นายพรานจึงมองเห็นน้ำในตุ่มเต็มเปี่ยมอยู่ นายพรานจึงได้ไปตักน้ำดื่ม

เมื่อนายพรานดื่มน้ำอิ่มหนำสำราญแล้ว ก็เลยเอาน้ำล้างเท้า เช็ดเท้าเสร็จแล้วก็เดินขึ้นไปบนกุฏิไปกราบพระมหาเถระ เมื่อเวลากราบพระมหาเถระแล้ว ก็เรียนถามท่านว่า *"ภันเต ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้ประเสริฐ พระผู้เป็นเจ้าตักน้ำมาใส่ตุ่มไว้เต็มเปี่ยม ทำไมข้าพเจ้าจึงมองไม่เห็น จะเป็นด้วยผลกรรมอะไรของข้าพเจ้า"* *"โอ้...ดูก่อนนายพราน"* พระมหาเถระท่านว่า *"ก็บาปกรรมของนายพรานที่เคยทำมามีการฆ่าสัตว์ เบียดเบียนสัตว์ ทำลายสัตว์ ด้วยกรรมเหล่านี้แหละดลบันดาล ไม่ให้นายพรานมองเห็นน้ำได้ และอีกนัยหนึ่งนายพรานก็ไม่เคยได้ทำทาน ไม่ได้ให้ทานน้ำสักที เพราะเหตุนั้นนายพรานจึงมองไม่เห็นน้ำในตุ่ม"* นายพรานก็เลยกราบเรียนต่อไปว่า *"ทำอย่างไรข้าพเจ้าจึงจะพ้นจากบาปกรรมเหล่านี้"* *"อ้อ...ดูก่อนนายพราน ถ้าหากว่านายพรานอยากจะพ้นจากบาปกรรมเหล่านี้ ก็รักษาศีล เจริญเมตตาภาวนาจึงจะพ้นจากบาปกรรม ถ้าเราไม่รักษาศีล เจริญเมตตาภาวนา จะทำให้ตกนรก ซึ่งไฟในนรกนั้นมันร้อนยิ่งกว่าไฟในเมืองมนุษย์หลายเท่าพันทวีคูณ และนายพรานอยากรู้ไหมว่าไฟในเมืองนรกมันร้อนขนาดไหน"*

พระมหาเถระจึงบอกว่า "ถ้าอย่างนั้นให้นายพรานไปตัดไม้มะเดื่อสด มากองขึ้นให้สูงเพียงตา" ว่าอย่างนั้น พอเมื่อเวลานายพรานไปตัดเอาไม้มะเดื่อสดมากองขึ้นให้

สูงเพียงตาแล้ว นายพรานก็เลยไปกราบเรียนท่านว่า *“ข้าพเจ้าไปตัดเอาไม้มะเดื่อสดมากองไว้แล้ว”* *“ถ้าอย่างนั้นให้นายพรานเอาไฟไปจุดดูสิ”* นายพรานก็เลยเอาไฟนั้นไปจุด พอเมื่อเวลาเอาไฟไปจุด จุดอย่างไรมันก็ไม่ไหม้ พอเมื่อเวลาจุดไฟขึ้นมาแล้วน้ำมะเดื่อสดก็ไหลออกมาไฟก็ดับหมด จุดอยู่อย่างนั้นจนหมดความสามารถที่จะจุดให้ไหม้ได้ ก็เลยมากราบเรียนพระมหาเถระว่า *“ข้าพเจ้าไปจุดไม้มะเดื่อสดไม่ไหม้เลย”* *“เอ้า...ถ้าอย่างนั้นเราจะไปเอาไฟในเมืองนรกไปจุดให้ดู”* พอเมื่อเวลาท่านไปเอาไฟในเมืองนรกมาเท่าแสงหิ่งห้อย มาปล่อยใส่กองไม้มะเดื่อสดนั้น พอปล่อยไฟใส่ไฟก็ลุกขึ้นพรึบเลยทีเดียวไม่เหลือ ไม่มีฝุ่น เถ้าถ่านก็ไม่มี *“นี่แหละนายพรานไฟในเมืองนรกมันร้อนขนาดนี้แหละ สำหรับไฟในเมืองมนุษย์นั้นน่ะ นายพรานจุดก็ยังไม่ไหม้ ไฟในเมืองนรกนี้ก็จุดเท่านี้แหละ เท่าแสงหิงห้อยก็ยังไหม้จนเกลี้ยงไม่มีเถ้าถ่านเลย”*

นายพรานก็เกิดมีความกลัวมาก *“ถ้าอย่างนั้นข้าพเจ้าจะขอบวชในสำนักของพระผู้เป็นเจ้านี้จะได้ไหม”* พระมหาเถระตอบว่า “ก็ได้เหมือนกัน” “ถ้าอย่างนั้นข้าพเจ้าจะขอบวชในสำนักของพระมหาเถระนี้” พระมหาเถระท่านก็เลยอนุญาตบวชให้ เมื่อเวลาบวชให้แล้วท่านก็เลยแนะนำให้ไปเดินจงกรม นั่งภาวนา พอเมื่อเวลาไปเดินจงกรมลืมตาก็มองเห็นแต่หัวนกหรือขานก เมื่อเวลาไปนั่งภาวนา หลับตาอยู่ก็มองเห็นแต่หัวนก ขานก ก็เกิดความเดือดร้อนภายในใจ กระวนกระวายไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรจึงไปกราบเรียนพระมหาเถระ *“ข้าแต่พระมหาเถระผู้เป็นเจ้า ข้าพเจ้าเดินจงกรมก็เห็นแต่ขาสัตว์เห็นแต่หัวสัตว์ แล้วใจของข้าพเจ้าก็เลยเดือดร้อนไม่สบายใจ”* พระมหาเถระก็แนะนำให้ *“ท่านอย่าได้เอาใจไปยึดถือสิ่งเหล่านั้น เมื่อหากว่ามันเกิดขึ้นมาอย่างนี้อย่าเอาใจไปยึดถือ”* ท่านว่าอย่างนี้ ตั้งแต่นั้นมาก็เลยตั้งอกตั้งใจประพฤติปฏิบัติมันเกิดขึ้นมาก็ไม่เอาใจไปยึดถือ เร่งความเพียรเข้า เดินจงกรมเข้า จนได้สำเร็จเป็นโสดา สกิทาคา อนาคา จนตลอดสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ก็เลยพ้นจากบาปกรรมที่ตนทำไว้ คือ ฆ่าสัตว์ ทำลายสัตว์ กรรมเหล่านี้ก็ติดตามไม่ทันพอเมื่อเวลาดับขันธ์แล้วก็เข้าสู่พระปรินิพพาน ไม่ได้มาเวียนเกิด เวียนตาย อยู่ในโลกสงสารอย่างนี้

นี่ท่านปฏิบัติจริง ทำจริง ก็ได้รับผลอย่างความพอใจ นี่สำหรับพวกเราทำจริงปฏิบัติจริง ก็ได้เหมือนกันฉะนั้นแหละ มันอยู่ที่เรา **ถ้าเราทำจริง ปฏิบัติจริง มันก็ได้**

รับผลจริง พ้นจากทุกข์จริง นี่เราฝึกหัดกันอย่างนี้ อย่างที่พวกเราพากันกระทำนี้ มิใช่ว่าจะฝึกครั้งเดียว หนเดียวแล้วสำเร็จ จะให้มันเป็น มันพ้นจากทุกข์ไปได้ เราต้องอาศัยการฝึกไปเรื่อยๆ จนตลอดเราได้รู้ธรรมเห็นธรรมนั่นแหละ ได้สำเร็จพ้นจากทุกข์ ถ้าหากว่ายังไม่พ้นทุกข์ในชาตินี้ ก็เอาชาติหน้าอีกไปอย่างนั้น แต่ว่าความเป็นจริงเอาให้พ้นในชาตินี้ล่ะยิ่งดี ตั้งใจให้ปฏิบัติให้มันจริง ทำจริง เอาอย่างภูมิใจเลย อย่าสงสัยว่ามรรคผลไม่มี **มรรคผลมีอยู่ แต่ว่าคนเรานั้นไม่ปฏิบัติให้มรรคผลมันเกิดขึ้นนั่นแหละ** มรรคผลไม่ได้เสื่อมสูญไปที่ไหน พระพุทธเจ้าของเราก็ไม่ได้เอามรรคผลไปด้วย พระองค์เอาวางไว้ในโลกเรานี่แหละ ไม่ได้เอาไปด้วย ถ้าหากว่า บุคคลผู้ใดประพฤติปฏิบัติกันจริงๆ แล้ว บุคคลผู้นั้นจะเห็นมรรคเห็นผล ไม่ได้เสื่อมเสียไปที่อื่น **ต้องค้นคว้าอยู่ที่ตัวของเรานี่แหละ เราจะเห็นอยู่ที่นี่ เกิดมรรคเกิดผลอยู่ที่นี่** ไม่ต้องสงสัย ถ้าปฏิบัติจริงทำจริงแล้ว มันเห็นจริงทั้งนั้นแหละ อ้าว...ถ้าหากใจของเรายังมีอยู่แล้ว มรรคผลมันจะไปที่ไหน ถ้ามีมนุษย์เกิดอยู่ในโลกนี้ มรรคผลก็ต้องมีเกิดที่นี่แหละไม่ได้เสื่อมสูญ เว้นเสียแต่คนที่จะไม่ประพฤติปฏิบัติเอาเท่านั้นแหละ

เหมือนอย่างแร่ธาตุ ที่มีอยู่ในโลกเรานี่น่ะ แร่ธาตุต่างๆ มีแร่น้ำมัน หรือแร่ดีบุก แร่ทองคำ แร่ตะกั่ว หรือแร่เพชรพลอยเหล่านี้ มีอยู่ในโลกนี้ ถ้าคนไม่มีปัญญาก็หาไม่ได้ ถ้าคนมีปัญญาแล้วก็หาได้ ทองคำเขาได้มาแขวนคออยู่น่ะมีเยอะเลยทีเดียว ถ้าหากคนไม่มีปัญญาน่ะก็คงจะหาไม่เจอ ไม่มีโอกาสได้แขวนคอเหมือนคนมีปัญญา นี่ก็ฉันใด เรื่องมรรคผลนิพพานก็ต้องมีอยู่ในที่นี้ฉันนั้น ถ้าหากว่าคนฉลาดคนมีปัญญาค้นคว้าหรือปฏิบัติแล้ว ก็จะได้พบได้เห็นมรรคผล ไม่ได้อยู่นอกจากมนุษย์เรา ความดีทุกประเภทเราไม่ได้มาแต่กำเนิด เรามาหาเอาใหม่ทั้งนั้น ความรู้ ความฉลาด เราต้องมาหาเอาใหม่ ล้วนแต่เป็นการฝึกหรือการหัด หรือการเสาะแสวงหา อันนี้ก็เนื่องจากบุญหรือกรรมนั่นเอง เราทำดีเราก็ได้ของดี เราทำชั่วก็ได้ของชั่ว เราทำของประณีต ก็ได้ของประณีต เราทำของหยาบๆ ก็ได้ของหยาบ นี่แล้วแต่ปัญญาของเราจะทำเอา ไม่ต้องสงสัยที่เขาว่ากัน *"เอ้า...มรรคผลนิพพานไม่มีแล้วในสมัยนี้ พระอรหัต พระอรหันต์ไม่มีแล้ว"* มันก็ไม่มีถ้าเราไม่ทำให้เกิดให้มีขึ้นแก่ตนแล้ว มันก็ไม่มี ถ้าทำให้เกิดให้มีขึ้นแก่ตนแล้ว มันก็ต้องมีมรรคผล พระพุทธเจ้าดับขันธ-

ปรินิพพานแล้ว มรรคผลหมดไปตามพระพุทธเจ้า ไม่เป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าไม่ได้เอาไปด้วย วางไว้ที่โลกของเรานี้มรรคผล นิพพาน ใครอยากพ้นทุกข์ ก็ค้นคว้าหาเอา หาอยู่ที่กาย ที่วาจา ที่ใจของตนนั่นแหละ

อย่าไปหลงเชื่อคนอื่นที่พูดอย่างงมงาย เขาว่ามรรคผลไม่มี สวรรค์นิพพานไม่มี...คนโง่ว่า เราจะไปเชื่อคนโง่ไม่ได้ นักปราชญ์ท่านกล่าวว่า สวรรค์มีนิพพานมีมรรคผลมี ท่านไม่ปฏิเสธ ถ้าไม่เชื่อลองดู นั่งภาวนา ฝ่าฟันเวทนาให้ผ่านพ้นไปลองดูเราจะได้รับความเยือกเย็นสบายอย่างไร นี่อุตส่าห์ทำลองดูจะเห็นในปัจจุบันอย่าไปทำอย่างงมงายทำอย่างความเชื่อมั่นจริงๆ อุตส่าห์ทำเอา มอบกายถวายตัวแก่พระรัตนตรัยลองดู ถ้าหากว่าไม่เป็นจริง ครูบาอาจารย์คงจะไม่สอน นำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาสอนพวกเรา และท่านก็ทำเป็นด้วย ท่านก็เห็นด้วย ท่านก็ทำมาท่านฝ่าฟันมา ต่อสู้ทุกข์มา ล้มลุกคลุกคลานมาจนตลอดท่านจึงเอาคำสอนอันนี้มาอบรมหรือแนะแนวทางให้พวกเราปฏิบัติ ไม่ได้โกหกกัน เป็นจริงๆ **คำสอนของพระพุทธเจ้า ไม่ได้โกหกเลย เป็นจริง คำสอนที่เป็นสัจธรรมเป็นของจริง ขอแต่ว่าพวกเราทำให้มันจริงเท่านั้นแหละ ถ้าหากว่าเราทำจริงมันก็เป็นจริงและเห็นจริง**

ลิงติดตัง ขี่หนังนารี ศาลาโลงผี อีลุ่มตุ้มป่อง

- หลวงปู่บุญจันทร์ กมโล -

(สัตว์โลกทั้งหลายติดอยู่ในกามคุณห้า
จิตเกิดมีร่างกายสืบพันธุ์กันไปมา สุดท้ายก็ตายเป็นผี)

ที่พึ่งอันประเสริฐ

๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๙

นี่แหละสำหรับนักปฏิบัติทั้งหลายเราพึงเข้าใจอย่างนี้ มีหลายสิ่งหลายอย่าง ธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้า มีทั้งหยาบ มีทั้งอย่างกลาง อย่างละเอียดทั้งนั้นแหละ แต่ว่าเราจะเข้าใจอย่างไร จะพิจารณาอย่างไรถึงจะเป็นสัจธรรม ความจริงให้น้อมเข้ามาสู่ตัวของเรานั้นแหละ คำที่ว่า **น้อม** ในที่นี้ **โอปนยิโก** นั้นนะท่านว่าให้น้อมเข้ามา เรียกเข้ามาสู่ใจของเรานั้นแหละ ดูใจของเรานั้นน่ะ น้อมธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเข้ามาสู่ใจของเรานั้นแหละ

ธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างไร จึงให้น้อมเข้ามาสู่ใจของเรา คำสอนธรรมะพระพุทธเจ้านั้นเป็นสิ่งที่เยือกเย็นเป็นที่สบาย เมื่อหากว่าผู้ปฏิบัติทั้งหลายทำใจของตนให้สงบเยือกเย็นได้นั้นแหละธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้าเข้าประดิษฐานเข้าอยู่ที่ใจของเราได้ **ใจของเราเข้าถึงธรรม ธรรมเข้าถึงใจของเรานั้น** เยือกเย็นอยู่อย่างนั้น สบายอยู่อย่างนั้น ใครจะว่าอะไรก็ไม่เดือดร้อนสบายอยู่อย่างนั้นนี่ เพราะเหตุใดจึงไม่เดือดร้อน เพราะว่าเรามีธรรม ซาบซึ้งอยู่ในใจของเรา นั้นจึงไม่เดือดร้อน

ถ้าหากว่ามีการเดือดร้อนอยู่ ธรรมะไม่ได้ซาบซึ้งเข้าถึงใจของเราได้ เลยกลายเป็นของร้อนเลยทีเดียว คำที่ว่าร้อนในที่นี้หมายถึงอะไร หมายถึงความชั่ว หมายถึงความเศร้าหมอง หรือหมายถึงกิเลส ท่านว่าถ้าพูดถึงเรื่องนี้มันก็ดูเหมือนจะดุจะด่ากันไป นี่ธรรมะคำสอนพระพุทธเจ้า มีทั้ง **อนุโลม** มีทั้ง **ปฏิโลม**

อนุโลม ก็หมายความว่า ให้เราปฏิบัติไปเรื่อยๆ นี่เรียกว่าอนุโลม ไม่ให้กระทบกระเทือนอะไร พยายามตามอัธยาศัยของเรานั้นแหละ นี่เรียกว่าอนุโลม

ปฏิโลม ต้องขัดเลยทีเดียว เอ้า! เราจะคิดแบบนี้ เราทำแบบนี้ไม่เอาแล้ว เอาอย่างนี้แบบปฏิโลม ต้องเอาอย่างเด็ดเดี่ยว

คือหมายความว่าอย่างนี้นะ สมมติภายนอกเสียก่อน สำหรับภายนอกอันนั้นนะ ได้แก่เราเคยทานอาหารมาหลายครั้ง ในวันหนึ่งๆ นับครั้งไม่ได้เลย แต่ว่ามาในบัดนี้ เราจะอด ทานอาหารเพียงครั้งเดียว หรือจะเว้นวันอย่างนี้เป็นต้น นั่นเรียกการทานทุกวันทุกเวลาแล้วแต่เราต้องการนั้นนะเรียกว่า อนุโลม การปฏิโลมเราทานหนเดียว หรือเว้นวันหรืออดเจ็ดวันนี้เรียกว่า ปฏิโลม ใจของเราจะกล้ามั้ย จะอ่อนใจมั้ย ถ้าใจของเรากล้าหาญก็ได้ชื่อว่าเป็นธรรมปฏิโลม ถ้าใจของเรายังอ่อนแออยู่แล้ว ไม่กล้าไม่สามารถ ได้ชื่อว่าเป็นอนุโลม นี่ชี้รูปเปรียบให้เห็นได้อย่างนี้ ธรรมะที่ **ปฏิโลมอย่างเด็ดเดี่ยว** ท่านไม่กลัวตาย ตายก็ยอมตาย เป็นอย่างนี้ ขอแต่ว่าเราได้ประพฤติปฏิบัติคุณงามความดี ขอให้รู้ธรรมเห็นธรรมเท่านั้น ขอให้พ้นจากอาสวกิเลสเท่านั้น **ตายก็ไม่เสียดาย จะเป็นยังไงก็ไม่เสียดาย ขอแต่ว่าสิ้นจากอาสวกิเลสเท่านั้น** นี่อย่างปฏิโลม แต่ว่าโดยมากคนเรานั้นนะก็ชอบอนุโลมนั้นนะ ถ้าปฏิโลมนี้ โอย! ถอยหน้าถอยหลังอยู่นั้นละ ไม่อยากเอาแล้ว

เอ้า! สมมติว่าเอาอันนี้ละ ไม่ต้องนอนละ ตลอดคืนไม่ต้องนอน นั่งภาวนาเลย หรือเราจะเปลี่ยนอิริยาบถ หรือไม่เปลี่ยนก็แล้วแต่ เราจะเปลี่ยนอิริยาบถ เอ้า เรานั่งง่วงเหนื่อยแล้ว แล้วก็จะเดินหรือจะยืน ก็แล้วแต่อัธยาศัยของเรา นี้ถ้าไม่นอน ไม่เอนนอน เอาให้ได้ตลอดคืน เราจะไม่ง่วง เราจะไม่เหงาในคืนนี้ พยายามอย่างนี้ นี้เรียกว่า ปฏิโลม

ถ้าอนุโลม เอ้า นอนบ้าง นั่งบ้าง มันเป็นอย่างนั้น นี่ อันนอนบ้าง นั่งบ้างหรือเดินบ้าง อย่างเหล่านี้มันถูกกับใจของเรา ถ้าจะนั่งเลยทีเดียวนั้นน่ะ เอาเลยทีเดียวตลอด ไม่กระดุกกระดิกไปที่ไหนอีก

การสาธยายนั้น อันนี้ท่านไม่เรียกว่าเจริญภาวนา สมมติอย่างที่เราก่อนที่จะนอน เราก็ไหว้พระธรรมดานั้นนะ พอเมื่อเวลาไหว้พระเสร็จแล้ว ถ้าหากว่าเราได้ก็แล้วแต่ศรัทธาของเราเถอะ สาธยายไปจนหมดก็ได้ ถ้าหากว่าเราได้โดยย่อเราก็ว่าแต่โดยย่อ พอจบไหว้พระเสร็จแล้วก็เจริญเมตตา พอเจริญเมตตาเสร็จแล้วก็เลิกอย่างนี้ เลิกแล้วก็นึกพุทโธ ธัมโม สังโฆๆๆ สามจบ แล้วเราบริกรรมเอาคำเดียวเท่านั้นว่า พุทโธๆๆ คำเดียวเท่านั้น นึกอยู่เฉพาะในใจเราเท่านั้นไม่ให้มีเสียง ไม่ให้ออกเสียง นึกอยู่ในใจ สำรวมใจของเรานี่ ไม่ส่งใจของเราคิดโน่นคิดนี่ ให้ใจของเรานั้นฟั่นเฝืออยู่กับพุทโธ ให้ใจกับพุทโธนั้นเป็นอันเดียวกัน ถึงแม้ว่ามันจะคิดเรื่องอื่นแทรกเข้ามา ก็พยายามหักออก อย่าให้เข้ามา พยายามให้มีสติรู้ รู้เท่าทันเอาไว้ อย่าให้อารมณ์ส่วนอื่นแทรกเข้ามาได้ ให้มีแต่พุทโธกับใจของเรา ฟั่นเฝือกันอยู่อย่างนี้ ให้เรารู้มีสติรู้อยู่เสมอ เราในขณะนี้เรานึกพุทโธก็ให้รู้อยู่อย่างนั้น ไม่ให้ลืมไม่ให้หลงไปทางอื่น สำรวมอยู่จนกว่าว่าเราจะเหนื่อย เราเหนื่อยล้า เราจะออกจากสมาธิก็ออก หรือเรามีศรัทธาอยู่ จิตของเรามันเกิดความเลื่อมใสหรือเกิดปีติ ไม่อยากถอนจากสมาธิ เราก็นั่งอยู่นั่นจนเราเหนื่อย เวลาเหนื่อยแล้วจะอย่าก็อย่า แต่ว่าไม่ให้ถอนคำบริกรรม ให้นึกอยู่ เราถอนแต่เพียงว่า ถอนในการนั่งเท่านั้น แต่ทางใจของเรานั้นให้มีพุทโธอยู่ตลอด แต่ทีนี้เราจะนอนก็นอนลงไป นึกพุทโธๆ ไว้ตลอดเวลา อยู่อย่างนั้นจนเรานอนหลับไป

บางครั้งบางคราวจิตของเราก็อาจจะรวมได้ มันจะรวมลงไปมีอาการต่างๆ อาการจิตที่จะรวมนั้นนะ คือบางครั้งก็มีอาการเยือกเย็นสบาย อยู่เฉพาะภายในใจของเรานี่เอง เย็นสบายลงไป บางทีก็มีอาการวูบวาบอย่างนี้ก็มี แต่ว่าเราอย่าไปเผลอตรงนั้น อย่าลืมถึงแม้ว่ามีอาการอย่างนี้แล้วก็รู้อยู่เฉยๆ อย่าไปตกประหม่า หรืออย่าไปกลัวว่ามันจะเป็นไปอย่างนั้นอย่างนี้อย่าไปนึกว่าเราอาจจะเป็นไปอย่างนั้นอย่างนี้ อย่านึก ไม่ต้องนึกคิดใดๆ เอาสำรวมอยู่แต่เฉพาะคำบริกรรมของเราเท่านั้น ให้นึกพุทโธๆ เฉย เป็นอย่างนี้

แต่ทีนี้บางทีจิตของเรารวมลง มันก็จะหลับไปพร้อมๆ กันก็ได้ เพราะเมื่อเวลาหลับลงไปแล้วมันก็สบายไปเลย บางทีจะเกิดนิมิตขึ้นมาก็ได้ เกิดนิมิตคือปรากฏว่า

เห็นอย่างนั้นอย่างนี้ก็มี แต่ว่าในขณะที่เรามีสติอยู่ มันก็เป็นอีกแบบหนึ่ง ในขณะที่เราขาดสตินอนหลับธรรมดาอย่างนั้น ลงไปอย่างไม่มีสติ มันก็เรียกว่าฝัน ในขณะนั้น **ถ้าหากว่าเรามีสติอยู่ มันรวมลงไป มันสบาย มันเยือกเย็น ได้ชื่อว่าจิตของเรารวมเป็นสมาธิ** แต่ก็เรียกเหมือนกัน เรียกว่าสมาธิเหมือนกัน แต่ว่าโมหะสมาธิ ในขณะที่เรา**สติของเรามันเผลอเนี่ย! มันไม่มีสติเรียกว่าโมหะสมาธิ** ถ้าหากว่าเรามีสติอยู่นั้นท่านจัดได้ชื่อว่าไม่ใช่โมหะสมาธิ มันรวมลงไปก็รู้อยู่ตลอด มันไปอยู่ในอาการไหนเราก็รู้อย่างนั้น นี้เรียกว่ารวมอย่างมีสติ

รวมอย่างสบายนี้มันมีอยู่สองนัย รวมอย่างไม่มีสติ รวมอย่างมีสติ มันมีอยู่เป็นอยู่ แต่ว่าคนเราเมื่อเวลานอนแล้วก็คิดโน่นคิดนี่ เดี๋ยวคิดถึงการงาน คิดธุระอะไรแล้วแต่มันจะคิดนะ ส่งจิตของตนไปอยู่ ไม่ตั้งใจว่าจะนอนนึกคำบริกรรมเลย มันเป็นแบบนี้โดยมาก คนที่จะเป็นอย่างนั้นก็เนื่องจากไม่มีครูบาอาจารย์แนะนำพร่ำสอนเรา ถ้าหากว่าเรามีครูบาอาจารย์แนะนำ อย่างนี้แล้วก็จะตั้งใจทำ แต่ก่อนเรานึกว่า เอ้า! นอนคงจะบาปถ้าเรานึกพุทโธ เอ้า! เดินคงจะเป็นบาปถ้าเราเดินนึกพุทโธอย่างนี้ บางคนก็คิดอย่างนี้ เอ้า! เวลานั่งนึกพุทโธก็กลัวว่ามันจะเป็นบาปอย่างนั้นก็มี คอยแต่เวลาที่เราจะนั่งสมาธิถ่ายเดียวเท่านั้นเองจึงจะไม่เป็นบาป อันนี้มันเป็นเรื่องของความคิด ความคิดไม่ถูก **ทำได้ทุกอิริยาบถ จะเข้าที่ไหนอยู่ที่ไหนนึกพุทโธได้ทั้งนั้น** บางคนเข้าในห้องน้ำอย่างนี้ก็มี นึกพุทโธก็กลัวว่าจะผิดมันเป็นอย่างนี้ **แต่ว่าไม่ผิด** เราจะเข้าห้องน้ำหรือทำอะไรก็ไม่ผิดทั้งนั้นนะ

ไม่เหมือนอย่างเดรัจฉานวิชาหรอก เดรัจฉานวิชาเขามันถ้าหากว่าเข้าห้องน้ำหรือไปถ่ายอุจจาระปัสสาวะ อย่างนี้เขาไม่นึก เขาไม่ว่าอะไร นี้เดรัจฉานวิชาเขาอันนี้ธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้าไม่ได้เป็นแบบนั้น นึกได้ทุกอิริยาบถ ไปที่ไหนนึกได้ทั้งนั้นไม่เป็นบาป ยิ่งดีนึกได้ทุกขณะที่เราจะไปจะมายิ่งดีมาก นี่ได้ชื่อว่าเราเป็นผู้มีสติเป็นผู้ไม่หลงลืม เป็นผู้มีพุทโธประจำอยู่ใจของเราตลอดเวลา มันเป็นอย่างนั้น พยายามทำให้ได้ อย่าไปกลัวว่าอย่างนั้นอย่างนี้ อย่าไปกลัว เราเดินทางไปไหนก็ไปเถอะนึกไปเลย ยิ่งมีคนเคารพ ยิ่งมีคนนับถือเรา เรานึกพุทโธไป มันเป็นอย่างนี้ ไปนอน

เคยว่าพุทโธมั้ยล่ะ **จนหลับว่าพุทโธนั้นนะเป็นมงคลที่สุด** นี่ท่านเรียกว่าเป็นมงคลที่ดี หลับก็หลับด้วยพุทโธ ตื่นก็ตื่นด้วยพุทโธ ดีมาก นี่เป็นสมบัติของเราโดยเฉพาะ นี้เป็นมงคลตลอดเวลาทั้งหลับทั้งตื่น ไม่มีอะไรหรอกที่จะเป็นที่พึ่งของเรา

คิดดูซิเช่นตัวอย่าง ตัวอรรถเหมือนกันว่าไว้ **นัตถิ เม สะระณัง อัญญัง** *ที่พึ่งอื่นของข้าพเจ้าไม่มี* **พุทโธ เม สะระณัง วะรัง** *พระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งที่นับถืออันประเสริฐของข้าพเจ้า* **เอเตนะ สัจจะ วัชเชนะ** *เมื่อข้าพเจ้าได้กล่าวคำซื่อสัตย์ในคุณพระพุทธเจ้า* **โสตถิ เม โหตุ สัพพะทา** *ขอความสวัสดีจงมีแก่ข้าพเจ้าในกาลทุกเมื่อ* นี้ที่พึ่งอื่นของเราไม่มี มีคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งของเรา ส่วนอื่นก็มีอยู่แต่ว่าไม่เป็นของประเสริฐ ไม่เป็นของเลิศ บ้านเรือนของเราก็เป็นที่พึ่งของเราได้อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มของเราก็เป็นที่พึ่งอันหนึ่ง แต่ว่าเป็นที่พึ่งภายนอก เป็นเครื่องปกปิดอวัยวะร่างกายของเรา เพื่อป้องกันความละอายหรือความเย็นหนาวเสียเท่านั้น หรือเครื่องประดับ แต่ว่าจะให้ประเสริฐหรือจะให้ยิ่งกว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นี้ไม่มี นั้นแหละไม่เห็นใครว่า เอ้า! นัตถิ เม ผีสะระณัง คัจฉามิ ก็ไม่มี ไม่มีใครเขาว่าซะที หรือว่า ผีสะระณัง คัจฉามิ ก็ไม่มี หรือเคยได้ยินที่ไหน ไม่มี ไม่มีใครว่าซักที เว้นเสียแต่จะไปผูกขึ้นเอาเอง เขาว่าเองเท่านั้น มีแต่ว่า **นัตถิ เม สะระณัง อัญญัง** พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า นี้เพราะฉะนั้น **พวกเราเกิดมาเป็นมนุษย์อันเป็นโชคดีของพวกเราแล้ว ควรหาที่พึ่งอันเกษมเป็นที่พึ่งอันอุดม เป็นที่พึ่งอันประเสริฐ ไม่ควรที่จะแสวงหาที่พึ่งอันชั่วช้าลามก หรือภูตผีปีศาจเหล่านั้น** ก็ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่เตี้ยต่ำทั้งนั้น ไม่เป็นที่พึ่งของเรา

เพราะฉะนั้นท่านจึงให้ยกฐานะพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นี้ขึ้นเป็นที่พึ่งของพวกเรา เรานึกอยู่อย่างนั้น นี้เป็นสมบัติของมนุษย์อันแท้จริง จึงจะได้ชื่อว่า *มนุสสเทโว* มนุษย์ที่จะไปเป็นเทวดา *มนุสสเทวปุตโต* มนุษย์ที่จะไปเป็นเทพบุตรคือผู้ชายนั้นเอง เทพธิดาก็หมายถึงผู้หญิงนั้นเองที่จะไปเป็นเทวดาผู้หญิง *มนุสสอินโท* ก็เหมือนกัน มนุษย์ที่จะไปเป็นอินทร์เป็นพรหม ก็ล้วนแล้วแต่พวกเราทั้งนั้นนะ *มนุสสดิรัจฉาโน* นั่นมนุษย์ที่จะไปเป็นเดรัจฉาน คือมนุษย์จำพวกไหนที่จะไปเป็นมนุษย์สัตว์เดรัจฉานนั้น

มนุษย์ที่ไม่มีเทวธรรม มนุษย์ที่ไม่มีทาน ศีล ภาวนา นั้นเองที่จะไปเป็นมนุสสดิรัจฉาโน ถ้าหากว่าขาดสิ่งเหล่านี้ ไม่มีสมบัติเหล่านี้ ได้ชื่อว่ามนุสสดิรัจฉาโน มนุษย์ที่จะไปเป็นเปรต *มนุสสเปโต* ทีนี้มนุษย์ที่จะไปเป็นเปรต คือมนุษย์จำพวกไหน? จำพวกที่ขโมย ลัก ฉกนั้น จำพวกที่เบียดเบียนเพื่อนมนุษย์ด้วยกันนั้นนะ แย่งชิงเอาสมบัติของผู้อื่นนั้นนะที่จะไปเป็นมนุสสเปโต มนุษย์ที่ไม่มีทาน ไม่มีภาวนา นั่นแหละที่จะไปเป็นเปรต หรือเป็นอสุรกาย นี่เรามองเห็นได้ง่ายๆ มนุษย์จำพวกไหนที่จะไปสู่สวรรค์ก็ดี มนุษย์จำพวกไหนที่จะไปสู่นรกก็ดี เราก็รู้ได้ง่ายๆ จำพวกที่จะไปสู่นรก มันไม่กลัวมันไม่เกรงความชั่ว มันมัวเมาทำแต่ความชั่ว นี่เรียกว่ามนุษย์ที่จะไปสู่นรก เรามองเห็นได้อย่างนี้

มนุษย์ที่จะไปสวรรค์นั้นเป็นมนุษย์ที่มีความยินดี เหมือนอย่างพวกเราถ้าหากว่าได้ยินข่าวว่าครูบาอาจารย์ หรือได้ยินข่าวว่าจะทำบุญให้ทาน ก็เกิดศรัทธาเลื่อมใสอยู่อย่างนี้เป็นต้น นี่ล้วนแล้วแต่เป็นผู้มีเทวธรรมอยู่ในใจของเรา มีเทวธรรมคือมีความละอายท่าน ในภาษิต ในตัวอรรถที่ท่านว่าไว้นะ **หิริ** แปลว่า ความละอายแก่บาป **โอตตัปปะ** ความสะดุ้งกลัวบาป อันนี้แหละเป็นเทวธรรมของคนเรา ของนางเทพธิดาหรือเทพบุตรอื่นๆ อันนี้เป็นธรรมของพวกเทพเหล่านี้แหละ เหมือนอย่างพวกเราได้พากันทำ นี่มันเห็นได้อย่างนี้ ถ้าหากว่าไม่มีศรัทธา ไม่มีความเชื่อความเลื่อมใสแล้วเป็นหนทางแห่งที่จะไปสู่ทุคติทั้งนั้น เป็นเปรตบ้าง เป็นอสุรกายบ้าง เป็นสัตว์เดรัจฉานบ้าง จำพวกนี้มันเป็นทุคติ ทีนี้เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน เหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เป็นทุคติไม่ใช่สุคติ

สุคติ หมายถึง **ผู้มีสมบัติ** หรือเป็นผู้มีทาน มีศีล มีภาวนานี้เรียกว่าสุคติ อยู่ที่ไหนล่ะ? นี่สุคติอยู่ที่ตัวของเรานี้ละ ที่กาย ที่วาจา ที่ใจของเรานี้ นี่! สุคติอยู่ที่นี่ เราลงมือทำลงไปมันก็ต้องได้รับผลไม่เสียหายไปที่ไหน หรือเราจะทำบุญอุทิศให้แก่บิดา มารดา หรือญาติพี่น้องของเราคนหนึ่งคนใด ถ้าหากว่าเราจะทำบุญอุทิศไปให้ปู่ย่าตายายของเราก็เหมือนกัน เมื่อเวลาเราทำแล้วก็อุทิศไปทางจิตใจของเรา ส่งไปให้ถึงบิดามารดาคนชื่อโน้นชื่อนี้ หรือญาติพี่น้องของเราชื่อโน้นชื่อนี้ **เราอุทิศด้วยจิต**

ของเราอย่างนี้สามารถที่จะไปถึงได้ นี่ให้พวกเราเข้าใจอย่างนี้เรียกว่าจำพวกที่จะไปเป็นเทวดา จำพวกที่จะไปทุคติมันก็อย่างว่านั่นแหละ มันรู้จักกันในปัจจุบันนั่นแหละ คิดดูบางคนเราไปชักชวน *"เอ้า! ทำบุญมั้ย ไปทำบุญด้วยกันเถอะ"* *"เอ้อไป! เราไม่ได้ทำแล้ว"* อย่างนั้นอย่างนี้ บางทีก็เย้ยหยันเราเลยทีเดียว *"เอ้า! ถ้าหากว่าไปทำบุญแล้วก็ขอตามหลังไปด้วยนะ"* อย่างนั้นอย่างนี้ นี่ก็เลยเย้ยหยันกันแบบนี้ก็มี นี่แสดงว่าเขาไม่ยินดีในส่วนบุญกุศลอะไร ถ้าหากว่าคนที่มีจิตศรัทธาแล้ว เมื่อเวลาชักชวนทำบุญก็เกิดศรัทธาเลื่อมใส ตามศรัทธาของเรา ตามอัธยาศัยของเรา ตามความสามารถของเรา เวลาเราทำลงไปแล้วก็ไม่เสียหายไปที่อื่น คอยรับเราอยู่โน่นแน่ะ ในข้างหน้าโน่นแน่ะ เมื่อเวลาเราสิ้นชีพวายชนม์แล้วก็ปรากฏขึ้นมาในขณะนั้นพร้อมเลยทีเดียว ตามสนองเราไป เป็นเพื่อนของเราไป ตลอดถึงที่สุดของเรา ถึงจุดหมายปลายทางของเรา เมื่อเวลาเราจะทำบุญกุศลเหล่าใดก็ตาม พยายามชำระจิตใจของเรา อย่าให้มันเศร้าหมองให้มันร่าเริงภูมิใจดีใจ

ท่านทุกคนก็ล้วนแล้วแต่เป็นผู้มีความปรารถนาดีอยากจะบำเพ็ญตน เมื่อเวลาได้ยินข่าวหรือได้ยินว่าครูบาอาจารย์มาอยู่ในที่นี้ชั่วครั้งชั่วคราว ก็รู้สึกว่ามีความยินดีมีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มิใช่ว่าเลื่อมใสกับครูบาอาจารย์เมื่อไหร่ล่ะ เลื่อมใสพระพุทธศาสนาต่างหาก ครูบาอาจารย์ก็เลื่อมใสปฏิบัติพระพุทธศาสนา หรือเทิดทูนพระพุทธศาสนาเหมือนกัน สำหรับพวกเราซึ่งเป็นพุทธบริษัทก็เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาเหมือนกัน เพราะฉะนั้น พวกเราจึงควรที่จะเชิดชูพระพุทธศาสนาของพวกเราให้วัฒนาถาวรสืบต่อไป

พระพุทธศาสนาไม่ได้อยู่ที่ผู้อื่น ก็อยู่ที่เรานี่ เพราะเหตุไรจึงว่าพระพุทธศาสนาอยู่ที่นี่ เพราะว่าพระพุทธเจ้าของเรานั้นได้บัญญัติไว้ในที่นี้ บัญญัติไว้ตามหนังสือที่เรียกว่าพระปริยัติธรรมนั้นก็มีที่ท่านบัญญัติไว้ตามตำรับตำรานั้น เรียกว่าพระปริยัติธรรมส่วนที่ปฏิบัติอันนี้เรียกว่าปฏิบัติ บัญญัติไว้โดยเฉพาะตัวของพวกเรา เพราะเหตุไรจึงว่าบัญญัติไว้ในที่นี้ สมกับดังภาษิตที่ท่านกล่าวไว้ว่า ฉะปัญญัติโย ขันธะปัญญัติอายตนะปัญญัติ ฉะ แปลว่าหก หกคืออะไร คือตานี้ ทั้งสองนี้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนี้ท่านบัญญัติไว้ในที่นี้ ไม่ได้บัญญัติไว้ที่อื่น เพราะฉะนั้นจึงว่าพระพุทธศาสนาอยู่ในที่นี้

อยู่ในตัวของพวกเรานี้ แต่ว่า **พวกเรามามองข้ามไปเสีย ว่าพระพุทธศาสนาก็คงจะอยู่ที่วัดวา หรืออยู่ที่พระว่าอย่างนั้นก็ดี แต่ว่าความเป็นจริงพระพุทธศาสนาก็อยู่ที่ตัวเรานี่ เราลงมือหรือตั้งใจปฏิบัติเมื่อไหร่ นั้นแหละจึงได้ชื่อว่าเป็นพระพุทธศาสนา**

"พุทธะ" คำนี้น่ะ *"ศาสนะ"* นี่แปลว่า *"คำสั่งสอน"* *"พุทธะ"* แปลว่า *"เป็นผู้รู้"* ใครเป็นคนรู้ ก็เรานี่แหละ เรื่องของใจของพวกเรานี้แหละ เป็นหน้าที่รู้จักดีหรือรู้จักชั่ว นี่เรียกว่าพุทธะ ศาสนะ แปลว่าคำสั่งสอน พระพุทธเจ้าสั่งสอนให้พวกเราปฏิบัติ ปฏิบัติที่กาย ที่วาจา ที่ใจของเรานี้แหละ กายของเราจะปฏิบัติยังไง กายของเรามีการกราบไหว้ ระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นี่เรียกว่ากาย เรากราบลงครั้งหนึ่งก็นึกพุทโธ กราบลงครั้งที่สองก็นึกว่าธัมโม กราบลงครั้งที่สามก็นึกว่าสังโฆ นี่เรียกว่าพวกเราเป็นผู้ปฏิบัติธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า นี่แหละจึงได้ชื่อว่าพระพุทธศาสนามี มีอยู่ที่ตัวของเรา ไม่ได้อยู่นอกเหนือจากตัวเรา ถ้าอยู่นอกจากเราไปก็เรียกพระปริยัติธรรมอย่างที่ได้อธิบายมา

แต่ว่าความจริงนั้นน่ะ ให้พวกเราน้อมเข้ามา **โอปนยิโก** นั้น ก็ท่านก็ว่า **โอปนยิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ โอปนยิโก** ให้น้อมเข้ามาสู่ใจของเรา น้อมเข้ามาสู่ตัวของเรานี้แหละ ให้เห็น ให้รู้ อยู่ที่นี้ พระพุทธก็เห็นอยู่ที่นี่ พระธรรมก็เห็นอยู่ที่นี่ พระอริยสงฆ์เจ้าทั้งหลายก็รวมอยู่ที่นี่ รวมลงเป็นเอกะสมังคี เรียกว่าการประชุมอยู่ในที่นี่ นี้จึงควรที่พวกเราจะประพฤติปฏิบัติ ปฏิบัติตัวของเรานี้แหละ กายของเรากราบไหว้ ใจของเราระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ น้อมไปสู่พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ น้อมไปที่ไหน? ดูเหมือนน้อมเข้ามา น้อมเข้ามาสู่ที่ใจ น้อมไปหาใจนั่นเอง หาอยู่ที่ไหน? หาอยู่ที่ใจของเรานี่ นี้พระพุทธศาสนามีอยู่ที่นี่ เราควรที่จะพิจารณาให้เห็น ที่ท่านแสดงไว้ว่า ทุกขัง อนิจจัง อนัตตา นั่นน่ะมีอยู่ที่ไหน? ทุกขัง ก็คือ ความทุกข์เกิดขึ้นภายในเจ้าของ คือพวกเรานั่นแหละ บางทีก็เจ็บหัวปวดท้อง บางทีก็เจ็บตามสรรพางค์กายของเราทุกส่วนนั้นแหละ นี่เรียกว่าทุกข์ ทุกข์ที่เกิดขึ้น พระพุทธเจ้าแสดงเรื่องทุกข์ ทุกข์อยู่ที่ไหน ทุกข์อยู่ที่กายที่ใจของเรานี่แหละ ให้ดูในที่นี้ นอกจากนั้นก็เป็นดินฟ้าอากาศไปต่างหาก แต่ทีนี้ท่านให้น้อมเข้ามาสู่ที่ตัว

ของเรา นี้ปฏิบัติอยู่ในที่นี้ พระพุทธศาสนา จึงจะเห็นเป็นของจริงอยู่ที่นี้

เมื่อเวลาพิจารณาเห็นทุกขัง อนิจจัง อนัตตา อนิจจังคือของไม่เที่ยง เกิดขึ้นมา หรือจะว่าเที่ยงก็ได้ มันอยากเจ็บมันก็เจ็บจริง มันอยากปวดก็ปวดจริงอันนี้เป็นเอง นี้เรียกว่า เป็นของเที่ยงแท้แน่นอน นี้เรียกว่าสัจจะความเป็นของจริง มันไม่อยากเจ็บมันก็ไม่เจ็บ เป็นอยู่อย่างนี้แต่ไหนแต่ไรมา ไม่มีใครเว้นได้ มีอยู่ทุกคน มีอยู่เฉพาะตัวของบุคคลนั้น มีอยู่ทุกแห่ง นี้เรียกว่า ทุกข์ เรียกว่าอนิจจัง ไม่เที่ยง บางทีก็แปรปรวนไปเป็นอย่างอื่น

ขั้นแรกก็เกิดขึ้นมา เรียกว่าชาติ *ชาติ* ความเกิด *ชรา* ความแก่ *พยาธิ* ความเจ็บไข้ *มรณะ* ความตาย เป็นอยู่อย่างนี้ อยู่ที่ไหนมีอยู่ที่ไหน ก็มีอยู่ที่กายที่ใจของพวกเรานี้ ให้เห็นทุกข์นี้เรียกว่าสัจธรรม เป็นของจริง รู้จักสิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่ที่กายที่ใจของเรานี้ ได้ชื่อว่ารู้ธรรม เห็นธรรม แต่ว่าปัญญาของเรายังไม่แจ่มชัด ยังไม่รู้ชัดเจน เป็นแต่เพียงว่าอนุมานหรือคาดหมายอยู่เฉยๆ ถ้าหากว่าเห็นสภาพความเป็นจริงของสิ่งเหล่านี้นั้นแหละเห็นมันเกิด มันดับ มันแตก มันทำลาย เห็นอยู่ทัศนะทางใจของเรา เห็นเป็นจริงอยู่อย่างนั้น จนพวกเราปฏิบัติไป จิตของเรา สงบ เยือกสบายเย็น นั้นแหละ จนให้เกิดนิพพิทาความเบื่อหน่ายในสังขาร หรือความเบื่อหน่ายในกายของตนเอง กายอันนี้แหละมันเป็นอสรพิษอย่างหนึ่ง คอยที่จะกัดคอยที่จะตอดเราอยู่ตลอดเวลา ทำใจของตนให้เดือดร้อนอยู่อย่างนั้น เดี๋ยวสิ่งโน้นเกิดขึ้นมา เดี๋ยวสิ่งนี้เกิดขึ้นมา ปรากฏอยู่ในตัวของเรา เดี๋ยวอารมณ์ที่น่าชอบใจก็พลอยยินดี อารมณ์ที่ไม่น่าชอบใจก็เลยเกิดความหงุดหงิดขึ้นมา ไม่พอใจ นี้มันเป็นอยู่อย่างนี้ สลับซับซ้อนอยู่ **นี้ท่านจึงให้พิจารณากาย พิจารณาใจ พิจารณาในสิ่งที่มี ไม่พิจารณาในสิ่งที่ไม่มี สิ่งไหนมีท่านให้พิจารณาสิ่งนั้น มันเกิดมันดับ** เดี๋ยวมันก็เกิด มันก็ดับอยู่อย่างนั้น

อะไรมันเกิด เอ้า! ในขณะนี้เราปกติไม่มีอะไร โรคภัยไข้เจ็บอะไรก็ไม่มี ต่อไปโรคภัยไข้เจ็บก็เกิดขึ้นมา เจ็บปวดตามสรรพางค์กายของเรา บางทีก็เจ็บแขน บางทีก็เจ็บขา บางทีก็ปวดหัวตัวร้อนอยู่อย่างนั้น มันไม่เที่ยงไม่แน่นอน เมื่อเวลามาพิจารณาเห็นความเป็นจริงของกายอย่างนี้ กายมันเป็นอสรพิษคอยที่จะทำลายคุณงามความดีของเรา ให้นึกถึงคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ก็ไม่ได้ เวลานึกพระพุทธ พระธรรม

พระสงฆ์ขึ้นมา ก็มีอุปสรรคเกิดขึ้นมา เอ้า! เราเจ็บ เราปวด เรานึกไม่ได้ เราเจ็บ เรานึกไม่ได้ มันเป็นอุปสรรคอันหนึ่ง ขัดขวางต่อคุณงามความดีของเรานี้ มันเป็นอยู่อย่างนั้น นี้ไม่ว่าแต่ใครทั้งนั้น เต็มไปหมดทั้งโลกเลยทีเดียว ไม่มีทางที่จะเว้นที่จะหลีกได้ เป็นอยู่อย่างนี้ แต่ว่าพวกเรามองข้ามไปเสีย เอ้า! เพลินไปเสียก็ลืมไปเสีย นี้เรียกว่า อิริยาบถบังทุกข์ บังอยู่อย่างนั้นเราไม่ระลึกได้ซะที เอ้า! มันเจ็บก็พอเมื่อเวลามันเจ็บก็นึกขึ้นได้แพล็บเดียวเท่านั้นนะ เดี๋ยวก็คิดอย่างอื่นไปเป็นอยู่อย่างนี้ **เราลืม เราหลง หลงทุกข์ ไม่ได้พิจารณาทุกข์ เมื่อทุกข์เกิดมาก็ไม่อยากดู ไม่อยากมองมันเพราะว่าเราไม่พอใจ ไม่ยินดีในทุกข์ อยากจะหาแต่สุขอย่างเดียว** เมื่อเวลามันเจ็บก็อยากให้มันหายไปเสีย ไม่อยากให้มันเจ็บก็ไม่ได้ ก็หาหยูกหายามารักษาพยาบาลอยู่อย่างนั้น เวลารักษาพยาบาลหายไปแล้วก็ดีอกดีใจเพลิดเพลินนึกว่าตนของตนจะไม่มีโรคภัยไข้เจ็บอะไรเกิดขึ้นเฉพาะกายของเรา นี้หลงอยู่อย่างนั้นพวกเรา นี้เรียกว่าความหลงเราไม่มองดู

พระพุทธเจ้าท่านให้พิจารณาทุกข์ เมื่อเวลาทุกข์มันเกิดขึ้นมาก็ให้ดู ให้พิจารณาเอา ชาติความเกิดมันก็เป็นทุกข์อยู่อย่างนี้ ชราความแก่มันก็เป็นทุกข์อยู่อย่างนี้ พยาธิความเจ็บไข้มันก็เป็นทุกข์อยู่อย่างนี้ มรณะความตายมันก็เป็นทุกข์อยู่อย่างนี้ เป็นเพราะอะไร เป็นเพราะว่าเราทำกรรมเอาไว้มาแต่ชาติก่อนโน้น เราทำเอาไว้อย่างไรเราก็ได้รับผลอย่างนั้น สมกับภาษิตที่ท่านกล่าวไว้ว่า **ยาทิสัง วะปะเต พีชัง ตาทิสัง ละภะเต ผะลัง** บุคคลหว่านพืชเช่นไรก็ได้รับผลเช่นนั้น นี้หมายความว่าเราลงมือทำลงไป กรรมอันใดที่เราทำ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม นี้เมื่อเวลาเราลงมือทำลงไปแล้ว เราต้องได้รับผลมันเป็นอย่างนั้น ทำความชั่วลงไปอย่างนี้เราก็ได้รับผลชั่ว เหมือนที่เราได้รับเสวยอยู่นี้แหละ ความทุกข์แต่ละคนก็ย่อมมี ความทุกข์ร้อนหรือโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียนแล้วแต่ว่าใครจะทำมากหรือน้อย ใครทำมาก ส่วนความทุกข์ก็มาก หรือเบียดเบียนสัตว์เหล่านี้เป็นต้น เราทำลายชีวิตหรือเบียดเบียนร่างกายทำลายร่างกายของเขาให้ลำบากอย่างนี้ ผลอันนั้นแหละมันสะท้อนคืนมาสู่ตัวเรา เราก็พลอยที่จะได้รับผลเหมือนกันนั้นแหละ เหมือนอย่างที่เราลงมือทำเอาไว้นั้น นี้เรียกว่ากรรมชั่ว

กรรมดีที่นี้นะ เราลงมือทำลงไปปราศจากความเศร้าหมองแห่งใจนั้นเอง ทำด้วยความบริสุทธิ์นั้นนะ จึงได้ชื่อว่าเป็นกรรมที่ดี ปราศจากมลทิน ไม่มีอะไรที่จะมาเจือปนอยู่ภายในจิตของเรา ทำสิ่งไหนก็ทำแต่สิ่งที่บริสุทธิ์ทั้งนั้น เมื่อเวลาให้ผลแก่พวกเรา มันก็เป็นที่พอใจหรือเป็นที่สบายแก่ใจเรา เหมือนอย่างที่พระพากุละนั้นนะท่านเคยให้ทานแต่ชาติก่อนโน้นมาก่อนแล้ว ท่านเคยได้ถวายทานยาให้แก่ภิกษุทั้งหลาย มีภิกษุจำพวกหนึ่งไปบำเพ็ญอยู่ในป่าไม้ตะเคียนเมื่อบำเพ็ญไปในฤดูฝนก็ฝนตก ต้นไม้ก็ผลิดอกออกผลมา เมื่อเวลาร่วงโรยลงมาก็เลยกลายเป็นพิษ เมื่อเวลากลายเป็นพิษทำให้ภิกษุเหล่านั้นเจ็บปวด ต่อมาเมื่อเวลามีการเจ็บป่วยก็ประกอบความพากความเพียรไม่ได้ ได้รับแต่ความทุกข์อยู่อย่างนั้น ต่อมาพระพากุละซึ่งท่านเป็นฤาษีอยู่ในเขาสุคันธมาส ท่านมาพิจารณาเห็นภิกษุเหล่านั้นไปประกอบความพากความเพียรอยู่ในป่า ก็เห็นความลำบาก พระฤาษีนั้นก็เลยนำยามาถวายภิกษุเหล่านั้นเมื่อเวลานำยามาถวายภิกษุเหล่านั้น ภิกษุเหล่านั้นก็ได้รับฉันยาเหล่านั้น ก็เลยหายจากโรคภัย เมื่อเวลาหายจากโรคภัยแล้ว ต่างองค์ต่างเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติคุณงามความดี ปฏิบัติธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ เมื่อเวลาได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วก็ดับขันธ์ เมื่อเวลาดับขันธ์ก็เข้าสู่พระปรินิพพาน ส่วนพระพากุละนั้นท่านเป็นฤาษี ยังไม่ได้พ้นจากทุกข์ ยังเวียนวนอยู่ในวัฏสงสารอันนี้อยู่ ต่อมากลับชาติจากเป็นฤาษีนั้น มาเกิดเป็นมนุษย์เรานี้แหละ มาเกิดแล้วก็มีศรัทธาบวชในพระพุทธศาสนา เมื่อเวลาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วก็ประกอบความพากความเพียร ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บอะไรเกิดขึ้นซะที จนไม่รู้จักว่าความเจ็บมันเป็นยังไงไม่รู้จัก

(พรเทพ ทิพยพรเกษม – ถอดเทป)

รู้กายรู้ใจได้ชื่อว่ารู้ธรรม

ณ วัดป่าแม่เมืองหลวง อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

๓ มีนาคม ๒๕๒๙

พวกเราเลิกกันเสียนะ ตัดผีกันทิ้งเสีย ไม่ให้มี ไหว้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เท่านี้แหละจะเจริญรุ่งเรืองต่อไป นี้แหละพวกเรานานๆ มีครูบาอาจารย์มาโปรดพวกเรา **ครูบาอาจารย์ของเราท่านสอนสืบเนื่องกันมาให้พิจารณาอะไร? พิจารณากาย สำคัญอยู่ตรงนี้ พิจารณากายให้ได้ ดูกายให้เห็นความเป็นจริงของกาย เพราะว่าธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้า รวบรวมอยู่ที่กายของเราทั้งหมด ที่ใจของเราทั้งหมด** สำคัญอยู่ที่นี้ แต่ส่วนอื่นๆ มันเป็นปลีกย่อยออกไป เป็นส่วนของปัญญาที่เราจะหยั่งรู้หยั่งเห็น หรือตามรู้ตามเห็น เวลาความจริงแล้ว ต้นของมันจริงๆ อยู่ที่กายของเราใจของเรา เพราะฉะนั้นท่านจึงให้พิจารณาจุดนี้ให้มาก ให้มันเห็นความเป็นจริง มันสงบหรือไม่สงบ มันก็อยู่ที่ใจของเรา

เราต้องอาศัยความอดทนด้วย ขันติ อดทน เวทนามันเกิดมันเป็นอยู่อย่างนั้นแต่ไหนแต่ไรมา แต่ว่าเราสู้เอาทนเอา เอามันเลย ตายเลย เราคิดอย่างนั้น ตายก็ให้มันตายไปจริงๆ ขอมอบกายถวายชีวิตตลอดทั้งจิตใจของเราในพระรัตนตรัย เราไม่จำเป็นที่จะรีบกระเสือกกระสนอยากรู้อันนั้นอันนี้ ไม่จำเป็น ดูที่นี้ อยากรู้ก็รู้อยู่ที่นี้ รู้กายรู้ใจของเรา เห็นกายเห็นใจของเรา ทั้งรู้ทั้งเห็นว่ามันเป็นธาตุอยู่อย่างนั้น เราจะมายึดเหนี่ยวเอาธาตุอันนี้ไว้ไม่ได้ มันไม่ได้เป็นสมบัติของเรา ธาตุอันนี้มันเป็นสมบัติ

ของแผ่นดิน ของดินฟ้าอากาศ ไม่ใช่ตัวใช่ตนของเรา สมบัติของเราอันแท้จริง มันอยู่ที่กายที่ใจนี่แหละ **ถ้าพิจารณากายเห็นกายแล้วก็รู้จักธรรมเห็นธรรม นี้เรียกว่ารู้ธรรม ถ้าพิจารณารู้เห็นใจของตนแล้วได้ชื่อว่ารู้ธรรม รู้นามธรรมหรือจะเรียกว่า อมตธรรมก็ดี**

เพราะฉะนั้นธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้า ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ สรุปลงที่กาย วาจา ใจ นี่ท่านให้พิจารณาจุดนี้ให้มากๆ มันหลงมาเกิดมาแก่มาเจ็บมาตายอยู่ก็เพราะไม่รู้เรื่องของกายนั้น ไม่รู้เรื่องของใจนั้น เพราะเหตุนั้นเป็นเหตุให้ก่อชาติก่อภพอยู่ไม่ได้หยุดได้หย่อน เป็นนิสัยเป็นปัจจัยอยู่ตลอดมา ทำให้เสียเวลาอยู่นี้ท่านจึงจัดชื่อว่าเป็นวัฏฏะ มันหมุนเวียนอยู่อย่างนี้ แต่ว่าขันธ์อันนี้น่ะมันทุกข์เหลือเกิน จะว่าทุกข์ก็ได้ จะว่าไม่ทุกข์ก็ได้ **ถ้าใจของเราไปยึดถือเมื่อไหร่ก็เป็นทุกข์อยู่เมื่อนั้น ถ้าใจของเราไม่ไปยึดถือเรื่องของกายมันก็ไม่ทุกข์** ปล่อยวางกัน มันเป็นคนละอย่าง กายก็ต่างหาก ใจของเราก็ต่างหาก ไม่ใช่ของอันเดียวกัน ถ้าหากว่ามันเป็นของอันเดียวกัน มันก็คงจะไม่ทอดทิ้งไว้ในโลกนี้ มันก็คงจะติดตามไปจนตลอดสุคติสวรรค์นิพพานโน้น คงจะไม่มีค้างอยู่นี้ **ที่มันไม่พ้นทุกข์ก็เพราะว่ามันแก้กายไม่ได้ ไม่รู้จักกายไม่รู้จักใจนั้น**

เมื่อเวลารู้จักกายซึ่งเป็นสภาพความเป็นจริงแล้ว เห็นความแตกดับทำลายอยู่แล้วนั้น มันก็ปล่อยวางอันนั้น เรื่องของใจของเรา มันก็ไม่ไปเชื่อจิตสังขาร คือความปรุงแต่งอยู่ในสังขารนั้น ไม่เชื่อมันไม่ปล่อยไม่ไปตาม ฝึกฝนอบรมขัดเกลาหรือหล่อหลอมให้มันเป็นแท่งเดียวกันเป็นใจดวงเดียว ให้เป็นอมตธรรม คือเป็นของไม่ตาย เอาในจุดนี้ที่มันคิดมันปรุงนั้น มันเป็นเรื่องจิตสังขารต่างหาก เรามันวิ่งไปตามสิ่งเหล่านั้น มันหลอกลวงเราอยู่นับชาตินับภพไม่ได้ ก็ล้วนแล้วแต่มันเป็นอยู่อย่างนั้นแต่ไหนแต่ไรมา เพราะฉะนั้นท่านจึงให้ตัดเสียซึ่งกงกรรมอันนี้ที่เรียกว่าจิตสังขาร มันหมุนอยู่หรือวัฏฏะ มันก็เหมือนๆ กัน เป็นอันเดียวกัน มันหมุนอยู่อย่างนี้หมุนไม่รู้หยุด สิ่งที่หมุนไม่รู้หยุดนั้นเรียกว่า วัฏฏะ หรือจิตสังขาร ถ้ามันหยุดหมุนแล้วมันรวมลงอยู่เป็นเอกัคตาจิตแล้วอยู่ในอมตธรรมแล้ว เป็นธรรมอันล้วนๆ แล้วก็ไม่มีอะไรอื่น ไม่มีสมมติสัตว์บุคคลเป็นธรรมอันบริสุทธิ์หาที่จะเสมอเหมือนไม่มี

เราต้องการอย่างนี้ เพราะเหตุนั้นเราจึงอุตส่าห์พยายามฝ่าฟัน ละบ้านช่องของตนออกมา ละบิดามารดาออกมาเพื่อปฏิบัติ เพื่อต้องการอยากจะรู้สิ่งเหล่านี้ หรือรู้ธรรมอันเป็นจริงที่มีอยู่ในตัวของเรา **ธรรมมีอยู่แต่ว่าเรามองข้ามไปซะ มันก็เลยไม่เห็นธรรม เราพยายามดูสิ่งที่มีอยู่ในตัวของเรา รู้กายเห็นกาย รู้จิตเห็นจิต รู้ใจเห็นใจ** เห็นอยู่ในที่นี้ รู้ความเป็นจริงอยู่ที่นี้ กายมันเป็นอย่างนั้น จิตมันเป็นอย่างนั้น ใจมันเป็นอย่างนั้น กายมันก็แตกดับทำลายอยู่อย่างนั้น เห็นเป็นจริงอยู่อย่างนั้น ทั้งเราทั้งเขาของผู้อื่นก็เห็นอยู่ เราก็เหมือนกันกับเขา ทำลายอยู่เหมือนกัน แต่ว่าไม่ทันถึงกาลถึงเวลามันก็ยังอยู่ มันเป็นอยู่อย่างนั้น ถ้าถึงกาลถึงเวลามันแล้วมันก็ไปเหมือนกันทั้งหมด มันเป็นอยู่อย่างนี้

เมื่อเวลาเห็นความเป็นจริงของกายอย่างนี้มันก็เกิดนิพพิทา ความเบื่อหน่ายในกาย ไม่ได้ยึดกาย ไม่ถือกาย ละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา ความสงสัยดั้งเดิมในกายของเรา ไม่ได้ยึดไม่ถืออีก เพราะว่ามันหายความสงสัยแล้ว มันไม่มีความสงสัยในกายอีกเห็นความเป็นจริงอยู่อย่างนั้น นี่เรียกว่าเห็นธรรม รูปธรรมคือกาย นามธรรม ก็คือใจนั่นเอง นามธรรมอันนั้นมันมีอยู่ ๒ นัย ที่เรียกว่าจิตสังขาร มันหมุนเวียนปรุงแต่งอยู่อย่างนั้น นี่ท่านสมมติขึ้นมาเรียกว่าจิตสังขาร ปรุงไม่ได้หยุดได้หย่อน เรียกว่าจิตสังขาร หรือจะเรียกว่าวัฏฏะก็ได้ เห็นเป็นจริงอยู่อย่างนั้น มันหมุนอยู่อย่างนั้นตลอด นับชาตินับภพไม่ได้ที่เราเป็นมา ไม่ใช่ว่าแต่เฉพาะฆราวาสของเรา ตลอดทั้งผู้ที่พูดอยู่นี้ก็เหมือนกัน เพราะฉะนั้นมันจึงมาเกิดแก่เจ็บตาย ยังไม่หลุดไม่พ้นถ้ามันหลุดพ้นไปแล้วมันก็ไม่ได้มาพูดกันอย่างนี้ มันเป็นอยู่อย่างนี้เมื่อเวลาเห็นความจริงอยู่อย่างนี้ เราก็จะเบื่อหน่าย

แต่ทีนี้เรามาพิจารณาใจของเรา ใจของเราเป็นของที่รู้ความเป็นจริงอยู่ตลอดเวลารู้อยู่ตลอด ไม่ได้อ้างกาลอ้างเวลารู้อยู่อย่างนั้น ทั้งหลับทั้งตื่น ตื่นก็รู้ หลับก็รู้อยู่อย่างนั้นนี่เป็นของเป็นจริงอยู่ เป็นสัจธรรม เรามาพิจารณาอย่างนี้ จึงจะเห็นความจริงของตัวของตัวเอง พระพุทธเจ้าหรือพระอริยเจ้าของเราก็เหมือนกัน ท่านก็มารู้อยู่เห็นอยู่อย่างนั้น เพราะฉะนั้นท่านจึงไม่ติดไม่ข้องอยู่ ท่านเบื่อหน่ายในสิ่งเหล่านี้ เห็นทุกข์

เห็นภัยในวัฏสงสาร ไม่ใยดีที่จะอยู่ ไม่ใยดีที่จะเกิดแก่เจ็บตายอยู่ ท่านเบื่ออย่างนั้น **เมื่อเวลาเราพิจารณาเห็นสภาพความเป็นจริง มันเบื่อเอง มันปล่อยวางเอง ขอแต่ว่าพิจารณาให้ติดต่อกันเรื่อยๆ ไป** นี้ถึงจะมีคุณค่าที่เราเกิดมาเพื่อแสวงหาความพ้นทุกข์เอาอย่างนี้

ถึงแม้ว่าเราไม่มีปัญญามาก ขอแต่ว่ารู้กายรู้ใจของเราเท่านั้นก็พอ เราไม่ได้ปฏิสัมภิทา คือความแตกฉานในอรรถธรรม เราไม่ได้ อันนั้นมันไม่เป็นอุปนิสัยหรือวาสนาของเรา แล้วแต่ท่านผู้ใดที่จะเคยปฏิบัติเอาไว้หรือเคยบำเพ็ญไว้ ก่อนที่จะดับแม้ไม่ได้ปฏิสัมภิทาก็พ้นทุกข์ไปได้เหมือนกัน **ขอแต่ว่ารู้ความจริงเท่านี้ก็พอ เห็นกายเห็นใจ เห็นความจริงอยู่อย่างนี้ ก็พอที่จะพ้นทุกข์ไปได้ ขอแต่ว่าอย่าประมาทเท่านั้น** ถ้าหากว่าเราประมาทเมื่อใดก็จะเป็นอยู่อย่างนี้ตลอดไป มาเกิดแก่เจ็บตายอยู่นี้แหละ เพราะฉะนั้นท่านจึงไม่ให้ประมาท ให้พิจารณาอยู่เรื่อยๆ

เหมือนอย่างที่เคยแสดงไว้ พระพุทธเจ้าถามพระอานนท์ว่า *"ดูก่อนอานนท์พิจารณาความตายวันละกี่หน"* พระอานนท์เถรเจ้าท่านก็ตอบว่า *"วันละ ๑๐๐ หน"* *"โอ้ อานนท์ยังประมาทอยู่ เราตถาคตพิจารณาความตายอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก"* นี้เราต้องพิจารณาให้มาก ลมหายใจเข้าออก พิจารณาอยู่อย่างนั้น เห็นความตายอยู่อย่างนั้น เห็นเป็นจริงอยู่อย่างนั้น เห็นด้วยทัศนะทางใจ เห็นความเป็นจริงนี้แหละจึงจะเป็นหนทางที่จะนำตนให้พ้นทุกข์ได้ นอกเหนือจากนี้ไป มันก็เป็นความรู้รอบตัวสำหรับผู้มีสติปัญญามาก เพราะท่านได้บำเพ็ญเอาไว้ แต่ว่าพระอริยเจ้าทั้งหลายก็ไม่เหมือนกัน บางท่านบางองค์มีสติปัญญาเฉียบแหลม บางท่านบางองค์ก็มีสติปัญญาพอปานกลาง บางท่านบางองค์ก็ไม่มีปัญญา สอนคนอื่นก็ไม่ได้ เช่น ตัวอย่าง สุกขวิปัสสโกเป็นต้น ท่านไม่สอนใครทั้งนั้น สอนตัวเองนั้นท่านก็พ้นจากทุกข์ได้เหมือนกัน

ผู้ที่ไม่มีปัญญาก็เพราะว่าท่านไม่ได้บำเพ็ญเอาไว้ เช่นตัวอย่าง พระจูฬปันถกะท่านไม่ได้บำเพ็ญเอาไว้ ท่านก็ไม่รู้อะไร แต่ว่าความพ้นทุกข์ของท่านก็มี สำเร็จเป็นพระอรหันต์ได้ แต่ในครั้งพุทธกาล มีพระเถระ เรียนพระไตรปิฎกจบทั้ง ๓ ไตรปิฎก แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังไม่พ้นทุกข์ได้ มีปัญญาขนาดไหน มีแต่ความรู้ในพระปริยัติธรรม

มันก็ไม่สำเร็จ เรียนพระไตรปิฎกจบก็ยังไม่พ้นจากนรก ยังไปตกนรกได้ จูฬปันถกะไม่ได้เรียนจบพระไตรปิฎก ท่านดับขันธ์แล้วเข้าสู่พระปรินิพพานได้ มันเป็นอย่างนั้น **เราจะเข้าใจว่าท่านเทศน์แตกฉานในปฏิสัมภิทา หรือแสดงธรรมให้กว้างขวางได้ นึกว่าจะสำเร็จหรือพ้นจากทุกข์อย่างนั้นก็ยังไม่ถูก ที่พ้นทุกข์ก็มี ที่ไม่พ้นทุกข์ก็มี** มันเป็นอย่างนั้น ความรู้ในพระปริยัติ ความรู้ในพระปรมัตถ์นั้นก็อีกประเภทหนึ่ง ท่านได้สำเร็จไปเลยทีเดียว

พวกเราจะไปน้อยอกน้อยใจว่าเราไม่มีปัญญาแตกฉานอย่างนั้นอย่างนี้ อย่าไปนึก ขอแต่ว่าขอพิจารณากาย วาจา ใจ ให้มันมากๆ ให้มันเห็นความเป็นจริง นี่เป็นต้นตอของสิ่งทั้งปวง หรือเป็นต้นตอของวัฏฏะอยู่ในตัวของเรา มันยึดมันถืออยู่ มันไม่อยากเจ็บไม่อยากป่วย เมื่อเวลามันเจ็บมันปวดขึ้นมาก็อยากหาทางหลบหลีก ไม่ต่อสู้ เช่นตัวอย่าง การนั่งภาวนา เมื่อเวลานั่งไปๆ เราตั้งสัตย์ไว้แท้ๆ ก็ยังให้เสียสัตย์ของเรา เป็นอย่างนั้น เราตั้งสัตย์ว่าเราจะนั่งเท่านั้นชั่วโมงเท่านี้นาทีอย่างนี้ บางทีเวทนามันกล้าขึ้นมาสติของเรามันอ่อน ขันติความอดทนของเรามันก็อ่อนสู้ไม่ไหว ผลสุดท้ายก็เลยถอยออก **เมื่อเวลาตนของตนตั้งสัตย์เอาไว้แล้ว ก็ต้องทำให้มันได้ตามสัตย์ที่ตั้งเอาไว้ ให้มันได้เสียก่อน ถึงแม้ว่าไม่ได้อย่างใดก็ตาม ขอให้มันได้ตามสัตย์ที่ตั้งเอาไว้ยังเป็นการดี ยังเป็นการชำระความชั่วออกประเภทหนึ่งได้เหมือนกัน** นี่เราอย่าไปหลงเชื่อ ถ้าหากว่าเราตั้งสัตย์ไว้แล้ว ถึงแม้ว่าใจมันจะไปจดจ่อว่า ถึงสัตย์แล้วมันจะถึงก็ช่างมัน แต่ว่าเราอุตส่าห์อดทนมาฝ่าฟันได้เท่านี้ก็พอ ให้มันจริงอยู่อย่างนั้น นี่เรียกว่า **สัจจะ**–ความจริง มันมีอยู่อย่างนั้น เราทำเอาไว้แล้วก็ต้องให้มันจริง ถึงแม้ว่าไม่สำเร็จไม่เป็นอะไรก็ช่าง ขอให้ได้ตามความสัตย์ของเราเท่านี้ก็ยังเป็นการดี ต่อไปมันก็จะเป็นความสัตย์ความจริงของเราโดยตรง นี่เอาอย่างนี้

ไปอยู่ที่ไหน กลับไปบ้านไปช่องของเราก็พิจารณาอันเดียวนี้แหละ มาอยู่มาบำเพ็ญก็พิจารณาอันเดียวนี้แหละ สิ่งที่เราเคยพิจารณา มันจะวิตกวิจารไปค้นคว้าไปก็ให้มันไป **เมื่อเวลาค้นคว้าออกข้างนอกก็พยายามย้อนกลับเข้ามาค้นคว้าข้างใน ดูกาย ดูจิต ดูข้างนอกดูข้างใน เห็นข้างนอกก็น้อมเข้ามาสู่ข้างใน** เช่นตัวอย่างมันเห็น

อยู่ข้างนอก สมมติว่าเห็นซากศพคนตายอยู่ข้างนอกก็น้อมเข้ามาสู่ตัวของเราเอง ตัวของเราก็เหมือนกันอย่างนี้ เป็นจริงอยู่อย่างนี้ให้เห็นเป็นจริงอยู่อย่างนี้ ท่านจึงเรียกว่า *โอปนยิโก* ให้น้อมเข้ามาสู่ตัว ให้น้อมเข้ามาสู่ใจของเรา ให้เห็นเป็นจริงจนตลอดมันคลี่คลายออก ให้เห็นชัดเจนในตัวของเราเอง ลืมตาก็เห็น หลับตาอยู่ก็เห็นอยู่อย่างนั้น เมื่อเวลาตาเราเห็นเป็นจริงอยู่อย่างนั้น ลืมตาขึ้นก็เห็นอยู่อย่างนั้น เมื่อเวลาเห็นความเป็นจริงอยู่ เราก็แยกออกไปอีก พิจารณาเอาปัญญาของเราแยกออกไปอนุมานเอาเสียก่อน

กายของเรามันประกอบด้วยอะไร? ประกอบด้วยธาตุทั้งสี่ ธาตุทั้งสี่ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เหล่านี้ แยกออกไปเป็นส่วนๆ ลมมันก็ไปเป็นลม ดินก็ไปเป็นดิน ไฟก็ไปเป็นไฟ ให้มันเป็นจริง แยกออกไปอยู่อย่างนั้น พอเมื่อเวลาเราแยกออกจากกายของเรา แยกกายออกไปเป็นธาตุแล้ว ยังอะไรเหลืออยู่? ยังมีอะไรอะไรเป็นสิ่งที่แยกออกไป? อะไรเป็นคนรู้? อะไรเป็นคนเห็น? เราต้องน้อมเข้ามาหาผู้รู้ผู้เห็นนั้นนะ มันเป็นธาตุไปหมดแล้ว ยังเหลือแต่ใจของเราอย่างเดียว ใจอันบริสุทธิ์นั้นเป็นจริงอยู่อย่างนั้น รู้ความเป็นจริงอยู่อย่างนั้น เห็นอยู่อย่างนั้น กลั่นกรองให้เป็นของที่บริสุทธิ์ ให้เป็นรูปเป็นก้อนขึ้นมา ถ้าหากว่าอันนี้มันเป็นเรื่องของสมมติมาพูดเฉยๆ คำที่ว่า เป็นก้อนเป็นแท่งขึ้นมา มันเป็นเรื่องของสมมติว่ากันเฉยๆ แต่ว่าความรู้อันนี้มันไม่มีอยู่ในสมมติ ใครสมมติก็จริงอยู่อย่างนั้น ใครไม่สมมติมันก็จริงอยู่อย่างนั้น เพราะฉะนั้นท่านจึงว่าเป็นของจริง ใครสมมติก็จริง ไม่สมมติก็จริง มันเป็นจริงอยู่อย่างนั้น นี้ได้ชื่อว่าสัจธรรม เป็นของจริงอยู่อย่างนั้น

เราอย่าเพิ่งไปมองดูที่อื่น พยายามจดจ่ออยู่ในจุดนี้อย่างเดียว รู้อยู่ในที่นี้อย่างเดียว นี้จึงจะเป็นนักปฏิบัติหาความพ้นทุกข์ จะได้เรียกว่าเป็นผู้ *อุชุปฏิปันโน* เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ *ญายปฏิปันโน* เป็นผู้ปฏิบัติเป็นธรรม *สามีจิปฏิปันโน* เป็นผู้ปฏิบัติสมควร บุคคลผู้ปฏิบัติจะพึงรู้เฉพาะตัวนั้น เป็นเรื่องของ *ปัจจัตตัง* รู้เฉพาะตัว เห็นเฉพาะตัว เราจะหยิบเอาอวดอ้างคนอื่นไม่ได้ ไม่ใช่จะหยิบยกอวดอ้างด้วยวัตถุอะไร หยิบยกอวดอ้างได้ทางทัศนะภายในต่างหาก เราจะไม่น้อยใจ

เราจะไม่เสียใจ ไม่ดีใจ มันภูมิใจอยู่อย่างนั้น เพราะว่าเราเห็นความจริงแล้วในตัวของเรา **เวลามีความจริงอยู่ในตัวของเรา ของคนอื่นก็มีจริงอยู่อย่างนั้น แต่ว่าผู้ไม่ปฏิบัติเขาก็ไม่รู้ความเป็นจริงของเขา มันเป็นเรื่องเฉพาะตัว ใครจะรู้ก็เป็นเรื่องของผู้ปฏิบัติต่างหาก ไม่ใช่เป็นเรื่องของผู้ไม่ปฏิบัติจะรู้ มันรู้เฉพาะผู้ปฏิบัติ**

นี่เพราะฉะนั้นขอเราอย่าประมาทพากันตั้งอกตั้งใจ หลายวันก็จะได้แยกย้ายกันไปอยู่คนละทิศละทาง ถึงแม้ว่าอยู่คนละทิศละทางก็เหมือนอย่างใกล้ชิดกันเหมือนอย่างครั้งพุทธกาลหรือครั้งสมัยของครูบาอาจารย์ของเราปฏิบัตินั้นน่ะท่านก็แยกย้ายกันอยู่คนละทิศละทางแต่ว่าไม่ประมาท ตั้งใจประพฤติปฏิบัติกันอยู่อย่างนั้น เคยพิจารณาอย่างไร อยู่ที่ไหนก็พิจารณาอยู่อย่างนั้น จนให้มันเห็นความเป็นจริง

เราจะนั่งสงบอยู่สักครู่ก็เอา ในวันนี้เป็นวันพระ สักชั่วโมงก็เอาหรือสามสิบนาทีชั่วโมงหนึ่งก็ได้ เราจะนั่งท่าไหนสบายก็เอา มันจะเห็นทุกข์ไหม นั่งดูทุกข์นะ อย่าส่งจิตไปหากัน ต่างคนต่างสำรวมจิตของตน อย่าส่งจิตไปหาคนโน้นคนนี้ คนนั้นจะเป็นอย่างไร อย่าเพิ่งนึกเพิ่งคิด อย่าเพิ่งส่งไป สำรวมระมัดระวัง อย่าให้มันมีอาการออกให้รู้อยู่กับคำบริกรรมนั้น ถ้าส่งจิตออกไปมันจะเป็นการกระทบกัน

(อมรเดช กิจทรัพย์ทวี - ถอดเทป)

การต่อสู้กิเลสไม่ใช่ของทำเล่น

สิ่งที่มารบกวนเป็นข้าศึกศัตรู ที่เราต้องรู้และตระหนักถึงมันอยู่ มันเกิดเวทนาขันธ์ขึ้นมา เจ็บปวดขึ้นมา นั่นแหละมันเป็นข้าศึกหรือเป็นศัตรูแก่เรา ไม่ให้เราบรรลุคุณงามความดี ให้เรารำลึกขึ้นมา ให้เราเห็นสิ่งเหล่านี้ เพราะฉะนั้นท่านจึงให้ปล่อยวางหรือเจ็บขึ้นมาก็แยกออกจากกัน **ท่านว่าความเจ็บไม่มีอยู่ที่ใจของเรา ใจของเราไม่ใช่ความเจ็บ ความเจ็บไม่ใช่ใจของเรานะ ใจของเราต่างหาก ใจของเรามีหน้าที่รู้เท่านั้น เจ็บรู้ปวดรู้ ไม่เจ็บไม่ปวดก็รู้** นั่นใจของเรา น้อมเข้ามาอยู่ในความสงบจิตนั้น เวทนาจะเข้าไม่ถึงใจของเรานั้น ให้แยกออกจากกันแบบนี้ ไม่ว่ามันจะเจ็บปวดเราก็พยายามแยกออก ให้รู้จักวิธีการแยกใจของเรา

ธาตุขันธ์เหล่านี้มันเจ็บ ให้เราพิจารณาแยกออก **ใจของเราไม่เจ็บ เป็นแต่เพียงรู้ว่ามันเป็นอยู่เท่านั้น** รู้อาการของธาตุขันธ์เท่านั้น ใจของเรารู้อยู่ตลอด สิ่งเหล่านี้ไม่มีใครที่จะให้ว่างได้ มันรู้อยู่ตลอดเวลา ตื่นก็รู้หลับก็รู้อยู่อย่างนั้น ให้เราน้อมเข้ามาอย่างนั้น อย่าส่งไปตามสัญญาอารมณ์ สัญญาเกิดที่ไหนก็ไปตามอารมณ์มันเกิดที่ไหนก็ไปตาม อย่าไปตามมัน ให้เรารู้อยู่ที่จุดนั้น มันเกิดก็รู้มันดับก็รู้อยู่อย่างนั้น ให้ทำอย่างนั้น **เราต้องพยายามฝ่าฟันเวทนานั้นให้มาก มันจะเจ็บจะปวดขึ้นมาขนาดไหนก็ช่างมัน อดทนเอา**...คราวหน้าเวลาขันติความอดทนอันนี้มันมีความกล้าหาญขึ้นมา มันก็กระเด็นออกจากกัน พอเมื่อเวลามันกระเด็นออกจากกัน ความยึดความถืออันนั้นกระเด็นออกได้ มันไม่ยึดไม่ถือมันก็ไม่มีอะไร มีแต่ใจดวงเดียว

ดวงนี้ มันจะมีอะไรเกิดขึ้น เวทนามันก็ไม่มีแล้ว สัญญาความจำได้หมายรู้มันก็ไม่มี มีแต่รู้อยู่เฉยๆ

รู้แล้วก็วิตกวิจาร พิจารณาสิ่งที่มันรู้นั่นแหละ ให้รู้จักความเป็นจริงของเขาว่า เราจะไม่ยึดไม่ถือ เพื่อเราจะได้ปล่อยวาง ถ้าเราไม่รื้อถอน มันจะยึดมั่นถือมั่นอยู่นั่นแหละ ถ้าเรารื้อถอนมัน ก็จะปล่อยวางอย่างนั้นแหละ **ข้อสำคัญให้ฝ่าฟันเวทนานั้น มอบกายถวายชีวิตต่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์** ร่างกายอันนี้ข้าพเจ้าขอมอบพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ข้าพเจ้าไม่ยึดไม่ถือ ขอแต่ว่าข้าพเจ้ารู้ธรรมเห็นธรรมเท่านั้น เอาอย่างนี้ อธิษฐานในใจนะ ขอให้ข้าพเจ้ารู้ธรรมเห็นธรรม เมื่อเวลารู้ธรรมเห็นธรรมแล้ว มันไม่มีอะไรเลิก มีแต่สร้างบาปสร้างกรรมเท่านั้นเลิก เดี๋ยวนี้ก็ยิ่งสร้างบาปสร้างกรรมมาก อ้าว ติดต่อกันกำลังลงมือประชุมกัน เดี๋ยวก็ด่าคนโน้นเดี๋ยวก็ด่าคนนี้ สร้างกรรมด้วยวาจาสร้างกรรมด้วยใจนึก สร้างกรรมอยู่อย่างนั้น มันไม่หยุดไม่หย่อนสักที โลกเรานี้ เดี๋ยวก็ว่าคนนั้น เดี๋ยวก็ว่าคนนี้อยู่นั่นแหละ สำคัญมั่นหมายว่าตนเป็นคนวิเศษ เป็นคนประเสริฐยิ่ง หาเรื่องแดกดัน คนนั้นคนนี้อยู่นั่นแหละ นั่นเรื่องของโลกมันเป็นอยู่อย่างนั้น เพราะสร้างกรรม ฟังให้ดี ดูซิ...เป็นใหญ่เป็นโตเท่าไหร่ก็ยิ่งสร้างกรรมมากเข้า สร้างกรรมไม่หยุดไม่หย่อน มันก็ไม่หลุดไม่พ้นสักทีละ เหมือนกับกรรมนั้นก็พยาบาทติดต่อกันเรื่อยๆ ไป นี่กรรมเวรมันก็ไม่สิ้นสุดสักที เอาอย่างนั้น พิจารณาอย่างนั้น

การที่เราอุตส่าห์พยายามมา ประพฤติปฏิบัติมา ฝึกหัดตนของตน ก็เพราะอยากรู้สิ่งเหล่านี้ อยากละอยากถอนสิ่งเหล่านี้ ให้เห็นความจริงว่า จิตใจของเราจะต้องไม่ยึดมั่นถือมั่น มันปล่อยวาง **กมฺมุนา วตฺตติ โลโก** สัตว์โลกย่อมเป็นไปเพราะกรรม มันทำกรรมไม่หยุดไม่หย่อน มันก็เป็นกรรมนั่นแหละที่ต่อเนื่องกันมา เห็นไหม ทางที่ดีท่านให้ปล่อยวางซะ...อย่าไปเกี่ยวข้อง หรือยุ่งอยู่กับเรื่องของกรรม มันผูกพยาบาทอาฆาตกันอยู่ตลอดเวลา มนุษย์โลกอยู่ทุกวันนี้ กำลังจะเริ่มก่อกรรมก่อเวรกรรมแล้ว มาถึงการหาคะแนนเสียงอยากเป็นใหญ่เป็นโตโน่น...

ให้ตั้งใจภาวนา ภาวนาหรือเปล่า...**หมั่นพิจารณาให้มาก มาทรมานใจของเราให้มาก** ถ้าเราไม่ทรมานมันไม่ได้ มันเคยตัว มันเคยตัวมาหลายชาติหลายภพแล้ว เป็นอยู่อย่างนั้น เราไม่ทรมานมัน มันก็ให้เราได้เสวยผลกรรมอยู่อย่างนั้น เดี๋ยวก็ปวดขาเดี๋ยวก็ปวดแข้งอยู่อย่างนั้น มันก็แสดงแต่เรื่องของทุกข์ทั้งนั้น แต่เราไม่เบื่อไม่เห็นโทษมันสักที มีแต่อาการยินดี

มันเจ็บขนาดนี้เราจะอดทนให้พ้นจากนี้ไป เอ้า! มันจะขาดก็ให้มันขาด มันจะหลุดออกก็ให้มันหลุด กระดูกเนื้อหนังมันจะเปื่อยเน่าลงไป ก็ให้มันเปื่อยเน่าเอาอย่างนั้นสู้มัน **เอาเป็นเอาตายต่อสู้มัน นั่นแหละจึงจะรู้จึงจะเห็นธรรม** ถ้าไม่ทำอย่างนั้นแล้วเอาชนะมันไม่ได้ เพราะว่าเขาสร้างมาหนาแน่นพอ เราจะมาทำเล่นไปไม่ได้ ไปสู้เขาไม่ได้ ด้วยอำนาจของความเพียรของเรานี่ เปลี่ยนอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน เปลี่ยนให้สม่ำเสมอกัน มันจะเป็นอะไรก็ช่าง มันไม่ต้องไปกำหนดไม่ต้องไปกังวล ข้าพเจ้าจะปฏิบัติธรรมอย่างเดียวเท่านั้น เอาอย่างนี้ แล้วแต่พระธรรมจะรักษา

พุทธสฺสาหสฺมิ ทาสี ว ข้าพเจ้าเป็นทาสของพระพุทธเจ้า พระพุทธเป็นเจ้าเป็นใหญ่ของเรา *ธมฺมสฺสาหสฺมิ ทาสี ว* ข้าพเจ้าเป็นทาสของพระธรรมด้วย พระธรรมเป็นเจ้าเป็นใหญ่ของข้าพเจ้า *สงฺฆสฺสาหสฺมิ ทาสี ว* ข้าพเจ้าเป็นทาสของพระอริยสงฆ์ พระอริยสงฆ์เป็นเจ้าเป็นใหญ่ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้ามอบกายถวายชีวิต เอาอย่างนี้ ขอข้าพเจ้ารู้ธรรมเห็นธรรมเท่านี้ก็พอ ไม่ต้องเอาอย่างอื่น ขอให้พวกเรารู้ธรรมเห็นธรรมก็พอ เอาอย่างนี้ ถ้ารู้ธรรมเห็นธรรมแล้ว ไม่ต้องกังวลอะไรอีก...โลก บางทีบางสิ่งบางอย่างมันก็หายไปเลย ด้วยอำนาจของธรรม ขอแต่ว่าเราทำจริงเท่านั้น

อย่าไปท้อถอย ไปท้อถอยไม่ได้ มีโรคมีภัยเบียดเบียนร่างกายของเราทำอะไรก็ไม่ได้ อย่าไปงดมัน มีอะไรข้าพเจ้าก็จะทำ ทำคนเดียวอย่างนั้น เหมือนกับพระยากระแต พระยากระแตบุตรตกน้ำในมหาสมุทรทะเล พอตกลงไปก็คิดถึงบุตรของตนมาก ดูว่าจะทำอย่างไรนั้น เวลาจะตักน้ำขึ้นมาก็ไม่มีอะไรตัก ก็เลยตั้งความเพียรขึ้นมา *"ถึงอย่างไรก็ตามเถอะ ข้าพเจ้าจะตั้งความเพียรของเรา ขันติความอดทนของเรา"* ก็เอาหางไปชุบน้ำแล้วไปปล่อย เอาอยู่อย่างนี้จนมีท้าวสักกเทวราชลงมา

"อ้าว! พระยากระแตตักน้ำมหาสมุทรทะเล เมื่อไหร่มันจะหมดจะแห้ง" เลยไปทดลองความเพียร ทดลองขันติของพระยากระแต จึงมาถามบอกว่า *"ท่านทำอะไรพระยากระแต"* *"บุตรของข้าพเจ้าตกน้ำ ข้าพเจ้าคิดถึงบุตรของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะตักน้ำให้หมดให้แห้ง"* *"อ้าว! น้ำมหาสมุทรทะเลเมื่อไหร่มันจะหมด ขนาดหางของพระยากระแต จะไปชุบเอาน้ำไปสลัดบนบกนั้น เมื่อไหร่มันจะหมด"* *"ถึงอย่างไร ธรรมดานักปราชญ์ยังต้องมีความเพียร ข้าพเจ้าจะทำอยู่อย่างนี้ตลอด"* ผลสุดท้าย สักกเทวราชจึงนำเอาบุตรขึ้นมาให้ ด้วยความดี นี่เป็น*บุคลาธิษฐาน*

หากเป็น*ธรรมาธิษฐาน*ก็ไม่ต้องกลัวอะไร ทำเหมือนอย่างพระยากระแต ด้วยอำนาจของคุณความดีที่เราทำนั้นมันจะเกิดจะมีขึ้นมาเอง มันจะเห็นเองได้เอง เราได้มอบกายถวายชีวิต อ้าว! ทำๆ ไปสงบบ้างไม่สงบบ้างก็ยังดี ไม่เห็นจริง ไม่เห็นความเบื่อหน่ายในโลกสักที เมื่อเวลาเราเห็นจริงรู้จริงแล้วอย่างนี้มันเบื่อ มันปล่อยวางทั้งนั้น นอกจากเรา มีแต่อุปสรรคทั้งนั้น เครื่องขัดข้องต่อทางมรรคผล เครื่องขัดข้องต่อความพ้นทุกข์ เอาอย่างนั้น ไม่กลัวแล้วอย่าไปกลัว **เอาให้มันพ้นในชาตินี้ เรามีจิตมีใจอยู่แล้ว ตั้งความเพียรลงไป**

(สกุลรัตน์ เตียววานิช - ถอดเทป)

ดัดลูกหน้าเต็มกำได้ลูกหนึ่ง ดัดซือแล้ววางไว้ฝั่นต่าวโง

(ดัดตรงแล้ววางไว้ก็งอ)

- หลวงปู่บุญจันทร์ กมโล -

(ครูบาอาจารย์สอนศิษย์ร้อยคนพันคน มีผู้ปฏิบัติตามแค่คนเดียว

ครูบาอาจารย์สอนศิษย์นึกว่าสอนได้ดีแล้ว พอปล่อยไปกลับทำชั่วอีก)

วิธีปฏิบัติธรรมสำหรับผู้สูงอายุ

๓๑ มีนาคม ๒๕๒๙

อายุของเราก็ล่วงไปๆ ที่ยังคงเหลืออยู่ ก็คงไม่มีนิมิตเป็นเครื่องหมาย เมื่อเวลาเป็นเช่นนี้ พระพุทธเจ้าของเราให้เอาในปัจจุบัน เอาเฉพาะคำบริกรรมนี่แหละ บริกรรมว่า พุทโธๆ ให้ใจของเราฟั่นเฝือกับพุทโธ ไม่ให้ส่งออกข้างนอกหรือส่งไปตามสัญญาอารมณ์ทั้งหลายที่เราเคยผ่านมา ให้เอาอยู่ในปัจจุบัน นึกพุทโธๆ อยู่อย่างนั้น ไม่ให้จิตของเราฟุ้งซ่าน รำคาญ กังวลอะไรทั้งหมด **สิ่งทั้งปวงที่เราทำมานั้น ก็ผ่านไปหมดแล้ว การงานทุกประเภทก็ได้ผ่านไป แต่ทีนี้ถึงจุดสุดท้ายของพวกเราแล้วที่เราจะเอาตัวของเราเองในเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อ ถ้าหากว่าเราไม่ทำอย่างนั้นก็ไม่มีทางที่จะรู้จักทางพ้นทุกข์ได้ ทางพ้นทุกข์ก็อยู่ที่ใจของเรานั้น ไม่นอกเหนือจากใจของเรา ขอแต่ว่าใจของเรามันสงบ ขาดจากสัญญาอารมณ์ทั้งหลายไม่ต้องกังวลอะไรทั้งหมด รวมเข้าสู่จิตดวงเดียวนั้น** คือตัวของนามธรรมนั้น เรียกว่ารู้อยู่ตลอดเวลา หลับก็รู้ ตื่นก็รู้ **ให้มีสติประคับประคองอยู่ตลอด**

เวลาเรานั่งปกติอยู่ ก็มีสติประคับประคองอยู่ ให้ใจของเรานั้นฟั่นเฝืออยู่กับพุทโธ พุทโธกับใจของเรารวมลงเป็นอันเดียวกัน เรียกว่าพุทธะ คือผู้รู้นั่นเอง รู้อยู่ที่ไหน? ก็รู้อยู่ที่จิตนั้น รู้อยู่ที่ใจนั่นแหละ ไม่ได้รู้อยู่นอกเหนือจากใจเลย นี้ให้พยายามไม่ต้องเอาให้มากมาย *เราคนแก่แล้วไม่จำเป็นที่จะเอามาก ไม่จำเป็นที่จะต้องสาธยายให้มากความ เอาย่อๆ เท่านั้นแหละ* **รวมลงสู่ใจดวงเดียวเท่านั้น** ข้อสำคัญก็ให้ใจนั้น

อยู่เป็นเอกัคตาจิตนั้น ถึงอย่างไรก็ตาม ยังไม่พ้นทุกข์ให้ถึงความสิ้นทุกข์ไป ก็ขอแต่ว่าให้อยู่ในวงนี้

พิจารณากายด้วย พิจารณาจิตด้วย พิจารณากายแล้วก็มาพิจารณาจิต จิตของเรามันติดอยู่ในอารมณ์อะไร ติดอยู่ในความรัก ความชัง หรือติดอยู่ในความห่วงความอาลัยอะไร เราต้องตรวจดู **เมื่อเวลารู้จักว่ามันติดอยู่ในอารมณ์สิ่งไหนก็ปลดเปลื้องออกจากอารมณ์สิ่งนั้น ให้หดเข้ามาสู่ใจของเรา** คือผู้รู้นั้นเอง อย่าให้อยู่นอกเหนือจากผู้รู้ อะไรที่จะรู้นอกเหนือจากผู้รู้ได้ คือพุทธะนั่นเอง พุทธะก็มีอยู่ที่ใจของเรา เพราะเหตุนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้บอกนามว่า พุทโธๆ หรือพุทธะๆ พุทโธก็แปลว่าเป็นผู้ตื่น พุทโธ แปลว่าเป็นผู้ไกล พุทโธแปลว่าผู้เบิกบาน อะไรเบิกบาน? จิตใจนั่นแหละเป็นสิ่งที่เบิกบานต่อคุณธรรม เกิดความเอิบอิ่มปีติอยู่นั่นเอง **เมื่อเวลาเราได้เจริญว่าพุทโธก็ดี หรือว่านะโมก็ดี หรือว่า พุทธัง ธัมมัง สังฆัง ใจของเราเอิบอิ่มเกิดปีติอยู่ตลอดเวลา เพราะเราได้ระลึกถึงพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ** นี้รู้สึกว่าใจของเราผ่องใสยิ้มแย้มเป็นอย่างนี้

เมื่อเป็นเช่นนี้ จงน้อมสติของเราเข้าไปให้ถึงใจ ให้รู้ใจ สติหมายความว่าเป็นผู้รู้เป็นผู้ระลึกได้นั่นเอง เรียกว่าสติ คำที่ว่าจิตตัง ก็หมายความว่า คิดหรือนึก เรียกว่าจิตตัง สำหรับผู้รู้ได้แก่ใจดวงเดียวที่เรียกว่าพุทธะ รู้อยู่ตลอดเวลา เราจะนึกจะคิดก็รู้อยู่ จะคิดชั่วก็รู้ จะคิดดีก็รู้ นี้เป็นอยู่อย่างนี้เป็นธรรมดา รู้อยู่ตลอดเวลา พยายามฝึกอบรมผู้รู้ให้มีวิจยะ ความสอดส่อง รู้ทั่วถึง พิจารณากายอยู่ ที่ติดข้องอยู่ไม่รู้จักหนทางนั้น ก็เพราะว่ากายอันนี้แหละปกปิด กำบังจิตใจของตนไม่ให้รู้จักอะไรทั้งนั้น มันลืมกาย ไม่รู้จักกาย ไม่ได้พิจารณากายให้เห็นเป็นอสุภะสักที ยังเป็นรูปอยู่เห็นเป็นรูปเป็นตนเป็นตัวอยู่

เมื่อเวลาขยายกายอันนี้ออกเป็นธาตุทั้งหมดนั้น ธาตุ ๔ ดิน น้ำ ไฟ ลม นี้แยกออกจากกันแล้วก็หายกลายเป็นรูปอื่นไป ไม่มีรูป กลายเป็นธาตุไปทั้งหมดตัวของเราอยู่ที่ไหน ตัวจริงของเราอยู่ที่ไหน ตัวจริงของเราก็รู้อยู่นั่นเอง รู้ว่าธาตุของเรามันแยกออกไปเป็นส่วนๆ ให้พิจารณาอยู่อย่างนี้ **น่าสังเวช น่าสลดใจ คนเรา**

สลดใจ คนเราที่มาเกิด โดยที่เราเป็นผู้มีความห่วงอาลัยอยู่ เพราะฉะนั้นท่านจึงให้ตัดเสียซึ่งความอาลัย ปล่อยวางทั้งหมด ไม่ต้องห่วงอะไร อะไรมันจะเสียจะหายไป ก็แล้วแต่ เราจะเอาแต่เฉพาะใจของเราดวงเดียว อันนี้แหละจะเป็นสิ่งที่จะติดตามไปสู่สุคติในสัมปรายภพ ความดีและความชั่วทั้งหลายจะสิ้นสุดลงในเวลาเราสิ้นลมหายใจนั้น ลาภ ยศ สรรเสริญทั้งหลายก็สิ้นสุดลง **มีแต่บุญกุศลเท่านั้น ที่จะเป็นเพื่อนผองติดสอยห้อยตามไป** หรือเป็นเสบียงของเรานั้น คือ ทาน ศีล ภาวนา เป็นเสบียงในระยะที่เราจะเดินทางไปสู่สุคติ

เพราะฉะนั้นจึงให้รวบรวมเอาไว้ที่ใจของเรา สิ่งทั้งหลาย ทาน ศีล ภาวนา เราก็เคยได้ทำ บางครั้งบางคราวก็ระลึกเอา **แต่ทีนี้มาทำเอาทางใจนั่นแหละ ให้มากสักหน่อย** สิ่งที่ทำได้ง่ายๆ ไม่ได้ขอยืมใครมา ไม่ได้เช่าใครมา ไม่ได้ซื้อใครมา เราทำเอาอย่างง่ายๆ พุทโธเท่านี้แหละ พุทโธอยู่ตลอดวันนั่นแหละ พุทโธไม่ได้ขาดระยะก็ดีตลอด เป็นอย่างนั้น **นี้ขอให้ท่านทั้งหลายจงพยายามรักษา ไม่ต้องห่วงอะไรๆ ทั้งหมด เอาใจอย่างเดียวเท่านั้น รวมลงเอาอย่างเดียวเท่านั้น สภาพสังขารที่ปรุงแต่งขึ้นมามันก็ปล่อยทิ้งไว้ในโลก** สมบัติของโลกก็หนักเท่าโลกนั่นแหละ สมบัติของแผ่นดินก็หนักเท่าแผ่นดินนั่นแหละ ไม่มีใครที่จะหาบหิ้วขนเอาไปได้ แม้เนื้อหนังร่างกายของเราก็เอาไปไม่ได้ ทิ้งไว้นี่

เพราะฉะนั้นจึงอบรมเอาใจของตนนั่นแหละให้ได้ ให้ใจของเราฟั่นเฝืออยู่กับพุทโธ อยู่ในที่นี้ เอาอันนี้เป็นหลัก ไม่ต้องเอาอย่างอื่น เอาอย่างนี้เป็นหลักกายกับใจของเรานี้แหละเป็นหลัก พิจารณากายแล้วก็มาพิจารณาใจ **ระวังใจของเรามันจะไปห่วงอาลัยติดอยู่ในสิ่งโน้นสิ่งนี้** ระวังให้ดี อย่าปล่อย รักษาให้อยู่กับพุทโธนั้นนี้เป็นแนวทาง ขอท่านทั้งหลายอย่าลืม เอาอย่างนี้ อยู่ในอิริยาบถไหนก็ทำได้ ยืน เดิน นั่ง นอน ได้ทั้งนั้น ไม่เป็นบาปทั้งนั้น **ไปที่ไหน มาที่ไหนได้ทั้งนั้น นึกได้ทั้งนั้นไม่เป็นบาปเป็นกรรมอะไร**

บางคนก็เข้าใจว่า เราเดินไปนึกไปกลัวจะเป็นบาป เราจะเข้าห้องน้ำเรานึกก็กลัวจะเป็นบาปอย่างนี้ก็มี นี้ไม่เป็นเช่นนั้น คำสอนของพระพุทธเจ้ามันว่าได้ทุกระยะเลย

ทุกอิริยาบถ เข้าที่ไหนไปที่ไหนได้ทั้งนั้น ไม่ผิดแปลกอะไรพยายามทำใจของตนให้บริสุทธิ์ เรียกว่า พุทธานุสติ เป็นอนุสติอยู่ภายในจิตใจของเรา

บางทีระหว่างที่หัวเลี้ยวหัวต่อ บางทีอาจจะหมดสิ้นไปในระยะนั้นก็ได้...อาสวกิเลส ก็ไม่รู้ว่าใครจะมีบุญวาสนาในระยะไหน ทำไปๆ บางท่านบางคนก็ได้ในระยะที่เวลาหัวเลี้ยวหัวต่อนั้น มันบุญของเก่าตามสะกิดอยู่ให้รู้สึกตัวอยู่อย่างนั้น ไม่อยู่ในความประมาท มันเกิดขึ้นมาเองเป็นเอง เพราะฉะนั้นเราจึงควรที่จะอบรมพยายามรักษาเอาไว้ก่อนในระยะนี้ เมื่อเวลาเวทนามันกล้า อาจจะเป็นเหตุให้ทับถมได้เหมือนกัน บทที่อาจจะคลี่คลายออกไปได้ นี้พยายามทำ **นั่งอยู่คนเดียวนึกพุทโธๆ เป็นเพื่อนอยู่ไม่ต้องเอาใครเป็นเพื่อน เอาพุทโธเป็นเพื่อน เป็นเพื่อนของใจนั้น** รวมลงแล้วก็เป็นอันเดียวกันเลย เข้าใจไหม

แท้จริงอายุของเราอยู่แค่ลมหายใจ อายุของเราอยู่ไปถึงเวลาลมหายใจออกไปแล้วไม่กลับเข้าไปก็หมดเรื่อง หายใจเข้าไม่กลับออกมาก็หมด หมดอายุเท่านั้นแหละ เพราะฉะนั้นจึงควรที่ไม่ลืมพุทโธๆ ให้นึกพุทโธเป็นเพื่อน สะสมเอาไว้เพื่อเป็นพุทธานุสติประจำใจของเรา ถ้าหากเราไม่มีหลัก ไม่มีที่พึ่ง เราจะไปอยู่ทุคติ ทุคติคืออะไร? คือนรกนั่นแหละ ความทุกข์ความยาก เหมือนอย่างในเรือนจำนั่นแหละ เรือนจำใครอยากไปอยู่ ไม่มีใครต้องการอยากไปอยู่เรือนจำ นี้เรียกว่าในปัจจุบัน ในปัจจุบันนี้ก็แสดงให้เห็นอย่างนั้น คนที่ทำกรรมชั่วก็ต้องไปสู่ทุคติคือเรือนจำนั่นแหละ คนที่ทำกรรมดีก็ไม่ได้อยู่อย่างนั้น ไปอยู่อย่างที่มีอิสระตามลำพังอย่างที่เราอยู่บ้านช่องของเรานี้ คนที่ไม่มีกรรม ทำแต่ความดีล้วนๆ ก็ไม่มีโทษไม่มีภัยอะไรนี้ในปัจจุบัน

ในอนาคตก็เหมือนกัน อนาคตเมื่อหากว่าเราทำความดี บำเพ็ญคุณงามความดี มีทาน ศีล ภาวนา อย่างนี้ ทานคืออย่างที่เราได้กระทำในวันนี้ กล่าวคำถวายทานแก่ภิกษุผู้ดำรงอยู่ในพระพุทธศาสนา อันนี้เป็นหลักฐานและเป็นพยานให้เรา เมื่อหากว่าเราไปในสัมปรายภพชาติหน้า เราก็จะได้อ้างอิงเอาพระนั่นแหละเป็นหลักฐานเป็นพยานเมื่อหากว่ามีนายนิรยบาลถาม บอกว่า เอ้า! เคยได้ทำบุญสุนทานหรือเปล่า

เราก็จะได้ตอบอย่างง่ายๆ ว่า มีพระท่านชื่อนั้นๆ ได้ทำบุญอย่างนี้ นายนิรยบาลเขาต้องเปิดบัญชีดูรายชื่อ เขาจดเอาไว้นั้นว่าได้ทำอันนี้ พอเมื่อเวลาไปเปิดบัญชีเห็นชื่อของเรา เขาก็ปล่อยไปให้ไปสู่สุคตินี้เป็นอย่างนั้น แต่ทีนี้อันนี้เป็นวัตถุทานเป็นเสบียงที่เราจะเดินทาง เมื่อเวลาเดินทางก็ไม่ได้ลำบากตรากตรำอะไร เราก็อาศัยเสบียงเหล่านี้แหละเป็นเครื่องเลี้ยงตัวของเราเอง จนไปถึงจุดหมายปลายทาง

แต่ทีนี้ส่วนภายในของเราอีก เราได้นึก พุทโธ ธัมโม สังโฆ นึกอยู่ในใจอย่างนี้ภาวนาทุกวันๆ อย่าให้ขาด นี้เป็นสิ่งที่สำคัญ เป็นหลักของใจของเรา เป็นที่พึ่งของตัวเรานั้น ที่พึ่งอันนี้แหละจึงได้ชื่อว่าเป็นที่พึ่งอันประเสริฐ เป็นที่พึ่งอันอุดมเป็นที่พึ่งที่ไม่มีอะไรจะเปรียบเสมอเหมือน เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าของเราจึงสอนให้พุทธบริษัททั้งหลายบำเพ็ญตน คือ ทาน ศีล ภาวนา นั้น นี้อย่าลืมเราได้ทำวัตถุภายนอก เช่นตัวอย่าง มีหยูกยาหรืออะไรก็แล้วแต่ ก็ยังภูมิใจมิใช่น้อย ถ้าหากว่าเราได้บำเพ็ญทางใจ ระลึกถึงคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อย่างนี้ก็ยิ่งจะภูมิใจมากอย่าลืมอุตส่าห์พยายามทำ

อย่าคิดเป็นห่วงใยในสมบัติของเรา สมบัติของเราทั้งหลายนั้นอย่าไปนึกอย่าไปคิด ถ้าหากว่าเราจะห่วงใย รีบเร่งฝังไว้ในพระพุทธศาสนา จึงจะเป็นสมบัติของเราอันแน่นอน ถ้าหากว่าจะไปทำอย่างอื่นนั้นไม่เป็นสมบัติของเรา ให้พยายามทำจิตใจของตน จิตใจนี้แหละเป็นสำคัญที่สุด ถ้าจิตใจของเราไม่ดีแล้ว ไม่ผ่องใสแล้ว เดี๋ยวก็ไปสู่ทุคติ ตกนรกบ้าง ไปเป็นอสุรกายบ้าง แล้วแต่กรรมของเราที่ได้เคยทำเอาไว้ ให้พยายามทำเรื่องของจิตใจนี้มันยากที่สุด ไม่มีใครที่จะแนะนำพร่ำสอนพวกเรานอกจากทางฝ่ายพระศาสนา พระพุทธศาสนา ที่จะแยกแยะให้เราปฏิบัติทางใจนี้ก็หายาก ก็มีแต่แยกแยะแนะแนวทางให้ทาน ให้รักษาศีลเท่านั้น นี้ให้เข้าใจการปฏิบัติอย่าลืม ไปอยู่ที่ไหนก็ว่าได้ ยืน เดิน นั่ง นอน ได้ทั้งนั้น นึกพุทโธๆ

(พัชรินทร์ คำอินทร์ - ถอดเทป)

ให้เพ่งดูที่กายที่ใจของเรา

๗ มิถุนายน ๒๕๓๐

ถ้าหากว่ามันยังไม่กล้าพอ มันก็จะปรากฏขึ้นมาให้เราเห็นเฉพาะนิดๆ เสียก่อน เราจะต้องการอยากให้มันแตกออก ส่วนเนื้อหนังของเรา มันคลี่เข้าไปจนตลอดถึงกระดูกของเราที่เกิดขึ้นข้างในเห็นเฉพาะนิดเดียวเท่านั้น ปรากฏขึ้นอย่างแจ่มแจ้งเสียก่อน แต่ว่าจะให้เห็นโทษทางกายทั้งหมดนั้นไม่ได้ เพราะกำลังสติ กำลังสมาธิของเรายังไม่กล้า เห็นแค่นั้นก็ยังดี **เมื่อหากว่าสติ สมาธิของเรามันกล้าพอแล้ว จะขยายตัวเอง เห็นโทษหมดทุกส่วนในกายของเรา เราต้องการอะไร อยากจะรู้ในส่วนของกายเราก็จะรู้** บางคนก็เห็นอยู่จุดเดียวเท่านั้นแหละ ไม่เห็นทั่วถึงไปได้ แต่ให้เราเป็นผู้ระมัดระวังรักษาเอาไว้เสียก่อน ถึงเห็นน้อยก็อย่าเพิ่งดีใจหรือเสียใจ ให้รักษาเอาไว้นั่นแหละ ถ้ามันถึงจังหวะแล้วมันก็จะคลี่คลายไปเอง

อย่าเพิ่งไปตื่นเต้น ที่เขาสอนกันให้เพ่งพระพุทธรูป หรือเพ่งอะไร ครอบบ้านเรือนของเรา หรือในรถในรี หรือเขาจะขึ้นรถขึ้นรีกัน อย่างนี้เป็นต้น ก็เพ่งให้ครอบไปหมด อย่าเพิ่งไปติด เราเอาแต่เฉพาะที่เราเคยปฏิบัติ อันนั้นเป็นเรื่องของของเล่นต่างหาก แต่บางทีอาจจะไม่เป็นความจริงก็ได้ มันเป็นแต่เพียงว่าเพื่ออวดอ้างเท่านั้นก็มี เรื่องสวรรค์หรือนรกก็เหมือนกันนั่นแหละ ก็เหมือนกันกับการเพ่งให้ขยายนั่นแหละ ก็มีอยู่วิธีที่จะทำ แต่ว่าไม่ใช่หนทาง ไม่ใช่หนทางของมรรคผล อันนี้มันเป็นเครื่องหลอก หรือเป็นเครื่องเล่นของเด็ก ไม่ใช่เป็นของผู้ใหญ่ เขามีวิธีทำอย่างนี้ เขามีคาถาเสกอยู่

ไม่พูดถึงคาถานะ เพียงแต่ว่าเล่าให้ฟังพอเป็นคติเท่านั้นเอง เขาให้บริกรรมจะบริกรรมว่าอะไร ต้องการอยากจะดูอะไรก็ให้บริกรรม ให้นึกอย่างนั้น ต้องการอยากจะไปนรกก็บริกรรมว่านรกๆ หรือต้องการอยากจะไปดูสวรรค์อย่างนี้ก็บริกรรมว่าสวรรค์ๆ หรือต้องการอยากจะดูญาติพี่น้องที่ล่วงไปแล้วนั้นก็นึกถึงชื่อ ชื่อของคนที่ตายไป จะไปตกนรกหรือไปสวรรค์ ก็นึกตามชื่อของคนนั้น และส่วนที่คนเขามีคาถาเสก สมมติอย่างที่เรานั่งอยู่ตรงนี้ เขาก็เป่าไป ให้คนๆ นั้นบริกรรมนึกอยู่อย่างนั้น ต่อไปเขาจะต้องบอกไปดูนรก นรกเห็นไหม นรกเขาก็จะต้องบอก สำหรับคนๆ นั้นอยากดูนรกก็เพ่งไปตามภาพ หรือตามมโนภาพนั้น เพ่งไปๆ นรกคงจะเป็นไปอย่างนั้นๆ ก็วาดมโนภาพไปเฉยๆ

นี้ความจริงทำไปๆ มันก็โดยที่ของเรามีความอยากอยู่แล้ว ก็จะปรากฏอะไรขึ้นมาก็ว่าไปตามนั้น นี้มันเป็นอย่างนี้หรือญาติพี่น้องไปนรกก็สมมติขึ้นมา หรือไปสวรรค์ก็สมมติขึ้นมาว่าไปสวรรค์ อันนี้ไม่ใช่เป็นของจริง เป็นเรื่องของเด็กเล่น เป็นเรื่องของคนที่จะหลอกลวง แต่คนโง่เขลานั้นก็เชื่อว่าเป็นของจริง ถ้าคนฉลาดแล้วเขาก็ไม่เชื่อ บางทีก็ถูกบ้างบางทีก็ผิด โดยส่วนมากก็คงจะผิดมากกว่า เป็นอย่างนั้นโดยจิตใจของเราโน้มไปเอง มันก็เลยเป็นไปตามเรื่องของสัญญาวิปลาส ท่านเรียกว่าสัญญาวิปลาส คือความคิดผิด ความเห็นผิด คิดไปวาดมโนภาพไปอยู่อย่างนั้น **สำหรับนักผู้ปฏิบัติศีลธรรมกันจริงๆ เดินตามทางมรรคของพระอริยเจ้าจริงๆ ก็ไม่ทำกัน**

ก็มีอยู่พวกฤาษีเขาต้องการอยากจะบำเพ็ญอย่างนั้น มีเพ่งกสิณ เพ่งไฟ หรือเพ่งน้ำอย่างนี้เป็นต้น เมื่อเล่นกันอยู่ เมื่อเวลาถึงคราวเสื่อม บางทีอาจจะเสียจริตก็ได้

แต่สำหรับพวกเราไม่ต้องวิตกวิจารอะไร เขาจะทำกันอย่างไรก็ฟังดู ฟังเหตุผลที่เขาทำนั้น เราก็ทำของเรา ไม่ต้องดิ้นรนอะไร ดำเนินให้มันถูกต้องตามหนทางของพระพุทธเจ้าที่ส่งเสริม ส่วนมากมันมีแต่การหลอกกัน เห็นหรือไม่เห็นก็แล้วแต่เราอย่าไปสร้างความอยาก อยากเห็นอยากรู้ มันก็เลยกลายเป็นปัญหา ก็เลยติดไปอีก **เห็นหรือไม่เห็นก็แล้วแต่ ข้าพเจ้าจะทำอยู่อย่างนี้ มีสติประคับประคองจิตใจของเราอยู่อย่างนั้นไม่ส่งออกข้างนอก เราจะสำรวมใจของเราให้อยู่ในคำบริกรรมเท่านั้น**

ให้มันเป็นจริง จิตใจของเรามีพลังเกื้อหนุน มันจะเฉยๆ อยู่ก็ดูความที่ว่าเฉยๆ มันไม่ยินดียินร้ายอะไร มันเฉยๆ อยู่ ก็ดูความที่ว่ามันเฉยๆ เมื่อเวลาดู เพ่งดูคำที่ว่าเฉยๆ นั้น แล้วก็ย้อนกลับถามว่าใครเป็นคนรู้ว่าเฉยอยู่นั้น ใครเป็นคนเห็นว่ามันเฉยๆ เท่านั้นแหละ อนุโลมปฏิโลมอยู่แค่นี้แหละ อย่าไปหลงดีใจเสียใจ อย่าไปตามจิตใจของตัวเอง เห็นหรือไม่เห็นนั้นก็ไม่ต้องว่าอะไร เราจะรู้อยู่เฉพาะสิ่งที่ว่าเฉยๆ เห็นอยู่ในจุดนั้นที่ว่าเฉยๆ ทั้งเห็นทั้งรู้ รู้ออกมาจากไหน มันเห็นออกมาจากที่ไหน อนุโลมปฏิโลมในจุดนี้ จนจิตใจของเรานั้นชำนิชำนาญในการเพ่งการมองนั้น ถ้ามันเต็มมันพอแล้ว มันจะเป็นเองไม่ยาก

แต่ให้ระมัดระวังเรื่องจิตใจของเราอย่าเพิ่งส่งออกให้มาก ในเบื้องต้นพยายามที่จะทำให้สงบได้มาก จะทำให้มันสงบ เราจะเข้าใจว่าพอแล้ว ความสงบของเรามันพอแล้ว ความวางเฉยของเรานั่นน่ะพอแล้ว มันไม่นึกไม่คิด ไม่กังวลอะไร อย่าไปนึกอย่างนั้น มันเต็มแค่นี้เห็นแค่นี้ เราก็ดูมันแค่นี้ ไม่ต้องสร้างความอยากขึ้น ถ้าหากว่าเราตั้งความอยากขึ้นก็เลยกลายเป็นความเห็นผิดไปอีก ให้เราพยายามยับยั้งดูในสิ่งที่รู้อยู่นั่นเอง อยากมีญาณ อยากมีฌาน อย่างนั้นอย่างนี้ เห็นเขาพูด เอ้า มันเป็นนิมิตอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ปรากฏมาจริงๆ คนโน้นจะมากี่คน มาคนเดียว หรือสองคนหรือสามคนเขาจะมา พอเมื่อเวลาวันหลังมาก็มาจริงๆ มาเท่าที่รู้ที่เห็น เขาพูดอย่างนั้นเราอย่าไปตั้งความอยาก อยากเป็นเหมือนเขาพูด พึงปฏิบัติตนของตน มันจะรู้อยู่ที่ตัวของตนเอง อันนั้นเป็นการอวด เป็นการสร้าง สำหรับผู้ฉลาดแล้วท่านไม่พูดถึงเป็นแต่เพียงว่าพูดเปรียบเปรยเท่านั้นแหละ ยกตัวอย่างเท่านั้นแหละ สำหรับเรามีหัวใจเหมือนกัน มีจิตใจเหมือนกัน ก็ทำได้เหมือนกัน เราก็ต้องลองดู ปฏิบัติที่ตัวของเราเองที่มีครูมีอาจารย์แนะนำพร่ำสอนธรรมเช่นนี้มันจะเป็นไปเอง

อยากเพ่งกันจริงๆ อยากดูกันจริงๆ เพ่งให้มันทะลุเข้าไปในส่วนกายของเราอันนี้มันเป็นตัวของกสิณอยู่โดยตรง ให้มันทะลุเข้าไป ลองดู ทะลุเข้าไปให้เห็นให้รู้ทั่วทั้งส่วนภายใน ตลอดทั้งมีอะไรอยู่ในตัวเรา ให้เห็นอยู่อย่างนั้น ตับไตอะไรที่มีอยู่หรือหัวใจหรืออะไรที่มีอยู่ น้ำเลือดที่มีอยู่ในร่างกายของเรา น้ำเหลืองที่มีอยู่ในร่างกาย

ของเรา น้ำดีที่มีอยู่ในร่างกายของเรา เพ่งดูให้เห็นอยู่อย่างนี้ ไม่ต้องพูดถึงเรื่องที่เห็นคนโน้นคนนี้มา ไม่ต้องพูดถึง รู้เห็นเฉพาะตัวของตัวเอง นี้ท่านสอนให้มีหลัก ถ้าสอนไม่มีหลักแล้ว จิตใจมันจะฟุ้งซ่าน หรือเห็นผิดไป กลายเป็นสัญญา

การเพ่งคุ้มครองไปทั้งหมด ทั้งทุกสิ่งทุกอย่าง อันนี้ได้ชื่อว่าเพ่งออกไปข้างนอก แต่ความจริงแล้วก็อำนาจแห่งจิตใจของเรานั้นแหละ **ถ้าหากว่ามันเป็นสมาธิกันจริงๆ แล้วมันมีอำนาจอยู่นั่นเอง คุ้มครองตัวของเราตลอดทุกสิ่งทุกอย่าง มันอยู่ที่ใจของเรา** อันนี้เราเพ่งออกไปภายนอก เอาพระพุทธรูปโน้นมาเฝ้าบ้านเฝ้าเรือนของตน หรือแวดล้อมตัวของตัวเอง ไม่รู้สึกว่าเรื่องอำนาจของใจของเรานั้นมันมั่นคงอยู่แล้ว เป็นสมาธิอยู่แล้ว หรือไม่เป็นอะไรทั้งหมดนั้น

เหมือนอย่างในครั้งพุทธกาลนั้นท่านทำสมาธิ พระสารีบุตรท่านเข้าฌานสมาบัติ มีนันทยักษ์เอาฆ้อน เขาเรียกว่าอะไร ตะบองเพชรบ้างตามภาษา มาโยนใส่ศีรษะของท่านจมลงไปสู่แผ่นดินลงไปถึงโยชน์หนึ่ง แต่ท่านก็ยังปกติดี ท่านไม่มีการหวั่นไหว เพราะอะไร เพราะอำนาจสมาธิของท่าน นั่นสำหรับอำนาจแห่งสมาธิ อำนาจของจิตใจมันสงบ มันเป็นสมาธิขนาดไหน ที่ตีศีรษะของพระสารีบุตร พูดถึงอย่างพวกเรานั้นคงจะไม่เหลือ นี่เราเห็นความเป็นจริง อำนาจของสมาธิ ท่านไม่ได้เพ่งออกข้างนอก ท่านรวมของท่านไว้อยู่ที่ใจของท่าน ก็มีประสิทธิภาพเหมือนกัน ถ้าหากว่าพวกเราปฏิบัติให้จิตใจของเราเป็นไปได้อย่างนั้น ไม่เลือกว่าผู้หญิงหรือผู้ชายก็เป็นได้เหมือนกัน มีอำนาจมีประสิทธิภาพได้เหมือนกัน ถ้าหากว่าทำได้เป็นจริงอย่างนั้น

มีความสงสัยอะไรก็ตาม ถ้าจะสงสัยก็สงสัยว่าตัวเราไม่อยากทำแล้ว อันนี้ก็แก้ได้ยากเหมือนกัน มันไม่อยากทำ ใจของเรามันพร่องอยู่ มีความกลัว เพราะว่านั่งนานๆ แล้วกลัวว่ามันจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ย่อท้อ ใจไม่กล้า จิตใจอ่อนแอ เมื่อเวลาทำไปๆ แล้วนั่งไม่ตรงแล้ว ในระยะนี้กลัวแล้ว เอาแค่นี้ก็พอ เออ คนเรากระตุ้นใจของเราเรื่อยๆ มันยกขึ้นมาหลอก นั่งไม่สนุก ไม่ได้ เอาแค่นี้เสียก่อน ผลสุดท้ายก็เลยกลายเป็นนิสัย กลายเป็นนิสัยนานๆ ไปก็เลย เอ้า เราไม่ทำก็ได้ ว่างั้น เอาไปเอามา เอ้า เราไม่ทำบาปอะไร เราอยู่เฉยๆ ทานก็ไม่ให้ทาน รักษาศีลก็ไม่รักษา

ภาวนาก็ไม่ทำ เราอยู่เฉยๆ ไม่ทำอะไรสักอย่าง จะเป็นบาปหรือจะเป็นบุญ มีปัญหา คนเป็นบุญอยู่ดีๆ เราไม่ทำอะไร แต่ว่าความจริงก่อนที่จะเป็นบุญก็ดี ก่อนที่จะเป็นบาปก็ดี คนเรามันต้องอาศัยเหตุ ถ้ามีเหตุมันก็มีผล ถ้าไม่มีเหตุ ผลมันก็ไม่มี เหตุดีผลก็ดี เหตุชั่วผลก็ชั่ว นี่โดยมากจะได้ชื่อว่าเป็นคนขี้เกียจเป็นคนขี้คร้าน หรือบางทีอาจเป็นเล่ห์เหลี่ยมของมัจฉริยะก็ได้ หรือ**เป็นกลมายาของกิเลส เล่ห์เหลี่ยมของกิเลส มายาของกิเลส เราไม่สามารถที่จะรู้เท่าทันได้ ยังมีหลายสิ่งหลายอย่าง**

ก็ไม่อยากหลง เพราะอะไรจึงไม่อยากหลง เพราะไม่รู้จักทางที่จะหลบจะหลีกหรือจะปลีกตัวไป เพราะอาศัยความหลงของตนเอง ท่านบอกว่าให้อยู่ ให้อยู่ในท่ามกลางก็ยังจะอยู่ไม่ได้ ไม่ต้องนำออก ทำอย่างไรจึงจะทำได้ดี ก็ต้องพูดกัน ถ้าหากว่าเรามีความพากความเพียรอดทนต่อสู้ มีสติสัมปชัญญะอยู่ตลอดเวลา มันก็พอที่จะเห็นแนวทางได้ อันนี้เรายังทำนิดๆ น้อยๆ ที่จะให้รู้จักแนวทางก็ยากหน่อย เพราะมันเป็นนิสัยมานับหลายชาติหลายภพ **แก้ไขที่อื่นมันก็ไม่มีทางที่จะแก้ ท่านบอกชี้ลงไปในจุดเดียว เราก็ยังไม่เชื่อ แก้ที่กายที่ใจอย่างเดียว เราก็ยังไม่รู้จักจุด ไม่รู้ว่าจะแก้อย่างไร** แก้ที่ใจแก้ที่กายไม่รู้ว่าจะแก้อย่างไร ท่านบอกแล้วก็ยังไม่รู้วิธีการที่จะแก้ **ท่านบอกว่าให้พิจารณา มันก็ไม่พิจารณาให้ใจของเรามันตกลง ให้เห็นอยู่ที่ใจรู้อยู่ที่ใจ เห็นอยู่ที่กายรู้อยู่ที่กาย ก็ยังไม่ยอมรับ** ก็แก้เอาเถอะ แก้ที่ใจนั่นแหละ จะขยันหมั่นเพียร หรือจะขี้เกียจขี้คร้าน ก็อยู่ที่ใจนั่นแหละ

บ่อเกิดแห่งความสุขหรือความทุกข์ก็อยู่ที่ใจ ไม่ได้เกิดอยู่ที่อื่น เราจะหาวิธีแก้ง่ายๆ มันก็จะง่ายก็อยู่ที่ใจของเรา ไม่ง่ายก็อยู่ที่ใจของเรา เรามีศรัทธาแล้วมันก็ง่าย ถ้าเราไม่มีศรัทธาแล้วก็จะรู้สึกว่ายุ่งยาก เพราะฉะนั้นท่านจึงว่าโลกมันยุ่ง โลกไม่ยุ่ง โลกยุ่ง โลกไม่ยุ่ง ท่านว่าอย่างนี้ มันมีทั้งยุ่งทั้งไม่ยุ่ง **ถ้ารู้จักว่ามันยุ่ง ทำไมเราจึงไปยึดไปถือเอา เราจะปล่อยวางไม่ได้หรือ ลองถามดูที่ตัวของเราเอง ถามที่ใจนั่น เราก็รู้จักอยู่ว่ามันยุ่ง มันลำบากตรากตรำก็รู้จัก ทำไมจึงไปยึดไปถือไม่ปล่อยวางเสียที ก็ยังมีเล่ห์เหลี่ยมอยู่เสมอ ก็เพราะหาอาชีพนั่นเอง เพราะปรับปรุงในหลักฐานหรือครอบครัว นี้แหละมันแก้ตัวอยู่** ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร ถ้าเห็นจุด เรามองเห็นจุดมันอยู่แล้ว เราทำไมจึง

ไม่ตัด ไม่ปล่อยไม่วาง เมื่อเวลาจะปล่อยวางก็รู้สึกว่ายังเสียดายอยู่ ยังเป็นห่วงยังอาลัยอยู่

ธรรมเป็นของเก่า ไม่ใช่เป็นของใหม่ ธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นของอันเดียว ไม่มากมายอะไรที่ท่านบัญญัติเอาไว้ ก็ล้วนแล้วแต่เป็นอาการหรือกิริยาของธรรมทั้งนั้น ถ้าไปวิ่งตามอาการกิริยาของธรรมมันก็ไม่มีทางที่จะจบสิ้นได้ เพราะเหตุนั้นท่านจึงให้ย่นย่อเข้ามายับยั้งอยู่ที่ใจแก้ไขอยู่ที่ใจ ต่อเมื่อเราแก้ไขของเราไม่ได้ก็ต้องพิจารณาอยู่อย่างนั้น ต้องค้นคว้าอยู่อย่างนั้น มันสงสัยหรือไม่สงสัยอยู่ที่ใจของเรา การสงสัยลูบคลำอยู่ก็อยู่ที่ใจของเรา เหมือนอย่างเราอยู่ในครอบครัว ว่าจะออกไปก็ยังเป็นห่วง ยังเป็นอาลัยอยู่ สารพัดสิ่งที่เราเป็นห่วงเป็นอาลัยอยู่ พูดถึงการปฏิบัติมันเป็นอยู่อย่างนั้น ไม่รู้จะแก้ไขกันอย่างไร ถ้าปฏิโลมกันแล้วก็ไม่มีทางที่จะพูดกันได้ ถ้าอนุโลมก็พอยังชั่ว อนุโลมมาอยู่ อยู่ไปทำไม ปฏิบัติก็พอที่จะประทังพอที่จะยับยั้งได้ อันนี้ก็แล้วแต่อุปนิสัยบารมีของแต่ละท่านแต่ละคน หรือศรัทธาของแต่ละท่านแต่ละคนจะออกได้หรือไม่ได้ ปฏิบัติได้หรือไม่ได้ก็เฉพาะตัวของตัวเองนั่นแหละ ไม่มีใครที่จะทำแทนกันได้ หรือแก้ไขปลดเปลื้องกันได้ ก็เราเป็นผู้แก้ไขหรือปลดเปลื้องตนเอง นี่ท่านจึงถือว่าเป็นเรื่องเฉพาะตัว

ส่วนธรรมะคำสั่งสอนอันนั้น เป็นแต่เพียงว่าชี้แนวทางให้เราประพฤติปฏิบัติ ถ้าผู้ปฏิบัติรู้เห็นเป็นจริงแล้ว ก็ดูเหมือนเป็นการง่าย ถ้าผู้ที่ปฏิบัติไม่รู้ไม่เห็นความเป็นจริงแล้ว ก็รู้สึกว่ายากลำบาก มันง่ายอยู่เฉพาะผู้ปฏิบัติรู้ปฏิบัติเห็น มันยุ่งยากอยู่เฉพาะผู้ปฏิบัติไม่รู้ไม่เห็น นี่จึงเป็นเหตุให้พูดกันยากสักหน่อย แต่ในครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้าของเราก็ตรัสไว้ว่า ท่านชี้ลูกเดียว บุคคลท่านพูดถึงดอกบัวสามเหล่าธรรมดาดอกบัวสามเหล่านั้น

จำพวกหนึ่งอยู่ในโคลนตมก็ยังไม่พ้นจากภักษาหารคือ เต่า ปลา จะทำลายหรือเป็นศัตรู นี่จำพวกหนึ่ง

จำพวกหนึ่งโผล่ขึ้นมาแล้วจากโคลนตม อยู่ในระหว่างกลางน้ำ อันนี้ก็ยังไม่พ้นจากอันตราย หรือยังไม่พ้นจากการเป็นภักษาหารของปลาและเต่า ยังมีศัตรูอยู่

จำพวกหนึ่งโผล่ขึ้นมาแล้วจากน้ำ คอยแต่จะรับแสงพระอาทิตย์เท่านั้น นี่จำพวกที่สาม

ฉันใดก็ดีเรื่องดอกบัวสามเหล่านี้ ก็เหมือนบุคคลนั่นเอง คือ *อุคฆติตัญญู* คือผู้ใดได้ยินได้ฟังแล้ว ก็พลอยที่จะได้ตรัสรู้ พลอยที่จะรู้ธรรม เห็นธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า อันเป็นสัจธรรมของจริง

วิปจิตัญญู หมายถึง บุคคลผู้มีอุปนิสัยอยู่ แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังได้แสดงกันซ้ำๆ ซากๆ อยู่จึงเข้าใจ จึงรู้จัก จึงเข้าใจสัจธรรม จำพวกที่สอง

จำพวกที่สาม เรียกว่า *ปทปรมะ* ถึงแม้จะพูดถึงแม้จะแสดงธรรมก็ไม่รับ ก็เฉยๆ อยู่อย่างนี้ ไม่ยอมรับนี้เรียกว่า ปทปรมะ พระอาทิตย์หรือพระจันทร์ส่องแสงเข้าไปไม่ถึง พระอาทิตย์หรือพระจันทร์นั้น หมายถึงธรรมอันที่พระพุทธเจ้าของเราแสดงด้วยสัจธรรมอันบริสุทธิ์ ไม่สามารถที่จะส่องแสงเข้าไปถึงได้ จิตใจของเราก็ไม่แจ่มแจ้ง ท่านจึงเรียกว่า โลกันตะ ธรรมที่ว่าโลกันตะอันนี้เรียกว่า โลกันตนรก พระอาทิตย์พระจันทร์ไม่สามารถส่องแสงลงไปให้ถึงให้แจ้งในโลกันตนรกได้

ถ้าพูดถึงเรื่องขณะจิตของสัตว์โลกก็เหมือนกัน ท่านจึงมีรูปเปรียบเอาไว้หลายอย่าง อย่างที่อธิบายมาแล้ว อุคฆติตัญญู วิปจิตัญญู เนยยะ ปทปรมะ นั่นแหละมันมีอยู่เป็นขั้น เป็นขั้นๆ อยู่ เมื่อเวลาเป็นเช่นนี้เราจะทำอย่างไร อาศัยการฝึกฝนอบรมตนเองนั่นแหละ **เมื่อเวลารู้จักว่าเราเป็นผู้มืด เราไม่เป็นผู้สว่าง เราก็พยายามขัดเกลาซึ่งจิตใจของตน คือเอาทานเข้าขัดจิตใจของตน เอาศีลเข้าขัดจิตใจของตนให้ผ่องใส เอาภาวนาเข้าขัดซึ่งจิตใจของตนให้ขาวให้สะอาด** พยายามฟอกฝนหรือขัดเกลาอยู่อย่างนี้ใจของเราก็สามารถที่จะขาวหรือจะสะอาดหรือผ่องใสขึ้นได้ ถ้าหากว่าเราไม่ฝึกหรือเราไม่หัด หรือเราไม่ฝึกหัดขัดเกลาแล้ว ไหนที่จะทำให้แจ้งให้สว่างได้ ก็อาศัยการฝึกการหัดการขัดเกลานั้นเองจึงจะขาวจึงจะแจ้ง จึงจะสว่างได้ ถ้าจะไปอยู่เฉยๆ โดยไม่มีเหตุผลแล้วจะทำให้แจ้งให้สว่างไม่ได้

เหมือนอย่างนายช่างเพชรพลอยเขา ทีแรกเพชรพลอยก็ปะปนอยู่กับก้อนหิน หรือแร่ต่างๆ ต่อเมื่อเวลาผู้มีความฉลาดเข้าไปแล้วรู้จัก ผู้ฉลาดรู้จักเพชรพลอย ก็เก็บเอา เมื่อเวลาเก็บเอามาแล้วก็ยังใช้ประโยชน์ยังไม่ได้ เป็นแต่เพียงว่าเป็นหินอยู่ หรือเป็นแร่อยู่เฉยๆ ต่อเมื่อนายช่างผู้ฉลาดมาขัดหรือเจียระไน เพชรพลอยเหล่านั้น จึงเป็นรัศมี เป็นยอดเป็นจอมขึ้นมา จึงมาประดับเป็นหัวแหวนหรือในเครื่องประดับ ของเราต่างๆ จึงเป็นยอดเป็นจอมขึ้นมา จนให้มีคุณค่ามีราคาสูงขึ้นมาได้ นี่ส่วน ภายนอก ฉันใดก็ดีส่วนภายในของเราก็อาศัยการขัดเกลาเหมือนอย่างเพชรพลอยนั้น จึงจะแจ้งจึงจะสว่าง จึงจะผ่องใสได้ จึงจะมองเห็นหนทางที่จะออกจากทุกข์ได้ ถ้าหาก ว่าเราจะอยู่เฉยๆ โดยที่ไม่มีเหตุผลแล้ว ไม่ประพฤติปฏิบัติอะไรสักสิ่ง ไหนเล่าจะ มองเห็นจะรู้ได้ ไม่มีทาง เพราะฉะนั้น **ธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้ามีเหตุมีผล แสดงโดยอย่างมีเหตุผล จึงควรที่พวกเราจะประพฤติปฏิบัติ ปฏิบัติเอาที่ไหน สรุปแล้ว ก็ลงที่กายที่วาจาใจนี้เอง เอาจุดนี้ ถ้าเราไม่ขี้เกียจหรือเราไม่ขี้คร้านก็จะได้พบได้เจอ ของดี** เหมือนอย่างที่รู้อยู่ นายช่างผู้ฉลาด หรือผู้ฉลาดแสวงหาเพชรพลอยนั้นแหละ ที่จะทำให้มีคุณค่าสูง นี่พวกเราทั้งหลาย นักประพฤติปฏิบัติธรรม คุณธรรม ปฏิบัติ ธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าก็เหมือนกัน

แต่ความจริงผู้ปฏิบัติก็มีหลายจำพวก เพราะเหตุนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสไว้ว่า กุสลาธัมมา อกุสลาธัมมา *กุสลาธัมมา* นั้นท่านแปลว่า ล้วนแล้วแต่เป็นกุศลล้วนๆ *อกุสลาธัมมา* ล้วนแล้วแต่เป็นอกุศลทั้งนั้นไม่เป็นกุศล *อัพยากตาธัมมา* จะว่าบุญ ก็ไม่ใช่ จะว่าบาปก็ไม่ใช่ เป็นอัพยาจิต จะเรียกว่าบุญก็ไม่เชิง จะเรียกว่าไม่ใช่บุญ ก็ไม่เชิง เหมือนอย่างที่เขาพูดเขาคุยกันว่า เราอยู่เฉยๆ เราไม่เบียดเบียนใคร เราไม่ทำ อะไร เราหยุดนี้จะเป็นบาปหรือเป็นบุญ อันนี้แสดงให้เห็นได้ว่า เรียกว่า อัพยากตาธรรม จะเป็นบุญก็ไม่ใช่ จะว่าไม่ใช่บุญก็ไม่ใช่ เป็นอัพยาจิต ท่านว่าอย่างนั้น

เมื่อเวลาในระหว่างจิตเป็นอัพยากตาอย่างนั้น เราต้องมีปัญญาค้นคว้าหาเหตุผล ให้เพียงพอ เหตุผลที่จะให้เพียงพอนั้น ในระยะขณะจิตของเรา มันไม่คิดทำอะไร เสียเลย จะเรียกว่าอุเบกขาก็ไม่ใช่ แล้วทีนี้เราจะพิจารณาในขณะจิตเป็นเช่นนี้น่ะ

โดยที่ไม่มีเหตุผลแล้ว เราต้องค้นคิดอยู่ ใครเป็นคนเห็นว่าหรือเป็นคนที่คิดว่าสมมติว่า เราต้องค้นเข้าไปในที่นี้ ให้รู้จักว่ามันเฉยๆ ยังไง ใครเป็นคนเห็นว่ามันเฉยๆ ใครเป็นคนรู้จักว่ามันเฉยๆ เราต้องย้อนกลับเข้ามาศึกษากับท่านผู้รู้ ท่านเรียกว่าท่านผู้รู้หรือจะเรียกว่านักปราชญ์ก็ว่าได้ ท่านรู้อยู่ตลอดเวลา ท่านเห็นอยู่ตลอดเวลา

เมื่อเวลาเราศึกษาท่านผู้รู้ผู้เห็นอยู่ตลอดเวลาแล้ว ผู้รู้นั่นแหละจะแนะนำหรือให้อุบายแก่เรา หรือจะให้ปัญญาแก่เรา ให้รู้จักดีรู้จักชั่วนั่นแหละ ผู้รู้นั้นท่านเรียกว่าเป็นนักปราชญ์ หรือนักบัณฑิต ใครจะเรียนใครจะศึกษาแบบไหนก็ช่าง ก็อาศัยท่านผู้รู้นี้เอง หรืออีกนัยหนึ่ง ท่านสมมติขึ้นมาว่าธาตุรู้อย่างนี้ก็มี แล้วแต่ใครจะสมมติขึ้นมา แต่ความจริงแล้ว ท่านผู้รู้ไม่ได้สมมติอะไรทั้งนั้น มีหน้าที่รู้อยู่ตลอดเวลา จะศึกษาแบบไหนก็แล้วแต่ ศึกษาทางฝ่ายโลกก็ดี หรือฝ่ายธรรมก็ดี ก็ต้องอาศัยนักปราชญ์หรือบัณฑิตนั่นแหละ นักปราชญ์บัณฑิตก็คือท่านผู้รู้ ก็มีกันอยู่ทุกคน ไม่เลือกผู้หญิงหรือผู้ชาย ก็มีกันอยู่อย่างนั้น ผู้รู้ใครไม่รู้ก็รู้กันอยู่ทุกคน เด็กเกิดมามันก็ต้องรู้กันอยู่

(พรทิพย์ อนันตกุล - ถอดเทป)

สับหน่อข่า ไปถูกอือทือ เหลือแต่คือ แต่มันบ่ใช้

- หลวงปู่บุญจันทร์ กมโล -

(คนตั้งใจไว้ว่าจะทำความดี แต่เวลาทำกลับไปทำความชั่ว
คนเราทำท่าทำทีเหมือนกับว่าตนเป็นคนดีมีศีลธรรม
แต่ความจริงแล้วชอบทำแต่ความชั่วช้าลามก)

ผลการปฏิบัติพึงรู้ได้ด้วยตนเอง

๘ มิถุนายน ๒๕๓๐

ไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตน ไม่ใช่เรา ไม่ใช่เขา เรียกว่า อนัตตา ของที่ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนนั้น ภาษาบาลีเรียกว่า อนัตตา ถ้าแปลเป็นภาษาไทยเรา เรียกว่าไม่มีตัว ไม่มีตน ไม่มีเรามีเขา เป็นเพียงแต่ว่าสภาวธรรม เป็นของตั้งอยู่อย่างนั้น เป็นธาตุส่วนภายนอก หรือว่าส่วนภายในก็ได้ เพราะท่านน้อมเข้ามาสู่กาย วาจา และใจ จะว่าส่วนภายในก็ได้ หรือจะว่าส่วนภายนอกก็ได้ เพราะสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ควรจะพิจารณาแยกออกเป็นส่วน คือธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ แยกออกไปเป็นส่วนๆ ไม่ได้ถือว่าเป็นตัวเป็นตน เป็นเพียงแต่ว่าธาตุเท่านั้น ส่วนภายในก็ได้แก่จิตใจของเรา นี้จะว่าตัวก็ไม่ใช่จะว่าตนก็ไม่ใช่ เป็นเพียงแต่นามธรรม

เมื่อว่าเวลาเป็นเช่นนี้ ความยึดมั่นถือมั่นในกายก็ไม่มี เรียกว่าให้ละถอนจากอุปาทานขันธ์ คือ ถือสักกายทิฏฐิไม่ยึดมั่นถือมั่นในกาย เมื่อเวลาความเห็นอย่างนี้ไม่ถือมั่นในกายแล้ว จะได้ชื่อว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิไม่ได้ การปฏิบัติในทางพระเช่นนี้ก็เพื่อต้องการอยากจะพิจารณาสิ่งเหล่านี้ ให้เห็นเป็นสภาพความไม่เที่ยง เรียก อนิจจัง เป็นของไม่เที่ยงไม่ถาวร เป็นของที่จะแปรปรวนอยู่ เมื่อเวลามาพิจารณาเห็นจริงแจ้งประจักษ์แก่ใจของตนได้แล้ว ก็จะได้ละได้ถอน จากความยึดมั่นถือมั่น เมื่อเวลาละถอนออกจากความยึดมั่นถือมั่นแล้วเราจะมาตั้งอยู่ในสัมมาทิฏฐิ คือความเห็นชอบนั่นเอง

อบรมใจของตนให้เป็นทิฏฐิธรรมตั้งมั่นไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์ทั้งหมด ถึงแม้อารมณ์จะมากระทบกระเทือนก็ไม่ได้หวั่นไหวไปตาม เขาจะว่าไม่ดีก็ไม่หวั่นไหว **เพราะเหตุใดจึงไม่หวั่นไหว เพราะเห็นสัจธรรมความเป็นจริงอยู่เฉพาะภายใน** เมื่อเห็นความเป็นจริงแล้วก็ไม่มีความสงสัย และทั้งไม่หวั่นไหวเสียด้วย ไม่หวั่นไหวไปตามโลกธรรมคือ นินทา สรรเสริญ สุข ทุกข์ ไม่ได้หวั่นไหว เป็นทิฏฐิธรรมอยู่อย่างนั้นตั้งอยู่อย่างนั้นคือสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่อยู่เหนืออารมณ์ทั้งหมด ใครจะสมมติหรือไม่สมมติก็เป็นของจริงอยู่อย่างนั้น เขาจะสมมติว่าไม่จริงก็จริงอยู่อย่างนั้น เป็นสัจธรรมอยู่ไม่มีใครจะลบล้างได้ ได้แก่อะไร ได้แก่นามธรรมสิ่งที่ไม่มีเป็นรูป เป็นแต่เพียงนาม

ถึงแม้ว่ารูปของเรายังมีอยู่ ก็เป็นแต่เพียงว่ารูป ก็อาศัยซึ่งกันและกันอยู่ แต่ก็มิได้ติดกัน เหมือนน้ำค้างอยู่ในใบบัวไม่ซึมซาบเข้าในใบบัวได้ ฉันใด จิตใจอันผ่องใสนี้ย่อมใสแจ๋วอยู่อย่างนั้น ไม่ได้เจือปนอะไรทั้งหมด ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ล้วนๆ อยู่เฉพาะอย่างนั้น จะถือว่าเป็นตนเป็นตัวก็ไม่ใช่ จะว่าไม่ใช่ตนไม่ใช่ตัวก็ไม่ใช่

เพราะฉะนั้นในคำที่ท่านแสดงไว้อีกว่า นิพพานัง ปรมัง สุญญัง นิพพานัง *ปรมัง สุขัง-นิพพานัง ปรมัง สุขัง* พระนิพพานเป็นความสุขอย่างยิ่ง *นิพพานัง ปรมัง สุญญัง* เมื่อสูญแล้วอะไรยังอยู่ ก็อมตธรรม คือสิ่งที่ไม่ตายนั่นแหละ ได้แก่ใจอันบริสุทธิ์นั่นเอง เมื่อเวลาใจอันบริสุทธิ์แล้วเป็นของที่ไม่ตาย ทั้งไม่เกิดทั้งไม่แก่ ทั้งไม่เจ็บเป็นจริงอยู่อย่างนั้น ไม่มีอาการหรือกิริยาทั้งหลาย เป็นทิฏฐิธรรมอยู่อย่างนั้น ตั้งมั่นคงอยู่ ใครจะมาสมมติ หรือไม่สมมติ ก็เป็นของจริงอยู่อย่างนั้น นี้ท่านจึงเรียกว่าเป็นอมตะ จะว่า ทุกขัง อนิจจัง อนัตตา ก็แล้วแต่จะว่ากันไป อันนั้นเป็นเรื่องอาการหรือกิริยาของจิตต่างหาก ไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตน

นี้แหละท่านจึงให้ย้อนกลับเข้าไปศึกษาหารือ ผู้รู้ทั้งหลายที่เป็นนักปราชญ์อยู่ในตัวของเรานี้ ทั้งฉลาด ทั้งเป็นผู้รู้ ใครจะมาลบล้างไม่ได้เป็นเด็ดขาด **ไม่ว่าใครจะวิเศษวิโสขนาดไหนก็ตาม จะมาลบล้างผู้รู้อันนี้ไม่ได้เด็ดขาด** เป็นจริงอยู่อย่างนั้นเว้นเสียแต่จะนำไปใช้ในทางที่ชั่วช้าลามกเท่านั้น ถึงแม้จะไปใช้ในสิ่งชั่วช้าลามกก็เป็นไปตามเหตุ หรือเป็นไปตามปัจจัยของเหตุอันนั้น เหตุดีผลก็ต้องดี เหตุชั่ว

ผลก็ต้องชั่ว ตัวเหตุก็คืออยู่ที่ตัวของเรานั้นเอง อยู่ที่กาย อยู่ที่วาจา หรืออยู่ที่ใจของเรา ทั้งสามอย่างนี้

ความชั่วและความดีทั้งหลาย จะเกิดขึ้นได้เพราะทางกายอย่างหนึ่ง ทางวาจาอย่างหนึ่ง ทางใจคิดอีกอย่างหนึ่ง เกิดขึ้นทั้งสามทวารนี้ เพราะว่าที่นี้เป็นต้นเหตุ คือ ชาติ อย่างเดียวเท่านั้นแหละเป็นเหตุให้มีชรา มีพยาธิ มีมรณะ ชาติความเกิดอย่างนี้ ถ้าไม่มีชาติความเกิดความชรา พยาธิ มรณะ ก็ไม่มี ถ้ามีชาติความเกิดแล้ว ชรา พยาธิ มรณะ ก็ต้องมี ชาติความเกิดเป็นทุกข์ พยาธิความเจ็บไข้เป็นทุกข์ มรณความตายเป็นทุกข์นั้น **ทุกข์อยู่ที่ไหน** จะว่ากายทุกข์ก็มิใช่ แต่ว่าอุปาทานขันธ์ ยึดมั่นถือมั่นในกายแล้ว ดูเหมือนกายเป็นทุกข์ **แต่ความจริงแล้วไม่ใช่กายเป็นทุกข์ ก็เรื่องของใจนั่นแหละเป็นทุกข์ คือความยึดมั่นถือมั่น** ไม่อยากให้มันเจ็บ ไม่อยากให้มันแก่ ไม่อยากให้มันตาย นั่นแหละมันจึงเป็นทุกข์

เพราะความไม่อยาก เลยเป็นเหตุคือตัวของสมุทัยเป็นเหตุคือ ความยึดมั่นถือมั่นนั่นเอง เรียกว่าตัวสมุทัย **ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด สิ่งนั้นเป็นตัวของสมุทัย** เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ขึ้นมา นิโรธ คือความดับทุกข์ไม่ให้มันเกิดขึ้น อยู่ส่วนภายในจิตของเรา ดับอย่างสนิท ไม่ให้มีอาการเกิด ด้วยอาการหรือกิริยาของใจคิดปรุงขึ้นมา ดับนี้เรียกว่า นิโรธะ เมื่อเวลาดับสิ่งเหล่านี้ได้แล้ว มรรคก็เกิดขึ้นเท่านั้น มรรคคือหนทาง หรือมรรค หมายถึงความถึงพร้อม เมื่อเวลามรรคเกิดขึ้นผลก็ต้องเกิดขึ้นมาอีก คือความเต็ม ความพอใจ อยู่ที่ไหน ที่นี่ ไม่ได้อยู่ในตัวบาลี หรือในตำรับตำรา อยู่ในคัมภีร์ อยู่ในพระไตรปิฎก **อะไรเป็นพระไตรปิฎกก็คือกายนี้แหละ กาย วาจา ใจนี้แหละเป็นพระไตรปิฎก** ไตรแปลว่าสาม สามก็คือ กาย วาจา ใจนี้เอง มีอยู่ที่นี่ เพราะฉะนั้น ท่านจึงว่า ฉะปัญญัติโย ขันธะปัญญัติ อายตนะปัญญัติ *ฉะปัญญัติโย* ฉะ แปลว่าหก คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็อยู่ที่กายของเราทั้งหมด *ขันธะปัญญัติ* ขันธ์ทั้งห้า คือ รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ อยู่ที่ไหน ก็อยู่ที่กายของเรานี้ทั้งหมด นี้ท่านบัญญัติที่นี่ อยู่ในไตรปิฎก อายตนะภายในภายนอกก็อยู่ที่นี่ ไม่ได้อยู่นอกเหนือจากกาย วาจา ใจของเรา

เมื่อพระโยคาวจรเจ้าทั้งหลาย ผู้กุลบุตรผู้ปฏิบัติพึงรู้ พึงปฏิบัติครุ่นคิดอยู่ในที่นี้ ดูพระไตรปิฎกนี้ ส่วนพระไตรปิฎกที่ท่านบัญญัติไว้นั้น เป็นเรื่องของพระสูตรต่างหาก เป็นเรื่องของพระปริยัติต่างหาก เป็นเรื่องของพระปรมัตถ์นั้นอยู่ที่กาย ที่วาจา ที่ใจของเรา **ค้นให้เห็นสภาพความเป็นจริง ที่กาย ที่วาจา ใจ เราจะแก้ไขก็แก้อยู่ที่นี่** หรือไม่แก้ไขก็แล้วแต่ **ผู้มีความประสงค์หรือนักปฏิบัติทั้งหลาย จะพึงแก้ไขอยู่ที่นี้ จึงจะได้ชื่อว่าดำเนินตามหนทางมรรคที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเอาไว้** ก็เดินในทางสายนี้ ไม่ได้เดินตามถนนหนทางที่เราราดยางหรือเทคอนกรีต ไม่ได้เดินตาม ต้องเดินไปในที่นี้เลย จึงจะถูกตามอัฏฐังคิกมรรคที่กล่าวมา เดินอยู่ที่กาย วาจานี้

เมื่อผู้ปฏิบัติทั้งหลายดำเนินในสายนี้จะพึงรู้ด้วยตนเอง จะพึงเห็นด้วยตนเอง จะหายสงสัยด้วยตนเอง ไม่มีความสงสัยในสัจธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพราะเห็นสภาพความเป็นจริงอยู่ นี้แหละเมื่อปฏิบัติแล้ว อย่าเพิ่งไปสงสัยให้ค้นคว้าอยู่ที่กายของเราเอง เห็นกายรูปกายแล้ว มันจะแตกจะดับ สิ่งอื่นไม่สำคัญ อันที่ว่าโลกก็ตั้งอยู่อย่างนั้น เป็นอยู่อย่างนั้น แต่ไหนแต่ไรมา เราจะไปแก้ไขก็แก้ไขไม่ได้ มันเป็นอยู่อย่างนี้

เพราะฉะนั้นท่านจึงว่า วัฏฏะ คือเครื่องหมุนเวียนนั่นเอง หมุนกันอยู่อย่างนั้น ตลอดวันยันค่ำ ตลอดคืนยันรุ่ง หมุนทั้งภายนอกและภายใน ส่วนวัฏจักรหรือวัฏฏะนั้นหมุนอยู่ภายนอกก็หมุนอยู่พอแรงแล้ว แต่ส่วนภายในก็หมุนอยู่อย่างนั้น ไม่ได้หยุดได้หย่อน ทั้งกลางวันและกลางคืน อยู่อย่างนั้น นี้ท่านจึงเรียกว่า วัฏฏะ เมื่อหากว่าเป็นเช่นนี้ เราจะแก้ไขแบบไหน เราจะแก้ไขอย่างไร ก็แก้ไขที่ใจของเรานั้น ไม่ให้มันหมุน ไม่ให้มันเป็นวัฏฏะ ยับยั้งเอาไว้ เมื่อเวลายับยั้งเอาไว้ได้แล้ว กงกรรมของวัฏจักรนั้นก็หยุดไม่หมุนเลย หยุดอยู่เป็นเอกจิตเอกธรรมไม่ได้หมุนไปที่ไหน มันก็สงบเยือกเย็นสบายอยู่นั่นเอง

ที่มันหมุนอยู่เป็นเหตุให้ทั้งสุขทั้งทุกข์ ทั้งหัวเราะ ทั้งร้องไห้ โลกเป็นอยู่อย่างนี้ คราวร้องไห้ คราวหัวเราะก็มีในขณะที่มีความปรารถนามันก็หัวเราะ สิ่งที่ไม่ต้องการหรือไม่ปรารถนาเมื่อเวลามากระทบเข้า ก็รู้สึกว่าเศร้าโศก

เป็นอยู่อย่างนี้ ทำอย่างไรเราจึงจะห้ามได้ **จะห้ามโลกหรือกั้นกางโลกหรือ? กั้นกางไม่ได้ ถ้าจะกั้นกางก็กั้นกางเฉพาะเราเท่านั้น** เราเป็นผู้จะแก้ไขเราเป็นผู้หาทางที่จะหนีจากวัฏฏะ เราเป็นผู้แก้ไขเอง อันนี้จะได้ชื่อว่าเป็นเรื่องปัจจัตตัง คือ เรื่องเฉพาะตัวนั่นเอง

เราจะแก้ไขก็อยู่ที่ตัวเรา เราไม่แก้ไขก็อยู่ที่ตัวเรา ไม่มีใครที่จะแก้ไขให้เราได้ ถึงแม้ว่าจะแก้ไขได้ ก็ส่วนภายนอกที่พอจะแก้ไขช่วยเหลือกันได้ ส่วนภายในนั้นไม่มีใครที่จะแก้ไขให้ได้ นอกจากตัวของเราเอง คือเอาธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาขัดเกลา ฟอกฝนให้ใจของเรานั้นบริสุทธิ์ ผ่องใส นี้จึงได้ชื่อว่า เป็นเรื่องเฉพาะตัวที่เราจะแก้ไข

นี่แหละเมื่อหากว่าท่านทั้งหลายที่ได้มาอบรม หรือว่าเป็นศิษย์ของพระศาสดาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราที่ปฏิบัติร่วมกัน จงตั้งใจประพฤติปฏิบัติ ดัดซึ่งกาย วาจา และใจของตน ให้เป็นไปตามศาสนธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ต่อแต่นั้นไปเราก็จะได้รับความสุขความเจริญ งอกงามในพระธรรมวินัย ก็ขอยุติแต่เพียงเท่านี้

(ทัดกมล พรหมมา-ถอดเทป)

เปรตเฝ้าทรัพย์

๑๙ ธันวาคม ๒๕๓๐

วิญญาณของคนเรานั้น ถ้ามันเกาะอยู่ที่ไหน ถึงแม้ว่าร่างกายมันจะแตกทำลายแล้ว ส่วนวิญญาณมันก็เกาะอยู่ที่นั่น เกาะอยู่ที่บ้านที่ช่อง ก็ไปเกิดเป็นตุ๊กแกนั่นแหละ ที่บ้านเป็นตุ๊กแกเป็นแมลงสาบหรือเป็นแล้วแต่จะเป็นเพราะความห่วงความอาลัย หรือ มิฉะนั้นก็กลายไปเป็นอะไร ที่เค้าเรียกว่าอะไร เรียกว่า "ผีหลอก" ที่หวงทรัพย์สมบัติ ใครไปแตะต้องไม่ได้ ไปอยู่ไม่ได้ เหมือนอย่างอยู่ที่กุมภวาปี ใกล้ๆ กับกุมภวาปี หมู่บ้านอะไรนั่น เค้าปลูกบ้านขึ้นแล้วเมื่อเวลาปลูกขึ้นแล้วก็ไปอยู่ไม่ได้ ก็คงมี วิญญาณอันหนึ่งที่เขาเคยหวงแหนอยู่ที่นั่น ที่ดินของเขา มิใช่ว่าไปอยู่ที่อื่น มันก็คง เป็นเจ้าเป็นจอมอยู่ที่ในที่ดินของเขา สร้างขึ้นแล้วขึ้นไปอยู่ก็อยู่ไม่ได้ เป็นอย่างนั้น ผลสุดท้ายก็เลยปล่อย เมื่อเวลาไปอยู่ก็แสดงอาการกิริยาให้ปรากฏขึ้นมาก็ไม่สามารถ ที่จะอยู่ได้ บางทีมันมีถิ่นฐานแต่ไม่มีบ้านเรือนอย่างนี้ก็มี เป็นแต่เพียงมีที่ดินอยู่เฉยๆ แต่ว่าใครจะทำอะไรก็ไม่ได้ ทำเรือกทำสวนก็ไม่ได้ ต้องปล่อยให้ว่างอยู่นั่น เพราะมี สิ่งที่หวงแหนอยู่

นี่ก็เหมือนกันในสถานที่ต่างๆ เป็นต้นว่าบ้านเก่าที่ร้างไปแล้ว บางทีจิตวิญญาณ อันนั้นจะเป็นมหาเศรษฐี หรือเป็นคหบดี หรือจะเป็นท้าวพระยามหากษัตริย์หรือ จะเป็นคนสามัญธรรมดาก็แล้วแต่ ถ้ามีความห่วงความอาลัยอยู่แล้วหรือติดอยู่ มันก็ เหมือนกับคนเรานี่ ไปไหนก็ไปไม่ได้ อยู่นั่นแหละ แต่ไม่รู้จักวิธีแก้ไขตัวเอง ทานก็ ไม่ให้ รักษาศีลก็ไม่รักษา ภาวนาก็ไม่ทำ หลงอยู่ในสมบัติห่วงใยอยู่ในสมบัติอันนั้น

เมื่อเวลาให้ทาน ก็กลัวว่ามันจะหมดจะสิ้นไปอยู่อย่างนั้น เวลามีความห่วงความอาลัยมันเป็นอย่างนั้น ไม่มีทางจะแก้ไข รักษาศีลก็ไปไม่ได้เพราะห่วงอาลัยในทรัพย์ จะเจริญภาวนาที่บ้านที่ช่องก็ทำไม่ได้ มีแต่สิ่งที่มากั้นกางเอาไว้เลย บ้างเดี๋ยวก็ว่ายุ่งยากกับบุตรธิดาอย่างนั้นอย่างนี้ เดี๋ยวก็ยุ่งยากในครอบครัวทำไม่ได้ ผลสุดท้ายก็เลยหาสิ่งที่มาเป็นอุปสรรคขัดข้องต่อทางการบำเพ็ญคุณงามความดี เป็นอย่างนั้นเลย เสียเวลาไป วัน คืน เดือน ปี ล่วงหน้าๆ อายุก็ล่วงไปๆ ไม่มองเหลียวแลเลย ผลสุดท้ายก็ถึงกาลถึงเวลา แล้วมันก็ลุล่วงไปเลย เป็นอย่างนั้น เมื่อเวลาเรามีความห่วงความอาลัย อยู่ในสิ่งใดก็ติดอยู่กับสิ่งนั้น เป็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงสอนพุทธบริษัทให้ประพฤติปฏิบัติคุณงามความดี เพราะพระพุทธเจ้ามีพระมหากรุณาอันยิ่งใหญ่ มีเมตตาแก่บรรดาสัตว์ทั้งหลาย อยากให้พ้นทุกข์ ไม่อยากให้อยู่ในทุกข์นี่แหละ

อย่างที่พวกเราน่ะไม่ค่อยรู้ตัว เคยอยู่อย่างไรก็อยู่อย่างนั้น เคยทำอย่างไรก็ทำอยู่อย่างนั้น ไม่แก้ไขหาหนทางที่จะออกจากทุกข์ เป็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้นท่านจึงไม่ให้ประมาท *ปมาโท มจฺจุโน ปทํ* บุคคลผู้ประมาทได้ชื่อว่า *“คนตาย”* ท่านว่าถึงแม้ว่าจะมีชีวิตอยู่ก็ได้ชื่อว่าคนตาย ตายอะไร? ตายจากคุณงามความดี ตายจาก ทาน ศีล ภาวนา นั่นแหละ คนไม่บำเพ็ญทาน ไม่บำเพ็ญศีล ไม่บำเพ็ญภาวนา ตายอย่างนั้นนี่เรียกว่าผู้ประมาทได้ชื่อว่าคนตาย *อปฺปมาโท อมตํ ปทํ* บุคคลผู้ไม่ประมาท ถึงแม้ว่าชีวิตมันจะล่วงไปก็ตาม ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ตาย เหมือนอย่างยังมีชีวิตยืนยงคงทนอยู่

คนเราถึงใจสบาย แม้อยู่ที่ไหนก็สบาย ไม่เดือดร้อนอะไรเลย จะไปอยู่ที่ไหน อยู่ปรางค์ปราสาทที่ประกอบไปด้วยเพชรพลอยหรือแก้วมณี หรือแก้วผลึกก็ตาม ถ้าใจไม่สบาย...ไม่สบายทั้งนั้น ไม่เยือกเย็นทั้งนั้น ถ้าใจสบาย ถึงแม้ว่าจะอยู่ใต้ร่มไม้มันก็สบายดี เหมือนอย่าง**พระพุทธเจ้าของเราไปตรัสรู้ หรือปรินิพพานก็อยู่ในโคนไม้ ตรัสรู้ก็อยู่ที่โคนไม้ ไม่ได้ทราบว่าตรัสรู้อยู่ในปรางค์ปราสาทที่ไหน** นี่ถือว่าความสบายทางใจ เป็นอย่างนั้น ถ้าใจไม่สบายจะมีทรัพย์สินเงินทองขนาดไหนก็ไม่สบายทั้งนั้น หรือมีที่อยู่ที่ดีๆ มันก็ไม่สบายทั้งนั้น เพราะฉะนั้นท่านจึงให้ฝึกใจอบรมใจ ฝึกให้ได้ อบรมให้ได้

น่าอัศจรรย์นะใจนี่ สำหรับใจนี่เป็นของที่อัศจรรย์ ถ้าฝึกให้ได้ดีแล้วก็ดี มีแต่ดีทั้งนั้น ถ้าฝึกใจไม่ได้ก็ไม่ดีทั้งนั้นแหละ ปล่อยให้มันขี้โมโห ปล่อยให้มันเป็นคนขี้โกรธ ปล่อยให้มันเป็นคนขี้เกียจ เป็นคนขี้คร้านมันก็ไม่ดีทั้งนั้น พระพุทธเจ้าสอนพุทธบริษัทให้เป็นคนขยันหมั่นเพียร ไม่เห็นแก่ความเหน็ดความเหนื่อย ไม่เห็นแก่ความหิวต่างๆ ให้ทำตัวอย่างราชสีห์ ท่านว่าใครเคยเห็นบ้าง ธรรมดาราชสีห์นั้น นอนไม่เหมือนสัตว์อย่างอื่น นอนเอาขาชันขึ้นบนฟ้านั้น เมื่อเวลาหลับเคลิ้มๆ แล้ว ขาล้มลงไปตูมแล้วก็ลุกขึ้นทันที ไม่นอนต่อไป ถ้าอยากนอนก็ไปนอนที่ใหม่เป็นอย่างนั้น ทำอย่างนั้นจนกลายเป็นนิสัยราชสีห์เป็นอย่างนั้น...นิสัย นี่พระพุทธเจ้าท่านเอาราชสีห์เป็นตัวอย่างสอนพุทธบริษัท สำหรับพวกเราไม่เหมือนอย่างนั้น พอหลับแล้วตื่นขึ้นมาก็หลับไปอีก พอหลับไปอีกตื่นขึ้นมาก็ยังไม่ลุกเลย ยังหลับอยู่อย่างนั้น

ท่านจึงสอนพุทธบริษัททั้งหลายให้สำรวมจิตใจของตน มีสติสำรวมจิตใจของตัวให้อยู่ ไม่ให้มันคิดโน่นคิดนี่ จะฝึกได้อย่างไร ไม่ให้มันคิดมันก็คิด ไม่ให้มันนึก **จะทำอย่างไรมันจึงจะหยุด? ต้องอาศัยการกระทำให้มากๆ ต้องฝึกให้มาก** เวลามันพักเวลามันอยู่ มันก็อยู่สำหรับจิตนั้น ถ้ามีสติระลึกได้ทุกขณะจิตมันก็อยู่ ถ้าเผลอเมื่อไรมันก็ไปเมื่อนั้น การฝึกก็รู้สึกว่าฝึกยากอยู่ แต่ความจริงก่อนที่จะทำหน้าที่ มีการนั่งภาวนาก็ดี ท่านให้ระมัดระวังสำรวม ส่วนการงานภายนอกที่เราเคยทำเป็นประจำอยู่เราก็พักเอาไว้ก่อนไม่ต้องเอามาคิด ไม่ต้องเอามานึก กิจการงานที่ตกค้างนั้นก็ไม่ต้องเอามานึกมาคิด ปล่อยวางเอาไว้เสียก่อน เราพยายามตั้งสติควบคุมแต่ใจของเราเท่านั้นหรือควบคุมจิตของเราเท่านั้น ควบคุมจิตของเราให้อยู่ ให้ความรู้และความเห็นอันนั้นให้กลมเกลียวกัน ให้เป็นอันเดียวกัน

เพราะฉะนั้นท่านจึงว่า ความรู้และความเห็นประชุมเป็นดวงตาธรรม เมื่อเวลามันรวมลงไปเป็น “เอกจิต” แล้วนั่นแหละเรียกว่า “ประชุมธรรม” เราจะรู้สึกตัวเอง จะรู้ด้วยตนเอง จะมีความสุขหรือทุกข์อย่างไรเราก็จะรู้เอง ไม่ต้องถามคนอื่น เราจะรู้เองเพราะฉะนั้นท่านจึงว่า “สันทิฏฐิโก” เป็นผู้รู้เองเห็นเอง เข้าใจเอง นี่แหละ **ถ้าหากว่าเราไม่ทำให้เป็นแล้ว ถึงแม้ครูบาอาจารย์จะแสดงธรรมขนาดไหนก็ตาม จะเอาอะไร**

มาแสดงก็ตาม มันก็ไม่รู้ไม่เข้าใจ อาจจะนึกอย่างนี้ก็มี บางทีอาจจะนึกคิดอยู่ภายในจิตใจก็ได้ หาว่าท่านโกหกก็ได้ โกหกพกลมไปไม่จริงทั้งนั้น ไม่ถูกทั้งนั้น อาจจะนึกอย่างนี้ก็มี เพราะเหตุใด เพราะว่าเรายังทำไม่เป็น เราไม่เคยรู้ ไม่เคยเห็น ไม่เคยเป็นอย่างนั้น นี่แหละเป็นตัวเหตุ

เมื่อหากว่าเราตั้งใจประพฤติปฏิบัติโดยเฉพาะหน้าอยู่แล้ว จิตของเราตั้งสติควบคุมจิตของเราได้ดีแล้ว เราจะรู้เองเห็นเอง นี้แหละสำคัญอยู่ตอนนี้ แต่ความจริงมันมีหลายอย่างสลับซับซ้อนกันอยู่จนพวกเราไม่สามารถที่จะรู้เท่าทันให้ทั่วถึงได้ มีแต่สิ่งที่หลอกลวงจิตใจของเรา หลอกลวงอยู่อย่างนั้นตลอดเวลา ไม่รู้ว่าอะไรต่ออะไรเกิดขึ้นไม่หยุดไม่หย่อนทั้งภายนอกและภายใน แต่เฉพาะภายในมันก็พอแล้ว มันหลอกอยู่ส่วนภายในนั้น เดี๋ยวมันก็ชวนคิดไปนู่น ชวนคิดไปตามนี่ เดี๋ยวมันชวนคิดระลึกถึงการงาน บางทีก็ชวนคิดในบุตรธิดา บางทีมันชวนคิดในเรื่องอื่นๆ ไปอีก จนพวกเราไม่สามารถที่จะรู้เท่าทันได้ นี่ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่หลอกลวงจิตของเรา ไม่มีหลักฐานไม่มีหลัก ไม่มีเกณฑ์นี่เอง นี่ส่วนภายใน

ส่วนภายนอกที่มาเพิ่มเติม เดี๋ยวคนโน้นก็ว่าอย่างนั้น คนนี้ก็ว่าอย่างนี้ ไม่รู้ว่าจะเอาอะไร ถ้าเราไม่มีหลักมีเกณฑ์ก็เป็นเหตุให้ฉงนอยู่นั่น เป็นเหตุให้สงสัยลังเลอยู่อย่างนั้น ถ้าผู้ที่มีหลักมีเกณฑ์ดีแล้ว มันก็ไม่สงสัยอะไร ตั้งสติให้เข้าถึงใจที่เดียวเท่านี้ก็พอ เมื่อเวลาตั้งสติให้ถึงใจที่เดียวแล้ว มันจะไปที่ไหน รู้จุดของมันแล้วมันจะไปที่ไหน มันรู้สึกในที่ไหนสำหรับจิตใจของเราก็อยู่ที่นั่น รู้สึกอยู่ที่ลมหายใจใจของเราก็อยู่ที่นั่น หรือรู้สึกว่าอยู่ที่ไหนในอวัยวะร่างกาย เราก็อยู่ที่นั่น จะอยู่ที่โน่นที่นี่ก็ไม่ได้ เมื่อเวลาสรุปแล้ว ก็สรุปลงไปในจุดเดียว ใครเป็นคนรู้? ใครเป็นคนเห็น? อยู่ในจุดไหน? เราสังเกตด้วยตนเองเท่านี้พอ นี่จึงจะถนัด เราสังเกตด้วยอาการมีสติอย่างเป็นสัมปชัญญะเท่านี้ก็พอ นอกจากนี้ไม่ต้องกังวลอะไรอีก ให้สำรวมอยู่ในจุดนี้แห่งเดียวเท่านั้นก็พอแล้ว

นี่แหละ สำหรับโลกมันกว้างขวางไม่สามารถที่จะรู้ทั่วถึงได้ กว้างขวางเหลือเกินมนุษย์โลก เทวโลก พรหมโลกกว้างเหลือเกิน ถึงจะกว้างขวางขนาดไหนก็ตาม ไม่มี

ที่หมายก็ตาม ถึงแม้โลกจะเป็นอจินไตยก็ตาม เหลือวิสัยที่จะคิดจะนึก ท่านจึงให้สรุปลงในจุดเดียว คือใจนั่นเอง

สรุปลงในที่นี้ มรรคผลนั้นไม่ต้องกล่าว ไม่ต้องว่า มรรคผลนิพพานนั้นไม่ต้องกล่าว หรือสุขทุกข์ไม่ต้องกล่าว **ถ้าหากว่าเราจะทำจริง ปฏิบัติจริง แล้วมาลงจุดนี้เลยทีเดียว มรรคผลก็จะผุดขึ้นมาในที่นี้ สุคติหรือทุคติ ก็จะผุดขึ้นมาในที่นี้ เกิดขึ้นในที่นี้เลย ไม่ได้ไปเกิดอยู่ที่อื่นไกลอะไร** นี่เป็นจุดที่สำคัญที่สุดไม่จำเป็นที่จะคิดให้กว้างขวางอะไร เอาเท่านี้ก็พอ ไม่ต้องเอามาก

ถ้าตั้งใจจะปฏิบัติกันจริงๆ ทำกันจริงๆ ถ้าทำอย่างให้มีความสงสัย มันก็ไม่มีทางที่จะจบจะสิ้น ไม่มีทางที่จะสิ้นสุดได้ เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงว่าเป็น "อจินไตย" *โลโก อจินตโย* ท่านว่าโลกเป็นอจินไตย เหลือวิสัยที่พวกเราจะคิดจะนึก ถ้าใครจะไปคิดไปนึก เกิดแล้วเกิดอีก ตายแล้วตายอีก มาคิดเรื่องของโลกก็ไม่มีทางจะจบจะสิ้นเลย ท่านว่าอย่างนั้น เพราะเหตุนั้นท่านจึงสรุปลงในจุดเดียวเท่านั้น ความสิ้นไปหมดไปแห่งอาสวะทั้งหลายมันก็จะหมดจากที่นี่เลย สิ้นไปจากที่นี้ไม่สิ้นไปจากที่อื่น สิ้นอยู่ในจุดนี้เลย เพราะเหตุนั้นพระองค์จึงได้ว่า เปล่งวาจาว่า "โอปนยิโก" ให้น้อมเข้ามา น้อมเข้ามาที่ไหน? น้อมเข้ามาสู่ที่ใจนั้น ให้รู้อยู่ที่ใจเห็นอยู่ที่ใจ

นี่พระพุทธเจ้าค้นคว้าหมดทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว ไม่เห็นทางที่จะจบจะสิ้น ไม่เห็นทางที่จะสิ้นไปแห่งอาสวกิเลส เช่นตัวอย่าง พระพุทธเจ้าของเราทรมานมาอดข้าวอดปลาก็ไม่เห็นว่าได้สำเร็จอะไร แต่ก็เป็นตัวเหตุอยู่เหมือนกัน การอดการทรมานก็เป็นตัวเหตุอันหนึ่ง แต่ก็เป็นผลอย่างหนึ่งเหมือนกันนั่นแหละ แต่ก็ยังไม่ได้สำเร็จ เมื่อเวลาพระองค์ไปศึกษาอยู่ในสำนึกของอาจารย์นั้นก็ไม่สำเร็จเลย พวกเบญจวัคคีย์นั้นไปศึกษาก็ไม่สำเร็จ ต่อเมื่อพระพุทธเจ้าของเราหลีกออกจากพวกเบญจวัคคีย์แล้วไปบำเพ็ญแต่พระองค์เดียว ทรมานอยู่ อดกลั้นอยู่อย่างนั้น เมื่อเวลาทรมานแล้วก็นั่นแหละเป็นบาทแห่งการที่จะได้ตรัสรู้

เมื่อเวลาพระองค์พิจารณาเห็นว่าเป็นอัตตกิลมถานุโยคแล้ว พระองค์จึงย้อนกลับมาอยู่ในมัชฌิมาปฏิปทา คือสายกลาง เอาพอเหมาะพอดีเท่านั้นไม่มากนักไม่น้อยนัก ให้พอเหมาะพอดี เมื่อเวลาย้อนมาอย่างนี้แล้วพระองค์จึงได้ตรัสรู้ นี่แหละเมื่อเวลาพระองค์ย้อนกลับมาอย่างนั้นแล้ว พวกเบญจวัคคีย์ทั้งหลายจึงว่า พระสมณโคดมเป็นผู้ละความเพียรเวียนมาหาความมักมาก ว่างั้นเราไม่ต้อนรับ ว่างั้น แต่ความจริงแล้วพระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสรู้แล้ว ถึงแม้ไม่ปฏิสันถารหรือต้อนรับก็ตาม พระองค์ก็ไม่ได้น้อยใจเสียใจ ไม่ได้หลงดีใจทั้งนั้น ท่านมุ่งหวังว่าจะไปโปรดเบญจวัคคีย์เท่านั้นให้รู้ตามเท่านั้น

ต่อเมื่อเวลาพระองค์ได้ตรัสพระสัทธรรมเทศนาแล้ว พระพุทธเจ้าจึงเปล่งอุทานออกมา *“คำที่เราแสดงไปนี้ เราเคยพูดหรือเปล่า”* ว่างั้นกับพระเบญจวัคคีย์ พระเบญจวัคคีย์ก็ตอบว่า *“ไม่เคย”* นี่แหละ จึงเป็นสิ่งที่ควรรู้ ควรปฏิบัติ ต่อเมื่อเวลาพระปัญจวัคคีย์นั้นพิจารณาตามก็ได้สำเร็จตามนั้น จึงรู้ซาบซึ้งตามพระพุทธเจ้าหายความสงสัย วิจิกิจฉา ความสงสัยไม่มีซะแล้ว รู้ตามเลย **ให้รู้อยู่ที่ใจนั่นแหละเห็นอยู่ที่ใจ จะไปเอาที่ไหนต่างคนต่างเป็นผู้มีจิตมีใจกันทุกคนแล้ว**ก็เอาอยู่ที่นั่น

มรรคผลนิพพานนั้น พระพุทธเจ้าพระองค์ก็ไม่ได้เอาไปด้วย พระองค์ปล่อยไว้วางไว้ที่นี่ อยู่ในโลกนี้ ไม่ได้เอาไปด้วย จะเห็นว่ามรรคผลนิพพานไม่มีอย่างไรอยู่ในโลก มันมีอยู่เฉพาะผู้ปฏิบัติ **ถ้าผู้ปฏิบัติมีอยู่เมื่อใด มรรคผลนิพพานก็ยังอยู่เมื่อนั้น ท่านว่า ถ้าขาดคนปฏิบัติแล้วมรรคผลนิพพานก็ไม่มีตราบนั้น** ท่านว่านี่อยู่ที่การปฏิบัติ ฝึกหัดซึ่งกายและใจของคนนั้น ฝึกฝนอบรมใจของเราให้ได้ เราจะรู้เองเห็นเองนี่แหละ

เมื่อหากว่าได้ยินได้ฟังอย่างนี้แล้วจงนำไปประพฤติปฏิบัติ หรือสิ่งไหนไม่ถูกกับจริตนิสัยแล้วปล่อยทิ้งเสียก็ไม่เป็นไร หรือสิ่งใดธรรมะที่ถูกกับจริตนิสัยของตนที่เป็นเหตุให้เยือกเย็นส่วนภายในจิตใจนั้น ก็จงน้อมนำเอาไปประพฤติปฏิบัติให้รู้แจ้งเห็นจริงในศาสนธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทุกทิพาราตรี ก็ขอยุติลงแต่เพียงเท่านี้

(อัญชลี ปิยปัญญาวงศ์ - ถอดเทป)

อัศจรรย์ใจ โอ้ตักแตนป้องหมู่มั่ง
เขียดตะนาป้องหมู่ช้าง ยืนง่วงอยู่ทุ่งหลวง

– หลวงปู่บุญจันทร์ กมโล –

(ครูบาอาจารย์ผู้เดียวคอยตักเตือนลูกศิษย์เป็นจำนวนมาก
ไม่สามารถจะสอนให้ดีได้หมดทุกคน
ความดีมีน้อยไม่สามารถจะเอาชนะความชั่วได้)

กรรม

๓๐ มกราคม ๒๕๓๓

ไม่รู้ว่าเรื่องของกรรม **แต่ความจริงแล้วก่อนที่จะเป็น ก่อนที่จะเจ็บป่วย ก่อนที่จะมีโรคมีภัยแก่เราก็เนื่องจากกรรม แต่คนเราไม่เข้าใจ ก็เลยเห็นอย่างอื่น เห็นเป็นไปอย่างอื่น ไม่ระลึกถึงกรรม** เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าของเราจึงสอนให้รู้จักกรรม มันมีสองอย่าง กรรมดี กรรมชั่ว เมื่อเวลากรรมดีให้ผลก็รู้สึกว่ามีความสุขความสบาย สบายทางกาย สบายทางจิตทางใจเมื่อเวลากรรมดีให้ผล

เมื่อเวลากรรมชั่วให้ผล ก็รู้สึกว่าทุกข์ทางกาย ทุกข์ทางใจ เป็นอยู่อย่างนี้ ถ้าหากว่าผู้ที่มีปัญญาแล้ว พลอยรู้จักกรรมของเรามาถึงแล้ว แล้วก็กำหนดพิจารณาดูสิ่งที่มันเกิดมันมีขึ้นมาแก่ร่างกายของเรา แก่จิตใจของเรา เวลากำหนดรู้ก็พิจารณาอยู่อย่างนั้น รู้ว่าเป็นเรื่องของกรรม ก็ค้นคว้าพิจารณาจนให้เห็นความจริง กรรมที่อดีตที่ล่วงไปแล้ว ที่เราได้ทำไว้แล้วมันตามมาตามสนองเรา เมื่อเวลามันทันเวลาไหนมันก็เอาเวลานั้น ถ้ายังไม่ทันมันก็ปล่อยไว้เสียก่อน ก็มีความสุขความสบาย เพราะว่ากรรมดียังมีอยู่ เมื่อเวลากรรมดีมันหมดไปแล้ว กรรมชั่วมันให้ผลก็ได้รับความทุกข์ นี่แหละคนเรามันมีกรรมอยู่อย่างนั้น

กรรม แปลว่าการกระทำ กรรมอยู่นั่นแหละ จะทำอะไรก็เรียกว่ากรรมทั้งนั้น กรรมดีกรรมชั่ว...เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรประมาท เราในขณะนี้ เรามีกำลังดี ไม่มีเวรมีภัย ไม่มีอันตรายแก่ร่างกายหรือจิตใจของเรา เรานิ่งนอนใจไม่เร่งทำความดี มัวเมา

คิดอย่างอื่นสนุกสนานอยู่อย่างนั้น โน่น เห็นอะไรก็เพลิดเพลินอยู่อย่างนั้น **แต่ว่าจะดูอะไรก็ไม่ขัดข้อง จะฟังอะไรก็ไม่ขัดข้อง แต่ว่าให้รู้เท่าทันสิ่งที่เราดู สิ่งที่เราได้ยินให้น้อมมาพิจารณา** จะดูภาพยนตร์หรือจะดูโทรทัศน์ก็ช่างก็ต้องน้อมเข้ามาดู ทำไมเรื่องของโทรทัศน์มันเป็นยังไง? ทำไมมันไม่มีจิตวิญญาณ? ทำไมมันจึงแสดงอาการหรือกิริยาให้เรารู้ได้? อาการหรือกิริยาของเขาที่แสดงออกมานั้นเป็นอะไร? เป็นเรื่องละครหลอกลวงให้จิตใจของตนลุ่มหลงลืมคุณงามความดี ลืมตนลืมตัวลืมจิตลืมใจไม่ได้ดูใจของเราเลย นี่มันเป็นอยู่อย่างนี้ นี่แหละสิ่งที่หลอกลวง ทำให้พวกเราลุ่มหลง ติดอยู่ในโลก ข้องอยู่ในโลก ไม่พ้นทุกข์ได้ซะที เป็นอย่างนั้นใครมีอะไรก็ถือสิ่งนั้น ท่านว่าอย่างนั้นแหละ เพราะฉะนั้นท่านจึงให้รู้เท่าทันอย่าไปยึด อย่าไปถือจนเป็นทุกข์ ให้รู้เท่าทัน **สิ่งเหล่านี้ตามไปถึงที่สุดที่ไหน ที่สุดของสิ่งเหล่านี้มันจะไปถึงที่ไหน เราต้องพิจารณาหยิบยกขึ้นมาพิจารณาให้ถึงที่สุด**

ส่วนภายนอกที่เราทำอยู่ในปัจจุบันนี้แหละ เราทำอยู่ทุกสิ่งทุกอย่าง ใครมีงานอะไรก็ทำหน้าที่อย่างนั้น เป็นประจำอยู่อย่างนั้น ไม่มีทางที่จะจบสิ้นเลย แล้วเรามาพิจารณาเสียว่า เราทำนี่น่ะมันจะไปถึงไหน จุดหมายปลายทางจะสุดที่ไหนจะจบสิ้นลงที่ไหน เราต้องพิจารณา เมื่อเวลาพิจารณารู้จักที่สุดของสิ่งเหล่านี้แล้ว เราก็จะรู้สึกสบายใจ สิ่งเหล่านี้ตามไปถึงแค่หมดลมหายใจเท่านั้น ถ้าหมดลมหายใจแล้ว ได้ชื่อว่าหมดเรื่องเลยทีเดียว ไม่มีทาง ต่อจากนั้นเราก็จะได้อาศัยเสบียงของเราที่ทำเอาไว้นั่นเราได้บำเพ็ญอะไรไว้? บำเพ็ญทาน มีอะไร? มีทรัพย์สินเงินทอง มีข้าวของ มีเสื้อผ้าเหล่านี้เราได้บำเพ็ญเอาไว้ สิ่งเหล่านั้นแหละที่จะเป็นส่วนของเราที่จะติดตามเราไป

เราน้อมมาพิจารณาอยู่อย่างนี้ ให้เห็นความเป็นจริงอยู่อย่างนี้ สมบัติทั้งหลายนั้นไม่เป็นของๆ ใคร เป็นสมบัติของทุกคน ถ้าใครเป็นคนขยันหมั่นเพียรก็เป็นสมบัติของคนนั้น ไม่มีใครที่จะหาบหิ้วเอาไปได้ ส่วนภายนอก สมบัติของโลกก็หนักเท่าโลกท่านว่าอย่างนั้น สมบัติของแผ่นดินก็หนักเท่าแผ่นดิน ไม่มีใครที่จะหาบหิ้วขนเอาไปได้เลย เพราะฉะนั้นเมื่อเวลามาพิจารณาเห็นอย่างนี้แหละ ไม่มีใครที่จะเอาไปได้ เราจะใช้ปัญญา เราจะทำยังไงเราจึงจะเอาไปได้ ทรัพย์เหล่านี้จึงจะติดตามเราไป หรือจะ

เป็นเสบียงสนับสนุนเราไปในข้างหน้าหรือในอนาคต เราต้องอาศัยปัญญา เช่นตัวอย่าง พวกเราก็เคยได้ทำได้บำเพ็ญบุญกุศล ทั้งได้สมาทานศีล ทั้งได้ให้ทานวัตถุสิ่งของ ตลอดทั้งทรัพย์สมบัติทุกสิ่งทุกอย่าง อาหารการบริโภคเราก็ได้ให้ ก็รู้สึกว่าเราทำแล้ว ก็รู้สึกว่าภูมิใจ ดีใจมากที่สุด นี้แหละ

สิ่งที่เราทำลงไปแล้ว มันภูมิใจดีใจเต็มใจอยู่อย่างนั้น มีความยิ้มแย้มแจ่มใส เบิกบานนั้น จึงได้นามชื่อว่า บุญ **"บุญ"** แปลว่า **"ความสุข"** สุขกายสุขจิตใจ นั่นแหละ เมื่อเวลาได้ให้ได้ทำแล้วมันก็เป็นความสุข สุขทางกาย สุขทางใจ ยิ้มแย้มแจ่มใสอยู่อย่างนั้น นี้จึงเรียกว่าเป็นผู้เบิกบาน ที่ว่าพุทธะ พุทธะในที่นี้แหละ หมายความว่าเป็นผู้เบิกบาน อะไรเป็นผู้เบิกบาน? อะรเป็นสิ่งที่เบิกบาน? ก็คือจิตใจนั่นเอง ใจของเรานั่นแหละเบิกบานไม่ใช่อะไร เบิกบานอยู่อย่างนั้น ภูมิใจอยู่อย่างนั้นตลอด ไม่มีเสียหายไปที่ไหนเลย สิ่งที่เราทำลงไปแล้วไม่ได้เสียหาย ไฟก็ไม่ไหม้ น้ำก็ไม่ท่วม อุทกภัย อัคคีภัย โจรภัย ไม่มีสิ่งไหนที่พวกโจรจะลักจะขโมยไปได้เลย ที่เราได้ทำเอาไว้แล้ว สมบัติภายใน ไฟจะไหม้ก็ไม่ไหม้ น้ำจะท่วมก็ไม่ท่วม ไม่มีความเสียหาย ย่อมติดสอยห้อยตามตนของเราไปจนตลอดจนถึงที่สุดนี่แหละ

นี่แหละจึงเป็นสิ่งที่น่าภูมิใจ เช่นตัวอย่างในวันนี้ เราท่านทุกคนนั้นก็เกิดศรัทธาความเลื่อมใส อยากจะบริจาค เรามีอะไรเราก็อยากจะบริจาค มีทรัพย์เราก็อยากจะบริจาค ตามศรัทธาของเรานี่แหละจึงได้ชื่อว่าชาวพุทธ ชาวพุทธะเป็นผู้เบิกแล้วเป็นผู้บานแล้ว เบิกบานอยู่ที่จิตใจ เมื่อเวลามาพบมาเจอเข้าแล้วก็รู้สึกว่าภูมิอกภูมิใจ มีอะไรก็ควักออกมาอยู่ในกระเป๋าปิดให้แน่นก็ยังควักออกมาอยู่นั่นแหละ นั่นความมัจฉริยะตระหนี่นั้น ไม่มีแล้วอยู่ภายในจิตใจของเรา นี้แหละน่าเห็นใจ พวกชาวพุทธของพวกเราน่าภูมิใจ ถ้าตั้งอกตั้งใจประพฤติปฏิบัติอย่างนี้สุดตินั้นไม่ต้องสงสัย เว้นเสียแต่พวกเราจะหลงไปในลัทธิอื่นๆ แต่ก็ให้ระวัง ระวังในลัทธิอื่นๆ จะมาแอบแฝงตัดรอนเรา ให้เราเป็นผู้มีความเห็นผิด ความคิดผิด ระวังให้ดี สิ่งแวดล้อมมันมีมากมาย สิ่งที่หลอกลวงมีมากที่จะให้เราลุ่มหลง ให้ระวัง

ของจริงกับของปลอมมันอยู่เทียมกัน ถ้าคนฉลาดแล้วก็รู้ได้ของจริง ถ้าคนไม่ฉลาดก็ถูกของปลอมนั่นแหละ ทองคำของแท้ก็อยู่ด้วยกัน ของจริงก็อยู่ด้วยกัน ถ้าคนฉลาด คนมีปัญญาแล้วก็เลือกเอาได้ ถ้าคนไม่ฉลาดแล้วก็เลือกถูกแต่ของปลอมนั่นแหละ ฉันใดก็ดี การประพฤติการปฏิบัติพระพุทธศาสนาของพวกเรา ที่ชาวไทยของเรารักษาอยู่นี้เป็นสมบัติอันล้ำค่าที่พวกเราจะยึดเหนี่ยวเอาไว้ ให้พวกเรารักษาไว้ให้ดี ถ้ารักษาไม่ดี ก็จะเสื่อมโทรมเป็นอันตรธานไปหมด เราจะเป็นกำพร้า เป็นคนอนาถาไม่มีพ่อไม่มีแม่ ไม่มีที่พึ่ง ไม่มีสรณะที่พึ่งอันเกษม หรือที่พึ่งอันอุดมนั้นเราจะไม่ได้แล้ว เราจะได้แต่ที่พึ่งอันไม่อุดมอันไม่เกษมนั่นแหละ โน่นมันจะลุ่มหลงไปอย่างนั้น เพราะฉะนั้นจึงขอให้พิจารณาให้ดี

การที่จะทำบำเพ็ญคุณงามความดีให้พวกเราพิจารณาให้ดี จึงจะถูกตามทางของพระพุทธเจ้าที่ได้ทรงสอนเอาไว้ **ไม่ได้อะไรก็ได้ ได้แต่แค่ว่าพุทโธ แค่นี้ก็พอแล้วก็ไม่เอามากมายอะไร ให้พุทโธๆ อยู่แนบอยู่ที่ใจของเรานั่นแหละ ไปที่ไหนมาที่ไหนก็ให้ได้พุทโธ ให้พุทโธเข้าถึงใจของเรา** ถ้าใจของเรามีพุทโธแล้ว มันไปไหนมาไหนมันก็เป็นสุคโต ไปที่ไหนก็เป็นสุข อยู่ที่ไหนก็เป็นสุขจึงเรียกว่า สุคโต เป็นผู้ไปดีมาดีอยู่ดี ท่านว่าอย่างนั้น นี่ให้พวกเราตั้งใจปฏิบัติ

คิดดูศรัทธาของพวกเรา ถึงแม้ว่าจะทำงานเหน็ดเหนื่อยขนาดไหน ตลอดวันเขียนหนังสือทำงานอยู่ ยังอุตส่าห์พยายามมา เพราะอะไรจึงมา แต่ก่อนทำไมไม่มาทำไมในขณะนี้จึงมา ลองคิดๆ ดู ก็เพราะว่ามีครูบาอาจารย์มาอยู่ในที่นี้ ก็ได้ยินคนโน้นคนนี้เล่าให้ฟังแล้วก็เกิดศรัทธาอยากจะมาเอง ถึงแม้ว่าจะเหนื่อยล้าลำบากขนาดไหนก็ขออุตส่าห์พยายามมา เพื่อจะได้ทอดทัศนะดูท่าน หรืออยากจะบำเพ็ญทานการกุศลนี่น่าภูมิใจน่าเห็นใจของพวกเรา เหนื่อยไหมทำงานตลอดวัน เดี๋ยวก็นั่งเดี๋ยวก็เดิน อยู่อย่างนั้นตลอดวัน ถึงกาลถึงเวลาแล้วจึงค่อยเลิกกัน บางคนก็ทำงานยังไม่เสร็จ ก็รู้สึกว่าขลุกขลักอยู่เหมือนกัน อยากจะมากับเพื่อนก็มาไม่ได้เพราะการงานยังไม่เสร็จ จิตใจก็ยังจดจ่ออยู่กับครูบาอาจารย์ของตนที่เคยไปเคารพบูชามาแต่ก็ไม่เสียทีถ้าหากว่าเราไม่ได้มาด้วยตนเองเพราะความยุ่งยาก ก็ยังดีเรายังคิดเป็น

กุศลอยู่ จิตที่เป็นกุศล จิตของเราไม่ได้เป็นอกุศล คิดมาในทางดี ส่งมาในทางดี ก็เป็นกุศลธรรมอยู่แล้ว นี้เรียกว่าจิตที่เป็นกุศล ก็ยังดี ถ้าหากว่าเมื่อไรเราทำกิจการงานเสร็จสิ้นเมื่อไรเราจะไป ตั้งใจอยู่อย่างนั้น เราตั้งใจอยู่อย่างนี้เสมอมา นี้แหละ เพราะฉะนั้นจึงน่าภูมิใจ ให้อุตส่าห์พยายามทำไปเสียก่อน ถึงแม้ว่าจะลำบากตรากตรำขนาดไหนก็อดทนเอาเสียก่อน

เหมือนอย่างที่พระพุทธเจ้าของเราบำเพ็ญคุณงามความดี ท่านก็ผ่านอุปสรรคมามากมาย บางครั้งบางคราวเสวยชาติเป็นพญานาคอย่างนี้แหละ เป็นงูเนี่ย เขาเอามาเล่นรำให้คนดู เพื่อเอาทรัพย์สินเงินทองเลี้ยงชีพอย่างนี้ก็มี เขาหักเขี้ยวหักคางออกไปหมดเลย ท่านก็อดทนเอา ลำบากขนาดนั้นแหละ ท่านก็ดี พระพุทธเจ้าของเราบำเพ็ญโพธิสัตว์ บางครั้งบางคราวก็ถูกเขามัดใส่หางมา แล้วก็วิ่งไปตามซอกเขาแทบจะล้มจะตายอย่างนั้นก็มี โน่นท่านก็ยังมีขันติความอดทนต่อสู้เอา ไม่ทำร้ายอะไรในขณะที่ท่านเป็นพญานาค ถึงแม้ว่าท่านจะทำให้มนุษย์ทั้งหลายนั้นตายก็ได้ แต่ว่าท่านมาเสียดายหรือห่วงใยศีลของท่าน ท่านเป็นผู้มีศีลท่านก็ไม่ทำ จะบ้วนคายพิษออกมาอย่างนี้ คนเหล่านั้นจะตายฉิบหายไปหมด ท่านก็ไม่ทำ ท่านก็อดทนเอา นั่นพระพุทธเจ้าของเราบำเพ็ญพระโพธิสัตว์ สำหรับพวกเราก็ทำเหมือนพระพุทธเจ้านั้น เพราะว่าพระพุทธเจ้าเป็นศาสดา เป็นพระบรมครูของพวกเรา ให้ทำเยี่ยงอย่างอย่างนั้นนี้จะเป็นผลเป็นประโยชน์แก่ตนมากมาย

อย่าไปน้อยใจว่าเราทำงานไม่เสร็จสิ้นง่ายๆ ก็ถึงแม้เสร็จทีหลังไม่พร้อมเพื่อนอย่างนี้ก็อย่าไปน้อยใจ ให้เราทำความกล้าหาญอยู่อย่างนั้น ให้เอาบุญกุศลนั้นแหละให้เอาคุณงามความดีนั้นแหละเป็นที่พึ่งของตนอยู่ไปเสียก่อน ถ้าหากว่าบุญกุศลเหล่านี้มันแก่กล้าขึ้นพอแล้ว เราไม่ท้อถอยต่อคุณงามความดี มีความเพียร มีขันติความอดทน มันก็จะดลบันดาลเอง เปลี่ยนแปลงไปเองเหมือนกัน ขอให้ตั้งใจไว้ให้ดีงานของเราทุกสิ่งทุกส่วนก็จะผ่านพ้นไปด้วยความเรียบร้อยดี นี้แหละให้พวกเราเข้าใจ ให้ดูใจแก้ที่ใจนั่นแหละ อย่าไปดูที่อื่น มันยุ่งมันก็ยุ่งอยู่ที่ใจนั่นแหละ มันสุขมันสบายก็อยู่ที่ใจของเรานั้นแหละ

ถ้าหากว่าใจของเราสบายแล้ว ถึงแม้ว่าจะแบกหามอะไรหนักๆ มันก็กลายเป็นของเบาไปเองอย่างนั้น เพราะความเอิบอิ่มปีตินั่นแหละ ความที่มีธรรมเป็นสิ่งที่จะหล่อเลี้ยงใจของเราให้มีกำลัง นี้เรียกว่า **กำลังของจิตใจ** กำลังของกายอีกมันก็เพิ่มขึ้นอีก **ถ้ากำลังทางใจมันมีแล้ว กำลังทางกายมันก็แข็งแรงขึ้นมาได้เหมือนกัน ถ้ากำลังทางใจมันอ่อนอย่างนี้ไม่สามารถที่จะหยิบยกอะไรขึ้น กายมันก็อ่อนเหมือนกัน มันเพลียไปพร้อมกันเลย จิตใจมันก็เพลีย ร่างกายกำลังกายมันก็เพลีย** เพราะฉะนั้นจึงทำใจของเราให้เข้มแข็ง เบิกบานต่อคุณธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ ท่านสอนอย่างไร สอนให้พวกเราประพฤติปฏิบัติอะไร สอนให้พวกเราประพฤติปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญานี้ นี้ท่านย่นลงมา **๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ท่านย่นลงมาในศีล สมาธิ ปัญญานี้ มี ๓ เท่านี้ ย่นศีล สมาธิ ปัญญาลงไปอีก สงเคราะห์เข้าใจอยู่ที่ใจของเรา** เมื่อเวลาสงเคราะห์เข้าที่ใจของเราจึงได้นามชื่อว่า ***"มโนปุพพังคมา ธัมมา มโนเสฏฐา มโนมยา"*** *สิ่งทั้งหลายทั้งปวงสำเร็จได้ด้วยใจ มีใจเป็นใหญ่ มีใจเป็นประธาน* นั่นสงเคราะห์เข้าที่ใจของเรา ดีก็อยู่ที่ใจชั่วก็อยู่ที่ใจนั่นเอง ดังนั้นท่านจึงให้รักษา ท่านจึงให้ประคับประคองใจของเราไว้ให้ดี จะเกิดประโยชน์แก่เรามากมายไม่ต้องสงสัย นี้แหละขอให้พวกเราเข้าใจอย่างนั้น เอ้า สมควรแล้วทีนี้จะให้พร รับพรซะ

(ธิดารัตน์ จารุวัต - ถอดเทป)

เรากำลังอาบแสงวิทยาศาสตร์จนลืมเป็นลืมตายแล้ว
เห็นไหม? ไม่ว่าแต่ฆราวาสญาติโยมตลอดจนพระก็อาบกันอยู่ตลอดทั้งหมดนั่น
แหละ เห็นไหมล่ะ
เวลาที่จะบำเพ็ญคุณงามความดีไม่มี แต่เวลาทำอย่างอื่นมี

- หลวงปู่บุญจันทร์ กมโล -

การปฏิบัติธรรมไม่ใช่สิ่งเหลือวิสัย

๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๓

วันนี้วันอาทิตย์คงไม่ไปทำงานหยุดแล้วจะทำอะไร หยุดทำงานก็พากันภาวนา ตั้งใจภาวนา ให้เป็นศิษย์ที่ดีท่านว่าศิษย์ที่ดีย่อมส่งสุขถึงครู ลูกที่ดีย่อมส่งสุขถึงพ่อแม่ ได้ยินไหม พ่อแม่ได้ยินกิตติศัพท์กิตติคุณที่ดีของลูกย่อมภูมิอกภูมิใจ ครูบาอาจารย์ก็เหมือนกันนั่นแหละ เวลาศิษย์ที่ประพฤติปฏิบัติตามคำสอนแล้ว ได้ทราบกิตติศัพท์กิตติคุณแล้วก็ภูมิใจ ก็รู้สึกว่าครูบาอาจารย์เป็นเกียรติมีเกียรติ พวกเราเอาให้เก่งนะ ได้ยินไหม เอาให้เก่งๆ กำลังสติ กำลังสมาธิ กำลังปัญญา ทั้งสามอย่างนี้เป็นเรื่องของจิตตานุภาพ **เห็นลูกศิษย์ลูกหาตั้งอกตั้งใจประพฤติปฏิบัติก็ภูมิใจ ถ้าหากเห็นลูกศิษย์ลูกหาไม่เอาใจใส่แล้วเศร้าใจ** ดูเหมือนพระพุทธศาสนาจะเสื่อมโทรมลง ถ้าเห็นอย่างนี้ก็ดูเหมือนพระพุทธศาสนาจะวัฒนาถาวร

ท่านว่าสิ่งนี้ดีสิ่งนี้ชั่ว สิ่งไหนที่ดีก็เอา สิ่งไหนที่ไม่ดีก็เลือกเอา คัดออก ไม่เอามาหมักไว้ที่ใจของเรา ละชั่ว ประพฤติดี ละทิฏฐิ ไม่เป็นพาล คนพาลนั้นมันคอยดักอยู่ที่ใจของเรา คือความเห็นผิดเรียกว่าคนพาล คือพาลภายใน พาลภายนอกได้แก่การที่เราประพฤติชั่ว เรียกว่าพาลภายนอก ประพฤติชั่วด้วยกายด้วยวาจา หรือด้วยใจนี้ เรียกว่าพาลภายนอก ไม่เป็นนักปราชญ์หรือบัณฑิต บัณฑิตนั้นเป็นผู้ฉลาดมีสติ มีปัญญา สามารถที่จะแก้ไขตนของตน หรือยกตนของตนให้พ้นทุกข์ได้ เรียกว่าปัญญา ได้รู้รอบในสังขารนั้น สังขารคือความปรุงความแต่ง มันคิดมันปรุงนั้นนะ

เรียกว่าสังขาร เรียกว่า จิตตสังขาร มันปรุงไปโน้น มันปรุงไปนี่ อยู่ไม่หยุดไม่หย่อน เรียกว่าสังขาร ให้เรารู้เท่าเรื่องของสังขาร **สังขารนั่นแหละที่มันทำให้เราหลง ทำให้เราหมุนเวียน เกิด แก่ เจ็บ ตาย** ดังนั้นท่านจึงให้ตัดสังสารวัฏ วัฏฏะ คือความหมุนเวียน ความหมุนเวียนนั่นแหละเรียกว่าสังขาร ตัดออกไม่ให้มันหมุน ตัดกงกรรมมันเสีย มันจึงจะไม่หมุน ถ้ามันไม่หมุนแล้วมันก็หยุด มันเป็นเอกจิตเอกธรรม มันเป็นอันเดียว มันอยู่สบายๆ รู้แจ่มแจ้งอยู่ตลอดเวลา

ถ้ามันสงบลงไปแล้ว อะไรมันจะมาปรากฏเราก็รู้เท่าอยู่นั้น คล้ายๆ ว่ากระจกเงาที่เราขัดดีแล้วนั้น ใครจะไปไหนมาไหน หรือคนจะเดินผ่านไปมาก็จะปรากฏอยู่ หรือจะแสดงอาการหรือกิริยาอะไร มันก็ปรากฏอยู่ในกระจกนั่นเอง เราจะฟ้อนเราจะรำอะไรก็แล้วแต่ มันก็ปรากฏอยู่ในกระจกนั่น ฉันใดก็ดีเรื่องของใจที่ใสบริสุทธิ์แล้ว มันก็อย่างนั้น เหมือนกระจกนั่นแหละ เราก็จะสามารถมองเห็นอะไร มันจะแสดงอาการหรือกิริยาอะไรเราก็รู้ มันรู้อยู่ในนั้น อยู่ในความสว่าง ความแจ้ง ความสะอาด ความบริสุทธิ์ มันเห็นมันรู้อยู่อย่างนั้น เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรประมาท ควรประพฤติปฏิบัติขัดเกลาจิตใจของตนให้มันผ่องใส เราเคยเห็นใจของเรามันผ่องใสไหม เคยเห็นไหม ถ้าใครเคยทำจิตสงบก็เคยเห็น ความผ่องใสของใจนั้น ถ้าจิตไม่สงบมันก็ไม่เห็น จิตมันสงบนั้นมันปล่อยวางจากสัญญาอารมณ์ทั้งหมด มันรวมลงเป็นเอกจิตเอกธรรม มันก็สว่างไสวอยู่นั่น มันเห็นอยู่ที่ตรงนั้นที่เราไม่รู้ ไม่เห็น ไม่เป็นนั่นก็เนื่องจากจิตใจของเรามันฟุ้งซ่าน มันไม่เป็นเอกจิตเอกธรรม เพราะฉะนั้นจึงเป็นของที่ควรปฏิบัติ

เมื่อเวลาเห็นอย่างนี้แล้วนะ มรรคผลจะไปที่ไหน สุคติจะไปที่ไหน มันก็มารวมอยู่ที่ใจของเรานั้นเอง รวมในปัจจุบัน เมื่อรวมอยู่ในปัจจุบันแล้ว อดีตหรืออนาคตก็ไม่ต้องสงสัย มันดีไปหมด ถ้าปัจจุบันดีแล้วอดีตก็ดี อนาคตก็ดี มันดีไปหมด ถ้าปัจจุบันไม่ดีแล้ว อดีตก็ไม่ดี อนาคตก็ไม่ดี เพราะฉะนั้นจึงควรทำใจของเราให้สงบอย่าประมาท วันคืนเดือนปีล่วงไปๆ เราไม่ได้อะไร ไม่มีอะไรที่ติดตัวอยู่ มีแต่วันคืนล่วงไป ใครลองนับเอาเดือนปีนั้น มาเป็นอายุของตนสิ อายุของตนแท้นะ ไม่รู้ไปอยู่

ที่ไหน **อยู่แค่ลมหายใจเท่านั้นนะอายุ** ถ้าหายใจเข้าไปแล้วไม่กลับออกมาแล้วมันจะเป็นยังไง ถ้าหายใจออกแล้วไม่กลับเข้าไปมันจะเป็นยังไง เขาเรียกว่าคนตาย นี่ชีวิตของคน อายุของเราแค่นี้ **แต่ความจริงเรามันไปหลงนับเอาเดือนปีมาเป็นอายุของตน** ว่าเท่านั้นปีเท่านี้ปี เออ ไปนับเอาเดือนปีนั้นมาเป็นอายุ นี่จะเรียกว่าคนฉลาดหรือคนหลง พระพุทธเจ้าท่านว่าคนโง่ ไม่ใช่คนฉลาด ถ้าคนฉลาดแล้วท่านไม่ได้ไปนับเอาสิ่งที่หมดไป

ดูที่ใจอย่างเดียว ตั้งสติลงไปให้มันถึงใจ ถ้าสติกับใจมันอยู่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้วมันก็ไม่มีอะไร มันสบาย ไม่เดือดร้อนอะไร เพราะอย่างนั้นท่านจึงมีภาษิตไว้ว่า ***นัตถิ สันติ ปะรัง สุขัง*** *สุขอื่นนอกจากความสงบไม่มี* เมื่อเวลาผู้มีความสงบแล้วมันสบาย มันเยือกเย็นอะไรที่มันจะเยือกเย็นกว่าความสงบไม่มีแล้ว จะมีทรัพย์สมบัติกองไว้ตั้งแต่พื้นดินยันท้องฟ้ามันก็ยังไม่สบาย อันนี้มันสบายจะหาสิ่งที่จะเปรียบเสมอเหมือนไม่มี มันสบายเหลือเกิน ถ้าหากว่ามันเข้าถึงที่ถึงฐานมันแล้ว มันสบายดี เพราะฉะนั้นอย่าประมาท เมื่อไรความตายนั้นนะไม่มีนิมิตล่วงหน้าเขาบอกไหมจะตายวันโน้นวันนี้ เขาบอกไหม ไม่มีใครบอก ไม่มีนิมิต ไม่มีเครื่องหมายนี้แหละเมื่อเวลาไม่รู้จักอย่างนี้แหละจึงไม่ควรประมาท ไม่ว่าแก่ไม่ว่าหนุ่ม ตายได้ทั้งนั้นแหละ

เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงว่า เราเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏนี้นับไม่ถ้วนท่านว่ายังนั้น **อยู่ที่ไหนก็ล้วนแล้วแต่เป็นกองฟอนของเรา รู้จักไหม กองฟอนที่เขาเผาศพน่ะ เอาปลายเข็มทิ่มแทงลงไปก็ถูกแต่ที่เกิดที่ตาย** นี่แหละให้เร่งรีบเสีย ในเวลาที่เรายังมีกำลังอยู่ เมื่อเวลาโรคภัยไข้เจ็บเข้ามาเบียดเบียนแล้วละเราจะไม่มีเวลาทำให้มีทำให้เกิดขึ้นเสียในระยะเวลานี้จึงจะเป็นที่พึ่งของตนได้ ถ้าเมื่อเวลามันเจ็บมันปวดอันโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียนนั้น โอ! หาที่พึ่งก็ไม่มี มีแต่เดือดร้อน มีแต่อยากจะหายจากโรคภัยอันนั้น เวลามันไม่หายจากโรคภัยไข้เจ็บอันนั้นมันก็เป็นทุกข์ดิ้นกระเสือกกระสนอยู่อย่างนั้น เพราะอะไรจึงดิ้น เพราะไม่อยากตายนั่นเอง ถ้ามีที่พึ่งของเราดีแล้วนะ ตายก็ไม่เดือดร้อนอะไร หรือไม่ตายก็ไม่เดือดร้อนอะไร มันสบายอยู่

อย่างงั้น นี่เพราะฉะนั้นท่านจึงว่ามันสุข สุขเกินโลก ไม่มีอะไรที่จะสุขยิ่งกว่า ท่านว่ายังงั้น

นี่รีบทำให้เกิดให้มีขึ้นเสียในตัวของเรานั้น จึงจะไม่เสียเวลา ถ้าใครไม่ประมาทแล้วจะได้ที่พึ่งอันอุดม จะได้ที่พึ่งอันประเสริฐแน่นอน สุดตินี่นะไม่ต้องสงสัย เป็นที่ของได้ไม่ได้เสีย มันมีอยู่ มันสบายอยู่ที่นี่ รีบทำซะ แต่ก่อนก็ไม่เคยได้ยินได้ฟังธรรมะคำสอนที่จะสอนอย่างนี้ มีแต่พูดไปตามบุคคลาธิษฐาน เอ้า! นิทานเรื่องโน้นเรื่องนี้ตามเรื่องนั่นแหละ เอาทุกนิทานมา มันก็เลยไม่เข้าใจ ทีนี้ท่านให้น้อมเข้ามาน้อมเข้ามาหาตัวของเราจึงเรียกว่า *โอปนยิโก* **ให้น้อมเข้ามาสู่ใจท่านว่ายังงั้น ไม่ต้องนำออก ถ้านำออกไปชื่อว่าเป็นทางที่ผิด ให้นำเข้ามานำเข้าหาใจนะ ใจผู้รู้** ใครก็รู้ประจำกันนะ ประจำตัวกันอยู่ทุกคน รู้อยู่ตลอดเวลา ไม่มีกาลไม่มีเวลา รู้อยู่อย่างงั้นทั้งหลับทั้งตื่น ตื่นก็รู้ หลับก็รู้อยู่อย่างนั้น ทำไมจึงว่าตื่นก็รู้ หลับก็รู้

ทำไมจึงพูดอย่างนั้น สมมติอย่างเรานอนหลับไปนั้น เราว่าหลับ ทำไมไปเกิดนิมิตขึ้นมา หรือที่เราถือกันว่าฝันนะมันไปรู้อะไร มันยังจำเอาได้ มันยังรู้เห็นโน้นเห็นนี่แล้วตื่นขึ้นมา เอามาพูดให้คนโน้นคนนี้ฟัง เอ้า! เราฝันอย่างนั้นเราเห็นอย่างนู้นเราเห็นอย่างนี้ รู้อยู่อย่างนั้น เมื่อเวลาตื่นขึ้นมาก็รู้ หลับไปก็รู้อยู่ ไม่มีใครที่จะลบล้างความรู้อันนี้ได้ มีอยู่เป็นประจำ ทีนี้ที่เราไม่รู้นะ เราไม่มี *โอปนยิโก* ไม่น้อมเข้ามาหาใจของเราซะที ไม่ตั้งสติเข้าไปถึงใจของเรา เรามัวคิดโน้นคิดการงาน คิดยุ่งเหยิงอยู่อย่างนั้นนะ มีแต่การงานมาทับถมเอาซะหมดเลยไม่รู้ การงานนั้นนะมาปิดบังเอาไว้ไม่ให้เรารู้เราเห็น

เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรประมาท ตั้งใจประพฤติปฏิบัติให้ได้ที่พึ่งอันอุดมได้หรือยังล่ะที่พึ่งอันอุดม ที่พึ่งอันประเสริฐได้หรือยัง? เราได้ไหม? มีใครบ้าง? ถ้าได้ก็เล่าให้ฟังด้วย เป็นยังไงได้ ถ้าคนได้มันก็ต้องสงบสุขอยู่ ร่าเริงอยู่อย่างนั้นไม่เดือดร้อนอะไร ถ้าคนไม่ได้มันก็เดือดร้อน แม้อารมณ์ที่มากระทบกระเทือนมันก็เดือดร้อนอยู่อย่างนั้น ไม่รู้ว่าจะเอาไปไว้ที่ไหนกัน มีแต่ความเดือดร้อนทั้งนั้นมันเดือดร้อนอยู่ที่ไหน มันเดือดร้อนอยู่ที่ใจ นั่นแหละเป็นสิ่งที่เดือดร้อนมันร้อนอยู่

ระอุอยู่ ถ้ากำจัดออกแล้วนะมันเย็น มันสบาย ไม่มีอะไรที่จะเย็นเสมอเหมือน **ไม่ใช่เป็นของเหลือวิสัย เป็นของที่ควรได้ควรมีควรทำได้ สิ่งที่เหลือวิสัยพระพุทธเจ้าท่านไม่ได้เอามาสอน ไม่ได้เอามาอบรมแก่พุทธบริษัท ถ้าหากว่าเราจะตั้งใจกันจริงๆ ปฏิบัติกันจริงๆ มันก็ได้จริงๆ เว้นเสียแต่เราจะไม่ตั้งใจประพฤติปฏิบัติกันเท่านั้น**

จิตใจของเรามันยังตามกระแสโลกลอยตามกระแสอยู่ ***จิตฺเตน นียติ โลโก*** *โลกอันจิตย่อมนำไป* ท่านว่า โน่นมันนำไปตามโลก ไม่หยุดไม่หย่อน ไม่มีสถานีไม่มีสนามหรอก ไปไม่หยุดไม่หย่อน ไม่ย้อนเข้ามาหาตัวซักทีเห็นไหมล่ะ คนเรามันวิ่งกันอยู่อย่างนี้แหละเรื่องของจิตใจ รถที่ติดอยู่ตามถนนหนทางก็ล้วนแล้วแต่จิตใจของคนนั้นแหละ มันติดอยู่อย่างนั้น อยู่ในทุกตรอกทุกมุม มันติดอยู่อย่างนั้น เข้าตรอกโน้นก็ติด เข้าตรอกนี้ก็ติด ไปตามถนนใหญ่ก็ติด วุ่นวายอยู่อย่างนั้น จิตใจมันยุ่งมันไม่มีทางออก มันก็เลยยุ่งอยู่อย่างนั้น ถ้าจิตใจของเรามันปล่อยวางแล้วมันก็ไม่มีอะไรไม่ติด เขาจะติดเราก็ไม่ติด เพราะเรามีที่ปล่อยวางอยู่แล้วในมัชฌิมา อยู่ในทางกลางไม่เอนเอียงทางซ้ายทางขวา ไปตรงเลย ตรงอยู่ที่ไหนล่ะ ไปที่ไหนล่ะ ตรงอยู่ที่ใจนั่นแหละ ตรงลงไปอยู่ที่นั่นไปให้ถึงใจอย่าไปหลงเรื่องของใจ ใจเป็นผู้รู้ ใจเป็นผู้เห็น ความรู้และความเห็นท่านว่าประชุมเป็นดวงตา ความรู้และความเห็นประชุมกันนั่นแหละ จะมีดวงตาเกิดขึ้นในตรงนั้นแหละ เราเข้าใจอย่างนั้น

ฟังแล้วก็ต้องปฏิบัติ ไม่ใช่ฟังแล้วเอาไปทิ้ง ส่วนมากเวลาฟังแล้ว พอออกไปจากนี่ก็หายหมด มันจะเอาอะไร มันจะได้อะไร ไม่ได้อะไรเลย **หยิบยกใส่มือให้แล้วก็ยังไปปล่อยวางทิ้ง** จะได้อะไรเราไม่ต้องการ เราไปสลัดทิ้งหมด เหมือนภาชนะท่านเรียกว่าภาชนะแตก จะรองรับน้ำฝนที่ตกลงมา มันก็รองรับไม่ได้ มันก็ซึมซาบออกมาหมด ไม่มีอะไรเหลือฉันใดก็ดี เรื่องของจิตใจที่มันทะลุ มันก็รองรับเอาธรรมะไม่ได้ มันรั่วไหลออกไปหมดเลย ไม่มีอะไรค้างอยู่ ก็เลยไม่ได้ถ้อยได้ความอะไรที่จะได้ความสงบของจิตใจ ได้ความสบายของจิตใจมันก็เลยไม่มี นั่นมันก็เป็นอยู่อย่างงั้น นี่เพราะอะไร เพราะภาชนะมันแตก ภาชนะมันรั่ว ก็คือหัวใจรั่วนี่เอง มันรั่วอยู่อย่างงั้น หาอะไรที่ค้างอยู่ไม่มี เลยเป็นเหตุให้เดือดร้อนอยู่ตลอดเวลา เพราะ

ความเยือกเย็นธรรมะไม่เข้าถึงใจ มันเป็นอยู่อย่างนั้น

เพราะฉะนั้นจึงอย่าประมาทให้ตั้งใจทำ ตั้งใจประพฤติปฏิบัติ **ถ้าเราไม่ปฏิบัติจะให้ใครปฏิบัติให้ ถ้าเราไม่ทำใครจะมาทำให้** ลองคิดดูสิ เราจะบำเพ็ญคุณงามความดี ก็ให้ผู้อื่นบำเพ็ญให้ มันก็เป็นสมบัติของเขา เหมือนอย่างคนที่รับประทานอาหาร สามีจะไปรับประทานอาหารแทนภรรยาก็ไม่ได้ สามีทานแล้วภรรยาไม่ต้องทานอีก หรือภรรยาทานแล้วสามีไม่ต้องทาน มันจะอิ่มได้ไหมล่ะ อันนี้ท่านจึงว่าเป็นเรื่องเฉพาะตัว เรียกว่า *ปัจจัตตัง* มันเป็นของเฉพาะตัว ใครกินก็ใครอิ่ม ท่านว่าอย่างนั้น ใครทำก็ใครได้ นั่นมันเป็นกรรมสิทธิ์ของเราที่เราจะทำเอาเอง *อัตตาหิ อัตตโน นาโถ* ตนแลเป็นที่พึ่งของตน คนอื่นนั้นเป็นที่พึ่งไม่ได้ ถ้าเราทำแล้วมันก็เป็นที่พึ่งของเรา จะเอาคนอื่นมาเป็นที่พึ่งของเราไม่ได้ เราต้องพึ่งตนเอง เป็นสมบัติของเราเอง ถ้าเป็นสมบัติของเราก็จะได้ไม่เดือดร้อนอะไร สบายใจ ถ้าเอาของคนอื่นมาก็เดือดร้อน บางทีเจ้าของเขามาถามเอาคืนเราจะเอาอะไรให้เขา นี่สมมติ ถ้าเป็นสมบัติของเราแท้จริงแล้ว ใครจะมาถามมาเรียกร้องเอาไม่ได้หรอก เป็นของๆ เราอยู่ตลอด ให้เข้าใจอย่างนี้ อย่าไปหลงโน่นหลงนี่ ให้ทำเอา ไม่มีใครจับจองเอาไว้ เป็นของที่ควรทำได้ทุกคน ไม่มีใครที่จะกีดกันกั้นกางไว้ได้ ให้ลงมือทำลงไปเป็นสมบัติของตน

คนเรามันต้องมาบำเพ็ญอยู่ในโลกมนุษย์ นอกจากโลกอันนี้มีแต่จะไปเสวยผลในภพโน้น จะทำดีหรือจะทำชั่ว ก็ทำเอาแต่ในปัจจุบัน คือเดี๋ยวนี้หรือโลกนี้แหละ ทำเอาเดี๋ยวนี้ พอเมื่อเวลาลับโลกนี้ไปแล้วก็ไปเสวยผล จะไปอยู่กามาวจรหรือสวรรค์ ก็ไปเสวยผลเอาเอง หรือจะไปนรกก็ไปเสวยผล จะไปทำในเวลาไหน ถ้าไม่ทำในเวลานี้ ในโลกนี้หรือในปัจจุบันนี้ ไม่มีสถานที่จะทำนอกจากโลกนี้ เพราะว่า**โลกนี้เป็นสถานย่านกลางของการทำความดีหรือความชั่ว** ใครจะทำเอาดีก็ทำเอาเสียในปัจจุบันในโลกนี้ ใครจะทำเอาชั่วก็ทำเอา มีสิทธิ์ที่จะทำเอาได้ทั้งนั้น ให้เข้าใจอย่างนี้ว่าไง เข้าใจไหมล่ะ หรือจะไปทำเอาในเวลาไหน ต้องสังเวชสลดใจ สังเวชตนสิ เกิดมาด้วยความลำบากรำคาญ เกิดมาด้วยความหลง เอ้า ถ้าเกิดมาด้วยความรู้ความฉลาดนั้นจะว่าไง มาก็ไม่รู้เวลา ไปก็ไม่รู้ ถ้ารู้มาจากไหนมาเกิดนะ มาจากนรก

หรือมาจากสวรรค์ หรือมาจากอสุรกายหรือเปรต หรือภูตผีปีศาจนั้น มาจากที่ไหนมาเกิด ไม่มีใครรู้ เห็นไหม เมื่อเวลาสิ้นลมหายใจแล้วจะไปที่ไหน จะไปสวรรค์ หรือจะไปนรก หรือจะไปเป็นเปรตหรืออสุรกายนั้น รู้ไหม ไม่รู้อีก ทำยังไงล่ะ เรามาก็มืดไปก็มืด จะทำยังไงต้องทำให้แจ้งในปัจจุบัน แจ้งในปัจจุบันแล้วมันก็แจ้งจนไปตลอดในอนาคต แจ้งไปตลอกจนอดีตที่ล่วงมาแล้วล่วงไปแล้ว มันแจ้งตลอดหมด *ธัมโม ปทีโป* ธรรมของพระศาสดารุ่งเรืองราวกับประทีป นั่นมันสว่างไสวอยู่อย่างนั้น ทำไมจึงไม่อยากประพฤติ ทำไมจึงไม่อยากปฏิบัติ เป็นของตัวเอง เป็นสมบัติของตัวเอง ทำไมจึงไม่อยากได้ หรืออยากไปที่ไหน หรืออยากไปสู่ทุคติ นรกน่ะ เอาไหมล่ะ ไปทนทุกข์อยู่ในนรกน่ะ ไฟในมนุษย์นะเขาว่าร้อน ท่านว่ายังไม่ร้อนเท่ากับไฟในนรก

(กมล โสวรัตนพงศ์ – ถอดเทป)

กรรมฐานขี้โป้ (ขี้โม้) มัวสอนแต่ผู้อื่น

สอนตนก็บ่ได้ ไฟสิไหม้เมื่อลุน

– หลวงปู่บุญจันทร์ กมโล –

(นักบวชชอบคุย เทศน์สอนแต่คนอื่น ตนเองสอนตนไม่ได้ จะเดือดร้อนทีหลัง)

กรรมฐานขุนนาง

ณ มูลนิธิพระอาจารย์มั่น ภูริทัตฺโต กรุงเทพฯ
เสาร์ที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๓๓

สำหรับนักกรรมฐาน **ที่ไหนที่มีวิทยุ มีโทรทัศน์ มีหนังสือพิมพ์ อย่าไปอยู่ในที่นั้น ให้ปลีกตัวออกไปอยู่ในที่ๆ สงบๆ** เดี๋ยวนี้น่ะไม่ไหวหรอก สิ่งที่แวดล้อมมันมาก ญาติโยมก็ศรัทธา เดี๋ยวก็ถวายวิทยุ เดี๋ยวก็ถวายโทรทัศน์ นู้นหลายสิ่งหลายอย่าง ศรัทธาของโยมอยากจะให้ทาน เมื่อเวลาถวายไปแล้วก็ไม่ทำอะไรล่ะ ความพากความเพียรก็ไม่ทำ เปิดวิทยุฟัง เปิดโทรทัศน์ดู เอาอยู่อย่างนั้นนะ มิหนำซ้ำยังมีบุหรี่อีก สูบบุหรี่ดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุ จนหมดซองไม่รู้ตัว เอาสนุกสนานเป็นใหญ่ ท่านเรียกว่า **กรรมฐานขุนนาง** ไปที่ไหนก็มีแต่คนสักการบูชามาก **เครื่องสักการบูชาน่ะมันทับถมจิตใจของคนผู้ปฏิบัติ** มันเลยไม่รู้ตัว เห็นเขาถวายแล้วก็ดีอกดีใจโน้น ไม่ได้อะไรล่ะ เปิดวิทยุฟังข่าวโน้นข่าวนี้ ข่าวจากต่างประเทศ และภายใน มิหนำซ้ำยังเปิดวิทยุอะไรอีกที่เขาฟังกัน ฟังกันอยู่นั่นแหละ จิตใจมันก็เพลินไปๆ ไม่หยุด ผลสุดท้ายก็เปลื้องผ้ากาสาวพัสตร์ทิ้งเสีย นี่กรรมฐานยุคนี้ไม่เหมือนกรรมฐานแต่ก่อน

กรรมฐานแต่ก่อนนั้น ครั้งหลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่น หลวงปู่ฝั้น หลวงปู่อ่อน หลวงปู่เทสก์ หลวงปู่สิม ที่โคราชสมัยนั้น ท่านปฏิบัติจริงจังนะ ไม่เกี่ยวข้องอะไรอยู่ป่าอย่างโดดเดี่ยว ที่ไหนมีเสือ ที่ไหนมีช้าง ท่านก็ไปที่นั่น ที่ไหนมีผี ยิ่งร้ายนะท่านก็ไป ท่านไม่กลัว หลวงปู่อ่อนนะไปในสถานที่ที่หนึ่งก็นึกประมาท ท่านเล่าให้ฟัง

พอเดินจงกรมนะ เดินกลับไปกลับมา แล้วก็นึกขึ้นมาอยากจะเห็นเสือ พอนึกอย่างนั้นสักครู่หนึ่ง พอเดินจงกรมกลับหลังมานี่แหละ ไอ้เสือมันก็เดินตามหลังมา เทียมกันเดินกลับไปกลับมาอยู่อย่างนั้น แหม ใจมันหายเลย ไม่รู้จะทำอย่างไร ว่าพุทโธจะไม่ออกเลย ทนไม่ไหวก็เลยไปเดินที่ต้นทาง ก็เลยนึกขึ้นมาว่า *"ข้าพเจ้ากลัวมากขอให้เสือออกไปเสียเถิด"* ยืนอธิษฐานอยู่ที่ต้นทาง พอนึกอย่างนั้นก็ลืมตาดู พอลืมตาดูก็เดินไปอีก เสือก็ตามไปอีก ยังไม่หนีน่ะ เดินเทียมกัน พอกลับไปกลับมาก็ยืนอีกแล้วอธิษฐานในใจ พออธิษฐานครั้งที่สองนี่เสือมันก็กระโดดเข้าป่าไปเลย หายไปเลยตั้งแต่นั้นมาท่านก็ไม่นึกอะไร มีแต่สำรวมจิตอยู่เท่านั้น เดินจงกรมกลับไปกลับมาท่านเอาเสือเป็นครูเป็นอาจารย์บังคับ นี่ครูบาอาจารย์ท่านทำอย่างนั้น หลวงปู่ขาวก็เหมือนกัน ครูบาอาจารย์ทุกๆ องค์

ไม่เหมือนอย่างทุกวันนี้ ที่ไหนมันก็เตียนไปหมดแล้ว เป็นไร่มัน ไร่อ้อยไปหมดแล้ว ไม่มีที่หลบที่หลีก ไปที่ไหนเขาก็ทำ มิหนำซ้ำไปอยู่ในภูเขา ก็มีเจ้ามีนายมากีดขวางอีกนะ กีดขวางขับไล่พระให้ออกจากป่าจากภูเขา พอขับพระออกไปแล้วก็มีการทำมาหากิน มาตัดไม้ ป่าต้นไม้ต้นตะเคียนหรือต้นไม้ที่ทำประโยชน์ได้ ไม่มีใครรู้ใครเห็นด้วย ทำเพื่อผลประโยชน์ของตน นี่มันยากขึ้นทุกวันนี้ เพราะฉะนั้นทางบ้านใหญ่เมืองใหญ่ก็จะนิมนต์ครูบาอาจารย์เข้ามาในบ้านใหญ่เมืองใหญ่ เพื่ออยากจะบำเพ็ญทานการกุศล เมื่อเข้ามาแล้วก็ภาคภูมิใจในการบำเพ็ญทานการกุศลแต่ก่อนนั้นนะไม่มีครูบาอาจารย์ไม่เข้า กลับหลบหลีกอยู่ในภูเขา ในป่า ในดงลึกกันหมดถ้าเราไม่ไปหาท่านก็ไม่เห็น หรือบางทีเราไปนั้นท่านก็หลบเข้าป่าไปเลย ไม่ติดต่อเลย

มาในสมัยนี้ยุคนี้มันเจริญ อะไรๆ ก็เจริญ ถนนหนทางก็เจริญ รถราก็เจริญไปทางไหนมาทางไหนก็สะดวกสบาย อยากจะไปทางดินก็สบาย อยากจะไปทางอากาศก็สบาย มันสนุกสนาน ก็เลยลืมตนลืมตัว การภาวนาก็ไม่อยากทำ ไม่อยากประพฤติปฏิบัติ มันเสื่อม ความเสื่อมของจิตใจมันเป็นอย่างนี้ ถ้าเอาออกมามันก็เสื่อมนี่ให้ระมัดระวังเรื่องใจของเรา ถ้าพูดถึงญาติโยมก็ดี รู้สึกว่าศรัทธาของญาติโยมจะสมบูรณ์ไปหมดทุกสิ่งทุกอย่าง พวกที่มีศรัทธา สำหรับทายกนั้นดีแล้ว สมบูรณ์แล้ว

ปฏิคาหกนั้น ผู้จะรับทานของทายกนั้นนะบางแห่งไม่เอาไหนเลย เดินจงกรมก็ไม่มีทั้งนั้น ลานวัดก็รกรุงรัง กิจวัตรข้อวัตรอะไรก็เสื่อมไปหมดไม่เอาไหนเลย นั่นทำลายตัวเอง จิตใจก็เลยเสื่อมลงไป มีแต่วิทยาศาสตร์เอาไปกินหมด มันเจริญทางวิทยาศาสตร์ทางด้านจิตใจทางด้านธรรมะไม่เจริญ มีแต่จะเสื่อมลง

มีหลายเรื่องที่จะได้พูดกันเกี่ยวกับเรื่องจิตใจนี่แหละ มันยุ่ง มันยาก เรื่องของจิตใจนี้ เต็มไปหมดทั้งโลกเรื่องของจิตใจนี้ ตามถนนหนทางมีแต่ใจของคนเต็มไปหมดเป็นรูปเป็นตนเป็นตัวแล้วไม่มีทางหลีกกัน ถ้าพูดถึงลักษณะของจิตใจ แต่ส่วนภายนอกมันก็อัดแอกันน่ะ ถนนสายไหนสายไหนมันก็ติดกันตลอดไปหมด ไปสายไหนสายไหนก็ไม่สะดวก ก็ล้วนแล้วแต่เรื่องของใจของคนทั้งนั้น เท่าไหร่มันก็ยังไม่พอ โน้น สั่งมาจากเมืองนอก จากญี่ปุ่นโน้นเต็มไปหมดเลย ไม่รู้ว่ากี่พันกี่อย่างแล้ว ก็มีแต่เรื่องของใจทั้งนั้นแหละ ที่จะยึดเหนี่ยวเอาเข้ามาจนเต็มไปหมดทั้งโลก

เห็นไหม **เห็นใจของตนไหม มันติดอยู่ในวัตถุสิ่งของนั้นแหละ เต็มไปหมดเลย** ที่บ้านที่ช่องก็เต็มไปหมดเลย มีหมดทุกสิ่งทุกอย่างเลย เครื่องเล่นวิทยุ โทรทัศน์ วิดีโอ วันไหนก็จ้องมองกันอยู่นั่น ถ้าพูดถึงเรื่องภาวนานั้น อ้าว ดูโทรทัศน์ ดูวิดีโอ อดหลับอดนอนจะภาวนาก็ไม่ได้ จะไหว้พระก็ไม่ได้ มีแต่จะหลับถ่ายเดียว **ดูโทรทัศน์ ดูวิดีโอมีเวลา ฟังวิทยุมีเวลา ไหว้พระนี่ไม่มีเวลา** ไม่มีเวลาไหว้ไม่มีเวลานั่งสมาธิ ขนาดไหนสิ่งที่กั้นกางคุณงามความดีไว้ ที่มาปิดบังเรื่องของจิตใจ ไม่ให้ทำคุณงามความดีคิดดูซิ เราจะไปบำเพ็ญเวลาไหน มันจะไปประพฤติเวลาไหน ก็เราไม่ฝ่าฟันหรือกำจัดสิ่งเหล่านี้ออกไป **เรากำลังอาบแสงวิทยาศาสตร์จนลืมเป็นลืมตายแล้ว เห็นไหม ไม่ว่าแต่ฆราวาสญาติโยม ตลอดจนพระก็อาบกันอยู่ตลอดทั้งหมดนั่นแหละ เห็นไหมล่ะ เวลาที่บำเพ็ญคุณงามความดีไม่มี เวลาทำอย่างอื่นมี**

จะเอาอะไรเป็นที่พึ่งของเรา จะเอาอะไรเป็นเครื่องสนับสนุนเรา ไม่มีแล้ว นี่พากันครุ่นคิดพิจารณาให้ดี **นี่แหละสังคมของคนเราทุกวันนี้ทำลายคุณงามความดี** เดี๋ยวต่อไปนี้นะเราจะลืมพระพุทธศาสนา เดี๋ยวพระพุทธศาสนานี้จะตกทอดไปทางอื่นไม่เป็นของๆ เราแล้ว ปล่อยให้คนอื่นเขาเอาไปหมด เรารักษาไว้ไม่ดีก็เป็นของๆ คนอื่น

เมื่อเวลาพระพุทธศาสนาเป็นของคนอื่นแล้ว เราจะเป็นอย่างไรต่อไป ก็จะเดือดร้อนสิ เดือดร้อนไม่มีพระพุทธศาสนา เดือดร้อนกันไปทั้งหมด อะไรก็ขยับเข้ามา ขยับเข้ามา อะไรจะเป็นที่พึ่ง อย่าลืมพุทโธนะให้นึกอยู่ตลอดไม่คลี่คลายออก ถ้ามีเวลาก็นิมนต์พระมาสักสี่องค์หรือห้าองค์ก็ได้ไปสวดก่อน แล้วเราก็ปฏิญาณตนถึงพระรัตนตรัย เรียกว่ารับไตรสรณคมน์ สิ่งเหล่านั้นมันจะจืดจางไปเองไม่เป็นไร ความสามัคคีของเราก็จะเกิดขึ้นในระหว่างครอบครัวทั้งหมด มันจะดีขึ้นไม่ระแวงระวัง มันหลายสิ่งหลายอย่าง ไม่รู้ว่าจะแก้อะไร

หลวงปู่มั่นท่านไม่เทศน์มาก ท่านเทศน์ย่อๆ คือในครั้งหนึ่ง ได้ไปฟังเทศน์ของท่าน ท่านเลยถามโดยที่ไม่เคยไปมาหาสู่ท่าน ก็เพิ่งไปครั้งแรก พอเมื่อเวลาไปถึงพอสรงน้ำเสร็จ ห่มจีวรขึ้นไปกราบนมัสการ พอกราบลงนั่งเท่านั้นเอง ท่านก็เลยถาม *"ไหนพระมาจากอำเภอหนองหาน"* เอ้า ก็ไม่นึกว่าท่านถามเรา นึกว่ามีหลายองค์ก็เลยไม่ตอบ ก็ไม่มีองค์ไหนตอบเลย พระที่ไปนั่งคอยฟังเทศน์ พอดีท่านก็เลยเทศน์ไปเรื่องโน้นเรื่องนี้ พอเทศน์ไปๆ เดี๋ยวก็วกกลับมาถามอีก *"ไหนพระที่มาจากอำเภอหนองหาน"* ถึงสองครั้งก็ไม่มีใครตอบ ครูบาอาจารย์ที่เหนือเราก็มี ก็ไม่มีใครตอบ ท่านก็เลยเทศน์ต่อไป "ผมบวชมาสี่สิบปี ในระยะสี่สิบปีนี้ ผมไม่ได้พิจารณาอะไร ท่านก็เลยพูดแค่นี้ แล้วเทศน์ต่อไป เรื่องการประพฤติปฏิบัติ จะไปอยู่ที่ไหนก็มีมนสิการ พิจารณาอยู่อย่างนั้น" พอเทศน์ไปๆ ท่านก็วกกลับมาอีก มาถามอีก *"เอ้าไหนที่ว่าพระมาจากอำเภอหนองหาน"* ก็เลยเข้าใจว่าท่านถาม ก็เลยพนมมือขึ้นขอโอกาสหลวงปู่ *"เกล้ากระผม"* *"เออ มันก็กล้าแต่ชื่อนะ หนองหาน มันหาน (หาญ) แต่ชื่อ"* พอว่าอย่างนั้นท่าน (หลวงปู่มั่น) ก็เลยพูดต่อไปอีก *"เรามันกล้านะ* ***เราบวชมาสี่สิบปีแล้วเราไม่เคยดูอย่างอื่น เราดูแต่กายกับใจของเรา พิจารณากายพิจารณาใจของเรา ดูที่กายดูที่ใจของเรา ไม่ได้เลิกละจากที่นี่เลย ทบทวนอยู่อย่างนั้นตลอดมาจนตลอดมาถึงปัจจุบันก็เอาอยู่อย่างนั้น"***

พิจารณากายกับใจของเรา กายมันเป็นอะไร กายมันเปลี่ยนแปลงมันทรุดโทรมนี่มันเปลี่ยนแปลงอยู่อย่างนี้ตลอดเวลา เดี๋ยวมันก็ดับ เมื่อเวลาพิจารณากายแล้วก็มา

พิจารณาใจให้รู้เห็นอยู่อย่างนั้น ถ้าเราไม่พิจารณาที่นี่จะไปพิจารณาอะไร สัจธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้าก็อยู่ที่นี่ ท่านบัญญัติไว้ในที่นี่ ไม่ได้บัญญัติไว้ที่ไหน ฉปัญญัติ ขันธปัญญัติ อายตนปัญญัติ ท่านก็บัญญัติไว้ที่กาย ดังนั้น "ฉะ" แปลว่าหก คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี่ท่านบัญญัติไว้ในที่นี้ ให้สำรวมอินทรีย์ ท่านว่ายังนั้น นี่ท่านบัญญัติไว้ในอินทรีย์หก ท่านว่าอย่างนั้น *ขันธปัญญัติ* ขันธ์ทั้งห้า รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ นี่ท่านบัญญัติไว้ในที่นี้ ไม่ได้ไปบัญญัติไว้ในที่อื่น

อายตนปัญญัติ อายตนะภายในภายนอก ท่านก็บัญญัติไว้ในที่นี้ ไม่ได้บัญญัติไว้นอกเหนือจากกายกับใจของตนหรอก เราจะไปค้นคว้า เราจะไปพิจารณาอะไรอีก ท่านว่าอย่างนั้น *ธาตุปัญญัติ* ธาตุทั้งสี่ ดิน น้ำ ไฟ ลม ก็อยู่ที่ตัวเราทั้งหมด ก็พิจารณาดูสิ...ธาตุของเรา ดิน น้ำ ไฟ ลม ลักษณะที่เข้มแข็ง ก็คือ ผม ขน เอ็น เนื้อ หนัง เล็บ กระดูก นี่เป็นธาตุดิน ธาตุไฟก็คือความอบอุ่นอยู่ในกายของเรา ธาตุน้ำมีลักษณะเอิบอาบซึมซาบอยู่ในสรรพางค์กายของเรา จะเป็นน้ำอะไรก็แล้วแต่ น้ำเลือด น้ำหนอง น้ำตา น้ำมูก ก็แล้วแต่ มีอยู่ที่กายของเราทั้งนั้น ธาตุลมก็มีอยู่อยู่ในที่นี้ คือลมหายใจเข้าออก หรือลมที่มีอยู่ในช่องว่าง คือ จมูกของเรา พิจารณาอยู่อย่างนั้น ไม่ได้เลิกละ ให้เห็นจริงแจ้งไปจากจุดในที่นี้

พอมาพิจารณาอย่างนี้ แยกออกจากกันเป็นส่วนๆ แยกธาตุออกจากจิต แยกจิตออกจากธาตุทั้งหมด ให้เป็นของคนละส่วน จะมีอะไรสำคัญที่กายของเรา กายของเราจะมีแต่แตกดับทำลายไปเท่านั้น ไปเป็นธาตุทั้งหมดนั้นแหละ เราจะเอาอะไรที่นี้ ไม่มีอะไรนอกเหนือจากอมตธรรม คือสิ่งที่ไม่ตายนั้นน่ะ ได้แก่นามธรรม คือใจของเรานั้นน่ะ อบรมใจของเราให้รู้ใจของเรา ให้เห็นใจของเราขัดเกลาให้เกลี้ยงใจของเรา ให้มันเป็นของบริสุทธิ์ให้มันใสสะอาด จนสามารถที่จะมองเห็นอะไรได้ทุกสิ่งทุกอย่าง ใจของเราให้มันแจ้งมันสว่าง จึงได้นามชื่อว่า ***ธัมโม ปทีโป วิย ตัสสะ สัตถุโน*** *ธรรมของพระศาสดานั้นรุ่งเรืองราวกับประทีป* จะรุ่งเรืองอยู่ที่ไหน ก็รุ่งเรืองอยู่ที่ใจของเรานี่แหละ ท่านบรรจุไว้ในที่นี้ทั้งหมดแหละ ธรรมะหรือมรรคผลนิพพานนั้น

ไม่ได้บรรจุไว้ที่อื่น บรรจุไว้ที่ใจของคนผู้ปฏิบัตินั้นเอง มรรคผลจะเกิดจะมีขึ้นก็เกิดขึ้นที่ใจของคนเรานี้แหละ คนเราจะพ้นจากทุกข์ภัยในวัฏสงสาร ก็พ้นจากทุกข์ที่อยู่ที่ใจของคนเรา ใจของเรามันหมดจดสิ้นจากอาสวะ

มรรคผลย่อมมีอยู่ตลอดไป เว้นเสียแต่คนจะไม่ประพฤติปฏิบัติเท่านั้น จึงจะไม่เกิดมรรคเกิดผลขึ้นมา ถ้ายังมีผู้ปฏิบัติอยู่แล้ว นั่นแหละมรรคผลก็อยู่ที่ตรงนั้นแหละ นี่ให้พวกเราเข้าใจกันอย่างนั้น อย่าไปหลงตามคารมของคนพูด บางคนเขาว่ามรรคผลไม่มีเสียแล้ว พระอริยะไม่มีสมัยนี้ว่าอย่างนั้น เราจะรู้ได้อย่างไรพระอริยะเนี่ยะถึงได้ว่าจะนั่งจะเสียดกันอยู่มันก็ไม่รู้ จะรู้ได้อย่างไรพระอริยะ เราจะมีญาณทัสสนะรู้ได้ยังไง เราก็งมพูดกันไปเฉยๆ โดยไม่คำนึงถึงอะไร ว่ามรรคผลไม่มี พระอริยะไม่มี มันมีอยู่ **พระอริยะผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมีอยู่ตลอดทุกยุคทุกสมัย ไม่ขาดเลย แต่ว่าคนที่รู้จักพระอริยะนั้นต้องเป็นผู้ปฏิบัติให้รู้ตนเสียก่อน** หรือปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงจะรู้จักว่าพระอริยะยังมีอยู่ในโลก ไม่ได้หมดเขตหมดสมัยอะไร มีอยู่อย่างนั้น ขอแต่ว่าตั้งใจประพฤติปฏิบัติให้จริงเท่านั้นก็พอ เราไม่ประพฤติปฏิบัติจริงแล้วเราก็ไม่รู้ มัวเมาพูดไปตามประสา โดยที่เราไม่รู้ไม่ปฏิบัติ ก็หาว่ามรรคผลนิพพานไม่มี มันเป็นอย่างนั้น มันก็ไม่มีจริงๆ คนที่ไม่ประพฤติปฏิบัตินั้นน่ะ มรรคผลนิพพานก็ไม่มี มันมีเฉพาะบุคคลผู้ปฏิบัติ ผู้ที่เสาะแสวงหา รวมลงมาก็อยู่ที่ใจของเราสำรวมอยู่ที่ใจของเรา สรุปลง ศีล สมาธิ ปัญญา ท่านสรุปลงสงเคราะห์เข้าที่ใจของเราทั้งหมดนั่นแหละ **ธรรมะ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์จะอยู่ที่ไหน ก็อยู่ที่เราทั้งนั้นแหละ ย่นลงมาก็อยู่ที่ศีล สมาธิ ปัญญา ย่นลงมาสงเคราะห์เข้าก็ใจของเราอย่างเดียว ศีล สมาธิ ปัญญาก็รวมอยู่ที่ใจของเราอย่างเดียวเท่านั้นแหละ** ให้ปฏิบัติเอาใจ

ใครอยากได้อะไรก็ปฏิบัติเอา คนเราปรารถนากัน อยากร่ำอยากรวย อยากสวยอยากงามนั้น อยากมีสติปัญญา อยากมียศถาบรรดาศักดิ์ นี่ความปรารถนาของคนเราที่ว่าอยากพ้นทุกข์นั้นไม่ค่อยมี มีอยากได้แต่อย่างนี้ **ที่อยากพ้นทุกข์ในวัฏสงสารนั้นไม่ค่อยมีหรอก มีแต่อยากร่ำอยากรวย** ต่อจากนั้นไปร่ำรวยในถึงที่แล้ว จึงจะหาทางหนีจากทุกข์ มันหนีไม่ได้หรอก มันติดแล้ว มันติดกองทุกข์ มันติดร่ำติดรวย

ติดยศถาบรรดาศักดิ์ แก้ไขก็ยาก ถ้าไม่ฝ่าฟันเอาจริงๆ แล้วมันไม่ได้ นี่มันต้องพิจารณาแบบนี้ ถึงเรียกว่าเราได้ เรามี ก็เพราะบุญบารมีของเรา ก็รักษาไป รักษาไป แต่ว่าอย่าลืมคุณงามความดีเท่านั้นก็พอ อานิสงส์ของเราที่มียศถาบรรดาศักดิ์ ที่ร่ำรวยขึ้นมา อานิสงส์ของเก่า บุญของเก่าของเราตามสนับสนุนให้เราได้เรามี ให้ถือเอาอย่างนั้น อย่าถือว่าเราหาด้วยสติปัญญาด้วยกำลังของเราจึงร่ำจึงรวยจึงได้อย่างนั้นอย่างนี้ เออ ก็จริงอยู่ แต่ว่าไม่จริง ถ้าอย่างนั้นคนเหล่านั้นมีความรู้ความฉลาดเท่ากันหมดทุกคน ทำไมจึงไม่ได้เหมือนอย่างเรา เขาก็มีความรู้เหมือนกันทุกสิ่งทุกอย่าง แล้วทำไมจึงไม่เท่ากัน ทำไมจึงตกทอดมาถึงเราได้ นี่น่าภูมิใจบุญกุศลที่ตนได้บำเพ็ญเอาไว้มันก็ให้ผลอยู่อย่างนั้น นี่มันต้องพิจารณาอย่างนี้

ผู้ที่ทำเอาไว้มากก็ได้มาก ผู้ที่ทำเอาไว้น้อยก็ได้น้อย ไม่สม่ำเสมอกัน มันก็เพราะอาการหรือกิริยาที่ทำไว้ จึงได้ผลต่างๆ กัน บางคนก็ได้น้อย บางคนก็ได้มาก บางคนเกิดเบื่อขึ้นมามันได้มาก บางคนก็ยังไม่เบื่อ ได้เท่าไหร่ก็ยังไม่พอ แต่ว่าก็เป็นสิ่งที่สนับสนุนเราทั้งนั้นแหละ เรามีแล้วเราก็ได้บำเพ็ญหลายสิ่งหลายอย่าง ก็สะดวกสบายไม่ขัดข้อง หรือไม่ขัดเคือง เราทำอะไรก็สะดวกสบาย ก็ระลึกถึงบุญกุศลของเก่าของเราไว้ อย่าลืมบุญของเก่าของเรานะ เอ้า บุญของเก่าของเราตามมาสนับสนุนให้เราได้ นึกอะไรก็ได้ เราเป็นผู้ทำมาแล้วมันก็ให้ผลอย่างนี้ ทำให้มากๆ หน่อยอย่าทำน้อย

ไปไหนมาไหนก็ไม่หนีจากใจเรา เพราะใจเป็นสิ่งที่สำคัญ ***มโนปุพพังคมา ธัมมา มโนเสฏฐา มโนมยา*** *ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นใหญ่ หรือสิ่งทั้งปวงมีใจเป็นใหญ่ มีใจเป็นประธาน* มันสำคัญอยู่ที่ใจของเรา เพราะใจของเราเป็นที่รับรองเป็นภาชนะอันดี รับรองได้หมดทุกสิ่งทุกอย่าง แล้วแต่ว่าจะรับรองอะไร รับรองเอาบุญกุศลเอามรรคผลนิพพานได้ทั้งนั้น รับรองเอาความชั่วก็ได้ เหมือนอย่างพระเทวทัตรับรองเอาความชั่ว ที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนแล้วก็ไม่ยอมรับไม่ยอมเอา ยอมเอาแต่ความชั่วคิดอิจฉาพยาบาทปองร้ายพระพุทธเจ้าอยู่ตลอด ตามเบียดตามเบียนพระพุทธเจ้าอยู่ตลอดเวลา ผลสุดท้ายได้ไปสู่มหาอเวจีนรกนู้น นั่นผลสุดท้ายก็ได้รับผลอย่างนั้น

ผู้ที่ทำความดีก็ได้รับผลดี ถึงแม้ว่าจะไปอยู่ลำพังโดยคนเดียวเองก็ทำอยู่อย่างนั้น หรือเวลาที่เข้ามาสู่สำนักในที่นี้ก็ทำใจของเราอยู่อย่างนั้น ตั้งใจรักษาใจของเราเอาไว้ เอาละก็คงจะพอเข้าอกเข้าใจกัน สรุปแล้วสรุปลงอยู่ที่ใจนั่นล่ะ เอ้า ยุติลงแต่เพียงเท่านี้

(กมล โสวรัตนพงศ์ – ถอดเทป)

อัศจรรย์ใจลิงโทนเฒ่า ฝนตกมาหักฟดไม้มาเฮ็ดฮม (หักพุ่มไม้มาทำร่ม)
บัดฮาเฮ็ดแล้ว ผั่นคลานโก้ยขึ้นนั่งเทิง (ทำเสร็จแล้วขึ้นไปนั่งบนยอดไม้)

– หลวงปู่บุญจันทร์ กมโล –

(คนเราเมื่อความอยากเกิดขึ้น แสวงหาทุกสิ่งทุกอย่าง
เมื่อเวลาความตายมาถึงแล้ว สิ่งที่หามาได้ อาศัยไม่ได้)

สติเป็นธรรม

ภายนอกของเราซึ่งเป็นวัตถุนั้น เมื่อเวลาเราหลงที่แล้วก็ยังหากันยาก หลงที่เก็บไว้ก็หากันอยู่อย่างนั้นแหละ เพราะอะไร เพราะขาดสตินั่นเอง ความจดจำไม่มีเราวางไหน เราเอาไว้ที่ไหนก็คลำหากันอยู่อย่างนั้นแหละ ถ้าเรามีสติแล้ว เราเก็บไว้ที่ไหนเราติดตามอยู่เสมอ เมื่อเวลาจะเอาก็หยิบเอา มันง่าย ถ้าเวลาเราเผลอสติก็หากันอยู่อย่างนั้นแหละ จนอ่อนแรง นั่นเรียกว่าขาดสติเหมือนบุคคลผู้มีผ้าพันศีรษะไว้ เมื่อเวลาผ้าพันศีรษะอยู่ เอ้า มันเดี๋ยวก็ลืมไปแล้ว สติไม่ติดตาม ก็วิ่งหาผ้า วิ่งไปวิ่งมา พอวิ่งจนพอแรงแล้วจึงระลึกได้ว่า เอ้า ผ้าอยู่บนศีรษะของเรา โน่นมันเป็นอย่างโน้น ถ้ามันมีสติก็หยิบเอาเลย นี่หยิบเอาผ้าพันศีรษะของเราผืนนั้น หยิบออกมันก็สบาย ไม่ลำบาก นี่ก็ฉันใดการบำเพ็ญของเราก็เหมือนกัน ให้มีสติ **ถ้าขาดสติได้ชื่อว่าขาดความเป็นธรรม ถ้ามีสติอยู่เมื่อไหร่ก็เป็นธรรมอยู่เมื่อนั้น** ให้เราเข้าใจอย่างนี้ สตินั่นแหละเป็นธรรม ติดตามอยู่อย่างนั้น เราต้องฝึกสติของเราไว้ให้ดีจึงจะทันเวลา

บางคนก็อยากรู้อยากเป็นอะไร เอ้า อยากรู้อยากเป็นอะไร วันหนึ่งก็ไม่ระลึกถึงอะไร มันคิดอยู่ในโลกนี้ไม่รู้ว่าคิดเรื่องอะไรต่ออะไร ฟุ้งซ่านอยู่อย่างนั้น ไม่กำจัดสัญญาหรืออารมณ์ออกจากจิตใจของเรา ปล่อยให้แต่สัญญาอารมณ์เหล่านั้นมาหมักดองที่ในจิตใจของเรา มันก็เป็นไม่ได้ เดี๋ยวก็จำโน่น เดี๋ยวก็จำนี่อยู่อย่างนั้น สัญญาอารมณ์ที่เข้ามา นี่แหละภายในจิตใจของเรา ความนึกคิดในแง่ต่างๆ มันก็เป็นอยู่อย่างนั้น แต่ความจริงแล้ว ถ้ามีสตินี่มันก็เป็นธรรมแล้ว เป็นธรรมขึ้นมา

ถ้าทำให้กล้าให้มากขึ้นไป มันก็ปรากฏขึ้นมาให้เราเห็นด้วยทางใจ ใจของเราก็รู้ รู้ธรรมอยู่ที่นี่ มรรคผลอยู่ที่นี่ ไม่ได้อยู่ที่อื่น ก็อยู่ที่ใจของเรานั่นเอง ไม่ได้อยู่นอกเหนือจากใจของเราไป เราก็จะรู้จะเห็นอยู่ที่นี่ จะไปที่ไหน สมาธิจะอยู่ที่ไหน ก็อยู่ที่ใจนี่เอง ความตั้งใจมั่นนั้นได้ชื่อว่าเป็นสมาธิ ท่านก็บอกอยู่อย่างนั้น ปัญญาความรอบรู้ในกองสังขารนั่น *สังขาร คือความคิด ความนึก ความปรุง ความแต่ง* คิดในอารมณ์ต่างๆ นั่นเรียกว่า สังขาร เรามีสติรู้เท่าทัน สังขารเหล่านี้มันปรุงขึ้นมา เราระงับ เราตัดออก ไม่ให้มันเกิด ไม่ให้มันมีขึ้นในจิตใจของเรา ให้ใจของเราตั้งอยู่ มั่นอยู่ในสมาธินั่นแหละ มรรคผลมันจะเกิดขึ้นที่ไหน มันก็เกิดจากที่นั่นแหละ ก็ปรากฏอยู่ที่นั้น จะไปหาเอาที่ไหน มรรคผลไม่ได้อยู่นอกเหนือจากใจของตน ไปบำเพ็ญอยู่ที่ไหนก็เอาใจนั่นแหละ ไปในดงในป่าในภูเขาที่ไหนก็เอาใจนั่นแหละบำเพ็ญ ไม่ได้เอาอะไรบำเพ็ญ นี่ให้พวกเราเข้าใจอย่างนั้น นักปฏิบัติทั้งหลาย อย่าลืมตัวอย่าหลงตัวเท่านี้แหละ หมั่นฝึกหัดสติของตนให้กล้า **เมื่อสติของเรามันกล้าพอแล้ว เราจะกำหนดดูที่ไหน มันก็ทะลุปรุโปร่งไปหมด** เราต้องการจะดูอะไร ถ้ามันกล้ามันพอแล้ว มันมีกำลังแล้วกำหนดดูกายของตน มันก็ทะลุปรุโปร่งไปหมด หรือจะกำหนดดูอะไรก็รู้ซาบซึ้งอยู่ภายใน

นั่นให้ตั้งใจปฏิบัติ ถ้าเราไม่ตั้งใจปฏิบัติ ใครจะมาปฏิบัติให้เรา คนอื่นก็เป็นเรื่องของคนอื่น เราก็เป็นเรื่องของเรา จะให้ใครมาปฏิบัติ จะให้ลูกให้หลานมาปฏิบัติให้เรามันก็ไม่ได้ มันก็ลูกหลานนั่นแหละเขาได้ หรือให้สามีเป็นผู้ปฏิบัติก็สามีนั่นแหละจะเป็นผู้ได้เป็นกรรมสิทธิ์ จะให้ภรรยาปฏิบัติก็ภรรยานั่นแหละจะได้เป็นกรรมสิทธิ์ที่เราจะได้นั้นไม่มี ไม่เหมือนวัตถุอย่างอื่น วัตถุอย่างอื่นมันก็พอที่จะแจกจะแบ่งก็ได้ ส่วนภายในจิตใจนั้นมีส่วนแบ่งไหม เพราะฉะนั้นท่านจึงว่า *ปัจจัตตัง* เฉพาะตัว **ดีชั่วก็ตัวเรา ดีชั่วก็ใจเรา** มันอยู่ที่เรานั้นเอง เอ้า ปฏิบัติไปเถิด เดี๋ยวก็จะรู้จะเห็นเอง ขอแต่ว่าอย่าประมาทเท่านั้นแหละ ถ้าประมาทเมื่อไหร่แล้วก็เสื่อมมันก็หายไปเลย ถ้าเราไม่ประมาทมันก็จะเจอวันใดวันหนึ่ง

โยม : กราบเรียนถามท่านอาจารย์เกี่ยวกับการปฏิบัติเมื่อกี้ เรายังจะเกี่ยวข้องอยู่ในสังคมกับงานโน้นงานนี้ สัญญาอารมณ์มันก็ติดเรามา ปฏิบัติกันมามันก็ติดเรามาอยู่อย่างนี้ เพราะฉะนั้นเราจะต้องทำอย่างไร

หลวงปู่ : เพราะฉะนั้นท่านจึงให้ฝึกสติ ฝึกสติให้มันกล้า มันพอ มันมีกำลัง **ถ้าสติของเรามันกล้า มันพอแล้ว อารมณ์มันจะตามมาได้ที่ไหน ถ้าสติของเรายังอ่อนแออยู่ มันก็ตามมาได้นั่นแหละ นี่มันบกพร่องอยู่ที่ตรงนี้** ฝึกสติไว้ให้ดีเพื่อกำจัดสัญญาอารมณ์เหล่านั้น ไม่ให้มันติดตามมา ปล่อยวางทอดอาลัยไว้อย่างนั้น ถ้าเรามีสติเมื่อไหร่มันก็ขาดไปหมด ถ้าเราขาดสติเมื่อไหร่มันก็ตามมาอยู่อย่างนั้น นี่มันบกพร่องที่ตรงนี้

โยม : ทำอย่างไรจึงจะตัดมันได้เร็ว กลับมาแล้วเสียงหมอลำยังตามมา

หลวงปู่ : เอ้า ก็ฝึกสติ ที่จะตัดได้เร็วก็เพราะสติมีกำลังมาก ที่จะตัดไม่ได้เร็วเพราะสติไม่มีกำลัง จะให้ใครมาตัดให้นอกจากเราจะตัดเอาเอง มันเป็นเรื่องเฉพาะตัว

โยม : ถ้าเราไม่ไปงานมันก็เสียสังคม

หลวงปู่ : ถ้าเรากลัวอยู่อย่างนั้น ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้ยังยึดยังถืออยู่ในสังคม เรียกว่าอุปาทาน ยึดมั่นถือมั่นในสังคม ถ้าหากว่าผู้ที่มีสติแก่กล้าพอแล้ว ถึงแม้ว่าจะมีสังคมก็ตาม ไปในสังคมก็ตัดให้ขาดไปเลย

โยม : แต่ที่นี้เรายังทำงานอยู่ เรายังต้องเกี่ยวข้องกับสังคมอยู่

หลวงปู่ : ทำงานก็สตินั่นแหละจะตัดมัน เราทำงานอยู่ก็ทำ สติของเราก็ต่างหาก ใจของเราก็ต่างหาก งานของเราก็ต่างหาก ไม่ใช่ใจ ใจของเราต่างหาก งานของเราไม่ใช่ใจ ใจของเราต่างหาก สติของเราต่างหาก สติไม่ใช่งาน ใจก็ไม่ใช่งาน ก็ใจต่างหาก เราต้องแยกออกจากกันให้มันได้อย่างนี้ เราจะไปถือเหมาเอาหมดอย่างนี้มันก็ไม่ได้ เราต้องฉลาดต้องมีปัญญาแยกส่วนออก อันนี้เป็นงาน อันนี้เป็นใจ อันนี้เป็นสติ เราต้องแยกออก ถ้าเรายังถือเป็นอันเดียวกันอยู่มันก็ไม่ได้ ต้องมีการแยกแยะออกจากกันนี้ จะไปเหมาใครได้ ก็เหมาเรานั่นแหละเป็นผู้ยึดมั่นถือมั่น เราไม่รู้เท่าในการในงาน มันก็ไปยึดไปถือมันก็ถือสังคมด้วย **สังคมไม่ใช่มรรคผลนิพพาน สังคมนี่เป็นเรื่องของโลก**

ต่างหาก เราจะเอาโลกหรือจะเอาธรรม เราจะเอามรรคผลหรือจะเอาโลก ถ้าเอาโลกก็อยู่กับโลก ถ้าจะเอาธรรมก็ต้องปฏิบัติธรรม ต้องแยกออกจากกัน อยู่อย่างนี้ มาอยู่กับโลกก็ต้องทำโลก อันนี้เป็นความคิดความเห็นของเราต่างหาก

สำหรับผู้ที่จะหนีจากโลกไปจริงๆ โลกก็คือโลกต่างหาก ไม่ใช่จิตใจของเรา เราจะหนีเราจะออกจากโลก เราไม่ห่วงเราไม่อาลัยอะไรแล้ว ตัดให้มันขาดออกจากใจนี่ เอาอย่างนี้ อย่าไปยึดไปถือว่าสังคมของเรา ถ้าเราไม่มีไม่เข้าสังคมแล้ว มันก็ไม่มีอะไรที่จะอยู่จะกิน โน่นกลัวตายแล้วโน่น กลัวตายแล้ว กลัวว่าจะไม่มีอะไรอยู่อะไรกินนั่น พระพุทธเจ้าท่านให้ตัดออก ไม่ตายหรอก ถึงแม้ว่าจะตัดออกจากสังคมแล้วมันก็ไม่อด เพราะ ***ธัมโม หเว รักขติ ธัมมจาริง*** *บุคคลผู้ปฏิบัติธรรม พระธรรมย่อมรักษาไม่ให้ตกไปอยู่ในที่ชั่ว* นี่เรายังกลัวอยู่ กลัวจะไม่ได้อยู่ได้กิน แล้วว่าจะไม่ได้สังคมเอ้า สังคมมันมีอะไร สังคมมีอะไร มีหล่ายสิ่งหลายอย่างนับจิปาถะไม่ได้ เอาสิ่งที่จะมึนเมาก็เอาเข้ามา หยิบเข้ามา เอาครั้งแรกก็เพียงจอกเท่านั้น จอกเดียวก็พอ จิตใจเบิกบานซะหน่อย ถ้าสองเข้าไปละก็ อะไรจะนำเข้ามาอีก ความมึนเมามาอย่างนั้นนี่สำหรับผู้ที่จะหนีจากทุกข์ไม่ต้องห่วง ไม่ต้องอาลัยสังคมภายนอก

อันนี้มันมาแต่ไหนแต่ไร เราก็นับชาตินับภพไม่ได้แล้ว ที่ติดอยู่อย่างนี้ แต่เราระลึกไม่ได้ ไม่มีปุพเพนิวาสานุสสติ นั่นระลึกชาติหนหลังไม่ได้ ก็เพิ่งมารู้ในระยะที่เราเกิดขึ้นมาแล้ว แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังเป็นผู้หลงอยู่ คิดไปสักครู่หนึ่งแล้วลืมหลังอีกแล้ว โน่น แค่นี้ก็ยังลืมแล้ว ถ้าพูดถึงชาติภพละก็ มันจะไม่ลืมได้ยังไงเพราะเราไม่ได้กำจัด ไม่ได้บำเพ็ญให้ติดต่อกัน เราทำเป็นวรรคเป็นตอนเป็นครั้งเป็นคราว มันก็ไม่ต่อความต้องการของเรา ถ้าเราไปยึดถือว่า เออ สังคมนี่ดีกว่าธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วไม่ไหว ก็สังคมเอาไปกินหมดนั่นแหละ เราจะเอาอะไร จะเอาสังคมหรือจะเอาตนเองดีกว่า หือ...จะเอาสังคมหรือจะเอาตัวเอง **จะยกตนออกจากทุกข์หรือจะยอมตนให้เสวยทุกข์อยู่** กำหนดอย่างนี้ เอาถ่านไฟนั้นมาวางบนศีรษะของเรา เราจะหยิบออกหรือไม่หยิบออก ถ้าเราฉลาด เรากลัวทุกข์กลัวเจ็บแล้ว ก็ต้องหยิบ

ออกโดยเร็ว ถ้าเราไม่กลัว เราก็ยอมให้ไฟนั้น ถ่านไฟนั้นก็ไหม้เราอยู่ตลอด เป็นทุกข์อยู่ตลอด นี่ฉันใด เราต้องเป็นผู้ฉลาด หาทางที่จะแก้ไขออก สิ่งเหล่านี้มันเป็นประโยชน์แก่ตนแค่เพียงชั่วคราวเท่านั้น

บางทีสังคมก็ทำให้ตนของตนไปตกสู่อบายภูมิก็ได้ มันมีหลายอย่าง สังคมที่จะทำให้เกิดความเศร้าหมองมาสู่ใจของเรา มิใช่ว่าจะมีแต่ของบริสุทธิ์เท่านั้น ของที่ไม่บริสุทธิ์ก็แทรกแซงเข้ามาโน่น เพราะฉะนั้น ท่านจึงให้หยุด พระพุทธเจ้าท่านว่ามีภาษิตว่า *หลีกช้างให้หลีกชั่วร้อยวา หลีกหมาให้หลีกชั่วฝ่ามือ* อันนี้หลีกคนพาลนี่อะไรเป็นคนพาล? สิ่งที่นำความชั่วช้าลามกเข้ามาสู่ตัวเรานี้ สู่ใจเรานี้ เรียกว่าคนพาล ถ้าหลีกคนพาลนี้ก็อย่าให้ได้กลิ่นเลย ท่านว่าอย่างนี้ ถึงแม้ว่าจะเดินไปก็หันเท้าของเราไปทางหนึ่ง หันปลายเท้าของเราไปทางหนึ่งอย่าให้มันตามได้ ว่าอย่างนั้น โน่น คิดดูซิ จะเอาอย่างไรล่ะ พระพุทธเจ้าท่านเห็นโทษของคนพาล เพราะฉะนั้นท่านจึงหลบหลีก นี่แหละถ้าอยากเข้าใจได้เร็วแล้วก็อย่าเผลอสติ นี่มันอยู่ตรงนี้ ฝึกให้มาก ทำให้มาก **ภาวิตา พหุลีกตา** ทำให้มาก ทำให้หลาย อย่าทำน้อย ทำบ้างไม่ทำบ้างนี่โอ้ย! สู้เขาไม่ได้ เขาเอาไปกินหมด

(ภัทรดนัย วรรธนะสาร - ถอดเทป)

กาบินไปจับภูเขาทอง รัศมีของทองออกจับทั่วตัว
นึกว่าตัวเองมีรัศมีงดงาม นึกว่าจะบินไปอวดเพื่อน
พอบินออกจากภูเขาทอง ก็ตัวดำเหมือนเก่า

- หลวงปู่บุญจันทร์ กมโล -

อริยสัจอยู่ที่ตัวของเรา

ณ โรงพยาบาลศิริราช กรุงเทพฯ

เรื่องการปฏิบัติ จะว่ายากก็ยากจะว่าง่ายก็ง่าย ถ้าเรามีความประสงค์มีความเชื่อจริง ปฏิบัติจริงก็ง่าย ถ้าไม่มีความเชื่อจริง ปฏิบัติจริงก็รู้สึกว่ายากเหมือนกัน มันยากเพราะอะไร เพราะเรื่องใจของคนเรามันมีหลายอย่าง สิ่งที่แวดล้อมนั้นมันมีหลายอย่าง นับจิปาถะไม่ได้ สามารถที่จะกำจัดออกได้ หากจะพูดโดยเฉพาะ ส่วนอื่นที่เป็นของภายนอกนั้นไม่ยาก ถ้าหากว่าเราไม่ยึดถือหรือมีอุปาทานขันธ์ ความยึดมั่นถือมั่น เราปล่อยวางมันก็ไม่ยาก เราฝึกฝนอบรมสติของเราให้มันกล้าพอสมควร สติเข้าอบรมใจของเราเพื่อให้ใจของเรานี้รู้แจ่มตั้งใจให้สติของเรานั้นเข้าถึงตัวเอง สติกับใจนี้เป็นสิ่งที่มันฟั่นเฝือกันอยู่ตลอดกาลมิให้ห่างจากกัน แนบอยู่ด้วยกันนั้น นี้การฝึกฝนหรืออบรมเรื่องของจิตใจ ถ้าจะปล่อยเรื่องของจิตใจนี้ มันไม่มีที่จะสิ้นสุด ไม่มีทางที่จะจบสิ้นได้ เพราะว่าโลกสงสารอันนี้สัตว์ที่มาท่องเที่ยวอยู่มาเวียนเกิดตายอยู่นี้ก็นับมิได้ เราไม่สามารถที่จะพรรณนานับได้ สัตว์ที่มาเวียนว่ายตายเกิดอยู่นี้ เพราะเหตุนั้นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา จึงต้องการฝึกอบรมพุทธบริษัททั้งหลาย ให้รู้สัจธรรมที่เป็นของจริง ที่มีอยู่ในตัวของเรานั่นแหละ

อะไรเป็นของจริงอยู่ที่ตัวของเราที่เรียกว่าสัจธรรม ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค นั่นว่าอย่างนี้ **ทุกข์อยู่ที่ไหน สมุทัยอยู่ที่ไหน นิโรธคือความดับทุกข์อยู่ที่ไหน ก็อยู่ที่ตัวเราทั้งนั้น ก็ตัวเรานี่แหละจะเป็นผู้ทำให้เกิดให้มีขึ้น** ทุกข์ในเบญขันธ์ ที่เราเสวยกัน

อยู่ทุกคน มีอยู่ประจำตัวของทุกคน ไม่ว่าแต่คฤหัสถ์หรือฆราวาส ตลอดทั้งภิกษุสามเณรก็เหมือนกัน มีความทุกข์เสมอกัน ไม่มีใครที่จะมากจะน้อยกว่ากัน มีเท่ากันทั้งนั้น

นี่เพราะเหตุนั้นจึงควรที่จะมาพิจารณาเรื่องของกายและใจของเรา เพราะว่ากายของเรานี้มันเป็นป่าอันรกชัฏ เป็นที่ซ่อนแห่งอสรพิษอยู่ในตัวของเรา มีทุกสิ่งทุกอย่างแล้วแต่มันจะเกิดขึ้นจะมีขึ้นมา เดี๋ยวมันก็มากัด เดี๋ยวมันก็มาต่อยเรา ทุกขณะนับตั้งแต่วันที่เราเกิดขึ้นมาก็ได้รับเสวยความทุกข์อยู่ตลอด นี่ได้ชื่อว่าอสรพิษ หรือเรานั่งอยู่เดี๋ยวนี้นี่แหละ นั่งอยู่นานๆเดี๋ยวมันก็เกิดขึ้นมาให้รู้ให้เห็นอยู่นั้น เดี๋ยวก็ปวดบั้นเอว เดี๋ยวก็ปวดแข้งปวดขาอยู่อย่างนี้ นี่ท่านเรียกว่าทุกข์หรือจะเรียกว่าเวทนาก็ได้ มีหลายชื่อ แล้วแต่สมมติชื่อให้ เมื่อหากว่าเป็นเช่นนี้ เราควรที่จะมาพิจารณาตามธรรมะคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านชี้ลงที่ตัวของเราทั้งนั้น อย่างที่ท่านว่า **"ฉปัญญัติโย ขันธะปัญญัติ อายตนะปัญญัติ ธาตุปัญญัติ"** อย่างนี้ ฉะ แปลว่าหก คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี่แหละ เรียกว่าฉะ ท่านบัญญัติอยู่ในที่นี้ หรือบันทึกอยู่ในที่นี้ *ขันธะปัญญัติ* คือ ธาตุขันธ์อันนี้ก็มีอยู่ที่ตัวเรา *อายตนะปัญญัติ* คือ อายตนะภายในและภายนอก ก็มีอยู่ในที่นี้ ไม่มีอยู่ในที่อื่น ถ้ามีอยู่ที่อื่นก็เป็นของอย่างอื่นไป ก็เลยไม่ได้น้อมเข้ามาถึงตัวของเรา

เมื่อหากว่าเราน้อมมาดูตัวของเราก็เห็นอยู่เฉพาะตัวของเรา ไม่นอกเหนือจากตัวของเราทั้งนั้น นี้ท่านบัญญัติไว้ในที่นี้ เพราะฉะนั้นท่านจึงให้พิจารณาด้วยว่าอยู่ที่กายของตัวของเรานี้ ให้เห็นสภาพความเป็นจริงอยู่ที่ตัวของเรา เมื่อหากว่าเห็นสภาพความเป็นจริงอยู่ในที่นี้ชัดเจนลงไปแล้ว เราก็จะหายสงสัย หายสงสัยในโลกนี้จึงได้นามชื่อว่า โลกวิทู เป็นผู้รู้แจ้งซึ่งโลก ท่านว่าอย่างนี้ มิใช่ว่าจะรู้แต่เฉพาะพระพุทธเจ้าของเราพระองค์เดียว เมื่อเวลาพระองค์รู้แล้วเป็นบรมศาสดา เป็นบรมครูของสัตว์โลกทั้งหลาย เมื่อเห็นแล้วรู้แล้วอย่างนี้ พระองค์ก็สอนให้เราเป็นผู้รู้ตามหรือปฏิบัติตามให้รู้ความเป็นจริงตามพระพุทธเจ้าอย่างนี้ เมื่อหากว่าท่านผู้ใดปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ทำจริงปฏิบัติจริงอย่างนี้ ก็สามารถที่จะ

ทำความหลุดพ้น ให้ไปตามพระพุทธเจ้าได้เหมือนกัน ขอเพียงแต่ว่าเราทำจริง ปฏิบัติจริงเท่านั้น ไม่ต้องกลัวเจ็บ ไม่ต้องกลัวตาย เอาความตายเป็นเบื้องหน้า **เราสู้ตายเลยทีเดียว ถึงแม้ว่าเราจะไม่สู้มันก็จะต้องตายเป็นธรรมดา ไม่ว่าวันไหนก็วันหนึ่งอย่างแน่นอน เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรที่จะกลัวตาย** ทำไปจนกว่าว่าความสำเร็จของพวกเรา ที่มีความปรารถนาเอาไว้

เมื่อหากว่าจะแสดงให้พิสดารกว้างขวาง ก็สรุปลงมาอยู่ที่นี้แหละ อันนั้นเป็นพระปริยัติธรรมที่บัญญัติไว้ตามอาการหรือกิริยาของจิตเท่านั้นแหละ ทางใจเท่านั้นแหละเป็นอาการกิริยา เพราะฉะนั้นจึงมาก บันทึกไว้หรือจารึกไว้ จึงได้นับเป็น **๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ เมื่อหากว่าย่นย่อลงมาก็มี ศีล สมาธิ ปัญญา เท่านี้ ย่น ศีล สมาธิ ปัญญา ลงไปก็ได้แก่กายกับใจเท่านั้น ย่นกายกับใจสงเคราะห์ลงเพียงใจดวงเดียวเท่านั้น** ที่เป็นอมตธรรม คือสิ่งที่ไม่ตาย ที่เราปรากฏแต่ไม่เห็นรูปร่าง ที่ปรากฏอยู่ในตัวของเราท่าน ทุกท่านนั้นแหละ มีอยู่อย่างนั้น ใครๆ ก็มีอยู่อย่างนั้น ปรากฏอยู่อย่างนั้น แต่ว่าเราไม่เห็นตัวเห็นตน ไม่เห็นรูปเห็นร่างของอมตธรรมเท่านั้น นี้แหละสิ่งนี้แหละจึงจะเป็นสิ่งที่จะพ้นจากความทุกข์ หรือพ้นจากวัฏฏะ คือความเวียนว่ายตายเกิดเท่านี้

เพราะฉะนั้นท่านจึงให้อบรมฝึกฝนหรือขัดเกลาให้เห็นแจ่มแจ้ง ให้ขาวให้สะอาด เมื่อหากว่ามาฝึกฝนอบรมได้ดีแล้ว ก็เป็นยอดเป็นจอมหรือมีรัศมี อันเรียกว่าเป็นประภัสสร แต่เพียงเราทำเพียงขณะเดียวเท่านั้น บางท่านก็ปรากฏขึ้นมาเห็นอยู่ภายในใจของตนเอง มีแสงสว่างไสวไม่มีสิ่งใดที่จะเสมอเหมือน **ที่พวกเราสมมติกันว่า กลางวันมีพระอาทิตย์ กลางคืนมีพระจันทร์ ที่ว่ามีแสงสว่าง ก็ไม่เหมือนอย่างที่ใจของเราลงสู่ไตรลักษณ์ เห็นแจ่มแจ้ง ทั้งสบายทางกาย สบายทางใจ** ใจก็เบาจิตก็เบา ไม่มีเป็นภาระอะไร มันสบายอยู่ตลอดเวลา ตื่นก็สบาย หลับก็สบายนี้สำหรับผู้ที่เข้าถึงคุณธรรม ผู้ที่เห็นธรรมแล้วมันสบายอยู่อย่างนี้ ที่ไม่สบายนั้นก็เนื่องจากเราไม่เห็น เราไม่รู้ เรามาอาศัยแต่เปลือกนอกเท่านั้น ถือว่าเป็นตัวเป็นตนอยู่นี้ ก็เลยยึดถือจนกลายเป็นทุกข์ เรียกว่าทุกข์ เมื่อเวลามีทุกข์แล้วอย่างนี้ *สมุทัย*

ซึ่งเป็นตัวเหตุให้เกิดทุกข์ คือความอยากนั้นแหละเป็นตัวของสมุทัย เมื่อเวลามันอยากมากๆ ขึ้นมา ก็กลายเป็นตัวของสมุทัย เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ไม่ได้ตามความปรารถนาก็เป็นทุกข์ เหตุอย่างนี้ นี่เรียกว่าตัวของสมุทัย *นิโรธ* คือความดับ เราจะดับอะไร ดับทุกข์ที่มันเกิดขึ้นมา ดับความอยากทั้งหมด ละความอยากทั้งหมด ปล่อยวางทั้งหมด วางอุปาทานขันธ์ ปล่อยวางทั้งนั้น **เมื่อเราปล่อยวางได้แล้ว นั่นแหละเราจึงจะรู้จักว่ามีความสุขเกิดขึ้นเฉพาะใจของพวกเรา** เมื่อเวลาความสุขเกิดขึ้นแล้ว เราก็ยิ่งแจ่มแจ้งยิ่งสว่าง ยิ่งเห็น ยิ่งสว่าง ยิ่งสบาย เป็นอย่างนี้ มิใช่ว่าจะเป็นอยู่อย่างที่ปกติธรรมดาของพวกเรา

ถ้าไม่เชื่อก็ลองคิดดู นั่งอยู่ในที่สงัดแล้วสังเกตดูจิตของตน คำที่ว่าจิตคือความนึกคิด นึกไปโน่น นึกไปนี่ ก็ล้วนแล้วแต่เป็นอาการของจิตทั้งนั้น ส่วนที่ตามรู้ตามเห็นเรียกว่าใจ หรือจะเรียกว่าผู้รู้ก็ได้ เมื่อเวลารู้ความเป็นจริง จะเรียกว่าปัญญาก็ได้ หรือจะเรียกว่าวิชชาก็ได้ ความรู้แจ้ง นี่พูดเฉพาะเรื่องส่วนภายใน แต่ว่าส่วนภายนอกนั้นเราก็รู้กันอยู่แล้ว เราดูเราพิจารณาเรื่องของโลก มันแสดงอยู่ทุกเวลาไม่มีกาลไม่มีเวลาแสดงอยู่อย่างนั้น เรื่องของความทุกข์ก็แสดง เรื่องของความสุขก็แสดงอยู่อย่างนั้น... โลก อย่างที่เราได้ยินกันอยู่อย่างนี้ เรานั่งอยู่เดี๋ยวนี้ ไม่รู้ว่าเสียงอะไรต่อเสียงอะไรดังก้องอยู่อย่างนี้ จะเรียกว่าเป็นความสุขหรือจะเรียกว่าเป็นความทุกข์ เมื่อเวลามาพิจารณาดูแล้ว ล้วนแต่เป็นเรื่องของกองทุกข์ทั้งนั้น หาเลี้ยง หาทรัพย์สินเงินทองเลี้ยงชีวิตของตนไว้ เลี้ยงครอบครัวของตนไว้ หรือเพื่อจะเยียวยาในเวลาเจ็บป่วยไข้อย่างนี้ นี่เป็นธรรมดาเพราะว่าเราได้มาเกิดในโลกนี้แล้ว จะต้องทำนุบำรุงพอสมควรพอที่เราจะบำเพ็ญคุณความดีสืบต่อไป จนกว่าว่าจะสิ้นอาสวกิเลส ที่มีอยู่ในตัวของเราที่หมักดองอยู่ เรียกว่าอนุสัย หมักดองอยู่ตลอดเวลา

เมื่อเวลาพิจารณารู้จักแล้ว มันถอนออกจากใจของเราเอง เรารู้ตัวของอวิชชาหรือกิเลสทั้งหลาย เมื่อเวลารู้แล้วมันก็เจือจางคลี่คลายออกจากใจของเรา มีแต่ใจของเราอย่างเดียว ที่เรียกว่าเป็นธรรม อมตธรรมล้วนๆ เป็นธรรมอันล้วน ไม่มีอะไรที่จะเจือปนอยู่ในที่นี้ เป็นของที่บริสุทธิ์ เป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ เพราะฉะนั้นให้พิจารณาเรื่อยๆ

ไม่เลือกกาลเลือกเวลา เราจะทำงานอยู่เราก็พิจารณาได้ พิจารณาเรื่องทุกข์ก็ได้ เราทำงานมันเป็นทุกข์ เดี๋ยวก็เขียนหนังสือ เดี๋ยวก็ทำงานอย่างอื่นก็เป็นทุกข์อยู่อย่างนั้น **เมื่อหากว่าเราไม่กำหนดดูก็ไม่รู้ว่ามันเป็นทุกข์ ต่อเมื่อใดเรามีสติกำหนด มันก็รู้จักว่าทุกข์เกิดขึ้นมา** นี้มันเป็นสิ่งที่สลับซับซ้อนอยู่ในตัวของเรา ถ้าไม่ค้นไม่พิจารณาเรื่อยๆ ก็ไม่รู้ตัว นี้แหละเมื่อเวลาได้ยินได้ฟังแล้ว จงน้อมนำเอาไปพิจารณาให้เห็นแจ้งจริงแจ้งประจักษ์ ให้เห็นสัจธรรมอยู่ที่ตัวของเรา ต่อแต่นั้นไปก็จะได้พบแต่ความสุขความเจริญ งอกงามในศาสนธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทุกทิพาราตรีกาล ก็ขอยุติแต่เพียงเท่านี้ เอวัง

คำที่ว่า **"ปฏิสนธิ"** หมายถึงที่เกิด นั้นแหละเรียกว่า *ภพ* เรียกว่าชาติภพก็ได้ เราจะไปสงสัยทำไม ก็คือความเกิดนั่นแหละ **ปฏิสนธิมันติดอยู่ที่ไหนมันก็ไปเกิดอยู่ที่นั่น** เมื่อเวลาเข้าปฏิสนธิแล้วจะได้รับความสุขทุกข์อย่างไรนั้น เราเองจะเป็นผู้รู้จักความสุขหรือความทุกข์ อยู่ในการปฏิสนธิในครรภ์ของมารดา เมื่อเวลาบิดาหรือมารดารับของเผ็ดร้อนเข้าไปอย่างนี้ เราที่อยู่ในปฏิสนธิก็ได้รับความทุกข์ร้อนเกิดขึ้นมา มันก็อยู่ที่ตรงนี้แหละ หรือสัตว์อื่นมันก็เหมือนกันก็ปฏิสนธิอยู่ในครรภ์อย่างนั้นแหละ สังเสทชะ อัณฑชะ โอปปาติกะ มันก็ต้องมีอยู่อย่างนั้น *สังเสทชะ* เกิดในเหงื่อไคล *อัณฑชะ* เกิดในไข่ *โอปปาติกะ* ก็บังเกิดขึ้นมาเองอย่างนี้ เหมือนอย่างเทวดาอุบัติบังเกิดขึ้นมา อย่างนี้เป็นต้น

นี่ให้เราเข้าใจอย่างนี้ ไม่จำเป็นที่จะน้อมไปทางอื่น น้อมเข้ามาสู่ตัวของเราปฏิสนธิอย่างไร เราทำจิตของเราให้ถึงเข้าสู่ภวังคจิตแล้ว นั่นแหละจะรู้จักปฏิสนธิอยู่ในตัวของเราเอง จะอยู่ตลอด ๗ วัน ๗ เดือนก็ยังอยู่อยู่ที่นั่นแหละ เราก็จะรู้อยู่ที่นั่นแหละ นี้เรียกว่าปฏิสนธิความสงบสุขอยู่ภายใน เมื่อเวลาโผล่ออกมาก็โดนทุกข์เมื่อนั้น ถ้าอยู่ในปฏิสนธิก็ไม่รู้สึกว่ามีทุกข์อะไร ดูเหมือนเป็นธรรมดา แต่ว่าความทุกข์อันนั้นก็ย่อมปรากฏอยู่ในนั้นแหละ เมื่อเวลาบิดามารดาเคลื่อนไหว หรือลุกยืนเดิน นั่ง นอน ก็รู้สึกว่ามีความทุกข์ เหมือนอย่างคนบ้านนอกนั่น เขาไม่เหมือนอย่างพวกเรา เขาทำงานบางทีก็มีทำอาหาร มีการตำข้าวอย่างนี้เป็นต้น ส่วนทารกที่อยู่ใน

ครรภ์นั้นก็รู้สึกว่ามีความทุกข์ร้อน หาที่สบายมิได้ ทุกข์อยู่อย่างนี้ แต่ว่าอาศัยกรรม กรรมของเรา เมื่อเวลาจะหนีก็หนีไม่พ้น ไปก็ไปไม่รอด อย่างเก่งก็สู้ทนอยู่อย่างนั้น ทนสู้ทุกข์อยู่อย่างนั้น เสวยทุกข์อยู่อย่างนั้น

นี่แหละเมื่อหากว่าเรามาพิจารณาเห็นอย่างนี้แล้ว ส่วนที่ท่านเรียกว่านรกหรืออบายภูมินั้นก็ไม่แตกต่างกัน บุคคลผู้ที่ได้รับความทุกข์ความยาก **เมื่อเวลามาน้อมเข้ามาก็จะเห็น จะรู้โดยเฉพาะภายในจิตใจของเราอันผ่องใส แต่ว่าเราจะคิดคาดคะเนหรือคิดเดาเอาอย่างนี้มันก็ไม่เหมือน แต่ว่าเห็นด้วยสัจธรรมกันจริงๆ แล้วนั้นมันแจ่ม มันไม่เหมือนอย่างเราคิดเดาเอา หรือคาดคะเนเอา มันเห็นชัด** มันทุกข์ก็ทุกข์อย่างสาหัส มันเป็นอย่างนี้ นี้เรียกว่าปฏิสนธิ จะไปปฏิสนธิอยู่ที่ไหน ถ้าไปเกิดในสัตว์ก็เรียกว่าปฏิสนธิในสัตว์นั่นแหละ เกิดเป็นสัตว์เป็นวัวเป็นควายอย่างนี้ หรือจะเป็นสัตว์อื่นๆ จำพวกหมูหรือไก่เหล่านี้ แล้วแต่กรรมจะจำแนกไป เหมือนอย่างที่ท่านว่า ***กัมมัง สัตเต วิภัชชติ ยทิทัง หีนัปปณิตายะ*** *กรรมย่อมจำแนะสัตว์ให้เห็นเลวและประณีต* นี้ก็ย่อมเป็นไปตามกรรมอย่างนั้นแล้วแต่บุคคลเราจะทำเอาไว้ ถ้าทำกรรมดีก็นำไปสู่ที่ดีที่มีความสุข ถ้าทำกรรมชั่วไว้ก็นำไปสู่ความทุกข์ร้อนอย่างทีเรามองเห็นกันเรียกว่าอริยสัจ

นี้เห็นทั้งคนทุกข์คนยากคนเจ็บคนป่วย ถ้าอยากเห็นชัดเจนให้มาดูที่โรงพยาบาลเยอะเลย อริยสัจเต็มโรงพยาบาลเลยนะ นี้ล้วนแล้วแต่ตัวของอริยสัจทั้งนั้น มิหนำซ้ำตัวของอาตมาก็เป็นตัวของอริยสัจเสียด้วย นี่มันเป็นอย่างนี้ เราพิจารณาอย่างนี้มันเป็นอยู่อย่างชัดเจน เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าพระองค์จึงว่าไม่มีกาลไม่มีเวลาแสดงอยู่อย่างนั้น **เรื่องอริยสัจแสดงอยู่อย่างนั้น แต่ว่าเราไม่มีปัญญาที่จะพิจารณาให้เห็นให้รู้โดยทัศนะภายในใจ** เรียกว่า ญาณทัศนะ ญาณคือความรู้ ให้เห็นจริงแจ้งประจักษ์อยู่ภายใน ถ้าหากว่าเราอุตส่าห์พยายามทำกันเรื่อยๆ พิจารณาเรื่อยๆ ก็จะสามารถคลี่คลายให้เห็นความเป็นจริง เมื่อเวลาเห็นแล้ว จิตของเรามันถอยหดเข้ามา สงบอยู่ภายในจิตใจ นั้นแหละเราจะรู้อยู่ในที่นี้ จะเห็นจริงอยู่ในที่นี้ ไม่จำเป็นจะมองไปดูที่อื่น **เอาตาเนื้อนี้ไปมองดูโลกดูสงสารน่ะมันไม่เห็นหรอก เห็นแต่รูปอื่นๆ**

ที่จะเห็นความเป็นจริงนี้ไม่มีแล้ว นอกจากตาในที่เรียกว่าดวงตาธรรม ก็ไม่เห็นจริงทั้งนั้น เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้านี้จึงยึดเอาตัวของเรานี้เป็นหลัก ในตอนที่พระองค์พิจารณาก็พิจารณาจิตใจ

ตัวที่จะได้ตรัสรู้ก็พิจารณาเรื่องเบญจขันธ์นี่แหละ ขันธมาร กิเลสมาร *ขันธมาร* มันมีอยู่ที่นี่ รบกวนเราอยู่ทุกเวลา เวลานั่งนานๆไปก็ขันธมารมันก็เกิดขึ้นมา เดี๋ยวก็ปวดแข้งปวดขา เดี๋ยวก็ปวดหลังปวดเอว เดี๋ยวก็อยากนอน เดี๋ยวก็หาวก็เลิกไป แล้วแต่มันจะแสดงไปเรื่องของขันธมาร **ถ้าเราไม่มีสติแก่กล้าพอแล้ว มันก็ฉวยโอกาสเอาเราให้ลงได้ ถ้าเรามีสติแก้กล้าพอแล้วมันก็เอาเราไม่ได้ เรารู้เท่าทัน ไม่เป็นไปตามนี้ จึงได้ชื่อว่าเอาชนะมารได้** เอาชนะขันธมารได้ ส่วน*กิเลสมาร* คือความอยากนั่นน่ะ มันอยากโน้นอยากนี้ อยากมียศถาบรรดาศักดิ์ใหญ่โตอย่างนี้ มันอยากอยู่อย่างนั้น แต่ว่ามันก็เป็นธรรมดา แต่ว่าธรรมดาในที่นี้ เราต้องพิจารณาให้เห็นจริงอยู่ มิใช่ว่าเราจะปล่อยให้มันเป็นไปตามเรื่องของธรรมดา เราจะพิจารณาอยู่อย่างนั้น พระองค์ก็มิได้ปล่อยทิ้ง พระองค์พิจารณาอยู่อย่างนั้น เพราะเหตุนั้นพระพุทธเจ้าจึงได้ถามพระอานนท์ว่า *"ดูก่อนอานนท์ เธอระลึกถึงความตายนั่นน่ะวันละกี่หน"* พระอานนท์จึงได้กราบทูลพระองค์ว่า *"ภันเต ข้าแต่พระองค์ ข้าพระองค์ระลึกถึงความตายวันละ ๑๐๐ ครั้ง" "โอ อานนท์นี่ยังประมาทอยู่ เราตถาคตระลึกถึงความตายทุกลมหายใจเข้าออก"* ท่านว่าอย่างนี้ นี่แหละการพิจารณาตามกันอย่างนั้น

ถึงแม้ว่าพระองค์บำเพ็ญมาได้ ๔ อสงไขย กำไรแสนมหากัป พระองค์ก็ยังไม่ย่อท้อ หรือไม่ย่อหย่อน ยังทำอยู่ตลอด เช่นตัวอย่างพวกเรานี้ก็คงจะมากกว่าพระพุทธเจ้า นับชาตินับภพไม่ได้แหละ จนเราไม่สามารถที่จะนับได้ พระองค์กำหนดได้ ๔ อสงไขย เรายังกำหนดไม่ได้ ไม่รู้ว่ากี่ชาติกี่ภพ เกิดมาเกิดๆ ตายๆ อยู่เนี่ย นับชาตินับภพไม่ได้ ก็มาถือเอาในเวลานี้ในปัจจุบันนี้ ถือว่าตนของตนได้เกิดในชาติเดียวนี้ นี้ความเข้าใจผิด แท้ที่จริงแล้วนับไม่ได้แล้ว จนเราลืมไปหมดเสียแล้ว นี่ให้เราเข้าใจ เพราะฉะนั้นให้พิจารณาที่กายที่ใจ

(อาภา สังขนุกิจ–ถอดเทป)

ต้องฝ่าฟันเวทนา

นั่งสมาธิให้ผ่านเวทนา เมื่อเวลามันเจ็บมันปวดขึ้นมาไม่ต้องหยุด เอามันจนผ่านไป จนกว่าเวทนานั้นมันจะสงบลงได้ ถ้ามันไม่สงบ เราก็ไม่หยุด ไม่เลิก ทีนี้วิธีทำให้สติกล้ามี ๒ วิธี ก็ต้องอาศัยเวลานานเหมือนกัน หรืออีกนัยหนึ่ง ไม่ใช่เวลาก็ได้ เอ้า วันนี้ไม่ต้องนอน ไม่ต้องพักผ่อน **ให้อยู่ในอิริยาบถสาม คือเดิน ยืน นั่ง นอนไม่เอา นี่วิธีที่จะทำให้สติกล้า** นอกจากนี้ไปก็คงจะยาก ถ้าเราผ่านตรงนี้ไปได้แล้ว เราก็จะรู้สึกว่ากำลังสติของเราแก่กล้า แต่ถ้าเรายังผ่านไม่ได้ ได้ชื่อว่าสติของเรายังอ่อน

ถ้าพูดถึงการฝ่าฟันเวทนานี้ก็รู้สึกว่าใจยังจะกลัวอยู่เหมือนกัน กลัวจะไม่ได้พักผ่อน กลัวจะไม่ได้หลับได้นอน เพราะอะไร? เพราะว่าศรัทธาของเราไม่พอ ความเชื่อของเรายังไม่พอ เชื่อมั่นลงไปว่า เราปฏิบัติฝ่าฟันเวทนา เรามีความหมายว่าเราจะได้รับรสพระธรรม พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่ที่ใจของเรา เราเชื่อมั่นลงอย่างนั้นเราไม่กลัวอะไรทั้งนั้น เวทนาเราก็ไม่กลัว อะไรทั้งหมดเราไม่กลัวทั้งนั้น นี่เรียกว่าศรัทธา ความเชื่อมั่น เมื่อเวลาเราปลุกศรัทธาเชื่อมั่นลงอย่างนั้นได้แล้ว เราก็จะเห็นจริงๆ ได้รับจริงๆ รสพระธรรม ทั้งรู้ทั้งเห็นอยู่ที่ใจเรานี้ นี่แหละท่านจึงเรียกว่า อุปสรรค เครื่องขัดข้องต่อทางมรรคผล ผู้ปฏิบัติทั้งหลายจึงไม่ก้าวล่วงไปได้ แค่เนี้ย ใครๆ ก็มากลัวตัวนี้

สมมติว่าวันนี้เรามานั่งประชุมฟังกันอยู่ที่นี่ ก็ยังมีอาลัย มีห่วงว่าเราจะกลับไปบ้าน เราจะได้พักได้ผ่อน เรามีความอาลัย มีความห่วง แทนที่เราทำงานวันนี้ตลอดวัน เราก็มีความหวังว่ากลับจากที่ทำงานแล้ว เราจะแวะไปกราบครูบาอาจารย์ แล้วกลับไปบ้านรับประทานอาหาร แล้วพักผ่อน เราไม่ได้คิดว่าเราจะฝ่าฟันเวทนา เวทนาก็หมายความว่า *ถีนมิทธะ* คือ ความง่วงเหงาหาวนอน เราไม่ได้คิดว่าจะฝ่าฟัน นี่แหละสิ่งเหล่านี้แหละที่มากั้นกางคุณงามความดีของเราไม่ให้มันเกิดขึ้น เมื่อเวลาเราทำไปๆ มันผ่านพ้นไปแล้ว เราจึงจะรู้จักคุณงามความดีหรือศีลธรรมนี้ เราเข้าใจแล้ว เรารู้แล้ว เราเห็นแล้ว เราจะรู้ได้ เราจะนึกอยู่ในใจ เมื่อเห็นความคิดเป็นจริงแล้ว สัจธรรมนี้ไม่ได้อยู่นอกเหนือจากกรรมเลย มีอยู่ที่เราทั้งนั้น เมื่อเวลาเห็นจากความเป็นจริงอย่างนี้ เราจะภาคภูมิใจของเราไม่ใช่น้อย เวทนามันก็ไม่มี

เมื่อเวลาเป็นสัจธรรม อะไรเราก็ไม่ได้กังวลทั้งนั้น มันปล่อยวางทั้งหมด มันสุขมันสบายอยู่ที่ใจ ถ้าหากว่าเราฝ่าฟันได้แล้วมันเป็นอย่างนั้น ที่เราฝ่าฟันไม่ได้ก็กลัวอยู่อย่างนั้น เมื่อเวลาทำไปมันก็ไปถึงแค่เจ็บเท่านั้นแหละ ถึงแค่เวทนาเท่านั้นแหละ เอ้อ! เดี๋ยวก็นอนพักผ่อนไปซะหน่อย เราจึงจะเอาใหม่ ว่างั้นแหละ ผลสุดท้ายก็เอนหลังลงไปตลอดรุ่งเลยทีเดียว ไม่เห็นลุกขึ้นมาทำต่อ นี่ความอิดเอื้อนมันเป็นอย่างนั้น ทำให้เสียเวลาเป็นอยู่อย่างนี้ หรือจะเป็นแต่เฉพาะแต่พระก็ไม่รู้ ฆราวาสญาติโยมคงจะไม่เป็นเหมือนพระนะ หือ นี่คงจะเป็นจริงอยู่ไม่ว่าฆราวาสหรือพระก็เป็นธาตุขันธ์อันเดียวกัน ก็เหมือนกัน ถ้าเราไม่ฝ่าฟันแล้ว มันก็ไม่ได้ ต้องฝ่าฟัน

เพราะว่าพระบรมครูของเรา พาประพฤติปฏิบัติมาคิดดู เช่น ตัวอย่างประวัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราอดหลับอดนอน อดข้าวอดปลาสี่สิบเก้าวัน อดหลับอดนอนนั่งอยู่ในโพธิพฤกษ์เจ็ดวันเจ็ดคืน เป็นอยู่อย่างนั้น พร้อมกับฝนตกซะด้วย ท่านทำไมถึงนั่งอยู่ไม่กระดุกกระดิกตลอดเจ็ดวันเจ็ดคืน ท่านปฏิบัติคุณงามความดีบำเพ็ญคุณงามความดี ท่านก็เสียสละเหมือนกัน จึงได้รู้จักสัจธรรมของจริง หรือเรียกว่าตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ บางคนอาจจะเข้าใจว่า แหม! ท่านทำถึงขนาดนั้นก็ยังสำเร็จได้ยาก ประสาอะไรกับของเรานี้ล่ะ ไม่ได้ทำอะไร ระลึกอะไรก็ไม่ได้ แล้วจะสำเร็จได้ที่ไหน อาจมีความสงสัย ความจริงแล้วนั้นเราเป็นสาวกของ

พระพุทธเจ้า หรือเป็นพุทธบริษัทของพระพุทธเจ้า ก็ไม่จำเป็นจะต้องเหมือนกันมากมาย ขอแต่ว่าให้ฝ่าฟัน ทำให้ต่อเนื่องกันเท่านั้นก็พอ ก็ได้สำเร็จอยู่เหมือนกัน ให้ทำจริงปฏิบัติจริงเท่านั้นแหละ

คิดเสียว่าเราเกิดมา วัน เดือน ปี ล่วงไปๆ ตลอดทั้งอายุของเราก็ล่วงไปๆด้วยหมดไป **สังขารหรือร่างกายของเราก็ทรุดโทรมลงทุกทีๆ เราจะมานิ่งนอนใจอยู่ไม่สมควร ให้รีบเร่ง อย่างน้อยที่สุด ให้จิตใจของเรารวมเป็นสมาธิได้ก็ยังดี** ถ้ามีอุปนิสัยหรือวาสนามากก็จะก้าวหน้าขึ้นไปเรื่อยๆ แต่ความจริงไม่รู้ว่าใครมีบุญมากหรือมีอุปนิสัยมากก็ไม่มีใครรู้ นอกจากพระพุทธเจ้าของเราจะรู้อุปนิสัยของบรรดาเวไนยสัตว์ทั้งหลาย เราทำไปๆ บางทีเราได้ทำไว้มากในชาติก่อน ก็สามารถที่จะรู้จะเป็นไปได้ เพราะว่าสัจธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไม่ได้อยู่ที่อื่น อยู่ที่กาย ที่วาจา ที่ใจ ของเราทุกคน ท่านได้บัญญัติไว้ที่กาย ที่วาจา ที่ใจของเราทุกคน เว้นเสียแต่เราจะไม่ประพฤติปฏิบัติ ถ้าเราประพฤติปฏิบัติแล้วคงจะไม่เหลือวิสัย ถ้าเหลือวิสัยแล้ว พระพุทธเจ้าของเราก็คงจะไม่นำมาสอนพวกเรา เป็นของที่ควรทำได้ปฏิบัติได้ทั้งนั้นนี้ให้พวกเราเข้าใจ

ถ้าไม่ลืมไม่หลง คิดพะวงไปทางอื่นแล้ว คงจะเห็น คงจะรู้ คงจะเป็น แต่ว่าเราโดยมากคิดนอกจากเราไปมาก เพราะมีสิ่งที่ผลักดันอยู่ อะไรเป็นสิ่งที่ผลักดัน? ก็กิจการงานเราทุกประเภทนั่นแหละ ถึงอย่างไรก็ตาม เราต้องพยายามอุตส่าห์ทำเอาปฏิบัติเอา ไปตกนรกก็ยิ่งร้ายกว่าที่เรามาเป็นมนุษย์ทุกข์อยู่แค่นี้ เพราะฉะนั้นจึงควรเป็นคนที่มีความอุตส่าห์พยายาม เรายังมีความสุขอยู่ ถ้าไปตกนรกหรือเป็นเปรตเป็นอสุรกายแล้วก็ไม่มีทางที่จะมีความสุข ก็มีแต่มนุษย์เราเท่านั้นแหละที่จะมีความสุข **แต่ว่าความสุขในมนุษย์ก็ยังไม่เพียงพอ ยังเจือปนด้วยทุกข์อยู่มาก** อุตส่าห์ทำ

อย่าไปหลงนับเอาเดือนปีที่ล่วงไปๆ เป็นอายุของตนนี่ โดยมากเราหลงไปนับเอาเดือนปีนี้แหละมานับเป็นอายุของตนเอง อายุของเราจริงแท้แล้วไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหน? มีอยู่ที่ไหน? เหลืออยู่ที่ไหน? ก็ยังไม่รู้ **อายุเราแค่ลมหายใจเท่านั้นแหละ** นี่ท่านถือว่าเป็นอายุ ลมหายใจเข้าไม่ออกมาก็ชื่อว่าหมดอายุ หายใจออกไม่เข้าไปก็หมดอายุ

แค่นั้นแหละ เพราฉะนั้นท่านจึงให้มีการบริกรรม หรือภาวนาในอนุสติสิบ แล้วแต่ใคร จะเอาอะไร แต่โดยมากพุทธานุสติ ธัมมานุสติ สังฆานุสติ ก็นึกกันอยู่มาก แต่บางคน ก็นึกอานาปานสติ คือ ลมหายใจเข้าออก เป็นสิ่งที่แนบอยู่กับกายของเราที่ปรากฏ

ถ้าใครจริตนิสัยชอบอะไรก็นึกถึงคำบริกรรมสำหรับให้ใจของเราอยู่ ไม่ให้คิดโน่น คิดนี่ ให้อยู่กับคำบริกรรมเรียกว่าบริกรรมภาวนา บางคนก็บริกรรมภาวนาเป็นสาธยาย ภาวนา คือที่ว่ายาวๆ นั่นแหละ เป็นสาธยายภาวนา เช่นตัวอย่างเราจะเจริญ อิติปิ โส สวากขาโต สุปฏิปันโน เป็นต้น ต่อกันไปยาวๆ เรียกว่าสาธยายภาวนา ส่วนบริกรรม ภาวนานั้นท่านหมายเอาเฉพาะคำเดียว คือพุทโธ หรือธัมโม หรือสังโฆ จะเอาพุทโธ ก็เอาเฉพาะพุทโธ จะเอาธัมโมก็เอาแต่เฉพาะธัมโม จะเอาสังโฆก็เอาแต่เฉพาะสังโฆ หรือจะเอาอานาปานสติก็เอาเฉพาะอานาปานสติ เอาเท่านั้นไม่ต้องว่ายาว นี้เรียกว่า บริกรรมภาวนา ถ้าจิตของเราเป็นไปแล้ว เราจึงจะรู้จักว่าสัจธรรมของจริงของ พระพุทธเจ้า หรือครูบาอาจารย์ที่มาอบรมเรานี้ เป็นของจริง ใจของเราจึงจะเชื่อหรือ มั่นคงขึ้น เป็นอย่างนั้น ไม่มีความสงสัยลังเลในคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้พวกเราเข้าใจอย่างนั้น

นั่นแหละ ขอให้ตั้งใจ ขันธมารเขาก็ตั้งใจเหมือนกันแหละ ขันธมารเขาก็คอย ระวังตัวเหมือนกัน เขาก็จะเอาชนะเราเหมือนกัน ใครจะเก่ง เขาก็ตั้งท่าอยู่เหมือนกัน มีกระบวนทัพอยู่เหมือนกัน เราจะรบเขา เขาก็รบเราเหมือนกัน ถ้าเราตั้งฐานทัพ แล้วเราต้องเอาชนะเขาให้ได้ ถ้าเราตั้งทัพเอาไว้แล้วไปแพ้เขา มันก็เอาชนะเขาไม่ได้ เรื่องเหล่านี้มันเป็นเรื่องเฉพาะตัว คิดดูพระพุทธเจ้าของเราก็คิดแล้วคิดเล่าเหมือนกัน ก่อนที่จะหนีออกจากพระราชวังไป ก็คิดแล้วคิดเล่า เดี๋ยวก็พระนางพิมพา เดี๋ยวก็ พระราหุล เอาอยู่อย่างนั้น เดี๋ยวก็ราชบริวาร ยุ่งกันอยู่อย่างนั้น แต่เมื่อพระพุทธเจ้า พิจารณาเห็นเป็นสิ่งที่ผูกมัดรัดรึง พระองค์ก็ตัดเลยทีเดียว *“ตัณหารักลูกเหมือนเชือก ผูกคอ ตัณหารักเมียเหมือนปอผูกศอก ตัณหารักทรัพย์สินเงินทองเหมือนปลอกผูกตีน”* ท่านว่างั้น พระองค์ได้อุทานออกมาอย่างนั้น เราจะเอาได้ไหมล่ะ ปล่อยวางก็ เหมือนจะไม่ได้ ยังสงสัยอยู่อย่างนั้น ถ้าหากว่าเราปฏิบัติไปถึงสัจธรรมของจริง อยู่ภายในใจของเราจริงๆ แล้วมันตัดเอง มันปล่อยวางเอง พระพุทธเจ้าของเรา

อยู่ในพระราชวัง ไม่ใช่ท่านจะไม่ภาวนา ท่านก็ภาวนาบำเพ็ญอยู่ เอาอยู่อย่างนั้น พิจารณาหาทางที่จะแก้ไข หาทางที่จะออก ผลสุดท้ายมันก็เข้าบาลีที่ท่านว่า ***"วิริเยน ทุกขมัจเจติ"*** *คนเราจะล่วงทุกข์ได้ด้วยความเพียร* พระองค์ก็มีความเพียรเหมือนกัน เพียรพยายามที่จะหาทางหลบหาทางหลีก เพียรอยู่อย่างนั้นจนได้พบทางที่จะออกไป พิจารณากายกับใจนั่นแหละ เอาอย่างนั้นให้เห็นกายของตัว ไม่พูดถึงความเบื่อ นิพพิทาความเบื่อ ไม่ต้องพูดถึง **ขอแต่ว่าเราพิจารณากายของเรา ให้เห็นความแปรปรวน ให้กลายเป็นอสุภกรรมฐาน มันจะหลุดจะปล่อยวางเอง** ถ้าหากว่าเราพิจารณากาย ยังไม่เห็นเป็นอสุภะแล้วเราก็ยังสงสัย สงสัยว่าโลกนี้มันยังดีอยู่ ไม่เห็นว่าโลกนี้มันเป็นทุกข์ ให้พิจารณามากๆ อย่าประมาท

ยังมีหลวงพ่อองค์หนึ่ง ในสมัยกาลครั้งเมื่อหลวงปู่มั่นท่านไปบำเพ็ญอยู่ทางภาคเหนือ เมื่อไปบำเพ็ญอยู่คนละที่หลวงพ่อองค์นั้นก็อยู่ในถ้ำ หลวงปู่มั่นก็อยู่ที่แห่งหนึ่ง ก็พอดีคืนนั้นหลวงพ่อองค์นั้นไม่คิดอะไรเลย คิดแต่จะไปปลูกบ้านให้ลูกหลานแล้วก็จะปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้ครอบครัวที่ครองเรือน คิดอยู่อย่างนั้น พอตื่นเช้ามาพอดีทางบิณฑบาตของหลวงปู่มั่นผ่านตรงที่หลวงพ่อองค์นั้นอยู่ ท่านก็เลยผ่านไปแล้วก็ทักว่า *"ยังไงกันหลวงพ่อ คืนนี้คงจะสร้างบ้านสร้างเรือนเสร็จกระมัง"* แหม! ดำดินเลยทีนี้ ผลสุดท้ายก็อยู่ไม่ได้ นี่หลวงปู่มั่นเมตตานะ หลวงพ่อองค์นั้นก็ออกจากที่นั่นไปอยู่ที่อื่น ไม่ไหวๆ ท่านว่าอย่างนั้น เราคิดอย่างไรท่านรู้ทุกอย่างเลย เราก็คิดจริงๆ กลัวอายก็เลยไม่อยู่ที่นั่นซะเลย หลบตัวไปอยู่ที่อื่น

นี่เรื่องของความคิดของคนคิดปรุงออกข้างนอก ไม่มีเวลาหยุดไม่มีเวลาพักสร้างด้วยความคิดสร้างด้วยความนึกทางจิตใจ ทำไมท่านรู้ได้? ก็นึกว่าไม่มีใครรู้เราคิดแต่เราคนเดียว นี่ท่านเมตตา บางทีก็อาจจะโกรธให้ท่านก็ได้ ท่านทักทายเอาซะอย่างไม่ไว้หน้า นี่แหละพวกเราก็พยายามสำรวมรักษาใจของเรา อย่าปล่อยให้คิดโน่นคิดนี่ คิดถึงการงาน ในเวลาที่เราตั้งใจอยู่อย่าให้มันคิด ควรจะสำรวมใจของเราให้ดี **การจะสำรวมนั้นเพื่ออะไร เพื่อให้ธรรมะซาบซึ้งเข้าถึงใจของเรา** ถ้าหากว่าเราไปคิดเสียอย่างอื่นก็แสดงให้เห็นได้ว่า เราไม่รับธรรมะ ท่านเมตตาส่งให้ก็ไม่ยอมไม่รับ ถ้าคนฉลาดถ้าคนมีปัญญา รู้จักบำเพ็ญตน ถ้าคนไม่ฉลาด ถ้าคนไม่มีปัญญา

ก็ไม่รู้จักทางที่จะบำเพ็ญตน

อีกไม่กี่วันพวกเราก็จะไม่ได้มานั่งอยู่ตรงนี้อีก ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำงาน **เราก็ควรจะทำกันจริงๆ หากท่านไปแล้ว ถ้าทำกันจริงๆ ก็เหมือนท่านอยู่ นี่จำเอาไว้นะ เราจะทำเหมือนท่านอยู่** อย่าทำเหมือนอย่างหลวงพ่อองค์ที่หลวงปู่มั่นไปทัก ท่านทักเสียจนไม่มีที่อยู่ที่อาศัย ร้อนเหมือนอย่างไฟ แต่ความจริง **ถ้ามีครูบาอาจารย์อยู่ด้วยก็รู้สึกจะมีสติสำรวมใจ ไม่ว่าแต่พระหรือฆราวาส เมื่อครูบาอาจารย์ไปแล้ว แหม! เรื่องมันยุ่งจริงๆ** เป็นอย่างนั้น นี่ก็คงเหมือนกัน เวลาที่ครูบาอาจารย์อยู่ก็พอจะมีที่ระบายออก เวลาครูบาอาจารย์ไปแล้วก็ยุ่งไม่รู้ว่าอะไร คิดแล้วก็น่าสังเวช ดูเหมือนกำพร้าไม่มีบิดามารดา

พิจารณาอยู่มั้ย เสียงที่มันดังอยู่นั้น ทำไมมันจึงมีเสียงอยู่อย่างนั้น อุบายอย่างหนึ่งคือ แยกเสียงออกจากใจของเรา แยกใจออกจากเสียง ท่านมาพิจารณาอีกเสียงที่มันอยู่ไม่ว่าเสียงอะไร เสียงรถดังอยู่ตลอดนี้มันเป็นเพราะอะไร? นี่เหมือนกับว่าทั้งหัวเราะทั้งร้องไห้ พิจารณาซ้ำลงไปอีกล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่เร่าร้อนทั้งสิ้น เป็นของที่ร้อนเหมือนไฟมันเดือดขึ้นมา มันก็เป็นเสียงขึ้นมา มันเดือดมันพุ่งนี่เรียกว่าความร้อน มันร้อนด้วยไฟ ไฟอะไร? ไฟโทสะ ไฟราคะ ไฟโมหะ มันประกอบกันเป็นเหตุให้เร่าร้อนไม่ได้พิจารณา มันเป็นอยู่อย่างนั้น ลองนำพิจารณาดู มันจะเป็นสัจธรรมไหม สำหรับผู้มีปัญญาแล้ว ท่านพิจารณารู้สึกว่า เกิดนิพพิทา ความเบื่อหน่ายในสิ่งเหล่านี้ ที่เป็นตัวเหตุให้เราไม่ได้รับความสุข ก็เพราะอย่างนี้ ไม่ได้รับความสุขทางใจ ไม่ได้รับความสุขทางกาย นี่ก็เห็น เพราะเหตุนี้ ต้องน้อมเข้ามาที่นี้พิจารณาที่นี้ อย่าทำด้วยความเพลิดเพลิน หรือทำด้วยความหลง นี่เขาถือว่าเป็นความสุข เสียงร้องรำทำเพลงเขาถือว่าเป็นความสุข แต่พระพุทธเจ้าไม่ได้หมายว่าให้เอาสิ่งนี้เป็นความสุข หมายเอาจิตใจของผู้สงบปราศจากอารมณ์ทั้งหลาย เอ้า! มีปัญหาอะไรก็ว่า อยากจะถามอะไรก็ถาม

(กรรณิกา ปัญญาภู - ถอดเทป)

อบรมใจ

อบรมนักศึกษากลุ่มสวนปรัชญาและพุทธธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๒๕ ตุลาคม ๒๕๓๖

ให้ตั้งใจปฏิบัติ ดูเหมือนจะเคยได้ยินได้ฟังแล้ว **ครูบาอาจารย์ท่านเทศน์ท่านไม่มุ่งอะไรเลย มุ่งแต่เฉพาะใจอย่างเดียว เทศน์ไปมากๆ ท่านก็มาสรุปลงที่กายที่วาจาที่ใจนั้นแหละ** ท่านให้เอาใจให้รู้จักใจของตัวเอง ให้เกิดความพ้นทุกข์หรือยังไม่พ้นทุกข์ก็รู้อยู่ที่ใจนั้นแหละ ฝึกหัดใจอบรมใจ ถ้าใครฝึกฝนอบรมใจแล้วย่อมอยู่เป็นสุข ท่านว่าอย่างนั้นมันสำคัญที่ใจอันเดียว ถ้าใจดีแล้วทุกสิ่งทุกอย่างไม่สำคัญทำยังไงใจจะดีล่ะ หือ? ต้องทำ อบรม ฝึกฝนขัดเกลาอยู่ทุกวันๆ ถ้าไม่เห็นไม่รู้ในวันนี้ ในวันต่อๆ ไปก็ต้องทำ จนให้มันรู้มันเห็น เห็นอะไร? เห็นกายเห็นใจนั้นแหละ **ถ้าใครเห็นกายเป็นอสุภกรรมฐาน เห็นเป็นของที่ไม่เที่ยงแท้ไม่ถาวร เห็นเป็นสัจธรรมของจริงอยู่ เป็นของแปรปรวน ของเก่าอยู่ทุกเมื่อทุกเวลา คนนั้นจะรู้จักธรรม**

น้อมเข้าไปหาดวงใจ ให้รู้ใจ แต่อย่างนี้มันเป็นของพิเศษ ไม่ได้เจือปนกับเนื้อหนังร่างกายเลย เป็นธรรมอันพิเศษ ไม่ได้เจือปนอะไรทั้งนั้น ถ้าใครประพฤติปฏิบัติรู้จักนึกเห็นเป็นสัจธรรม แล้วก็เห็นความพ้นทุกข์ แต่ว่าจะเห็นแต่เฉพาะกาย เห็นด้วยตาเนื้อนี่ไม่ได้ มันเห็นทางใจ ให้เห็นเป็นจริงอยู่อย่างนั้น เมื่อเวลามันเห็นเป็นจริงอยู่อย่างนั้น มันย่อมปล่อยวาง มันไม่ยึดถือว่าเป็นของของตัวเอง

เห็นกายเป็นธาตุไปทั้งหมด แยกออกไปเป็นส่วนๆ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ แยกออกไปเป็นส่วน ดินก็ไปเป็นดิน น้ำก็ไปเป็นน้ำ ลมก็ไปเป็นลม ไฟก็ไปเป็นไฟ คนเรามันประกอบด้วยธาตุ ๔ ถ้าธาตุทั้ง ๔ นี้แตกสลายไปแล้ว มันก็ไม่มีตนมีตัว อะไรมันก็ผุพังไปหมดทำลายไปหมด ที่จะยังคงเหลืออยู่ ที่จะทำปฏิสนธิต่อไปนั้นก็ผู้ที่ยังไม่พ้นจากทุกข์ ก็เรื่องของใจทั้งนั้นที่จะไปอุบัติบังเกิดอีก มันไปเกาะอยู่ที่ไหนมันก็ไปเกิดอยู่ที่นั่นแหละ แต่ว่าคนเราไม่เข้าใจเพราะว่าเป็นของที่ละเอียด ไม่สามารถที่จะมองเห็นได้ด้วยตาเนื้อ มันต้องมองเห็นด้วยตาทิพยจักษุ คือเห็นด้วยตาทิพย์อยู่ภายในใจ ตาก็มีตาทิพย์ หูก็มีหูทิพย์ ได้ยินเสียงไกล ใกล้ไกลก็ได้ยิน

จะอยู่ที่ไหนก็ทำได้...ความเพียรตน ถ้าคนไม่ประมาททำได้ทั้งนั้น อันนี้ไม่มีใครที่จะจับจองหรือผูกขาดเอาไว้เราทำกันได้ทุกคน เว้นเสียแต่เราจะขี้เกียจหรือเกียจคร้านเท่านั้น ถ้าคนขี้เกียจขี้คร้านแล้วไม่ทำอะไรทั้งนั้น ถ้ารักตนของตนปฏิบัติตน ***ธมฺมกาโม ภวํ โหติ*** ท่านว่า *บุคคลผู้ใคร่ครวญธรรมเป็นผู้เจริญ บุคคลผู้เกลียดธรรมชังธรรมเป็นผู้ฉิบหาย* ท่านว่าอย่าไปเกลียด ถ้าเกลียดธรรมชังธรรมแล้ว ก็ได้ชื่อว่าชังตัวรังเกียจตัวเท่านั้นแหละ

ธรรมก็อยู่ที่เรา ที่ผู้หญิงผู้ชายนี่แหละ ไม่ได้อยู่นอกเหนือจากคนเราไป ผู้หญิงก็มีธรรม ผู้ชายก็มีธรรม ถ้ารู้จักธรรม ให้ใคร่ครวญอยู่เสมอ พิจารณาเรื่องของตนอยู่เสมอ เรื่องของเรามันเป็นยังไง มีอะไร มีความเจ็บ ความแก่ ความตายเป็นเบื้องหน้ามันเป็นอยู่อย่างนั้น ท่านให้พิจารณาให้เห็น กายมันแตกกายมันดับ ให้รู้จัก **นอกเหนือจากใจแล้ว ไม่มีอะไรที่จะรู้จัก มีแต่ใจเท่านั้นแหละจะรู้จัก** ถ้าคนไม่มีใจแล้วไม่รู้ไม่เข้าใจได้ คนมีใจมีวิญญาณนั้นแหละจึงจะรู้

ตั้งใจปฏิบัติเอา เราอยากรู้ก็ต้องทำเอา ไม่เหมือนอย่างที่เขาว่ากัน คนจะดีก็ดีเอง คนจะชั่วก็ชั่วเอง อันนี้มันไร้เหตุผลไป คนจะดีก็เพราะมีเหตุ คนจะชั่วก็ต้องมีเหตุ เหตุคืออะไร? เหตุคือสิ่งที่เราทำดีนั้นแหละ เราทำดีแล้วเหตุมันดี ผลมันก็ดี เหตุชั่วเราทำความชั่ว มันก็ได้ผลที่ชั่วนั้นแหละ นี่เหตุของมัน ให้เราเข้าใจกันทุกคน

น่าสลดสังเวชคนเราเกิดมา เกิดมาด้วยความหลง หลงจนไม่รู้ทางไปทางมา ทางมารู้จักไหม? ทางจะไปข้างหน้ารู้จักไหม? เอ้อ! วันนี้จะไปวัดป่าแก้วนะ รู้จักแค่นี้แหละ ทางมา...เรามาจากไหนมาเกิด มาจากอะไร นี่เราไม่รู้จัก เราจะไปข้างหน้า เราจะไปไหนก็ไม่รู้จัก จะไปสวรรค์หรือไปนรก นรกอยู่ที่ไหน สวรรค์อยู่ที่ไหน นรกก็อยู่ที่ใจนั้นแหละ สวรรค์ก็อยู่ที่ใจนั้นแหละ ถ้าหากว่าบุคคลผู้ปฏิบัติอบรมใจของตนแล้วก็จะรู้จะเห็นเอง **เราเป็นผู้ปฏิบัติเราเป็นผู้รู้เองเห็นเอง** อย่าลืมตัวเท่านั้นแหละ

ให้น้อมเข้ามาดูที่ตัวของเรา ถึงแม้ว่าสิ่งที่แวดล้อมมีส่วนมากกว้างขวางเต็มไปหมดทั้งโลก แต่เมื่อเวลาน้อมเข้ามาก็หยุดอยู่ที่ใจนี้เท่านั้น เอาใจของเราไม่ต้องเอาภายนอก ภายนอกนี้มันพิสดารกว้างขวางมาก ไม่มีทางที่จะจบสิ้นได้ เพราะฉะนั้นท่านจึงว่า ***โลโก อจินตโย*** โลกเป็นอจินไตย เหลือวิสัยที่สามัญมนุษย์เราจะคิดจะนึกไม่มีใครที่จะสามารถนับสามารถพรรณนาได้ เกิดแล้วเกิดอีก จะมานับจะพรรณนาก็ไม่จบไม่สิ้น เพราะฉะนั้นท่านจึงให้ตัดย่นเข้ามาอยู่ที่ใจ มาอบรมใจของเรานี้แหละ เมื่ออบรมที่ใจได้แล้วมันก็หมดสิ้น ไม่ได้พิสดารกว้างขวางอะไร ที่มันพิสดารกว้างขวางก็เพราะมันตามโลกไม่หยุดไม่หย่อน มันเป็นวัฏจักรหมุนเวียนอยู่ตลอด ไม่มีเวลาหยุดไม่มีเวลายั้ง หมุนอยู่อย่างนั้น

โลกภายนอกเขาก็ว่าโลกหมุน โลกภายในของเราก็หมุนอยู่เหมือนกัน โลกภายในคืออะไร โลกภายในก็คือใจของเรามันคิดมันปรุงอยู่ เรื่องของเก่าก็คิดอยู่อย่างนั้นเดี๋ยวก็รู้ว่าเป็นเรื่องของใหม่ เรื่องนั้นเป็นของใหม่ที่เราไม่เคยได้ยินได้ฟัง อันนี้มันมีมาอยู่แล้ว แต่เราไปค้นไปหามันก็จึงเจอแต่ว่ามันมีอยู่แล้ว เหมือนอย่างนักวิทยาศาสตร์ค้นคว้าหาแร่ธาตุต่างๆ มันมีอยู่แล้วในพื้นแผ่นดินนี้ อากาศก็มีถ้าจะไปค้นคว้ามันก็มีเห็นอยู่อย่างนั้นแหละ ถ้าไม่ไปค้นคว้ามันก็อยู่ตามธรรมชาติของเขา เป็นอยู่อย่างนั้นถ้าไปค้นคว้าเอามาผสมกันเข้าก็เอามาใช้ประโยชน์ได้เพราะนักวิทยาศาสตร์เก่ง แต่ว่าของมีอยู่เมื่อหากว่าเราค้นได้ใหม่ก็เลยถือว่าของที่หาได้ใหม่ค้นได้ใหม่ แต่ความจริงมันก็มีอยู่แต่ไหนแต่ไร แต่เมื่อเราค้นได้แล้วก็มาสมมติชื่อของมันขึ้นมาอีก นี่แหละมันไม่มีทางจะจบจะสิ้น นอกจากเราจะน้อมเข้ามาดูที่ใจของเรา ให้เห็นอยู่ที่ใจรู้อยู่ที่ใจ

นั้นแหละ เมื่อเวลามันรู้ชัดเจนแล้วมันก็หายสงสัย ถ้ามันยังไม่ชัดเจนมันก็ยังไม่หายสงสัย ถ้ามันรู้จริงแล้วมันก็หายสงสัย ไม่ต้องสงสัยในโลก เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าท่านจึง *โลกวิทู* พระองค์รู้แจ้งโลก รู้หมดทุกสิ่งทุกอย่าง สิ่งที่ไม่รู้พระพุทธเจ้าไม่มี เมื่อเวลารู้แล้วพระองค์ก็คอยละคอยถอน

เบื่อหน่าย เรียกว่า *นิพพิทา* คือความเบื่อหน่าย โลกมันเป็นอยู่อย่างนั้น เบื่อ... เดี๋ยวก็เกิด เดี๋ยวก็แก่ เดี๋ยวก็เจ็บ เดี๋ยวก็ตายอยู่อย่างนั้น พอตายแล้วก็ไปเกิดอีก ยังปรุงยังคิดยังทำต่อไปอีกไม่มีจบมีสิ้นได้ นี่แหละสำหรับพวกเราที่เป็นนักศึกษา เป็นอาจารย์ก็ดี ก็ควรน้อมเข้ามาดูใจ พระพุทธเจ้าก่อนที่จะได้ตรัสรู้ พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณนั้น พระองค์ก็ปฏิบัติมาได้หลายอสงไขย ๔ อสงไขย แสนมหากัปก็ยังไม่ได้สำเร็จ ต่อเมื่อเวลามาบำเพ็ญในชาติสุดท้ายนี้พระองค์จึงรู้จักจึงได้รู้ เมื่อเวลาตรัสรู้ท่านรู้แจ้งหมดทุกสิ่งทุกอย่าง พระองค์จึงได้ละได้ปล่อยวาง เมื่อเวลาปล่อยวางแล้วไม่อาลัยนะ ทอดอาลัยทั้งหมด เมื่อเวลาดับขันธ์แล้วก็พ้นจากทุกข์ทันที ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอีกเหมือนอย่างสามัญชนเรา

ผู้หญิงก็เหมือนกันนะ ไม่ว่าแต่สมัยนี้ ผู้หญิงแต่ครั้งพุทธกาลก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์ มิใช่ว่าผู้หญิงจะชั่วเมื่อไหร่เขาก็ได้มรรคผลมีอยู่เหมือนกัน นางอุบลวรรณาเถรี หลายๆ คนที่ผู้หญิงได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ นอกจากนั้นก็ยังเป็นพระอนาคามี หรือเป็นโสดาบันก็มี ถ้าทำจริงปฏิบัติจริงมันก็ได้ ผู้ชายก็เหมือนกัน ถ้าทำจริงปฏิบัติจริงมันก็ได้ เว้นเสียแต่เราจะทอดธุระไม่สนใจเสียเลย

พระอุปัฏฐาก : หลวงปู่เหนื่อยแล้ว?

หลวงปู่ : เหนื่อยก็เป็นของเหนื่อย มันเป็นธรรมดา ทั้งเหนื่อยทั้งไม่เหนื่อยนั่นแหละ ถ้ามีผู้ตั้งใจฟังก็อยากพูด ถ้าไม่มีใครตั้งใจฟังก็ไม่อยากพูด เพราะว่าตู้คัมภีร์นี้มันปิด มันปิดหมด ลั่นกุญแจเอาไว้ ปิดแล้วหายเงียบเลย เหมือนอย่างเทป ถ้าเราเปิดมันก็มีเสียงเข้าไป...อัดไว้ ถ้าเราไม่เปิด ปิดล็อคเอาไว้ มันก็ไม่มีเสียงอะไรเข้าไป เทปของเรามันยังมีเยอะ...เต็มอยู่ จิตน่ะเทปอัดเข้าไปสิ อัดได้ อัดเอา บันทึกเอา บันทึก

เข้าในนี้ (ใจ) ดีกว่า ดีกว่าจะไปบันทึกในเทป (ม้วนเทป) ได้ยินไหมล่ะ บันทึกเข้าไว้ในนี้ (ใจ) มันถนัดดี ให้มันหมดสิ้นอาสวกิเลส มันมีอยู่ที่ไหนอาสวกิเลส มันก็มีอยู่ที่นี้ (ใจ) ถ้าบันทึกอยู่ที่นี้ (ใจ) มันก็หายหมดไม่มีเหลือ (อาสวกิเลส) ถ้าเราบันทึกไว้ที่เทปมันก็อยู่ที่เทปนั่นแหละ

นี่แหละ ขอให้พวกเราตั้งอกตั้งใจปฏิบัติ **มรรคผลยังคงมีอยู่ ไม่ได้เสื่อมสูญอันตรธาน** ยังคงมีอยู่ ถ้าหากว่าผู้ที่ตั้งใจประพฤติปฏิบัติกันจริงๆ มันก็ต้องมี แต่ว่าจะหยิบยกให้กันไม่ได้ ต้องปฏิบัติเองทำเองจึงจะรู้ ถ้าจะให้คนอื่นทำแทนเราก็ไม่ได้ เราต้องเป็นผู้ปฏิบัติเอง เหมือนอย่างเราทานอาหารจะให้คนอื่นทานแทนเราจะอิ่มไหมล่ะ หือ? ไม่อิ่ม เราต้องทานเอง ต้องรู้จักรสของมัน รสมันอร่อยหรือไม่อร่อย มันก็รู้อยู่ เราเป็นผู้รู้เอง ถ้าคนอื่นเขารู้ให้เรา มันก็ไม่ถนัดเหมือนอย่างเรารู้เอง

นี่แหละ **มรรคผลก็อยู่ที่ตัวเรานี้แหละ** พระพุทธเจ้าตรัสรู้ก็ไม่ตรัสรู้ที่อื่น ก็ตรัสรู้อยู่ที่พระหฤทัยของพระองค์นั้นแหละ เราก็เหมือนกัน สาวกสาวิกาทั้งหลายที่ปฏิบัติตามก็ต้องรู้ตามพระพุทธเจ้านั่นเอง พระพุทธเจ้ารู้อย่างไรเราก็รู้ตามพระพุทธเจ้าอย่างนั้น รู้อริยสัจ รู้ทุกข์ รู้สมุทัย รู้นิโรธ เราก็รู้ตาม เราผู้ปฏิบัติตามจะไม่รู้ยังไงก็ต้องรู้ตามเพราะว่าแนวทางการปฏิบัตินั้นไปแนวเดียวกัน มันก็ต้องรู้ตามไปอย่างนั้น เว้นเสียแต่ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามเท่านั้นแหละ มันก็แหวกแนวไปเป็นอย่างอื่น

ให้พวกเราขยันหมั่นเพียร อย่านิ่งนอนใจ วัน คืน เดือน ปี หรืออายุของเราก็ล่วงไปหมดไป อายุของเราแท้อยู่ที่ไหนล่ะ ใครเก็บเอาไว้ล่ะ เอาไว้ที่ไหน มีแต่วันคืนเดือนปีล่วงไป นับเอาเดือนปีนั้นแหละมาเป็นอายุของเราอยู่ อายุของเราที่แท้มันอยู่ที่ไหน คิดให้ดี **อายุของเราเพียงลมหายใจเท่านั้นแหละ** ถ้าลมหายใจเข้าไม่กลับออกมันจะเป็นอะไร ถ้าหายใจออกไม่หายใจเข้ามันจะเป็นอะไร เขาก็สมมติว่าคนตายนั่นแหละ นี่น่าสลดสังเวช ใจของคนเรา

เคยทำสมาธิไหมล่ะ หือ? ทำเพียงนิดๆ หน่อยๆ มันก็ไม่ได้นะ คิดดูพระพุทธเจ้าของเราบำเพ็ญมาแต่ชาติอดีตโน้น ท่านก็บำเพ็ญมาแล้ว เมื่อเวลากลับชาติมาเป็น

สิทธัตถราชกุมารก็ยังมาบวชเป็นพระสมณโคดม มาบำเพ็ญอยู่ตั้งกี่ปี แต่ถึงอย่างนั้นท่านก็ยังมาบำเพ็ญ เพราะฉะนั้นท่านจึงได้เทศน์ได้เตือนพระอานนท์ว่า *"ดูก่อนอานนท์ เราตถาคตถ้ารู้อย่างทุกวันนี้ เราไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดหลายชาติหลายภพ นี้เราปรารถนาเป็นพุทธภูมิ เป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง เราจึงบำเพ็ญบารมีให้มาก ถ้าเป็นสาวกสาวิกาไม่จำเป็นต้องทำให้มากเท่าไร บำเพ็ญเอาในชาตินี้ก็ได้ถ้าตั้งใจ"* แต่ถึงอย่างนั้นพระพุทธเจ้าบำเพ็ญมา ๔ อสงไขยแสนมหากัป ก็ยังไม่ได้สำเร็จ เพราะท่านเป็นผู้บำเพ็ญบารมีสัพพัญญูพุทธะ เมื่อเวลามาบำเพ็ญในชาติสุดท้าย พระองค์ก็มาบำเพ็ญอดอาหารอยู่ ๔๙ วัน ไม่เห็นมีวี่แววขึ้นมา พระองค์จึงย้อนกลับมาพิจารณาทบทวนไปมา พอเมื่อพิจารณาแล้วท่านก็กลับมาฉันพอเป็นปรมัตถ์เท่านั้น วันละหนเท่านั้น เมื่อเวลากลับมาบำเพ็ญอย่างนี้จึงได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าได้ ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าจะว่ายากก็ยาก จะว่าง่ายก็ง่าย ถ้าคนตั้งใจแล้วไม่ยาก ถ้าคนไม่ตั้งใจก็ยากไม่น้อยล่ะ มันต้องยากที่สุด หลายชาติหลายภพอยู่เหมือนกัน

อย่างที่พวกเรานี้ก็นับว่าเป็นบุญนะบุญของเรา แต่ว่าอย่าหลงลืมบุญนั้น ที่เราได้มาเกิด ศึกษาธรรมะทางโลกและทางธรรม ความรู้ทางโลกทางธรรมเราก็ได้ศึกษามาพอสมควรแล้ว ก็นับว่าเป็นบุญของเราแล้ว อย่าลืมบุญเท่านั้นแหละตั้งใจบำเพ็ญถ้าเราไม่บำเพ็ญในชาตินี้จะไปบำเพ็ญเวลาไหน **สถานที่ที่จะบำเพ็ญก็มีแค่โลกนี้เท่านั้นแหละ** นอกจากโลกนี้ไปไม่มีสถานที่จะบำเพ็ญ มีแต่จะไปเสวยผลเอาเท่านั้นจะไปบำเพ็ญที่ไหน จะไปอยู่นรกมันก็เสวยทุกขเวทนา จะไปอยู่สวรรค์ก็ไม่มีเวลาบำเพ็ญ มีแต่ไปเสวยสุขสมบัติเท่านั้นแหละ นั่น! ผลที่ได้ก็บำเพ็ญแต่ในชาตินี้ในมนุษย์นี้เท่านั้น จิตได้ไปรับผลในอนาคต ไม่มีสถานที่อื่นที่จะบำเพ็ญนะ เร่งบำเพ็ญเสียจะให้มากหรือน้อยก็เร่งเข้า จะเอาน้อยหรือจะเอามากเท่านั้นแหละ **อย่าไปมัวเมาคิดโลกมันกว้างขวางมาก ไม่มีทางจบทางสิ้น**

คิดดูในครั้งพุทธกาล พระวังคีสะจบหมดทั้งฝ่ายธรรมทั้งฝ่ายโลกทั้งพระเวทเขาเรียนจบหมด ก็ยังไม่สำเร็จเป็นอะไรสักอย่าง วังคีสะพราหมณ์เรียนจบสามารถที่จะดูคนได้ สามารถที่จะดูกะโหลกศีรษะของคนที่ตายแล้ว ที่ไปตกนรกก็ดี ที่ได้สวรรค์

ก็ดี เขาสามารถรู้หมด จิตจะมาเกิดเป็นมนุษย์เขาก็สามารถที่จะหยั่งรู้ เพราะฉะนั้น ในสมัยหนึ่ง พราหมณ์จึงอยากจะทดลองกับพระพุทธเจ้า ว่าใครจะดีเด่นกว่ากัน พอเมื่อเวลาอยากจะทดลอง เขาก็เลยเอาแมวมาหุ้มห่อไว้ให้ดีไม่ให้เห็นเลย แล้วไปหาวังคีสะพราหมณ์ให้ทายว่าอะไรอยู่ในนี้ วังคีสะพราหมณ์ทายว่าแมว เอ้อ! จริงอยู่ แต่เขาก็ไม่พูดอยากจะทดลองว่าใครจะยิ่งกว่ากัน จึงนำแมวนี้ไปสู่สำนักของพระพุทธเจ้าเอาไปถามพระองค์ *"อะไรอยู่ในที่นี้"* เมื่อเวลาพระองค์จะตรัสว่าเป็นแมว อย่างนี้มันก็ตรงกับคำพูดของเขา พระองค์จะทำให้เป็นอัศจรรย์ พระองค์บอกว่านกเค้าแมว พวกพราหมณ์เขาเลยว่าพระสมณโคดมแพ้พวกพราหมณ์แล้ว เอ้า! เปิดออกดู พอเปิดออกดูเป็นนกเค้าไม่เป็นแมว นี้ครั้งหนึ่งพวกพราหมณ์เขาทดลอง

ครั้นต่อมา พระพุทธเจ้าว่าถ้าวังคีสะพราหมณ์รู้แจ้ง เราจะเอากะโหลกศีรษะของมนุษย์ที่ไปตกนรกศีรษะหนึ่ง เอากะโหลกศีรษะของคนที่ไปสวรรค์อีกศีรษะหนึ่ง เอากะโหลกศีรษะของพระอรหันต์อีกศีรษะหนึ่ง เอามาตั้งเรียงกันไว้ แล้วให้วังคีสะพราหมณ์มาทาย เขาก็เก่งเหมือนกันนะ เมื่อไปเคาะกะโหลกศีรษะของคนที่ไปตกนรกก๊อกๆ ๒ ทีเท่านั้นแหละ เขาบอกว่าคนนี้ไปตกนรก พระองค์ก็รับรองว่าใช่ พอกะโหลกศีรษะคนที่ ๒ ไปสวรรค์ เอามือไปเคาะก๊อกๆ ๒ ที คนนี้ไปเกิดในสวรรค์ เอ้อ! ใช่ พระพุทธเจ้ารับว่าจริงอยู่ว่าอย่างนั้น เมื่อเวลามาเคาะกะโหลกศีรษะของพระอรหันต์เคาะแล้วเคาะเล่า ก๊อกๆ ก็ยังไม่รู้ หายเงียบเลย อีกครั้งที่ ๒ ก๊อกๆๆ ๓ ทีก็ไม่รู้ เอ้า! ขออีกที ครั้งที่ ๓ ก๊อกๆๆๆ ก็ไม่รู้หายเงียบ ยังไงล่ะวังคีสะพราหมณ์ พระพุทธเจ้าท่านถาม เข้าใจไหม? รู้ไหม? เดี๋ยวๆ ว่าอย่างนั้น สักครู่หนึ่ง เอ้า! ยังไงล่ะวังคีสะพราหมณ์ ไม่รู้เลย ผลสุดท้ายวังคีสะพราหมณ์ก็อยากได้ศิลปะวิชาความรู้อันนี้ จึงยอมแล้วขอเรียนศิลปะจากพระพุทธเจ้า เออ! เราสอนให้ไม่ได้หรอก ถ้าไม่บวชเป็นพระภิกษุเสียก่อนเราสอนให้ไม่ได้ ผลสุดท้ายวังคีสะพราหมณ์ก็อยากได้ศิลปะวิชาความรู้อันนี้ จึงยอมบวชในสำนักของพระพุทธเจ้า พอยอมบวชแล้ว พระองค์ก็ทรงอนุญาตให้บวช เอหิภิกขุอุปสัมปทา ท่านจงเป็นภิกษุเถิด พอบวชแล้ว พระองค์แนะนำให้ไปเดินจงกรม นั่งภาวนา พอเดินจงกรมนั่งภาวนาไปจิตมันสงบ จิตมันขาดจากสัญญาอารมณ์ทั้งหมด ก้าวไปๆ เลยได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ศิลปะ

หรือความรู้อันนั้นไม่ต้องศึกษาไม่ต้องเรียนอีก พระองค์จึงถามว่า ยังไงล่ะ วังคีสะจะเรียนไหม? ผมเข้าใจแล้ว ข้าพระองค์เข้าใจแล้ว ไม่ต้องเรียน...รู้แล้ว ผลสุดท้ายก็เลยได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์เข้าสู่พระนิพพาน นั่นคนที่ทำจริงปฏิบัติจริงก็ย่อมได้ผลจริงอย่างนั้น เอาเท่านี้ก่อน คงจะพอนะ

(ภากร เก่งพล – ถอดเทป)

กรรมฐานหลงเจ้า เมาไปคือบ้าป่วง
กรรมฐานขี้โป้ (ขี้โม้) เที่ยวขี้ให้หมู่เหม็น

– หลวงปู่บุญจันทร์ กมโล –

(นักบวชอาศัยศาสนาของพระพุทธเจ้าเป็นหลักแอบอ้าง
แต่การกระทำนั้นผิดจากคำสอน *นักบวชขี้คุย ดีแต่พูด*
แต่การกระทำกลับเป็นไปในทางเสียหาย
พลอยให้หมู่คณะเสียหายไปด้วย)

ให้รู้เท่าทันโลกธรรม

อบรมนักศึกษากลุ่มสวนปรัชญาและพุทธธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
วันอาทิตย์ที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๓๗

หลวงปู่ : ไปกี่คน ไปภาวนา?

ตอบ : ๖ คนครับ

หลวงปู่ : ได้ความว่ายังไง?

ตอบ : ผมใช้ดูลมหายใจครับ

หลวงปู่ : ก็ดี กำหนดลมหายใจ มันก็มีอุบายเยอะ บางทีลมมันละเอียดเข้าๆ จนไม่ปรากฏว่ามีลมหายใจ แสดงว่าจิตของเรากำลังเริ่มจะสงบ ถ้าลมละเอียดลงไปคล้ายๆ กับว่าไม่มีลม บางทีเราก็วิตกกลัวว่าเราจะไม่มีลมหายใจ เดี๋ยวเราก็ถอนจิตของเราออก พอถอนจิตออกจากสมาธิแล้วมันก็เสียสมาธิ นี่ให้เราสังเกตให้ดี บางครั้งก็ไม่มีลมหายใจเลย เฉยๆ อยู่ แต่ว่าคนเราไม่เคย ตกประหม่ากลัวตาย เลยถอนจิตออกเสียไม่ทำต่อไป พอทำไปๆ มีหรือไม่มี ลมละเอียดลงไปมันไม่ปรากฏ นี่แหละคนเรามันกลัว มันต้องเป็นอย่างนั้นแหละ ในจิตของเรามันจะรวมลงเป็นสมาธิ ถ้ามันลงไปถึงฐานที่ของมัน เราก็จะรู้สึกเอง เป็นอย่างนั้น

หลวงปู่ : ใครอีก?

ตอบ : ช่วงแรกๆ ที่นั่งสมาธิ มีความรู้สึกว่าฟุ้งซ่านออกไปข้างนอก ควรจะทำอย่างไรคะ?

หลวงปู่ : อาศัยบริกรรมให้มาก เราบริกรรมพุทโธ หรืออะไร?

ตอบ : ใช้วิธีกำหนดลมค่ะ

หลวงปู่ : ถ้างั้นก็อานาปานสติ ต้องเจริญอยู่เรื่อย ต้องเจริญคำบริกรรมอานาปานสติ อย่าให้เผลอ **ถ้าจิตมันฟุ้งซ่านไม่หยุดก็บริกรรมมากๆ นึกคำบริกรรมให้เร็ว อย่าไปนึกช้า** ให้รู้เรื่องของตัวเอง จิตของเราอยู่ จิตของเราไม่อยู่ จิตของเราฟุ้งซ่าน จิตของเราสงบก็ให้รู้จัก ถ้าเพียงแต่ว่าภาวนา ไม่รู้เรื่องของตัวเองน่ะไม่ได้ ต้องให้รู้เรื่องของตัวเอง เราคิดอะไรบ้าง หรือเราไม่คิด ต้องสังเกตดูจิตของเรา ถ้ารู้จักว่าจิตของเรามันติดอยู่ในอารมณ์ใด ให้ถอนจากอารมณ์ส่วนนั้น ไม่ต้องไปยึดไปเกาะ ให้มารวมอยู่กับคำบริกรรมของเราที่เรานึกอยู่นั้น ท่านให้อุบายอย่างไรล่ะ หลวงปู่บ้านตาด (พระอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโน)

ตอบ : ไม่ได้เข้าไปกราบท่านส่วนตัว คือฟังเทศน์ตอนเช้าอย่างเดียวครับ

หลวงปู่ : บางทีฟังจากท่านเทศน์ ท่านก็รู้จักวิถีจิตของเราที่เป็นอยู่ เราก็ต้องตั้งสติกำหนดจิตตามที่ท่านแสดงนั้น

ถาม : หลวงปู่ครับ บางทีผมภาวนาพุทโธไปเรื่อยๆ จะรู้สึกไปถึงหัวใจเต้น ผมก็เลยไม่อยู่ที่พุทโธแล้ว ไปพุทโธตามเสียงหัวใจเต้น จะได้หรือเปล่าครับ?

หลวงปู่ : ใจของเรา จังหวะของหัวใจเต้นหรือ? เอาอย่างนั้นก็ได้ แต่ว่าอย่าไปเผลอเท่านั้น ให้มันรู้อยู่ตลอดในจังหวะหัวใจของเรามันเต้น ให้มันรู้อยู่เฉพาะอย่างนั้น อย่าไปนึกเคลื่อน ถ้าเคลื่อนไปเราก็ต้องมีสติในขณะที่จิตของเรามันเคลื่อนจากที่เราตั้งเอาไว้ นี่เราต้องเข้าใจอย่างนั้น เราต้องพยายามอย่าให้เผลอได้

ถาม : แสดงว่าอยู่ที่ไหน ให้อยู่ที่เดียวใช่ไหมครับ?

หลวงปู่ : อือ ธรรมดาจิตของเรามันจะเป็นสมาธิ มันจะรวมอยู่ที่แห่งเดียว มันปล่อยวางสัญญาหมด สัญญา คือความจำได้หมายรู้ภายนอก อารมณ์ที่น่ารักน่าชอบใจ อันนั้นเป็นเรื่องของอารมณ์ เรารักอะไรชอบอะไร จิตของเรามันติดอยู่ในอารมณ์ อารมณ์ที่น่ารักหรืออารมณ์ที่น่าชัง ให้เรารู้จักชำระจิต เมื่อเวลาเรารู้จักอารมณ์ของเรามันติดอยู่ในความรักให้ถอนจิตของตนออกจากความรักไม่ไปยึดไปถือ ให้มาอยู่กับพุทโธ บางทีมันติดอยู่ในความชังก็มี ถ้ารังเกียจตรงไหนก็ชอบไปจ้องตรงนั้น ถ้าชอบคนไหนก็ไปจ้องแต่คนนั้น นี่เรียกว่าจิตมันเป็นอคติ...ลำเอียง ลำเอียงเพราะความชัง ลำเอียงเพราะความรัก อันนี้ไม่ใช่ธรรม ให้เราเข้าใจอย่างนี้ จิตของเราลำเอียง เราต้องวางให้เป็นกลาง ไม่รักไม่ชัง เป็นกลางๆ ให้อยู่กับความรู้อย่างนั้น

นี่แหละให้รู้เรื่องของตัวเอง **การภาวนาจะอยู่ที่ไหนก็ทำได้ ถ้าเรามีสติอย่างเต็มที่พอ มีกำลังพอ** ถ้าสติของเรามันแก่กล้าพอ อยู่ในชุมนุมชนเสียงอะไรมันจะมารบกวน ไม่เข้าถึง มีแต่จิตดวงเดียวเท่านั้น ดิ่งอยู่นั้น มันไม่ติดในอะไรทั้งหมด เสียงก็ไม่ใช่ใจ ใจก็ไม่ใช่เสียง มันใจของเราต่างหาก มันรวมอยู่เป็นเอกเทศของมันต่างหาก ที่เราไปยึดไปถือก็เพราะว่าจิตของเรามันฟุ้งซ่านนั่นเอง ให้พึงทำความเข้าใจ

ระวังถีนมิทธะ อุทธัจจะกุกกุจจะ ถีนมิทธะ คือ ความง่วงเหงาหาวนอนมันจะมารบกวนเรา นี่ระวังให้ดี ตั้งสติให้มันเหนือถีนมิทธะ เหนือความง่วงเหงาหาวนอน อุทธัจจะ–ความฟุ้งเคลิบเคลิ้มเรื่องนั้นเรื่องนี้ ให้เราเข้าใจเรื่องการภาวนา **ถ้าเราเข้าใจเรื่องการภาวนาถูกโลกธรรมมันก็ไม่เป็นอะไร โลกธรรมคือ นินทา สรรเสริญ สุข ทุกข์ ไม่เข้าถึงใจเรา** เขาจะนินทาอะไรก็ไม่เข้าถึงใจของเรา เขาว่าเราไม่ดี เราก็ดีอยู่ สุขก็ไม่ได้ถือ ทุกข์ก็ไม่ได้ถือ ปล่อยวางทั้งหมดนี่เรียกว่าโลกธรรม บางทีเราทำงาน โอ๊ย! ทำงานอะไร ทำไม่ถูกทำไม่ดี เขาว่าแค่นี้เสียอกเสียใจ เราทำดีอยู่ เขามาว่าเราทำไม่ดี นี่เรียกว่าโลกธรรม ถ้าเราไปหวั่นไหวต่อโลกธรรม **มันต้องมีสติรู้เท่าทันเรื่องของโลกธรรม นินทา สรรเสริญ สุข ทุกข์ ถ้าเรารู้เท่าทันแล้วมันก็ไม่เสียอกเสียใจ ไม่ดีอกดีใจ** มันเฉยๆ นี่สำหรับพวกเราอย่างนี้

เรามาประพฤติปฏิบัติแล้วบางทีเขาเย่อหยิ่งว่าทำไมทำน้อยนัก ให้ทำสมาธิภาวนาก็ยังไม่พอแก่การที่จะไปทำสมาธิรักษาจิต เขาว่าแค่นี้ก็หวั่นไหว เอ้า! นี้เหมือนเขาว่าก็เลยถอยจากการประพฤติปฏิบัติ **ถ้าเรามีสติดีอยู่ มีสติรู้เท่าทัน เขาว่าอย่างไรก็ไม่หวั่นไหว เป็นหน้าที่ของเรา เป็นคุณงามความดีของเราที่จะประพฤติปฏิบัติ ไม่มีใครที่จะมาประพฤติปฏิบัติให้เรา นอกจากเราจะประพฤติปฏิบัติเอาเอง คนที่เขาว่าเราไม่ดีนั้น เขาก็ไม่ได้มาทำให้เราดีให้เราชั่ว** เราเองเป็นคนที่ทำให้เราดี เราเองเป็นคนที่ทำให้เราชั่ว นี่ให้น้อมเข้ามาอย่างนี้ น้อมมาพิจารณาให้ดี อย่าไปหวั่นไหว อย่าไปกลัวต่างคนต่างทำ เป็นสมบัติเฉพาะตัว บางทีมันต้องมี เหมือนอย่างพวกเราที่ยังหนุ่มอยู่เขาว่า โอ๊ย! ยังอายุน้อยอยู่จะทำไปทำไม อย่างนั้นอย่างนี้ เฒ่าแก่แล้วจึงทำ เรายังน้อยยังหนุ่ม ถ้าตายก่อนจะได้ทำอะไร เมื่อเวลามันตายแล้วคุณงามความดีก็ไม่ได้ทำศีลก็ไม่รักษา จะได้อะไร? ทานก็ไม่ได้ให้ จะได้อะไร? พอเวลาเฒ่าเวลาเฒ่าแก่ชราเสียก่อนจึงทำมันเสียเวลา เราทำแต่ยังเยาว์วัยนี้ดีอยู่ ทำได้ตลอดถึงในเบื้องต้นเบื้องปลายให้มันสม่ำเสมอ

อาทิกัลยาณัง มัชเฌกัลยาณัง ปริโยสานกัลยาณัง *งามในเบื้องต้น* ได้แก่ศีล ทาน *งามในท่ามกลาง* ได้แก่สมาธิ *งามในที่สุด* คือปัญญา พิจารณารู้เห็นทุกขังอนิจจัง อนัตตา นั้นท่านจึงเรียกว่างามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุดเราจะทำได้หรือเปล่าเท่านั้นแหละ มันต้องพยายามเอาให้ได้ เวลามันล่วงไปๆ **เรานับเอาแต่เดือนปีเป็นอายุของตัว อายุของเรานั้นแท้มันอยู่ที่ไหน หายใจเข้าไม่ออกมาก็ได้ชื่อว่าหมดอายุ หายใจออกไม่กลับเข้าก็เรียกว่าคนตายนั่นแหละ** ตั้งใจทำให้รู้จักทางไปทางมา ทางมาเรามาจากไหน ทางไปเราจะไปไหน ให้รู้เรื่องของตัวเอง ทางมาที่เรามาเกิดนั้นเป็นยังไงมาจากไหน มาจากนรกหรือมาจากสวรรค์ เราก็ยังไม่รู้ ทางไปเราจะไปจุดไหน จะไปนรกหรือจะไปสวรรค์เราก็ยังไม่รู้ เพราะฉะนั้นจึงอาศัยปัจจุบันธรรมให้รู้จักว่าในขณะนี้เรามีอะไร เรามีศีลมีภาวนาหรือเปล่า ถ้าเรามีศีลมีภาวนาก็ให้รู้อยู่ในปัจจุบัน เมื่อเวลาเรารู้จักปัจจุบันแล้วอดีตอนาคตไม่ต้องสงสัย อดีตมันก็ดี ปัจจุบันก็ดี อนาคตมันก็ดี มันดีทั้งนั้นแหละ ถ้าเราทำปัจจุบันให้มันดี นี่ให้เราเข้าใจอย่างนี้

สำหรับเราเกิดมาก็ทำบาปกรรมหลายอย่าง บางทีก็ฆ่าสัตว์ บางทีก็มุสาวาท ก็แล้วแต่จิตมันจะหลงไป มันหลงขนาดไหน ที่มาก็ไม่รู้ ที่ไปก็ไม่รู้ เพราะฉะนั้นท่านจึงให้ฝึกในปัจจุบันหัดในปัจจุบันนั่นแหละ หัดทำสมาธิให้รู้ ให้จิตของตนเป็นสมาธิ เมื่อเวลาจิตของตนเป็นสมาธิแล้วก็จะเกิดปัญญา พิจารณาใคร่ครวญให้รู้จักชาติภพของตน

มีสติน้อมเข้ามาในตัวเองแล้วจิตมันรู้อยู่ บางทีความหลงมันแทรกเข้ามา เอ้อ! ทำอย่างนี้ไม่มีใครเห็น ไม่มีใครรู้เราก็รู้อยู่ เราจะทำความชั่วเราก็รู้ เราจะทำความดีเราก็รู้ ทำไมว่าไม่เห็นไม่รู้ก็เราเป็นผู้รู้เอง เราเป็นผู้เห็นเองจะให้ใครมารู้มาเห็น ทำความชั่วเราก็เป็นคนรู้ ทำความดีเราก็เป็นคนรู้ มันไม่มีใครรู้อย่างนั้น เราไปเหมาเอาแต่คนอื่นว่าเขาไม่รู้เรา เรารู้อยู่นี่ ถ้าเรารู้คนอื่นเขาก็รู้เหมือนกัน จะว่าใครไม่รู้ไม่เห็น

พากันตั้งใจทำ มาหาหลวงปู่ เดี๋ยวจะหาว่าหลวงปู่ดุ เดี๋ยวก็หาเรื่องด่าหาเรื่องดุ ไม่ใช่ พูดถึงเรื่องของจิต อาการกิริยาของจิตมันเป็นอยู่ ก็พูดไปตามเรื่องของอาการกิริยาของจิตนั้น ผู้ฟังก็ฟังตามเรื่องอาการกิริยาของจิต รู้จักเรื่องของตนเอง ไม่ใช่ดุด่าอะไร คำสอนของพระพุทธเจ้าท่านเมตตากุลบุตรลูกหลาน อยากยกฐานะของกุลบุตรลูกหลานให้พ้นจากแก่งกันดาร ให้พ้นจากทุกข์ ไม่อยากให้ไปตกนรก ไม่อยากให้ไปเป็นเปรตหรืออสุรกาย มันมีหลายอย่างที่จะไปเกิด มีแต่เฉพาะในมนุษย์นี้เท่านั้น... เรื่องฐานะของจิตถ้าทำความชั่วก็ไปอยู่ภูมิหนึ่ง เพราะฉะนั้นท่านจึงให้ฝึกหัดดัดจิตของตนให้ดี ไม่อยากให้เราไปในทางที่ชั่ว ใจของเราไม่ให้ไปในทางที่ชั่ว ถ้าจะฝึกให้มันชั่วมันไม่ยาก แพล็บเดียวเท่านั้นขณะจิตเดียว ถ้าจะฝึกให้ดีมันฝึกมาตั้งหลายเดือนหลายปี มันก็ยังไม่ดี ยังอยากจะหลงอยู่ นี่แหละถึงได้พูดว่าเป็นผู้รับเอา

ถ้ารักตัวก็ทำความดี ถ้าชังตนก็ทำความชั่ว ใครรักตนใครเป็นคนชังตน ก็เราเอง เราเองนี่แหละเป็นคนรักเราเอง เพราะฉะนั้นท่านจึงว่า เมตตาตน เมตตาสัตว์ เมตตาสัตว์อื่นไม่เบียดเบียนเขา ไม่พยาบาท ไม่ปองร้าย เมตตาตน คือเว้นจากความชั่ว ทำแต่ความดี นี่แหละเมตตาตน เป็นไงเข้าใจไหม เดี๋ยวจะหาว่าหลวงปู่ดุ

ถ้าเราฝึกบ่อยๆ คล้ายกับว่าเสื้อผ้าของเราแปดเปื้อนสิ่งสกปรก เราต้องใช้สบู่หรือแฟ้บซักฟอกอยู่เรื่อยๆ มันก็สามารถที่จะขาวสะอาดได้ ฉันใดก็ดี เรื่องจิตของเราก็เหมือนกัน เราฝึกอยู่เรื่อยๆ ปฏิบัติอยู่เรื่อยๆ มันก็สามารถคลี่คลายของคล้ำดำที่มีอยู่ในจิตใจของเราให้คลี่คลายออก ก็สามารถที่จะสว่างไสว จิตใจของเราเปรียบอุปมาเหมือนอย่างพระอาทิตย์หรือพระจันทร์ เป็นของที่แจ้งเป็นของที่สว่าง ถ้ามีก้อนเมฆมาปิดบังมันจะเป็นยังไง มันก็มืดมัวเท่านั้น ก็เลยถือว่าพระอาทิตย์พระจันทร์คล้ำดำ ไม่ได้ตำหนิว่าก้อนเมฆไปปิดบังนี่ฉันใด เรื่องของจิตของเรา เรื่องของความชั่วเข้ามาปิดบัง ไม่ให้รู้จักดีจักชั่วรู้แจ้งแทงตลอด ก็เพราะความชั่วมันปิดบังจิต เราจึงไม่สามารถที่จะรู้ได้เห็นแจ้งได้ แต่ความจริงจิตใจของเราใสแจ๋วอยู่เหมือนอย่างพระอาทิตย์ไม่มีก้อนเมฆปิดบัง หรือพระจันทร์ไม่มีก้อนเมฆปิดบังมันก็สว่างไสวอยู่

เป็นไงหือ? เอาละ นำไปพิจารณาค้นคิดดู หรือหลวงปู่จะโกหก หรือหลวงปู่จะหลอกลวงให้เสียเวลา **สัจธรรมที่เป็นของจริงก็เป็นของจริงอยู่อย่างนั้น มันไม่จริงแต่เราผู้ปฏิบัตินั่นแหละ** เพราะฉะนั้นจึงมืดมนอยู่ ถ้าเราจริงจัง คำสอนของพระพุทธเจ้าก็ไม่มืดไม่คล้ำไม่ดำ

(ภากร เก่งพล - ถอดเทป)

คนเรากินหลายไม่หายอยาก นอนมากไม่รู้ตื่น
รักผู้อื่นยิ่งกว่าตัว ของน่ากลัวกลับกล้า

- หลวงปู่บุญจันทร์ กมโล -

ปัจฉิมเทศนา

อบรมคณะชมรมพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
วันอาทิตย์ที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๓๘

มันก็แก้ยาก แล้วแต่มันจะเกิดขึ้น มันอยากเป็นอะไรมันก็เป็นขึ้นมา ก็เพราะเรื่องของกรรมนั้นแหละ กรรมดีกรรมชั่ว ทำความดีก็ได้รับผลดี ทำความชั่วก็ได้รับผลชั่ว ก็เนื่องจากเรานี้เอง เราเป็นผู้ทำ เราเป็นผู้ได้ ไม่มีใครได้ไม่มีใครทำ ก็มีแต่เราเฉพาะเราเป็นคนทำ เป็นคนได้เอง เพราะฉะนั้นท่านจึงว่า ***กมฺมํ สตฺเต วิภชติ ยทิทํ หีนปฺปณีตตาย*** *กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีต* มันก็จำแนกอยู่อย่างนี้แหละ อย่างที่ปรากฏอยู่ในโลกนี้ คนเรานั้นคนที่ทำความดีก็มี คนที่ทำความชั่วก็มีเดินขวักไขว่กันไปมาอยู่อย่างนั้นแหละ แต่ว่าไม่มีใครรู้จัก เพียงเห็นเฉยๆ แต่ว่าไม่รู้เห็นกันอยู่เฉยๆ แต่ไม่รู้จักกัน เพราะฉะนั้นมันจึงวุ่นวายฆ่าฟันรันแทงกัน แย่งชิงกันอยู่ตลอดเวลา ก็เพราะความคิดความเห็นนั่นเอง ความคิดผิดความเห็นผิดนั่นเองใครๆ ก็ว่าใครเห็นถูก ใครๆ ก็ว่าใครเห็นดี แต่ความจริงแล้วไม่ได้กลั่นกรองอะไรเลยสำคัญมั่นหมายว่าตนของตนเป็นผู้เห็นถูกฝ่ายเดียว

นี่แหละเรื่องของจิตใจมันละเอียด แม้จะเอาอะไรมาส่องดูมันก็ไม่เห็นไม่เข้าใจจะเอากล้องจุลทรรศน์มาส่องดูมันก็ไม่เห็น เรื่องของจิตใจมันละเอียด นอกจากผู้มีญาณทัสสนะแล้ว จึงจะรู้จึงจะเข้าใจ สำหรับพวกเราที่ได้ผ่านการศึกษามาหลายแขนงตลอดทั้งโยมแก่ถือไม้เท้าก็มี มันเป็นอะไรจึงได้ถือไม้เท้า แต่ก่อนทำไมไม่มี เพราะ

อะไร ก็เพราะมันแก่ ก็เป็นเพราะกรรมที่ตนของตนทำเอาไว้ มันก็ได้ผลตามที่ตนทำ **เหตุดีผลก็ดี เหตุชั่วผลก็ชั่ว เหตุยังมีผลก็ยังคงอยู่** นี่แหละ เพราะฉะนั้นพวกที่เรามานี้ ทั้งคนแก่มันก็เปลี่ยนแปลงมาเรื่อยๆ จนเราไม่รู้ตัว ไม่รู้ว่ามันแก่เมื่อไร มันชราเมื่อไร ก็สักเพียงแต่ว่ารู้ว่าไปมาได้เท่านั้นแหละ ส่วนภายในจิตใจนั้นไม่มีใครรู้ จะดีจะชั่วก็คอยรับอยู่เท่านั้นแหละ แต่เห็นแจ้งเฉพาะใจนั้นไม่มีแหละ เพราะฉะนั้นให้พวกเราตั้งใจประพฤติปฏิบัติคุณงามความดีใส่ตน สิ่งใดที่มีโทษเว้นเสีย สิ่งใดไม่มีโทษให้ประพฤติปฏิบัติเอา **"ดีใดไม่มีโทษ ดีนั้นชื่อว่าดีเลิศ ได้สมบัติทั้งปวง ไม่ประเสริฐเท่าได้ตน"** ธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้าท่านสอนอย่างนั้น ถ้าใครเอาตนได้เป็นผู้ประเสริฐ ใครเอาตนของตนไม่ได้ก็ไม่ได้ชื่อว่าเป็นผู้ประเสริฐ

นี่แหละคนเราบำเพ็ญมาต่างๆ กัน ตลอดทั้งความรู้ความฉลาดมันก็ต่างกันไปคนละอย่าง แล้วแต่ใครจะประพฤติปฏิบัติ แต่ความหลงมันยังครอบงำอยู่ เมื่อเวลาประพฤติปฏิบัติแล้ว ก็สำคัญมั่นหมายว่าเจ้าตัวเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบอย่างนั้นก็มีสำคัญตัวอวดอ้างว่าตัวดี อวดอ้างว่าตัวประเสริฐ แต่ว่ามันประเสริฐอยู่ที่ไหน มันดีที่ไหน ไม่ได้ค้นคิด มีแต่หาทางผลักดันหรือแก้ตัวเอาตัวรอดเท่านั้นแหละ แต่ก็จริงอยู่หาทางเอาตัวรอดก็จริงอยู่ แต่ว่าให้มันถูกตามธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ถ้ามันเขวทางหลักธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าแล้ว ผิดแปลกไปแล้ว ไม่ได้ชื่อว่าหนทางในอัฏฐังคิกมรรคท่านสอนไว้แล้ว เราก็ได้อ่านธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้า ของครูบาอาจารย์ก็บันทึกไว้แล้วเต็มไปหมด ทั้งภายนอกและภายใน ภายในก็ได้แก่ จิตใจ ภายนอกก็ได้แก่สิ่งที่อยู่นอกกายของเรานั้นแหละ อะไรอยู่นอกกาย เป็นต้นว่า ผ้านุ่งผ้าห่ม อาหาร การบริโภค นี้เรียกว่าภายนอก ภายในคือ เรื่องของจิตใจของเรานั่นแหละ จิตใจของเราไม่มีสติ อยากคิดอย่างไรก็คิด อยากนึกอย่างไรก็นึก อยากทำลายอย่างไรก็นึกทำลาย ไม่อยากทำลายก็ไม่นึก นี่เราไม่มีสติตามรู้เท่านั้น ก็เลยปล่อยจิตใจของตนเพลินอยู่อย่างนั้น เพลินอย่างไม่รู้ตัว ไม่รู้ว่าจะทำอะไรต่ออะไร ตนของตนทำบาปทำกรรมอยู่ ก็ยังถือว่าตนเป็นผู้ทำดี ตนของตนทำความดีก็ไม่รู้ว่าทำความดีดีแค่ไหนไม่รู้จักเลย ดีลงไปเพียงไหน เราก็ไม่รู้ไม่เข้าใจ เป็นแต่เพียงแนวความคิดอยู่เฉยๆ

นี้แหละเรื่องอาการหรือกิริยาของจิตนั้นมันสำคัญมาก มันหลอกลวงไปตลอดทั้งพระเณร หลอกลวงไปตลอดทั้งน้อยทั้งหนุ่มทั้งเฒ่าทั้งแก่ มันหลอกอยู่อย่างนั้น หลอกให้เราลุ่มหลง เรารู้ตัวก็ค่อยยังชั่ว เรารู้จักเข้าวัดเข้าวาไปมาหาสู่ครูบาอาจารย์ บางทีก็ไปประสบอารมณ์ที่ดี บางทีก็ไปประสบอารมณ์ที่ไม่ดี นี่มันเป็นอยู่อย่างนี้ เพราะฉะนั้นจึงให้มีสติประคับประคองตาม อย่าให้เผลอ สิ่งไหนที่เป็นบาปเป็นกรรมเกิดขึ้นทางกาย ทางวาจาทางใจ ก็ให้ระมัดระวัง สิ่งไหนที่จะเป็นบุญเป็นกุศลเกิดขึ้นทางกายทางวาจาทางใจแล้ว เราก็ค่อยประคับประคองรักษา *อารักขสัมปทา* ถึงพร้อมด้วยการรักษา รักษาอะไร? รักษาใจ ใจนี้มันเป็นของที่ดื้อดึงมาก แต่ไหนแต่ไรมา ถ้าไม่มีสติ ไม่มีคุณงามความดีประดับไว้ ก็เป็นสักเพียงแต่ว่าตน ไม่ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีบุญอันประเสริฐ

นี่แหละให้พวกเราเข้าใจในการไปการมา อย่าประมาท ***ปมาโท มจฺจุโน ปทํ*** *บุคคลผู้ประมาทแล้วได้ชื่อว่าคนตาย* ถึงแม้ว่าจะมีชีวิตอยู่ก็ชื่อว่าคนตายเพราะความประมาท ***อปฺปมาโท อมตํ ปทํ*** *บุคคลผู้ไม่ประมาทแล้ว ตั้งอยู่ในกัลยาณศีล กัลยาณธรรมแล้ว ถึงแม้ชีวิตจะล่วงลับไป ก็ได้ชื่อว่ามีชีวิตอยู่* นี่พวกเราให้เข้าใจ **รักษาใจนั้นแหละ ดูที่ใจแก้ที่ใจนั้นแหละ ไม่ต้องไปแก้ที่อื่น** แก้ที่อื่นก็ผิดไป เพราะว่าต้นตอมันอยู่ที่ใจของเรานั้น **เกิดก็อยู่ที่ใจ ดับก็อยู่ที่ใจ** เราก็อยู่ที่ใจนั้น

นี่แหละเมื่อได้ยินได้ฟังแล้ว น้อมสติของตนลงไป น้อมใจลงไป ให้ยินดีในคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ต่อแต่นั้นพวกเราผู้ตั้งใจก็จะได้รับแต่ความสุข ความเจริญ ถึงแม้ว่าจะเป็นนักศึกษาก็ดีหรือนักปฏิบัติก็ดี ก็จะได้รับแต่ความสุข ความเจริญทุกทิพาราตรี

(ภากร เก่งพล – ถอดเทป)

พระอาจารย์มหาบัว ญาณสมฺปนฺโน

เทศน์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงปู่บุญจันทร์ กมโล

๘ กรกฎาคม ๒๕๓๘

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ จบ)

ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา มรณมฺปิ ทุกฺขํ อริยสจฺจนฺติ

วันนี้เจ้าภาพนิมนต์มาให้แสดงธรรมให้พี่น้องทั้งหลายฟัง โดยที่เจ้าตัวก็งดแล้วเวลานี้ ปี ๓๗-๓๘ นี้ไม่เทศน์ในงานใดๆทั้งนั้น เพราะเทศน์ไปไม่ไหว ความจดจำสัญญาความจำอันนี้สำคัญมากนะ หลงหน้าหลงหลัง เทศน์วกไปเวียนมาเหมือนคนไม่เคยเทศน์ ธาตุขันธ์ก็ไม่อำนวยจึงงดหมด ไม่เทศน์แม้ที่สุดในวัด เทศน์อบรมพระก็งดไปทั้งปี ปีนี้ไม่เทศน์แล้ว นี่จำเป็นต้องมาพูด ให้บรรดาพี่น้องลูกหลานทั้งหลายฟังแบบนี้ละแบบโปเก ไม่ใช่แบบอะไรละ วันนี้ให้พากันตั้งใจ ท่านบุญจันทร์ อาจารย์บุญจันทร์ท่านเสียไป เราให้จิตน้อมเข้ามาใส่ตัวเราทุกคน

ท่านว่า **ชาติปิ ทุกขา** ความเกิดก็เป็นทุกข์ นี่คือพระพุทธเจ้าศาสดาองค์เอกแสดงไว้แก่บรรดาเราทั้งหลายให้ทราบอย่างถึงใจ **ชราปิ ทุกขา** ความแก่ชราคร่ำคร่าก็เป็นกองทุกข์อันหนึ่ง **มรณัมปิ ทุกขัง** ก่อนจะตายก็ดีดก็ดิ้นจนลืมเนื้อลืมตัว ไม่ได้สติสตังถ้าไม่ได้รับการอบรมมาด้วยดีแล้วนี่ก็เป็นกองทุกข์อันหนึ่ง ทั้ง ๓ ประการนี้ ท่านบอกว่าเป็นสัจจะคือความจริงลบไม่สูญใน ๓ แดนโลกธาตุนี้คือ แดนแห่งความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ทั้งนั้น แต่สัตว์โลกชอบเกิดกัน ชอบแก่กัน ชอบตายกัน ดีดดิ้นกัน หาตั้งแต่อำนาจของกิเลสที่ครอบงำอยู่แล้วนี้ ซึ่งมีอยู่มาก ยังไม่พอ ยังพากันดีดกันดิ้น

หาอยู่เรื่อยๆ สมัครใจเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยอุบายต่างๆของกลมายากิเลสนั่นแหละ มันสำคัญมาก

วันนี้จึงเทศน์เตือนพี่น้องทั้งหลาย อย่าลืมเนื้อลืมตัว เกิดมาแล้วให้สร้างคุณงามความดี อันเป็นสิริมงคลแก่ตัวของเราเอง อย่างไรก็ตามในวิญญาณ ๓ แดนโลกธาตุนี้ ไม่มีวิญญาณดวงใด ที่จะเล็ดรอดออกจากความเกิด แก่ เจ็บ ตายได้ ฟังแต่ว่า ๓ แดนโลกธาตุ คือสถานที่อันเป็นที่เกิด ที่แก่ ที่ตายของสัตว์ ท่านเรียกว่า ๓ แดนโลกธาตุ ได้แก่ กามภพ รูปภพ อรูปภพ กามโลก รูปโลก อรูปโลก ๓ แดนนี้ เป็นสถานที่เกิด แก่ เจ็บ ตายของสัตว์ทั้งหลาย วกเวียนไปมาอยู่อย่างนี้ หาที่ออกไม่ได้ ใครอยู่ใน ๓ แดนโลกธาตุนี้ ต้องได้รับความทุกข์ความทรมานมากน้อยต่างกัน จะไปเกิดในภพใดชาติใดก็ตาม มีต่างกัน

แต่ผู้มีบุญมากก็น้อย ไม่เหมือนคนที่มีบาปหนาสาโหดทำแต่บาปแต่กรรม ตายแล้วไปจมอยู่ในนรกหมกไหม้ เวลานี้นรกทั้งหลายก็อัดแน่นอยู่ด้วยสัตว์ แต่ก็กรรมของสัตว์เองไปอัดแน่นลงไปอีก ให้มากแน่นขนาดไหนนรกก็ไม่เป็นทุกข์ แต่สัตว์ทั้งหลายที่ตกนรกนั้นเป็นทุกข์มาก เพราะเกิดแล้วต้องตาย ตายแล้วต้องเกิด มีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย หมุนเวียนมาอยู่อย่างนี้ใน ๓ แดนโลกธาตุ ไม่มีจิตวิญญาณดวงใดที่จะเล็ดรอดออกไป สูญไปเสีย ว่าไม่ต้องเกิด ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องตาย สูญไปอย่างนี้เลย ไม่เคยมี มีแต่เฉพาะจิตของผู้บริสุทธิ์นั้น ท่านไม่ได้ไปสูญ นั่นท่านไปด้วยความบริสุทธิ์ หลุดพ้นออกไปด้วยจิตบริสุทธิ์ล้วนๆ ดั่งจิตของพระพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวกท่านเป็นจิตที่บริสุทธิ์ อันนี้หลุดพ้น จากความเกิด แก่ เจ็บ ตายไปหมดโดยสิ้นเชิง ไม่มีสิ่งใดเหลือ

การที่พระพุทธเจ้าได้หลุดพ้นไปจากโลก ก็เพราะอำนาจแห่งการสร้างความดี เพราะฉะนั้นให้เราทั้งหลายสร้างคุณงามความดี ประพฤติเนื้อประพฤติตัวให้ดี ความโลภนี้เป็นกิเลสประเภทหนึ่ง ความโกรธเป็นกิเลสประเภทหนึ่ง ราคะตัณหาเป็นกิเลสประเภทหนึ่ง กิเลสทั้ง ๓ ประเภทนี้แหละมันหนุนจิตใจ หมุนเวียนอยู่ภายในจิตใจ ดันจิตใจของเราให้ทำความชั่วช้าลามก อันธรรมดานั้นใครๆ ก็ไม่อยากทำความ

ชั่วช้าลามกทั้งหลายที่ไม่ดี แต่สิ่งที่เหนืออำนาจเรามี มันบังคับบัญชาให้เราเป็นไปจนได้ โลกจึงทำความชั่วกัน จนต้องได้รับความทุกข์ความทรมาน ตกนรกหมกไหม้กันไม่ใช่เพราะอะไร ก็เพราะกิเลสตัวเดียวนี้เท่านั้น เป็นตัวสำคัญมาก ที่ทำสัตว์ทั้งหลายให้ได้รับความทุกข์ความทรมาน ทางความดี คือ ทางบุญทางกุศล เป็นทางฉุดลากออกจากกองทุกข์ทั้งหลาย นี่ให้ไปสู่ความสุขจนถึงบรมสุข เพราะอำนาจแห่งการสร้างความดี อย่าพากันปล่อยความดี ให้พยายามสร้างให้มาก สร้างอยู่ในตัวของเรานั่นแหละ

ไม่จำเป็นต้องมีเงินแสนเงินหมื่นเงินล้าน เราสร้างกาย วาจา ใจ ให้ดี ความดีเกิดขึ้นจากที่นี่แล้วก็ส่งเสริมจิตใจของเราให้เป็นคนดี ไปเกิดในภพใดก็ตาม คนมีความดีแล้ว ถ้าไม่สามารถหลุดพ้นจากกองทุกข์ไปได้เหมือนพระพุทธเจ้าเพราะความดียังไม่พอ ก็ต้องไปเกิดในสถานที่ดี คติที่เหมาะสม เขาได้รับความทุกข์มากๆ เราได้รับแต่น้อย เขาฉิบหายเราไม่ฉิบหาย เขาล่มจมเราก็ไม่ล่มจม เรามีความดีเป็นเครื่องฉุดลากเอาไว้ นี่แหละความดีเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลาย ทั้งโลกนี้และโลกหน้า โลกนี้ก็ต้องอาศัยความดีเป็นที่อยู่ของใจ ถ้าไม่มีความดีเลยอย่างนี้ มีแต่ความชั่ว ก็มีแต่ความทุกข์เต็มเนื้อเต็มตัว ไปอยู่ไหนหาความสะดวกสบายไม่ได้ มีแต่ความทุกข์ทรมานไม่ใช่ของดีเลย อำนาจของความชั่วมันทำให้คนชั่วอย่างนี้

จงตั้งใจกันปฏิบัติตามหลักศาสนธรรมของพระพุทธเจ้า เราเกิดมาในโลกนี้ได้พบพระพุทธศาสนาเป็นบุญลาภของเรา สัตว์โลกที่เกิดพลาดพระพุทธศาสนานี้มีมากต่อมากเวลานี้ ในโลกของเรานี้มีคนเท่าไหร่ ท่านเรียกว่าพลเมือง มีพลเมืองมากเท่าไหร่เรานี้ในเมืองไทย หรือเมืองรอบๆ ด้าน ที่มีศาสนาพุทธนี้มีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธอันเป็นศาสนาเอกของโลกนี้ มีเพียงจำนวนเล็กน้อย แม้นับถือส่วนมากก็เพียงแต่นับถือ ไม่ได้ปฏิบัติตาม ก็ผลไม่ค่อยเกิด นี่ขอให้เราปฏิบัติตามด้วยท่านสอนไว้อย่างไรก็ให้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติตัวให้ดี ตายแล้วจะมีความสุข อยู่ในโลกนี้ก็มีความสุข ความสุขนั้นมีอยู่กับใจ ใจไม่เคยตาย อยู่ในโลกนี้ก็ทุกข์ได้ ไปโลกหน้าก็ทุกข์ได้ เราจึงต้องระวังใจของเราให้ดี อย่าให้คิดอ่านในสิ่งไม่ดีทั้งหลายและพาพูดทางชั่ว พาทำความไม่ดีทั้งหลายทางวาจา ออกมาจากทางใจ เป็นความเสียหายจากใจดวงเดียว เป็นผู้มารับเคราะห์รับกรรม เราต้องระวังรักษา เราเกิดมาพบ

พระพุทธศาสนาแล้ว อย่าปล่อยศาสนาผ่านไปเปล่าๆ ไม่เกิดประโยชน์อะไร ตัวเราเองไม่ได้รับประโยชน์อะไร ศาสนาที่สอนไว้ด้วยความเมตตาของพระพุทธเจ้า โลกทั้งหลายก็ไม่ได้รับประโยชน์อะไร เพราะวาสนาไม่อำนวย เนื่องจากกิเลสเอาไปถลุงเสียหมด อย่างนี้ใช้ไม่ได้เลย

เราเกิดมาในโลกนี้พบพระพุทธศาสนา ให้ตั้งหน้าตั้งตาประพฤติปฏิบัติตัว การรักษาใจนั้นเป็นของสำคัญมาก การรักษาใจนี้รักษายากมาก ยิ่งกว่าทุกสิ่งทุกอย่างนะ รักษาสมบัติเงินทองข้าวของสมบัติใดๆ ก็ตามไม่ได้รักษายากเหมือนรักษาใจ ใจนี้ตัวปลิ้นปล้อนหลอกลวง เพราะตัวกิเลสหลอกลวงมีอยู่กับใจ เพราะฉะนั้นจึงรักษายาก แม้แต่นักบวชปฏิบัติศาสนา ไปไม่รอดก็มีมากต่อมาก เพราะเหตุอำนาจของกิเลสนั้นแหละ มันฉุดมันลากไปจมไปในนรกจนได้ บวชแล้วสึก สึกแล้วบวช จนศีรษะเป็นหินลับมีดโกนก็มีมาก เพราะกิเลสมันลากไป พอลากมาได้ มาบวช ๒-๓ วัน ๒-๓ ปี แล้วกิเลสลากสึกไปอีก ไปเถลไถลทุกสิ่งทุกอย่าง ทำทุกแง่ทุกมุม แล้วก็มาบวชอีก นี้ทั้งบวชทั้งสึก ทั้งบวชทั้งสึก ศีรษะกลายเป็นหินลับมีดโกนไปก็มีมากต่อมากเพราะอะไร ก็เพราะเรื่องของกิเลสนั้นแหละมันรุนแรง มันฉุดมันลากไปจริงๆ นั้นแหละ เพราะฉะนั้นพวกนักบวชจึงจมกันๆ บวชแล้วรักษาศีลรักษาธรรมก็ไม่ได้เรื่องได้ราว ให้กิเลสฉุดลากไปถลุงหมด แน่ะ...นี่แหละอำนาจของกิเลสมันรุนแรง

คำว่ากิเลสๆ นี้ไม่มีใครรู้ มีเพียงพระพุทธเจ้าองค์เดียวเท่านั้น ในขั้นเริ่มแรก คำว่าธรรมก็ไม่มีใครรู้ ในโลกนี้อยู่ไปเหมือนสัตว์นั่นแหละ อยู่ไปกินไปวันหนึ่งๆ ไม่ทราบว่าดียังไง ชั่วยังไง บาปเป็นยังไง บุญเป็นยังไง กิเลสเป็นยังไง ธรรมเป็นยังไง ไม่รู้ พระพุทธเจ้าทรงค้นพบแล้วนำมาสั่งสอนสัตว์โลก ให้โลกทั้งหลายได้รู้เรื่องรู้ราว บาปบุญคุณโทษกิเลสกับธรรมต่างกันยังไงบ้าง แล้วพวกเราทั้งหลายจึงได้นำมาประพฤติปฏิบัติตัว นำธรรมทั้งหลายเข้ามากำจัดกิเลส นั่นคือตัวมารเข้ามาอยู่ในจิตใจของสัตว์โลกนั่นแหละ ธรรม คือตัวคุณ ตัวประโยชน์อันใหญ่หลวงอยู่ภายในจิตใจ ท่านให้เอาธรรมะนั่นแหละ ชำระซักฟอกสิ่งไม่ดีทั้งหลายในจิตใจของเราออกโดยลำดับลำดา ดังท่านผู้วิเศษวิโส อรหัตอรหันต์ก็ท่านชำระกิเลสภายในจิตใจท่านได้ กลายเป็นของสำคัญมาก ถ้าชำระไม่ได้ใจก็เป็นมารอันใหญ่โตทีเดียว สังหารเรา

นั่นแหละ ไม่มีใครมาสังหาร มีแต่ใจของเจ้าของ สังหารใจของเจ้าของเองให้ล่มจมฉิบหายไปมากต่อมาก นี่ก็เพราะความชั่วจึงมีอยู่ภายในใจ เราไม่รู้มันความชั่วอันนี้มันแฝงอยู่ในตัว มาแฝงเป็นของเราเสียหมด มาเป็นเรา เป็นของเรา เป็นเรา อะไรๆ เป็นของเราเสียหมด เราไม่อยากแตะต้องเรา ก็เท่ากับไม่แตะต้องกิเลส ตัวประเภทที่ร้ายแรง หรือร้ายกาจนั่นแหละ สุดท้ายก็จมไปกับมันมากต่อมาก

นี้ก็มีศาสนาเป็นเครื่องพร่ำสอนแล้ว เราก็ให้นำไปประพฤติปฏิบัติตัวให้ดี ตายแล้วต้องเกิดวันยังค่ำ ไม่มีจิตวิญญาณดวงใดอุตริสูญได้ ไม่มีไม่เกิด นอกจากจิตผู้บริสุทธิ์ท่านผุดออกไปด้วยความบริสุทธิ์เลย ไม่ใช่ไปสูญ นี่เรื่องจิตวิญญาณเป็นอย่างนี้แล้วการไปของจิตวิญญาณนี้ไปด้วยบาปด้วยบุญ คนมีบุญไปด้วยดี คนมีบาปไปกับชั่วไปด้วยความทุกข์ทรมาน ไปเกิดในภพใดชาติใด มีแต่ความทุกข์ ความทรมานเต็มตัวนั่นแหละ ไม่ว่าจะไปชาติใดภพใด ก็มีแต่ความทุกข์ความลำบาก คนมีคุณงามความดีไปที่ไหน ก็มีแต่ความสุข ความเจริญ ความสบาย แม้ยังไม่พ้นทุกข์ ก็มีความสุขความสบาย จึงขอให้พี่น้องทั้งปวงทั้งหลายสั่งสมคุณงามความดีไว้

ความอยากอย่าเชื่อมันเกินไป คนเราเชื่อความอยากนั่นแหละ มันพาให้ล่มจมฉิบหาย ตาก็อยากดู ก็ดูเพื่อความเสียหายนั่นแหละ เราไม่รู้ตัวว่าเป็นความเสียหายดูเข้าไปแล้วมีแต่สิ่งที่ทำให้ขาดทุนสูญดอก ฟังก็อยากฟังแต่สิ่งที่ขาดทุนทุกสิ่งอย่างมาสัมผัสสัมพันธ์กับ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ของเรามีแต่สิ่งที่จะทำให้เสียหายความอยากมันก็เป็นหัวหน้า ขึ้นไปให้อยากเห็น อยากดู อยากได้ยิน อยากได้ฟังอยากดื่ม อยากคิด อยากกระทำ อยากไป อยากมาเพื่อเสียหาย ไปก็ไปเพื่อเสียหายมาก็มาเพื่อเสียหาย มีแต่ความอยากดันไปข้างหน้า หรือหนุนไปข้างหน้า ฉุดลากไปข้างหน้าเรื่อยๆ เราก็ดำเนินเดินตามความอยากต้อยๆ แล้วก็มีแต่ความทุกข์ขนเข้ามาใส่ตัวของเรา

นี่แหละอำนาจของความอยาก อย่าเชื่อมันเกินไป ให้มีธรรมเป็นเครื่องยับยั้งบ้างมันอยากอะไรก็ให้พิจารณาเสียก่อนอยากสิ่งนั้น สิ่งนั้นเวลาทำลงไปแล้วเป็นคุณประโยชน์หรือเป็นโทษประการใดบ้าง ให้คิดก่อน เมื่อเห็นจะไม่ดีแล้ว ถึงอยากก็ไม่ทำ

อยากก็ไม่ดู อยากขนาดไหนก็ไม่ทำตามความอยาก ไม่ว่าอยากพบ อยากกิน อยากดู อยากอะไรก็ตาม ความอยากเหล่านี้มีกิเลสแทรกอยู่ทุกขณะๆ ผู้มีธรรมเท่านั้นจะรู้ได้ว่ามีกิเลสแทรก ถ้าไม่มีธรรมมีสติปัญญาภายในจิตใจแล้วยังไงมันก็ไม่รู้วันยังค่ำ ตายทิ้งเปล่าๆ อย่างเราเกิดมาจากไหนก็ไม่รู้ ตายแล้วไปไหนก็ไม่รู้ บางคนยังอุตริไปพูดว่าตายแล้วสูญ ก็ยังมีกันมากมายก่ายกอง ทั้งๆ ที่เจ้าของเคยเกิดแก่เจ็บตายมากี่กัปกี่กัลป์นับไม่ถ้วน ยังไปอุตริไปพูดว่าตายแล้วสูญก็ยังมี กิเลสมันหลอกคนหลอกไปอย่างนั้น หลอกไปหาสิ่งไม่มี กิเลสจึงเรียกว่าเป็นของปลอม

พวกเราทั้งหลายพากันได้ตั้งอกตั้งใจประพฤติปฏิบัติดี ประพฤติปฏิบัติตัวเอง สวรรค์มีไว้สำหรับคนดี นรกมีไว้สำหรับคนชั่วสัตว์ผู้ชั่ว อันนี้มีมาดั้งเดิม สวรรค์ก็ดี นรกก็ดี นิพพานก็ดี มีอยู่ดั้งเดิม ไม่มีใครลบให้สูญไปได้ ถ้าสิ่งเหล่านี้ลบสูญได้แล้ว นรกพระพุทธเจ้าจะลบออกหมด ให้สัตว์ทั้งหลายทำตามสะดวกสบายตายแล้วไม่ต้องไปตกนรก แต่นี่นรกมีอยู่ดั้งเดิมตั้งแต่พระพุทธเจ้ายังไม่อุบัติโน่น คือตั้งแต่พระพุทธเจ้ายังไม่เกิด นรกก็มีอยู่แล้ว สวรรค์ก็มีอยู่แล้ว นิพพานก็มีอยู่แล้ว ถ้าเป็นของลบได้พระพุทธเจ้าจะลบของไม่ดีออกหมด จะให้เหลือแต่ของดีไว้ให้สัตว์ทั้งหลายได้ชม แต่นี้มันเป็นไปไม่ได้ จึงต้องสั่งสอนให้สัตว์ทั้งหลายละเว้นในสิ่งไม่ดีทั้งหลายและให้ทำความดีเพื่อไปสู่ความดี คติที่สมหวังให้พวกเราทั้งหลายตั้งหน้าตั้งตาปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า จึงไม่ได้เสียชาติที่เกิดมาเป็นมนุษย์

นี่เทศน์ไปเทศน์มา ก็เหนื่อยแล้วนะ เป็นอย่างนั้นแหละทุกวันนี้ ไม่ค่อยได้เรื่องได้ราวอะไร หลงหน้าหลงหลังด้วย นี่จำเป็นก็มาเทศน์ให้พี่น้องทั้งหลายฟัง วันนี้ไม่ได้เทศน์อะไรมากนะให้พากันจำเอา เทศน์ย่อๆ เพียงเท่านี้เห็นจะพอสมควรแก่สภาพของขันธ์ของธาตุ ที่มีมาแสดงให้ท่านทั้งหลายฟัง ขอความสวัสดีจงมีแก่พี่น้องทั้งหลายโดยทั่วกันเทอญ

(อาภา สังขนุกิจ - ถอดเทป)

หลวงปู่มักจะใช้เวลาในยามว่าง เพื่อการบันทึกธรรมะต่างๆ และตำรายาบางชนิด ตามแต่จะนึกได้ในขณะนั้น โดยสาระธรรมเหล่านั้นมักพบได้ตามแผ่นกระดาษต่างๆ หรือแม้แต่เศษกระดาษที่ผ่านการใช้แล้วก็ตาม

สิ่งเหล่านี้ล้วนถือได้ว่าเป็นมรดกทางธรรมอันทรงคุณค่า และมีความสำคัญอย่างมาก และจะเป็นการสมควรอย่างยิ่งต่อการน้อมนำมาศึกษาเพื่อพิจารณาให้เข้าถึงความจริง สมดังที่หลวงปู่ได้ฝากไว้ให้

ธรรมลิขิต

พระครูศาสนูปกรณ์ (พระกมโล หลวงปู่บุญจันทร์)

อนุโมทนากถา

โรงธรรม วัดสันติกาวาส จังหวัดอุดร อำเภอหนองหาร

ตำบลไชยวาน ซึ่งเรากำลังทำการฉลองอยู่ขณะนี้

หมู่ญาติ. ปลูกและ

ได้เป็นผลสำเร็จมา แต่เจตนาอันงามของชาวเราทุกคนผู้ได้มีส่วน

ออกทุนและแรงสร้างขึ้น จึงนับได้ว่าเราชาวตำบลไชยวาน

ทรัพย์

ทุกคน เป็นผู้ให้กำเนิดแก่โรงธรรมหลังนี้ และชื่อว่าเป็น

ศาลา

อนุสาวรีย์แห่งทุนทรัพย์ และแรงงานของชาวเราทุกคน

คงเป็นผลงามปรากฏแก่ตาโลกตลอดกาลนาน ลูกหลานเหลน

ผู้เกิดมาในภายหลัง ก็จะได้เห็นได้รู้ซึ่งแบบอย่าง อันบรรพ

บุรุษของตนได้ทำไว้ แล้วและอนุวัตรตาม ชื่อเสียง

เรียงนามของชาวเรา ก็จักยังปรากฏอยู่ตราบกระทั่งศาลา

โรงธรรมหลังนี้ จะพังทะลายพินาศไป ชาวเราก็จักได้

ชื่อว่าเป็นผู้มีอายุยืนยาวนาน เพราะถาวรสถานที่เราสร้าง

ยังปรากฏอยู่ ให้โลกรู้จักเราผู้สร้าง ชีวิตของเราก็ชื่อว่า

ไม่เปล่าจากประโยชน์ทั้ง ๒ ส่วน ควรที่ชาวเราจักระลึก

ถึงแล้ว ทำใจให้เกิดปีติ ปราโมทย์ยิ่งๆ ขึ้น ในโอกาสที่

ชาวเราทำการ ปลูก และฉลองนี้ มีประสงค์อยากจะเพิ่มพูน

ประโยชน์ แก่สาธุชนให้ภิญโญยิ่ง จึงสมควรแล้วที่พวก

และจะปลุกเสกตนให้เป็นผู้ยิ่งในการนับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งไม่เป็นของ

ปลอม อย่าทำตนและประพฤติให้เป็นคนปลอมโลกและในศาสนาก็

พอ ดังนี้

ความเพียร

การประกอบความพากความเพียรของเรา เปรียบอุปมาเหมือน
กับเราเดินทาง ถ้าเราเดินไม่หยุดไม่หย่อน ก็สามารถบรรลุถึงเป้าหมาย
ของตนได้ ฉันใดก็ดี การประกอบความเพียร ก็เหมือนกันฉันนั้น ถ้า
เราเดินไปไม่ถึงจุดหมาย ก็จะไม่สำเร็จดังใจหมาย ของความประสงค์
ของตนได้ แทนที่เราจะได้อยู่แล้ว ก็เลยไม่สำเร็จดังใจหมายเอา
ไว้ ก็เพราะเราเดินไปไม่ตลอด ก็เพราะเราท้อถอย ด้วยความเกียจ
คร้าน นี้แหละเป็นตัวอุปสัค กลั้นกางไม่ให้บรรลุล่วงไปได้ เพราะ
อุปสัคเครื่องขัดข้อง ทางมรรคผลของเรา ถ้าเราไม่ฝ่าฟันอุปสัค
สิ่งที่มันมาขัดขวางอยู่นี้ ให้มันกระเด็นออกจากใจของเราแล้ว มัน
จะเอาชนะเราตลอดไป เพราะฉะนั้นจึงเอาความเพียรของเราแผดเผา
ให้มันอยู่ใต้อำนาจความเพียรของเรา เป็นเครื่องมือประหัตประหาร
ให้มันพังทลายลง เราไม่ตาย มันก็ต้องตาย เอาถึงขนาดนี้ จึงจะชนะ
มันได้ เพราะกิเลสตัวดี มันครอบครองมานานแล้ว มันสร้างอุโมง
มาหลายกัปหลายกัลป์แล้ว จะเอาให้มันพังลงได้ง่าย ๆ ไม่ได้
เพราะฉะนั้นจึงอาศัยขันติ ความอดทน วิริยะความเพียรเป็นรากฐานมั่น
คงต่อสู้ อย่างเอาเป็นเอาตายกัน จึงจะเอาชนะกิเลสได้

ธุดงค์

การออกธุดงค์ เป็นกิจที่ควรทำได้ทั่วไปทุกคน มิใช่ว่าจะได้แต่เฉพาะพระภิกษุสามเณรเท่านั้น เช่นตัวอย่าง ๑ เอกาสนิกังคธุดงค์เป็นต้น คือถือฉันหนเดียวเป็นวัตรเป็นต้น ฆราวาสก็ทำได้ทั้งนั้น ๒ เนสัชชิกังคธุดงค์ คือถือไม่นอน ในระยะวันหนึ่งคืนหนึ่งเป็นต้น ๓ โสสานิกังคธุดงค์ คืออยู่ป่าช้าเป็นวัตร ๔ รุกขมูลิกังคธุดงค์ คืออยู่ร่มไม้เป็นวัตรเป็นต้น สำหรับฆราวาสพอที่จะทำได้ทั้งนั้น หรือมีความสามารถที่จะทำให้ยิ่งกว่านี้ก็ยิ่งเป็นมงคลอันประเสริฐ และไม่เป็นการเหนื่อยเปล่า และไม่เป็นการสิ้นเปลืองในการใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น และทั้งเป็นการประหยัดอีกด้วย และทั้งเป็นการเชิดชูพระพุทธศาสนา ให้วัฒนาการไปในตัวอีกด้วย ธุดงควัตร ซึ่งท่านผู้นั้นกล่าวว่า เป็นกิจกรรมเฉพาะพระภิกษุสามเณรนั้น เป็นความเข้าใจผิดของผู้นั้นต่างหาก โดยไม่เข้าใจในเรื่องของธุดงค์ แต่ก็จริงอยู่ที่ว่าเป็นมงคลอันสูงยิ่งนั้น แต่เมื่อฆราวาสนำไปปฏิบัตินั้นก็เพื่อหวังความต้องการ อยากจะให้เข้าถึงมงคลอันสูงยิ่งนั้นเอง, เมื่อฆราวาส นำไปปฏิบัติจะทำให้เกิดความวิบัติได้อย่างไร และคำที่ว่าเป็นอัปมงคลต่อชีวิต และครอบครัวนั้น คงเป็นความเห็นผิดที่ไม่ถูกต้อง สำหรับผู้ปฏิบัติดี ตามธุดงควัตรซึ่งเป็นคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว มีแต่เป็นมงคลแก่ชีวิต และครอบครัวทั้งนั้น เรื่องโลกธรรม คือนินทาสรรเสริญสุขทุกข์เหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เป็นอุปสรรคเครื่องขัดขวาง ต่อทางมรรคผลนิพพานทั้งสิ้น เรายังจะไปหวั่นไหวต่อโลกธรรมอยู่หรือ ถ้าเรายังหวั่นไหวต่ออารมณ์เหล่านี้อยู่ เราก็จะปฏิบัติตามนี้ไม่ได้แล้ว เราพึงทำความเข้าใจอย่างนี้ว่า ในเวลานี้ เราปฏิบัติดี หรือปฏิบัติชั่ว ถ้าเรารู้ว่าเราปฏิบัติดีอยู่แล้ว เราจะไปหวั่นไหวทำไม เพราะเราปฏิบัติถูกต้อง ตามคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่แล้ว ของจริงปฏิบัติไปเถิดจะเกิดประโยชน์แก่ตนไม่ใช่น้อย

มิจฉาทิฏฐิ

โลกแข่งขัน โลกแย่งชิงกัน
ต่างคน ต่างเห็น ต่างคนต่างรู้ ต่างคนต่างใช้สิทธิ
ต่างคนต่างใช้อำนาจ ต่างคนต่างใช้ความคิด
ต่างคน ต่างใช้ความเห็น ของใคร ของมัน ใคร
ก็ว่าเห็นของตนดี ต่างคนจึงแย่งกันและกัน
ไม่ลงรอยกัน ผลสุดท้ายก็เกิดกิเลส ต่อสู้กัน
จนเกิดขบวน ฆ่าฟันฟันแทงกันตาย ละเหตุละ
นองเลือดอาบแผ่นดิน ซับถมแผ่นๆ ดินเลย
กลายเป็นยุคผีใหญ่ ผีกินมนุษย์หมดทั้งโลก
อันนี้เป็นเพราะความเห็นผิด ของมนุษย์เรานั้น
เอง จึงเป็นเหตุให้เดือดร้อนไม่ตกยอมหย้า
ถ้ากลับความคิด ความเห็นให้ถูกต้องตามศีล
ไม่ ตามธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็
จะเดือดร้อนไป จนไม่มีวันจะจบจะสิ้นได้
เพราะกิเลสกับกิเลสไม่ลงกัน ต่อเมื่อใด มนุษย์
เรากลับมา ทำความเห็นให้ถูกต้องตามธรรมคำสั่ง
สอนของพระพุทธเจ้าแล้ว จึงจะมีความสุข ความ
เจริญ ของมนุษย์โลกนี้ คือให้อยู่ในกัลยา
ณมิตร กัลยาณธรรมนั้น คือศีลสมาธิ และ
ปัญญา จึงจะพาให้พ้นทุกข์ สุขนิรันดร์

ฆราวาสธรรม

ธรรมเป็นเหตุให้สมหมาย ๔ อย่าง.

๑. สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา.

๒. สีลสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล.

๓. จาคสัมปทา ถึงพร้อมด้วยบริจาคทาน

๔. ปัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา ฯ

ตระกูลอันมั่งคั่งจะตั้งอยู่นานไม่ได้ เพราะสถาน ๔

๑. ไม่แสวงหาพัสดุที่หายแล้ว.

๒. ไม่บูรณะพัสดุคร่ำคร่า.

๓. ไม่รู้จักประมาณในการบริโภคสมบัติ

๔. ตั้งสตรีหรือบุรุษทุศีลให้เป็นแม่เรือนหรือพ่อเรือน

ผู้หวังจะดำรงตระกูลควรเว้นสถาน ๔ ประการนี้เสีย

ธรรมของฆราวาส ๔

๑. สัจจะ สัตย์แก่กัน.

๒. ทมะ รู้จักข่มจิตของตน.

๓. ขันติ อดทน.

๔. จาคะ สละให้ปันสิ่งของๆ ตนแก่คนที่ควรให้ปัน ฯ

พุทธมนต์

พึงพากันยินดีเรียนเอาวิชาคือพุทธมนต์ไว้สำหรับป้องกันตน พุทธมนต์นั้นมี ๒ ประการ ซึ่งรู้คุณวิเศษและลักษณะอาการของพุทธมนต์นั้นมีดังนี้ก่อน คือการศึกษาเล่าเรียนถ้อยบทบาลีมาจากอรรถบาลี ซึ่งมีในพระคัมภีร์ทั้งหลาย เรียกว่าพระปริยัติธรรม วิชานั้นนี้เป็นวิชาชั้นต้น มนต์นี้เรียนแล้วไม่สาธยายเสกเป่า คือไม่ปฏิบัติตามความรู้ความเข้าใจนั้น พวกไพรีทั้งสี่ย่อมยิ้มกริ่ม มนต์นั้นย่อมไม่สำเร็จประโยชน์อันยิ่งใหญ่ให้แก่ตน ตรงกันข้าม ถ้าปฏิบัติเขาก็ย่อมเกรงขาม มนต์นี้ท่านจึงแสดงมนต์ประเภทนี้ไว้ว่ามีทั้งคุณและโทษดังนี้ คือ อลคัททูปมปริยัติ พระปริยัติเปรียบด้วยอสรพิษ คือผู้ศึกษาเล่าเรียนทรงจำไว้ไม่ดี ไม่ตรึกตรองให้ถ่องแท้ จะเข้าใจผิด ๆ ถูก ๆ แล้วก็ไม่ได้ย่อมให้โทษแก่ผู้นั้น นิสสรณัตถปริยัติ พระปริยัติที่บุคคลท่องบ่นจดจำเล่าเรียนทรงไว้เข้าใจแจ่มแจ้งแล้ว โดยมีความประสงค์จะทำตนให้พ้นจากโอฆะโดยการเรียนนั้น ภัณฑาคาริกปริยัติ ได้แก่การเล่าเรียนของพระอริยเจ้าผู้ท่านสิ้นกิเลสแล้วดังนี้ เป็นพุทธมนต์ที่หนึ่ง

พุทธมนต์ที่สองนั้น ได้แก่สมถวิปัสสนากรรมฐาน อธิบายว่า ผู้ซึ่งได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมอย่างนั้นมาแล้วก็ดี หรือเรียนแต่น้อย ๆ เฉพาะอุบายของกรรมฐานนั้นก็ดี แล้วตั้งหน้าเจริญพระกรรมฐานนั้นเรื่อยไป วิชาประเภทหลังนี้ภัยโจรทั้งสี่มีความกลัวมาก

พุทธมนต์ทั้ง ๒ ประเภทนี้ เป็นวิชาป้องกันตัว ในเมื่อเข้าสู่ยุทธไพรี ๔ ฉะนั้น สาธุชนทั้งหลายไม่ควรประมาท ควรพากันเรียนไว้ให้ชำช่องว่องชาญ จะพาข้ามท่าไปได้ก็เพราะวิชานี้

ต่อไปนี้จะแสดงวิชาประเภทที่ ๒ ซึ่งเรียกว่าสมถวิปัสสนานั้นต่อไป วิชาประเภทนี้เป็นวิชาที่เรียนแล้วลงมือกระทำกันจริง ๆ เหตุการเรียนมากและน้อยไม่สู้จะสำคัญนัก ส่วนสำคัญอยู่ที่กำลัง ๕ ประการ คือ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เท่านั้น มีกำลังทั้ง ๕ นี้เป็นกลยุทธพร้อมแล้ว แม้จะเรียนมูลกรรมฐานเพียงเล็กว่า ความตายของเราเที่ยง เท่านี้ก็สามารถจะต่อสู้ชิงชัยได้ สมกับพระสูตรท่านแสดงไว้ว่า ปุถุชนผู้เรียนมากและเรียนน้อย เมื่อปฏิบัติแล้วย่อมเข้าใจถึงธรรมได้เหมือนกัน ดังนี้ อธิบายว่า ธรรมทั้งหลาย ย่อมเกิดที่ใจ มิได้มีในที่อื่น พระปริยัติธรรมทั้งหลายถึงจะมากมายเพียงเท่าไร ก็มีปัญญาตามลักษณะอาการของใจ หยาบก็มีปัญญาได้น้อย ผู้ละเอียดก็มีปัญญาได้มาก เหตุนั้น ท่านจึงแสดงวิมุตติของพระขีณาสพไว้ถึง ๔ ชั้น คือ พระสุกขวิปัสสโก ๑ พระเตวิชโช ๑ พระฉฬภิญโญ ๑ พระจตุปฏิสัมภิทัปปัตโต ๑ ดังนี้ พวกท่านทั้งหลายย่อมเข้าถึงวิมุตติหลุดพ้นกิเลส เข้าถึงซึ่งพระนิพพาน

บุรุษชาติที่เป็นแก่นสารจากใจของตนเองทั้งนั้น พระอรหันต์ทั้งหลายเหล่านั้น มิได้
ถือเอาเป็นปฏิปักษ์ข้าศึกแก่กันและกันเลย ไม่เหมือนปุถุชนพวกเขาทั้งหลาย ผู้ถือ
มติคำชี้ทางที่ตนเข้าใจว่าของตนถูก ผลที่สุดจากมติเหล่านั้นเกิด
ทะเลาะกันต่อยกันขึ้น เพราะข้างหนึ่งเดียวเป็นเหตุ

พระโลกนาถพระองค์ได้ทรงแสดงธรรม เรื่องตัดสินพระธรรมวินัยในพระศาสนา
นี้ไว้แล้วถึง ๘ ประการว่าธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อราคะ ธรรมเหล่านั้นมิใช่ธรรม
มิใช่วินัยของพระองค์ ดังนี้เป็นต้น เมื่อพระธรรมยังไม่มีใครบัญญัติ พระสัพพัญ
ญูผู้วิเศษศาสดา ปฏิบัติถูกต้องแล้ว รู้แจ้งด้วยพระองค์เองแล้ว บัญญัติธรรมเหล่านั้น
สั่งสอนพระสาวกทั้งหลาย เมื่อพระสาวกองค์ใดปฏิบัติถูกต้องเข้า ธรรมเหล่านั้นย่อมมา
ปรากฏชัดในใจของท่าน ความรู้ความฉลาด ความหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเกิด
มีขึ้นเฉพาะในใจของท่าน ด้วยการใช้อุบายของท่านพระองค์ ความหลุดพ้นเพราะเห็น
สัจธรรมตามความเป็นจริง จึงหลุดถึงกิเลสทั้งหลาย มีขันธ์ไม่ใช่ เป็นต้น
ไม่ต้องเชื่อคนอื่นอีกแล้ว หนทางที่ยังไม่ถึงวิมุตติจะบัญญัติธรรมได้ ๆ ก็ยังเป็นสมมติ
อยู่นั่นเอง ตกลงว่า สมมติกับสมมติเรื่อยไป ส่วนท่านที่ถึงวิมุตติแล้ว แม้จะบัญ
ญัติธรรมเหล่าใด ๆ บัญญัตินั้นก็ถูกต้องตามบัญญัติจริง ๆ เพราะความในใจของท่าน
ยังเป็นวิมุตติอยู่ตามเดิม

สมถวิปัสสนานี้ เป็นวิธีทางตรง ที่จะให้ถึงซึ่งวิมุตติ แล้วเกิดปฏิเวธ
บัญญัติ สภาวะสิ่งนั้น ๆ ให้เป็นไปตามความจริงถูกต้องได้ สมถเป็น
ปฏิปักษ์แก่กามภพ ตัดหนทางอันคดเคี้ยวให้ตรง ด้วยองค์ฌานและ
สมาธินั้น ๆ วิปัสสนาปัญญา รอบรู้เห็นอยู่เฉพาะสิ่งของจริงทั้งหลาย
เป็นต้นว่า เห็นทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เป็นจริงอยู่อย่างนั้นไม่แปรผัน
ยักย้ายเป็นอื่นไปเลย จิตวางเฉย รู้เท่าต่อสิ่งเหล่านั้นแล้ว ไม่ถือมั่นด้วย
อัตตานุทิฏฐิ ตัดกระแสของภพทั้งสามให้ขาดไปด้วยวิปัสสนาอยู่
ทีเดียว อุบายของสมถนี้ท่านแสดงไว้มีมากมายหลายอย่าง จะต่างกัน
ก็แต่อุบายเบื้องต้นเท่านั้น เมื่อเข้าถึงองค์ของสมถะแล้วก็อันเดียวกัน
คือ เอกัคคตารมณ์ ฉะนั้นในคัมภีร์ พระวิสุทธิมรรค พระพุทธโฆษาจารย์เจ้า
ท่านจึงแสดงสมถะ ฌาน สมาธิ เป็นอันเดียวกัน เพราะธรรมทั้งสามนี้ มีพระ
กรรมฐาน ๔๐ เป็นอารมณ์เหมือนกันทั้งนั้น ต่างแต่ผลดีกัน เป็นเหตุเป็นผล
แห่งกันและกันเท่านั้น (ดังจักอธิบายต่อไปข้างหน้าเรื่องรูปฌาน ๔ และสมาธิ

ขันธ์ ๕ เป็นภาระหนัก

ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา   ขันธ์ ๕ เป็นภาระจริง ๆ
ภารหาโร จ ปุคฺคโล   แต่บุคคลก็ยังยึดถือภาระไว้
ภาราทานํ ทุกฺขํ โลเก   การเข้าไปยึดถือภาระไว้เป็นทุกข์ในโลก
ภารนิกฺเขปนํ สุขํ   การปล่อยวางภาระเสียเป็นความสุข
นิกฺขิปิตฺวา ครุํ ภารํ   บุคคลปล่อยวางภาระเสียได้แล้ว
อญฺญํ ภารํ อนาทิย   ไม่เข้าไปยึดเอาสิ่งอื่นเป็นภาระอีก
สมูลํ ตณฺหํ อพฺพุยฺห   เป็นผู้ถอนตัณหา กับทั้งมูลรากได้แล้ว
นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโต   เป็นผู้หมดความอยาก แล้วปรินิพพานดังนี้

ในพระบาลีนี้ แสดงให้เห็นชัดอยู่แล้วว่า ขันธ์ ๕ เป็นตัวทุกข์อยู่แล้ว โดยธรรมชาติ เมื่อผู้ใดเข้าใจผิดคิดว่าเป็นความสุขแล้วหลงเข้าไปยึดไว้ ผู้นั้นจะได้รับความทุกข์เดือดร้อนอย่างยิ่ง เปรียบเหมือนผู้เห็นเปลวร้อนของก้อนเหล็กแดงว่าเป็นของสวยงาม หลงชอบใจเข้าไปกอดเอาไว้ด้วยความรัก ความร้อนของก้อนเหล็กแดงนั้นจะมิได้ผ่อนความร้อน แล้วยอมรับด้วยความปรานีเลย ความร้อนของมันมีอยู่อย่างไร มันก็แผดเผาเอาผู้ที่เข้าไปให้ไหม้เป็นเถ้าถ่านตามเคย ฉะนั้น สมกับพระพุทธพจน์ที่ว่า สงฺขารา ปรมา ทุกฺขา สังขารทั้งหลายเป็นทุกข์อย่างยิ่ง.

หากจะมีคำถามว่าเป็นทุกข์เพราะอะไร ก็ต้องตอบว่าเป็นทุกข์เพราะความหิว เพราะไม่รู้จักพอ ความหิวความไม่รู้จักพอ ไม่ว่าจะเป็นส่วนร่างกายหรือจิตใจ เป็นทุกข์ทั้งนั้น เมื่อความอิ่มพอของจิตใจเกิดขึ้นมาแล้ว ความสงบสุขของใจก็จะเกิดขึ้นมาทันที แล้วจะมองเห็นความเกิดดับของขันธ์ตามความเป็นจริง.

อุปมาขันธ์ ๕

ดังท่านอุปมาไว้ว่า รูปขันธ์ เปรียบเหมือนฟองน้ำอันเกิดจากคลื่นหรือระลอกเป็นฟองขึ้นมาชั่วครู่หนึ่งประเดี๋ยว แล้วก็แตกดับไปเป็นน้ำตามเดิม รูปกายนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน แปรสภาพเป็นรูปมนุษย์ชายหรือหญิง หรือเป็นสัตว์ต่าง ๆ ก็มาจาก ธาตุ ๔ อยู่ได้ชั่วขณะหนึ่ง ซึ่งเราเห็นได้ว่านาน แต่สัตว์บางจำพวกที่มีอายุนานกว่า เขาจะเห็นว่าชั่วครู่เดียว แล้วก็แตกดับสลายตัวไปเป็นธาตุ ๔ ตามเดิม

กายคตาภาวนา

กายคตา พิจารณาให้เห็นเป็นอริยสัจ คือให้เห็นทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค คนเราในโลกนี้ทั้งหมดซึ่งมองเห็นกันอยู่เดี๋ยวนี้ก็คือคนตายนั่นเองจะมีใครเหลืออยู่ในโลกนี้ได้เว้นไว้แต่ตายก่อนตายหลังเท่านั้น ถึงแม้ตัวของเราซึ่งมีชีวิตเป็นอยู่ได้เพราะอาหารในเดี๋ยวนี้ก็ดี ได้ชื่อว่า กินเพื่ออยู่ อยู่เพื่อตาย คนและสัตว์ทั้งหลาย ในโลกนี้ย่อมเหมือนกันทั้งหมด จะมีชื่อเสียงและยศศักดิ์ มั่งมีและทุกข์จน ชาติชั้นวรรณะ โดยสมมติและนิยมว่า สมณชีพราหมณ์นักพรต ผู้วิเศษมีฤทธิ์เดชตบะธรรมทั้งหลายสักเท่าใดก็ดี ก็หนีจากอาการทั้ง ๒ นี้ไม่ได้ทั้งนั้น ความเกิดและความตายทั้ง ๒ นี้ ย่อมเป็นเครื่องหมายคือแสดงว่าโลกมี ดังนี้

ความตาย ย่อมมีประจำอยู่ในกายของเรานี้ทุกลมหายใจเข้าออก ตายมาทุกขณะ ทุกวันตายไปโดยลำดับ คือสิ้นลมหายใจแล้วย่อมทอดทิ้งกายนี้ให้นอนอยู่เหนือแผ่นปฐพี ทอดทิ้งไว้เหมือนท่อนไม้และท่อนฟืน ฉะนั้น สิ่งของทั้งหลายที่เราสำคัญมั่นหมายว่าเป็นของ ๆ เรา ความจริงเปล่าทั้งนั้น ดูแต่กายนี้เมื่อวิญญาณไม่ปรากฏแล้ว ก็ต้องทอดทิ้งไว้บนแผ่นดินแล้วหนีไปแต่ตนคนเดียว ผู้มายึดมั่นสำคัญกายนี้ อันเป็นของไม่มีสาระว่าเป็นของมีสาระ ย่อมไม่ถึงธรรมที่เป็นสาระ มีแต่ความดำริผิดเป็นที่ไป ฉะนั้น พึงพิจารณากายนี้ให้เป็นของตาย สลายตามเป็นจริง ซึ่งเป็นคู่กันกับความเกิดแล้วจะได้ละเลิกถือของไม่มีสาระว่าเป็นของมีสาระเสียได้

กายคตา พิจารณาให้เห็นเป็นอริยสัจ คือให้เห็นทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค พิจารณาเอาแต่เฉพาะกายอย่างเดียวให้เห็นเป็นอริยสัจดังนี้ คือ พิจารณาให้เห็นเป็นทุกข์นั้น ให้พิจารณาดังอธิบายมาแล้วข้างต้น พิจารณาเป็นสมุทัยนั้น คือ กายนี้มีอวัยวะมีประสาทรับสิ่งอารมณ์ ซึ่งเกิดจากทวารนั้น ๆ มีจักษุทวารเป็นต้น เข้าไปหาจิต ซึ่งเป็นเหตุจะให้เกิดรับความสุข ทุกข์ โสมนัส โทมนัส เป็นอาทิ จึงเรียกว่ากายเป็นสมุทัย เมื่อประสาทนั้น ๆ กระจ่างหรือตาย [illegible] อายตนะทั้งหลายมีจักษุประสาทเป็นต้น ย่อมไม่ทำหน้าที่ของตนเรียกว่า มรรค คือ เป็นเหตุจะให้เกิดความรู้สึกในอารมณ์นั้น ๆ เมื่อประสาทเหล่านั้นไม่ทำหน้าที่แล้ว เวทนาทั้งหลายมีจักษุเวทนาเป็นต้น ย่อมไม่มี ดังนี้เรียกว่า นิโรธ อริยสัจจะครบพร้อมทั้งสี่ ย่อมมีทั้งรูปทั้งนาม จริงอยู่ที่ว่ามานี้เป็นอริยสัจของผู้อยู่ในภูมิจิตอย่างเดียว และประสงค์จะอธิบายให้ทราบว่า กายอย่างเดียวเป็นอริยสัจครบทั้งสี่ จึงได้อธิบายดังนี้ ส่วนอริยสัจในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร มีพร้อมทั้งรูปและนามอยู่แล้ว เป็นอริยสัจของพระองค์ที่ทรงตรัสรู้ชอบเอง ด้วยพระองค์เองแล้ว อันนั้นไม่มีปัญหา แต่ในที่นี้จะนำเอามาแสดงไว้พอให้เป็นสังเขป เพื่อผู้สนใจทั้งหลายจะได้นำเอามาเทียบเคียงกันกับอริยสัจที่อธิบายข้างต้น

๒

อริยสัจจะที่แสดงมานี้ย่อมทำกิจในขณะเดียวกัน อธิบายว่า คำว่าทุกข์เป็นของควรกำหนด เมื่อกำหนดทุกข์อยู่นั้น ถ้าหากว่ามันเข้าถึงอริยสัจจะจริง ๆ แล้วย่อมเข้าไปเห็นอาการของสมุทัย คือผู้ไปยึดถือทุกข์ อาการเห็นชัดอย่างนี้จัดเป็นปัญญาสัมมาทิฏฐิ การเข้าไปเห็นทุกข์กับผู้ไปยึดถือทุกข์เป็นคนละคนไม่ว่า ทุกข์มิใช่ผู้ยึดถือ ผู้ยึดถือมิใช่ทุกข์แล้ว ทุกข์ย่อมดับไป จักได้ชื่อว่านิโรธ เรียกว่าทำกิจในขณะเดียวกันดังนี้ อริยสัจ ตอนนี้เป็นอริยสัจของผู้มีสมาธิและปัญญาพร้อมกันบริบูรณ์ ได้ชื่อว่าเป็นอริยสัจในองค์มรรคแท้

กายคตา พิจารณาให้เห็นเป็นสติปัฏฐาน คือสติเข้าไปตั้งไว้เฉพาะในกาย แล้วพิจารณากายนี้ให้เห็นเป็นธาตุ ๔ หรือเป็นอสุภ เป็นต้น ดังอธิบายมาแล้ว ในข้อต้นนั้น จนจิตเห็นชัดเชื่อแน่วแน่ว่าต้องเป็นอย่างนั้นจริง ๆ จึงถอนเสียได้ซึ่งอัตตานุทิฏฐิเห็นว่าเป็นตน เป็นตัว เป็นเรา เป็นเขา กายนี้เป็นสักแต่ว่าธาตุ ๔ เป็นต้นเท่านั้น แล้วพิจารณาธาตุ ๔ เป็นต้นนั้นให้ละเอียดลงไปอีกว่า ถ้าหากเราไม่สมมติว่าธาตุ ๔ เป็นต้นแล้ว ของเหล่านั้นก็ไม่มีชื่อ เป็นแต่สักว่าสิ่งหนึ่งเท่านั้น ซึ่งปรากฏอยู่ที่เฉพาะทวารทั้งหลาย มีจักษุทวารเป็นต้น มิใช่ตัวตนเราเขา

ส่วนสติปัฏฐานอื่นนอกจากนี้ คือเวทนา จิต ธรรม ก็ให้พิจารณาโดยนัยอันเดียวกันนั้น พิจารณาอย่างนี้เรียกว่าพิจารณาให้เป็นสติปัฏฐาน

ส่วนโพธิปักขิยธรรมทั้งหลายอื่นนอกจากนี้ มีสัมมัปปธานเป็นต้น พิจารณากายนี้ให้เป็นไปในธรรมนั้น ๆ ได้ทั้งนั้น การพิจารณากายนี้มีหลักกว้างขวางวิจิตรพิสดารมาก เหลือที่จะนำมาแสดงให้สิ้นสุดลงได้ ฉะนั้น กายนี้จะเรียกว่า มหาฐานเป็นที่ตั้งที่ชุมนุมของธรรมทั้งหลาย ทั้งที่เป็นฝ่ายดีและฝ่ายชั่วก็ได้ ผู้มาพิจารณากายนี้โดยนัยแสดงมาแล้วนั้นเป็นต้น เรียกว่าพิจารณาธรรม ผู้มารู้มาเห็นเช่นนี้เรียกว่าเห็นธรรม อย่าพึงสงสัยและเข้าใจว่าธรรมมีในที่อื่น ถ้าธรรมมีในที่อื่นนอกจากกายกับใจนี้แล้ว ธรรมอันนั้นก็มิใช่ธรรมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์วิมุตติหลุดพ้นได้ อย่าพึงสงสัยในความรู้ความเห็นและการปฏิบัติของตนว่าไม่ใช่ ทางที่ได้ฟังอุบายและความรู้ความเห็นของคนโน้นเขาว่าอย่างโน้น คนนี้เขาว่าอย่างนี้ แล้วให้นึกชอบใจอุบายของเขาเลย สงสัยในอุบายของตนเกรงว่าจะไม่ถูก แล้วทำกำลัง ๕ มีศรัทธาเป็นต้นให้เสื่อมไป ผู้มาเจริญกายคตานี้ย่อมมีอุบายแปลก ๆ ต่างกัน หลายอย่างหลายประเภท แล้วแต่นิสัยวาสนาของตนจะบันดาล จะให้เหมือนกันทั้งหมดย่อมไม่ได้ ฉะนั้นจึงไม่ควรที่จะสงสัยอุบายนั้น ๆ ผลของการปฏิบัติแล้วแต่วาสนาใคร ๆ แต่งเอาไม่ได้ทั้งนั้น เราจะแต่งเอาได้ก็แต่ปฏิปทา วาสนาและผลนั้นย่อมบันดาลให้เอง

เมื่อเข้าใจดังนี้แล้ว จึงเจริญให้มากกระทำให้ยิ่ง ก็จะได้รับความรู้ความเห็นอันจริง อุปมาเหมือนต้นไม้ เมื่อบำรุงรดรากลำต้น ก็ย่อมเจริญดีอยู่แล้ว เราไม่ต้องสงสัย คงจะได้รับผลอันเป็นที่พึงพอใจไม่ต้องหวังข้างหน้า การพิจารณากายคตาสติการพิจารณาให้เห็นธาตุ ๔ เป็นต้น ให้เป็นสติปัฏฐาน เป็นปริโยสานโดยนัยดังแสดงมาแล้วนี้ จะเอาเป็นอารมณ์ของฌานก็ได้ เอาเป็นอารมณ์ของสมาธิก็ได้ คำว่าสมถะหมายเอาการกระทำใจให้สงบจากความวุ่นวายภายนอก มีการส่งใจไปตามอายตนะทั้งหลาย มีตาเป็นต้น แล้วใจนั้นสงบอยู่ในอารมณ์อันเดียวเรียกว่าสมถะ สมาธิก็นับเข้าในสมถะนี้ด้วย แต่มีลักษณะอาการผิดเพี้ยนต่างกันอยู่บ้าง ดังจะอธิบายต่อไปนี้

สุทฺธิ อสุทฺธิ ปจฺจตฺตํ นาญฺโญ อญฺญํ วิโสธเย

ความบริสุทธิ์ ไม่บริสุทธิ์ เฉพาะตน คนอื่นจะทำให้ไม่ได้

สมถะ สมถะเมื่อแยกออกไปแล้วมี ๒ ประเภท คือ สมถะทำความสงบเฉย ๆ ๑
สมถะที่ประกอบด้วยองค์ฌาน ๑

สมถะทำความสงบเฉย ๆ นั้น จะกำหนดพระกรรมฐานหรือไม่ก็ตาม แล้วทำจิตให้สงบอยู่เฉย ๆ ไม่เข้าถึงองค์ฌาน อย่างนี้เรียกว่า ตตฺรมชฺฌตฺตุเปกฺขา ย่อมมีแก่คนทั่วไปในบางกรณี ไม่จำกัดมิได้เฉพาะผู้เจริญพระกรรมฐานเท่านั้น เมื่อถึงซึ่งความสงบครบด้วยองค์ฌานแล้ว เรียกว่า ฌานุเปกขาที่ท่านจำแนกไว้เป็น ๒ ประเภท คือ ฌานุเปกขาที่ปรารภรูปเป็นอารมณ์ เอารูปเป็นนิมิต เรียกว่ารูปฌาน ๑ อรูปฌาน ปรารภนามเป็นอารมณ์ เอานามเป็นนิมิต ๑ แต่ละประเภทท่านจำแนกออกไว้เป็นประเภทละ ๔ รวมเรียกว่ารูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ จึงเป็นสมาบัติ ๘

ฌานนี้มีลักษณะอาการให้เพ่งเฉพาะในอารมณ์เดียว จะเป็นรูปหรือนามก็ตาม เพื่อน้อมจิตให้สงบปราศจากนิวรณ์แล้ว เข้าถึงเอกัคคตารมณ์ มีความสุขเป็นที่นิยมแลปรารถนา เมื่อสมประสงค์แล้วก็ไม่ต้องใช้ปัญญาวิพากวิจารณ์ในสังขารทั้งหลาย มีกายเป็นต้น ดังแสดงมาแล้วนั้นก็ดี หรือจะพิจารณาใช้แต่พอเป็นวิถีทางเดินเข้าไป เท่านั้น เมื่อถึงองค์ฌานแล้วย่อมมีลักษณะและรสชาติ สุข เอกัคคตา แลเอกัคคตา อาเนกขะ เสมอเหมือนกันหมด ฉะนั้น ฌานนี้จึงเป็นของฝึกหัดได้ง่าย จะในพุทธกาล หรือนอกพุทธกาลก็ตาม ผู้ฝึกหัดฌานนี้ย่อมมีอยู่เสมอ แต่ในพาหิรศาสนา ผู้ฝึกหัดฌานได้ช่ำชองแล้ว มิได้มีสัมมาปัญญาเป็นเครื่องคุ้มครองฌานอยู่ เพราะด้วยอำนาจของพระสัพพัญญูพุทธเจ้าเป็นเครื่องส่องสว่างให้ จึงไม่หลงในฌานนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ฌานของผู้ที่เจริญเป็นวิหารธรรมเครื่องอยู่ของท่านผู้ขีณาสพ เรียกว่า โลกุตตรฌาน ส่วน

ฌานที่ไม่มีวิปัสสนาปัญญาเป็นเครื่องคุ้มครองเรียกว่า โลกิยฌาน เสื่อมได้ และเป็นไป
เพื่อก่อภพก่อชาติอีก ต่อไปนี้จะแสดงฌานเป็นลำดับไป

รูปฌาน ๔ เมื่อผู้บำเพ็ญพิจารณาได้พระกรรมฐานบทใดบทหนึ่งอยู่ มีกายคตา เป็นต้น จนพระกรรมฐานปรากฏ พระกรรมฐานนั้นชัดแจ่มแจ้ง กว่าอนุภาพจักษุ ซึ่งได้กำหนดเพ่งมาแต่เบื้องต้นนั้น ด้วยอำนาจของจิตที่เปลี่ยนจากสภาพเดิม อันระคนด้วยอารมณ์ หลายอย่างและเป็นของหยาบด้วย แล้วเข้าถึงซึ่งความผ่องใสในภายในอยู่เฉพาะอารมณ์อันเดียว เรียกง่าย ๆ ว่าขันธ์ทั้งห้าเข้าไปรวมอยู่ภายในเป็นอันเดียวกัน ขณะนั้น ความชัดเจนนั้นจึงเป็นของแจ้งชัดกว่าความแจ้งชัดที่เห็นด้วยขันธ์ ๕ ภายนอกพร้อมกันนั้น จิตจะมีอาการวูบวาบลงรวมลงไป คล้ายกับจะเผลอสติแล้วลืมตัว บางทีก็เผลอสติ แล้วลืมตัวเอาจริง ๆ แล้วเข้าไปนิ่งเฉยอยู่คนเดียว ถ้าหากผู้มีสติดีหน่อยเป็นบ่อย ๆ จนชำนาญแล้ว จึงจะมีลักษณะอาการอย่างนี้ก็ตามรู้ตามเห็นอยู่ทุกระยะ ลักษณะอย่างนี้เรียกว่า จิตเข้าสู่ภวังค์ "เป็นอย่างนั้นอยู่ขณะจิตหนึ่งเท่านั้น แล้วลักษณะอย่างนี้ หายไป ความรู้อยู่หรือจะส่งไปตามอาการต่าง ๆ ของอารมณ์ก็ตามเรื่อง บางทีจะแสดงภาพให้ปรากฏในที่นั้นด้วยอำนาจของสังขารขันธ์ภายใน ให้ปรากฏเห็นเป็นต่าง ๆ เช่น มันปรุงอยากจะให้กายนี้เป็นของเน่าเปื่อยปฏิกูล หรือส่วนงามประการใด ๆ ภาพก็จะปรากฏขึ้นตามในที่นั้นโดยไม่รู้ตัว ดังนี้เป็นต้น แล้วขันธ์ทั้งสี่มีเวทนาขันธ์เป็นอาทิ ก็เข้ารับหน้าที่ตามสมควรแก่ภาวะของตน ๆ เรียกว่าปฏิภาคนิมิต บางทีส่งจิตนี้ไปดูสิ่งต่าง ๆ ที่ตนต้องการและปรารถนาอยากจะรู้ ก็เห็นได้ตามเป็นจริง บางทีสิ่งเหล่านั้นมาปรากฏขึ้นเอง ๆ ในที่นั้นเอง พร้อมทั้งอรรถและบาลีก็มีได้ ลักษณะอย่างนี้เรียกว่าใช้ขันธ์ภายในได้ ยังอีก ขันธ์ภายในจะต้องหลอกลวงขันธ์ภายนอก เช่นบางคนซึ่งเป็นคนขี้ขลาดมาแล้วแต่ก่อน พอมาอบรมถึงจิตในขณะนี้เข้าแล้ว ภาพที่ตนเคยกลัวมาแล้วแต่ก่อน ๆ ก็สิ่งนั้น ให้ปรากฏขึ้นในที่นั้นเอง สัญญาที่เคยจำไว้แต่ก่อน ๆ ที่ว่าเป็นของน่ากลัวนั้น ก็ยิ่งทำให้กลัวมากขึ้น จนขวัญหนีดีฝ่อ ด้วยความสำคัญว่าเป็นของจริงจัง อย่างนี้เรียกว่า สังขารภายในหลอกสังขารภายนอก เพราะธรรมเหล่านี้เป็นสังขตธรรม ด้วยอำนาจอุปาทานนั้น อาจทำผู้เห็นให้เสียสติไปได้ ผู้ฝึกหัดมาถึงขั้นนี้แล้วควรได้รับคำแนะนำ จากผู้รู้ผู้ชำนาญ เมื่อผ่านขั้นในตอนนี้ไปได้แล้ว จะทำหลังมือให้เป็นฝ่ามือได้ดี เรื่องเหล่านี้ที่ผู้เจริญพระกรรมฐานทั้งหลาย มีความมุ่งหมายเป็นส่วนมาก ผู้ที่ยังไม่เคยเป็น แต่เพียงได้ฟังเท่านั้น ตอนปลายนี้ ชักให้กลัว

เสียแล้วไม่กล้าจะทำต่อไปอีก ความจริงเรื่องเหล่านี้ผู้เจริญพระกรรมฐานทั้งหลาย
เมื่อทำถูกทางเข้าแล้วย่อมประสบพบเห็นไป และเป็นกำลังให้เกิดวิริยะได้อย่างดีอีก
ด้วย ภวังคุปเฉทนี้เป็นภวังค์ที่ทำจิตให้ไปสู่ปฏิสนธิเป็นภพชาติ ไม่อาจสามารถจะ
พิจารณาวิปัสสนาชำระกิเลสละเอียดได้ หมดนี้ ท่านจึงจัดเป็นอุปกิเลส
ฌานทั้งหลาย มีปฐมฌานเป็นต้น ท่านแสดงองค์ประกอบไว้เป็นชั้น ๆ ดังจะแสดง
ต่อไปนี้ แต่เพื่อจะย่นย่อใจความเพื่อให้เข้าใจง่าย ๆ แล้ว ฌานต้องมีภวังค์เป็น
เครื่องหมาย ภวังค์นี้ท่านแสดงไว้มี ๓ คือ ภวังคบาต ๑ ภวังคจลนะ ๑ ภวังคุ
ปัจเฉทะ ๑ ภวังคบาต เมื่อจิตตกลงสู่ภวังค์นั้น มีอาการให้วูบวาบลง ดังแสดง
มาแล้วในหนังสือนี้ แต่ว่าเป็นขณะจิตนิดหน่อย บางทีแทบจะจำไม่ได้เลย ถ้าหากว่า
ผู้เจริญบริกรรมพระกรรมฐานนั้นอยู่ ทำให้ลืมพระกรรมฐานที่เจริญอยู่นั้น
อารมณ์อื่น ๆ ก็ไม่ส่งไปตาม ๆ อยู่จิตหนึ่ง แล้วก็เจริญบริกรรมพระกรรมฐาน
ต่อไปอีก หรือส่งไปตามอารมณ์เดิม ๆ

คติธรรม

มียศและลาภ หาไปไม่ได้แน่
มีเพียงแต่ เป็นต้นทุนบุญกุศล
ทรัพย์สมบัติมากมาย ทอดทิ้งไว้ให้ปวงชน
แม้แต่ร่างกายของตน เขาก็เอาไปเผาไฟ
ควรเร่งสร้างกรรมดีเอาไว้ หนีกรรมชั่ว
ไม่พาตัว พาใจไม่ติดตัณหา
หมั่นเจริญศีลสมาธิ และปัญญา
สิ่งจะพา ให้พ้นทุกข์สุขนิรันดร์
เมื่อเวลาเจ้ามาเกิดมีอะไร ติดมาด้วยเจ้า
ใยมัวเมา โลภลาภ ทำบาปใหญ่
เจ้ามามือเปล่า แล้วเจ้าจะเอาอะไร
เจ้าก็ไปมือเปล่า เหมือนเจ้ามา

โอวาท

การทำความเพียร อย่ากำหนดเวลา ให้กำหนดสติ ถ้าสติเผลอเมื่อใดก็รู้ว่า เราขาดความเพียรไปแล้วเมื่อนั้น เมื่อสติตั้งลงที่ตรงไหน ก็ย่อมเป็นธรรมขึ้นมาที่ตรงนั้น ถ้าไม่มีสติแล้ว ก็จะไม่เป็นธรรมทั้งคืนทั้งวัน

.... อดีตที่ผ่านมาก็รู้เท่า ....
.... อนาคตก็รู้ทัน ....
.... ปัจจุบันก็ไม่ยึด ....

พุทธบูชา มหาเตชวันโต
ธัมมบูชา มหาปัญโญ
สังฆบูชา มหาโภคาวิโห ฯ

พระมหากรุณาธิคุณ

เอเต ปัญจวิเธ กิจเจ วิโสเธติ
มุนิปุงคโว คือพระมุนี ทำพุทธกิจ
กิจ 5 ประการ ให้สำเร็จเรียบร้อย
ทุกประการ จึงพิจารณาดูว่า ตั้งแต่
ตรัสรู้มาแล้ว ได้โปรดพระปัญจวัคคีย์
มีพระอัญญาโกณฑัญญะ เป็นอัน

ดับแรก ตลอด 45 พรรษา จนกระ
เสด็จเข้าสู่ ปรินิพพาน ได้โปรดพระ
สุภัททะปริพาชก เป็นปัจฉิมสาวก เป็น
สาวก องค์สุดท้าย ฯ
ทรงบัญญัติ พระธรรมวินัย ไว้เป็นหลัก
ปฏิบัติ ไว้เป็นหลักฐาน ที่พวกเราได้
ศึกษา และปฏิบัติสืบต่อกันมา คือพระ
มหากรุณาธิคุณ ย่อมเป็นสามประการ
คือพระปัญญา พระวิสุทธิคุณ พระมหา

กรุณาธิคุณ ฯ

หนังสืออ้างอิง

พระครูศาสนูปกรณ์ (หลวงปู่บุญจันทร์ กมโล), กมโล ผู้งามดั่งดอกบัว, ๒๕๔๐, หอรัตนชัยการพิมพ์

คำแผ่กุศลแก่สรรพสัตว์

ณ วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม

ในพระอุปถัมภ์ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ตำบลคลองกิ่ว อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี

วันศุกร์ที่ ๒๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๖๐ ดิถีขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๑

ขอบุญกุศลจริยา อันข้าพเจ้าทั้งหลายได้บำเพ็ญด้วยดีแล้ว ทางกาย วาจา และใจ กล่าวโดยจำเพาะคือ การสร้างอารามถวายแด่สงฆ์จตุรทิศ อุทิศไว้ในพระบวรพุทธศาสนา อารามนั้นมีนามว่า วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม ประกอบด้วยปูชนียวัตถุ และเสนาสนะต่างๆ กล่าวคือพระพุทธปฏิมาปางนาคปรก พระพุทธปฏิมาปางสมาธิ ศาลาที่ประชุม อาคารพิพิธภัณฑ์ที่ประมวลธรรมโอวาทของพระสุปฏิปันโน ถนนลาดยางกว้าง ๙ เมตร ยาว ๘๐๐ เมตร อ่างเก็บน้ำสาธารณทาน กำแพงรอบพื้นที่ยาว ๒,๘๐๐ เมตร สูง ๓ เมตร ตลอดทั้งบุญกิริยาแห่งการบำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ด้วยน้ำใจศรัทธาเลื่อมใสมั่นคงในพระรัตนตรัย ดั่งนี้ ข้าพเจ้าขอตั้งสัจจาธิษฐาน แผ่กุศลไปไม่มีประมาณ ขอถวายเป็นพระราชกุศลสนองพระเดชพระคุณ สมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราช และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ และเป็นกุศลสนองคุณท่านผู้บำเพ็ญคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติและพระพุทธศาสนา เป็นปฐม

อนึ่ง ขอสรรพสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีที่สุด ไม่มีประมาณ, จงมีส่วนแห่งบุญที่ข้าพเจ้าได้ทำในบัดนี้, และแห่งบุญอื่นที่ได้ทำไว้ก่อนแล้ว, คือจะเป็นสัตว์เหล่าใด, ซึ่งเป็นที่รักใคร่และมีบุญคุณ เช่นมารดาบิดาของข้าพเจ้า เป็นต้นก็ดี ที่ข้าพเจ้าเห็นแล้วหรือไม่ได้เห็นก็ดี, สัตว์เหล่าอื่นที่เป็นกลางๆ หรือเป็นคู่เวรกันก็ดี, สัตว์ทั้งหลายตั้งอยู่ในโลก, อยู่ในภูมิทั้ง ๓, อยู่ในกำเนิดทั้ง ๔, มีขันธ์ ๕ ขันธ์, มีขันธ์ขันธ์เดียว, มีขันธ์ ๔ ขันธ์, กำลังท่องเที่ยวอยู่ในภพน้อยภพใหญ่ก็ดี, สัตว์เหล่าใดรู้ส่วนบุญที่ข้าพเจ้าแผ่ให้แล้ว, สัตว์เหล่านั้นจงอนุโมทนาเองเถิด, ส่วนสัตว์เหล่าใดยังไม่รู้ส่วนบุญนี้, ขอเทวดาทั้งหลายจงบอกสัตว์เหล่านั้นให้รู้

เพราะเหตุที่ได้อนุโมทนาส่วนบุญที่ข้าพเจ้าแผ่ให้แล้ว, สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง, จงเป็นผู้ไม่มีเวร, อยู่เป็นสุขทุกเมื่อ, จงถึงบทอันเกษมกล่าวคือพระนิพพาน, ความปรารถนาที่ดีงามของสัตว์เหล่านั้น จงสำเร็จเถิด, สาธุ สาธุ สาธุ

พระครูศาสนูปกรณ์ (พระกมโล หลวงปู่บุญจันทร์)

อนุสรณ์พิพิธภัณฑ์ฉันทกรานุสรณ์